

Digitized by the Internet Archive
in 2013

REAL ACADEMIA DE LA HISTORIA

ESPAÑA SAGRADA

TOMO LV

DE LA SANTA IGLESIA APOSTOLICA DE ELIBERRI (GRANADA)

CONTIENE LOS ESCRITOS DE GREGORIO BÉTICO Y DE OTROS SANTOS PRELADOS Y
FIELES DE LA MISMA, CON VARIOS DOCUMENTOS IMPORTANTES, TRANSCRITOS POR EL

M. R. P. FRAY ANGEL CUSTODIO VEGA

DE LA ORDEN DE SAN AGUSTÍN, EX-PROVINCIAL DE LA PROVINCIA MATRITENSE,
ACADÉMICO DE NÚMERO DE LA REAL DE LA HISTORIA

MADRID

IMPRENTA Y EDITORIAL MAESTRE

NORTE, 25 - TEL. 215620

1957

ESPAÑA SAGRADA

TOMO LV

REAL ACADEMIA DE LA HISTORIA

ESPAÑA SAGRADA

TOMO LV

DE LA SANTA IGLESIA APOSTOLICA DE ELIBERRI (GRANADA)

CONTIENE LOS ESCRITOS DE GREGORIO BÉTICO Y DE OTROS SANTOS PRELADOS Y
FIELES DE LA MISMA, CON VARIOS DOCUMENTOS IMPORTANTES, TRANSCRITOS POR EL

M. R. P. FRAY ANGEL CUSTODIO VEGA

DE LA ORDEN DE SAN AGUSTÍN, EX-PROVINCIAL DE LA PROVINCIA MATRITENSE,
ACADÉMICO DE NÚMERO DE LA REAL DE LA HISTORIA

MADRID
IMPRENTA Y EDITORIAL MAESTRE
NORTE, 25 - TEL. 215620
1957

ATLAS DE ESPAÑA

Publicado por el Ministerio de Fomento y el Ministerio de Instrucción Pública y Bellas Artes

ES PROPIEDAD DE LA REAL
ACADEMIA DE LA HISTORIA

ADVERTENCIA PRELIMINAR

A LA EDICION CRITICA DE LA EXPOSICION
«IN CANTICUM CANTICORUM» DE GREGORIO OBISPO
DE ELIBERRI

LA exposición u Homilias de Gregorio de Elvira sobre el *Cantar de los Cantares* fué editada en 1848 por el erudito alemán M. J. E. Volbeding, aunque el verdadero descubridor y editor era el joven Gottold Heine, muerto cuando estaba a medio imprimir el volumen en una de las revueltas callejeras de Berlín, alcanzado por una bala perdida.

La edición de Heine-Volbeding estaba basada en tres códices españoles: uno de Barcelona, que se conserva actualmente en el archivo de la Catedral, y cuya descripción daremos después. El segundo, de Oporto, muy emparentado con este de Barcelona, aunque le consideramos de nota inferior. Y el tercero de Lérida, procedente de Roda, de donde la denominación de Rotense. Este ofrece un texto diferente de los dos anteriores, más correcto y más extenso. Heine-Volbeding siguió fidelísimamente al de Barcelona, sirviéndose del Portuense, como auxiliar, desechando ordinariamente las lecciones del Rotense.

Es difícil saber hasta dónde llegaban los trabajos de estabilización del texto de Got. Heine, y hasta dónde le cae la responsabilidad de la edición. Yo bien creo que Volbeding se limitó a recoger las notas y poner en limpio lo que aquél dejó en borrador y apuntes. El hecho es, que la citada edición es una de las peores que se pueden hacer, resultando su texto con frecuencia ininteligible. Heine

fué un fiel seguidor de la escuela alemana, particularmente la berlinese, que tenía por dogma inviolable que en un texto de doble redacción, el auténtico era el breve, y el espurio el amplio. Por fortuna la colación de las lecciones variantes del códice Rotense y del Portuense están recogidas con bastante esmero, y aunque se pudieran aumentar en detallitos, no merece la pena, ya que nada nuevo ofrecen para la estabilización del texto, y son más bien grafías y errores de amanuense, que otra cosa.

Pero después de la edición de Heine-Volbeding la investigación crítica ha avanzado no poco en este terreno y se han hecho descubrimientos sensacionales, que nos permiten enfocar el problema textual desde otro punto de vista más amplio y seguro, y caminar con pie firme y visión clara, allí donde hace cincuenta años no aparecían más que tinieblas y dudas.

Por de pronto se encontró que la mayor parte de la primera Homilía estaba copiada por Beato de Liébana en su Apologético contra Elipando de Toledo. Esto ya nos ponía frente a un códice del siglo VII, aunque no dirimiera la contienda de discrepancia entre ambas tradiciones manuscritas. Pero no fué esto solo. En la Biblioteca Nacional de Madrid, se encontraron años después dos nuevos códices de tradición española. Y aunque uno era copia del siglo XVI, el estudio que hemos hecho nos ha llevado a la conclusión segura de que es copia de un manuscrito antiguo de Toledo, cuyo paradero hoy se ignora. El segundo, procedente del monasterio de Uclés, posee también un texto propio, que no coincide, o mejor, que no es copia de ninguno de los conocidos, ni su texto coincide con el anterior, cuya descripción daremos luego. A más de éstos, en la revisión de los fondos antiguos de la Biblioteca de la Real Academia de la Historia apareció otro del siglo IX, el más antiguo hasta ahora de los conocidos, que contenía íntegras las cinco homilías, aunque sin citar el nombre de Gregorio ni en la *Inscripción* ni en la *Suscripción*.

Como el lector puede ver, los documentos con que contamos hoy para la edición de estos admirables y hermosísimos Comentarios al *Cantar de los Cantares* de Gregorio de Elvira son numerosos y lo que es más, riquísimos. El trabajo de estabilización del texto ha sido por lo mismo grande y penoso, pero creemos poder ofrecer a nuestros lectores una edición correcta y lo más próxima posible

al texto que salió de las manos de su autor. Para ello nos han servido ya de no poco las demás obras y tratados vindicados con seguridad para nuestro autor.

I

A) DESCRIPCION DE LOS CODICES

Codex Barcinonense: B. — Lleva el número 64 del Archivo de la Catedral de Barcelona. Tamaño: 29 X 43 cms., a dos columnas de 47 líneas. Tiene actualmente 327 folios. Título del códice: *Homilie super Ezechiel et super aliis libris*. Contenido:

- F^o 1. Exultate cunctis totis... f° 1 v. Hactenus praefatio. Hinc sequitur uariatio.
- F^o 2. mútilo en la parte superior.
- F^o 27 v. *Expl.* «cuncta paene Scriptura testatur».
- F^o 27 v. Incipiunt capitula in libro *Exodi* (son 60 títulos).
- F^o 34 v. *Expl.* Ut eum propicium humano generi faciat et exoret pro omnibus in se credentibus. Explicit liber *Exodi*.
- F^o 37 v. Incipiunt capitula libri *Levitici* (son los epígrafes de los 17 capítulos). Sigue: *Incipit sequens Leviticum liber hostiarum diversitates...*
- F^o 38 v. *Expl...* a quibus exierant ut possideant ei in eternum. Sigue: Item sententiae de libro *Levitico* expositio. *Inc.*: Quos autem libri huius de quo loquimur argum.
- F^o 43 v. *Expl.* «quod et in grecolatinae uolunte (?).
A continuación: Expositio decem preceptorum, salua firmitate sui ad litteram fundamenti ex ipsa decalogi expositionem ad populum. *Inc.* «Prius in fundamento positam rerum...»
- F^o 45 v. *Expl.* «digitus dei est hic. A continuación: Incipiunt capitula libri numeri. catalogus mansionum. Siguen

- los epígrafes de 31 capítulos. *Inc.* «ideo hic liber unus ex quinque libris...»
- F^o 49 v. *Expl.* «etiam omnia vitia extinguamus. Explicit liber.»
A continuación: Incipit Praefatio in Deuteronomium.
 Liber deuteronomium.
- F^o 52 v. *Expl.* «sine peccato invenimur. Finit liber deuteronomi.
Sigue: Iten expositio. In capite libri deuteronomii: Haec sunt verba que». *Sigue:* Explicit Deo gratias. amen.
- F^o 315 r. *Epígrafe:* Hunc cecinit Salomon mira dulcedine carmen.
Incip. Qui tenet egregias sponsi sponseque camenas.
- F^o 320 v. Incipit apitalamium Gregorii. *Inc.* Deosculetur me osulo oris sui... Audistis epithalamium...
- F^o 322 v. *Explicit:* Rubicundae propter passionem sanguinis xpi, iacintinae propter conversionem... Explicit liber primus. *Sigue:* Incipit liber secundus. Filii matris meae opugnauerunt adversum me; possuerunt me custodem in vineis, uineam meam non custodiui me.
Sigue espacio en blanco a continuación y luego la exposición.
- F^o 324 r. *Expl.* «usque ad mortem mortem autem crucis. Explicit liber II. *Sigue:* Incipit liber tertius (espacio en blanco) Nardum inquit meum dedit hodorem suum. Nardum est oleum...
- F^o 325 r. *Expl.* «et denuo xpi corpus amplectitur quod est ecclesiae. Explicit liber tertius. Incipit liber quartus: Adjuraui uos filie Jerusalem in uirtutibus et potestatibus agri si excitetis caritate quousque uelit. Filiae Jerusalem plebes sunt synagoge...
- F^o 327 r. *Expl.* «...bonum odorem xpi secundum eiusdem in semetipsis habent». Explicit liber quartus. *Sigue:* Incipit liber quintus. In cubiculo inquit quaesivi quem dilexit anima mea...
- F^o 327 v. *Expl.* «...nostra ecclesiae. Haec ex aqua... generauit in terris... futuro saeculo in seme... eceptura. Explicit... (todo borroso e ilegible). — *Sigue la lista o índice de las obras contenidas en este códice de mano posterior.*

Códice Rotense: R. — Se conserva actualmente en Lérida, Archivo de la Catedral, y lleva el número 2. Pergamino. F^{os} 145, lín. 42. Tamaño 18,20 × 20 mm. Letra visigótica y francesa, siglo X·XI.

F^o 1 r. Incipit prefatio Isidori: Historia sacrae legis non sine aliqua prenuntiatione... *Expl.* f° 73 v. De machabeis autem fratribus quid eloquar... Explicit feliciter. Christo gratias adiutori meo. Qui prece[m] exaudivit devotionem compleuit. Amen. (Son los comentarios o *Quaestiones* de San Isidoro al Viejo Testamento que llevan en las obras de éste el título siguiente: «Sti. Isidori quaestiones in Vetus Testamentum, id est: In Genesim, Exodum, Leviticum, Numeros, Deuteronomium, Josue, librum Judicum, IV libros Regum, Hesdram, Machabeos).

F^o 73 v. Isidori Spalensis episcopi. hi stant versus bibliothecae. *Sunt hic plura sacra*, etc.

F^o 74 v. Inc. Intellectus sacri eloquii inter textum et misterium tanta est libratione pensandus... Fili mi si te lactaverint peccatores ne acquiescas... Interpretatio. Peccatores etenim lactant. (Son comentarios al libro de la Sabiduría y Parábolas de Salomón, hechos con textos de San Gregorio Magno por el estilo de los Excerpta de S. Paterio. Es probablemente fragmento de una obra de Tajón de Zaragoza, hoy perdida) Véase en el *Apéndice* III.

F^o 86 r. *Expl.* ...nudus et operuistis me. Expliciunt Sancti Gregorii excerpta.

F^o 86. r. Incipit prefatio de libro ecclesiasten. Salomonis liber huic operi subiungitur qui ecclesiastes appellatur. Verba ecclesiastes filii David regis Israhel. Vanitas vanitaum... Interpretatio. Recte namque in discretion[e] ordo servatur. F^o 91 r. *Expl.* quasi solus loquutus non est. Explicit Oeclesiastes.

F^o 91 r. Incipit prefatio de libro sapientiae. Dominus noster Jesus Christus in eo quod virtus et sapientia Dei est...

- Expl.* f° 93 v. ... de iudicio ad iudicium peruenire. Explicit tractatus de libro sapientiae.
- F^o 93 v. Iterum incipit prefatio in libro ecclesiastico. Qui textum considerat et sensu sacrae locutionis ignorat... Incipit expositio libri ecclesiastici. Sancti enim uiri...
Expl. f° 97 v. ... si non sollicite in humilitate custodiatur.
- F^o 97 v. Incipiunt capitulationes de libro canticum canticorum.
F^o 98 r. Incipit prefatio. Scriptura sacra quasi quoddam speculum mentis oculis opponitur... Osculetur me osculo oris sui. Ecce enim vocata gentilitas...
f° 109 r. *Expl.* ...incomprehensibilis permanet. Explicit liber canticorum. (Todos estos tratados son del mismo autor, Tajón de Zaragoza).
- F^o 109 r. Incipit prefatio epithalamii a Beato Gregorio papa romensi edito. Iam vero in canticis canticorum figuratim sub epithalamii carmine quatuor Salomon introducit personas. F^o 109 v. Explicit prologus. Incipit tractatus Gregorii pape eiusdem epithalamii. Osculetur me... Audistis epithalamii carmen, dilectissimi fratres...
- F^o 118 v. Epl. ...quam in futuro saeculo in semetipsa est receptura. Explicit Explanatio beati Gregorii eliberritani episcopi in canticis canticorum. (La *Explanatio* está dividida en 5 libros, que terminan felizmente todos).
- F^o 118 v. Incipit epistola sancti iusti episcopi ad donum Sergium papam directa. Domino meo... sergio... iustus episcopus: Sciens te tam solerti studio pro refrigieris pauperum laborasse...
- F^o 119 r. Item alia ad iustum diaconum. Iustus in christi nomine episcopus Domino filio iusto diacono in domino salutem. Cui nostris temporibus tepescentibus studiis.
- F^o 119 r. Item prologus de subsequenti libro. Cupiens in domo Dei offerre aliquid... F^o 119 v. Incipit explanatio canticum canticorum a iusto viro iulitane aeclesiae aepiscopo aedita. Osculetur me osculo oris sui. Vox haec est aeclesie venientis. *Expl.* Super omnem glo-

rian angelorum. F^o 133 r. Explicit tractatus iusti episcopi de canticis canticorum.

F^o 133 r. Incipit de enigmatibus salomonis. Sunt autem in salomonis carminibus anigmata multa... *Expl.* f° 135: textum iam supra exposuimus in libro proverbiorum. Explicit de enigmatibus.

F^o 135 r. Incipit tractatus sancti augustini episcopi de muliere forti in proverbiiis. Prestitum nobis quidem. *Expl.* f° 143: in presenti vita collaudari servitiis.

F^o 143 r. *Inc.* In aecclesiasten vero libro dum causas naturasque rerum salomon uellet cognoscere...

F^o 145 v. *Expl.* ...et sic de fatuis virginibus superius dictum est quae.

Códice 3.996, Biblioteca Nacional: N. — Es un códice en folio mayor de escritura del siglo XVI, fechado en Madrid el día 25 de junio de 1598. Pero esta fecha pertenece al autor de las notas marginales algún tanto posteriores a la escritura del texto. Su tamaño es de 35 × 24 cms. Aunque su lugar de redacción se fecha en Madrid, mas por cierta nota alusiva a la celebración de la fiesta de las mártires Justa y Rufina que introduce en el texto y señala en el margen creemos que debió escribirse en Toledo. No en Sevilla como apunta el P. García Villada, quien examinó muy someramente este códice y sobre el cual hace algunas observaciones poco exactas por lo mismo. Lleva al frente esta nota: «No habla de estos cuadernos el Expurg^o Noviss^o del año de 1640: fray Pedro de Carvajal, Predicador General.»

F^o 6. Empieza con el comentarium in Canticum Canticorum ex Eusebio. *Inc.* Idcirco inditum est hoc nomen. *Expl.*... se erigentia iustorum praecelsa. «Finis qui in Dei cedat lauden in cantici canticorum. Deo sit Gloria. — Siguen cuatro notas sin importancia y de época posterior, f° 41. Ha sido editado por nosotros.

F^o 48 r. Beati Gregorii episcopi Elliberritani Explicatio in Cantica Canticorum. Praefatio. Scriptura sacra quasi quoddam speculum... *Expl.* quanto labore animum quaesita fatiguet.

- F^o 49 v. *Inc.* Osculetur me osculo oris sui... Ecce enim vocata gentilitas... Explicit: in te ipso nobis incomprehensibilis permanet. (Está completo el comentario, que en Gott. Heine está sólo hasta el capítulo tercero, y coincide con el texto del Rotense o códice de Lérida, salvo que es más incorrecto y tiene algunas interpolaciones de sabor local, como la referente a las mártires Justa y Rufina (f° 50).
- F^o 55 v. Prefatio epitalamii beati Gregorii episcopi Illiberritani. *Inc.* Iam vero in Canticis Canticorum... *Expl.* «lector in prologo exposuisse sufficiat». Epithalamium. Osculetur me... Audistis epitalamii carmen... *Expl.* ...in futuro seculo in semetipsam est receptura.
- F^o 65 r. Sancti Iusti Urgelensis Explanatio Cantici Canticorum. Epistola sancti iusti Urgelensis ad Sergium papam: Sciens te tan solerti studio... *Expl.* semper Patrone et in Christo Beate. *Sigue:* Epistola Sancti Iusti Urgellensis ad Iustum diaconum: Cum nostris temporibus tepescentibus... *Expl.* orare non desinas. Vale in Christo mi carissime.
- F^o 67 r. Prologus. Cupiens in domo domini aliquid afferre *Expl.* ... per quem scripta sunt cernamus. — *Sigue* otra redacción del mismo Prólogo con algunas variantes en el f° 67 v.
- F^o 67 v. Explanatio in Cantica canticorum. *Inc.* Osculetur me... Vox haec est ecclesiae venientis. *Expl.* Excelsior existens super omnem gloriam angelorum. — No lleva distinción de capítulos ni otra división, sino que todo el texto va seguido. Tiene notas marginales alusivas al texto griego o hebreo y parece estaba preparado para la imprenta.
- F^o 80 r. *De aenigmatibus Salomonis*, de Justo, obispo de Toledo. *Inc.* Sunt autem in Salomonis carminibus... *Expl.* exposuimus in libro Proverbiorum. — Al principio lleva esta nota en el margen superior izquierdo: «De aenigmate Hier. in 17 1. Ezequielis et c. I proverb. ita quasi definit Aenigma: Aenigma est quaestio obs-

cura quae difficile intelligitur nisi aperiatur». El marginador, como hemos dicho, es muy erudito, pues cita los textos en las tres lenguas, latina, griega y hebrea, y alude con frecuencia a las obras exegéticas de San Jerónimo y otros Santos padres.

Códice 8.873, Uclesense: U. — Es un manuscrito en vitela o pergamino fuerte y áspero, procedente del Monasterio de Uclés, de folios 190, tamaño 25,4 × 16 cms. De fines del siglo XII; letra gótica española. Lleva al principio tres guardas de papel en blanco, y al fin dos de pargamino y tres de papel. Tiene en blanco los folios 154 v, 155 r y 190 v. En el fº 190 r tiene versos latinos en número de 27. Los títulos suelen estar todos en rojo. Las iniciales en negro con dibujos. Su contenido es el siguiente:

- Fº 1 r. *Setentiae Expositionis de quinque libris Moysi quas sumpsit beatus Isidorus ab autoribus, Origenae, Victorino, Ambrosio, Iheronimo, Gregorio. Prephatio: Historiae sacrae legis non sine aliquae pronuncia-
cione... Fulgentio ac nostri temporis insigniter elo-
quenti gregorio.*
- Fº 1 v. *Liber Genesis. Capitulatio. Liber quaestionum sancti Isidori de creatura celi et terre. Christus est sicut ipse in Evangelio ait... Expl. (incompleto)... per benedictionem abissi iacentis deorsum, ut omnibus.*
- Fº 59. *Capitule. Prefatio. Quedam misteria... Expl. ne lector incurrat fastidium.*
- Fº 84 v. *Liber Levitici. Capitule. Explicit feliciter.*
- Fº 94 v. *Liber Numeri. Capitule. Explicit feliciter. Prefatio. Ideo hic liber unus ex V. libris Moysi... Expl. ...pleno gurgite fluens spiritus sancti gratia redundavit.*
- Fº 110 r. *Liber Deuteronomii. Capitule. Incipit et expl. feliciter.*
- fºs 117. *Liber Josue. Capitule. Inc. et explicit feliciter.*
- Fº 123. *Liber Judicum. Capitule. Inc. et expl. feliciter.*
- Fº 131. *Liber Regum I. Capitule. Liber Regum II, fº 143 v. Liber Regum III, fº 146 r. Liber Regum IV, fº 150 v...*
- Fº 153. *Liber Esdrae IV. Capitulatio. Inc. y expl. feliciter.*

- F^o 153. Liber Machabeorum. Capitulatio...
- F^o 156. Explicit feliciter xristo gratias auctori meo qui precem exaudiuit, deuotionem compleuit, Amen. F^o 154 *v* en blanco. F^o 155 *r*, en blanco. F^o 155 *v*, en blanco también y en la parte baja del folio el título en rojo del tratado siguiente sin más.
- F^o 156. Prefatio epithalamii a beato Gregorio papa edita. *Inc.* Jam vero in canticis canticorum figuraliter sub epithalamii carmine... *Expl.* enigmatibus dicta lectori in prologo exposuisse sufficiat. Explicit Prologus.
- F^o 156 *v*. Tractatus Gregorii pape eiusdem Epithalamii. *Inc.* Osculetur me osculo... Audistis Epithalamii carmen dilectissimi fratres. — Termina el libro I en el folio 157 *v*, en las palabras *ut capra veteris*, por faltar los dos cuadernillos centrales del pliego, que en los demás consta de cuatro. Consiguientemente falta también el principio del libro II, que empieza con las palabras: *in meridiano? Sed hoc iuxta simplicitatem historiae dici pot.*
- F^o 163 *r*. Explicit liber II^{us}. Incipit liber tertius: Nardum inquit meum... *Completo.*
- F^o 166 *v*. Explicit liber tertius. Incipit liber quartus: Adiuro uos filiae Iherusalem. *Completo.*
- F^o 170 *v*. ...in semetipsis habent. Explicit liber III^{us} ... Incipit liber quintus. In cubiculo meo...
- F^o 172 *v*. Explicit liber quintus in canticis canticorum Salomonis.
- F^o 172 *v*. Incipit de enigmatibus Salomonis (sin decir de quién es) Sunt autem in Salomonis carminibus enigmata multa...
- F^o 177 *r*. Explicit de enigmatibus (iam super exposuimus in libro de Proverbiorum).
- F^o 177 *v*. Expositio beati Augustini super Mulierem Fortem. *Inc.* Prestitutum nobis quidem istud commendavit in sanctis suis... — Es el conocido Tratado de San Agustín sobre la mujer fuerte de los proverbios. Está incompleto al principio y no copiado con mu-

cha fidelidad. Está también falto al fin. Es el sermón XLV de los predicados al pueblo.

Fº 184 v. *Collationes seu disputationes Hugonis a Sancto Victore de Verbo incarnato*, que se hallan en Migne t. 177, c. 315. Es sólo un fragmento sin título que empieza: Dum medium silentium tenerent omnia... *Expl...* qui vivit et regnat per omnia secula seculorum. Amen.

Tiene varios folios restaurados torpemente, pero se puede hacer la lectura fácilmente. Termina con unos versos latinos, de letra menudísima y posterior al siglo XIV.

Perteneció este códice al Monasterio o Convento de Santiago de Uclés de la orden militar de Santiago, como aparece de letra del siglo XIV en el primer folio «Del convento de Uclés». Pasó luego a la biblioteca particular de Usoz, como consta del sello de éste, que lleva en varios folios. A su muerte pasó al Archivo Histórico Nacional, donde figuró con el número XXXXII y la signatura 15-2-B. Pasó luego a la Biblioteca Nacional, donde se halla hoy con el número 8.873, y se halla descrito por los señores M. de la Torre y P. Longás, en el primer volumen del Catálogo de Mss. de la Biblioteca Nacional, Madrid 1935, p. 256, nº 77. Tal vez por no hallarse en la Biblioteca Nacional cuando el P. García Villada escribió su artículo: «*Antiguos comentarios al cantar de los cantares desconocidos e inéditos*» en *Estudios Eclesiásticos*, t. 7, p. 104, 1928, escapó al conocimiento de dicho padre.

Códice de la Academia de la Historia, 80, Emilianense: A. — Es un manuscrito en vitela, de gran tamaño, 510 × 385 mm.; folios 151, de foliación reciente. Faltan al principio 61 folios, a juzgar por la numeración literal de los cuaterniones. También faltan en medio y al fin, pues queda incompleto el último tratado. Tiene márgenes espaciosos, y su escritura es a tres columnas. Letra minúscula visigoda de

mediados del siglo IX a lo más. Trae numerosas notas marginales, que parecen ser auténticas de Alvaro de Córdoba.

- F^o 1 r. *De scriptoribus ecclesiasticis*. (Empieza con el fin de la biografía de San Macario. Le faltan varios autores). Sigue la Continuación de San Isidoro y San Ildefonso.
- F^o 15 v. *Incipit Indiculum S. Jeronimi de Haeresibus*. Es mucho más breve que el editado por Arévalo y Migne.
- F^o 17. *Epistula Quodvultdei ad Augustinum*. Sigue el Rescriptum Augustini ad Quovultdeum y el de éste a San Agustín...
- F^o 19 r. Prólogo y tratado de San Agustín *De Haeresibus...*
- F^o 28 r. *De quaestionibus difficilioribus V et N. Testamenti* (del Pseudo-Eucherio).
- F^o 37 v. *Epistola Jheronimi ad Marcellam: Primum dei nomen*. Siguen luego cartas de S. Hilario a S. Euquerio. Otra de Salviano presbítero. Otra de Rústico al mismo.
- F^o 39 v. *Incipit liber proaemiorum s. Isidori... de Veteri et Novo Testamento. Praefatio: Plenitudo novi...*
- F^o 44 r. *Incipit liber sancti Iusti episcopi (in Cantica canticorum)*. Lleva las epístolas y prólogo que faltan en Migne.
- F^o 56 v. *Item alium expositum in Cantica canticorum. Liber primus. Osculetur me osculo... Audistis Epithalamium carmen... Incipit liber secundus. Fili matris mee... Que est hec mater ecclesiae... Incipit liber tertius: Nardum inquit meum... Nardum est oleum... Incipit liber quartus: Adiuvo vos filiae... Filiae Iherusalem plebs sancti... Incipit liber quintus: In cubiculo inquit quaesivi... Hoc quidem Spiritus sanctus ex voce... in futuro seculo in semedipsa receptura. Expliciter feliciter.*
- F^o 63 r. *Incipit commentariorum liber in Matthaenum S. Jeronimi, Satis miror eusebii.*
- F^o 94 r. *Incipit in dei nomine expositum de diuersis auctoribus congrue in unum collectum in catha Iohannem euan-*

gelistam. Prologus. Cernens... (De la obra de Smagnarado).

Fº 118 r. Incipit passio dni. nri. Ihesu Xristi secundum Matthaëum Marcum et Lucam... (Una catena sobre la Pasión).

Fº 142 r. Incipit expositio Apocalipsis Iohannis Apostoli. Prefatio Jheronimi. Diversi marina discrimina... Son los Comentarios que corren a nombre de San Victorino publicados en Migne, PL. t. V; pero más amplios y con añadiduras de Beda, Apringio, Primasio y citas de San Gregorio Magno.

Fº 126 r. Incipit liber Iherontichorum de octo principalibus vitiiis de graeco in latinum translatum a beato Paschasio Cfr. Migne, PL. t. LXXIII.

Fº 149 r. Incipit liber secundus de *Vitas Patrum*. Prefatio. Iam dudum animis insedit... *Expl.* iuxta operationem sathane mulier quidam.

Codice Portuense: P. — Este códice se conserva hoy en la Biblioteca de Oporto, Portugal, y pertenece al siglo X-XI. Está emparentado con el de Barcelona aunque no siempre coincida con él. No hemos logrado una nota bibliográfica de él, aunque dada su filiación y el estudio de Gott. Heine no es necesaria. Muévase desde luego en un ambiente peninsular y netamente de tradición literaria visigótica.

En resumen, tenemos de esta obra del Eliberritano una tradición manuscrita copiosa y de origen netamente español, como no tenemos de ninguna otra. Es cierto que en su mayor parte figura a nombre de San Gregorio Magno, nombre que contribuyó sin duda con su autoridad a ampararla. Pero esto no es cierto sino de un modo muy relativo, pues vemos que algunos van anónimos, y otros llevan la suscripción del propio Gregorio Eliberritano, como el Rotense de Lérida. La filiación o atribución a San Gregorio Papa se explica, porque los códices daban a Gregorio Bético el título de papa, en esta época sinónimo de obispo. Lo que no puede explicarse, si no es porque así estaba en el original, es la atribución a Gregorio Eliberritano, que leemos en el Rotense. Es además chocante que el único Códice que lo consigna sea también el que ofrece mejor texto.

II

B) LOS CODICES Y SUS FAMILIAS

Si examinamos y comparamos entre sí algunos códices, fácilmente veremos que están íntimamente ligados por razón de su contenido y de su texto. Así tenemos, que el Códice de Uclés coincide con el de Lérida en su contenido y hasta en la suscripción curiosa y peculiar que traen al final de las Quaestiones in Vetus Testamentum de San Isidoro. Discrepa en que es más breve, pues no trae los Comentarios a los libros sapienciales, que nosotros hemos atribuído a Tajón de Zaragoza, los versos a la Biblioteca Hispalense de San Isidoro, todo el Comentario de Justo de Urgel al Cantar de los Cantares con su Prólogo y cartas dedicatorias. En cuanto al Cantar de los Cantares de Gregorio Eliberritano, ambos traen el *Prólogo* famoso, que seriamente dudamos sea de nuestro autor.

El códice de la Biblioteca Nacional es una copia de fines del siglo XVI, como hemos dicho. Parece ser que responde a un tipo de códice antiguo hoy perdido. El P. García Villada cree se escribió en Sevilla por la nota que pone alusiva a Santa Justa y Santa Rufina. Pero nosotros, como ya indicamos, nos inclinamos por Toledo, donde existía desde antiguo una gran devoción a estas Santas, y había una Iglesia dedicada a ellas. En este manuscrito se atribuye claramente a Gregorio de Elvira el Epitalamio, y es cosa curiosa también que se consigne sin ambages a Justo de Toledo el *De aenigmatibus Salomonis*, que no hemos visto más que en otro manuscrito de la Nacional, también copia de escritos antiguos de Toledo, aunque mucho más incorrecto e incompleto que éste. Coincide en muchas partes con el texto de U, y nuestra primera sospecha fué si era copia de éste. Trae, desde luego, como el anterior, el consabido *Prólogo*. Mas luego no hace distinción de libros, trayendo su texto seguido. ¿Estaría así en el original? En cuanto a los *Enigmas de Salomón*, discrepa también en sus variantes del anterior, y no dice de quién es el Tratado. Trae también el Comentario del *Rotense* que em-

pieza: *Scriptura Sacra quasi quoddam speculum*, que no trae el anterior y cuyo texto no es copia del *Rotense* por discrepar de él en muchas variantes. Cosa rara, el códice también lo atribuye a Gregorio de Elvira, lo que sin duda no hubiera hecho un copista un poco inteligente, pues hubiera advertido la presencia continuada de textos de San Gregorio Magno. También se halla atribuido en el otro de la Nacional, copia de Juan Bautista Pérez, o al menos revisada por él, y luego por Pérez-Bayer, quien al margen hace constar su duda, por el lenguaje y latín que tiene impropio del siglo IV. En este códice el Comentario no llega más que hasta la mitad del capítulo III, lo que nos hace creer en la existencia de un códice, hoy perdido también, de época remota. Gott. Heine dice que copió del Códice Portuense el comentario al Cantar, *Scriptura Sacra*, etc. Si es así, el Portuense coincidiría totalmente con este de la Nacional que lleva el número 13.086¹. Pero dudamos mucho lo copiara de éste.

Tenemos, pues, tres códices de una misma filiación u origen: el *Rotense*, que puede considerarse como el más antiguo y puro, el *Nacional* y el *Uclesense*, es decir, el grupo RUN.

Por el otro lado tenemos el *Barcinonense*, el *Portuense* y el *Cordubense*, o de la Academia de la Historia de Madrid. Dos coinciden en carecer del prologoillo de la familia anterior; mas los tres coinciden en multitud de variantes lecciones, y los tres suprimen determinados pasajes, o al menos una gran parte de ellos. Mas si los

¹ El Códice 13.086, de la colección Burriel, es un misceláneo revisado por Pérez-Bayer (F.) del que se hallan algunas notas marginales. Es copia de documentos antiguos, algunos del siglo IX que se conservan aún, como los fragmentos del *Itinerario* de Eteria y otros. Entre otras cosas, tiene en el f° 20 este epígrafe: *Beati Gregorii Episcopi Illiberritani Explicatio in Cantica canticorum. Prefatio. Scriptura Sacra quasi quoddam speculum, etc.*, que termina incompleto en el v^o 4° del cap. IV «*et in conjugio positus ambulavit cum Domino et non.*» Gott. Heine reproduce un texto idéntico y con una terminación igual, es decir, en la misma palabra; aunque dice que él lo copió del *Portuense*.

A continuación, en el f° 32, trae el comentario o Explanatio in Cantica canticorum de S. Justo de Urgel, con las Cartas y Prólogos susodichos.

Sigue luego el tratado *De aenigmatibus Salomonis*, que también lo atribuye a Justo de Toledo (f° 70). La escritura es del siglo XVIII (tal vez de Burriel). Pero en varios lugares se dice que la documentación está sacada de la Colección de Juan Bautista Pérez, Obispo de Segorbe.

comparamos entre sí, se advertirá bastante diferencia entre ellos. El de Barcelona padece muchas lagunas. Su texto es el más breve de los tres. Sus lecturas discrepan con frecuencia de todos los demás, apareciendo solo. El texto que nos ofrece es, en conjunto, el más incorrecto, aunque también el más arcaico. Gott. Heine, que le siguió fidelísimamente, nos dió un texto ininteligible, rechazando el del *Rotense* por interpolado. Como por otra parte entonces el *Rotense* aparecía solo contra estos dos, lógicamente se decidió por éste, con daño de la claridad y aun de la integridad ¹.

Pero estos tres, BPA, discrepan bastante entre sí. Así tenemos que el Códice de la Academia —, que es siglo y medio, al menos, si no son dos, más antiguo —, nos ofrece un texto muy aproximado al *Rotense*, constituyendo uno de los apoyos más fuertes de la autenticidad de éste. Con todo, forman un bloque homogéneo.

Tenemos, por tanto, dos familias de códices bien clasificadas que ofrecen dos textos diferentes en cuanto a su integridad y extensión: Una, que podríamos llamar larga o amplia, y otra corta o breve. Ahora bien, ¿cabe la hipótesis de una doble redacción? En todo caso ¿cómo salir de este conflicto y averiguar cuál es la redacción auténtica, la genuina, la última de Gregorio de Elvira? ¿Pueden admitirse las dos como procedentes de un mismo autor? ¿Cuál sería la última en este supuesto?

III

C) CRITERIOS RETROSPECTIVOS

Sentemos como principio, que las diferencias que separan a la familia *Rotense* de la *Barcinonense* son tales y tan profundas, que no es posible reducirlas a unidad, ni tenerlas como meras variantes y

¹ En la época de Gott. Heine (1848), en que los criterios o normas de crítica textual se aplicaban inflexiblemente y de un modo simplista, el aforismo crítico: *Faciliori et ampliori praestet lectio brevis atque difficilior*, era una ley absoluta que rarisíma vez admitía excepciones. Hoy, aunque sigue teniendo su valor de Canon, pero ha de ser confirmado por otras normas y principios.

errores de copistas. Llamemos, para entendernos, a la primera, *redacción larga*, y a la segunda, *breve*. Si la primera es auténtica, las dificultades no son mayores. Pero, si se prueba que la segunda es la auténtica, forzoso será entonces considerar y desechar aquélla como obra de un falsario y refundidor; antiguo, es verdad, pero al fin un refundidor.

Mas ante todo: ¿es cosa extraña en Gregorio de Elvira la duplicidad y aun triplicidad de redacción de una misma obra? Fijémonos en el Tratado *De Fide*, ya de antiguo atribuido a nuestro autor y hoy definitivamente vindicado, sin género de dudas. Pues bien, de este tratado tenemos al menos dos redacciones de extensión muy diversa. El mismo Gregorio nos habla en el Prólogo del *De fide*, cómo habiendo dado a algunos amigos a leer dicho Tratado, le hicieron ciertas observaciones, que le obligaron a modificar algunas partes del mismo, a ampliar otras, y añadir dos profesiones de fe, una al principio y otra al fin, conservándose actualmente estas dos redacciones en los manuscritos. Pero aún pudiéramos añadir una tercera redacción, que mejor sería llamar primera, representada por el *Tratadito breve*, que figura entre las obras de San Agustín y que publicamos nosotros en edición aparte. Este breve tratadito tiene todos los visos de ser un sermón predicado al pueblo, pues tiene toda la factura de los restantes de este autor, particularmente de los veinte *Tratados in Sacram Scripturam*.

En este supuesto, la dificultad de dos «redacciones», una larga y otra breve, en estos comentarios al *Cantar de los Cantares*, queda sin fuerza, y más bien como un postulado posible del modo de ser del Eliberritano.

Quizá el problema resulte más complicado, cuando se trate de decidir cuál de estas dos redacciones es la primera, y cuál la última. Si se tiene en cuenta que la breve se resiente de oscura, que a veces es ininteligible, y otras, evidentemente defectuosa o lacunosa, y en cambio, la extensa ofrece siempre un sentido obvio y armónico, nadie dudará en inclinarse por la larga, frente a la breve. Tal vez insista algún crítico, basado precisamente en los mismos principios de crítica textual, que justamente este buen sentido y texto fácil y elegante, es el indicio más claro de un retoque hábil por persona inteligente, que suplió lo que el texto primero y genuino no ofrecía. Pero

esto, si bien se observa, no es más que una objeción aparente, que en muchos casos puede ser verdad, pero que en otros, como aquí, está contradicha por argumentos poderosos e incontrovertibles.

En primer lugar, tenemos el código **A**, de la Academia de la Historia, que es el más antiguo, y precisamente de la familia del Barcinonense. Este código, como puede verse por el aparato crítico, sufre en un ochenta por ciento las lagunas del Barcinonense y Portuense, y en las mejores lecciones coincide con el Rotense o Ilerdense. En este mismo sentido se pronuncian los Códices del Apologético de San Beato contra Elipando de Toledo. Pero los que han venido a dar la prueba definitiva han sido los veinte Tratados sobre la Sagrada Escritura, cuya lectura y escritura no se puede decir que esté contaminada. El mismo P. Wilmart se vió precisado a seguir al Rotense en el aparato crítico y en el texto que escogió de la primera Homilía al hacer el examen de crítica interna. Decididamente, pues, vindicamos como legítima y la más genuina del obispo eliberritano la redacción amplia, aunque muchos hayan defendido serlo la primera.

Es sobre manera curiosa la exégesis bíblica de nuestro Obispo. Es tan genial, tan peregrino el modo que tiene de interpretar los nombres y símbolos del Antiguo Testamento, que no se confunde con nadie. No es la literalidad lo que busca, no es siquiera el sentido místico lo que indaga; tampoco son las aplicaciones morales lo que le preocupa. En general, es un sentido nuevo, una interpretación desconocida e ingeniosa lo que más le encanta. Pero a través de todas sus divagaciones, hay algo que le preocupa y sale casi siempre a relucir: la divinidad del Verbo y la Iglesia.

En el *Cantar de los Cantares* es, sin embargo, donde esta tendencia se muestra avasalladora y maravillosa. Gregorio de Elvira no excluye, desde luego, las otras interpretaciones dadas a este Cántico sagrado por los exégetas anteriores a él, especialmente por Orígenes, cuyo Comentario debió conocer. Dado el ambiente de lucha y persecución de los herejes contra la Iglesia en que Gregorio y sus oyentes se movían, la interpretación mística de los Esposos sagrados encarnándolos en Cristo y su Iglesia debía ser un tema de máxima actualidad, sobre todo expuesta con la galanura, ingenio y admirable

exactitud con que lo hace siempre el célebre obispo eliberritano. No se le pueden negar dotes de gran escritor a nuestro Gregorio, que aun hoy nos encanta con su sencillez, con su riqueza de imágenes, con su frescura de estilo, espontáneo, gracioso, siempre ocurente. Las obras de nuestro obispo se leen en nuestros días sin fatiga ni pesadez: ¡cosa bien extraña! Y no es que, como hombre de ciencia, como exégeta cristiano nos ofrezca gran novedad, o solución a problemas bíblicos ni teológicos. Es su personalidad literaria la que le salva, característica y fuerte, sin que con ello queramos decir que no fuese un gran escriturario y un gran teólogo, como lo demostró en su tratado *De Fide*, probablemente uno de los escritos antiarrianos más hondos, exactos y mejor logrados, sin excluir las grandes figuras de oriente y occidente, como San Atanasio y San Hilario.

Varias cosas llaman la atención en estos Comentarios al *Cantar de los Cantares* de Gregorio de Elvira. Y es la primera la interrupción de estas Homilias, que no llegan a la mitad del Libro sagrado. ¿Por qué esta interrupción? No acertamos a dar explicación ninguna, puesto que tiene todas las trazas de ser un comentario de sus primeros años. Otra cosa que admira también, es la falta de alusiones a sus enemigos, a sus colegas en el episcopado, a Osio y sus partidarios, que en la Bética eran casi todos. Pudieran quizá interpretarse uno o dos pasajes de la redacción amplia en este sentido. Pero es tan velada la alusión, que se necesita mucho ingenio para captarla. Ni aun en su tratado *De Fide*, obra de sus últimos años, se advierte la menor alusión a sus colegas comprovincianos, a Osio sobre todo. A vista de todo ello, no es fácil explicar el relato de los presbíteros Faustino y Marcelino. También es raro que en todo este libro de los Cantares no se mencione una vez siquiera a la Virgen. Menos aún en los otros tratados o escritos.

Las obras de Gregorio, especialmente ésta sobre el Cántico, son importantísimas bajo el aspecto bíblico, porque son uno de los testimonios más amplios y fidedignos de la *Vetus latina* en Occidente, particularmente en España. Los Padres benedictinos G. Morin y A. Wilmart han puesto esto de relieve.

Al lado de los seis códices completos de la Exposición del *Cantar de los Cantares* de Gregorio Eliberritano, pueden y deben figurar los que contienen el Apologético de Beato y Heterio contra Elipán-

do de Toledo, en el cual se incluye gran parte de la Homilía primera. Merece destacarse entre todos ellos el 10.018 de la Biblioteca Nacional de Madrid, de mediados del siglo IX. Este Códice contiene todo el Apologético de Esperanindeo y Sansom, fragmentos del Itinerario o peregrinación de Eteria, y nuestro Apologético. Procede de Córdoba y su texto es uno de los mejor conservados.

Antes de pasar adelante debemos advertir a nuestros lectores de las normas adoptadas en la estabilización del texto. Hemos seguido casi siempre al *Rotense*. Cuando sus otros dos compañeros, el *Nacional* y *Uclesense*, discrepan levemente de él, hemos preferido su lectura, pues no ofrecen mejor sentido ni corrección. Cuando estos dos coinciden con los otros, o alguno de ellos, hemos seguido a éstos. Cuando el texto de **R** no nos ha parecido suficientemente garantizado por estar solo, hemos incluido el texto entre paréntesis cuadrados [], como indicando nuestra duda. Si añadimos algo al texto lo encerramos entre paréntesis angulares < >. En lo demás seguimos los signos universalmente aceptados en las ediciones críticas, especialmente en las de Teubner.

EPITHALAMIUM

BEATI GREGORII [ELIBERRITANI] EPISCOPI

SEU

QUINQUE HOMILIAE

IN

CANTICUM CANTICORUM

SIGLAS

- B** = Códice Barcinonensi.
H = Códices Liebanenses.
A = Códice Academia de la Historia.
P = Códice Portuense o de Oporto.
R = Códice Rotense, o de Lérida.
N = Códice 3.996, B. N. de Madrid.
U = Códice Udesense, B. N. de Madrid.
Gott. = Edición de Gottold Heine.
Nac. = Nacional.
Acad. = Académico.
Port. = Portuense.
Rot. = Rotense.
Barc. = Barcinonense.
Ucles. = Uclesense.
Heter. = Liebanenses o de Heterio.

INCIPIT PRAEFATIO EPITHALAMII A BTO.
GREGORIO PP. EDITA ¹

Jam vero in canticis canticorum figurative, sub epithalamii carmine, quattuor Salomon introducit personas, virum scilicet et sponsam; cum sponsa ² adolescentulas, cum sponso sodalium ³ greges. Alia dicuntur ab sponsa, alia ab sponso, nonnulla a juvenculis, quaedam a sodalibus sponsi. Sponso Christus figuratur ⁴ et sponsa ecclesia sine macula et ruga, de qua scriptum est: ⁵ «ut exhiberet ⁶ sibi gloriosam ecclesiam non habentem maculam aut rugam». Eos vero qui cum sint fideles juxta modum quendam ⁷ adepti videntur salutem, animas ¹⁰ significari credentium et adolescentulas ⁸ esse cum sponsa ⁹. Apostolus vero ¹⁰ eos, qui pervenerunt in virum perfectum, sponsi ¹¹ significari viros cum sponso ¹². In hoc autem libro prius sponsa loquitur dicens ¹³: «Osculetur me osculo oris sui»: ac si dicat: tangat me dulcedine praesentiae unigeniti filii redemptoris mei.

15

Haec pauca de operibus Salomonis sub aenigmatibus dicta lectori in prologo exposuisse sufficiat. — Explicit Prologus.

¹ Haec Praefatio tantum invenitur in *Rot.* et *Port.* et in duobus *Matrit.* Ferme desumpta est ad litteram maxima ex parte ex commentario Origenis in «Cantica canticorum», qui reperitur in Hieronymi operum (edit. Vallarsi) volumine tertio. Non esse huius Praefationis Gregor. Bet. auctorem, qui semper suo Marte agit, pro certo habeo. Deest etiam in *Barc.* et *Academ.* Codicibus mss. — ² *PRUN.* sponso cum sponso et s. — ³ *PRUN.* et sodalium greges. *Restituimus ex Hieron. in Cantic.* — ⁴ *RUN.* Figuratur; *Barc. et Portuense* significatur. *Scripti* sponso ut sensus constet. *Codd.* sponsus. — ⁵ Non habentem mac. neque rugam. *NU. Ephes. 5, 27.* Consentiant *Vers. Ant. et Vulg.* nisi quod haec, inter *exhiberet* et *sibi*, addit *ipse.* — ⁶ *PRUN.* Exhiberet; *exhiberet* *Gott. Heine.* — ⁷ *Rot.* quendam; quendam *PNU.* — ⁸ *Rot.* adolescentum *NUP.* adolescentulas. — ⁹ *PRUN.* sponso. — ¹⁰ *Port. et.* — ¹¹ *Port.* spons., quod *sponsus* significare videtur, nisi forte legendum *sponsos.* Cetero, totus locus corruptus videtur. — ¹² Sponso, *Cont.*; *PRUN.* sponsa. *Nac.*: dicit virum cum sponsa. — ¹³ *Cant. cant. 1, 1. Nac.*: prius loquitur sponsa dicens.

INCIPIE EPITHALAMIUM ¹ GREGORII ²

Osculetur ³ *me ab osculo oris sui, quoniam bona ubera tua super vinum, et odor unguentorum tuorum super omnia aromata.*

Audistis epithalamii ⁴ carmen, dilectissimi fratres ⁵, quod Spiritus Sanctus per vatem integrum Salomonem ⁶ ex voce sponsi et sponsae, i. e. Christi et ⁷ Ecclesiae, pro caelestium nuptiarum ⁸ allegorica decantatione praedixit, quando Christus, sponsus, et anima, sponsa, obpignoraverunt sibi invicem castam coniunctionem ⁹, et facti sunt duo in carne una, i. e. Deus et homo. Sponsum autem Christum esse ¹⁰ et sponsam ecclesiam, probat Scriptura divina dicente Johanne Baptista pro Christo in Evangelio ¹¹: *Qui habet sponsam sponsus est* ¹²; *amicus autem sponsi stans et audiens vocem eius, prae*

¹ Conferatur ad haec Isidori Etymol. Lib 1. cp. 39. n. 18: «Epitalamia sunt carmina nubentium, quae decantantur a scholasticis in honorem sponsi et sponsae. Haec primum Salomon edidit in laudem Ecclesiae et Christi; ex quo gentiles sibi epithalamium vendicarunt, et istius generis carmen assumptum est. Quod genus, primum a gentilibus in scenis celebrabatur, postea tantum in nuptiis haesit». Similiter August. in ps. 44: «solent dici a scholasticis carmina quaedam, uxorem deducuntibus, quae vocantur epithalamia». — ² Ita incipit *Barc.*; *Rot.*: Incipit tractatus Gregorii Papae ejusdem epithalamii. sic *NU.* In *Port.* et *Ac* non invenitur inscriptio. —

³ *Acad.*: Osculo. *Acad.* quoniam optima sunt. Cant. cant. 1, 1. 2. tua sunt. *Hertherio. Acad. om.* tuorum. — ⁴ *Rot. Nac. Ucl.* epitalamii, *Barc. Port.* et *Acad.*: Epitalamium. — ⁵ *Barc.* dilectissime frater. — ⁶ *Rot. y Nac. Ucl.* per vatem integrum Salomonem; *Barc.* et *Port. Acad.* per Salomonem. — ⁷ *Port.* omittit et. —

⁸ *Barc. om.* nuptiarum, — ⁹ *RUN.* Castam invicem coniunctionem: cast. coniugii voluntatem *ceteri.* — ¹⁰ *Barc. Acad. om.* esse, — ¹¹ *RUNH.* probat Scriptura divina dicente Johanne Baptista pro Christo in evangelio: *Barc. et Port.* probat Johannes Baptista dicens de Christo. Joh. 3, 29. Vulgata et Vers. Ant. legunt: «amicus autem sponsi qui stat et audit eum etc.» Lectio hic probata reperitur apud Augustinum in Joann. 57. — ¹² *RNH.* Amicus autem sponsi stans et audiens vocem ejus prae gaudio exhilaratur: *Port. et Barc.* probat Johannes Baptista dicens de Christo... amicus... stat et audit eum et g. gaudet propter vocem sponsi... *Acad. Barc.* et *Port.* Et alius propheta. Sed et per alium prophetam, etc.

gaudio exhilaratur. Sed et per alium prophetam ¹: «*Disponsabo te mihi in spe.*» Et iterum: «*disponsabo te mihi in fide et caritate.*»

Denique, ut sciatis hoc carmen pro Christo et Ecclesia esse prae-
dictum ², praetitulatio ipsa manifestat; sic enim pronuntiatur: «Cantica Canticorum», eo quod super omnia cantica, quae aut Moyses ⁵ aut Maria in Exodo, aut Esaias aut Abacuc et ³ ceteri cecinerunt: haec meliora sunt cantica, quia illi, aut pro liberatione populi, aut pro conversatione ⁴ hominum ⁵ aut pro admiratione divinorum operum, [accensi], laeto animo ac mente ⁶ Deo laudes dixerunt. Hic ⁷ autem quia Dei et Ecclesiae vox psallentium auditur, propterea quod ¹⁰ divina et humana in semet ⁸ invicem copulantur, ideo «Cantica Canticorum», i. e., meliora meliorum ⁹ nuncupantur ¹⁰. Et quia grammaticus noster ac peritissimus legis beatus Apostolus ammonuit discipulos suos, ut diligenti perscrutatione et quae in alto ¹¹ et quae in profundo et in longitudine et in altitudine posita sunt quaerere ¹⁵ deberent ut possint comprehendere, quae sit latitudo, longitudo, sublimitas et profundum, proinde necesse est nos sagaci sensu per sanctorum verborum cavillationem sollicita animadversione requirere, ne incautos aut veri similia fallant aut ambiguum confundat, aut incertum deludat aut decipiant; sed ut sinceræ veritatis metam ²⁰ studiosissime persequentes, comprehensam, sine frustratione opinionis, legitimam et firmissimam retinere possimus. Cum ergo dicit:

Osculetur me ab ¹² *osculo oris sui, quoniam bona* ¹³ *sunt ubera tua*

¹ *Nac. Acad. om.* Disponsabo te mihi in spe. Et iterum. Os. 2, 19. 20, ubi secundum Vulg. et Vers. Ant. legitur: «Et sponsabo te mihi in sempiternum et sponsabo te mihi in iusticia et iudicio et in misericordia et in miserationibus. Et sponsabo te mihi in fide». Vox, *desponsabo*, invenitur apud Fulgentium, *Ad Trasm.* — ² *Nac. et Ucl.* ut scias, *Acad.* prelocuntur: *Cet* praedictum. *Acad.* praenuntiat. — ³ *Port.* aut. — ⁴ *Port. Nac.* conversione. *Acad.* concessione. — ⁵ *RUN omit.* hominum. — ⁶ *Port. om.* accensi... Deo laudes. *Nac. Ucl.* laeto animo et: *Nac. Domino* (et *omittit* accensi). — ⁷ *RUN.* Hic autem, quia Dei et Ecclesiae vox psallentium auditur propter quod divina et humana in semet invicem copulantur, ideo etc. *Barc. et Port. et Acad.* Hic autem Christi... psallentis... sibi invicem (*Barc. sibimet*). *Acad.* propter quod. — ⁸ *Port. Het* sibi *Barc. Acad. sibimet*. — ⁹ *RUNH.* meliorum *Barc. Port. et Acad.* melioribus. — ¹⁰ *Port. et Barc. et Acad.* omittunt totam hanc partem inde a verbis: «*Et quia*, etc., usque ad sequentibus: *Cum ergo dicit*, etc. — ¹¹ *RU.* alta, *Nac.* alto debeant. *Nac. Ucl.* incertum. *Nac.* imperitum. — ¹² *Port. Acad. om.* ab; *Nac. om.* ergo. — ¹³ *Rot.* meliora. *Nac. om.* quoniam... vinum.

super vinum, non de hoc osculo carnali, sed de spiritali gratia ¹ loquitur ²: ecclesiae etenim ³ venerandae immacolataeque virginis vox est ad Christum filium Dei tricenarium juvenem, decorum prae filiis hominum, verba facientis ⁴. Et quia alia sunt humana, alia divina oscula, ideo hic cum dicit ecclesia: *osculetur me ab osculo oris sui*, vult ipsam praesentis ⁵ Christi vocem audire ⁶. In praeterito enim sermo Dei per Prophetas ad Synagogam loqui consueverat, et quasi per alienum os ⁷ pacis ei osculum dabat. Haec ergo ecclesia, quae vere sponsa est Christi, contenta ⁸ non est per ⁹ Prophetas tantummodo
 10 Christi pacem accipere; sed magis ore proprio evangelicae traditionis praecepta suscipiens, a vero sponso velut osculum sanctitatis et caritatis suscepit ¹⁰; et ideo *osculetur me*, inquit, *ab* ¹¹ *osculo oris sui*. Quod, quam vere fuerit adimpletum, hinc ¹² potestis addiscere. Nam ex ¹³ quo Christus Dei filius secundum hominem advenire dignatus
 15 est, et carnem animamque hominis velut sponsam accipere ¹⁴, ex eo iam lex et prophetae cessarunt, sicut Evangelista ait ¹⁵: *«lex et prophetae usque ad Johannem Baptistam»*; et iterum: ¹⁶ *«lex per Moysen data est, gratia autem et veritas per Jesum Christum facta est»*. Ecclesia ¹⁷ enim, ut Apostolus definivit, caro est Christi, qui ait: ¹⁸ *«et*
 20 *ipse est caput corporis ecclesiae»*; cui tunc osculum ad osculum fide et caritate ¹⁹ impressum est, quando duo in una carne conjuncti sunt, i. e. veritas et pax sibi invicem mutuis ²⁰ complexibus adhaeserunt, di-

¹ *Barc.* gloria; *BPR. om.* de. — ² *RUN.* loquebatur. — ³ *Port.* enim. —
⁴ *RUN.* ecclesiae etenim venerandae immacolataeque virginis vox est ad Christum filium Dei tricenarium juvenem decorum prae filiis hominum verba facientis; *Acad. Barc. et Port.* et immacolatae... speciosus forma... vox est. *Acad.* Ecclesiae. —
⁵ *ABP.* ipsa *RUN.* ipsam. — ⁶ *RUN.* vult ipsam praesentis Christi vocem audire. *Bar.* et *Port.* vult ipsa praesentis vocem aud. — ⁷ *Barc.* pro alieno ore. — ⁸ *Port.* contempta. — ⁹ *Port. om.* per; *Ucl.* ipsa ore proprio. — ¹⁰ *Port.* accipit. — ¹¹ *Port. om.* ab; *Nac.* Ideo. — ¹² *RUN.* hinc potestis addiscere. *ABHP.* potest addisci. *Nac. om.* quam. — ¹³ *Rot.* ex quo. *BHP.* ex eo quod. *Nac.* advenire, *ceteri* venire. (Opinio ipsa, rationem divinam seu λόγος in Jesu Christo unam eandemque fuisse atque naturam humanam, sicuti vir et femina matrimonio juncti unum corpus esse, invenitur apud Theodorum Mopsuestanum. Vid. *Neander, hist. eccles. t. II. p. 633*), accipere] *Ucl.*, accepisset. *Acad.* accepit. — ¹⁴ *Rot.* ex eo iam lex. *Bar.* et *Port. om.* ex eo iam. — ¹⁵ *Luc.* 16, 16. — ¹⁶ *Rom.* 3, 12. — ¹⁷ *Port.* Ecclesia. *Nac.* ecclesia etenim. *Barc.* ecclesiae. — ¹⁸ *Col.* 1, 18. *Nac.* Christi est. — ¹⁹ *Barc. Acad. et Port. Ucl.* fida caritate. — ²⁰ *Port.* mutuo.

cente David ¹: «*Veritas* ² et *pax complexae* ³ sunt se ⁴. *Veritas*, inquit, *de terra orta est*, id est, caro Christi ⁵ de matre virgine nata, cujus origo terrena est. *Pax* ⁶ *de caelo prospexit*, i. e. Verbum Dei, qui dixit ⁷ «*Ego sum pax*», et ⁸ de quo dixit Apostolus ⁹: «*Qui est pax nostra*»; et ipse dicit, [*et veram*] «*pacem meam do vobis*» ¹⁰. Hoc ¹¹ est osculum ¹¹, id est, Verbum patris, prophetarum ore adnuntiatum quod a seculis antiquis diu spe ¹² suspensum ¹³ pependit; et ¹⁴ adveniente die sponsaliorum ¹⁵ adest impletum per anulum fidei, quod quasi pronubo nuptiarum ¹⁶ caelestium accepit ¹⁷ ecclesia ¹⁸. Quid enim carius ¹⁹ Christo quam ecclesia, pro qua sanguinem suum fu- ¹⁰ dit? Aut quid ecclesiae ²⁰ amabilius Christo, cujus sancta et immaculata ²¹ conjunctione magnam filiorum multitudinem per baptismi regenerationem procreavit, cujus partum ²² copiosissimum sine dolore videmus profusum; cujus ²³ efficaciam et, ut verius dixerim, artificium ²⁴ nascendi, sentias ²⁵ magis quam enarres ²⁶, intelligas potius ¹⁵

¹ *RUN.* dicente David. *BAHP.* sicut Davit dicit; id est, *Heter. Acad. om.* Veritas... prospexit, i. e. — ² Psalm. 84, 11. 12. Vulg., Vers. Ant., Hieron., Conc. Tolet. 8. alii legunt: «justitia et pax» et pro «complexae sunt» Vulg. «osculatae sunt»; *Hieron.* deosculatae sunt; *Vers. Ant.* complexae sunt se, *Conc. Tolet. 8°* se complexae sunt. — ³ *ARUN.* complexae; *B. et P. ampl.* — ⁴ *Rot. et Port. om.* se. *Nac.* se invicem; *Ucl.* sibi invicem. — ⁵ *Port.* qui de matre virgine nata est; *Barc.* qui de matre virgine natus *Nac. cum Rot. add.:* est. Quae omnes sunt emendationes inventae ad evitandum Jesu terrena naturae nomen, quod offensioni fuit. — ⁶ Vulg. Vers. Ant alii: *justitia pro pax.* — ⁷ *Barc. et Port.* omittunt haec verba: et de quo dixit... et ipse dicit. Stant vero in *Acad.*; sed habet *dicit. Apost... dicit:* omittit autem *et veram...* — ⁸ *Eph.* 2, 14, ubi Vulg. et Vers. Ant. legunt: «ipse enim est pax nostra». — ⁹ «Et veram» deest in *Rot. Acad. Nat. Ucl.* qui scribit tantum *dicit.* — ¹⁰ *Jho. 14, 27,* Vulg. e Vers. Ant.: «Pacem meam do vobis». *Acad. om.* est ante osculum. — ¹¹ *Rot. Nac.* id est verbum. *B. H. A. P. omittunt verba haec.* — ¹² *Spe, deest in Barc.* — ¹³ *Rot.* suspensum. *B. H. A. P.* suspensa. Optimum sensum offerunt utraeque lectiones: *Suspensa,* i. e. spe, et *suspensum,* i. e. Verbum. — ¹⁴ *Rot. Het.* adveniente die sponsaliorum adest impletum per anulum fidei, quod quasi pronubo nuptiarum caelestium accepit ecclesia. *B. A. N. P...* sponsaliorum per anulum fidei est adimpletum et pro novo... — ¹⁵ *Port.* sponsus aliorum. *Nac.* adimpletum quod quasi pro arrabone nuptiarum. *Codds.* pro novo. — ¹⁶ *Barc.* nuntiarum. — ¹⁷ *Port.* a quo cepit. — ¹⁸ *Barc. Het.* ecclesiam. — ¹⁹ *Port.* Quid enim tam carius. — ²⁰ *RUN.* ecclesia; *NH.* Ecclesiae. — ²¹ *ARUNH.* immaculata. *B. et P.* inviolata. — ²² *HRUN.* partum foetum *BP.* — ²³ *Rot.* perfusum. *Nac.* ut ulteriu *pro* ut verius. — ²⁴ *Rot.* artificium; *B. H. P.* artem; *Nac. Acad. Het. Ucl.* artificium vel artem nascendi vel potius renascendi. *B. A. H. P.* sapientiae. — ²⁵ Hic, quod comparatur, dignum videtur Priscilianorum placitum: arte non potentia Dei agi omnia bona in hoc mundo, — ²⁶ *Port.*

quam comprehendas ¹. Nec enim [vim] ipsam videas, nec matrem cognoscas, et tamen perfectum opus, quod magistra sapientia ² et opifex ³ ratio clarum edidit ⁴, cum debita veneratione laudabis ⁵.

Et addidit:

⁵ «*Quoniam bona ubera tua sunt* ⁶ *super vinum*». Habuit quidem ⁷ prisca lex duo ubera in ⁸ duabus tabulis lapideis, quae digito Dei impressae ⁹, candidum lac disciplinae parvulo tunc populo Israhelitico ¹⁰ praebuerunt. Sed nunc ubera Domini jam non duo, sed quattuor ¹¹ esse cognovimus; quattuor enim evangelio-
¹⁰ rum fontes dulce sapientiae [lac] credentibus tribuunt. Denique Dominus ad Abraham, qui utriusque populi pater est, secundum carnem scilicet Judaeorum, et noster ex fide, cum ei haereditatem futuri aevi promitteret, hoc inter cetera signum sacrificii postulavit, *capram trinam et vaccam trinam*; ut capra ¹², [quae duo ubera habet], veteris tes-
¹⁵ tamenti figuram ostenderet, et vacca ¹³ [quae quattuor] evangelicae disciplinae. Haec sunt ergo ¹⁴ bona ubera Domini i. e. evangeliorum
 • fontes [aquae] ¹⁵, quae meliora ¹⁶ sunt super vinum propheticae praedicationis. Duo etenim genera vini in scripturis caelestibus legimus; unum quod apud Cana Galilaeae defecit ad nuptias, aliud quod mul-
²⁰ to melius verbo Dei de aqua [vinum] est factum. Unde et Salvator

Acad. narres: *Nac. Het.* sentias, vel potius renascendo magis quam noscendo enarres. — ¹ *Het.* nec virtutum ipsam videas nec artem cognoscas... Enuntiatio; *Nec enim... cognoscas* legitur solo in *RUN.* sed *Nac.* nec vim ipsam videas: matrem cog. *Ucl.* nec artem. — ² *ARUN.* sapientia *B. P. H.* sapientiae. — ³ *ARUN.* ratione perfecta. — ⁴ *Barc.* me dedit; *Port.* dederit. — ⁵ *Port.* laudabilis addidit etc. *Nac.* laudabiliter addidit, *confus. cum seq.* addidit quod omit. — ⁶ *Acad. Port. Het. om.* sunt. *Rot. Nac.* meliora. — ⁷ *Port. Nac.* enim. — ⁸ *Rot. Nac.* in; *B. A. P. H.* ex. — ⁹ *Acad.* quae definitur dei; *in margine:* digito dei. *Rot. Ucl. et Barc.* impressae *ceteri* impressa. — ¹⁰ *Rot. Nac. Port.* populo israhelitico praebuerunt. *Barc. et Het. om.* Israh. *Nac. om.* parvulo tunc. — ¹¹ *Rot. Acad. Nac. Ucl.* quattuor esse; *B. P. H. om.* esse. — ¹² *Rot. et Port.* capra; *ceteri* capram. *Nac.* Capram triennem vaccam triennem. *Heter.* Ut capra quae duo ubera habet, etc. *Hic finit Ms. Uclesensis.* — ¹³ *Barc. et Port.* vaccam. — ¹⁴ *Barc. Port. et Het. om.* ergo. — ¹⁵ *Rot. Nac. Acad. Barc. om.* aquae; *offerunt Port. et Het; Acad.* scripturis divinis. *Nac. Rot. Cana; Ceteri Canam sive Canaham. Acad.* dedit pro defecit. — ¹⁶ Meliora super... *Nac.*

dicebat: *Vinum novum in utres novos mitti oportere*. Quod quidem significabat nuptias Christi et Ecclesiae, quando Verbum Dei animam ¹ sive hominem copulavit, cessaturum esse vinum vetus ² i. e. priscae legis et prophetiae; et aliud evangelicum ex baptismatis aqua ³ futurum; unde et credentes musto pleni sunt dicti. Quid est ⁵ enim de aqua vinum, nisi quod anima, quae retro fuerat terrena, insipida ⁴ et aquata, in merum spiritus conversa, praestantior sapore facta est ⁵ et odore, ut Apostolus ait ⁶: *Nos bonus odor Christi sumus*: et alibi ⁷: *Gustate et videte quoniam suavis est Dominus*. Et proinde hoc in loco meliora ubera Domini, i. e. doctrinam evangelicam, dicit ¹⁰ super vinum veteris prophetiae.

Et adjecit:

Et ⁸ *odor unguentorum tuorum super omnia aromata*. Odor unguenti istitus sacrosancti ⁹ crismatis gratiam manifestat, quae super omnia aromata ¹⁰ synagogae flagrat et redolet. Illa etenim ¹⁵ habebat unctionem de ungentis odoriferis factam; Christi autem unguentum ex Sancti Spiritus suavitate descendit, sicut per Esaiam loquitur dicens: *Spiritus* ¹¹ *Domini super me, propter quod unxit me; evangelizare pauperibus misit me* ¹². Et alibi: *odorem, inquit, notitiae tuae dedit nobis*. Et ideo hunc odorem unguentorum ¹³ i. e. crisma- ²⁰ tum ¹⁴ spiritualium gratiam ¹⁵ super omnia aromata veteris testamenti meliorem esse designat.

¹ *Rot.* cum anima, et in *marginē*: animam sive hominem sic. et *Acad. B. et P.* anima; *Nac.* an. sive hom. v. Textus videtur corrupt. — ² *Acad. Rot. Nac.* vinum vetus. *Acad.* veterem. *Barc. Port. Het. om.* vetus. — ³ *Port.* alium pro aqua. — ⁴ *Port.* inspirata. — ⁵ *Port. Het. Barc. om.* «et odore... Et adjecit». *Acad. om.* et odore... est Dominus Et. — ⁶ 2 Cor. 2, 15, ubi ex Vers. Ant. verba sunt: «quia Christi bonus odor sumus». — ⁷ Psalm, 33, 9, Eodem modo Vulg. et Vers. Ant.: *Nac.* vinum proph. *Acad.* veteris Legis. *Acad.* Et addidit. — ⁸ *Cnt. cnt.* 1, 2, congruit cum Vers. Ant. aliis. — ⁹ *Rot. Nac.* et *Het.* sacrosancti. *Ceteri*: Sacrosanctam. ¹⁰ *Rot. Nac. Acad.* omnia aromata synagogae *Port.* omnia synagoga; *Barc.* omnia synagogae; et sic et. *Heter.* — ¹¹ *Ps.* 33, 9; congruit cum multis reliquarum versionum (Vers. Ant. Vulg. Mozar.) *Nac.* propterea. — ¹² *Sic ex RN.*; nam alii om.: «Et alibi... nobis». *Nac.* quia odor. Cfr. 2 Cor. 6, 14. — ¹³ *Rot. Nac.* unguentorum; *Bar. Acad. Port.* unguenti: *Nac. om.* Et. — ¹⁴ *Port. Nac.* carismatum. — ¹⁵ *Port.* gratiarum. *Acad.* gratiae.

Et subjungit:

Unguentum exinanitum nomen tuum ¹. Sed alibi ²: *Unguentum*, inquit, *diffusum nomen tuum*. Sed quare alibi *exinanitum* et quare alibi *diffusum* dicat Scriptura divina breviter intimabo. Priscæ legis
 5 reges et sacerdotes, qui ex cornu crismatis ungebantur, Christi dicebantur in lege, eo quod similitudinem unctionis crismatis, non tamen ³ ipsam perfectionem, acciperent; et proinde umbra potius quam veritate Christi nomine utebantur. ⁴ At ⁵ ubi plenitudo divinitatis, ut apostolus dicit ⁶, in Christo completa est, tunc exinanitum est
 10 nomen eorum regum, qui Christi dicebantur, ne ulterius hoc vocabulo censerentur. Et verum permanet nomen Christi ⁷, quod ex vero unguento, i. e. Sancti Spiritus plenitudine, est effusum ⁸. Exinavit ⁹ et evacuavit adumbratum nomen eorum regum, qui ¹⁰ Christi imagine tenus dicebantur. Denique ex quo hic verus Christus advenit,
 15 cuius bonus odor mundo innotuit, nemo ex eo rex vel sacerdos Christus est appellatus; et ideo ait: *unguentum exinanitum nomen tuum* Verum quod alibi ait: *unguentum effusum nomen tuum*, eo quod suavissima veri ¹¹ Christi nominis gratia super omnes credentes diffusa est, et bonum odorem notitiæ suæ fidelibus cunctis effuderit,
 20 unguentum effusum est appellatum. Unde et orationes sanctorum in Apocalipsi ¹² timiamæ sunt comparatæ: Christi enim nomen apud Graecos de suavitate censetur.

¹ *Ont. cnt.* 1, 2; sic apud Hilarium (in Ps. 132) et apud alios; contra, Vers. Ant. «Unguentum exinanitum est nomen tuum». — ² *Rot. Nac.* Sed alibi: unguentum inquit (*Nac. om.* inquit) diffusum nomen tuum. Sed quare alibi exinanitum, et quare alibi diffusum dicat Scriptura divina, breviter intimabo (*Nac. explicabo*). Priscæ, etc.: *Bar. Het. Port.* «Quare itaque exinanitum breviter indicabo. Priscæ...» — ³ *RN.* tamen: *Bar.* et *Port.* tam; *Acad.* tantum. — ⁴ *RNH.* umbra potius quam veritate Christi nomine utebantur: *Acad.* Umbram... veritatem. — ⁵ *RN.* At ubi. *B. H. P.* Sed ad ubi; *Het. om.* ad, *Acad. om.* in Christo. — ⁶ *Rot. Nac.* ut Apostolus dicit; *Barc. Het. Port.* Secundum apostolum Christo. — ⁷ *Rot. Nac.* Nomen verum Christi permanet, quod, etc. — ⁸ *Rot. Nac.* diffusum est. — ⁹ *Acad.* Chr. et regum. *Nac.* Et exin. Tota enuntiatio inde a verbis: *exinavit*, etc. usque ad sequentem: *Verum quod alibi*, etc. *omittitur in Barc.* et *Acad.* — ¹⁰ Verba: «qui Christi... dicebantur» in *Rot. Nac.* inveniuntur. *Nac.* imagine tenus *Ceteri*, imaginaliter, *fort. rectius. Acad.* diffusum. — ¹¹ *Barc.* viri. *Barc.* Christi nomine gratia. — ¹² *Acad.* Apocalipsin... Apud graeco sermone. *Nac.* Timiamati.

Et adjecit ¹:

Propterea ² *adulescentulae dilexerunt te* ³, *et adtraxerunt se* ⁴ *post te*. Non putetis, dilectissimi fratres ⁵, Spiritum Sanctum de adolescentulis feminis aut de turpi cupiditate fuisse locutum; sed adolescentulae istae novellae sunt plebes, quas nuper Christus de gentibus ⁵ convocavit ⁶. Illae etenim rogant Dominum dicentes: *adtrahe nos post te*, i. e. ut Christi vestigia per facta bona ⁷ et justitiam sequantur. Nemo alius quam ipsae adolescentulae i. e. novellae, ut dixi, plebes, ex gentibus congregatae, Christum incredibili cupiditate diligunt et sequuntur. Nam synagogae plebes ⁸ vetulae et stultae dicuntur ⁹; ¹⁰ vetulae, inquam, quia secundum veterem hominem vivunt; stultae autem, quia ¹⁰ Christum Dei sapientiam non receperunt. Denique cum primum venisset Christus in synagogam, tunc eum magis istae sequi et amare coeperunt quam populus Israhel. Unde mulier illa Cananaea, quae imaginem ecclesiae de gentibus ostendebat, Christum ¹⁵ fideliter sequebatur. Et hoc est quod ait: *propterea adolescentulae dilexerunt te, trahe nos post te*, i. e. ut amore Christi detenta, ecclesia semper iter praeceptorum sequi debeat.

¹ *Barc.* et *Acad.* addidit.—² *Cnt. cnt.* 1, 2. Aliae vers. legunt, *Ideo* pro *propterea*; verum haec vox reperitur in Ms. S. Theoder. et apud Vigil. Taps. (de Trin. 12) in Graecis legitur διὰ τοῦτο. —³ *Cnt. cnt.* 1, 3. In Graecis ἐλκυσαν σὲ ὀπίσω σου. Apud Ambrosium (de Virg. 2): dilexerunt et attraxerunt te. Prorsus recedit Vers. Ant.: *Atrahe nos; post te, etc.*, quacum Vulg. congruit: *Trahe me; post te, etc.* —⁴ *Rot. Nac.* *Trahe me.* —⁵ *Rot.* Non putetis dilectissimi fratres; *B. et P.* non putemus Sp. S.; *Nac.* non putemus d. frs. —⁶ *Nac.* quas noviter Chr. *pro*, nuper; *Rot. Nac.* convocavit: *B. et P.* congregavit —⁷ *Acad.* enim... i. e. aut Christi vestigia. *Rot. Nac.* vestigia per acta bona et justitiam sequantur Nemo alius quam ipsae adolescentulae i. e. novellae, ut dixi, plebes, etc. *Acad.* Per facta bona. *Acad.* iusta etiam. Per facta, *scripsi: Rot. Nac.* peracta: *Barc.* et *Port.* perfecta; *Rot.* justitiam, *Bar.* et *Port.* Ipsae etenim novellae plebes. *Nac.* credibili cupiditati. —⁸ *Rot.* plebes vetulae, stultae, et esteriles (*Nac. om.*) dicuntur. *Acad.* steriles *pro* stultae. —⁹ *Rot. Nac.* Vetulae inquam, quia secundum veterem hominem vivunt, stultae autem quia Christum Dei sapientiam, etc. *A. B. Het. et P. omit.* Vetulae inquam, *et*, stultae autem quia. —¹⁰ Locus inde a verbis: *Christum*, etc. — usque ad *debeat*, invenitur, in *Port. Nac.* et *Rot.*; de est in *Acad.* et *Barc.*

Et adjecit ¹:

Introduxit, [inquit] ². *me rex in cubiculum suum*. Hoc ecclesia loquitur, quae regem Christum Dei filium confitetur. Sed quid est cubiculum, ubi Christus rex ecclesiam reginam introduxit, nisi [in] caelestis regni secretum? Quis enim nesciat illuc ³ Christum ecclesiam suam i. e. carnem suam introduxisse, unde sine carne descenderat, i. e. in aditum caelorum? ⁴ Carnem autem Christi ecclesiam esse [Paulo] Apostolo auctore didicimus, qui dixit: *caro Christi, quod est Ecclesia*.

10 Denique subjungit:

Exultemus, inquit, *et laetemur in eum* ⁵. Quae enim major exultatio aut laetitia esse potest, quam ⁶ cum caelestis regni mysterii ⁷ gratiam ecclesia a sponso Christo consequitur, ubi spes omnis vitae et salutis nostrae est posita?

15 Et addidit ⁸.

Diligimus ⁹ *ubera tua super vinum*. Diximus jam ubera Domini evangeliorum esse doctrinam, unde nobis caelestis doctrinae gratia emulgitur ¹⁰; vinum autem prophetiam veterem; quod ad nuptias Christi et ecclesiae defecisse retulimus. Denique ex eo propheta ²⁰ cessavit. *Aequitas* ¹¹, inquit, *dilexit* ¹² *te*, i. e. Christus ecclesiam.

¹ *Port.* Unde inquit addidit; *Rot. Nac.* Et adjecit. — ² *Rot.* Introduxit me, inquit, etc. *Port. Nac. om.* inquit. Locus eodem modo in Vers. Ant. legitur. (Cnt. cnt. 1, 3). *Nac.* sed quod... ubi Chr. erexit reginam introduxit nisi. — ³ *Barc.* illic. — ⁴ *Rot.:* i. e. in aditum caelorum. *Barc. et Port.* penetralia caeli; *Het.* de abdita. *Acad. Rot. Paulo; Ceteri om.* — ⁵ *Rot. Nac.* in ea; *fort.* in te; Vers. Ant. all. *in te*. (Cnt. cnt. 1, 3). — ⁶ *Rot. Nac.* quam cum caelestis regni mysterii gratiam Ecclesia a sponso Christo consequitur, ubi, etc. *Port.* quam coel... mysterium, quam gr. *Acad.* quam coelestis... mysterium, in quo gratiam ecclesia Christo sponso consequitur. — ⁷ *Barc.* quam gratiam ecclesia a Christo sequitur, ubi, etc. — ⁸ *Rot.* Haec sunt propter quae: *Diligimus*, etc. — ⁹ *Cnt. cnt. 1, 3. Nac.* ubi omnis vitae ac salutis nostrae dulcedo est posita. Haec sunt propter quod diligimus ubera tua super vinum. *Ceteri ut in textu.* — ¹⁰ *Rot.* mulgetur *Nac.* mulgitur... *B. H. P.* emulgitur. *Acad.* Denique haec propheta. — ¹¹ Hic locus non invenitur in Vers. Ant., sed eodem modo legitur in Ms. S. Theod.; similiter in Graecis scriptum: εὐθύτης ἡγάπησε σέ. Paululum recedit Vulg: *recti diligunt te*. — ¹² *Barc.* dilexi.

Et addidit ¹:

Fusca ² *sum*, inquit *et decora, filiae Ferusalem*. Mirari me fateor quemadmodum et fuscam et decoram hoc in loco se testetur ecclesia, cum decora esse non possit quae fusca est. Aut quomodo fusca si decora, vel quomodo decora si fusca? Sed attendite mysterium verbi ⁵ et videte ³ quanta altitudine ⁴ [sensus] loquatur Spiritus Sanctus. Fuscam itaque se ⁵ dicebat ecclesia, propter eos qui erant ex gentibus credituri: quippe tetro idolatrie fumo et sacrificiorum busto infuscati videbantur; sed decora facta est per fidem Christi et sanctitatem spiritus quem accepit. Denique ⁶, et tunc eram, inquit, fusca ⁷, quoniam ¹⁰ nondum me intuitus fuerat sol.

Nolite ⁸, inquit, *aspicere me, quoniam non est intuitus me sol*. Solem autem Christum esse probat Malachias ⁹ Propheta cum dicit ¹⁰: *Vobis, qui timetis Dominum, orietur sol justitiae, quod est Christus*. Ante adventum enim filii Dei fusca erat, ut saepe dixi, ex gentibus ¹⁵ Ecclesia ¹¹, quia necdum in ipsum crediderat; sed cum a sole vero ¹², Christo, est inlustrata, facta est decora nimis atque formosa; adeo ut diceret ei ¹³ Spiritus Sanctus per David: *quoniam* ¹⁴ *concupivit rex speciem tuam*. Jam enim aqua baptismatis lota est; jam ab omni macula vel ruga purgata, sicuti apostolus ¹⁵ ait ¹⁶: *ut exhibeat sibi ecclesiam non habentem maculam vel rugam*, h. e. nullam maculam delicti, nullam rugam perversae doctrinae; jam Christi sanguine rubicunda,

¹ *Port.* et adjecit. *Nac. om.* — ² *Ont. cnt. 1, 4* congruit *Vers. Ant. Nac. o filiae. Acad. filia Jher.* — ³ Verba: *mysterium-videte* in solo *Rot. et Nac.* leguntur; *Nac.* vide *Acad.* quantam altitudinem. — ⁴ *Port. Nac. om.* sensus. — ⁵ *Acad.* ita se. *Rot. Nac.* Quippe tetro idolatriae fumo et sacrificiorum busto (*Nac. Ustione*) infuscati videbantur, sed decora, etc. *Bar. Acad. Port.* Erat quippe tetro. fuscata; sed. — ⁶ *Rot.* Denique, et tunc eram inquit fusca quoniam (*Nac. quando*) nondum me intuitus fuerat sol; *B. A. P.* Denique tunc erat fusca, inquit cum eam despexerat sol. *Nac. om.* «sol... sol». — ⁷ *Bare. Acad.* fuscata. — ⁸ Et nolite. *Ont. cnt. 1, 5.* *Ver. Ant.*: «Nolite aspicere me, quia offuscata sum, quia non est intuitus me sol». — ⁹ *Rot. Nac.* «Ezechiel», *sed in margine*: «Malachias». — ¹⁰ *Malach. 4, 2.* *Vers. Ant.* «Et orietur vobis qui timetis nomen meum sol justitiae». Eodem fere modo *Vulg.* nisi quod *timentibus* pro *qui timetis* exhibet. — ¹¹ Verba: «ut saepe... Ecclesia», in solo *Rot. et Nac.* leguntur. — ¹² *Port. om. vero.* — ¹³ *Rot. Nac.* adeo ut diceret ei Spiritus, etc.; *B. H. et P.* cui dicit *Sp. Acad. om. Sp. Stus.* — ¹⁴ *Psalm. 44, 4.* — ¹⁵ Verba: «sicut Apostolus... sanguine rubicunda» in solo *Rot.* — ¹⁶ *Eph. 5, 27* (v. s.).

jam Sancti Spiritus inlustratione composita, jam ¹ carismatum donis ornata. Proinde manifestum nobis esse debet hac de causa, fuscam se dixisse, vel propter vitia gentilitatis vel propter veteris hominis delicta, ex cujus origine censebatur ²; formosam autem propter assumptionem Dei et fidei sanctitatem. Sed quia repetit ³: *Fusca* ⁴ *sum sicut tabernacula Caedar, sicut pellis Salomonis*, ideo causas ⁵ harum comparationum requirere et edisserere ⁶ debemus, quid tabernaculum Caedar, quid pellis Salomonis indicet. Caedar enim ex hebraeo in latinum ⁷ tenebrosus ⁸ interpretatur. Denique et apud Caedar ⁹ civitatem gentilium tunc idolatria fervebat, quia ⁹ nihil est tetrius quam ¹⁰ daemonibus servire. Unde ¹¹ [et] Dominus per Jeremiam Prophetam populum Israhel ¹² objurgans, quod se dereliquissent ¹³, et manu facta simulacra gentium adorarent: *Ite* ¹⁴ *inquit, in Caedar, et in Cettin mittite, et videte si facta sunt talia, si mutaverunt gentes* ¹⁵ *Deos suos: et isti, inquit, non sunt Dii; populus autem meus immutavit* ¹⁵ *gloriam suam* ¹⁶ *pro parva ratione*. Et ¹⁷ in loco prophetico ¹⁸ Christus, ex voce ecclesiae, quae ex gentibus congreganda erat, exemplum posuit, dicens: *Fusca sum* ¹⁹ *sicut tabernaculum* ²⁰ *Caedar* i. e. sicuti ²¹ gentium congregatio. Sed, *et sicut pellis*, inquit, *Salomonis*.

¹ *Barc. et Acad.* omnia omittunt inde a verbis: «*jam carismatum*» usque ad verba: «*Sed quia repetit*», etc.—² *Port.* censebantur.—³ *Cnt. cnt.* 1, 4; sed non invenitur in eis eorum verborum iteratio, quam libri textus significare videtur.—⁴ *Port. Nac.* Fusca sum sicut, etc. *Acad.* pelles.—⁵ *Rot. Nac.* ideo causas harum comparationum requirere et disserere debemus, quid tabernaculum Caedar, quid pellis Salomonis indicet. Caedar enim, etc. *Nac. om.* enim; *B. H. et P.* Salomonis causas... requirere debemus, Caedar...—⁶ *Port.* inquirere.—⁷ *Port. Nac.* in latinum sermonem. *Nac.* alium pro lat.—⁸ *Port. Acad.* tenebrosus.—⁹ *Barc.* qua.—¹⁰ *Barc. Acad. omit. verba:* quam daemonibus servire, et legunt qua.—¹¹ Et, in solo *Port. invenitur.*—¹² *Israhel* deest in *Port.*—¹³ *Rot. Nac.* dereliquissent Dominum; *Barc.* se derelinquissent. *Acad.* dicebat, quod se dereliq.—¹⁴ *Jerem.* 2, 10, 11. Secundum *Vers. Ant.*: «circuite insulam Cethin et videte, et in Cedar mittite et ingelligite vehementer, et videte si facta sunt talia, si mutabunt gentes deos suos, et isti non sunt dii; populus autem meus mutavit gloriam suam». Magis graecorum verborum textus congruit cum lectione, quam auctor secutus est; ibi enim legitur: εἰ ἀλάξωνται si mutaverint pro «si mutabunt» *Vers. Ant.*—¹⁵ *Nac. om.* inquit.—¹⁶ *Barc.* mutavit. «Pro parva ratione» deest in *Barc.*; *Nac.* prova. *Port. legit:* parvam rationem.—¹⁷ «Et in loco... usque ad verba: «Fusca» desunt in *Barc. et Acad.*—¹⁸ *Nac. Rot.* prophetico; *Port.* propheta C, quod equidem non intelligo.—¹⁹ *Barc. et Acad.* Fusca itaque sicut.—²⁰ *Acad. Rot. Nac.* tabernaculum; *Bar. et Port.* tabernacula.—²¹ *Barc. Acad.* sicut gentilium.

Pellem Salomonis ¹ carnem ipsius dicit ², quae veteris hominis tetro transgressionis vitio fuscabatur ³, eo quod ipse, Salomon, idola gentium Astartem et Camos, sed et lucos idolorum Sidoniorum et cetera simulacra coluerit, vel quod amator fuerit mulierum. Ideo ab earum carne revelli non poterat, quoniam necdum a Christo fuisset assumpta. ⁵ Et quia generalem summam humani corporis Dominus in semet ipso suscepit, unde et apostolus, *peccatum inquit, pro nobis factus est*, id est, carnem hominis peccatoris induendo: quam carnem ecclesiam esse Apostolus definivit, cuius nos membra sumus: ideo, et *tabernaculum Caedar* i. e. vitium gentilitatis; *pellem Salomonis*, i. e., veteris ¹⁰ hominis conversationem ex consortio eiusdem carnis esse dicebat: *offuscatam*, propter transgressionem Adae et peccata parentum; sed *decoram nimis* propter conversationem Christi quam habet in fide et sanctitate. Denique ⁴ et ⁵ in templo Salomonis rubicundae et jacin-

¹ *Barc. Acad.* omisis verbis: «Pellem Salomonis», legit: «carnem ipsius dicit Salomonis, quae», etc. — ² *Rot. Nac.* quae veteris hominis tetro transgressionis, etc.; *Bart. et Acad.* quae tetro veteris hominis transgressionis, etc. *Port.* idem. sed add. *lubrico ante transgr. Nac.* lurido. — ³ *Acad. Barc. Nac.* Nam idola gentium *astarter* et carios, sed et locus idolis fabricavit. Amavit. quippe mulieres Moabitides, etc. *Nac.* Astartem, Camos, lucos; *Acad. et Port.* Nam idola gentium, Astartem et Camos, sed et lucos idolis fabricatus (est). amavit qui per (quippe) mulieres Mohabitides et Ammonitidas, quas secutus est, a priscae legis declinans. *Fusca* itaque se dicit propter transgressionem Adae et peccata parentum, sed et *decoram* propter conversionem xpi quam habet in fidem et sanctitatem. *Haec lectio Port. omnibus praeferenda foret propter claritatem et concinnitatem.* *Nac. duas lectiones posuit, unam post aliam.* *Rot. Nac.* quod ipse Salomon idola gentium Astartem et Camos, sed et lucos idolorum Sidoniorum et cetera simulacra coluerit; vel quod amator fuerit mulierum. ideo ab earum carne revelli non poterat, quoniam necdum a Christo fuisset assumpta. Et quia generalem summam humani corporis Dominus in semetipso suscepit, unde et Apostolus peccatum, inquit, pro nobis factum est, i. e. carnem hominis peccatoris induendo, quam carnem ecclesiam esse Apostolus definivit, cujus nos membra sumus; Ideo (*Nac. Domino. Et Tabernaculum*) et tabernaculum Caedar i. e. vitium gentilitatis, pellem Salomonis i. e. veteris hominis conversationem ex consortio ejusdem carnis esse dicebat; offuscatam propter transgressionem Adae et peccata parentum, sed decoram nimis propter conversationem Christi, quam etc». Locus, ut videtur, satis insecure. Nos secuti sumus cod. *Rot.* quia semper bonus ostenditur. — ⁴ *Barc.* unde tabernaculum tegebatur. Rubicundae propter passionem sanguinis Christi. Jacintinae propter conversionem... *Acad.* passionis sanguinis xpi, et jacentinae propter operum sanctitatem Haec ergo ecclesia (*om. est*)... Legis priscae conversionis... accepimus. Per J. Chr. qui es benedictus...

tinæ pelles erant, unde et tabernaculum tegebatur: rubicundæ propter passionem sanguinis, jacintinæ vero ¹ propter firmitatem et splendorem virgineæ sanctitatis. Haec est ergo ecclesia caro Christi, per quam nos omnes credentes in Christo, velut membra corporis ejus, a delicto priscae conversationis purgati, ornamentum decoris et speciem dignitatis accepimus.

Sed jam sufficiat modo de istis disseruisse. Reliquum quod sequitur favente Dei numine et clementia ejus caritati vestrae edisserere non tardabo. Deo itaque Patri Omnipotenti gratias agentes ² 10 per Dominum nostrum Jesum Christum, qui ³ est benedictus in saecula saeculorum.

EXPLICIT LIBER PRIMUS ⁴

INCIPIT LIBER SECUNDUS

*Filii*⁵ *matris meae oppugnaverunt adversum me*⁶ *possuerunt me* 15 *custodem in vineis; vineam meam non custodivi.* Quae ⁷ est haec mater ecclesiae, cujus filii oppugnaverunt eam? Matrem utique suam secundum carnem synagogam dicit, quae antiquior est in lege. Exinde ⁸ ergo Dei Filius carnem hominis induit, quam ecclesiam dicit Apostolus. Et ⁹ quia dixit ¹⁰: *non tu radicem portas, sed radix te*, per hoc 20 matrem suam, secundum carnem, synagogam appellat. Filii ergo matris, populi sunt synagogae, qui ecclesiam Dei [in] multis malis ¹¹ et temptationibus persecuti sunt; primum quidem, quod ipsi carnem

¹ *Port. om. vero et et.*—² *Barc. om. agentes; Nac. agamus, qui om. nostrum.*—
³ *Rot. Nac. om. qui est. . . saeculorum; Acad. om. «Sed. . . saeculorum» et eius loco apponitur:* Accepimus. Per Jesum Christum qui est benedictus in s. s. Amen. Explicit liber primus. — ⁴ *Rot.* Et sic finit Liber I. *Port.* Explicit liber primus. — ⁵ *Cant. cant. 1, 5* secundum Vers. Ant., nisi quod in ea: «pugnaverunt adversum me» legitur. — ⁶ *Port. om.* «posuerunt me. . . non custodivi». — ⁷ *Barc.* hic mancus est et pergit demum a verbis: Exinde vero, etc. *Acad.* Et exinde ergo. — ⁸ *Rot. et Nac.* exinde Dei Fil., etc. — ⁹ Verba: «et quia. . . appellat» in solo *Rot. et Nac.* inveniuntur. — ¹⁰ *Rom. 11, 18.* — ¹¹ *Acad.* quia ex ecclesia dei multis temptationibus (*om. malis*). *Malis et*, in solo *Rot. et Nac.* in in solo *Rot. inven.*

Domini ¹ crucifixerunt; deinde, quod omnes credentes in eo variis temptationibus et paenarum ² generibus affligerunt. Unde beatus Paulus, dum adhuc Saulus diceretur ³, persecutor ecclesiarum fuerat destinatus. Ideo ⁴ ait: *filii matris meae pugnaverunt adversum me.*

Et addidit ⁵:

5

Posuerunt ⁶ me custodem in vineis, vineam meam non custodivi. Quae est haec vinea, quam non custodivit, nisi domus ⁷ populi Israhelis? Vineam autem populum esse probat Esaias propheta ⁸ cum dicit: *Vinea ⁹ enim, inquit, Domini Sabaoth Domus Israhel est.* Et David ¹⁰: *Vineam ex Aegypto transtulisti, eiecisti ¹¹ gentes et plantasti ¹⁰ eam;* et utique populum, non vineam, transtulit ¹²; sed hanc vineam ¹³, populus Israhelis noluit custodire. Et quidem beatus Apostolus Paulus ¹⁴, relicta hac vinea populi Israhelis, quam custodiendam accepe-

¹ *Acad.* primum quidem ipsam carnem Dñi. *Domini* deest in *Port.*; *Nac.* primum quidem carnem quam ipsi crucifixerunt; *Rot.* Primum quidem quod ipsi carnem Domini, etc.; *B. et P.* Primum quod ipsam c.—² *Port. Acad. om.* tempt. *Rot. Nac.* temptationibus et paenarum generibus. *Barc.* variis praesurarum g.—³ *Port. om.* beat.; *Rot. Nac.* Unde beatus Paulus, dum adhuc Saulus diceretur, persecutor. *Barc.* Unde et Paulus. *Acad.* Unde et Saulus persec.—⁴ *Port. Acad. Barc. om.* «Ideo ait» usque ad «Et addidit». —⁵ *Port. Nac.* Et adjecit. —⁶ *Cnt. cnt.* 1, 5. —⁷ *Port. Nac.* nisi domus Israhel. —⁸ *Rot. Nac.* Ysaias propheta *BPN. omit.* propheta... *Nac.* vinea Dñi. Sabaoth est universa domus Israhel. *Acad.* vinea, inquit, dñi. sabahot. —⁹ *Es.* 5, 7, secundum Vers. Ant., quae cum Brev. Mozar., Hilar. aliisque consentit.—¹⁰ *Psalms.* 79, 9, secundum Vers. Ant. —¹¹ Verba: «eiecisti... eam» in solo *Rot. et Nac.* —¹² *Rot. Nac.* transtulit; *B. et P.* transtulerat... *Nac. om. et.* —¹³ *Acad. Barc. Nac. et Rot.* populus. *Ceteri,* populi, *mle. Acad. om.* sed. *Acad.* Hanc vineam custodivit ecclesia; hanc derelictam apost. Paulus vineam de persecutore apostolus meruit fieri nolens legalem observantiam custodire.—¹⁴ Locus sequens in *Barc.* valde mancus est; continet enim tantum haec: «Ecclesias... relicta Apostolus Paulus... de persecutore Apostolum... fieri nolens legalem, etc». Cum huius lectionis indicii *Port.* in universum consentit: «Ecclesia hanc derelictam apostolus Paulus vineam de persecutore apostolus meruit fieri, nolens», etc. Prorsus aliter legit *Rot. Nac.* et quidem Beatus Apostolus Paulus relicta hac vinea populi Israhelis, quam custodiendam acceperat, de persecutore Apostolus esse meruit, quia noluit ut ipse dicit, justitiam, quae ex lege est facere, sed maluit eam, quae ex fide est adimplere; i. e. noluit legalem munificenciam observare, circumcissionem carnis, observantias escarum, sabbati curam, neomenias et dies festos purificationis, et cetera, quae in lege Moysi inveniuntur esse praecepta. Haec ergo omnia quae in vinea populi deputantur, noluit servare; et ideo dicit: filii matris meae i. e. synagogae populi, oppugnaverunt me; quia relicta vinea Israhel praecepta Christi maluit custodire.

rat, de persecutore Apostolus esse meruit. Quia noluit iustitiam, ut ipse dicit, quae ex lege est, facere; sed maluit eam, quae ex fide est, adimplere; i. e. noluit legalem munificentiam ¹ observare, circumcisionem carnis, observantias escarum, sabbati curam, neomenias et
 5 dies festos purificationis et cetera quae in lege Moysi inveniuntur esse praecepta. Haec ergo omnia quae in vinea populi deputantur, noluit servare: et ideo dicit: *Filii matris meae*, i. e. synagogae populi, *oppugnaverunt me*; quia relicta vinea Israhel, praecepta Christi maluit custodire.

10 Et adiecit ²:

Adnuntia mihi quem dilexit anima mea, ubi ³ pascis? ubi manes in meridiano? Hoc quidem ⁴ ecclesia loquitur et ⁵, velut ignorans, ab eo requirit. Nulli quidem dubium est, meridianum Aegyptum, et partes Africae esse. Et quia illic infantia Christi delituit, quando eum
 15 Herodes ⁶ quaerebat occidere (sicut in evangelio scriptum est, quod Angelus Domini dixit ad Joseph et ad ⁷ Mariam matrem Domini ut tolerent infantem et in Aegyptum ⁸ secederent, ut impleretur quod scriptum est: *ex Aegypto vocabo ⁹ filium meum*: et alibi ¹⁰: *Deus ab*

¹ Munificentiam, sic in *Codds.* sed forte pro munditiam vel mundificentiam positum est. — ² *Nac. Rot.* adiecit; *Ceteri* Addidit. — ³ *Port.* Adnuntia mihi quem dilexit anima mea, ubi pascis ubi cubas in meridie. *Rot.* ubi pascis, ubi manes in meridiano. *Locus* (*Cnt. cnt.* 1, 5) in *Vers. Ant.* consentit cum lectione *Port.*, nisi quod ibi (cum *Rot.*) *manes* pro *cubas* habet. At *Ms. S. Theoder.* legit: «ubi pascas, ubi cubes in meridie». Sic etiam in *Acad. et Nac.* qui tamen habet in *meridiano*. In Graecis: πῶ πομαίνεις, πῶ κοιτάζεις μεσημβρία; Consentit cum lectione codicis *Port.*, Hieron. ep. 18 ad Eustoch. — ⁴ *Acad. et Barc. om.* quidem. — ⁵ *Rot.* sed velut ignorans ab eo requirebat, quasi ipsa nesciret; *Port. Nac.* sed quia velut, etc. ut *Rot.*; *Barc. Acad.* et velut ignorans ab eo requirit. — ⁶ *Barc. om.* Herodes. *Nac.* quando; *ceteri* quod. — ⁷ *Rot. Nac.* et Mariam matrem Domini, ut tollerent infantem et in Aegyptum secederent, ut impleretur, etc. *B. A. et P.* Ioseph: tolle infantem et matrem eius Mariam et fuge in Aegyptum. *Sed contaminatio videtur ex relatione evangelica Matth.* — ⁸ *Matth.* 2, 13-15. *Vulg.* «Surge et accipe puerum et matrem ejus et fuge in Aegyptum... et erat ibi usque ab obitum (*Vers. Ant. consummationem*) Herodis, ut adimpleretur quod dictum est a Domino per prophetam dicentem: ex Aegypto vocavi filium meum. — ⁹ *Rot.* vocavi. — ¹⁰ Quo id referendum sit, nescit G. Heine. Sed certe textus Scriptae. Sacrae desumptum est ex *Cant. Proph. Habacuc*: «Deus ab Austro venit» *Auster pro* Egypto accipitur. *Cfr.* «Regina Austri».

*Aegypto*¹ *veniet*): Ideo hoc in loco Spiritus dixerit: ubi pascis ubi cubas in meridiano².

Sed hoc juxta simplicem historiam dici potest. Caeterum, quantum ad spiritalem sensum pertinet, meridianum, ipsum³ Christi corpus accipimus; primum, quod meridianum⁴ prope finem est, non in 5 fine; ita et prope finem⁵ saeculi Salvator induit corpus. Deinde quod in meridiana parte, quamquam⁶ sit temperatus aer, tamen plus illic aestus quam frigus incumbit: sic et in carne Christi, licet sit permixta Dei et hominis substantia et quasi meridiani climatis temperamentum⁷ spiritali gratia praestet; tamen plus calor spiritalis quam car- 10 nalis fragilitas operatur. Ac proinde Dei et hominis in eadem, ut dixi, carne temperamentum est, quod prope saeculi finem susceptume st, meridianum spiritaliter nuncupatur.

Cum ergo [hoc]⁸ dicit: *annuntia mihi, quem dilexit anima mea, ubi pascis, ubi manes*⁹ *in meridiano*, adnuntiationem evangelicae¹⁰ 15 moderationis et praedicationem¹¹ nominis Christi per Apostolos requirebat; mansionem quoque corporis ipsius ad pastum cibi¹² caelestis, quasi meridianum pro temperamento Dei et hominis, qui et Deum homini in¹³ gratiam revocavit, et hominem Deo, quem transgressionis vitio offenderat, in sua carne conjunxit. 20

¹ *Barc. et Port.* ex Aegypto. *Acad.* Deus ab Africo ex Aegypto veniet. —

² *Rot.* in meridiano. *Acad.* ubi pascas ubi cubas in meridie. *Hic incipit Uclesensis cod.* — ³ *Barc. om.* ipsum. — ⁴ *Barc. Acad.* quia meridianum, etc.: (omittit igitur *primum*). — ⁵ *Port.* mundi. — ⁶ *Barc. Acad.* Quamquam ergo in meridiano sit temperatus, etc. *Acad.* sic tamen in carne Christi... plus illic est... — ⁷ *Barc.*

«praestat tamen calor spiritalis quam carnalis fragilitas merito nuncupatur. Cum ergo dicit: adnuntia», etc. Itaque verba interposita codex ille non habet. *RUN.* temperamentum spiritali gratia praestet tamen plus calor spiritalis quam, etc. *Port. om.* spiritalis gratia. *Acad.* fragilitas merito iamque meridianum spiritaliter nuncupatur. —

⁸ *Port. Acad. et Barc. om.* hoc. *Ucl.* hic. — ⁹ *RUN.* manes in meridiano; *B. H. et P.* Cubas in meridie. — ¹⁰ *Rot.* evangelicae *B. A. et P.* divinae; *Nac. et Ucl.* evangelicae i. e. divinae moderationis et praedicationis munus Chr. *Acad. om.* et praedicationem nominis xpi, *sed addit:* et praedicationem hominum per apostolos requirebat, passionem... pastum cibi caelestis dei et hominum nominabat. Ipse est enim mediator Dei et hominum, qui et Deum et hominem in gratiam revocavit, hominem... *Convenit cum Nac.* — ¹¹ *Port.* praedicationis. — ¹² *RUN.* cibi. *B. A. P.* verbi *Nac.* cibi caelestis quasi meridiano pro temperamento Dei et hominis nominabat. Ipse est enim modaitor Dei et hominum, qui et Deum et hominem in gratiam revocavit, et hominem Deo... — ¹³ *Rot.* et Deum et hominem. Videtur lapsus scribae, porpter verba confusa praecedentia.

Et addidit ¹:

Ne ² forte efficiar ³ circumamicta tamquam super greges sodalium tuorum ⁴. *O altitudo sapientiae et scientiae Dei, quam investigabiles viae ejus; qui vocat ea quae non sunt tamquam ea* ⁵ *quae sunt. Ac tali* ⁶ *allegoria verborum ea, quae necdum erant, jam tunc praescius nuntiabat, et quae suis quibusque temporibus complenda erant per typos et imagines indicabat. Annuntia mihi, quem dilexit anima mea:* hoc utique Christo dicebat ecclesia. *Ubi pascis, ubi manes in meridiano*, i. e., in evangelii tui temperamento, et ratione ⁷, et definitione ¹⁰ notam veritatem ostende mihi, ne forte efficiar tamquam super greges sodalium tuorum.

Sodales hoc in ⁸ loco Christi Apostolos dicit, sicut ipse Apostolos suos alloquitur ⁹ dicens: ¹⁰ *Jam vos non dico* ¹¹ *servos sed amicos. Et iterum: Vos* ¹² *amici mei estis si feceritis, quae* ¹³ *mando vobis. Hi* ¹⁵ *sunt ergo sodales Apostoli, qui pari passionum sudore, persecutiones* ¹⁴ *saeculi istius pro justitia sustulerunt, ¹³ quos et amicos et fratres sibi Dominus adoptavit: amicos* ¹⁶ *ex fide, fratres ex consortio carnis, cohaeredes quoque regni ex adoptione filiorum. Et quia mul-*

¹ *Port.* Et adjecit: *om. NU.* — ² *Cnt. cnt. 1, 6.* Vers. Ant.: «ne forte fiam circumamicta super greges sodalium tuorum» Hieron. (ep. 18 ad Eustoch.) «ne quando efficiar sicut operta super», etc., Augustin.: (de unit. eccl.) «ne forte fiam sicut operta super», etc. Graece ita: μήποτε γένωμαι ὡς περιβαλλομένη. — ³ *RUN.* fiam. — ⁴ *Barc. et Acad. om.* totum inde a verbis *o altitudo*, etc., usque ad *Sodales*, etc. — ⁵ *Port. om.* ea. — ⁶ *Port.* Partiali *pro* ac tali. *Nac. Ucl.* actuali — ⁷ *Port.* et rationem et definitionem totamque veritatem, etc. — ⁸ *Nac. Acad. et Port.* In loco. *Barc. et Acad.* hoc loco. — ⁹ *Rot. Nac. et Ucl.* ipse Apostolos suos alloquitur dicens etc. *B. A. et P.*: ipse Dominus ait. — ¹⁰ *Joh. 15, 15.* In Vers. Ant. «Jam non dico vos servos, quia servus nescit quid faciat Dominus ejus, vos autem dixi amicos». Brev. Moz. «Jam non dico vobis servos sed amicos, quia», etc. Cypr. (ep. 63, et de Unit. eccl.) «Jam non dico vos servos sed amicos». Ambros. (in Ps. 118): «Jam non dicam vos servos sed amicos». — ¹¹ *Port.* Jam non dico vos servos, etc. *Acad.* jam non vos dico. . . *Ucl.* dicam. — ¹² *Joh. 15, 14.* In vers. Ant. «si feceritis quae ego praecipio vobis»; at *Cantabrig.* quae ego mando; et Cypr. «si feceritis quae mando vobis». — ¹³ *Port. et Acad.* ea quae mando vobis; *Rot. Nac. et Ucl.* ea quae dico vobis. — ¹⁴ *Barc.* persecutionem. — ¹⁵ *Rot. Nac. et Ucl.* persecutiones seculi istius pro justitia sustulerunt. *B. A. et P. om.* istius, et pro sustul. scribunt pertulerunt. — ¹⁶ Locus «amicos ex fide. . . filiorum» deest in *Acad. et Barc.*

tos Pseudo-Apostolos et circumventores ¹ tuturos sciebat Spiritus, ecclesia ² certam definitionem catholicae traditionis ³, et pastum verborum suorum, et mansionem evangelicae praedicationis per ⁴ Christum plenius volebat addiscere, ne forte ignorans caperetur. Ideo inquit: *ne ignorans capiar et circumducar et sequar* per separationem ⁵ nominis tui haeticam actionem ⁵, et non magis sodales tuos, veros Apostolos. Denique, *ne forte fiam, inquit, circumamicta* ⁶. Quid est, *Ne forte fiam* ⁷ *circumamicta*? Id est, ne forte sub velamento nominis tui, quod amictus vocatur ⁸, aut sub occasione evangelicae praedicationis, a seductoribus haeticis verborum subtilitate ⁹ decipiar, ¹⁰ sicut Apostolus ait: *Videte* ¹⁰ *ne quis vos depraedetur per philosophiam et inanem traditionem secundum elementa mundi et non secundum Christum*. Et ideo *super greges sodalium tuorum*, i. e. super apostolicas plebes aliquod [non] superinducatur ¹¹ scandalum. Dixerat enim ipse Dominus: *Qui* ¹² *unum ex istis minimis in me credentibus fuerit* ¹³ ¹⁵ *scandalizatus, oportebat illi homini alligari lapidem molarem et mitti in pelagum* ¹⁴. Et ideo hoc vereor ¹⁵, *ne fiam, inquit, circumamicta*, i. e.

¹ et circumventores *deest in Barc. et Acad.* Apostolos-Pseudos *Ucl.*—² *RUN.* Christus in ecclesiam; *B. A. et P.* Spiritus pro Christo. *Port.* Ecclesiam certam definiuit catholicae traditionem *Barc. et Acad.* Spiritus ecclesiae.—³ *Rot.* eruditionis.—⁴ *Rot.* *omittit* per Christum. *Ucl. om.* ne forte ignorans caperetur.—⁵ *Rot. Nac. et Ucl.* Ideo inquit, ne ignorans capiar et circumducatur ac sequar per separationem nominis tui haeticam actionem, et non magis sodales, etc. *Barc. Acad.* factionem. *Port.* Quasi qui diceret sequar haeticam act. —⁶ *Rot.* ne forte fiam, inquit, circumamicta; *B. A. et P.* fiar. —⁷ *Rot.* fiam; *B. A. et P.* fiar. —⁸ *Rot.* vocatur amictus *Barb. Acad. Port. et Ucl.* amictum vocat. —⁹ *RUN.* sublimitate. —¹⁰ *Col. 2, 8.* In Vers. Ant. «Videte ne quis sit qui vos suadeat per philosophiam et inanem seductionem secundum traditionem hominum, secundum elementa mundi et non secundum Christum». Cyprian. (ep. 52): «Videte ne quis vos de praedetur per philosophiam et inanem fallaciam». Ambr. (de Abr. 1, 2, c. 8) «Videte ne quis vos depraedetur per philosophiam et inanem seductionem». *Pari modo* Hieron. In *Oseam. 12. Ucl.* et secundum Chr. (*om.* non). —¹¹ *RUN.* aliquid non superinducatur scandalum. *Port.* superinduas. *Correxi:* superinducatur cum *Nac.*; superinduar *Barc. et Acad.* *Addidi non contextui innecessario.*—¹² *Mrc. 9, 41;* in Vers. Ant. «Et quisquis scandalizaverit unum ex pusillis his credentibus in me, bonum illi magis, si circumdaretur mola asinaria circa collum ejus et in mare mitteretur.—¹³ *Barc.* fuisset.—¹⁴ *RUN.* qui unum ex minimis istis in se credentibus fuerit scandalizatus, oportebat illi homini ligare lapidem molarem et mitti in pelagum; *B. A. et P.* profundum. *Acad.* alligare.—¹⁵ *RUN.* et ideo hoc vereor ne fiam circumamicta; *B. A. et P.*: veretur... fiar.

ne ¹ per seductionem falsorum sacerdotum efficiar a solida veritate segregata ², et non magis nuda et manifesta ratione conspicua, aut a gregibus sodalium tuorum, i. e. ab apostolica plebe, integritas et simplicitas mea ³ sine aliquo circumventionis fuco pura et inviolata cer-
 5 natur, non tamen circumamicta velamine falsitatis: dixerat enim Dominus, venturos ad ecclesiam suam quosdam in vestitu ovium, sed intrinsecus esse lupos rapaces. Et ⁴ beatus Apostolus Paulus prae-
 monuerat quod post discessum suum venturi essent lupi rapaces, non parcentes gregi, qui devorarent plebes Christi; i. e. haeretici,
 10 qui devorarent plebes Christi per doctrinam ob commisionem illicitam ⁵. Denique post haec verba quid ei Dominus comminetur audite:

Nisi cognoveris te ⁶ pulcram, inquit, et *decoram* ⁷ inter mulieres, *exi tu in vestigio gregum*. Quibus dictis hortatur eam ad custodiendam fidem, et ⁸ religiosam sollicitudinem adhibendam ⁹. Cum enim
 15 sancta et inviolata simplex columba ecclesia falsos, ut iam dixi, doc-

¹ *Rot. Nac. om.* ne; *Nac. Ucl.* praevaricatione.—² *RUN.* a solida veritate segregata. *Barc. Acad. et Port.* solida v. cooperta. At *Nac. et Ucl.* habent *sola* pro *solida*.—³ *Ucl.* ut a gregibus. *Port. et Acad.* i. e. Apostolicas plebes integritas et simplicitas mea me aliquo circumventionis fuco pura et, etc. *Nac.* mera *Ucl. om.* circumventionem.—⁴ *Port. Ucl.* Sed et beatus, etc.—⁵ Verba: i. e. haeretici. . . illicitam (*Nac.* ob eius iussione) *in solo Rot. Ucl. et Nac.; Acad.* qui deforarent greges; *Ucl. om.* qui devorent plebes Christi. — ⁶ *Cnt. cnt.* 1, 7. In vers. Ant.: «Nisi cognoscas te, decora inter mulieres, exi tu in calcaneis gregum». Hieron. (*ep. 18 ad Eustoch*); «Si non cognoveris te ipsam, o pulchra inter mulieres, egredere tu in vestigiis gregum». Et Augustin. (*ep. 93*): «Nisi cognoveris temetipsam, o pulchra inter mulieres, exi tu in vestigiis gregum». Alibi (de unit. eccl.) *o decora*, legit pro, *o pulchra*. — ⁷ *RUN.* Nisi cognoveris pulchram, inquit et decoram inter, etc. *Fort.* pulchram inquit *glossema est*, et in pro te mutatum; *B. et P.* decora; *Nac. et Ucl.* Nisi cognoveris te pulcherrima et decora inter mulieres, exi in vestigiis gregum. . . hortatus est eam.—⁸ *Barc.* ad pro et; *RUN.*: et religiosae fidei sollicitudinem adhibendam; *Acad.* fidem religiosam; *B. et P.* adhibere debere; *Acad.* intelligere. — ⁹ *Port. Nac. et Rot. habent*: Cum enim sancta et inviolata simplex columba ecclesia falsos ut jam dixi doctores et corruptores virginitatis suae graviter pertimesceret, qui sub velamine sacerdotum Dei, h. e. qui sub vestigio ovium lupi rapaces, ut praedixerat Dominus, venturi erant, et ceteri definitione evangelicae veritatis requireret rationem, ubi pasceret, ubi maneret in meridiano i. e. ut dixi, in temperamento Dei et hominis, ne quis per verosimilia exempla aut Deum ab homine, aut hominem a Deo separaret, tunc respondit ei Dominus: Nisi cognoveris te decoram inter mulieres i. e. nisi intellegas te solam virginem esse, etc. *B. A. et P.* et intelligeret se solam sponsam virginem. . . *Ucl.* virginem et incorruptam et decoram.

tores et corruptores virginitatis suae, graviter pertimesceret, qui sub velamine sacerdotum Dei, i. e., qui sub vestigio ovium lupi rapaces, ut praedixerat Dominus, venturi erant, et ceteri definitione evangelicae veritatis requireret rationem, ubi pasceret ubi maneret in meridiano, i. e., ut dixi, in temperamento Dei et hominis, ne quis per verisimilia exempla aut Deum ab homine aut hominem a Deo separaret, tunc respondit ei Dominus: *Nisi cognoveris te decoram inter mulieres*, i. e., nisi intellegas te solam virginem esse et incorruptam atque decoram sine macula et ruga, et talem te praebeas ¹ qualem et Dominus voluit, et Apostolus definivit: *Exies, inquit, tu in vestigiis gregum*. Sed quae sunt istae mulieres, inter quas se solam virginem incorruptam et decoram cognoscere debet ecclesia, perquiramus ². Mulieres itaque has ³ haereticorum, plebes praedictas esse, nulla est dubitatio; quae adulterino doctrinae stupro ⁴ corruptae, et perversae traditionis adulterio violatae, jam non virgines sed mulieres dici meruerunt. Nam et synagogae plebes, mulieres ⁵ esse dicuntur, quas meretricatas esse ⁶ saepenumero post deos alienos ⁷, sancta Scriptura testatur. Proinde a Christo admonetur Ecclesia, ut inter has mulieres. i. e. inter plebes ⁸ haereticorum, et Iudaeorum congregationes, quas mulieres appellat, nisi se virginem in doctrina, incorruptam in fide, speciosam in bonis operibus cognovisset, talem exitum habituram esse, qualem pertulit populus Iudaeorum. Quia *qui naturalibus ramis non pepercit, nec vobis parcat*, inquit Apostolus ⁹. Cum enim subjunxit: *Exi tu in vestigiis gregum*, dicere videtur: Et tu hunc exitum habebis, nisi te cog-

¹ *Verba haec*: et talem te praebeas in *RUN.*; in *Barc.* et *Acad.* prorsus desunt; in *Port.* sic leguntur: et *talem se praebere*; *Nac.* et *Ucl.* Dñus exhibuit. — ² *Acad.* et *Barc.* cogn. deberet ecclesia, *Port.* *Nac.* et *Ucl.* diligentius debemus advertere. *Barc.* *Rot.* et *Acad.* perquiramus. — ³ *Barc.* et *Acad. om.* has. — ⁴ Ita in *Rot.*; contra *Port.* et *Acad.*: quae adultero doctrinae stupro; *Barc.* quae doctrinae atque stupro, etc. *Ucl.* doctrinae traditionis. . . iam non virgines sed mulieres esse mer. — ⁵ *Rot.* *Nac.* et ipsas esse *Ucl. om.* — ⁶ *Rot.* quas meretricatas; *B. A. et P.* quia fornicatam eam esse. — ⁷ *Rot. solum om.* post Deos alienos. *Ucl.* caelestis Scriptura. — ⁸ Inter labes in solo *Rot.* et *Ucl.*; omit. etiam. *Nac.* *Ucl.* Synag. Congregationes. — ⁹ *Differ.* *Port.* et *Ucl.* qui naturalibus ramis non pepercit, ut apostolus dicit, nec vobis inquit parcebit insertis, nisi eadem bonitate, qua subiungit. *Ucl. om.* nisi subiungit; *Nac.* habet *Israel* pro *Iudaeorum*, qui convenit cum *Port.*; *Ucl.* videtur. Nisi eadem bonitate participaveris, et hunc exitum habebis, nisi cognoveris te speciosam inter mulieres. — *Acad.* Et tunc pro tu hunc. . .

noveris speciosam inter mulieres ¹, quomodo secessit populus Israhel, quos prae multitudine sua greges appellat. Comminantis vox est: *Nisi te cognoveris*. Quod ista ita se habeant probat b. Apostolus, qui cum ad Ecclesiam scriberet: *Nolo* ², inquit, *ignorare vos* ³, *fratres*,
⁵ *quia* ⁴ *patres nostri in mare et in nube sunt baptizati, et omnes eundem cibum spiritalem manducaverunt, et omnes eundem potum spiritalem biberunt; bibebant*, inquit, *de spiritali consequenti* ⁵ *petra; petra autem erat Christus* ⁶. *Sed non bene*, inquit, *in illis* ⁷ *opinatus est Dominus*: alii enim in deserto prostrati sunt, alii ab exterminatore angelo occisi,
¹⁰ alii a serpentibus devorati ⁸, alii hiatu terrae vivi ad inferos descenderunt: et multa ⁹ alia quae passi sunt, quod persequi ¹⁰ longum est. Et ideo ecclesiae talium ¹¹ ingeruntur exempla, ne et nos similia facientes consimili animadversione damnemur ¹², qui ecclesia nuncupamur. Denique ¹³; adhuc quasi comminantis vox, subsequitur dicens:

¹ *Rot. Nac. Port. et Ucl. addunt*: speciosam inter mulieres, quomodo secessit populus Israel quos (quem *Nac*). prae multitudine sua greges appellat. Comminantis vox est: *Nisi te cognoveris*. Quod ista ita se habeat probat B. Apostolus, qui cum ad ecclesiam scriberet, *Nolo*, inquit, etc. *Barc. et Acad.* speciosam. Audi Apostolum dicentem. — ² *1 Cor. 10. 1 ff.* In Vers. Ant. «Nolo enim vos ignorare, fratres, quod patres nostri omnes sub nube erant, et omnes per mare transierunt, et omnes in Moyse baptizati sunt in nube et in mari, et omnes eandem escam spiritalem manducaverunt, et omnes eundem potum spiritalem biberunt, bibebant enim de spiritali sequenti petra, petra autem erat Christus», etc. — ³ *Acad.* nolo autem vos ignorare, fratres, . . . et in mari. *Port.* vos ignorare fratres, etc. — ⁴ *Port. Ucl.* quod; *Acad. om.* — ⁵ *Acad.* bibebant autem, inquit. *Port. Ucl.* consequenti eos petra. *Acad.* sequenti petra. — ⁶ *Rot.* Sed non bene inquit illis opinatus est Dominus, alii enim prostrati sunt, alii ab exterminatore angelo, etc., vid. ut supra. *B. A. et P.*: Complacuit Domino, prostrati enim sunt in deserto. Haec in figura contingerunt illis; scripta autem sunt ad nostram correctionem. In Vers. Ant. (1 Cor. 10, 10 sqq.) locus est sic: «Sed non omnibus illis voluntas fuit Dei, postrati enim sunt in deserto. Haec autem in figuram nostri facta sunt, ut non», etc. Augustin (in Psal. 77.) «Sed non in omnibus illis beneplacitum est Deo, prostrati enim sint in deserto.» In Graecis: "Ἄλλ', οὐκ ἐν τοῖς πλείοσιν αὐτῶν εὐδόκησεν ὁ θεός καταστρωθῆσεν γὰρ ἔρημω. — ⁷ Verba haec «in figura contigerunt illis» *Port.* non habet. — ⁸ *Port.* defurati. *Acad.* deforati. — ⁹ Verba «et multa alia», etc. usque ad «longum est» in *Rot.* desunt. — ¹⁰ *Port.* prosequi. — ¹¹ *Port. Ucl.* talia, *Ucl.* Ecclesiae, idest Christianis omnibus, talia ingeruntur exempla, *Acad.* talia fac. *Rot. Nac. Ucl.* consimili; *Ceteri* simili. — ¹² *Port. Nac. Ucl. Rot. damnemur* pro *plectamur*, et *addit verba*: «qui ecclesia nuncupamur». *RUN.*: animadversione consimili dammemur, qui ecclesia nuncupamur. *Barc.* simili... plectemur. *Omittit*: qui ecclesia nuncupamur. — ¹³ *Port. Ucl. et Rot.* Denique

Pasce ¹ *hoedos tuos in tabernaculis pastorum*. Hoedos, peccatores homines intelligi oportere ², probat Dominus in Evangelio ubi dicit: *Statuam iustos ut oves ad dexteram, peccatores, ut hoedos, ad sinistram*.

Et ideo ³, *nisi* [hoc modo] *cognovisset* se ecclesia *inter mulieres speciosam* in fide et sanctitate et bonis operibus, inter mulieres haereticorum et inter israheliticam plebem pasceret hoedos suos, i. e. peccatores suos; quae, *agnos vel oves pasceret*, si se speciosam cognosceret: sicut Petro ⁴ dictum est (super quem fundamentum est Ecclesiae): *Pasce oves meas*: Ac per hoc, ecclesia, quamdiu catholicam integritatem tenet, non hoedos sed oves pascit. At ubi non cognoscet speciem et decorem fidei suae, et per transgressionem corrumpitur,

adhuc quasi (*om. Bar.*) comminantis etc. — ¹ *Ont. ent.* 1, 7. secundum Vers. Ant. — ² *RUN.* intelligi oportere, probat Dominus in evangelio ubi (*Ucl.* cum dicit) dicit: statuam iustos ut oves ad dexteram, peccatores ut hoedos ad sinistram. *Barc.* oportere, sec. Evangelium, ubi Dominus ait: et statuit agnos a dextris, hoedos autem a sinistris.» Sed non satis constat sensus. *Ucl.* oportet *cum Port.* sed *Acad.* homines haec (*fort. heic*) intelligi oportet. — ³ *Matth.* 25, 33. In Vers. Ant. «et statuet oves a dextris suis, hoedos autem a sinistris»; at in Ms. Claromont.: *statuit pro statuet*. Vigil Taps. (c. Varimund.) statuet agnos ad dextram suam, hoedos autem ad sinistram». Et Avitus Vienn. (ep. 2) «et statuet iustos quasi agnos a dextris, impios autem sicut haedos ad laevum». In Graecis: *Καὶ στήσει τὰ μὲν πρόβατα ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ, τὰ δὲ ἐπίφια ἐξενώνιμον*. — ⁴ *Rot. Ucl. Port. et Nac.* sic: Et ideo (*Port. Bar.* Proinde) nisi cognoverit se ecclesia inter mulieres, speciosam in fide (*Port.* speciosa in qua fide) et sanctitate et bonis operibus inter mulieres haereticorum; et inter Israeliticam plebem (*Port.* et Israelis plebes) (*Nac.* nisi se speciosam cognovisset) pasceret hoedos suos i. e. peccatores suos, quae agnos vel oves pasceret (*Port.* pascere deberet, si se) nisi se speciosam cognosceret; sicut Petro dictum est, super quem fundamentum est ecclesiae: Pasce oves meas; ac per hoc ecclesia, quamdiu catholicam integritatem tenet non hoedos sed oves pascit (*Port.* pascet). At ubi non cognoscit (*Port.* cognoscet) speciem et decorem fidei suae, et per transgressionem corrumpitur, statim audit: pasce hoedos tuos. Hoedos tuos, inquit, pasce, i. e. peccatores tuos, quae agnos vel oves meas pascere noluisti. (*Rot.* pasce hoedos tuos i. e. peccatores; sicut Moysi, etc.) Sicut Moysi dictum est: peccavit populus tuus. Iam enim (*Rot. om.* Jam enim) Dei esse peccando (*Rot. om. pec.*) desierat, ex quo a Dei fide recesserat. *Sed in tabernaculis*, inquit, *pastorum*: Pastores apostolos dicit, tabernacula vero pastorum congregationes sunt ecclesiarum, ubi plebes apostolicae conveniebant. Et proinde quamquam tabernacula pastorum, i. e. fabricas ecclesiarum apostolicas teneas, tamen non oves Christi, sed hoedos tuos pascis, nisi virginem te et speciosam esse cognoveris. (*Port.* si virginem, etc., esse non cognoveris. Denique, etc. Textus convenit cum *Ucl.*)

statim audit: *Pasce hodeos tuos*, i. e. peccatores tuos; sicut Moysi dictum est: *Peccavit populus tuus* ¹: Dei esse desierat, ex quo a Dei fide recesserat. *Sed in tabernaculis*, inquit, *pastorum*: Pastores, Apostolos dicit; *Tabernacula vero pastorum*, congregationes sunt ecclesiarum, 5 ubi plebes apostolicae conveniebant. Et proinde quamquam tabernacula pastorum, i. e. fabricas ecclesiarum apostolicas teneas; tamen non oves Christi, sed hoedos tuos pascis, nisi virginem te et speciosam esse cognoveris.

Denique retro ² gesta ejus recensuit ³ Spiritus Sanctus, ut vel 10 sic fidem Christi custodiat, cum quid ei praestiterit recognoscit.

Subjungit enim dicens: *Equae* ⁴, inquit, *meae* ⁵ *in curribus Pharaonis*. Fuerunt enim aliquando equae Domini, i. e. plebes gentium in curribus Pharaonis, i. e. in diaboli potestate, cum necdum in Christum ⁶ credidissent; et ideo praemonet, ne iterum pro ⁷ contemptu 15 fidei sub jugo ipsius revertantur. Equas enim ⁸, ut dixi, jam plebes gentium requirebat; quas licet suas esse Dominus ante praesciret, ante adventum tamen ⁹ suum sub jugo Pharaonis, i. e. diaboli curribus tenebantur. Pharaonem autem diabolum esse ¹⁰ nulla est dubitatio, quia sicut Pharaon in Aegypto, sic diabolus in saeculo tyrannidem exercet ¹¹. Et sicut Pharaon persequabatur filios Israel, sic diabolus 20 in hoc mundo persequitur sanctos. Ac proinde cum equas in curribus Pharaonis diceret, plebes gentium ante adventum Christi sub jugo et potestate diaboli subditas fuisse dicebat, eo quod ipso impellente praecipiter ¹² urgerentur. Denique ¹³ Apostolus ait: *fui-* 25 *mus et nos aliquando filii irae*, quando ¹⁴ sub jugo Pharaonis, i. e.,

¹ *Exod.* 32, 7. In Vers. Ant. «praevericatus est enim populus tuus»; in Vulg. «peccavit populus tuus». — ² *RUN.* Petro *pro* retro *legunt.* *Ucl.* gestam; *Acad.* lestum *pro* gestum. — ³ *Barc.* recensit; *Port.* et *Acad.* recensit. *Nac.* cum se Dei esse cognoscit. Subiunxit. — ⁴ *Cnt. cnt.* 1, 8. consentit cum Vers. Ant. *Nac.* Equitatu in curribus Phar. *Ucl.* Equi. — ⁵ *Barc. Acad. et Rot.* haec *pro* *meae legunt;* *Ucl. om.* — ⁶ Christum *Port.* tantum habet. *Nac.* dum in Christo non crederent. *Acad.* necdum in Christo. *Ucl.* potestate, sed adhuc in Christo non credidissent. — ⁷ *Port. Acad. Ucl. Nac.* per contemptum. — ⁸ Locus: «Equas... tenebantur», in *Barc. et Acad. deest.* *Nac.* equas, ut dixi, plebes... — ⁹ *Port.* autem ante adventum suum. — ¹⁰ *Rot. Port. Nac.* esse; *Barc. et Acad.* figurare. — ¹¹ *Rot. Nac. Ucl. et Port.* excercet. *Barc. et Acad.* gerit. — ¹² *Barc. Ucl. Nac.* praecipites surgerentur. — ¹³ Locus: «Denique... deterius veniat», (in finem), *deest in Barc. et Acad.* — ¹⁴ *Port.* fuimus et nos aliquando et eramus filii irae nisi quando.

quando vasa diaboli eramus. Quando vasa diaboli, nisi quando equae ad libidines hinnientes et luxuriantes in omni vanitate aurigae diaboli vitiorum curribus vacabant? ¹ sicut Jeremias ait: *Equi* ², inquit, *libidinantes ad uxores proximi sui hinniebant*. Sed jam Christi gratia liberati de jugo tyrannicae ³ servitutis, et filii Dei per fidem ⁵ effecti, atque coelesti gloriae destinati, puro corde et sincera devotione in omni sanctitate et justitia hanc eandem fidem teneamus ⁴, per quam vivimus et salvamur; quia *fides* ⁵, inquit, *tua te salvum fecit*. Semper haec ⁶ incorrupta et inviolata devotione custodire debemus, quia per Christum Dei filium a diabolicae luxuria curribus liberati ¹⁰ sumus, et ⁷ jugo gravissimae servitutis exuti, ne rursus interveniente perfidia ad eadem quae evasimus revolvamur, dicente Domino: *ecce* ⁸ *jam sanus factus es, noli peccare, ne quid tibi deterius veniat*.

Et adiecit ⁹:

Quam speciosae ¹⁰ *genae tuae sicut turturis*. Vox haec Christi est ¹⁵ ad Ecclesiam, cujus non carnalem pulchritudinem laudat, sed per similitudinem turturis spiritalia eius membra designat ¹¹. *Genae*, inquit, *tuae ut turturis*: Genae sunt in facie nostra malarum primae partes, quae subjectae sunt oculis, in quibus maxime humani vultus decor elucet ¹²; quae ideo genae appellantur, quia in utero matris infantum ²⁰ genua oculis conjuncta haberi perhibentur. Unde ¹³ et cava sunt loca oculorum de impressione genum. Ac proinde ¹⁴, istae duae ge-

¹ *Port.* vacabamus. — ² *Jerem.* 5, 8. Vers. Ant. «Equi fucentes circa femina facti sunt, unusquisque ad uxorem proximi sui hiniebat». — ³ *Rot. solus*: tyranniae. — ⁴ *Port.* hanc eandem fidem tenemus per. — ⁵ *Matth.* 9, 22. consentit cum Vers. Ant. Vulg. et aliis. — ⁶ *Nac.* hanc; *Ucl.* haec; *Port. om.* haec. — ⁷ *Port.* et a jugo gravissimo servitutis. — ⁸ *Joan.* 5, 14. Vers. Ant. consentit cum Vulg.: «Ecce sanus factus es, jam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat». *Ambrosiast.* «ne quid tibi deterius contingat». *Hieron.* in *Joan.* 1: «ne quid tibi deterius fiat»; *Lucif.* «contingat». Similiter *Augustin.* (in *Joh.*) «Ecce jam sanus factus es, noli peccare, ne quid tibi deterius contingat». — ⁹ *Rot. Ucl. et Port.* adiecit; *Barc.* addidit; *Nac. omit.* *Nac.* esse *pro* haberi. — ¹⁰ *Cnt. cnt.* 1, 9. In Vers. Ant.: «Quam speciosae factae sunt genae tuae: sicut turturis». — ¹¹ *RUN.* spiritalia ejus membra designat. *Barc.* spiritalis Ecclesiae membra designat. *Port. om.* spiritalis ecclesiae membra. — ¹² *Barc. Nac. Ucl. Rot.*, decore lucet. *Acad.* decor elatet. *Nac. om.* humani et legit, maximo. — ¹³ *Rot.* Hinc *pro* Unde. *Ucl.* Unde hinc, *iungit duas lectiones variantes*. — ¹⁴ *Port. Ucl.* perinde.

nae oculorum luminibus cum suo decore subjectae ¹ duo sunt genera sanctorum ² in capite ecclesiastici corporis constituta: Patriarcharum scilicet et Apostolorum, qui duobus luminibus ³, i. e. duobus testamentis, vel conjuncti vel proximi dignoscuntur. Legis autem ⁵ praecepta in ecclesiasticis corporibus ⁴ depurari probat David cum dicit: *Praeceptum* ⁵ *Domini lucidum, inluminans oculos*. Et iterum: *Lucerna* ⁶ *pedibus meis verbum tuum et lumen semitis meis*. Genua ergo impressa oculis, hoc significant: quod in utero matris ecclesiae tam tempore ⁷ priores, Patriarchae, quos genas appellat, quam ¹⁰ posteriores, Apostoli, qui pedes Domini nuncupantur, in uno corpore conjuncti, et posteriores prioribus adaequati ⁸, unius honoris et dignitatis gloriae haberentur. Denique, Dominus in evangelio Patriarchas priores posterioribus Apostolis coequans ait: *alii* ⁹ *laboraverunt* ¹⁰ *et vos in labores eorum introistis*. Sed in hoc sermo verus est ¹¹: ¹⁵ quia et qui seminat et qui metet unam mercedem habent ¹². Denique, et in Apocalipsi viginti et quattuor seniores, i. e. duodecim Apostoli et duodecim ¹³ Patriarchas, pariter coronati et similia tribunalia habentes, Beato Johanni demonstrati sunt. Et ideo ¹⁴ genua oculis conjuncta posteriores Apostolos Patriarchis prioribus socios ²⁰ et participes ostendebat. Verum quod turturis genas Ecclesiae comparavit, de qualitate avis congrua ¹⁵ similitudine evidenter expressit.

Haec enim avis hieme absconsa est, sed verno ¹⁶ tempore proce-

¹ *Rot. Nac.* Ac proinde duo ista oculorum lumina decori subjecta. *Ucl. add.* aliter duae istae sunt, etc. *Port. om.* subjectae. — ² *Port. et Rot. Nac.* sanctorum; *Barc. et Acad.* Sancta; *Ucl.* sancta sanctorum. — ³ *Port.* liminibus. — ⁴ *Barc. et Port.* V. in ecclesiastici corporis; *Barc.* post *deputari* lacunam habet, quasi omittat aut desideret vocabulum. — ⁵ *Psalm.* 18, 9, ex *Vers. Ant. Nac.* pedibus meis lex tua et lux s. m.; *Ucl.* lux tua et lux s. m. — ⁶ *Psalm.* 118, 105, ex *Vers. Ant.*, quae cum *Vulg.* consentit. — ⁷ *Rot. Nac. et Ucl.*: tam tempore priores; *B. A. et P. om.* tempore. *Acad.* et posterioribus prioribus. . . priores posteriores apostolos; *Ucl.* patriarchis prioribus apostolos posteriores. — ⁸ *Port.* ad aequam. *Acad.* quo equans sic ait. — ⁹ *Joh.* 4, 38, *Vers. Ant.* «Alii laboraverunt et vos in labores eorum introistis». Eodem modo *Vulg. all.* — ¹⁰ *Rot. Nac. Ucl. Acad.* laboraverunt; *B. et P.* seminaverunt. — ¹¹ *Rot. et Port. addunt*: Sed in hoc sermo verus est, quia, etc. *Barc. omit.* — ¹² *RUN.* habet, *Port.* habent; *Barc. et Acad.* habebunt. — ¹³ *Port.* et duodecim Patriarchae. *Acad.* duodecim Patr. et duodecim Apost. — ¹⁴ Verba: «et ideo. . . ostendebat», desunt in *Barc. et Acad.* — ¹⁵ *Port. et Ucl.* congruam similitudinem. — ¹⁶ *Rot.* sed vero tempore; *B. et P.* verno tantum; *Nac.* vernis tempore. *Acad.* verni temporis.

dit variis et discoloribus plumis pennisque vestita: sic ¹ Ecclesia absconditur quidem in persecutione hiemis et injuria ² tempestatis, *quia fides multorum et caritas refrigescit*. Sed post hanc ³, ut dixi, persecutionem ⁴ et tempestatem, quasi ⁵ [iam in] verno tempore, Domini ⁶ scilicet adventu, diversarum gentium et nationum populis, veluti plumis ⁷ pennisque vestita variis ⁸, monstratur ⁹. Variarum ¹⁰ etenim plumae turturis varietatem charismatum bonorum meritorum populorum quoque in Christo credentium perspicue manifestant. Et haec est varietas plumarum ¹¹ quoque in similitudinem turturis hoc in loco. Unde ¹² et per psalmistam pro eadem Ecclesia dicit sponsus: *10 adsistit* ¹³ *regina a dextris tuis in vestitu deaurato circumamicta varietate*.

Et addidit ¹⁴:

Cervix ¹⁵, inquit, *tua sicut redimiculum ornamenti; similitudinem* ¹⁶ *auri faciemus tibi cum distinctionibus argenti*. Quae est haec cervix? Quae redimicula, nisi quia cum cervicem nominat Evangelicam disciplinam jugo Christi subditam laudat? De quo jugo Dominus dicebat: *venite* ¹⁷ *ad me omnes qui laboratis et* ¹⁸ *onerati estis et ego vos re-*

¹ *Port.* Sic et Ecclesia. — ² *Barc.* et injuriam tempestatis qua fides, etc. — ³ *Rot. Nac. Ucl. Port.*: sed post hanc, ut dixi, persecutionem. *Ceteri. om.* ut dixi. — ⁴ *RUN.* et; *Ceteri* veluti post. — ⁵ *Port. et Acad.* quasi jam verni temporis, etc. *Nac.* iam in verno tempore; *Rot. et Ucl.* iam verno tempore. — ⁶ *Port.* Dominici. — ⁷ *Barc.* plurimis pro plumis. — ⁸ *Port. om.* variis. — ⁹ *Barc. add.* Ecclesia; *sed redundanter quia de Ecclesia loquitur*. Cfr. 23. — ¹⁰ *Barc.* Verba: *Variae... h. in loco*, non habet; *Nac.* donorum meritaque. — ¹¹ *Rot.* plurimarum. ¹² *RUN.* Vnde et per psalmistam pro eadem Ecclesia dicit sponsus; *Port. et Acad.* Unde et in psalmis pro eadem Ecclesia dicebat spiritus. *Barc.* Unde et in psalmis ad eandem Ecc. dicebat sponsus. — ¹³ *Psalm. 44*, 10 secundum Vers. Ant. *Ucl. Nac. Acad.* Astitit. — ¹⁴ *Port. et Ucl.* Et adjecit. — ¹⁵ *Cnt. cnt. 1*, 9. Vers. Ant.: «cervix tua sicut redimiculum ornamenti»; e contra, Hieron. (in Jes. 52): «collum tuum sicut monilia». In Graecis: *τράχηλός σου ὡς ὀρμίσκοι*. — ¹⁶ *Cnt. cnt. 1*, 10. Vers. Ant. «Similitudines auri faciemus tibi ex distinctionibus argenti. In Graecis: *μετὰ στιχμάτων*. Qua cum versione, quam auctor secutus est, Hieron. c. *Jovin. 1*; Augustin de *Trin.* alii consentiunt. Contra, Ms. S. Theoder. «ex distinctionibus». Totus vero locus i. e. «similitudinem... argenti» deest in *Rot. Ucl.* — ¹⁷ *Mth. 11*, 28; Vers. Ant. et Vulg. *suave pro leve*. Cyprian. Contra Novat. hom. ad frat. «Tollite jugum meum, quia leve est»; Augustin. ep. 26: «Jugum enim meum leve est». — ¹⁸ *Rot. Ucl.* qui laboratis et onerati estis; eodem modo *Port.* legit, nisi quod «qui» omittit *Acad.* qui laborati et onerati estis. *Barc. om.* laboratis et.

faciam; tollite jugum meum super vos; jugum enim meum leve ¹ *est. Et*
 ideo cervix Ecclesiae evangelicae disciplinae subjecta, sanctorum
 gemmis ornata, laudatur; in quo ² synagogae cervix dura et superba
 saepenumero ³ demonstratur. *Populus* ⁴ *enim, inquit* ⁵ *dura cervice*
 5 *est; sed nunc ecclesiae cervix humilis et submissa, et coelestis disci-*
 plinae, ut dixi, jugo subdita, martyrii et virginitatis atque omnium
 bonorum ornamentis est decorata. Nam sicuti ⁶ a cervice descen-
 dunt nervi, qui totum corpus complectuntur et continent; sic a capi-
 te ecclesiae, quod est Christus, per humilem evangelicae disciplinae
 10 cervicem descendunt nervi caritatis et fidei, qui omnes credentes ⁷
 in uno corpore complectuntur se ⁸ et continent, religionis vinculo li-
 gati ⁹. Quod vero ¹⁰ adjecit: *Similitudinem auri faciemus tibi cum dis-*
inctionibus argenti, aurum cum dicit, Sancti Spiritus fulgorem osten-
 dit. Denique et Magi aurum Domino obtulerunt, ut majestatem ejus
 15 regiam indicarent. Argentum vero virgineae carnis splendidam sanc-
 titatem ¹¹ ostendit. Spiritus ¹² ergo Sanctus cum pura et integra carne
 conjunctus, similitudinem auri facit ¹³ cum distinctionibus argenti.
 Et quia omnes nos membra corporis Christi ¹⁴ esse, quod est Eccle-
 sia, Apostolo auctore, didicimus; proinde ¹⁵, Martyres auro sunt com-
 20 parati, sicut scriptum est: *tanquam* ¹⁶ *aurum in fornace probabit illos;*
 argento virgines, confessores et iusti ¹⁷ lapidibus pretiosis, qui, Ec-
 clesiastici corporis cervicem ¹⁸ Evangelicae ¹⁹, ut saepe dictum est,

¹ *RUN.* suave est; *Port.* suave est, et onus meum leve. *Acad.* et tollite *Sic et Ucles.* — ² *Rot. Ucl. et Port.* quia pro in quo. — ³ *Rot. Nac. et Port.* saepenumero demonstratur. *Barc.* monstratur. — ⁴ Verba: *Populus enim... vinculo ligati*, desunt in *Acad. et Barc.* — ⁵ *Exod.* 34, 9. *Vulg.:* «populus enim durae cervicis est». *Vers. Ant.* «populus hic dura cervice est». — ⁶ *Port. et Nac.* Nam sicuti a. *ceteri:* Nam et sicut. — ⁷ *RUN.* sedentes. — ⁸ *se*, in solis *RUN.* habetur. — ⁹ *Port.* conligati. — ¹⁰ *Rot. om.* vero. *Nac. om.* quod vero adjecit. Est in *Ucl. Nac. et Ucl.* Denique Magi, *om. ergo*, et. — ¹¹ *Barc. et Acad.* sanctum. — ¹² *Barc. et Rot.* ostendit spiritum, Ergo sanctus. — ¹³ *Barc. et Acad.* similitudinem accepit set. *Ucl.* quia nos *om. ergo*. Et, et *mut.* nos pro omnes. *Nac.* Quia et nos membra... (*omit. ergo omnes et esse*). — ¹⁴ *Barc. om.* Christi. — ¹⁵ *Port.* proinde et. — ¹⁶ *Sap.* 3, 6 ex *Vers.* *Ant.* quacum sentit, aliis discrepantibus, exempli gratia, *Cyprian.:* «quasi holocausta hostiae». — ¹⁷ *Rot. Ucl. et Port.* confessores et iusti; *Nac.* ut textus, sed quia pro qui, fort. rectius. — ¹⁸ *Rot. Nac. Ucl. Acad. et Port.* cervicem, *Acad.* cervicem... subjectam. *Barc.* cervice subiecta. — ¹⁹ *Port. Ucl. Nac.* Evangelicae, ut saepe dictum est, disciplinae; *Rot. om.* ut s. d. est.

disciplinae jugo subiicientes ¹, virtutum suarum mentes ² pulchro decorè adornant ³ ac per ⁴ hoc dicit: *cervix tua sicut redimiculum ornamenti, similitudinem auri faciemus tibi cum distinctionibus suis* ⁵. Spiritales homines in ecclesia ornamento ⁶ futuros esse perspicue indicat ⁷, cum ait: *Quousque* ⁸, *rex*, inquit, *sedeat in declinatione sua* ⁹. ⁵ Quid ¹⁰ est *in declinatione sua*? Regem Christum dici ¹¹, nulla est dubitatio. Hic ergo rex regum non habuit in synagoga, ubi caput suum reclinaret ¹², sicut ipse in Evangelio testatur dicens: *vulpes* ¹³ *cubiles habent, et volatilia* ¹⁴ *coeli nidos; filius autem hominis non habet ubi caput suum reclinet*. Non hoc de domibus aut de civitatibus manufactis ¹⁰ dicebat, sed de vasis hominum loquebatur; de quibus et Apostolus ait: *in interiorem hominem habitare Christum*, eo quod omnium sensus ita obstruxerat et obsiderat diabolus, ut nemo tunc dignus haberetur, in quo rex Christus, caput suum declinans, ingrederetur ¹⁵. Vasa enim diaboli adhuc omnes homines ante adventum Domini erant; ¹⁵ quia necdum religatus fuerat ¹⁶ fortis a domino fortiore; necdum vasa ipsius dirupta ¹⁷; necdum ¹⁸ aqua baptismatis lota; necdum tem-

¹ *RUN.* subjectantes (*fort. lactio genuina*). — ² *Rot. om.* mentes — ³ *Port. et Acad.* exornant. — ⁴ *Barc. et Acad. om. verba:* «ac per hoc... cum ait». *Nac.* propterea *pro* ac per hoc. — ⁵ *Port.* cum distinctione argenti, *Bar. Acad.* cum distinctionibus tuis; *Rot Ucl. Nac.* cum distinctionibus suis (*fort. legendum* argenti *pro* suis). — ⁶ *Port.* ornatos *fort.* in ornamento. — ⁷ *Port. Ucl.* indicabant. *pro* indicat cum ait; *Nac.* indicavit; *et om.* cum ait. — ⁸ *Rot. et Port.* Quosque rex inquit sedeat, etc. *Locus, Cnt. 1, 11*, est in *Vers. Ant.* Quoadusque rex est in declinatione sua; *Hieron. (c. Jovin. 1)* «in accubitu suo»; *Augustin. (de trin. 1):* «in recubitu suo»; in *Graecis:* ἐν ἀνακλίσει αὐτοῦ. — ⁹ *Rot. Nac. et Ucl.* in declinatione sua. *Ceteri*, in declinatorium suum. — ¹⁰ *Port.* Quae est haec declinatio regis? *Acad.* Quid est haec declinatorium regis? *Rot. Nac. et Ucl.* quid est in declinatione sua? *Barc.* Quid est haec declinatorio regis? — ¹¹ *Port.* dicimus sine ulla dubitatione. — ¹² *Port. Nac. Ucl. et Rot.* reclinaret. *Barc. et Acad.* declinaret. — ¹³ *Mtth. 8, 20.* *Vulg. Vers. Ant.* Alii, foveas *pro* cubiles; ceterum consentit *Vulg.;* *Vers. Ant. post «nidos»* interponit «ubi requiescant». *Acad. Ucl. et Barc.* cubilia — *Ceteri*, cubiles. — ¹⁴ *RUN.* volatilia; *B. A. et P.* volucres: sic in *Vulg.* — ¹⁵ *Port.* reclinet. *Barc. et Acad.* declinaret. *Rot. Nac. et Ucl.* in quo rex Christus, caput suum declinans, ingrederetur. *Fort.* germana lectio ex antecedentibus et seqts. *Acad.* sensus obtruxerat (*om. ita*) obsederat... — ¹⁶ *Port. Nac.* quia nondum religatus fuerat ipso vir fortis a, etc. *Nac. et Ucl.* necdum relig. *Acad.* nondum. — ¹⁷ *Port.* direpta; *Acad. et Alii*, direpta in *Rot.* e contra, verbum «necdum» prorsus deest ibique scriptum; *Ucl.* necdum vasa ipsius erant aqua baptismatis lota, necdum, etc. — ¹⁸ Verba: «necdum aqua... dicere quia», desunt in *Barc. et Acad.*

plum Dei Sancti Spiritus dedicatione effecta. Unde ¹ in Evangelio dicit: *Quotquot* ² *ante me fuerunt, fures fuerunt et latrones*. Antequam enim in hunc ³ mundum Christus adveniret, nox ignorantiae et tenebrae erroris erant; antequam Jesus ⁴ Christus vita veniret, in nobis
 5 mors omnibus dominabatur; antequam fides veniret, infidelitas grassabatur; antequam templum Dei efficeremur, diversorium daemonum eramus. Hi sunt fures et latrones: ignorantia ⁵, perfidia, inmunditia, spurcitia, avaritia, fraus, libido et omnis diabolica operatio, quae in omnibus permanebant ⁶, antequam filius ⁷ Dei *caro fieret et habitaret in nobis*. Et inde hoc in loco ait: *Quousque rex sedeat in declinatione sua?* Hoc est dicere: quia in synagoga ⁸ non habuit ubi Dominus declinaret ⁹, donec veniret Ecclesia, in qua rex noster veniens declinaret ¹⁰, pro qua *et humiliavit se, obediens factus usque ad mortem autem crucis*. Qua declinatione, ingredi in ea et habitare possit, sicut
 10 scriptum est: *inhabitabo* ¹¹ *et perambulabo in eis, dicit Dominus*. Et Apostolus: *templum* ¹² *Dei vos estis et spiritus Dei in vobis habitat* ¹³. Ipsi Deo patri omnipotenti gratias agentes per Dominum nostrum Jesum Christum, qui est benedictus in saecula saeculorum. Amen.

¹ *Port.* Unde et Dominus in Evangelio. — ² *Port.* «quot». Sermo est de Joh. 10, 8, ubi Vers. Ant. «omnes quotquot venerunt fures sunt et latrones». Hieron. (in Os. 7): «omnes qui venerunt ante me, fures fuerunt et latrones». Auct. Quaest. in Nov. Test. (part. 29, 34): «Qui ante me fuerunt fures sunt et latrones». Conferendus Augustin. c. Advers. 2, qui ibi scripsit: «Omnes alii quotquot ante me venerunt fures sunt et latrones». Statim post haec verba addit: «Non autem ita scriptum est, sed ita: omnes quotquot venerunt fures sunt et latrones». — ³ *Port.* in homine *pro* in hunc mundum. — ⁴ *Port. om.* Jesus. — ⁵ *Port.* «Dei», inter *ignorantia* et *perfida* ponit. — ⁶ *Port.* permanebat; *Nac.* in nobis p. — ⁷ *Rot. Ucl. om.* filius; *Nac. habet*: Verbum Dei. — ⁸ *Rot. Port. Nac. om.* autem; *Barc.* autem non. *Acad.* autem noxia habuit. — ⁹ *Port.* reclinaret. — ¹⁰ *Port.* ingrederetur *pro* veniens declinaret. *Acad.* ingrediens declinaret. — ¹¹ *2 Cor.* 7, 16 ubi Vers. Ant. «Dicit enim Deus, quoniam inhabitabo in illis et inter vos ambulabo». Hilarius (in Psalm. 118): «Et inhabitabo et inambulabo in eis». Ceterum, ipse *Rot. Nac. et Ucl.* habitabo et perambulabo in eis, etc. *Barc. et Port.* perambulo. — ¹² *1 Cor.* 3, 16. Vers. Ant: «Nescitis quia templum Dei estis et Spiritus Dei habitat in vobis». — ¹³ *Port.* inhabitat. *Acad.* cum Vulgata: habitat in vobis. — *Acad. om.* doxologia. *Nac. om.* Omnipotenti. *suscriptio* sic in omnibus.

EXPLICIT LIBER SECUNDUS

INCIPIT LIBER TERTIUS

Nardum ¹ inquit *meum edidit* ² *odorem suum*. *Nardum* ³ est oleum ligno ⁴ permixtum, quod et curationi corporis prodest et boni odoris fragrantiam ⁵ praestat. *Nardum* enim Chrismatis gratiam dicit, crucis virtute perfectam; unde et bonum odorem notitiae suae Dominus credentibus praestat, sicut Apostolus ait: *bonus* ⁶ *odor Christi suus*. Et ideo *nardum meum*, i. e. chrismatis donum passione crucis confectum, *dedit nobis odorem suum*.

Et addidit:

10

Ligamentum ⁷ *guttae frater meus mihi*. Gutta callida vis est, quae cum adhaeserit corpori, nullo modo evellitur ⁸. Hoc ergo ait Ecclesia: Christus mihi sic adhaesit ⁹, ut nunquam a me evelli aut separari possit; sicut Apostolus ait: *quis nos separabit a caritate Christi?* ¹⁰ Ergo calor spiritus in guttae comparatione demonstratur. 15

¹ *Cnt. cnt.* 1, 11, at, ubi alias verba nobis occurrunt, «nardus mea» pro neutro legitur. Ceterum *Port.*: *Nardus*, inquit, meus, etc. — ² *Port.* edidit. — ³ *Port.* *Nardus*. — ⁴ Verba «ligno permixtum» inveniuntur tantum in *Rot. Nac. Ucl. et Acad.* — ⁵ *Port. et Barc.* boni odoris fragrantiam dedit crucis virtute perfecta. *Rot. Nac. Ucl. et Acad.* fragrantiam praestat. *Nardum* enim chrismatis gratiam dicit crucis virtutem (*Rot.* virtute) perfectam unde, etc.; *B. et P.*: fragrantia dedit crucis virtutem perfectam unde. — ⁶ *Port. Acad. Rot. Nac.* bonus odor. Eodem modo *Vers. Ant.* hoc in loco (2 Cor. 2, 15); a quo Irenaeus, Hilarius, alique recedunt. *Barc. et Port.* boni odoris. *Acad.* *Nardum meum* est chris... passionis crucis. — *Barc. et Port.* passionum cruc. — *Ceteri*: passione crucis. — ⁷ *Cnt. cnt.* 1, 12. *Port.* Alligamentum guttae, etc. *Vers. Ant.* Colligatio guttae consobrinus meus, At Ms. S. Theoder. et Ambros. diversis locis: «frater meus mihi» pro «consobrinus meus». *Vulg.*: «Fasciculus myrrhae dilectus meus mihi». In Graecis: 'Ἀπόδεσμος τῆς στακτῆς ἀδελφιδός μου ἐμοί, «*Ligamentum*» apud neminem inveni. *Acad.* qui cum adh. — ⁸ *Port.* evertitur. *Nac.* avellitur... evelli. — ⁹ *Port.* adhaeserit. — ¹⁰ *Rom.* 8, 35, ex *Vers. Ant.*; sed *Tertull.* cum aliis «dilectione» pro «caritate» legit.

Et addidit:

Frater ¹ *meus mihi inter media ubera mea requiescit. Ubra Ecclesiae evangeliorum sacri fontes habentur, in quibus Christus requiescit; exinde enim sanctis emulgentur* ² *alimenta doctrinae.*

5 Et addidit:

Botrus ³, inquit, *Cypri frater meus in vinea quae in Engaddi* ⁴. Hoc Ecclesia de Christo loquitur; sed videamus, quomodo botrus Cypri Christus dici potest. Cyprum enim Judaea est ⁵; Gaddin autem trans Jordanem est, quae terra gentium dicitur. Sic enim et Mat-
10 *thaeus Evangelista testimonium Prophetæ posuit dicens: terra Zabulon* ⁶ *et terra Neptalim via maris trans Jordanem* ⁷ *Galileae gentium; populus qui sedebat in umbra mortis, lux orta est eis. Ex inde ergo*
Jesus ⁸ *coepit praedicare regnum Dei. Hoc ergo intelligendum est, quod* ⁹ *Christus, qui botrus est appellatus, eo quod multa in se cre-*
15 *dentium grana* ¹⁰ *contineat; quique venerabili* ¹¹ *ligno compressus, sanguinem suum, vindemia passionis effusum, non solum Judaeis, sed et* ¹² *gentibus cunctisque nationibus in se credentibus propinaturus erat, sicut Apostolus ait: An numquid* ¹³ *Judaeorum Deus tantum?* ¹⁴

¹ *Cnt. cnt.* 1, 12. Vers. Ant. praemittit verba «botro Cypri»; quae in Graecis in MSS. Theodor. et multis locis apud Ambros. desunt. — ² *Rot. Nac. et Ucl.* emulgentur; *Birc.* emulguntur; *Acad.* emulgatur. *Port.* sanctis se mulguntur. — ³ *Cnt. cnt.* 1, 13. Vers. Ant. «Nardus Cypri, consobrinus meus in vineis Engaddi. Alii legunt fraternus, fratruelis. Graece: Ἀδελφός. Alii multi: «botrus Cypri». Graece: Βότρος Κυπρού. — ⁴ *Rot. Nac. et Ucl.* in vinea Engaddi; *Port.* in vineis Engaddin. *Birc.* quae in Gaddin. *Acad.* quae in Engadi. — ⁵ *Port.* erat; *Nac.* dici possit: Gaddim, omnes. — ⁶ *Matth.* 4, 15. 16. In vers. Ant.: «trans Jordanem Galileae gentium, populi qui sedebant in tenebris, lucem viderunt magnam, qui sedebant in umbra etc. Singularis numerus (i. e. populus qui sedebat) legitur in Ms. S. Germ. 1, Cantabr. lat. et alibi. — ⁷ *Rot. et Port. Nac. Ucl. Acad.* Jordanem Galileae gentium etc. *Nac.* Jordanem est quae gentium dicitur *Ucl.* Jordan est quae terra g. dic. *Acad. et Ucl.* orta est illis. — ⁸ *Rot. Acad. Nac.* Exinde ergo Jesus coepit; *Port.* Exinde enim Jesus coepit. *Bar.* Ex. enim. om. Jesus. — ⁹ *Port.* quod Christus botrus appellatur, eo quod etc. — ¹⁰ *Barc. et Port.* legunt regna pro grana. *Acad. grama.* — ¹¹ *Rot. Acad. Nac. et Ucl.* om. eruce; *Acad.* ligni. — ¹² «Et», deest in *Barc.* ¹³ *Rom.* 3, 29, ubi Vulg. et Vers. Ant. inter se non discrepantes legunt: cum *Nac.* «Nam Judaeorum Deus tantum, nonne». — ¹⁴ *Rot. et Acad.* Deus tantum. *Bar. et Port.* tant. Deus.

nonne et gentium? immo et gentium: proinde, cum hunc botrum Cypri et Engaddi nominaret, hoc indicabat, ut non tantum Judaeis sed et ¹ gentibus in Christo salus esset futura. Denique, caro ipsius non solum ex Judaeis sed ex gentibus per patrum originem permixta ² descendit. Unde agnus in typo ³ Christi qui in Pascha immolandus ⁵ erat, ab ovibus et hoedis requiri jubetur; cum utique discordet horum animalium in conjunctione communis foetus. Booz enim ⁴ Israelita Ruth Moabitidem, i. e. gentilem, habuit uxorem, de origine ⁵ peccatorum, unde natus est Jesse, qui fuit pater David, unde secundum carnem natus est Christus. De quo Apostolus et ad Romanos ¹⁰ et ad Timotheum scribit, ut meminissent Christum natum ex semine David. Johannes quoque Apostolus ⁶ audit per angeli vocem: *Ecce ⁷ vicit leo de tribu Juda, radix David*. Et ideo non solum ex Judaeis, sed ex gentibus secundum carnem Christus advenit, ut ex quacunque gente in Christo credidissent, jam arrham salutis suae in Christi carne ¹⁵ haberent. Ac per hoc, *botrus Cypri*, i. e. ex Judaeis, et ex vineis Engaddin ⁸, hoc est ⁹, de populo gentium, fratrem suum, i. e. Christum dicebat Ecclesia, quae corpus est Christi. Hic est botrus quem in palanga ¹⁰ speculatores, a Moise missi, de terra repromissionis adtulerunt. Terra enim repromissionis, corpus erat Mariae Virginis; botrus ²⁰ in palanga ¹¹, corpus Domini inter duos populos, palanga crucis adlatus ¹², ut qui prior ibat, Judaeorum typum ostenderet, qui post se

¹ *et*, deest in *Port.* — ² *Port.* per patres origine permixta; *ARUN.* per patrum originem permixta. Locus satis corruptus. Fort. legendum *virgini*. *Bar.* partem virgine. — ³ *RUN.* typo. *Acad.* in typo. *Port.* typum. — ⁴ *Barc.* hoc loco mutilatus est; leguntur tantum verba: «Booz enim... et Mohabitarum, i. e. Booz gentilem». *Port.* Booz enim Israelitam et Mohabitarum, i. e. Booz gentilem. *Rot. Nac.* Booth enim Hisraelitarum et Ruth Moabitidem, i. e. gentilem. — *Acad.* Booz enim Israelitam et Ruth Mohabitidem, i. e., vox gentilem. *Nos* legimus *Ucl.* — ⁵ *RUN.* «de origine» *Acad.* de originem. *B. et P.* originem. *Nac. Ucl.* David a quo. — ⁶ *Rot. Nac.* Evangelista. *Acad.* Joh. quoque evangelista Apostolus. *Ceteri om.* evangelista. — ⁷ *Apoc.* 5, 5. Congruit eum *Vulg.* et *Vers. Ant. Nac.* Idcirco non solum. — ⁸ *Rot. Ucl. et Port.* ex vineis Engaddin. *Acad.* vineis quae in Gaddin: cum quo *Barc.* — ⁹ *Rot. Ucl. Acad. Nac.* de populo; *B. et P. om.* de. — ¹⁰ *Rot. Nac. Acad. Ucl.* falanga, *Port.* palanga. *Ucl.* terra repromissionis... *Acad.* corporis erat. — ¹¹ *Rot. Acad. Ucl. Nac.* botrus in falanga. *B. et P.* botrum. *Acad.* falanga caro Dei inter. — ¹² *Rot. Nac.* falanga ad latus. «Ut in falanga... adlatus» *om. Ucl.* At vero *Acad. om.* crucis.

Christum relicturi erant; qui vero posterior veniebat, Christianorum populum indicabat, qui praecedentem Christum ¹, tanquam Magistrum discipulus et servus Dominum, secuturus erat.

Et addidit:

5 *Vide* ² *si speciosa sonori mea, vide si decora*. Hoc Christus pro ³ Ecclesia dicit. De specie autem et decore ⁴ jam supra tractavimus, *Oculi* ⁵ *tui ut columbae*. Oculos columbae cum nominat lumina spiritalis gratiae manifestat ⁶, quibus et praeterita et praesentia et futura videmus. Columbam autem Ecclesiam non solum propter simplicitatem et innocentiam nominat, eo quod nulla sit malitiae felle per-
10 fusa; sed et quod columba apud Graecos «peristera» dicitur, cujus nominis litterae per ⁷ computum Graecum in summam redactae ⁸ unum et octigentos efficiunt. Unum autem et DCCC ⁹ α et ω graecae signantur ¹⁰; unde et ipse Dominus, cujus caro est Ecclesia: *Ego*
15 *sum* ¹¹, inquit α et ω ¹², quo numero nomen columbae signatur. Unde et Spiritus sicut columba descendens super Christum in Jordane, indicat trinitatem Patris et Filii et Spiritus Sancti: vox in Patre; Filius in Christo, Spiritus Sanctus in columba.

¹ *Rot. Nac. et Ucl. et Port.* praecedentem Christum. *Barc.* praecedente Christo. *Acad.* praecedente Christum. *Nac.* tanquam ius angariam discipulus et servus. . . *Acad. et Ucl.* Dominum suum. *Ceteri om.* suum. — ² *Nac.* si sis. *Cnt. cnt.* 1, 14. In Vers. Ant.: «Ecce es bona proxima mea, ecce es bona. In Graecis: Ἰδοὺ ἐστὶ καλή. — ³ *Por. Nac.* de pro pro. — ⁴ *RUN.* Dei speciem autem et decorem *Acad.* de specie autem et decorem. — ⁵ *Rot. Acad. et Ucl.* oculi tui columbae, *om.* ut. *Cnt. cnt.* 1, 14. verba desunt in Vers. Ant.; leguntur autem in Ms. S. Theodor. «oculi tui columbae», et in Graecis: Ὀφθαλμοὶ σοῦ περιστεραί.. — ⁶ *Port.* designat. — ⁷ *Pot. Nac. et Ucl.* per compositum graecum. — ⁸ *RUN.* in summam redactae. *B. A. et P.* summa redactum. Ceterum, computandi ratio non satis recta videtur, nam: π = LXXX; ε = V; ρ = C; ι = X; σ = CC; τ = CCC; ε = V; ρ = C; α = I: ergo περιστερα = DCCCXI, faciunt minime DCCCI, quem numerum, et sane, designant. Videtur textus corruptus, et legendum *undecim pro unum*. — ⁹ *Barc.* Unum autem et Alfa et (*lacuna*) Graecae signatur. *Port. Nac.* prorsus similiter: Unum autem et α et ω graecae signatur. — ¹⁰ *Rot.* signant. *Acad.* signantur. — ¹¹ *Apoc.* 1, 8. — ¹² In *Barc.* lacuna est, quare α et ω desunt. *Nac.* columba descendens super Christum. *Rot. Port. Barc.* idem a Domino per. *Acad.* idem a Dño. super. *Ucl.* idest a Dño super.

Et addidit:

Vide si ¹ *bonus frater meus et quidem speciosus*. Duo sunt ista quae requirit in Christo: Bonitatem ², quia Deus est: *quia nemo* ³, inquit, *bonus nisi unus Deus*; ideo hunc, ut Deum esse ostenderet Bonum esse dicebat. Speciosum autem, similiter et David dicit ⁴: *speciosus forma prae filiis hominum*. Speciosus utique in resurrectione est visus, quia jam fuerat in claritatem paternam ⁵ reversus. Quia ante passionem in plaga hominis positus sciens ferre imbecillitatem homo est dictus: *Vidimus eum* ⁶, inquit Esaias, *et non habebat speciem suam neque decorem*, quia, ut Apostolus ait ⁷, formam servi induerat: *semetipsum exinanivit, et humiliavit se usque ad mortem, mortem autem crucis*. Ideo tunc non habebat speciem suam neque decorem. Sed cum post resurrectionem clarificatus est, eo honore quasi ⁸ specie ascendit in coelos. Et ideo ait: *vide si bonus frater meus, et quidem speciosus*, ut humanitatem et deitatem ⁹ ipsius declararet. 15

Et addidit ¹⁰:

Cubile ¹¹ *nostrum umbrosum* ¹², *asseret nostri cedrini, praesepia nos-*

¹ *Cnt. cnt. 1, 15*. In Vers. Ant. *Nac.* equidem. — ² *ARUN.* bonitatem, quia Deus. *B. U. et P.* bonitate qua Deus. — ³ *Marc.* 10, 18. Vers. Ant. solus *pro* unus. — ⁴ *Psalms.* 44, 3. — ⁵ *Port.* in deitate paterna reversus. *Barc.* et *G. Heine*: passionem homo in plaga et sciens ferre imbec. est dictus. *Rot.* in claritatem paternam revisus, qui ante passionem in plaga hominis nesciens ferre imbecillitatem homo est dictus. (*Videtur textus esse corruptus. Certe legendum: in claritatem paternam, ex Ev. et his quae secuntur*). *Nac. Acad. Ucl.* claritate paterna reversus: in plaga hominis positus, patiens imbecillitatem, homo est dictus. *Acad.* quia *autem* ante passionem, *etc. ut textus*. — ⁶ *Esai.* 53, 2. Nusquam alibi «speciem suam» legi; Vers. Ant.: «Vidimus eum et non habebat speciem neque decorem». — ⁷ *Philipp.* 2, 7. *Nac.* «decorem; sed cum post resurrectionem sit clarificatus». Ut videtur *lacunosus. Ucl. decorem*. Quare non habebat speciem neque decorem? quia. — ⁸ *RUN.* quasi *pro* qua; *AB. P.* qua specie. — ⁹ *Rot. Nac. Acad.* dignitatem *pro* deitatem. — ¹⁰ Et addidit, *deest in Barc. et Nac.* — ¹¹ *Cnt. cnt. 1, 15. RUN.* Cubile nostrum, etc.; *Acad. Barc. et Port.* cubilem nostrum. *Vers. Ant.* «Adclinatio nostra opaca». Vulg. «lectulus noster floridus»; in Graecis: *πρὸς κλίτην*. — ¹² *Cnt. cnt. 1, 16. Vers. Ant.*: «trabes domorum nostrarum cedri, lacunaria nostra cupressi». Vulg. «ligna domorum nostrarum cedrina, laquearia nostra cypressina». Ms. S. Theoder. «cedrinae».

tra cypressi ¹. In hoc loco cubile ² cum nominat sepulturam Domini corporis dicit, ubi somno passionis soporatus jacuit Dominus umbra mortis coopertus, sicut Apostolus ait: *etsi* ³ *mortuus est ex infirmitate, sed vivit in* ⁴ *virtute*. Et ideo cubile umbrosum infirmitatem corporis, i. e. sepulturam carnis, mortis, ut dixi, umbra coopertum, perspicue indicavit.

Asseres, inquit, nostri cedrini. Non hic de asseribus ligneis, nec ⁵ de domo manu facta loquebatur; sed cum asseres cedrinos nominat, Patriarchas nobiles, sublimes gloria ⁶ elatos in domum Dei, ostendit. Quos ideo cedros appellat, quia hoc genus ligni imputribile et nimis excelsum est, ut et immortalem gloriam Patriarcharum et sublimem regni promissi dignitatem ostenderet.

Praesepia nostra cypressi ⁷. Cypressus ⁸ magis est quam cedrus. Denique hoc genus ligni rex omnium arborum perhibetur. Proinde, ut Patriarchas cedros, ita et Apostolos cypressos appellat; unde *praesepia nostra*, i. e. evangelicae doctrinae cibo repleta sunt. Denique et ipse salvator, cum secundum hominem nasci dignatus est ⁹, in praesepio positus invenitur ¹⁰ eo quod pabulum quoddam nobis pecoribus esset futurus; sicut in evangelio dicit: *Qui* ¹¹ *vescitur corpus meum, ut panem vitae, habet* ¹² *vitam aeternam*. Haec sunt praesepia Apostolicae doctrinae praecepta; quae ¹³, propter principalem regni coelestis gloriam cypressi nuncupantur, sacri scilicet corporis pabulo et potu ¹⁴ sanguinis plena, unde credentium animae et corpora saginantur.

¹ *Port.* cypressina. — ² *RUN.* cubile; *B. A. et P.* cubilem. *Acad.* cubilem cognominat. . . cubilem. . . — ³ *2 Cor.* 13, 4. Vers. Ant. «Nam et crucifixus est ex infirmitate sed vivit ex virtute Dei». Augustinus legit loco quodam (ep. ad Rom.) «etsi mortuus est ex infirmitate, sed vivit in virtute Dei». — ⁴ *Acad.* mestis umbra. *Port.* ex *pro* in. — ⁵ *RUN.* nec *pro* et. — ⁶ *Barc. et Acad.* (aliter conjungens seu dividens verborum litteras): «gloriae latos» lectionem praebet. — ⁷ *RUN.* praesepia nostra cypressi; *A. B. P.* vero *pro* nostra. *Port.* ex adbr. *male transl.* — ⁸ *RUN.* Cypressus magis est quam cedrus. *Acad.* cypressum majus est. *Port. recte. Port. et Barc.* cypressum majus est quam cedrum, *in gen. neutro. Nac.* cypressus. . . major. . . regina omnium. . . cibo. *Acad.* cypr. attollat *pro* appellat. . . cibis — *et. cibis habetur in Ucles.* — ⁹ *Rot. Acad. Port. Nac.* in *pro* et. — ¹⁰ *Rot. om.* invenitur. *Nac.* est positus, (*et om.* invenitur). . . peccatoribus. . . dicitur. — ¹¹ Respicit ad Joh. 6, 55 verba. — ¹² *Rot. Nac.* habebit. *Nac. et Acad.* Haec sunt ergo. — ¹³ *Rot. Acad. Nac.* atque propter. — ¹⁴ *Barc.* post *pro* potu. *Nac.* sacrosancti *pro* sacri scilicet.

Et addidit ¹:

Ego ² *flos campi et lilium convallium*. Flos campi Christus est in saeculo de quo flore Esaias Propheta pronuntiavit dicens ³: *Exiit virga de radice Jesse et flos de radice ejus ascendet*. Saeculum autem campum esse testatur scriptura quae dicit: *Exiit* ⁴ *verbum et stetit* ⁵ *in campo*, i. e. Christus in saeculo. Sed *et lilium*, inquit, *convallium* infernorum loca dicit, quasi in depressa valle dimersa, ubi descendit Dominus velut ⁶ lilium, decore resurrectionis candidus ascensus, ut ex inde ⁷ Patriarcharum animas liberaret. Sed cum repetit: *ut lilium* ⁸ *in medio spinarum, sic proxima mea in medio filiorum* ¹⁰ *et filiarum*: Qui sunt isti filii vel filiae, inter quos proxima sua ut lilium in medio spinarum pronuntiatur? Filios et filias, credentes appellat. Sed quia sunt multi in Ecclesia qui spinas et tribulos generant i. e. per sollicitudinem mundi, per divitias, honores et ambitiones saecularis potentiae spinas peccatorum producunt, de quibus spinas in Evangelio dicitur: *Suffocare* ⁹ *bonum semen ut fructum debitum afferre non possit*. Inter haec ergo versatur Ecclesia, quae ¹⁰ quidem major pars credentium his secularibus curis intenta est; sed qui ea despiciere potuerit, ille inter ceteros, quos spinas appellat, fulgebit ut lilium. 20

Et addidit:

Tamquam ¹¹ *malum inter ligna silvae*. Malum granatum quamvis

¹ Et addidit, *deest in Port.* — ² *Cnt. cnt. 2, 1. Nac.* hoc saeculo. — ³ *Jes. 11, 1. In Vers. Ant.* «Et exhibit virga de radice Jesse et flos de radice ejus ascendet». Similiter in Vulg., nisi quod ibi «egredietur» legitur. Irenaeus (1. 3, c. H. 9) *et Acad. et Nac.* Exiit virga de radice Jesse et flos de radice ejus ascendit. — ⁴ Ignoro, ait G. Heine quis locus hic afferatur; Sed est in. — ⁵ *Rot. Nac.* in campo. Cfr. *Tract.* in S. S. *Nac. et Acad.* Sed et. — ⁶ *Port.* vel *pro* velut. *Nac.* quo *pro* ubi. *Acad.* decore resurr. — ⁷ *Rot. Acad. Nac.* exinde; *Biv. et Port. om.* ex. *Acad.* in medium .. in medium. — ⁸ *Cnt. cnt. 2, 2. In Vers. Ant.* «Sicut lilium, etc., ita proxima mea in medio filiarum». Similiter August. Hieron. alii. *Acad.* gerinant *pro* generant. . . *add.* honores. — ⁹ *Nac.* et *Ucl.* et saeculares potentiae. *Acad.* saeculares potentiae. *Rot. Port. et Barc.* saecularis potentiae. . . *Acad.* et in Ev. . . Versio Ant. ad Luc. 8, 7. *Acad. Nac. Ucl.* dicitur. . . suffocant. — ¹⁰ *Rot. Ucl.* quia; *B. P. A.* quae; *Nac.* quando. — ¹¹ *Cnt. cnt. 2, 3. In Vers. Ant.* «Tanquam malus in lignis nemoris». Ambros. (in Psalm, 118): «tamquam malum in lignis silvae» et alio loco (in Luc. 13) «sicut arbor mali inter ligna silvae».

in magna silva sit positum, inclusam tamen intra se multitudinem granorum suorum ab omni ramorum conlisione defendit ac vindicat. Silvam autem hanc, homines dicit ¹ infideles, qui nullum divinae religionis cultum habere videntur. Ergo Ecclesia cum sit in medio Judaeorum et ² gentium constituta, inclusam tamen intra se plebem suam liberam et intactam praestat, et continet et vindicat per Spiritum Sanctum, cujus munitione concluditur atque servatur ³. Sic ⁴ frater meus in medio filiorum et filiarum, i. e. in medio populi Israel.

Denique addit ⁵:

10 *Concupivi* ⁶ *in umbra* ⁷ *ejus, et fructus* ⁸ *ejus dulcis in faucibus meis* ⁹. Umbra hoc in loco Christi passio est, sicut alibi scriptum est: *in umbra* ¹⁰ *alarum tuarum sperabo, donec transeat iniquitas. Fructus* autem resurrectionis ipsius est, in qua resurrectione nos omnes resurgimus a mortuis. Sed quod ait: *Fructus ejus dulcis in faucibus*
15 *meis?* Quid enim tam dulce credentibus esse potest, quam cum promittitur resurrectio mortuorum?

Et addidit:

Inducite me ¹¹ *inquit, in domum vini.* Quid est in domum vini nisi in sacramentum passionis? Hoc enim vinum sanguis Christi est, qui in
20 mysterio passionis ipsius semper in Ecclesia credentibus propinatur,

¹ *Port.* hanc dicit homines infideles, etc. — ² *Rot. Nac. Acad.* et *pro vel*, quod *off. B. et P.* — ³ *Rot. Nac.* salvatur. — ⁴ *Cnt. cnt. 2, 3.* In Vers. Ant. «Ita fraternus meus», etc.; Ambros. «ita consobrinus meus in medio filiorum», et paulo infra (in Psalm. 118): «ita frater meus inter medium filiorum». *Acad. Nac. Ucl.* filiorum et filiarum... populi Israel. — ⁵ *Rot. Nac. Acad.* Denique addidit; *Port.* Denique et addidit. *Barc.* Sed denique et addidit. — ⁶ *Cnt. cnt. 2, 3.* Vers. Ant. «In umbra ejus concupivi et sedi, et fructus ejus dulcis in faucibus meis». Similiter alii, nisi quod in graecis pro faucibus legitur λάρυγγι (guttur). (Lectionis textus nostri alibi vestigium non invenio.) *Nac. et Acad.* dulcis mihi. — ⁷ *Rot. Nac. Ucl. Acad. et Port.* umbra. *Barc.* membra fort. error librarii. — ⁸ Pro *vultus* legit *Rot. Nac. Ucl. Acad. Port.* fructus. *Port. post* in umbra ejus *scribit*: concupivi et sedi et fructus ejus, etc. *Barc.* vultus fort. virtus. — ⁹ Verba: *Umbra hoc... faucibus meis* reperiuntur in *Rot. Nac. Ucl. et Acad. Cet. omit.* — ¹⁰ *Psalm. 56, 2* ex Vulg. — ¹¹ *Cnt. cnt. 2, 4.* Vers. Ant. «Introducite me in domum vini»; Hieron. (in Zach. 9): «introducite me in cellulam vini». In Graecis: εἰσαγάγετε με εἰς οἶκον τοῦ οἴνοῦ. *Rot. Nac. et Ucl.* sacramentum; *Barc. Port. et Acad.* sacramento.

sicut ipse dicit: nisi ¹ manducaveritis carnem filii hominis, i. e. panem vitae, et biberitis² eius ² sanguinem non habebitis vitam aeternam.

Et addidit:

Constituite ³ super me dilectionem. Hanc dilectionem mandat Dominus noster cum dicit: diligite ⁴ vos invicem; et Apostolus: si ⁵ habeam, inquit omnem fidem ⁶, ita ut montes transferam, caritatem autem ⁷ non habeam, nihil sum.

Et addidit:

⁸ Confirmate me, ⁹ inquit, in unguentis. Unguentum hoc fidelibus creditum est post lavacrum, succus ¹⁰ fidei, i. e. chrisma sanctorum. 10

Et addidit:

Constipate ¹¹ me in malis quia vulnerata caritatis ego sum. Hic, cum constipari se in malis ¹² dicit, in magnis laboribus et aerumnis passionem suam ostendit adversus saeculi persecutionem. Vult enim Ecclesia pro Christo omnibus malis, i. e. periculis et passionibus, ob- 15

¹ Joh. 6, 53 cum Vers. Ant. qua consentit, nisi quod in ea ejus ante sanguinem scribitur, et vobis pro aeternam. At reperitur aeternam apud Ambros. in Psalm. 43; Cassiod. in Psalm. 33, alibi. In Graecis: ὄχι ἔχετε ζωὴν ἐν αὐτοῖς. — ² Rot et Port. Nac. ejus sanguinem. Barc. et. Acad. om. eius. Nac. vobis pro aeter. — ³ Cnt. cnt. 2, 4, in Vers. Ant. scribitur in me pro super me. In Graecis: ταξάτε ἐπ' ἐμὲ ἀγάπην. Hieron. (in Zach. 14) ponite super me caritatem. Nac. Constituit. — ⁴ Joh. 13, 34. Vers. Ant. «Ut diligatis invicem»; Hilarius (in Psalm. 132): «diligite invicem». — ⁵ 1 Cor. 13, 2. Vers. Ant. conspirat cum omnibus reliquis versionibus; at in textu graeco: omnem fidem pro potestatem legitur et add. autem post caritatem: Conferatur Optatus (c. Donat. 1, 3): «si habeam in me potestatem imperandi montibus ut transferant se» etc. — ⁶ Rot. Nac. Ucl. et Acad. si habeam, inquit, omnem fidem, ita ut. Barc. et Port. potestatem tantum habent. — ⁷ Port. caritatem autem; similiter Rot. Nac. Ucl. Acad. At Barc. omit. autem. — ⁸ Cnt. cnt. 2, 5, consentit cum Vers. Ant.; e contra, Hieron. (in Zach. 9): «confortate me in unguentis». — ⁹ Rot. et Acad. confirma me; Port. Confirmate, non addens «me». Nac. Ucl. confirma me. — ¹⁰ Rot. sumptae. Nac. sumptum pro succus. — ¹¹ Cnt. cnt. 2, 5. Vers. Ant. «stipate», et infra: «dilectionis» pro «caritatis». At legitur apud Greg. M. (in Joh. 6) «vulnerata caritate»; ita etiam in Nac. apud Augustin. (in Psalm. 7) «constipate». — ¹² RUN. immodum pro in malis; Acad. habet «immo» et «vulnera caritatis» et «peric. pass.» om et. Nac. in malis, sup. linea. Port. malis, non antecedens «in».

jici atque puniri, sicut Apostolus ait: *non*¹ *sunt condignae passionēs hujus saeculi ad superventuram*² *gloriam quae revelabitur in nobis*³.

Denique⁴ et addidit:

Quia vulnerata caritatis ego sum, i. e. quia vulnus violentum mihi
5 in his passionibus infixit caritas Christi usque ad profusionem sanguinis, cum dicit: *non*⁵ *veni pacem mittere sed gladium*; et *qui*⁶ *vult meus discipulus esse, abneget se sibi et tollat crucem suam et sequatur me*. Et iterum: *qui*⁷ *animam suam perdiderit pro me*⁸ *in vitam aeternam inveniet eam*. Hoc est autem vulnus, quod nos perducit ad passionem, amor scilicet Christi, quem habemus in eo; de quo Apostolus ait: *quia*⁹ *propter te morti afficimur tota die, aestimati sumus ut oves occisionis*, Ideo¹⁰ se vulneratam caritatis esse testatur.

Et addidit:

*Laeva*¹¹ *ejus sub capite meo et dextera ejus complectitur*¹² *me*. Ma-
15 nus istae duae, duo sunt testamenta priscae legis et evangeliorum. *Laeva* ergo¹³, cum dicit, vetus testamentum adnuntiat; *dextera* autem, evangelica¹⁴ praedicatio est. Proinde, infra est vetus testamentum, quod subjicitur capiti¹⁵ Ecclesiae, quod est Christus. Et dexte-

¹ *Rom.* 8, 18. Vers. Ant. mundi *pro* saeculi, futuram *pro* superventuram, sub fine nobis *pro* vobis. At «superventuram» habes apud Cyprian. et alios. Plane consentit cum lectione verborum textus apud Hieron. *ad Heliod.*, nisi quod et ipse nobis *pro* vobis legit. — ² *Rot. Nanc. Ucl. Acad.* futuram. — ³ *Rot. Nac. Ucl. Acad. et Port.* nobis. *Barc.* vobis. — ⁴ *Acad. et Nac. Ucl.* infixit. Denique, *deest in Port. Nac.* — ⁵ *Mth.* 10, 34. — ⁶ *Mth.* 16, 24. Vers. Ant. «Si quis vult venire post me abneget se sibi». Tertull. (de idol. c. 12): «Si vis, inquit, Domini discipulus esse crucem tuam tolles». Beatus (in Apoc. p. 171): «Qui vult post me venire, abneget semetipsum». ⁷ *Mth.* 10, 39. Vers. Ant. «qui perdidit animam suam propter me, inveniet eam». *Claromont.* In vitam aeternam, *addit*. Similiter Augustin. (c. Faust. 1, 22) «qui perdidit animam suam propter me in vitam aeternam inveniet eam». — ⁸ *Rot Acad. Nac.* propter me. — ⁹ *Rom.* 8, 36, conspirat cum Vers. Ant., Iren. et aliis. — ¹⁰ *Barc.* inesse *pro* in eo se; *Acad. Rot. Nac. et Ucl.* Ideo se vulneratam. — ¹¹ *Cnt. cnt.* 2, 6. In Vers.: Ant.: «amplexabitur me». Hieron. (ad Fabiol.) «complectetur me»; similiter Ambrosius in diversis locis. *Ucles.* dextera complexabitur me. In Graecis περιλήψεται με. — ¹² *Port.* complectetur me *Nac. om.* duae; *Ucl. om.* duo. — ¹³ *Rot.* ejus; *Ceteri* ergo. — ¹⁴ *Rot. Nac. Ucl. Acad.* evangelica. *Barc. et Port.* evangeliorum *fort. ea alio* evangeliorum. — ¹⁵ *Rot. Nac. et Ucl.* capiti; *Barc. Acad. et Port.* a capite. *Nac. Acad. Ucl.* dextera eius. *Ceteri om.* eius.

ra eius complectitur eam, i. e. evangelica sacramenta unde operiuntur ¹ vetera peccata. Ergo, qui in fide procedit, et Christo devote servit, veterem hominem infra se relinquit ², et denuo Christi corpus amplectitur, quod est Ecclesia.

EXPLICIT LIBER TERTIUS

5

INCIPIT LIBER QUARTUS

³ *Adjuravi* ⁴ *vos filiae Ierusalem in virtutibus et potestatibus agri, si excitetis* ⁵ *caritatem quousque velit.* Filiae Ierusalem plebes sunt synagogae. Virtutes ⁶ autem agri fruges intelliguntur, quae sunt fructus ⁷ sanctorum, de quibus fructibus ⁸ Isaac filium suum Jacob benedixit dicens: *Det* ⁹ *tibi Deus a* ¹⁰ *rore coeli et a fertilitate terrae abundantiam frumenti, vini et olei.* Quarum rerum abundantiam non solum ¹¹ non habuit Jacob, verum etiam et ¹² in Aegypto prae fame fugit ¹³. Sed hanc benedictionem in personam Jacob consequuti ¹⁴ sunt sancti, qui filii Abraham vel Jacob esse meruerunt. Denique istae ¹⁵ tres species continent frumentum in Christi corpore, vinum in san-

¹ *Rot. Acad. et Ucl.* oriuntur, *Nac.* removentur. — ² *Nac.* in fide profecit. — *Barc. Acad. Port.* intra se; *Cet.* infra se *fort. sect. RUN.* relinquit *B. et P.* relinquet. — ³ *Cnt. cnt.* 2, 7. In Vers. Ant. legitur «fortitudinibus» pro «potestatibus», et infra: «si suscitaveritis et resuscitaveritis dilectionem, usque quo voluerit». At invenitur in Ms. S. Theoder. «Quousque voluerit». — ⁴ *Rot. Nac. Acad. Ucl.* Adjuro vos; *Port.* Adjurabo vos. *Barc.* Adjuravi vos. — ⁵ *Port.* si excitetis et suscitetis caritatem, quousque ipse velit. — ⁶ *Rot. et Acad.* virtutum. — ⁷ *Rot. Nac.* fructus. *B. A. et P.* futurae. — ⁸ fructibus, *deest in Port.* — ⁹ *Gen.* 27, 28. In Vers. Ant. «legitur de rore coeli et de ubertate terrae» (*Vulg.* «de pinguedine terrae»), «et multitudinem (*Vulg.* abundantiam, sine et), frumenti et vini». In Graecis: πτότητος (*pinguedine*, ut in *Vulg.*). Irenaeus: «Det tibi Deus de rore coeli et a fertilitate terrae, multitudinem tritici et vini»; similiter Cyprian., qui «multitudinem frumenti et vini et olei» legit. — ¹⁰ *Port. Ucl.* de pro a. — ¹¹ *Port. om.* non solum. — ¹² *Port. om. et Acad. et Ucl.* in Aegyptum. — ¹³ *Port.* fame fuerit; *Rot. Nac. Ucl. et Acad.* prae fame fugit. *Barc. et Port. om.* prae. — ¹⁴ *Rot. Nac. Acad.* consecuti. *Acad.* consecuturi sunt sancti, qui, etc. *Barc. et Port.* consecuturi sunt ipsi qui. *Nac.* in persona.

guine, oleum in chrismate. Hoc est ¹ per quod adjurat filias Jerusalem, i. e. plebes synagogae Spiritus Sanctus, ut crederent Christo et hanc gratiam consequi mererentur ². Sic enim ipse Dominus dicebat: *non* ³ *sum missus nisi ad oves perditas* ⁴ *domus Israel*. Ob hoc autem ⁵ adjurat per has virtutes, i. e. per abundantiam futuri regni, et per sacramentum corporis, et passionem sanguinis, et chrismatis unctionem, ut < non > elevarent et suscitarent caritatem super eam ⁶, quousque ipse velit. Haec est enim caritas quam ipse vult, ut ob amorem ⁷ ipsius, mortem sectemur. Quia ⁸ *qui pro me*, inquit *animam* ⁹ *suam perdiderit, in vitam aeternam inveniet eam*.

Et addidit:

Ecce ⁹ *hic saliens super montes, exsiliens super colles*. Montes Patriarchas dicit, vastos sanctitate ¹⁰, fide [et spe] robustos, mole caritatis fundatos. Colles Prophetas in speculo constitutos. Et ideo ¹⁵ per omnium altitudinem montium, i. e. Patriarcharum; et super omnes colles, i. e. ¹¹ Prophetas, exsilire et elevari eum testatur, quia ipse est super omnia Dominus, et omnia pedibus ejus subjecta sunt.

Et addidit:

Similis ¹² *esto frater meus cervae aut hinnulo cervorum*. De cerva

¹ Hoc est, tantum in *Rot. Ucl. et Acad.* legitur. *Nac.* hoc est, cur adjuret.
² *Port. Nac. Acad. Ucl.* hanc gratiam consequerentur. — ³ *Mth.* 15, 24. Vers. Ant. «ad oves quae perierunt domus Israel»; at, ut in textu, *Corb.* 1. et Tertull. (de praescript. 8 et adv. Marc. 4) legunt. *Acad.* Sicut enim ipse. — ⁴ *Rot. Nac. Ucl.* quae periere. *Acad.* quae perierunt. — ⁵ *has omit. Port... Nac.* regni, i. e. per Sac. — ⁶ *Port. Acad. Ucl. et Rot.* eam. — Confus. litt. *a* cum *u*. In Wisig. simil. — *Nac.* ut non elevarent: (Necessarium, ut sensus constet, verb. *non*) qui, om. *ipse.* cum *Ucl.* — ⁷ *Rot. Nac. et Ucl.* ob amorem. *Barc. Acad. et Port.* hoc amore. — ⁸ *Mth.* 10, 39. (v. s.). — ⁹ *Nac.* Ecce saliens super montes transiliens colles. *Cnt. cnt.* 2, 8. Vers. Ant. «Vox fratris mei ecce hic venit saliens super montes et transiliens super colles. — ¹⁰ sanctitate *deest in Port. et Barc.* (in hoc autem, ut videtur, lacunae causa). *Nac. Acad. Ucl.* Vastos sanctitate, fide robustas etc. . . Colles vero... in speculo. — ¹¹ i. e. in *Rot. Nac. et Ucl.* Ceteri om. *Acad.* sub pedibus (*sub supra* lin.). — ¹² *Cnt. cnt.* 2, 9. Vers. Ant. «Similis frater meus capreae vel hinnulo cervorum.» Nusquam *cervae* legitur. *Rot. Ucl. et Barc.* esto; *Port. om. Nac.* est.

et hinnulo cervorum paulo post utilius disseremus, quia et ¹ infra hanc comparisonem inducet. Verum, quod ait: *super* ² *montes Bethel*, eo, dicit quod Christus in Bethlem natus est ³. Quod autem comparat eum cervae aut hinnulo cervorum, ostendere vult ⁴ fugitivae mentis infirmitatem. Hoc enim animal, cum persecutorem senserit, fugit; ⁵ et ⁵ eo modo eum fugisse legimus Herodis persecutionem, propter quem et omnes infantes interfecti sunt a bimatu et infra.

Et addidit.

Ecce ⁶ [*hic*] ⁷ *post parietem nostrum, prospiciens* ⁸ *per fenestram* ⁹ *auscultans* ¹⁰ *per retia*. Quid hic paries indicet, quid fenestra, ¹⁰ quid etiam retia, per quae Dominus auscultat ¹¹, diligentius requiramus. Parietem corpus Domini, Beatus Apostolus manifestat, cum dicit: *unum* ¹² *et medium parietem maceriae solvens inimicitias in carne sua, ut duos jungat in unum*. Et David, corpus Domini parieti comparans, ait ¹³: *tanquam* ¹⁴ *parieti inclinato et maceriae impulsae*, quod ¹⁵ ¹⁵

¹ *Acad.* paulo post, solus et rectius, quia in finem libri agit autor *de cerva et hinnulo*. Ceteri paulo ante, quod non est verum. *Acad.* disseremus. *cet.* disseruimus. *Rot.* quia et in hanc comparisonem indicit verum quod ait *Barc. Acad. Por. Ucl.* et infra hanc comp. inducat. *Acad.* inducet. *Nac. om.* quia... inducet. — ² *Cnt. cnt.* 2, 9. In Vers. Ant. «in montibus Bethel». Apud Ambros. (deinterp el. Joh. 1, 1), «super montes Bethel». *Nac. Ucl.* verum quod... eo dicit quod. — ³ *Port.* erat. — ⁴ *Rot. Nac. Ucl. Acad.* vult. *Barc. et Port.* voluit. — ⁵ Lectio haec invenitur in *Nac. Rot. et Ucl.* At *Barc. et Port.* corrupti videntur. *Port.* legit: fugit eo modo aut fugisse eum Herodis persecutionem, etc. *Barc. et Acad.* fugite (*Acad.* fugit) eo modo. An fugisse eum Herodis persecutionem. *Nac.* persecutorem. — ⁶ *Cnt. cnt.* 2, 9. In Vers. Ant. legitur: «retro» post «hic»... «prospiciens» pro «praespicens», «fenestras» pro «fenestram»; et «prospicient» pro «auscultatur». — ⁷ *Rot. Nac. Acad. et Ucl. om.* hic. — ⁸ *Port. Ucl. Acad.* prospiciens. *Nac.* nostrum stat, prospiciens. — ⁹ *Port. Nac.* fenestras. — ¹⁰ *Rot. Ucl.* auscultat. *Port. et Nac.* auscultans, *Barc. et Acad.* auscultatur. — ¹¹ *Rot. Acad. Nac. Ucl.* auscultat; *Barc. et Port.* auscultatur, et sic G. Heine. *Nac. om.* diligentius... manifestat, — ¹² *Eph.* 2, 14. Lectiones discrepantes in Vers. Ant. sunt: maceriae inimicitiam, et postea legem mandatorum in edictis destituens ut duos condat in se ipse in unum novum hominem. Ceterum multi (Hieron. Augustin. Iren. alii) «inimicitias» legunt. *Nac. om.* unum. — ¹³ *Port. Nac. Ucl.* comparat cum dicit. — ¹⁴ Psalm. 61 4. — ¹⁵ *Rot.* quoniam; *Port. Nac.* quos scilicet. *Barc. Acad. et Port.* illic; *Rot. Nac. Ucl.* ille; *Got. Heine.* illa.

scilicet paries ille in maceria crucis inclinatus esse videatur. Sed et Habacuc ¹: *lapis* ², inquit, *de pariete clamavit et scarabaeus de ligno adnuntiabit ea*. Lapis itaque Christus ³ de pariete corporis sui clamavit ad Patrem, et scarabaeus de ligno adnuntiavit ea ⁴, i. e. unus
 5 ex latronibus pronuntiavit dicens: *tu* ⁵ *cum sis filius Dei quare haec pateris?* ⁶ Nam ideo paries dicitur Christus, qui, ut includat suos, servat ⁷ alienos. Fenestra ⁸ autem, luminaria ⁹ sunt carismatum, i. e. donorum, quibus ex pariete corporis sui, humanum genus ¹⁰ prospiciens, lumen credentibus praestitit. Nam subjunxit: *parietem*
 10 *nostrum*, ut manifestaret corpus ipsius, quod paries dicebatur, nostrae conditionis et sortis materiam habere ¹¹.

Et addidit:

Auscultans per retia. Auscultare autem est, quod per parabolas loquitur, sicut ipse Dominus dicit: *simile est* ¹² *regnum coelorum*
 15 *reti quae mittitur* ¹³ *in mari et capit pisces bonos et malos*. Mare utique est praesens ¹⁴ saeculum; pisces in similitudinem hominum posuit; qui verbo Dei de mari saeculi per aquam baptismatis in Ecclesia congregantur. Merito hoc in loco vox Ecclesiae dicit: *Simile* ¹⁵ *est regnum coelorum et reliqua*. Ideo dicit: *frater meus per retia auscultat*,
 20 i. e. *Verbum Dei in parabolis loquitur*, ut oculto sermone capiat audientes. Nam sicut in retibus ¹⁶ nodi sunt multi, et ligaturae, quibus

¹ *Barc.* Abacum. *Rot.* Abacuch. *Port.* Abacuc. *Acad.* Ambacum. — ² Habacuc 2, 11, secundum Vers. Ant. ubi tamen «loquetur» pro «annuntiabit». — ³ *Rot. Acad. Nac. Ucl. et Port.* Christus *cet.* Spiritus. — ⁴ «adnuntiavit ea» deest in *Rot. Nac. Ucl. Acad. Nac. Ucl. Acad.* corporis sui. *Cet. om.* et sui. — ⁵ Confer Luc. 23, 39. — ⁶ *Port. Ucl. Nac. et Acad. Rot.* pateris. *Barc.* teris. — ⁷ *Rot.* servet. . . *Nac. Chr.* ut claudat suos servet alienos. . . *Acad.* qui ut includat suos, servat alienos. — ⁸ *Port. Nac.* Fenestrae. — ⁹ *Rot. Nac.* lumina. — ¹⁰ *Port. Acad.* humano generi *Rot. Nac. Ucl.* humanum genus. — ¹¹ *Acad. Ucl. Nac.* parietem dicebat. *Ceteri* paries dicebatur. *Port.* haberet. *Nac. Ucl.* auscultat per retia; *Acad.* per retiam; *Ceteri*, auscultans. — ¹² *Matth.* 13, 46. *Nac.* auscultare autem per retia est quando per parabolas. . . — ¹³ *Rot. Nac. Acad. et Ucl.* reti quod mittitur in mari. *Acad.* rete *Port.* retiae quae mittitur (*Barc.* mittuntur) in mare. *Rot. Nac. Ucl. Acad.* et capit *Ceteri* capiet. — ¹⁴ est praesens, *tantum in Rot. Nac. Ucl.* — ¹⁵ Verba «simile. . . dicit» in *Rot. Nac. Acad. et Ucl.* omit. *Barc. et Port.* — *Acad.* per retiam. — ¹⁶ *Rot. Nac.* Nam sicut in retibus. *Barc. Port.* Nam et in retia. *Acad.* Nam ut in retia. *Acad. Nac. Ucl. Rot.* nodi sunt multi. *Ceteri, om.* multi. — *Nac.* ligamenta pro ligatura.

macularum spatia distenduntur, ita et in parabolis, nonnulla quaestionum sunt vincula et obscuri nodi habentur, quaedam vero aperta et perspicua veritate patescunt, ut per haec homines capiant et ad litus ¹, i. e. ad regnum Dei deducantur, ubi inter bonos et malos discrimen habetur.

5

Et addidit:

Respondit ² *frater meus* ³ *et dicit mihi; exurge, veni, proxima mea, columba mea, quoniam* ⁴ *ecce hiems pertransiit* ⁵, *pluvia* ⁶ *abiit, discessit sibi* ⁷, *flores visi sunt in terra nostra, tempus metendi* ⁸ *advenit. Quis est hic frater qui respondens dicit: Exurge* ⁹, *veni proxima* ¹⁰ *mea? Jam supra exposuimus, quod vox haec Christi ad Ecclesiam sit. Sed et quare Christus columbam Ecclesiam nominaverit, et hoc puto disserui. Sed, si Ecclesia secundum Apostolum corpus est Christi, cur ei dicitur; Exurge? Hoc enim* ¹⁰ *aut sedenti dicitur aut jacenti. Arbitror ideo* ¹¹ *dictum, quia caro Christi, quod est Ecclesia, post* ¹⁵ *passionem in monumento sepulta jacebat. Haec ergo tertia die in Domino resurrexit, et ipsi copulata pariter in coelis ascendit. Et ideo hoc in loco vox* ¹² *Christi Ecclesiae dicebat: Exurge, veni, proxima mea, speciosa mea* ¹³, *columba mea: Exurge, utique ex mortuis; Veni,*

¹ *Barc. et Acad.* ut per haec homines capiant litus, i. e. ad regnum, etc.; *Rot. Nac.* ut per haec capiant litus, i. e. ad regnum, etc. *Port. Ucl.* capiant, et ad l.—
² *Cnt. cnt.* 2, 10. Has lectiones discrepantes *Vers. Ant.* habet: nunc *post meus deest*, dixit *pro* dicit, surge *pro* exsurge; et inter *proxima* et *columba mea* interponitur *speciosa mea*. — ³ *Barc.* meus nunc: *deest* in *Rot. Acad. Ucl. et Port. Nac. om.* Et addidit... dicit mihi. «*Addidit in marg.*» — ⁴ *Cnt. cnt.* 2, 11. In *Vers. Ant.*; «*pluvia abiit, discessit sibi*». — ⁵ *Rot. Nac. Acad. Ucl.* pertransiit. *Barc. et Port.* transiit. — ⁶ *Rot. Nac. Ucl. Acad.* pluvia abiit, discessit sibi. *Barc. et Port. om.* abiit. *Nac.* et discessit. — ⁷ *Cnt. cnt.* 2, 12. *Vers. Ant. om.* nostra; et habet secandi *pro* metendi. — ⁸ *Port.* metuendi. — ⁹ *Nac. Ucl. Acad.* Quis est hic. *Cet. omit.* est. *Barc. et Port.* respondit exurgens, veni: *om.* dicit. *Rot. Nac. Ucl. Acad.* qui respondens dicit: exurge, veni. *Ucl.* disseri. *Acad.* Sed si ecclesiam... Exurge exurge? — ¹⁰ *Port.* Hoc enim ei aut sedenti. — ¹¹ *Port. Nac. Ucl. Acad.* arbitror ideo dictum quia. *Rot. tantum:* ideo dicitur. *Barc.* Arbitror additum, ideo dicitur. *Gotth. Heine:* Arb. additum [ideo dicitur]: ubi sensus adhuc obscuratur. — ¹² *Port.* vox de ecclesia dicebat; *Rot. Nac. Ucl. Acad.* vos Christi ecclesiae d., etc. *Barc.* voce Chr. *Acad. Barc.* Ecclesia. — ¹³ *speciosa mea deest solo in Rot. et Ucl.*; adest in *Nac. Acad. Port. et Barc.*

in regnum coelorum; Proxima, in corpore; Speciosa, in sanctitate; Columba, in spiritu. *Quoniam ecce hiems pertransiit*¹, *pluvia discessit sibi, flores visi sunt in terra nostra*. Hiemem itaque² duplicem habere significationem³ nulla est dubitatio; vel quod inest ei asperitas hiemis et⁴ rigoris, aut quia, cum opportunitate pluviarum, tempus est seminandi. Ac per hoc cum hiemem nominat, mundi istius tempus inducit, quo et verbum Dei quasi quoddam semen justitiae a Prophetis et Apostolis vel sacerdotibus in hoc saeculo seminatur, et adsidua praedicatione velut quoddam coelesti imbre rigatur⁵, ut centesimum, 10 sexagesimum et tricesimum fructum possit afferre. Asperitas autem hiemis et rigoris ad persecutionis⁶ injuriam pertinet, quam in mundo omnes sancti saepenumero patiuntur, sicut Salvator in Evangelio dicit: *Oportet*⁷ *vos*⁸ *per multas tribulationes introire in regnum Dei*. Praedicationes⁹ autem doctrinae coelestis in pluviam deputari, probat Moysés dicens: *Attende*¹⁰ *coelum et loquar, et audiat terra verba ex ore meo, expectetur sicut pluvia eloquium meum, et descendant sicut ros verba mea, et sicut imber super gramen, et sicut nix super foenum, quoniam nomen Domini invocavi*; et reliqua. Semen verbum¹¹ Dei esse evangelista ex voce Domini testatur dicens: *Exiit*¹² *seminator* 20 *seminare semen suum*; et iterum: *Bonum*¹³ *semen seminasti in agro tuo, unde huic*¹⁴ *zizania?* Transacta ergo hieme, i. e. mundi tribulatione; cessante quoque pluvia, i. e. praedicatione verbi Dei; adveniente post laetum tempus verni grata temperie; quod vernum, futurum Christi

¹ *Port.* transiit. — ² *Port.* utique, *Nac. om.* — ³ *Nac.* duplicem habere significatione nulla est, *Port.* duplicem significationem; *Barc.* duplicem significationem; *Rot. Acad. Nac.* duplicem habere significationem. — ⁴ *Rot.* hiemis et rigoris; *Port. om.* et rigoris; *Barc.* frigoris et rig; *Nac.* insit... rigoris, et *om.* et frigoris. — ⁵ *Barc.* regnatur. — ⁶ *Port.* persecutionum, — ⁷ *Act.* 14, 21. Vers. Ant. Et quia (*Vulg.* Et quoniam) per multas tribulationes oportet nos introire (*Vulg.* intrare) in regnum Dei. — ⁸ *Rot. Ucl. et Acad.* nos *BPN.* vos. — ⁹ *Rot. Acad. Ucl. Nac.* Praedicationes. *cet.* praedicationem. — ¹⁰ *Deut.* 32, 1-3. In Vers. Ant. adpronunciatio mea *pro* eloquium meum; sicut imber *pro* et sicut imber, quia *pro* quoniam, At «eloquium» in *Miss. Rom.*, *Brev. Mozar.* alibi legitur. — ¹¹ *Acad.* imbres super gramen et nix super foenum, *om.* sicut. *Ucl.* invocavi. Et reliqua. *Rot. Nac. Ucl. et Acad.* semen verbum Dei esse, *Barc. Port.* semen et verbum D. ev. — ¹² *Mth.* 13, 3. Vers. Ant. «exiit seminans seminare»; at conspirat *Ms. Corb. 1.* cum lectione textus *codd. Barc. et Port.* — ¹³ *Mth.* 13, 27, ubi Vers. Ant., alioquin non disceptans, «unde ergo habet zizania», legit. — ¹⁴ *Ucl.* tanta zizania. *Port.* hic *pro* huic *habet*.

regnum in magna tranquillitate designat, ubi sanctorum corpora, velut flores ¹, rosae et lilia de sepulcris terrae ², sanctitate candida et passione rubicunda procedunt. *Vox* ³, inquit, *turturis audita est in terra; ficulneae* ⁴ *protulerunt grossos* ⁵ *suos*. Diximus jam superius turturem congregationem Ecclesiae ex gentibus venientem significari, ⁵ quod quidem ostendimus ⁶ de varietate plumarum. Unde et liber Moy- si ⁷ in figura spiritali turturem et columbam in sacrificio spiritali ⁸ offerri jubet ⁹. Sed quare inquit: *in terra nostra vox turturis audita est?* David dicit: *credo* ¹⁰ *videre bona domini in terra viventium*; et Dominus: *Beati* ¹¹ *mansueti quoniam ipsi possidebunt terram*. 10

Et addidit:

Ficulneae protulerunt grossos ¹² *suos*. Non quod de ficulneis curam Sanctus Spiritus gereret, sed ficus imaginem prisci populi gerit, sicuti Dominus in evangelio ait: *quidam* ¹³ *paterfamilias plantavit vineam, et in vinea sua plantavit ficum*. Proinde hoc significat, quod ex ¹⁵ populo Judaeorum, Helia Tesbite annunciante, in Christo credituri sunt multi, quorum numerum Spiritus Sanctus per beatum Johannem

¹ *Port.* advenit. *Rot.*: i. e. praedicatione verbi Dei, *adveniente* (adveniet *Ucl. Nac.*) post laetum tempus verni grata temperie (*Nac.* vernum grata tempore), quod vernum, futurum Christi regnum (in *add. Acad. Nac.* magna tranquillitate designat, ubi (*Ucl.* ubique. *Nac.* quando) sanctorum corpora, velut flores, rosas et, etc. *Barc. et Port.* adveniet (*Port.* addvenit) vernum tempus, verni grata temperies. Quod vernum, futura de virginum in magna tranquillitate designat, ubi sanctorum flores velut... (Textus ut videtur inintellegibilis). *Acad.* ad venientem loetum verni, grata temperies; quod vernum futurum Christi regnum in magna tranquillitate designat, ubi sanctorum corpora velut flores... de sepulcris terrae. — ² *Rot. Nac. Ucl. et Acad.* de sepulcris terrae sanctitate. *Barc. et Port.* de sepultionis terra per sanctitatem. — ³ *Cnt. cnt.* 2, 12. Vers. Ant. «in terra nostra». — ⁴ *Cnt. cnt.* 2, 13. Vers. Ant. «ficus protulit grossos suos». *Nac. Ucl.* in terra nostra. — ⁵ *Barc.* legit *gros* pro *grossos*. *Nac.* per turturem *let. om.* per... *Nac.* adgregationem Ecce. — ⁶ *Rot. Nac. Ucl. et Acad.* v. significari, quod ostendimus de varietate. *Barc. et Port.* venientem ostendere de v. pl. — ⁷ *Rot. Ucl. Nac. Acad.* liber Moysei. *Barc. et Port.* Moses. (*om.* liber). — ⁸ *spiritali* legitur in *Acad. Ucl. et Rot. Nac.* specialiter... speciali. *Ucl.* speritaliter... speritali. — ⁹ *Rot. Nac. Ucl. et Acad.* iubet, *Barc. et Port.* iubetur. — ¹⁰ *Psaln.* 26, 13. Sic etiam Vulg. — ¹¹ *Ev. Matthaei* 5, r. — ¹² *Barc.* gros. ut supra. *Acad. Ucl.* gerit, sicut. — ¹³ *Matth.* 21, 33, ubi nihil sane de ficu in vinea plantata dicitur. Sic Got. Heine; sed verus locus Scrp. est. in Luc. 13, 6. *Acad. Ucl.* gerat, fort. rectius.

Apostolum in Apocalypsi signavit ex duodecim tribubus duodecim millia ¹ signatorum. Et Dominus in Evangelio: *cum* ² *videritis ficum germinantem, scitote in proximo* ³ *esse tempus aestatis*, i. e. cum ex Judaeis videritis credentes et fructum evangelicae fidei facientes, 5 *scitote in proximo esse adventum Dei.*

Tempus metendi advenit. Quid est [hoc] tempus metendi, nisi tempus illud, quo ⁴ Christus adveniet, quo sancti homines ⁵ sicut frumentum in regni coelestis horrea recondentur, paleae vero i. e. peccatores et leves et inrationabiles homines igne inextinguibili comburentur? Sic et ⁶ Johannes Baptista de Salvatore dicebat: *habens* ⁷, inquit, *ventilabrum in manu sua purgabit aream suam, ut frumentum in horreo recondat, paleas autem comburet igne inextinguibili.*

Et addidit:

Vineae ⁸ *nostrae florebut*: i. e. spes et merita sanctorum in regno 15. *Dei florebut. Mandragorae, inquit, dederunt* ⁹ *odorem suum. In omni loco odor* ¹⁰, sicut Apostolus ait: *nos* ¹¹ *bonus odor Christi sumus.*

¹ *millia* deest in *Barc.* — ² *Acad. et Ucl.* Evangelio ait: *cet. om.* ait Respicit ad Luc. 21, 29-30 aut ad locos respondentem. Verus locus est, *Matth.* 24, 32. — ³ *Port.* hic orationis membrum finit, tantum ponens: in proximo esse adventum Dei: trasiens de primo *proximo esse* ad secundum; *Nac. Ucl. Port.* in proximo; *Barc. et Rot.* in proximum; *Acad.* in proximo adventum esse Dei. — ⁴ *Rot. Nac. Ucl. Acad.* quo *pro* quando, quod offerunt *ceteri. Acad. Ucl.* est hoc tempus. *Cet. om. verbum* hoc. *Nac.* quod est tempus. — ⁵ *Rot. Nac. Ucl.* homines. *Barc. Acad. et Port.* omnes. *Acad.* hom. haec igni; *fort.* haec *pro* heic. — ⁶ *Rot. Acad. Ucl.* sicut liber Johannis Baptistae. *Nac.* sic Johannes Baptista de Salvatore dicit. *Barc. et Port.* sicut Johannes B. d. S. d. — ⁷ *Matth.* 3, 13. In Vers. Ant. scribitur: «et permundavit» *pro* «purgavit»; et post haec: «et congregabit triticum suum in horreum». Apud Augustin. (ad Donat.) scribitur: «frumenta recondet in horreo». Quod hic lectio praebet analogia caret. *Acad. et Ucl. om.* suam. *Acad.* condat. — ⁸ *Rot. Nac. Ucl. Acad.* spes. *Barc. et Port.* species. *Cnt. cnt.* 2, 13. Verba desunt in Vers. Ant., at Ms. Theoder. legit: «vineae florentes odorem dederunt»; et in Graecis: αἱ ἀμπελοὶ παρέσουσαν ἔδωκαν ὄσμη. — ⁹ *Cnt. cnt.* 2, 13, sicut supra. *Rot. Nac. Ucl. Acad.* Mandragorae, inquit, dederunt odorem. *Barc. et Port.* Et dederunt, inquit, odorem suum, *om.* Mandragorae. — ¹⁰ *Rot. om.* odor. — ¹¹ 2 Cor. 2, 15, Vers. Ant. «quia Christi bonus odor sumus». Iren. «quoniam Christi suavis odor sumus» (V. s.)

Et addidit:

Mandragorae ¹, inquit, *dederunt odorem suum*. Haec est mandragora, cujus fructum Ruben primitivus ² filius Liae, quae ³ synagogae typum habebat, in agro invenit; quem ⁴ Rachel, quae similitudinem Ecclesiae gerebat, concupiscens accepit; quae jam ⁵ figuram 5 Domini nostri gerebat Salvatoris advenientis, quem Ecclesia concupiscens accipere meruit.

Et addidit:

Exurge ⁶, *veni, soror mea, speciosa mea, columba mea* ⁷. Sed quid opus est saepe de hoc vocabulo disserere, cum jam, supra, quid sit 10 *exurgere* et *venire*, quid *soror* et *speciosa* et *columba* indicaret, ostenderim? ⁸.

[*Columba mea in foraminibus petrae, in caverna maceriae*]. Sed quod ait: *In* ⁹ *protectione petrae continuatae murum* ¹⁰, petram hoc in loco Christum intelligi fas est. Sicuti Apostolus ait: *petra* ¹¹ *autem erat* 15 *Christus*. In Christi ergo protectione Ecclesia veniebat, ut continuaretur murus ¹², i. e. Sancto Spiritu jungeretur, quem murum appellat, cujus defensione hostes daemones ¹³ expugnamus et vincimus ¹⁴. Et

¹ Non legitur, neque in aliis versionibus, in Vulg., Vers. Ant. Ms. S. Theoder., neque in Graecis. — ² *Rot.* primogenitivus. *Nac. Acad. et Ucl.* primogenitus. — ³ *Rot. Nac. Ucl.* qui. — ⁴ *Rot. Nac. Ucl. Acad.* quam. — ⁵ *Rot.* quae jam figuram; *Nac. om.* jam; *Acad.* quaedam, *Port.* quemdam figuram. *Barc.* quamdam. — ⁶ *Cnt. cnt.*, 2, 13, 14. Vers. Ant.: Surge pro Exurge, proxima pro soror, sponsa pro speciosa et «veni tu» ante «columba mea». — ⁷ *columba mea*, deest in *Rot.* addest in *Nac. Ucl. Acad.* qui postea sic legunt: «saepe hoc vocabulum edisserere». At in *Acad.* sic invert. ordo: Col. mea, speciosa mea... *Acad.* quid sit soror. — ⁸ *Port. Nac. Ucl.* ostenderimus. — ⁹ *Cnt. cnt.* 2, 14. Vers. Ant. «in tegumento petrae juxta praemonitionem». In Graecis: εν σκεπη πετρας έχόμενα τῶ προτειχίσματος. Arnobius (de Deo trin.) «veni ad me, proxima mea, formosa mea, et in velamento petrae continuatae muro». Verba uncinis inclusa solo inveniuntur in *Nac.* — ¹⁰ *Acad.* in protectionem p. *Barc. et Port. Rot. Nac. Ucl. et Acad.* murum. *Acad. Nac. Ucl. Rot.* continuatae. *Barc. et Port.* continuatae muro. — ¹¹ 1 Cor. 10, 4. *Port.* Petra autem Christus est *Acad.* ergo protectionem Ecclesiae... — ¹² *Rot. Nac. Ucl. Acad.* murum. *Barc. et Port.* muro. — ¹³ Hostes daemonum, *Rot. Ucl. et Acad. Nac.* hostes daemones, lectio optima ut videtur infra. — ¹⁴ *Barc.* vicimus, *Acad.* vincemus. *Nac.* huic ecclesia. *Cet.* ut in textu.

haec Ecclesia, respondens, dicit: *Ostende*¹ *mihi faciem tuam et auditum da mihi vocis tuae*. Faciem, cum nominat, adventum Domini significat; vocem², imperium regnantis adnuntiat.

*Quoniam vox*³, inquit, *tua suavis et facies tua pulchra*⁴. Quid enim suavius et dulcius quam audire: *Venite, benedicti patris mei, accipite regnum quod vobis praeparatum est ante mundi constitutionem?*⁵ Quid pulchrius facie Dei i. e. ejus praesentia⁵ in regno coelorum?

Et addidit⁶:

*Capite*⁷ *mihi vulpes pusillas exterminantes vineas*. Vulpes hoc in 10 loco haereticos designat, exterminantes vineas, i. e. plebes sanctorum, in fide et veritate florentes. Denique ipse Dominus et Salvator noster, qui est verus cultor vineae suae, homines⁸ subdolos et monstruosos⁹ vulpibus comparans, ait: *Vade*¹⁰ *dic vulpi illi* i. e. Herodi; et iterum: *Vulpes*¹¹ *cubilia habent*, eo quod omnis nequitia et dolus 15 in malorum hominum¹² pectoribus speluncas habent, ubi filius hominis caput suum declinare¹³ non potest. *Sed pusillas inquit vulpes*. Non sine causa vulpes pusillas¹⁴ nominavit, nisi quia et majores sunt¹⁵. Majores sunt utique principum gentium¹⁶ potestates ad saeviendum, quam haereticorum fallaciae ad seducendum. Par quidem

¹ *Cnt. cnt. 2, 14. Vers. Ant. «Insinua vocem tuam»; Hieron. (c. Jovin. 1): «auditam fac mihi vocem tuam». In Graecis: ἀκοούσιον μὲ τῆν. —² *Port. et vocem; Rot. Nac. Ucl. Acad. ex voce. —³ Cnt. cnt. 2, 14. Vers. Ant. Quia pro quoniam, et sub fine pulchra pro dulcis. At legitur «Quoniam» apud Hieron., ubi etiam «speciosa» pro «pulchra» aut «dulcis» legitur. In Graecis: ὄρατα. —⁴ *Port. Ucl. Rot. Nac. Acad. pulchra. Barc. dulcis. Acad. Ucl. percipite reg. —⁵ Rot. Nac. Ucl. ejus praesentia. Barc. Port. Acad. om. eius Acad. praesentiam in regnum c. —⁶ Et addidit: deest in Rot. Nac. Ucl. —⁷ Cnt. cnt. 2, 15. Vers. Ant. «Prendite nobis». —⁸ *Rot. Nac. Acad. omnes. —⁹ Port. tortuosos. —¹⁰ Luc. 13, 32. Vers. Ant. «Ite dicite vulpi illi, ecce», etc. Acad. Nac. i. e. Herodi. —¹¹ *Mth. 8, 20. Vers. Ant. «Vulpes habent cubilia»; Beatus (in Apocal. ed. Florez, p. 430) «vulpes foveas habent»; Rot. Nac. Ucl. Acad. cubicula. —¹² Acad. homines nequitiae in malorum omnium peccatorum (corruptio magna textus)... speluncas habeant (sic et Ucl.) Port. om. hominum. Nac. malignorum. —¹³ Port. reclinare. —¹⁴ *Rot. Ucl. et Acad. vulpes pusillas. Barc. et Port. om. pusillas. —¹⁵ Rot. Nac. Ucl. Acad. et majores sunt. Nac. quod nimirum et majores sunt. Barc. Port. sunt et m. —¹⁶ Rot. Ucl. Acad. principes saeculi potestates; Port. principes gentium; Port. autor scripsit: Principum gentium; Bar. principium gentium. Nac. potestates principes.******

nequitia in utrisque ¹, sed impar in ultione potestas. Haeresis blanditur ut noceat, gentilitas saevit ut vincat; illa in persecutione crudelis, haec in pace deceptrix. Ac per hoc capi eas ² congrua dispositione a vinitoribus ³ i. e. a praepositis Ecclesiarum Dominus jubet.

Et addidit:

5

Frater ⁴ *meus mihi et ego illi* ⁵. Unum sunt enim Christus et Ecclesia quia erunt, inquit, duo in carne una ⁶ i. e. Deus et homo. Sed quod ait: quia ⁷ pascitur ⁸ inter lilia ⁹: lilia jam diximus sanctorum corpora indicare. Sed ¹⁰ quoadusque aspiret, inquit, dies et amoveantur umbrae ¹¹. Diem hoc in loco ¹² evangelium dicit, quia lux Christus apparuit. Adveniente itaque evangelica claritate, umbras ¹³ figurarum et typos ¹⁴ futurorum amovenda esse dicebat.

Et addidit:

Convertere ¹⁵, *similis esto, frater meus, cervae, aut hinnulo cervorum, super montes aromatum*. Cervam hoc in loco carnem Christi ¹⁵ appellat quae serpentem, diabolium, absorbens omne veneni illius virus extinxit ¹⁶ sicut Apostolus ait: de ¹⁷ peccato peccatum devicit; et

¹ *Rot. Nac.* utrisque (*Nac. Acad.* ultione potestatis); *Acad.* utrosque; *Barc. Port.* utrumque. — ² *Port.* eos. — ³ *Port.* vineatoribus. — ⁴ *Cnt. cnt.* 2, 16. Vers. Ant. praemittit sub fine v. 15, verba «ut vineae nostrae florent». — ⁵ *Port.* Frater meus mihi et ego illi: Christus et Ecclesia, qui erant, inquit, duo in carne una, i. e. Deus et homo sunt Christus. *Nac. om.* enim. — ⁶ una, deest in *Rot. Nac.* — ⁷ *Port. Nac. Acad.* qui. — ⁸ *Rot: Ucl. Nac.* pascitur. *Acad.* pascit. *Barc. Port.* pascet. — ⁹ *Cnt. cnt.* 2, 16. Vers. Ant. «qui pascit in liliis». Hieron. «qui pascit inter lilia». In Graecis: ἐν τοῖς κρίνοις. Vulg. «qui pascitur inter lilia». — ¹⁰ *Cnt. cnt.* 2, 17. Vers. Ant. «usque dum aspiret dies et amoveantur umbrae». *Nac. om.* Sed. — ¹¹ *Rot. Nac. Ucl. Acad.* tenebrae. *Port. et Barc.* amoveant umbrae. *Cet.* amoveantur tenebrae. — ¹² *Barc. Ucl.* hoc in loco. *Port. Rot. Nac. et Acad.* hoc loco. *Codds.* quia. *Nac.* quando. — ¹³ *Port.* umbrae. *Acad. Nac. Ucl. Rot.* umbras. *Barc.* umbra. — ¹⁴ *Rot. Nac. Ucl.* typos; *B. A. et P.* typos; *Nac.* amovendos. — ¹⁵ *Cnt. cnt.* 2, 16, ex Vulg. et Ms. S. Theoder. ubi «revertere» pro «convertere», «dilecte mi» pro «frater meus», «capreae hinnuloque» pro «cervae aut hinnulo», et in Vulg. legitur «Bether», in Ms. S. Theoder. «Bethel» pro «aromatum». *Nac.* simul esto... frater mi. — ¹⁶ *Acad.* Omnem... virus extinguit. *Rot. Nac. Ucl.* omne... extinguit; *Bar. et Port.* extenuavit. *Barc.* omne. Scripsi: extinxit, ex *Tractibus in S. SS. Port.* omnes, quod praefert G. Heine. — ¹⁷ *Rom.* 8, 3. Vers. Ant. et Vulg. de peccato damnavit peccatum.

iterum: *absorptum* ¹ *est mortale* ² *a vita*. In hac denique figura, et virga Moysi, quae in serpentem conversa est, devoravit serpentes qui ex Magorum virgis effecti sunt, et iterum, adprehensa cauda, convertebatur in virgam ³. Devorari enim peccatum de peccato non poterat, nisi virga, i. e. potestate divina; qua virtute ⁴ superatur diabolus in carne hominis peccatoris, quae imaginem principis transgressionis in se serpentis ⁵ gerebat. Potestas itaque divina omnem potentiam serpentis, diaboli, in semetipsa devoravit et convertendo ⁶ rursum ad suam speciem, digesto jam peccato, reversa est. Hujus itaque rei causa carnem Christi cervae comparat, vel propter agilitatem ⁷ pedum, qua velociter cucurrit in saeculo, vel propter letale virus ⁸ quod in semetipsam decoxerit. Sed hinnulus ⁹ cervorum populi nostri figuram, qui membra sumus corporis Christi, evidenter ostendit. Quia ¹⁰ sicut hinnulus cervorum varium colorem habet, ita et diversae sunt ¹¹ gentium nationes, variaque ¹² merita credentium in eadem figura monstrantur ¹³.

Quod vero subjunxit: *super montes aromatum*, eo dicitur quod super omnes Patriarchas, Prophetas, Apostolos omnesque sanctos excurreret Spiritus Sancti gratia. Ipsi enim sunt montes aromatum, qui et ¹⁴ vasta fidei mole fundati, et arduae celsitudinis fastigio elevati ¹⁵ omnem bonum odorem Christi secundum Apostolum in semetipsis habent.

¹ *Rot. Nac. Ucl. Acad.* absorptum est mortale. *Barc. et Port.* mortale absorptum esta vita. 2 Cor. 5, 4. Vers. Ant. «ut absorbeatur mortale a vita». — ² *Rot. Nac. Ucl. Acad.* absorptum est mortale. *Barc. et Port.* mortale absorptum est a vita. — ³ *Rot. Nac. Ucl. Acad. Port.* convertebatur in virgam; *Ucl. Acad. Barc. virga. Port. et Barc.* convertitur. — ⁴ *Rot. Nac. Ucl. Acad.* Quia virtute superatur. *Barc. et Port.* Quia virtutes operatur. — ⁵ *Barc.* serpentes; *Rot. Nac. Ucl. Acad.* in serpente. *Port.* Omissio verbi *se* fortassis ex contractione cum syllaba sequenti. Unde legendum: *in se serpentis*. — ⁶ *Rot. Nac. Ucl. Acad.* convertendo. *Barc. et Port.* conquiendo. — ⁷ *Rot. Acad. Ucl. Port. et Nac.* agilitatem, *Barc. et Port.* habilitatem. — ⁸ *Rot.* letale virus omittit; est in *Nac. Ucl.* — ⁹ *RUN.* hinnulus. *B. A. et P.*; hinnulo. — ¹⁰ *Rot. Nac. Ucl.* quia sicut hinnulus. *B. A. et P. om.* sicut. — ¹¹ *Rot. Nac. Acad. Ucl.* et diversae sunt. *Barc. et Port. om.* sunt. — ¹² *Rot. Nac. Ucl.* variaque *Bar. Port. et Acad.* variasque. — ¹³ *Port.* monstratur. *Ucl. Nac.* eo dicitur. *Acad.* et quod. *Ceteri*, eo quod. *Ucl.* Patr. et Proph. et Apost. *ceteri om.* et. . . et. . . et. — ¹⁴ *Rot. Nac. et Ucl.* vasta; *Acad.* vasto; *cet.* variata; *Port.* ex pro et. — ¹⁵ *Barc.* elevationem pro elevati omnem, *Acad.* in semetipsis habentes. *Nac. Ucl.* in semetipsis habent.

EXPLICIT LIBER QUARTUS

INCIPIIT LIBER QUINTUS

In ¹ *cubiculo meo in noctibus* ², inquit, *quaesivi quem dilexit anima mea: quaesivi eum et non inveni eum; invocavi* ³ *eum et non obaudivit* ⁴ *me. Hoc quidem Spiritus [Sanctus] ex voce Ecclesiae, adhuc apud* ⁵ *gentes delitescens, loquebatur. Ecclesia etenim ex congregatione populorum vocabulum sumpsit.*

Sed quod ait ⁵: *In cubiculo in noctibus?* Quod est [hoc] ⁶ *cubiculum* aut quae ⁷ *noctes*, in quibus Ecclesia quaerebat quem dilexit anima ejus, nisi in cubiculo cordis sui, ubi sapientia requiescit? ubi ⁸ ¹⁰ Dominum et Salvatorem nostrum assidua cogitatione requirebat? Sed si ⁹ *cubiculum*, secretarium cordis est, quae sunt istae noctes, in quibus Dominum requirebat, nec tamen poterat invenire? Quia nec fas erat, ut Deus lucis inveniri posset in tenebris. Noctes ergo has per allegoriam mundanae philosophiae doctrinas ¹⁰ appellat, caecas, errorum ¹¹ caligine adopertas; de quibus Apostolus ait: *videte* ¹² *ne quis vos depraedetur per philosophiam et inanem traditionem se-*

¹ *Rot. Nac. Ucl.* in cubiculo meo per noctes quaesivi quem diligit anima mea, quaesivi eum et non inveni illum, invocavi eum et non obaudivit me. *Barc. et Port.* habet vocavi pro invocati, om. meo. *Acad. om.* in noctibus; et habet illum et vocavi. Locus (*Cnt. cnt.* 3, 1) est in Vers. Ant. «In cubili meo in noctibus quaesivi», etc.; at in Ms. S. Theoder. «In cubiculo meo in noctibus quaesivi». Vulg. legit: «In lectulo meo per noctes quaesivi», etc. — ² in noctibus *deest et in Barc.* — ³ *Port.* et vocavi eum. — ⁴ *Port.* audivit. *Barc.* obaudivit. *Acad. Ucl.* Spiritus Sanctus. *Cet. om.* Sanctus. — ⁵ Sed quod ait, *deest in Port.* — ⁶ hoc in solo *Rot. et Acad.* reperitur. — ⁷ *Port.* atque pro aut quae. *Acad. et Ucles.* quem diligebat anima (*Uc.* animam) eius. *Cet.* quem dilexit a. e. — ⁸ *Rot. Nac. Acad. Ucl.* ubi. *Barc. et Port.* ibi. — ⁹ *Rot.* sicubi. *Nac.* sed si cubiculum. *Acad.* Sed sicut. — ¹⁰ *Port. Barc. Acad.* doctrinam. — ¹¹ *Rot. Nac. Ucl.* errorum. *Barc. Port. Acad.* caeca (*Ac.* caecas) erroris caligine. *Nac.* coopertas. — ¹² *Col.* 2, 8. Vers. Ant. «Videte ne quis sit qui vos suadeat per philosophiam et inanem seductionem secundum traditionem hominum secundum elementa mundi et non secundum Christum». At verba: «ne quis vos depraedetur», apud Ambros. et alios. *Acad.* vel pro secundum. *Ucl. Acad.* traditiones.

cundum elementa mundi et traditionem hominum et non secundum Deum. Dum itaque adhuc in gentibus esset ¹ Ecclesia i. e. in his quae ² ex nationum numero ³ crediturae erant, et philosophiae mundanae doctrina uteretur, quas noctes appellat, putabat ⁴ se in iisdem scripturis, quibus de Deo vel ⁵ de Deorum natura tunc temporis disputabat, verum Deum se posse cognoscere; et quia eum ibi invenire non potuit, ideo ex voce ejus jam tunc praescius propheticus spiritus loquebatur ⁶: *In cubiculo meo*, i. e. in corde meo ⁷, *in noctibus*, i. e. in doctrina sapientiae saecularis, *quaesivi quem dilexit anima*
 10 *mea, quaesivi eum et non inveni eum.* Quem ⁸ cum illic non invenisset, et ibi invocatus ⁹ non obaudisset, tunc aliud genus inquisitionis adgressa ¹⁰ est, ut in aliis scripturis eum requireret.

Exurgam ¹¹, *inquit, et circuibo civitatem in foro et in plateis* ¹² *et quaeram quem dilexit anima mea.* Quid est *exurgam*? Jacebat enim,
 15 ut jam superius diximus, adhuc apud gentes, inhaerens in terra, i. e. terrena sapiebat, et terrena in cordis sui cubiculo cogitabat. Sed ubi illic Deum verum invenire non potuit in foro et in plateis, ait: *circuibo* ¹³ *totam civitatem.* Hic civitatem cum nominat, constitutionem divinae legis adnuntiat. Quia constitutio legis, ut magna civitas, habet forum et plateas, vicos et domos, muros magnos et altos inexpugnabili soliditate firmatos, i. e. munitionem Dei, qua omnes defendimur et
 20 munimur ¹⁴. Habet et charismatum turres, unde hostes daemones ex-

¹ *Rot. Acad. Nac.* in gentibus esset; *Ucl.* erat. *Port.* in gentes esset. *Barc.* in gente et om. esse. — ² *Rot. Nac. Ucl.* quae. *B. A. et P.*: qui. — ³ *Rot. Ucl. Acad. Nac.* numero pro hominum; *Nac.* ex nationum numero credituri essent. *Port.* legit, unum. — ⁴ *Rot. Nac. Ucl.* se in eisdem. *B. A. et P. om.* se. — ⁵ *Rot. Nac. Ucl.* vel de Deorum. *B. A. et P. om.* de. *Acad.* disputabant. *Acad. Rot. Nac. Ucl.* se posse. *Barc. et Port. om.* se. — ⁶ *Rot. Ucl. Acad. Nac.* loquebatur *cet.* loquitur. — ⁷ *Port. Rot. Nac. Ucl.* meo pro suo. *Barc. et Acad.* sapientiae singularis. — ⁸ *Port. Rot. Nac. Ucl.* quem. *Barc. Acad.* quae. — ⁹ *Rot. Nac. Ucl.* ibidem invocatus non audisset. *Acad. Barc. Port.* ibidem vocatus. *Bar.* obaudisset. — ¹⁰ *Rot.* adgressus. — ¹¹ *Cnt. cnt.* 3, 2. In Vers. Ant. «ibo» post «exurgam» interponitur, et «plateis» pro «platea» legitur. In Graecis pro illo scribitur δῆ. Hieronimus quoque (ep. 18 ad Eustoch.) et Ms. S. Theoder. *ibo* omittunt. — ¹² *Rot. Ucl. et Acad. Nac.* plateis. *Barc. et Port.* in platea. *Acad.* Sed ad ubi... in plateis, inquit. — ¹³ *Rot. Ucl. Acad. Nac.* circuibo totam civitatem; *cet.* circumibo civitatem. — ¹⁴ et munimur, *deest in Port.*; *Rot.* defendimus et munimus. *Rot. Nac. Ucl.* habet et *cet. om.* et. *Nac.* etiam.

pugnare consuevimus; vicos i. e. ¹ itinera vitae; domos ² i. e. conversationis bonae ³ utilitatem.

Sed circumibo, inquit, *civitatem*: i. e. perscrutabor omnem legem. Forum autem cum nominat, Legem i. e. Pentateucum, scilicet quinque libros Moysi, indicat; in qua, velut in quodam foro, omne divinum et humanum jus et legum constitutiones et decreta disciplinae continentur. Hoc est forum divini juris. Plateas autem libros Propheticos appellat, quibus recta justitiae itinera ad Deum comitantibus ostenduntur ⁴.

Et ideo ait:

10

In foro et in ⁵ *plateis requiram eum*: in foro utique, et dixi, Legis Moysi, et in plateis Prophetarum, et in omnibus vicis divinarum scripturarum requisituram se Dominum ⁶ Ecclesia promittebat ⁷. Denique et ipse Dominus: *praescrutamini* ⁸, inquit, *scripturas et* ⁹ *videte, illae enim de me dixerunt* ¹⁰. Et iterum: *simile* ¹¹ *est regnum coelorum* ¹⁵ *thesauro absconso in agro*. Thesaurus, utique ¹² Christus, in scripturarum agro absconsus est, et ideo requirendus.

Sed ¹³ *invenerunt me, inquit, custodes qui servant et circum-*

¹ i. e., in solo Rot. legitur. — ² Rot. Nac. Acad. domos. Barc. et Port. domus; (2°) i. e., solo in Nac. — ³ Port. conversationis vitae bonae. Acad. Rot. Nac. conversationis bonae utilitatem. Barc. et Port. om. utilitatem. Rot. Acad. Ucl. Nac. circuibo. Barc. et Port. circuivi, Legem, i. e. Pentateucum, scilicet quinque... Solo in Ucles. Ceteri: Legem Pentateucum, i. e. quinque... — ⁴ Port. Acad. Rot. Nac. Ucl. ostenduntur. Barc. ostenditur. — ⁵ Rot. Ucl. Acad. addunt: requiram eum. Barc. omit. in. Nac. om. plateis... plateis. Nac. Ucl. in omnibus vicis divinarum Script. ceteri. in omnes vicos Scripturarum. — ⁶ Barc. et Acad. Deum. — ⁷ Inde ab hoc loco Barc. mutilatus est, ita ut saepe verba legi non possint; qualiter hic: *ecclesia promittebat*. — ⁸ Joh. 5, 39. Vers. Ant. «Scrutamini Scripturas... et illae sunt quae testimonium perhibent de me». — ⁹ Ab et nova lacuna in Barc. ita ut verba: *videte, illae enim*, desint. — ¹⁰ Rot. Nac. Ucl. dixerunt. Barc. et Port. senserunt. Acad. scripserunt. — ¹¹ Mth. 13. 44. In Vers. Ant. «in agro absconso»; at multi legunt, ut verborum textus, exempli gratia: Arnobius Afer (Annot. in Ev. p. 332). — ¹² Rot. Thesaurus utique, i. e. Christus; Nac. thesaurus, inquit, id est Chr. Ucl. ut in texto. Port. Thesauro autem qui est Christus. Barc. et Acad. Thesaurum. Acad. Ucl. requirendus est. — ¹³ Cnt. cnt. 3, 3. Locus non invenitur in Vers. Ant., at utique in Ms. S. Theoder.: «inveni custodes, qui custodiunt civitatem: num quem», etc. In Vulg. «Invenerunt me vigiles, qui custodiunt civitatem». In Graecis: Ἐβροσάυ μὲ οἱ τηροῦντες, οἱ κυχλοῦντες ἐν τῇ πόλει.

eunt ¹ civitatem. Qui sunt isti custodes, nisi scribae et Pharisei, i. e. Principes Judaeorum, qui hanc ² ipsam priscae legis civitatem magna observatione custodiebant? Omnia ejus praecepta ³ circumeuntes investigabant. Hi ergo custodes et sciscitores ⁴ et inquisitores priscae legis invenerunt quidem Ecclesiam in Christi corpore natam, quando ipsi, interrogantibus ⁵ Magis ubi Christus nasceretur, responderunt ⁶: *in Bethlehem Judae Christum nasci debere*; sed ⁷ eum retinere non meruerunt.

⁸ Denique ⁹: *quum modicum*, inquit, *pertransivi ab eis*. Quid est hoc modicum nisi quia apud Deum nihil est grande? ¹⁰ Et ideo modicum tempus, ex nativitate usque ad passionem Domini ¹¹ pronuntiat. Cum enim post venerabilem ¹² passionem suam resurrexisset a mortuis tunc eum invenit quidem ecclesia ¹³ quem diligebat anima ejus. A tempore autem Dominicae resurrectionis missi sunt apostoli ¹⁴ ut ¹⁵ ex gentibus Ecclesiam congregarent. Ideo ait: *inveni ¹⁵ eum et non relinquam eum*, per caritatem, quam ipse ¹⁶ usque ad effusionem sanguinis habuit, sicut Apostolus ait: *quis ¹⁷ nos separabit a caritate Christi*.

Sed donec ¹⁸ inducam, inquit, *eum in domum matris meae et in se-*

¹ *Rot. Nac. Ucl. Acad.* et custodiunt. *Cet.* qui circumeunt civ. — ² *Barc.* lacunas habet: qui hanc... priscae legis... magna. — ³ *Barc.* circumeuntes vesti... ergo custodes... et inquisitores. — ⁴ *Rot. Nac. Ucl.* sciscitores. *Acad.* ciscitores. *Port.* circuitores. — ⁵ *Rot. Nac. Ucl.* quando ipsi, interrogantibus magis; *Barc. Acad.* quando dixerunt interrrogati... magis. *Port.* quando dixerunt interrog... nasceretur responderunt. — ⁶ responderunt *in solo Rot. Nac. Ucl.* — ⁷ *eum* deest in *Barc.* propter lacunam. — ⁸ *Cnt. cnt.* 3, 4. Vers. Ant. «Quam modicum fuit cum transivi ab ipsis». Sed fort. corruptio est verborum. — ⁹ *Barc.* Denique... inquit transivi... Quid. *Rot. Nac. Ucl. Acad.* Denique, cum modicum, inquit, pertransivi ab eis. *Barc. et Port.* Quam modicum, inquit, transivit ad eis. — ¹⁰ *Rot. Nac. Ucl. Acad.* grande. *Barc. et Port.* alium. — ¹¹ *Rot. et Acad.* suam; *Ucl. Nac. omit. Barc. et Port.* Domini. — ¹² *Rot. et Port. Nac. Acad.* venerabilem. *Ucl.* labilem ex def. pergam. *Barc. et Port.* intolerabilem. — ¹³ Ecclesia, deest in *Barc.*; in *Port. et Acad.* tunc enim eum invenit ecclesia, quem, etc. — ¹⁴ Lacuna est in *Barc.* qui in, *apostoli* deest. — ¹⁵ *Cnt. cnt.* 3, 4. Vers. Ant. «donec inveni quem dilexit anima mea: tenui eum et non relinquam». Confer. Ambros. (de Issac 5): «Quam modicum cum transivi ab eis, inveni eum, tenui eum et non dimisi eum». *Acad.* Et ideo. — ¹⁶ *Rot. Ucl. Nac.* ipse. *Barc. et Port.* q. in ipso. *Acad.* q. ipso. — ¹⁷ *Rom.* 8, 35 ex Vers. Ant. — ¹⁸ *Cnt. cnt.* 3, 4. Vers. Ant. «Donec inducam eum, etc.»; porro *cubiculum* pro *secretum*. At Ambrosius multis in locis habet *secretum*.

cretum ejus ¹ *quae me concepit*. Haec vox Ecclesiae est ². Et si Ecclesia mater est omnium, requirendum nobis est, quae sit mater Ecclesiae, in cujus domum et in cujus secretum introducturam se eum dicebat. Jam ostendi ³ superius, quid esset Ecclesia, i. e. corpus Christi, ex convenientibus membris. Mater ergo Ecclesiae est sancta ⁵ caelestis Jerusalem ⁴, de qua Apostolus Paulus dicebat: *illa* ⁵, inquit, *quae sursum est, caelestis Jerusalem, ipsa est mater nostra*. Illa ergo coelestis Jerusalem, quae est ⁶ mater Ecclesiae, i. e. nostra, qui summus ecclesia ⁷, misit nobis Christum, quem in baptismo induimus. Sicut Apostolus ait: *Quicumque* ⁸ *in Christo baptizati estis, Christum* ¹⁰ *induistis*. Itaque ⁹, qui habet in se Christum, Deus in secretum cordis eius ingreditur; quia et Christus in Ecclesia et Ecclesia in Christo manet. Nec quisquam in illam domum coelestis Jerusalem ¹⁰ ingredi potest, nisi in se Christum ¹¹ habuerit et eum inseparabili caritate ¹² tenuerit. 15

Et addidit:

In secretum ejus quae me concepit. Quid est hoc secretum matris nostrae Jerusalem coelestis nisi illud, de quo Apostolus dicit: quae ¹³

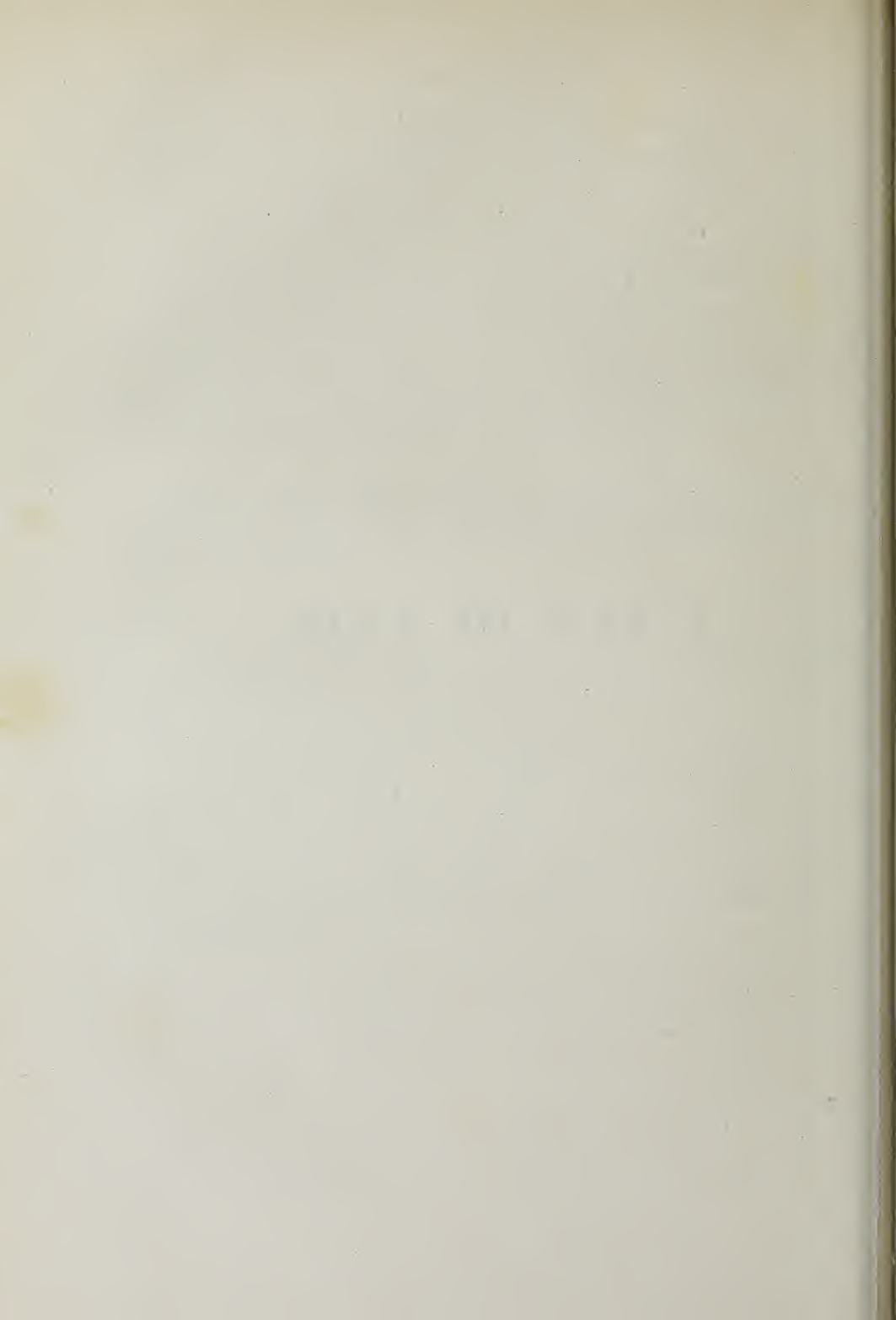
¹ *Port. omit.* ejus, quod idem verbum deest in *Barc.*, ubi tamen deest ob lacunam. — ² *Port. Acad. Nac. Ucl.* Ecclesiae est. *Cet.* omittunt. — *Nac.* introducturam, *optime. Ceteri* introducturum. *Acad. om.* se eum. — ³ *Ostendi* deest in *Barc.* ob lacunam. *Acad. et Ucl.* quid sit. *Nac.* quod sit. — ⁴ *Civitas*, add. *Barc.* post *Jerus.* et *omit. caelestis* ante *Jerus.* et post *sancta. Port. Acad. Nac. Ucl. et Rot.* sancta coelestis Jerusalem, de qua, etc. — ⁵ *Gal.* 4, 26. Vers. Ant. «Quae autem sursum est Hierusalem, libera est, quae est mater nostra». *Nac. Port. ecclesia.* — ⁶ Lacuna est in *Barc.*, ubi verba *quae est* desunt. — ⁷ Ob lacunam deest *ecclesia* in *Barc.* — ⁸ *Gal.* 3, 27. Vers. Ant. «Quicumque enim in», etc. Tertull. et Cyprian. legunt: «Quotquot». — ⁹ *Rot. Nac. Ucl. Acad.* Itaque qui habet in se Christum, Deus in secretum cordis eius ingreditur, quia et Christus. *Port.* In antiqua Christus, in secreta Deus ingreditur, quia, etc. *Barc.* In antiqua Christus, in secreto synagoga: (nescio quid vult dicere). — ¹⁰ *Rot. Nac. Ucl. Acad.* illam. *Cet.* illa domo. Verba «coelestis Jerusalem» ob lacunam desunt in *Barc.* — ¹¹ Nova lacuna in *Barc.* quare *Christum* non legitur. *Acad. om.* se. — ¹² *Caritate* pariter deest in *Barc.* ob lacunam. — ¹³ *1 Cor.* 2, 9. Vers. Ant. «Quod oculus non vidit nec auris audivit nec est in cor hominis non ascendit, quae praeparavit Deus diligentibus eum». Tertull. (de Resur. 1) «Quae nec oculus vidit nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt». Cyprian (in Psalm. 64) «quod nec oculus», etc., itaque prorsus consentit cum lectione, quam in verborum textu habemus.

nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quae praeparavit Deus iis qui diligunt eum? Sicut autem mater est Jerusalem coelestis Ecclesiae ¹; quia illa antiquior ² est haec posterior in terris, in illa plenitudo spiritus et repraesentatio rerum, in hac portio et arrha gratiae coelestis. *Modo* ³ inquit Apostolus, *arrham spiritus accepimus, tunc plenitudinem*; modo ex parte [cognoscimus], tunc ex toto; modo videmus in aenigmate ⁴, tunc facie ad faciem. Arrham ⁵ enim hanc illa plenitudo generavit, et portionem ⁶ istam summa illa concepit Jerusalem. Jerusalem etenim coelestis, quae est mater nostra ⁷, Ecclesiam hanc ex aqua et spiritu ⁸ generavit in terris, quam ⁹ in futuro saeculo in semetipsa ¹⁰ est receptura ¹¹.

EXPLICIT LIBER V, *Barc. Port, Ucles*. EXPLICIT EXPLANATIO BEATI GREGORII ELIBERRITANI EPISCOPI IN CANTICIS CANTICORUM, *Rotensis*. EXPLICIT FELICITER, *Academicensis*.

¹ *Barc. Acad. et Rot.* Ecclesia. — ² *Barc.* antiquior... posterior... coelestis modo. *Acad.* in illam... in hanc. — *Acad.* arrham spirituum. *Nac.* modo cognoscimus. *Acad.* modo concepit ex parte, tunc totum; modo in aenigmate et speculo, tunc facie ad faciem. Arrham partem enim hanc, illam pl. — ³ Respicit ad 1 Cor. 13, 11, 12. — ⁴ *Port.* modo in speculum in aenigmate. *Rot. Nac. Ucl. Acad.* aenigmate et speculo. *Barc. om.* et speculo. — ⁵ *Barc. Arae; Rot. Nac. Ucl. Acad.* Aram hanc; *Port.* Partem enim hanc. — ⁶ *Barc.* (sine et) portione istam. — ⁷ *Barc. et Rot.* Ecclesia; *Nac. Acad. Ucl.* Ecclesiam hanc. *Port. om.* nostra. — ⁸ *Barc.* ex aqua et spiritu; *Port.* ex qua et spiritu. — ⁹ *Quam* deest ob lacunam in *Barc.*; *Port.* quem. — ¹⁰ *Barc.* in semetipsa... receptura. *Acad.* in semetipsa... receptura. *Rot.* in semetipso est receptura. *Nac.* in semetipsam... receptura. — ¹¹ *receptura in coelo*, in solo *Port.* invenitur.

LIBER DE FIDE

ADVERTENCIA PRELIMINAR

I

EL *Tratado de Fide* ha corrido a través de los siglos las mismas o parecidas vicisitudes que los restantes tratados de Gregorio de Elvira, circulando durante toda la Edad Media a nombre de San Ambrosio, San Gregorio Nacianceno, Febadio de Agen y Vigilio de Tapso, sin que nadie se preocupara de resolver los conflictos que tal paternidad implicaba, y lo que es más, sin que nadie los notara. Los primeros en notarlos fueron los hermanos Ballerini, quienes apuntaron con razones muy fuertes el nombre de nuestro escritor como casi seguro autor del *Tratado de Fide*, que corría a nombre de San Ambrosio, San Gregorio Nacianceno y como segunda parte de la obra de Febadio de Agen y Vigilio de Tapso. Después de éstos, vino Florio, quien decididamente y con grandísima copia de datos y sugerencias defendió la paternidad elviriana del presente Tratado, que inclinó a la mayor parte de los críticos a su favor. No todos, sin embargo, se dieron por vencidos; y autores tan eminentes y concedores de nuestra literatura cristiana, como el P. Flórez, se declararon en contra, rechazando abiertamente la paternidad de nuestro Gregorio sobre este precioso libro. La cosa permaneció en vista de ello algún tanto indecisa, por carecer de una prueba decisiva a favor o en contra. Estaba reservada a nuestro siglo la gloria de su vindicación plena y definitiva, a vista de las demás obras halladas del insigne obispo eliberritano.

Muy extraño parecerá, que habiendo hablado tan claramente de

este libro San Jerónimo en sus *Varones Ilustres*, al que da el epíteto de «elegante», *Elegantem librum de Fide*, no se conservase más clara y abundante la tradición manuscrita. En tiempos de San Agustín llevaba al frente el nombre de Gregorio, pues en la Carta a Fortunaciano cita un pasaje de esta obra bajo el nombre de «Gregorius Sanctus Episcopus Orientalis». Este último término debe ser añadidura del doctor Hiponense, que creyó debía ser de algún santo padre oriental de este nombre, aunque ciertamente no lo tiene por del Niseno ni del Nacianceno, pues de otro modo lo hubiera consignado. Ahora bien, si tenemos en cuenta el texto del *Libellus Precum* de los presbíteros luciferianos Marcelino y Faustino, en el que, al referirse a nuestro obispo, en menos de dos páginas le da diez veces el apelativo de *santo*, podremos venir en sospecha muy fundada de que tal opúsculo fué puesto en circulación por los partidarios de la secta Luciferiana, a la que pertenecía nuestro Gregorio, y de la que fué jefe a la muerte de Lucífero. Esta intervención de los luciferianos en los escritos de nuestro obispo, explica también otras anomalías, como la de figurar a nombre de Gregorio Bético en el códice de Pomposa del siglo X y en otros, el tratado *De Trinitate* del luciferiano Faustino con este título: *Gregorii hyspaniensis elebritane sedis episcopi*.

La falsedad de esta afirmación es clara, y no es menester detenernos hoy día a refutarla, puesto que nadie la defiende ni en broma ni en veras. En cambio los autores de la *Histoire littéraire de la France* han defendido con verdadero ardor la paternidad de Febadio de Agen sobre nuestro tratado *De Fide*, apoyados en algunos manuscritos y en razones verdaderamente extrañas y fútiles.

El ilustre benedictino, Dom G. Morin, en un artículo publicado en *Revue Bénédictine*, 1902, n° 3, pp. 225 y ss., trató de este punto con todo detenimiento, quizá excesivo detenimiento, refutando hasta la saciedad esta peregrina opinión, con datos y textos. No es menester repetirlos aquí, puesto que se trata de una cuestión ya liquidada y de escasa importancia. El lector curioso puede verlos en dicha *Revista*, existente en casi todas nuestras bibliotecas.

Más importancia tiene la doble, o tal vez triple, redacción de este Libro. Y decimos triple, porque el breve *Tractatus* que hace años publicamos aparte no tiene visos de ser un extracto de la obra

o libro *De Fide*. Hay variantes y divergencias notables que sólo se conciben en una obra original, que luego se ha ido aumentando. La explicación es también obvia. Gregorio habría en este supuesto predicado al pueblo este breve *Tractatus*, como uno de tantos, v. gr., los *Veinte in SS. Scripturam*, o el de *Arca Noe*, o la *Exposición del Salmo 91*. Luego vino una redacción amplia, que el autor, antes de divulgarla, dió a leer a algunos de sus amigos para que advirtiesen con toda libertad los puntos oscuros, equívocos o erróneos; pues, en una época tan vidriosa en cuestiones de fe, particularmente en lo que atañía a la divinidad consustancial de Cristo, cualquier palabra menos recta o adecuada podía promover tremendas y alborotadas contiendas entre obispos y fieles. Según confiesa con toda sencillez el autor, en el Prólogo o Advertencia preliminar que le antepuso, muchos le devolvieron el opúsculo con frases elogiosas, después de haberle copiado, sin advertir nada de particular en él. Pero hubo otros más diligentes y escrupulosos, que anotaron no pocas cosas, unas por equívocas y oscuras, otras por inexactas, y otras, finalmente, porque tomadas al pie de la letra, podían dar origen a verdaderos errores. El santo obispo examinó una por una todas las observaciones y en conciencia creyó debía responder brevemente a ellas y corregir los términos menos precisos o equívocos; y como resumen de su juicio escribió un amplio prólogo, donde cuenta con cierta ingenuidad y suficiencia este proceso y defensa de su opinión. Añadió también un símbolo o Profesión de Fe, y al final una nota al lector, pidiéndole comprensión y discreción en la lectura de este libro, buscando siempre la interpretación y sentido católicos, con los cuales fué escrito. Que tenga en cuenta los antecedentes y consiguientes de las frases, y sea más bien benigno lector, que inexorable censor.

En muchos Manuscritos a continuación del citado libro, especialmente en la recensión Naciencena, va una amplia Profesión de Fe, que también figura entre las obras atribuidas a San Agustín, y que debió escribir tal vez para justificarse de las inculpaciones que se le harían como partidario, y luego jefe, de la secta luciferiana, a la que en todas partes se perseguía encarnizadamente, hasta que los emperadores dieron el rescripto de tolerancia y no persecución.

II

La tradición manuscrita de este libro anda bastante confusa y no muy abundante. En España no hemos encontrado ningún manuscrito visigótico que la contenga. Pero en cambio de esto, la hallamos entre los escritos de cuatro santos Padres: San Ambrosio y San Gregorio Nacianceno, Vigilio de Tapso y Febadio de Agen. Cuatro tradiciones diversas, a las que es preciso añadir la Agustiniana. Describamos, pues, siquiera someramente el texto de cada una; que, en tanto no tengamos la edición crítica definitiva, es el único medio de hacer alguna luz. Comparemos recensión con recensión, trabajo hasta ahora no realizado, que sepamos, y anotemos las diferencias que existen entre ellas.

Y sea el primer texto de ellos, el *Tractatus in verbis Apostoli*, que figura entre las obras de San Agustín, y es un tratadito muy breve en el que se afirma claramente la divinidad consustancial del Verbo con el Padre, se enumeran los diversos nombres de Cristo y su significado, tornando de nuevo a insistir sobre la consustancialidad del Verbo encarnado, Cristo Jesús. Es un precioso tratadito, elegantemente escrito y con mucha unción y espíritu, que debió impresionar a sus oyentes, quienes tal vez le rogaron se extendiese más en la materia. La primera impresión que recibe el lector, es la de un extracto del *De Fide*; pero a medida que se le estudia y se ahonda en su análisis, esta idea se desvanece y aun aparece imposible de conciliar. No se explica uno, en efecto, de ser extracto, el primer párrafo y el modo de comenzar, *Apostoli lectionem mecum pariter audistis*, propio de un tratado y comentario a las palabras del Apóstol. Menos se comprenderá, si se compara todo el primer párrafo con su correspondiente del *Libro de Fide* ¹. En la nota preliminar al

¹ Que el autor se dirige a un auditorio y no a lectores o un lector se deduce de las expresiones siguientes, además de la razón antedicha, que contrastan más si se las enfrenta con las del *De Fide. Mecum pariter audistis* (cfr. los «20 Tratados in

texto señalamos las diferencias que existen entre ambos escritos y las coincidencias con el primer Tratado de los veinte sobre la Sagrada Escritura. En resumen, nuestra sentencia firme y convencida es que se trata de un primer apunte del tratado *De Fide*.

El segundo Tratado de Fide puede decirse que es el que aparece entre las Obras de San Gregorio Nacianceno. Es verdad que aquí lleva la Profesión de fe al frente y a continuación el Prólogo, que corresponde a la tercera redacción. Pero si bien se considera y se coteja texto con texto, se advertirá a primera vista y sin esfuerzo alguno, que el prólogo y la nota final coinciden exactamente con el texto que ofrece la redacción Ambrosiana y, en forma de añadidura, la Vigiliana. Pero a partir del texto primitivo, es decir, del que envió a sus amigos para que lo revisasen y censurasen, son tales las diferencias de redacción, que no es fácil admitir éstas como simples variantes de copistas. Demos que haya muchos lugares que están corrompidos y mal transcritos; pero, en su conjunto, acusan una redacción primera, respecto de la Ambrosiana y aun Vigiliana, bien que ésta coincida con ella en muchos lugares y pasajes frente a la Ambrosiana. En el Aparato crítico el lector curioso, y el crítico, hallarán a cada paso tales divergencias o coincidencias, que nos excusan de extendernos aquí más en su estudio.

Entre los escritos de San Ambrosio — hemos dicho — figura otra redacción, a lo que parece, la última de que nos habla el autor en el prólogo. Efectivamente, el texto resulta en ésta mucho más correcto, en general; ni se advierte nada sobre las partes añadidas, dando la impresión de una redacción última y definitiva. Hay, es cierto, en ella algunos pasos oscuros y corrompidos. Pero éstos son

SS. Scripturam»). — *Ideo praemoneo ut tantum... credatis... de Patre cognoscatis.* En *De Fide: Ideo premonuit ut... crederes... de Patre cognosceres.* — *De qualitate autem rei requirere non debetis...* En *De Fide: De qualitate autem rei requirere non debes...* — *Videte ergo, si potest aliquid esse...* En *De Fide: Vide ergo, si potest aliquid esse.* — Como se ve, el tono es distinto y las personas a quienes se dirige distintas también; pues mientras en nuestro *Tratadito* se dirige en plural a un auditorio, en el *Libro de Fide* se dirige en singular al lector. Podrá decirse que este *Tratadito* fué extractado del *De Fide* y adaptado al pueblo en forma de Sermón. Esta suposición es fácil y cómoda; pero está en contradicción con todo el contexto y con todas las razones que hemos alegado en la *Advertencia preliminar*.

pocos, y a través de las otras redacciones, se advierte y corrige fácilmente el error. Este texto tiene además dos o tres párrafos, que no se encuentran en ninguna de las otras redacciones, lo que parece confirmar la idea de que son añadiduras de última mano.

La redacción Vigiliana ofrece un texto muy curioso y digno de estudio. Comienza desde luego por copiar el texto de la redacción primera, es decir, sin el prólogo y la advertencia final, que añade a continuación como cosa independiente. Dom Germán Morin aceptó ante este hecho la hipótesis de que éste fuera el texto enviado a los citados amigos por el mismo Eliberritano. Hay, sin embargo, cosas en este texto que conviene tener en cuenta para poder valorar justamente su posición. Efectivamente, si comparamos su texto con el ofrecido por el Nacianceno, se advertirá al momento, por un lado, que coincide en la supresión de los párrafos omitidos por éste; y por otro, en una serie de variantes frente al Ambrosiano, que parecen dar la razón a Dom Morin, esto es, de que dicha redacción es la primitiva que el autor remitió a sus amigos. Mas si hemos de juzgar por el texto que nos ofrece Migne, pues no tenemos códices a nuestra disposición, ni se ha hecho un estudio de éstos comparativo hasta el presente, resulta que según reza el subtítulo del mismo que al principio lleva, éste está tomado de las obras de San Ambrosio y como si fuera de él. Si tal advertencia no es del editor Migne, sino del mismo Vigilio de Tapso, indicaría que la atribución al Santo Obispo de Milán fué antiquísima, y que el escritor africano tomó el texto de esta redacción, y no de la Naciancena. ¿Qué nos dice el texto mismo? En parte, ya lo indicamos. Coincide con el Nacianceno en las supresiones y en no pocas lecturas y expresiones frente al Ambrosiano; pero fuera de esto, las coincidencias textuales son mucho mayores con éste que con aquél. El Aparato crítico que a base de las tres recensiones damos, es claro y terminante. De aceptar la opinión de que el texto ofrecido por Vigilio de Tapso pertenece a la segunda redacción y no a la tercera y definitiva, habría que decir que el texto del Nacianceno había sufrido multitud de retoques y modificaciones de una mano posterior, y no muy experta.

Mas comparemos ahora los tres Tratados entre sí, y veamos si es posible sacar alguna luz de ello en este embrollado asunto. Efectivamente, si las deducciones hechas hasta aquí son reales y no ima-

narias, la comparación de textos nos debe llevar a las conclusiones anteriormente establecidas. Afirmábamos que el *Tratadito* breve en forma de comentario a las palabras del Apóstol a los Hebreos y Colosenses, era la primera redacción o esquema, la Naciencena la segunda, la enviada a los amigos; y la Ambrosiana la tercera o definitiva. Si esto es así, evidentemente entre la primera y la segunda debe haber muchas más coincidencias que con la tercera. Y realmente, así es. Véanse si no, por vía de prueba, los siguientes ejemplos.

1ª y 2ª Redacción.

- 1-2: Eo quod *et imago solis*...
- 1-2: ut *tantum de unitate* substantiae...
- 1-2: Certe *hoc est Deus quod* et cum...
- 1-2: Cum definitur *ipsa* definitione. *om* crescit...
- 1-2: qui caelum manu sua *cooperit* (N. *cooperuit*).
- 1-2: Omnem *mundi ambitum*...
- 1-2: non enim *ipse* unum cum Patre *se* diceret, nisi talem *se* de Patre, qualis est Pater.
- 1-2: Ratio quaedam *<est>* (*om.* est).
- 1-2: modo via, veritas et vita...
- 1-2: cum sit Deus omnia in omnibus.
- 1-2: *Haec est enim* Filius Dei, eo quod Pater est, alius idem, *per quem facta sunt omnia*. Nam ob hoc Verbum nuncupatur, *quia semper in Patre et de Patre*, et nihil *sine eo* Pater iussit aut fecit (*cod.* N).

3ª Redacción.

- eo quod imago (*om.* *et... solis*).
- ut *divinitatem* substantiae.
- certe *hic est de quo* et cum dic.
- cum definitur *ipsa sua* definitione crescit...
- qui caelum manu sua *operit*...
- omnem *ambitum mundi*... (*invert.*).
- Non enim *se* unum cum Patre diceret, nisi talem qualis est Pater...
- Ratio quaedam *est*...
- Modo via, *modo* veritas, *modo*, vita.
- Et ita*, cum sit Deus omnia in omnibus.
- Hoc enim* Filius Dei, quod Pater est. *Quid est enim* Filius *de eo* quod Pater est? *Alius idem*. Nam *et* ob hoc Verbum nuncupatur, *quia et proprio divino ore processit*, et nihil Pater sine eo iussit aut fecit.

1ª y 2ª Redacción.

Hoc enim Filius Dei, quod Pater est, non aliud id est (al. idem), per quem omnia facta sunt. Nam <ob> (om. 1º) Verbum nuncupatur, quia semper in Patre et de Patre, et nihil Pater sine eo jussit aut fecit (Cod. 1º).

- 1-2: Virtus dicitur quia proprie de Deo est et omnis p.
- 1-2: Sapientia appellatur quia *non aliunde quam de Patre veniens* credentibus arcana caelestia reseravit.
- 1-2: Dexteram... quia per eum omnia *divina opera* continentur.
- 1-2: Thesaurus... *reconditae cognoscuntur.*
- 1-2: Retia... *more piscium... per baptismum* in ecclesia congr.
- 1-2: Aratrum... signo *crucis eius...* semini praeparentur...
- 1-2: Fons... ex eo *sapientium corda...*
- 1-2: Agnus *apellatur* ut innocentia.
- 1-2: Vitulus dicitur quia... *inmolari sustinuit.*
- 1-2: Aquila dicitur... quia post venerabilem resurrectionem *ad Patris sui revolavit sedem* (ut rex alitum *add. Cod. N.*) — Revolat, *NV.*
- 1-2: Leo *est dictus*, quia ipse...

3ª Redacción.

- Virtus dicitur quia *vere* de Deo *et semper cum Deo est*, et omnis pot.
- Sapientia appellatur, quia *de corde Patris adveniens*, arcana caelestia credentibus reseravit. (*Invert. arcana cael. credent.*)
- Dexteram... quia per eum omnia *opera divina* continentur.
- Thesaurus... *condita agnoscuntur.*
- Retia... *sicut piscium per aquam baptismatis* in Ecclesia congreg.
- Aratrum... signo *crucis suae...* semini *ipsa* praeparentur.
- Fons... ex eo *sipientia corda...*
- Agnus *dicitur* ut innocentia.
- Vitulus dicitur... *pati sustinuit.*
- Aquila dicitur quia post ven. resurrectionem ut rex alitum *ad Patris pervolat sedem.*
- Leo *dictus est*, quia ipse...

1ª y 2ª Redacción.

- 1-2: Via est, quia per ipsum *ad Patrem accessus est*.
- 1-2: Veritas est, quia mendacium.
- 1-2: Vita est, *quia dat vitam*. Ipse universa significat [r. vivificat]. *Codex N.* et Ipsum haec universa significat.
- 1-2: Est et Filius, Deus et Dominus noster.
- 1-2: Quasi duos deos ex diversitate *confingam*.
- 1-2: Nos *vero* Patrem... nominibus *assignemus*.
- 1-2: Quia inaequalium societas melioris offensa est et *injuria est* ejus qui verus est Deus, *si ei non verus alius comparetur*.
- 1-2: Deum enim qui iniuste comparat violat (*sic NV et Tract. 1º*).
- 1-2: Et si illam in personis divido *discretio* tamen personarum.
- 1-2: *Naturalis foederis lege consignat*, *Cod. NV* (naturali foederis lege consignat, *Tract. 1º*).

3ª Redacción.

- Via est, quia per ipsum *ascensus est*.
- Veritas, quia nescit mendacium.
- Vita est quia Ipse vivificat omnia.
- Est et Filius *eius* Deus et Dominus noster.
- Quasi duos deos *dicam, ut illi duos ex diversitate confingunt*.
- Nos *autem* Patrem... nominibus *consignemus*.
- Nam inaequalium societas melioris offensa est et in *injuriam* eius qui verus *Deus est*, si non verus alius comparatur.
- Omittitur in redactione Ambrosiana.
- Et si illam in personis divido, *discretiones* tamen personarum...
- Naturali foederis lege consignant*.

Estos textos indican suficientemente que entre la recensión Naciencena y el Tratado I hay una relación o parentesco muy próximo, y que deben distar en tiempo muy poco uno de la otra. Sin embargo de esto, hay también diferencias entre ambos textos, no tantas ni tan notables como las coincidencias señaladas, pero sí las suficientes para indicar que hay alguna distancia y escalonamiento de redacción entre ellas. La redacción Naciencena coincide también con

frecuencia con la Ambrosiana, apartándose de la del Tratado I. Y precisamente esta coincidencia es la que principalmente nos lleva a la suposición de que esta redacción Naciancena ocupa un lugar intermedio entre la del Tratado I y la Ambrosiana, última y definitiva. Fácil en este supuesto hubiera sido, y es, reconstruir el texto del *Liber de Fide*, enviado a sus amigos por el autor, Gregorio de Elvira, teniendo en cuenta lo que hay en la redacción de erróneo y corrompido y lo propio de los amanuenses. Pero como esto sería alargarnos demasiado, y dar por hecho lo que no pasa todavía de una mera hipótesis, que necesita la comprobación de los manuscritos de las tres familias, hemos preferido, para no aumentar también el volumen presente, poner en el aparato crítico las tres redacciones *in extenso*, a fin de que el lector a simple vista y por su cuenta perciba las diferencias entre las dos últimas.

III

Quizás a algún lector le parezca algo extraño esta doble o triple redacción del *Liber de Fide*. Sin embargo, si bien se examina, se verá que éste fué un procedimiento usado por nuestro autor, cuando se trataba de escritos cuidados y delicados. Lo hemos visto en el *Comentario al Cantar de los Cantares*, en el que existe también una doble redacción: una más amplia que la otra, y la más amplia la última que salió de sus manos. Lejos de ser, pues, un inconveniente y dificultad contra la autenticidad eliberritana esta doble redacción, es una confirmación de la misma.

Hubiera sido muy interesante para nuestro intento, que San Agustín hubiera hecho un extracto amplio de esta obra, ya que el ejemplar que él conoció llevaba el nombre de Gregorio al frente. Con seguridad que la poca distancia de Granada de Africa pudo hacer que llegara a Hipona un ejemplar de los primeros y más puros. Pero la cita del Santo en su Carta a Fortunatiano es brevísima y no totalmente literal, con lo cual nada nos resuelve. Tampoco en San Jerónimo, que tuvo y leyó esta obra y la cita con su nombre en los

Varones ilustres se halla ningún extracto de ella. La complicación de Gregorio con el cisma Luciferiano hizo sin duda que sus escritos comenzaran a circular muy pronto con nombres supuestos, a fin de evitar su persecución y destrucción por parte de los católicos, que después del concilio de Alejandría del 360, se volvieron todos contra estos intransigentes y cismáticos, mirándoles como a verdaderos enemigos de la paz y unión de los católicos.

El cisma Luciferiano tuvo bastantes seguidores en Italia, Córcega y Cerdeña y España. El *Libellus precum* de los presbíteros romanos, luciferianos, Marcelino y Faustino, aunque plagado de calumnias y errores, especialmente contra Osio y San Dámaso, tiene un fondo de verdad, en lo que se refiere a la persecución de que eran objeto en todas partes los luciferianos. Después de un siglo de errores y luchas entre los obispos católicos, al fin se había llegado a reconocer la verdad de la fe católica, y la Iglesia, siempre madre amante de sus hijos, aunque descarriados, deseosa de abrazarles a todos en su seno, a fin de facilitar la paz y el retorno de los que, por miedo o por obcecamiento habían caído en la herejía arriana, decretó en el citado Concilio de Alejandría, con el mismo San Atanasio al frente, la admisión de los arrepentidos, con sus cargos y dignidades. Esta indulgencia y perdón irritó tanto a los exaltados e intransigentes, que se separaron de la comunión de la Iglesia, a la que consideraron contaminada con tal compañía y tal episcopado, eligiendo por jefe al más violento e intransigente de todos ellos, Lucífero de Cagliari, espíritu gemelo del de Tertuliano, mas sin la cultura y talento de éste. A la muerte de Lucífero, parece ser que fué nombrado jefe nuestro Gregorio. Y decimos, parece, porque realmente no hallamos documentos claros que lo prueben. Lo que sí puede darse como indiscutible es que fué jefe del partido español, que debió ser algún tanto numeroso, y por sus intransigencias muy odiado y perseguido del clero y del resto del pueblo católico. Parece ser que, impedidos por éste de celebrar sus fiestas y culto en la ciudad, se refugiaron en una finca de campo, cedida por uno de sus correligionarios. El *Libellus precum* logró del emperador Honorio el decreto de «no persecución» por parte de las autoridades civiles y eclesiásticas. Gregorio debió vivir en paz los últimos años, y extinguirse si-

lencioso y olvidado, y con él el partido, que debió tener alguna importancia, por cuanto el Papa Inocencio recuerda a los Padres del Concilio I de Toledo el caso del cisma Luciferiano, al que estaban inclinados por su intransigencia algunos de sus preladados.

Pero, fuera de este mal paso, en cuanto a doctrina, los Luciferianos fueron siempre plenamente, rigurosamente ortodoxos, siendo ésta precisamente la razón que manejó Honorio para decretar que los católicos no les persiguiesen. Sin embargo, es cosa extraña que en todos los escritos de Gregorio no se advierta semejante tendencia rigorista e intransigente. Sólo en alguno que otro pasaje parece apuntar ésta, razón por la cual algunos han creído que los *20 Tratados in SS. Scripturam* eran de Novaciano. Pero en general el tono y temple de los escritos de Gregorio de Elvira es dulce y apacible, ingenioso y ameno, y totalmente opuesto al de Lucífero, duro, virulento, intransigente, irrespetuoso y goteando bilis por todas partes.

San Jerónimo, al hablar de este *Libro de Fide* le da el epíteto de «elegante», mientras que de los demás tratados afirma estar escritos en «estilo mediocre». Efectivamente entre este Libro y los demás Tratados hay una profunda diferencia, así en el desarrollo del tema, como, sobre todo, en el estilo. Mientras en aquéllos la pluma del Eliberritano corre sencilla, casi pedestre y con un latín de lo más pobre y trivial que se conoce, propio de un escritor de nuestros días que se limitara simplemente a construir la frase gramaticalmente, nada más, en éste se ve al escritor que ha pasado la lima una y más veces, y ha retocado a cada paso las expresiones y ha empleado un hiperbatón más complejo y armonioso y un léxico más rico y escogido. Si alguna dificultad se pudiera poner a la autenticidad de los escritos de Gregorio, tal vez éste sería el más expuesto a los ataques de un análisis filológico, si no fuera que, ciertas frases y expresiones características y repetidas en los demás Tratados, acusan la mano de un mismo escritor en todos. En realidad están tan trabados entre sí todos estos escritos por estas frases, expresiones y recursos estilísticos propios y exclusivos de los escritos del Eliberritano, que si de los que damos por indiscutiblemente auténticos se pudiese probar otra filiación, todos ellos vendrían abajo y se irían por el mismo camino.

El *Libro de Fide* pasa por uno de los escritos antiguos mejor

trabajados, más precisos en su terminología y más claros en sus conceptos. El Cardenal Newman hizo en este sentido un elogio exacto y merecido de este libro, reputándole por el parto más feliz y precioso de todo el ciclo nicenico. Creemos, sin embargo, que el Tratado hubiera ganado literariamente en vigor y precisión, si desde un principio hubiera definido claramente qué entendía por *esencia*, *substancia*, *hipóstasis* y *persona*, causa y origen de todos los errores y disputas que en torno a la divinidad de Cristo y del Espíritu Santo se agitaron antes y después del concilio de Nicea. Nuestro Gregorio habla con desprecio y aversión de los filósofos y la filosofía, como casi todos los Padres de Occidente; y esto fué un mal, que solo el buen sentido de la fe cristiana pudo salvar. Gregorio traduce el término *OMOOUSION* por «*unius substantiae*» comúnmente; pero otras veces, y sobre todo en la redacción Naciancénica, lo hace por «*unius essentiae*». La identificación en su mente de estos dos términos es lo que da claridad y precisión definitiva a su pensamiento. Ya puesto en este plano, el pensamiento del Eliberritano corre natural y lógico. En realidad sólo quedaba por resolver la última y más vulgar objeción de los adversarios: la de que en la Sagrada Escritura no se emplea nunca el término *omoousion*, cosa que el doctor bético les concede, si se refiere esto al término concreto y preciso *omoousion*. Pero, en cambio de esto, se encuentran en el Evangelio y demás Escrituras del Nuevo Testamento expresiones equivalentes, que no dejan lugar a la menor duda. Gregorio conoce muy bien la Escritura, es su fuerte; pero es también un teólogo bien formado, que sabe sacar las conclusiones de los textos con claridad y lógica irrefragable. Mas, aun en medio de tales disquisiciones escriturarias y teológicas jamás deja de ser el escritor ameno y fecundo, original e ingenioso, hallándose en él frecuentemente pasajes que parecen arrancados por su belleza de los *Nombres de Cristo* de fray Luis de León.

En la reconstrucción del texto — de carácter provisional en cuanto a detalles, hasta que se pueda hacer la edición definitiva crítica a vista de los manuscritos existentes de las distintas familias que hemos señalado — hemos seguido el criterio siguiente: Cuando el texto Ambrosiano ofrece un sentido perfecto, lo hemos preferido a los otros dos. Cuando el Ambrosiano y Vigiliano coinciden, hemos dado

como buena su lección. También cuando el Vigiliano y Nacienceno coinciden contra el Ambrosiano nos hemos inclinado a ellos, aunque no siempre, pues, de ordinario, su lectura suele ser excelente, mientras que la del Ambrosiano en estos casos aparece oscura y defectuosa. Cuando los tres discrepan, nos hemos atendido al que mejor lectura ofrece. Damos en el Aparato crítico las variantes de cada uno, más las de otros citados por la edición Ambrosiana. Creemos que el texto así establecido representa una mejoría sobre el de Migne y demás conocidos hasta ahora, y que ofrece las garantías necesarias de solidez y seguridad para estudios ulteriores.

Gregorio de Elvira, aunque original en su plan y desarrollo, ha tenido presentes y utilizado a los autores más conocidos en España entonces, como Tertuliano, San Cipriano, Arnobio y Lactancio y otros, como ha demostrado el Dr. Regina, F., en su tesis doctoral, *Il «De fide» di Gregorio d'Elvira*. Pompei. Scuola tip. Pontificia, 1942.

S I G L A S

- A** = recensión Ambrosiana.
V = recensión Vigiliana.
N = recensión Naciencena.
ed. = ediciones antiguas.
ed. P. = edición de París.
eds. = ediciones utilizadas: Migne y la Vigne.

TRACTATUS DE FIDE GREGORII [ILLIBERRITANI]

FIDES CONSCRIPTA APUD NICAeam A RECTE CREDENTIBUS EPISCOPIB.
TRECENTIS DECEM ET OCTO

Credimus in Deum, Patrem omnipotentem, omnium visibilium et invisibilium factorem, et [in] unum Dominum nostrum Jesum Christum Filium Dei, natum de Patre unicum, hoc est, de substantia Patris; Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero, natum non factum: unius substantiae cum Patre, quod Graeci dicunt ὁμοούσιον, per quem omnia facta sunt, sive quae in caelo, sive quae in terra; qui propter nos homines, et propter nostram salutem descendit, et incarnatus est, et homo factus est, passus est, resurrexit tertia die, ascendit ad caelos, inde venturus est iudicare vivos et mortuos: et Spiritum sanctum. Eos autem qui dicunt: Erat quando non erat, et priusquam nasceretur non erat, et mutabilem vel convertibilem esse Filium Dei; hos anathematizat catholica et apostolica Ecclesia. Amen.

[PRAEFATIO AUCTORIS]

Amore catholicae fidei ductus, jampridem adversus Arianos libellum edideram, quem cum amico legendum dedissem, quia placuit, credidit transcribendum. A quo hoc ego magnopere postulavi, ut interim, dissimulato auctore, doctis viris et prudentibus legeret; ut si quem movisset, quod illic plus aut minus positum videretur

2 *Fides conscripta apud Nicaeam a recte credentibus episcopis trecentis decem et octo*, deest in ambrosianis; est vero in Nazianzeno et Vigilio.

posset plurimorum consilio eméndari. Nemo est enim qui sibi tam arroganter summam doctrinae caelestis assumat, ut putet se omnia mysteria liquido comprehensa retinere, cum Paulus apostolus dicat: *Qui ergo putat se aliquid scire, necdum scit quemadmodum oporteat* 5 *scire* (I Cor. VIII, 2): et, *modo per speculum in aenigmate videmus, tunc facie ad faciem* (I Cor. XIII, 12). Sin vero cunctis omnia, quae illic scripta erant, juxta fidem veram constare viderentur, tum et ipse petentibus non negaret. Quod eum ita fecisse, manifestum est. Et quia res digna, tam catholicae confessioni, quam haereticae respon- 10 sioni, universorum judicio aestimata est, multi eum vel legere vel describere voluerunt.

Sed non defuit qui, vel pro studio doctrinae vel pro charitatis officio, ea quae a nobis dicta sunt, scrupulosius retractaret; et quaedam ille vel superflua, vel ambigua diceret, quae aliter possent a qui- 15 busdam, quam a me dicta sunt, accipi. Proinde rursus ea ipsa planiori sermone in hoc libello digessi, ut et simplicitatem sensus mei ostenderem, et scrupulum legentibus amputarem.

Nam hoc est quod aiunt posse reprehendi: quod ubi Verbum Dei ex persona Filii posuimus, tale hoc verbum intelligere putemus, 20 quale grammatici tradunt, spiritu oris aerem offensum, intelligibilem auditu. Sed nos sapientiam, non hujus mundi, quae destruitur, sed

14 *quae aliter possent*, A; *quae aliter possint*, NV. — 17 His verbis aperte insinuat auctorem istius Tractatus alium scripsisse «De Fide», quem datus amicis postea ad trutinam redegit, digerens non nulla, quae obscura vel minus apta videbantur, planiori quidem sermone et accuratioribus verbis. Unius ergo auctoris est ista duplex vel gemina redactio libelli «De fide». Prima, sine *Professione fidei*, sine *Praefatione* et sine *Conclussione*. Altera cum *Professione Praefatione* et *Conclusionem*. Est etiam alius, quam brevissimus *Tractatus de Fide* fortasse ad populum dictus, et nostra sententia primigenius. Secundus, ut est varius et emendatus, qui invenitur in Operibus Sti. Gregorii Nazianzeni. Tertius et novissimus, qui stat inter Sti. Ambrosii Mediolanensis scripta, cui etiam satis accedit textus Vigili Tapsensis, qui iam eum agnovit inter scripturas ambrosianas. Nos in unum collegimus secundam et tertiam redactionem, appositis ad calcem variantibus lectionibus, ut magis sic pateat diversitas textus uniuscuiusque redactionis. Textus primae redactionis congruit fere semper cum textu secundae, qui differt fere semper a lectionibus tertiae et definitivae redactionis. Cfr. Prooemium, ubi fusius loquitur de his omnibus.

illam quae ex Deo est, novimus, quae Verbum Dei Deum esse insinuat, cum dicit: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil* (Joan. 1, 3). Unde mirari me fateor, hoc ita sentiri potuisse, quasi nos personam propriam Verbi, quod est Filius, negaremus [quem tot locis verum filium de vero patre natum, non factum, ingessimus]. Nemo verbo tenus nominat, quem vere esse in persona sua saepius profitetur. Nam quomodo, aut verum Filium, aut verum Patrem confessi sumus, si non vere proprietatem personarum tam Patris quam Filii servavimus? 10

Sed quia unius Dei vocabulum diximus, personas negasse putamur. Et hinc verisimile visum est quod posuimus: Nos Patrem et Filium ita nominamus, ut unum Deum in his personis et nominibus assignemus. Porro iterum Pater et Filius, etsi duo nomina appellantur, ratione tamen et substantia unum sunt: et cum Patrem et Filium statuo, unitatem assigno generis. 15

Haec omnia intelligi posse aestimata sunt, quasi ista vocabula inter Patrem et Filium ita posita sint, ut est nomen et cognomen, unius tamen personae; cum ex superioribus aut inferioribus dictis potuerit haec suspicio non admitti. Qui enim Filium Dei non aliunde natum dixeram quam proprie de Patre, totum de toto, integrum de integro, perfectum de perfecto, consummatamque virtutem; quomodo potui ipsum Patrem, ipsum sibi Filium ponere, et hoc modo unam personam duobus nominibus appellare? Quippe cum et hanc sectam, id est Sabellianam, in eodem libello damnaverim, et personarum distinctionem secundum vocabulum scripserim. Nam et nemo pro una persona potest, *unum sunt* dicere, vel unitatem generis, nisi personis assignare. 20 25

Quis autem catholicorum ignorat Patrem vere esse Patrem, Filium Vere Filium, et Spiritum sanctum vere esse Spiritum sanctum? sicut ipse Dominus ad Apostolos suos dicit: *Euntes, baptizate omnes gentes in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti* (Matth. XXVIII, 19). Haec est perfecta Trinitas in unitate consistens, quam scilicet unius 30

1 *Deum esse*, NV; omit. *esse*, A. — 6 [quem tot locis verum filium de vero Patre natum, non factum, ingessimus] est tantum in N, unde uncinis quadris inclusimus, ut probabilis emendatio auctoris.

substantiae profitemur. Non enim nos secundum corporum conditionem, divisionem in Deo facimus: sed secundum divinae naturae potentiam, quae in materia non est, et nominum personas vere constare credimus, et unitatem divinitatis esse testamur.

5 Nec extensionem partis alicujus ex Patre, ut quidam putaverunt, Dei Filium dicimus, nec verbum sine re, velut sonum vocis accipimus: sed tria nomina, et tres personas unius esse essentiae, unius majestatis atque potentiae credimus. Et ideo unum Deum confitemur, quia unitas majestatis plurimum vocabulo deos prohibet appellari.

Denique Patrem et Filium catholice nominamus, duos autem deos dicere nec possumus nec debemus; non quod Filius Dei Deus non sit, imo verus de Deo vero; sed quia non aliunde, quam de ipso uno Patre, Dei Filium novimus; perinde unum Deum dicimus. Hoc enim
15 Prophetæ, hoc Apostoli tradiderunt, hoc ipse Dominus docuit, cum dicit: *Ego et Pater unum sumus* (Joan. X, 30). «Unum», ad unitatem divinitatis, ut dixi, refert: «sumus», autem personis assignat. Sed et Apostolus ait: *Unus est, inquit, Deus Pater, ex quo omnia: et nos in ipso: et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia; et nos per*
20 *ipsum. Sed non in omnibus est scientia* (I Cor. VIII, 6, 7).

Qua de re explanatis his verbis, quae scrupulum, non mihi quiescio quod dixerim, sed aliis inferebant, puto occasionem malae interpretationis fuisse sublatam. Nam et professio fidei manifesta est, et persona cum vocabulis constat, et una divinitas assignata est.

25 Vel si adhuc aliquid quod legentibus ambiguum videatur in verbis, ad sensus debent verba conferri; quia non simplicitas verborum sed mali intellectus obstinatio culpam olet. At cum sensus noster cum veritate concordet, et verba debent cum ratione sincerissima. Unde a simplicitate christiana academicus disputator abscedat.

* * *

30 Multas quidem et graves haereses novimus a plurimis ebullire, et veneni vice, ad intimum pectus canceris sui virus infundere; (II

5 *partis*, AV; *patris*, N. — 6 *velut*, NV; *ut velut*, A. — 17 *Sed et*, AV; *Sic et*, N. — 25 *si adhuc*, AV; *si est adhuc*, N. — 31 *canceris*, AV; *caneri*, N.

Tim. II, 17) sed vinci illi vel facile possunt, vel facile vitari, quorum prima propositione omne consilium pectoris proditur. At vero hi quibus multa nobiscum paria sunt, facile possunt innoxias mentes, et soli Deo deditas, fraudulenta societate percutere, dum malorum suorum virus per bona nostra defendunt. Nihil enim periculosius his 5 haereticis esse potest, qui cum integre per omnia decurrant, uno tamen verbo, ac si veneni gutta, meram illam ac simplicem fidem dominicae, et exinde apostolicae traditionis inficiunt.

Unde vehementer nobis cavendum est, ne se vel sensibus vel auribus nostris hujusmodi aliquid latenter insinuet; quia nihil tam cogit in mortem, quam sub obtentu fidei fidem violare. Ut enim gypsum aqua permistum lac colore mentitur, ita hic per verisimilem confessionem traditio inimica suggeritur. Qua de re non similitudo confessionis, sed sensus mentis est ponderandus, quo confessio ipsa firmatur. 15

Denique si diligentius et accuratius attendatis, cur voluerint de evangelica et apostolica fide, et de Patrum traditione unius substantiae nomen auferri, procul dubio probatis haeresim Arianam subtili compendio, brevi iam, sublato hoc nomine, intromissam. Nec hoc quidem ego suspitione aut opinione collectum affirmo; nec, uti ipsi 20 putant, academicus disputator assisto, ut simplices sensus verborum subtilitate contorqueam: sed ut contortos et pravos, tenui argumento compositos, in lucem cognitionis exponam, quo facilius possit cognita et comperta iniquitas ab omnibus evitari.

Quae etenim causa, quaeve ratio exstitit, ut quod docendum, et 25

1 *illi*, AV; *omit.* N. — 2 *hi*, VN; *ii*, A. — 4 *deditas*, AV; *debitas*, N. — 7 *meram*, AV; *veram*, N. — 7-8 *fidem dominicam*, N; *fidem dominicae*, AV. — 11 *fidei integritatem eiusdem fidei violare*, V; *fidei integritatem eiusdem fieri violare*, N; *fidei fidem violare*, A (quae correptio postrema auctoris videtur). — 12 *lac colore mentitur*, AV; *lactis colorem ment.*, N. — 14 *quo*, AV; *quia*, N. — 16 *voluerint*, AV; *voluerunt*, N. — 17 *at de*, AV; *ac aequae*, N. — 17-18 *unius substantiae*, V; *unius essentiae*, N; *substantiae* (om. *unius*), A. — 19 *brevi iam*, NV; *breviatam*, A. — 20 Codd. Laet. et Tell. *ego suscipio, nec aut opinione*, etc. At Codices ANV ut in textu. — 21 *sensus*, *omit.*, N. — *pravos*, VN; *parvos*, A (error typ.) — 24 *omnibus*, VN; *hominibus*, A. — 25 *quaeve*, VN; *quae vero*, N; *quae vera*, Tell. et Amerb. ed. — 25 *exstitit*, AV; *existit*, N. Tell. et Amerb. — 25 *et*, *omit.* N.

quod credendum cunctis Ecclesiis fuerat traditum, quodque Patres nostri apostolici viri contra universas haereses, et maxime Ariam, quasi quemdam obicem veritatis, quo omnes aditus pestiferae doctrinae obstruerent, sancto Spiritu mundati, catholica ratione posuerunt, non sine magno nisu ab his qui nunc elogio Arianae labis addicti sunt, laboretur auferri; nisi ut Filium Dei mutabilem et convertibilem, utpote non de propria Patris substantia constituisse confingant: cui et initium ex tempore et ortum ex nihilo, nomen ex altero, ut semper docuerunt, propter quod et saepe damnati sunt, nunc jam libere, et secure, incunctanterque Ecclesiis tradere et insinuare possint?

* * *

Videtis ergo omnia eos in tractatu ipsorum, non evangelica fide, sed subdola malignitate ad seducendos simplices quosque posuisse. Non jam tam suspectum, quam manifestum omnibus esse debet, ita eos «Deum ex Deo» posuisse, ut Arius tradere solebat, ut ex Deo factus sit, non «de Deo» natus. Qui si natus est, unius substantiae est: si factus est, verus Filius non est; et si verus Filius non est, nec etiam verus Deus est. Aut si verus Deus est, et de Patre non est, duo sunt, habentes singuli et voluntates proprias, et imperia diversa: vel, si concordia tantum et societate unum sunt, non tamen et substantia, verus, ut jam dixi, Deus non est; et sic erit Deus, ut Moyses Pharaoni (Exod. VII, 1), potestate, non genere. Filius quoque ita credendus erit, ut per Isaiam populo dictum est: *Filios genui et exaltavi*

2 *et max.*, AV; *vel max.*, N. — 4 *mundati*, AV; *inundati*, N. — 5 *non*, AV; *nunc*, N. — 5 *nisu*, omit. N. — 5 *qui nunc*, VN; *qui* (omit. *nunc*), A. — 5 *elogio*, i. e., *eloquio* vel *sententia*. — 8 *cui et initium*, AV; *et qui initium*, N. — 8 *nomen ex altero*, AV; *et nomen ex altero*, N. — 9 *ut semper*, AV; *habere semper*, N. — 10 *incunctanterque*, AV; *cunctis*, N. (cfr. *initium* §). — 14 *Non iam tam suspectum*, AV; *Unde non tam suspectum*, N. — 15 *Deum de Deo*, AV; *Deum ex Deo*, N. — 16 *non de Deo*, N; *non ex Deo*, AN. — 17-18 *nec etiam verus* AV; *nec verus*, N. — 19-20 *vel si concordia*, AV; *at si concordia*, N. — 21 *non est*, AV; *non erit*, N. — 21 *et sic erit Deus*, VN; *Sic erit Deus*, A. — 23 *genui*, AV; *generavi*, N.

(Isa. I, 2). Et alibi: *Dii estis et filii Altissimi omnes* (Psl. LXXXI, 6). Sed et primogenitus ita habebitur, quomodo et Israhel a Deo primogenitus filius appellatus est (Exod. IV, 22). Nec non et primogenitus totius creaturae (Colos. I, 15) quasi in ordine factorum primogenitus habeatur; ut ex eo seriem quamdam creandis mundi rebus assignent.

Denique sublato ὁμοούσιον, id est, «unius substantiae» vocabulo, ὁμοούσιον, id est, «similem factori suo», posuerunt; cum aliud sit similitudo, aliud veritas. Nam et homo ad imaginem et similitudinem Dei factus est (Gen. I, 27), nec tamen Deus est: nec quod Deus est, 10 homo exstitisse credendus est. Ita et Filium Dei similem volunt, ut eum aliunde similem, non de ipsa una sancta et beata Patris substantia dicant. Qui si de Patris substantia non est, εἰς οὐκ ὄντων est, id est, ex nullis extantibus, ut idem Arius tradidit; sublato enim eo quod Pater est, undecumque fuerit Filius, necesse est ut et initium ex nihilo, et ortum ex tempore habeat: nihil enim sine initio, nisi solus Deus.

Unde et Filius, sicut ipse Dominus ait, *Ego et Pater unum sumus* (Joan. X, 30). Quod ideo dixit, ut duarum personarum vocabula [in] unius deitatis majestatem monstraret, sicut et Propheta ex voce Dei: 20 *Eructavit, inquit, cor meum Verbum bonum, dico ego opera mea regi* (Psl. XLIV, 2). Vides ergo hoc Verbum bonum Filium Dei esse, quem non aliunde quam de paterno pectore, et, ut ita dixerim, de utero cordis Dei, credimus natum. Et proinde eum regem appellat,

1 omnes, AV; omnes vocamini, N. — 5 habeatur, AV; habeat, N. — 8 similem factori suo, AV, ed. Rom. et Chiffleti; similem gestori suo, codd. veteres (fort. genitori suo); similitudinem genitoris, N et Edit. Paris. — 9 aliud veritas, AN; aliud et veritas, V. — 10-11 nec tamen Deus est; nec quod Deus est, homo exstitisse credendus est; ita et Filium Dei similem volunt, AV; nec tamen quod est Deus hoc etiam homo constituisse credendum est. Ita et Filium Dei, ita Dei similem volunt. — 12 eum aliunde similem, AV. — 13 dicant, AV; dicunt, N. — 14 Arius tradidit, AV; Arius dixit, N. Par. — 14 eo quod, AV; illo quod, N. — 14-15 quod Pater est, AV; quod ex Patre est, N. Par. — 19-20 in unius deitatis majestatem monstraret, AV; unius (om. in) deitatis maiestatisque demonstraret, N. Par; unius deitatis majestatem monstraret, Cod. Laet. in unius deitatis majestate monstraret, V. — 21 dico ego opera, AV; dico opera, N. — 24 credimus natum, AV; credimus exstitisse, N et Paris. — 24 regem appellat, AV; regem appellavit, N et Par.

qui, ipse est Rex regum, Deum Dominum, cui omnia divina opera succumbunt, qui dixit: *Omnia quae Pater habet mea sunt* (Joan. XVI, 15).

De hoc et Evangelista: *In principio, inquit, erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil* (Joan. I, 1, 3). Igitur quod in principio erat, semper fuisse credendum est: sed nec aliunde esse, quam ex eo qui principium non habet, id est, de corde Patris; quia *eructavit* inquit, *cor meum Verbum bonum* (Psal. XLIV, 2). Non enim dixit: *In principio factum est Verbum*; sed *in principio, erat Verbum*. Quodcumque principium Verbi assignare volueris, praedudicatum habebis, quia «in principio, inquit, erat». Non quod duo principia ex rerum diversitate dicamus, sed quia Sermo, Filius, semper cum Patre est, et de Patre natus est. Ac proinde cujus origo principium non habet, sempiternus [cum Patre] credendus est; quia nec Pater potest unquam sine Filio nominari, nec Filius sine Patre vocari: ac per hoc semper Filius, quia semper Pater.

Et Deus, inquit, erat Verbum. Quod Deus est, semper est; ne si semper non fuerit, verus Deus esse non possit, sicuti et in Sophiae nomine, quia secundum Apostolum «ipse est Sapientia Patris» (I Cor. I, 24). *Ego inquit ex ore Altissimi prodivi* (Eccli. XXIV, 5). Non ergo aliunde quam de Patre, quia semper cum Patre. Et ideo Sapientia Dei appellatur, ut nunquam Pater sine Sapientia, hoc est, sine Filio suo fuisse credatur. Haec est illa Sapientia ineffabilis, quae initio

1 *Deum Dominum*, AV; *Dominus dominorum*, N et Par. — 1-2 *cui omnia divina opera succumbunt, qui dixit: Omnia quae pater habet mea sunt*, AV; *cui et omnia divina opera subiecta sunt: Omnia, inquit, Patris, mea sunt*, N et Par. — 4 *per eum*, NV; *per ipsum*, A. — 5 *sine eo*, NV; *sine ipso* A. — 6 *quam ex eo, qui principium non habet, id est*, AV; *quam de Deo, quod principium non erat, id est*, N. — 9 *erat Verbum*, AV; *erat*. (om. *Verbum*), N. — 10 *assignare*, AN; *signare*, V. — 12 *Sermo*, AN; *Verbum*, V. — 12 *cum Patre est*, AV; *cum Patre*, N. — 13-14 *sempiternus cum Patre credendus est*, AN; *sempiternus credendus est*, V. (fort. recte). — 15 *ac per hoc semper Filius quia semper Pater. Et Deus, inquit, erat Verbum. Quod Deum est semper est; ne si semper non fuerit, verus Deus esse non possit, sicuti, et in Sophiae nomine*, AV; *ac per hoc, si semper non fuit, verus Deus esse non potest. Sicut in Sophiae nomine*, N. — 23 *fuisse credatur*, AV; *esse credatur*, N. — 23 *quae initio*, N. codds. Tell. Laet. Paris. et vet. edds.; *quae initium*, AV. (Prov. VIII, 22: *Dominus possedit me in initio viarum suarum...* Praeferenda est lectio *initio*).

viarum Dei apud Salomonem vel condita, vel genita, vel creata describitur (*Prov.* VIII, 22). Quam tamen sic conditam dicit, ut semper eam cum Deo fuisse ostendat. Quod enim initium Deo dabis, ut initium possis Sapientiae ipsius consignare? Non enim ita Deus Sapientiam suam condidit, quasi aliquando sine Sapientia fuerit: sed cum 5 initium viarum suarum dicat, initium motus operis alicujus ostendit, ut hoc initium habeat Sapientia Dei, quod de Deo processit ad creanda omnia, tam caelestia quam terrestria, non quod coeperit esse in Deo. Creata est ergo Sapientia, imo genita, non sibi, quae semper erat, sed his quae ab ea fieri oportebat; ut quia quanta et qualis esset 10 sciri non poterat, de effectu operum suorum virtus ejus et potentia nosceretur: ut dum conditionem de conditis aestimamus, tunc magis timeamus, cum facta miramur.

Ceterum, si tu ita creatam Sapientiam dicas, ut Filium Dei creaturam intelligas, occurrit tibi Apostolus, condemnans eos qui creaturam colunt, dicens: *Propter quod tradidit illos Deus in desiderium cordis eorum in immunditiam: ut contumeliis afficiant corpora sua in semetipsis; qui commutaverunt veritatem Dei in mendacium, et coluerunt et servierunt creaturae potius quam Creatori, qui est benedictus Deus in saecula* (*Rom.* I, 24). 20

Haec est, inquam, illa Sapientia Dei, quae dicit: *Ego ex ore Altissimi prodivi* (*Eccli.* XXIV, 5), universitatis conditrix et effectrix, id est, Filius Dei *per quem omnia, et in quo omnia*; quia ut Apostolus dixit, *In ipso constituta sunt universa in caelis et in terra, visibilia et invisibilia, sive Throni, sive Dominationes, sive Virtutes, sive Princi-* 25

3 *fuisse ostendat*, AV; *fuisse demonstrat*, N. — 3 *Deo dabis*, AV; *Deo dabit ut initium, quod Christus Jesus Sapientia Patri sit, et nunquam Pater sine sapientia sua sit, possit Sapientiae ips. consignare?*, N Paris. N. — 7-8 *ad creanda omnia*, AN; *ad condenda omnia*, V. — 8 *terrestria*, A; *terrena*, VN. — 8 *non quo caeperit esse in Deo. Creata est ergo sapientia, imo...*, AV; *non quomodo caepit esse ita creata est, imo...*, N. — 9 *non sibi, quae semper*, AV; *Non sibi quia semper*, N. — 10 *quanta et qualis*, AV; *qualis et quanta*, N. — 12 *ut dum conditorem de conditis*, NV; *ut quod de conditis*, A. — 13 *timeamus*, NV; *timeremus*, A. — 14-20 *Ceterum si... Deus in saecula*, omit. NV; *est tantum in A.* — 21 *Haec est illa, inquam*, N; *Haec est, inquam, illa*, AV. — 23 *ut Apostolus*, AV; *Apostolus*, N. — 25 *sive Dominationes sive Throni*, N.

patus, sive Potestates: omnia per ipsum et in ipso condita sunt; et ipse est ante omnia, et omnia in ipso constant (Coloss. I, 16, 17). Hinc et Salomon: *Cum sit, inquit, una, omnia potest; et permanens in se, omnia innovat, et per nationes in animas sanctas se transfert* (Sap. VII, 27).
 5 Quod confirmans Apostolus, ait: *In interiore homine habitare Christum* (Ephes. III, 16, 17); ut per quem a principio omnia facta sunt, per ipsum et in fine cuncta salventur (Ephes. III, 16).

* * *

Sed dicis mihi, ὁμοούσιον id est, unius substantiae nomen, ob hoc potius quam Creatorem adorant, servantes eadem utique quae Apostolus
 10 tolus dixit: *Ut in nomine Jesu omnes genuflectant, caelestium terrestrium, et infernorum, et omnis lingua confiteatur* (Philipp. II, 10). Et Moyses: *Adorent, inquit, eum omnes angeli Dei* (Deut. XXXII, 43). Et David: «Omnes reges adorabunt eum (Psal. LXXI, 11)». Quod quidem in Scripturis non diceretur, sed quia ipse est Sermo Filius
 15 omnium opifex.

Sed dicis ὁμοούσιον nominari non oportere, quia in Scripturis divinis non contineatur. Quaero et ego, homo, qui hoc prohibes, si ideo nominari non debet, quia scriptum non est, an quia ita credi non liceat?

Quod si ita credendum est, cur non ita profitendum? *Corde enim,*
 20 *inquit Apostolus, creditur ad justitiam; ore autem confessio fit ad salutem* (Rom. X, 10).

Aut si ideo nominandum non est, quia nec ita credendum, obtinuit Arianae labis assertio; quae ideo Patrem et Filium unius substantiae denegavit, quia Filium Dei modo ex nihilo, modo ex Patre,

2 *in ipso constant*, AV; *ipsi constant*, N. — 5 *confirmans*, AV; *firmans*, N. — 5 *homine*, AN; *homini*, V (error typog.). — 7 *ipsum et in fine*, AV; *ipsum in fine*, N. — 8 *Sed dicis*, AV; *Si dicis*, N. — 8 *id est, unius substantiae nomen*, AV; *quod est unius essentiae nomen*, N. — 16 ὁμοούσιον omittunt, NV; stat in Ambros. quae est ultima recensio auctoris. — 17 *Quaero et ego, homo*, AV; *quaero autem o homo*, N. — 17 *si ideo nominari*, AV; *utrum ideo nominari*, N. — 18 *an quia ita credi non liceat*, AV; *an quia credi ita non licet?*, N. — 20 *Confessio fit*, AV; *fit confessio*, N. — 23 *quae ideo*, AV; *Quae ideo*, N. — 23-24 *unius substantiae*, AV; *unius essentiae*, N.

sed ab alia substantia, quando voluit et quomodo voluit, et unde voluit, factum inducit; dummodo aliunde eum, et non de eo, quod Pater est, exstitisse confingat. Quem etsi natum dicit, sed hoc dicto tenus, quia rursus omne quod natum est, factum intelligit, eo quod et nos a Deo geniti appellemur, quos constat esse facturam. 5

Vel si Arianus non es, et verum Filium de vero Patre natum non factum agnoscis, cur non eum cum Patre unam substantiam dicis? Frustra times, homo, profiteri quod credis; et frustra credis, si ita non credis, et merito haereticus denotaris. Et quanquam nunc immutaveris dictum, quo putaris prohibuisse Dei Filium nuncupari 10 facturam, sed cum subjungis: Sicuti aliquid horum, quod factum est, ex aperto ostendis, non ob hoc facturam dici noluisse, quasi non debeat factus intelligi, sed non ita factum vis, sicut aliquid horum, quod factum est, sed tamen factum. Aliter enim dicis factum, utpote perfectam creaturam, per quem facta sunt omnia; dummodo 15 et ipsum factum intelligas, licet non ita ut caetera.

Sed ut ad id revertar, quod dicis, in Scripturis divinis ὑμοόσιον, id est, unius substantiae, vocabulum non inveniri, finge hoc interim sic sit, eo quod ubicumque «substantia» legitur, res Dei, non Deus accipiatur; quanquam et aliud quod scriptum non est, pariter profitearis, 20 id est, Deum ex Deo, lumen ex lumine: quid ad haec dicis? Aut totum mecum tene, aut totum omitte. Si enim unius substantiae vocabulum inde times dicere, quia scriptum non est; timere identidem debes Deum ex Deo, et lumen ex lumine profiteri.

4 rursus AV; rursus, N. — 6 Arrianus, AV; Arrianum, N. — 6 et verum Filium, AV; et Verbum Filium, N. — 7 cum Patre unam substantiam dicis?, AV; cum Patre unius substantiae confiteris?, N. — 8 times, homo, AV; times, o homo, N. — 8 aut frustra, NV; et frustra, A. — 8-9 si ita non credis, AV; si ita non profiteris, N. — 9-10 et quamquam nunc immutaveris dictum, V; et quamquam non immutaveris dictum, N. Tell. Chifflet ed. Vigil. — 11 subjungis, NV; subjungit, A (fort. error librar.). — 13 voluisse, N. cum omnibus edd. antiquis et multis codicibus. — 15 facta sunt, AV et edds.; facta sint. N. — 18 unius substantiae, AV; unius essentiae N. — 19 eo quod ubicumque, AV; ut ubicumque, N. — 20 quamquam et aliud quod, A; Quid quod et aliter quod, NV. — 21 lumen ex lumine, AV; et lumen ex lumine, N. — 22 si enim unius, AV; si unius, N. — 23 inde times, AV; ideo times, N.

Sed ego probo Deum de Deo, lumen de lumine, et «unius substantiae» vocabulum, in divinis Scripturis contineri. Cum enim ipse Dei Filius, qui Deus est, in Evangelio suo dicat: *Ego de Patre exivi* (Joan. XVI, 28), jure et merito Deum de Deo profiteamur, quia de 5 Deo Patre Filium Dei, Deum verum de Deo vero, natum esse cognoscimus. Sed non eo genere, ut nos dii sumus appellati (Psal. LXXXI, 6) vel ut Moyses Pharaoni deus est dictus (Exod. VII, 1). Sed quia verus Filius de vero Patre natus est, non factus est, vere et confidenter Deus de Deo dicendus est, sicut lumen ex lumine.

10 Quod scriptum non est, mecum quidem dicis, sed mecum omnino non sentis. Et quia scriptum est de Patre: *Deus lux est* (I Joan. I, 5), et de Filio: *Erat lux vera quae illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum* (Joan. I, 9); et: *Lux lucet in tenebris*, id est, Christus in saeculo; et *tenebrae eum non sunt assecutae* (Ibid. 6), ii scilicet 15 homines, quorum cor ignorantiae tenebris obcaecatum est, Christum verum Deum, et verum Dei Filium non agnoverunt. Sed ipse Dominus: *Ego sum, inquit, lux mundi: qui me sequutus fuerit non ibit in tenebras, sed habebit lumen vitae* (Joan. VIII, 12). Ergo quia lumen Pater, et lux Filius, recte lumen de lumine.

1 et lumen, V; lumen, AN. — 1 et unius, AV; unius, N. — 2 in divinis Scripturis, AV; in Scripturis dominicis, N, Tell. — 2 cum enim ipse Dei, AV; cum ipse Dei, N. — 3 ego de Patre exivi, AV; ego de Deo Patre exivi, N. — 4 merito Deum, AV; merito, N. — 4-5 quia de Deo, AV; quia in Deo, N. — 7 Deus est dictus, AV; Deus sit dictus, N. — 8 sed quia verus Filius, VN; sed quia verus est Filius, A, [qui aliam punctuationem introducit]. — 8 natus est, non factus est, NV; non factus est, om. A. — 9 dicendus est, NV; dicendus, A, sicut lumen, conjeci; sic et NV; sic A. — 11 scriptum est de Patre: Deus lux est, AV; scriptum est de Deo Patre, lux est, N. — 12 et de Filio, hoc: verum lumen quod illuminat etc., N. — 13-14 venientem in hunc mundum, AV; venientem in mundum, N. — 14 tenebrae eum, AN; tenebrae eum, V. — 15 abcaecatum est, AV; obcaecatum, N. — 15-16 Christum verum Deum, AV; Christum Deum, N. — 16 non agnoverunt, AV; non agnovit, N. — 16-17 Sed ipse Dominus: Ego sum, AV; Sed ipse Dominus dicit: Ego sum, N. — 11-18 non sentis, ut quia scriptum est de Patre: Deus lux est... quae illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, et, lux lucet in tenebris, id est, Christus in caelo; et tenebrae eum non sunt assecutae: Hi scilicet homines, quorum cor ignorantiae tenebris obcaecatum est, Christum verum Deum et verum Dei filium homines non agnoverunt; sed ipse, etc. Sic fere omnes Coddst ambrosiani; sed si maturat primum ut in et, et om. ultimum homines, textus appare. satis correctus et lucidus. — 17 non ibit in tenebris, AV; in tenebris non ibit, N; — 18 et lux Filius, AV; et lumen Filius, N. — 19 recte lumen de lumine, AV. recte lumen de lumine credimus, N.

[Tu autem non lumen de lumine] sed lumen ex lumine ita asseris, quasi a Patre, qui verum lumen est, aliud lumen sit factum, quod de ipsa Patris substantia non sit: sed sicuti aliud quodlibet lumen, quamquam a Deo sit factum, longe tamen aliud sit ab eo, qui fecerit; et ideo lumen ex lumine, non de lumine dicis: Cum ergo haec, 5
 praelocutus sum, licet tecum non intelligas, tamen ipsa quomodo-
 cumque pronuntias, cum scripta non sint. An non et «unius substantiae» vocabulum, quod in Scripturis non putas contineri, tecum pariter profiteris, nisi quia illic habuisti, quomodo malignos sensus tuos occulta fraude in utroque contegeres; ut tecum hoc ipsum 10
 sono vocis exprimeres, sed tamen longe dicti intelligentiam separares?

Sicuti et illi haeretici, qui resurrectionem carnis negant ad decipiendas animas simplicium, vae, dicunt, his qui in carne non resurgent. Sed si discutias eos cur hoc dixerint, cum scias illos car- 15
 nis resurrectionem omnino negare, dicent tibi: Vae utique illi erit, qui in carne baptizatus non fuerit, ut anima ipsius, dum in corpore est, de morte delictorum suorum, ut de sepulcro criminum per baptismum, in eadem resurgat. Solius etenim animae per lavacri vitalis gratiam resurrectionem in carne defendunt: nam et ipsius carnis salutem 20
 excludunt. Et hi per verisimilem confessionem innocentium mentes occulta fraude seducunt. Et ut solet, lethale poculum mellis

1 *Tu autem non lumen de lumine*, add. N; omit. AV: quod uncinis inclusimus utpote non necessarium. — 3 *sicuti*, AV; *sicut*, N. — 5 *et ideo*, AV; *ideo*, N. — 5 *licet*, AV; omit. N. — 6-7 *tamen ipsa quomodocumque pr.*, AV; *tamen ea ipsa quomodocumque pr.*, N. — 9 *nisi quia illic habuisti*, AV; *nisi quia tu in illis tuis habuisti*, N. — 13 *sicuti*, AV; *sicut*, N. — 13 *carnis negant*, AV; *negant carnis*, N. — 13-14 *ad decipiendas*, AV; *et ad decipiendas*, N. — 14 *animas simplicium*, AV; *animas simplices*, N. — 14 *quia in carne non resurgunt*, V; *qui in carne non resurgent*, A; *qui non in carne resurgunt*, N. — 15 *sed si discutias eos cur hoc dixerint*, AV; *sed si discuties eos qui hoc dixerint*, N. — 14-16 Cod. A et Ambrosiani: *animas simplicium dicunt his quia in carne non resurgunt. Vae utique illi erit*, VN; *utique ille erit*, A. — 18 *Ut de sepulcro*, AV; *et sepulcro*, N. — 18 *per baptismum in eadem resurgat*, A; *per baptismum in eadem carne resurrectionem negat*, NV. — 19 *solius etenim animae*, V; *solius enim animae*, A; *Sicut ergo verbo tenus defendunt, nam ipsius carnis salutem excludunt, ita et hi per verisimilem*, N.

dulcedine temperatum, suavitate fallente, perimere; sic et hoc malum per blandimentum aurium, audientium sensus quadam labe contaminans contagione vitii adhaerentis inficit.

* * *

Denique et nunc possent ὁμοούσιον sicuti et caetera verbo tenus
5 nominare, si haberent quomodo illud ad aliam intelligentiam scaevo
sensu perverterent: sed cum viderent se in hoc verbo concludi, nul-
lam omnino mentionem hujus fieri voluerunt, ne aut profitendo hoc
crederent aut credentes professi viderentur: subtili ingenio excusan-
tes, quod aut scriptum non esset, aut Deum in substantia dici non
10 oportere, ne corporeus crederetur.

Deus etenim, inquit, efficit ut sit substantia, non tamen ut ipse
Deus in substantia deputetur; quippe, aiunt: Cum omnis sub-
stantia contraria recipiat; Deus vero qui nihil diversum admittere po-
test, substantia dici non debet.

15 Ignoscerem tibi si hoc simpliciter diceres, si rationem rei velles
scire, si rudis ad hanc quaestionem accederes, si non ipse esses, qui
semper vel de alia substantia, vel de nullis exstantibus Dei Filium
asserebas: at cum idem ipse sis qui hinc saepe convictus, saepe con-
fessus, saepe negasti, saepius aliter immutando damnatus es qui
20 etiam nunc vi, ambitione et potentia exagitans, turbas omnia: quo-
modo putas me ignoscere tibi posse frequentius eadem retractanti?
Sed ne videatur haec perversitas praejudicata magis quam examinata
damnari, breviter tibi de hac oppositione respondeam.

2 per blandimentum, AV; per blandimenta, N. — 3 contagione vitii adhaerentis, AV; contagione adhaerentes inficit, N. — 4 possent, AV; potuissent, N. — 5 si haberent, AV; si habuissent, N. — 5 illud ad aliam intelligentiam, AV; illud aliam et intelligentiam, N. — 7 hujus fieri, AV; hujus rei fieri, N. — 7-8 hoc crediderunt, AV; crediderunt, N. — 9-10 non oportere, AV; non oporteret. — 15 rationem rei, AV; rationem (om. rei), N. — 17 semper vel de, AV; semper de, N. — 18 asserebas, AV; assereres, N. — 19 saepe negasti, AV; saepe negando, N. — 19 saepius aliter, AV; saepius ut aliter, N. — 19 damnatus es, V; damnatus est A; damnatus sis, N. — 19-20 qui etiam nunc vi, V; qui etiam nunc me, N; qui etiam nunc in, (fort. vi), Cod. Tell et A. — 20 potentia, V; potentia regum, N potentia, om., A. — 20 exagitans, turbas omnia, AV; exagites ac turbes omnia, N

Prohibes itaque in Deo substantiam nominari, quasi omne quod substantia dicitur, res ipsa unius generis habeatur. An ignoras aliter caelestia, aliter terrena constare, sed et in ipsis caelestibus rebus atque mundanis magnam differentiam interesse? Aliter enim angeli, aliter singulae quaeque virtutes constitutionum suarum substantias 5 acceperunt, sicuti Apostolus ait: *Alia claritas solis, alia claritas lunae, alia claritas stellarum* (I Cor. XV, 41). Sic et in hoc mundo, ut diversa genera rerum, ita et diversa corpora animantium; et omnia sui cujusque generis substantia noscuntur; sicut Apostolus dicit: *Non omnis caro una atque eadem caro* (Ibid. 39). 10

Si ergo ea quae a Deo facta sunt, diversas qualitates substantiarum suarum habent, tu putas in Deo talem esse substantiam, qualem habet aliquid horum quod factum est, ut possit contraria recipere? Absit. Quae est enim substantia Dei nisi ipsum quod Deus est, simplex, singulare, purum, nulla concrectione permistum, limpidum, bonum, perfectum, beatum, integrum, sanctum totum? An tu putas 15 inane aliquid esse et vacuum, quod Deus est? Hoc enim dici, blasphemiam est, ut inane putetur, per quem cuncta constiterunt, qui omnia verbo edidit, ratione composuit, virtute perfecit; cujus nutu et imperio universa reguntur, cuncta deserviunt. 20

Et bene de Deo legis scriptum: *Ego sum qui sum* (Exod. III, 14), et: *Qui est, misit me* (Ibid). Et ipse Salvator et Dominus: *Haec est, inquit, vita aeterna, ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti Jesum Christum* (Joan. XVII, 3). Est ergo in substantia [essentia]

2 *res ipsa*, AV; *res ipsas*, N. — 3 *aliter terrena*, AV; *aliter etiam terrena*, N. — 5 *singulae quaeque virtutes*, NV; *singulae virtutes*, A. — 8 *corpora animantium*, AV; *corpora animalium*, N. — 8-9 *et omnibus*, AV; *et omnia*, N. — 9 *substantia*, AV; *substantia noscuntur*, N (quam lectionem praetulimus propter sensus claritatem). — 10 *non omnis caro una atque eadem caro*, N; *non omnis caro eadem caro*, AV. — 14 *Quae est enim substantia Dei, nisi ipsum quod Deus est*, NV; *Quae est enim substantia Dei? Ipsum quod Deus est*, A; *est* omit. N. — 17 *quod est Deus*, A; *quod Deus est*, NV. — 18 *cuncta constiterunt*, AV; *cuncta consistunt*, N. — 20 *universa reguntur*, AN; *universa geruntur*, V. — 21 *Et bene de Deo legis scriptum*, AV; *et bene quod de Deo in Lege scriptum est*, N. — 22 *Salvator et Dominus*, NV; *Salvator Dominus*, A. — 24 *in substantia, essentia sua*, edds. antiq. et Cod. Laet.; *in substantia sua*, AV; *in essentia sua*, N; *in sententia sua*, Cod. Teller.

sua Deus, cujus cognitio vita aeterna est, qui et tantus est, quantus dici non potest. Qui tunc digne aestimatur, cum inaestimabilis dicitur, utique velis ac nolis.

Ergo ipsum quod est, hoc est substantia ejus rei, quae esse defenditur; quod tamen jam dictum est, quantum et quale sit, nec mente concipi, nec sensu aestimari, nec animo definiri potest; dummodo constet esse, quod esse creditur; ut de eo ipso quod Deus est, inde sit Filius ut verus sit Filius, et verus sit Pater in Filio, et Filius in Patre. Hoc erit ὁμοούσιον, id est, unius substantiae cum Patre, sicut 40 ipse Dominus ait: *Ego in Patre, et Pater in me* (Joan. XIV, 10); et: *Ego et Pater unum sumus* (Joan. X, 30); et: *Ego de Deo Patre exivi* (Joan. XVI, 28); et: *Qui me videt, videt et Patrem* (Joan. XIV, 9).

Non immerito, quia Filius Dei de Deo Patre natus est; et ideo de unitate substantiae, et de majestate deitatis unum sunt, sicuti et 15 Jeremias prophetavit: *Quis stabit in substantia Domini, et videbit Verbum Domini?* (Jer. XXIII, 18): Et iterum: *Si stetissent in substantia mea, et si audissent verba mea, avertissem eos ab studiis eorum pessimis* (Ibid. 22). Et apud Salomonem: *Substantia mea, dulcedo mea est* (Sap. XVI, 21).

* * *

20 Cum ergo hanc unitatem substantiae in Patre et Filio non solum prophetica, sed et evangelica auctoritate cognoscas; quomodo dicis in Scripturis divinis ὁμοούσιον, non inveniri? quasi aliud sit ὁμοούσιον,

1 qui et tantus est, AV; qui est tantus, N. — 3 utique velis ac nolis, AV; et utique velis ac nolis, N (quod melius videtur). — 4 hoc est substantia ejus rei, AV; hoc erit substantia hujus rei, N. — 5 quod tamen jam dictum est quantum et quale sit AV; quod tamen, ut jam dictum est, quantus et qualis sit, N. — 7 quod esse creditur, AV; quod creditur, N. — 9 id est, unius substantiae, AV; hoc est, unius essentiae, N. — 11 ego de Patre exivi, AV; ego de Deo Patre exivi, N. — 14 de majestate deitatis, V; de majestate divinitatis, N; de majestate idetatis (?), A. — 15 Jeremias prophetavit, AV; Jeremias propheta ait, N. — 15-16 et videbit Verbum Domini, omit. N. — 16 et iterum: Si, AV; et iterum apud eundem: Si, N. — 17 et si audissent verba mea, omit. N.

quam quod dicit: *Ego de Deo Patre exivi* (Joan. XVI, 27, 28), et: *Ego et Pater unum sumus* (Joan. X, 30); vel quod prophetae ex aperto substantiam Dei intimabant?

Haec est autem omnis ratio, ut in Patre et Filio unitatem substantiae credas, licet rem ipsam, quae est inenarrabilis, definire non possis; ut, sive lumen de lumine dicas, sive verbum de verbo, sive spiritum de spiritu, sive dominum de domino; quodcumque de eo dixeris, unius tamen essentiae Patrem et Filium credas; et de eo ipso quod Pater est, Filium intelligas. Nam si aliquam comparisonem de rebus his quae videntur, in eo facias, ipsa dissimilitudine rerum non rationem ostendes, sed altercationem disputationum induces; et quia ex voce Dei scriptum est: *Cui me comparabitis?* (Isa. XLVI, 5). Ac proinde Deus, cui assimilari nihil potest, sufficiat credi, quod ipse sentitur, quia ipse credi se voluit, non indicari.

Denique, de hoc ipso quod tecum profiteris, si aliquam similitudinem velis in Deo conferre, nescio an quod comparaveris, possis expressius definire: ut puta, cum dicis lumen ex lumine, si ad explanandum illud scrupulosa narratione cogaris, quaero quomodo lumen ex lumine credas. Utrum quasi lucernam ex lucerna, vel quasi solem ex sole; ut aut duas lucernas, aut duos soles, quasi duos deos sub hoc exemplo inducas? Aut splendorem luminis ejusdem lucernae, vel claritatem solis de eodem sole fulgentem, lumen de lumine consignes, ut in matricem luminis Patris figuram assimiles; Filium

3 *intimabant?*, AV; *imitarunt*, N (sine sensu). — 4 *nominis ratio*, AV; *omnis ratio*, N. — 4 *ut in Patre et Filio unitatem substantiae*, AV; *in Patre et Filio ut unitatem substantiae*, N. — 6 *verbum de verbo*, AV; *virtutem de virtute*, N. — 7 *Dominum de Domino*, AV; *Deum de Deo*, N. — 8 *et de eo ipso*, AV; *id est, de eo ipso*, N. — 9 *Filium intelligas*, AV; *Filium natum intelligas*, N. — 10-11 *non rationem ostendes*, AV; *non ratione ostendis*, N. — 11 *disputationum induces*, AV; *disputationis inducis*, N. — 11-12 *et quia ex voce Dei scriptum*, VN; *ut cujus voce descriptum*, A, Tell. et Laet. Codd. — 13-14 *quod ipse sentitur*, AV; *quod esse sentitur*, N. — 14 *quia ipse credi*, NV; *quem ipse credi*, A; *non indicari*, AV; *non iudicari nec examinari*, N. — 15 *Denique de hoc*, NV; *denique si de hoc*, A. — 15-16 *si aliquam similitudinem*, NV; *ad aliquam similitudinem*, A. — 21 *aut splendorem*, AV; *in splendorem*, N. — 21-22 *ejusdem lucernae*, AV; *ejusdem de lumine lucernae*, N. — 22-23 *lumen de lumine consignes*, AV; *de lumine lumina signes*, N. — 23 *ut in matricem luminis*, AV; *ut in matrice luminis*, N.

vero in splendorem claritatis ostendas, quod de eo Propheta dixerit: *Apud te est fons vitae, et in lumine tuo videbimus lumen* (Psal. XXXV, 10)? vel Salomon, cum dicit: *Candor est lucis aeternae, et speculum sine macula Dei majestatis, et imago bonitatis illius* (Sap. VII, 26)?
 5 vel Apostolus hic praedicaverit Salvatorem nostrum imaginem esse invisibilis Dei, eo quod imago solis lux sua sit, quae de eodem sole procedit (Coloss. I, 15)?

Sed quanta ad haec responderi possunt, quae lites generant, quod Apostolus prohibet (II Tim. II, 24), longum est dicere: quippe cum
 10 constet lumen illud quod Deus est, aestimari, comprehendi et defini non posse; nec vere aliquid ex his quae in hoc mundo sunt, majestati divinae comparari; quia nihil de omnibus istis quae videntur aut dicuntur, secundum id quod Deus est, condigna similitudine aestimari potest, quippe cum ipsis intellectibus et sensibus major sit.
 15 Ideo praemonuit ut divinitatem substantiae crederes, et verum Filium de vero Patre cognosceres: de qualitate autem rei requirere non deberes; quia quale aut quantum sit, scire non possis. Hoc enim Prophetarum, hoc Apostoli praedicarunt.

* * *

20 Denique pro captu, pro viribus, pro fide nostra intueamur Deus quid sit, et videamus an ei aliquid possit comparari. Certe hic est, de quo et cum dicitur, non potest dici; cum aestimatur, non potest

1 in splendorem claritatis, AV; in splendorem ejusdem claritatis, N. — 1 quod de eo, AV; ut ex eo, N. — 5 vel Apostolus, AV; Apostolus, N. — 5 hic praedicaverit, AV; hinc praedicaverit, N (fortasse, cum praedicaverit). — 6 eo quod imago solis, AV; eo quod et imago solis, N. (Omisio solis in edits vet, est error librorum. Stat etiam in Commentariis in *Canticum Canticorum* et in *Tractatu I in SS. Scripturam*.) — 10 quod Deus est, AV; quod est, N. — 11 nec vere aliquid ex his, AV; nec debere ex his, N. — 11 in hoc mundo, AV; in mundo, N. — 12 divinae comparari, AV; divinae aliquid comparari, N. — 13 secundum id quod Deus est, AV; secundum hoc quod Deus est, N. — 15 Ideo praemonuit ut divinitatem substantiae, AV; et ideo praemonuit ut tantum de unitate substantiae, N. — 16 de qualitate autem rei, AV; de qualitate rei, N. — 17 scire non possis, AV; scire non potest, N. — 19 pro fide nostra, AV; pro fide, N (om. nostra). — 21-22 Certe hic est de quo et cum dicitur, AV; certe hoc est Deus, quod cum dicitur, N.

aestimari; cum comparatur, non potest comparari; cum definitur, ipsa sua definitione crescit. Qui caelum manu sua operit, pugno omnem mundi ambitum claudit. Quem totum omnia nesciunt, et metuendo sciunt. Cujus nomini et virtuti famulatur hic orbis, et ipsa elementorum sibi succedentium momentanea vicissitudo testatur. 5 Vide ergo si potest aliquid esse, cui possit Pater comparari et Filius; quia talis est Filius, qualis et Pater; non enim ipse se unum cum Patre diceret, nisi talem se, qualis est Pater, sciret.

Ratio quaedam est, quae apud Graecos λόγος nuncupatur, quae inter Patrem et Filium personas vel vocabula distinguit; quia et ipse 10 Filius ratio dicitur. Quae tamen ratio multis nominibus appellatur: modo verbum, modo virtus, modo sapientia, modo dextera, modo brachium, modo margarita, modo thesaurus, modo retia, modo aratrum, modo fons, modo petra, modo lapis angularis, modo agnus, modo homo, modo vitulus, modo aquila, modo leo, modo via, modo 15 veritas, modo vita: cum sit Deus omnia in omnibus, ut per haec vocabula divinarum dispositionum mysteria cognoscantur, non ut ipsa majestas Filii Dei proprie definita monstretur.

Quid est enim Filius de eo quod Pater est? Alius idem. Nam et ob hoc Verbum nuncupatur, quia ex proprio divino ore processit, 20 et nihil Pater sine eo aut jussit aut fecit. Virtus dicitur, quia vere de Deo et semper cum Deo est, et omnis potestas Patris in ipso

1 cum comparatur non potest comparari, omit. N. — 2 ipsa sua definitione, AV; ipsa definitione, N. — 2 Qui caelum manu sua operit, AV; Quia caelum manu sua cooperuit, N. — 3 omnem mundi ambitum claudit, AV; omnem mundi ambitum concludit, N. — 3 quem totum omnia, AV; quem omnia, N. — 6 Vide ergo si potes, AV; Hoc inquis. Vide ergo si potes, N. — 7-8 non enim ipse se unum cum Patre diceret, AV; non enim ipse unum cum Patre se diceret, N. — 7-8 talem se, qualis est Pater, sciret, AV; talem se de Patre, qualis est et Pater sciret, N. — 9 ratio quaedam est, AV; ratio quaedam (om. est), N. — 15-16 modo veritas, modo vita, A; veritas et vita, V; et veritas et vita, N. — 16 cum sit Deus, NV; Et ita, cum sit Deus, A. — 19-21 Quid est enim Filius de eo quod Pater est? Alius idem. Nam et ob hoc Verbum nuncupatur, quia ex proprio divino ore processit, et nihil Pater sine eo aut jussit aut fecit, AV; nam et hoc, A; Haec est enim Filius Dei, eo quod Pater est alius idem per quem facta sunt omnia. Nam ob hoc Verbum nuncupatur, quia semper in Patre et de Patre, et nihil sine eo Pater jussit aut fecit, N. — 21-22 quia vere de Deo et semper cum Deo est, et omnis potestas Patris, etc., AV; quia proprie de Deo est, et omnis potestas Patris, etc., N.

consistit. Sapientia appellatur, quia de corde Patris adveni-
 ens, arcana caelestia credentibus reseravit. Dextera nuncupatur, quia per eum
 omnia opera divina perfecta sunt. Brachium dicitur, quia ab ipso
 omnia continentur. Margarita appellatur, ut nihil illo pretiosius ha-
 5 beatur. Thesaurus dicitur, ut in ipso omnes opes et divitiae regno-
 rum caelestium conditae agnoscantur. Retia dicitur, quia per ipsum
 et in ipso de mari saeculi diversa gentium multitudo, sicut piscium,
 per aquam baptismatis in Ecclesia congregatur, ubi bonorum malo-
 rumque discrimen agnoscitur. Aratrum nuncupatur, quia signo cru-
 10 cis suae dura pectora subjiciuntur, ut necessario semini ipsa prae-
 parentur. Fons aquae vivae appellatur, quia ex eo sitientia corda cae-
 lestis aquae gratia irrigantur. Petra dicitur, quia credentibus forti-
 tudinem, incredulis duritiam praestat. Lapis angularis dicitur, quia
 utrosque parietes Novi et Veteris Testamenti unus et mediator in
 15 semetipso continens copulavit. Agnus dicitur, ut innocentia Christi
 et passio demonstraretur. Homo dicitur, quia secundum carnem pro-
 pter nos homines nasci dignatus est. Vitulus dicitur, quia propter
 nostram salutem pati sustinuit. Aquila dicitur, quia post venerabilem
 resurrectionem, ut rex alitum ad Patris revolat sedem. Leo dic-
 20 tus est, quia ipse est rex regum, qui mortem ac zabulum virtutis
 suae potestate comminuit. Via est, quia per ipsum ascensus est.

1-2 *Sapientia appellatur quia de corde Patris adveni-
 ens, arcana caelestia credentibus reseravit, AV; Sapientia appellatur, quia non aliunde quam de Patre
 veniens, credentibus arcana caelestia reseravit, N. — 3 opera divina, AV; divina
 opera, N. — 6 conditae agnoscantur, A; recognitae cognoscantur, NV. — 7-8 si-
 cut piscium per aquam baptismatis in Ecclesia congregantur, AV; more piscium,
 per baptismum in Ecclesia congregatur, N. — 9-10 crucis suae, AV; crucis eius, N.
 — 10 subjiciuntur, ut necessario semini ipsa, V; subjiciuntur, ut necessaria
 in ipsa, A; subj., ut necessaria in ipsa, Cod. Tell.; subiguntur, ut necessaria se-
 mini N (om. ipsa). Tractatus de fide, I, idem ac V, sed omit. ipsa. — 11 quia ex
 eo sitientia corda, AV; quia ex eo sapientium corda, N. — 13 duritiam praestat,
 AV; duritatem praestat, N. — 14 unus et mediator, AV; ipse unus et mediator, N.
 — 15 agnus dicitur, A; agnus appellatur, NV. — 18 pati sustinuit, AV; immo-
 lari sustinuit, N. — 19 ut rex alitum ad Patris revolat sedem, NV; ut rex alitum
 ad Patris pervolat sedem, Cod. Tell.; ut vere rex altam ad Patris pervolat sedem,
 A. Tract. I de fide: resurrectionem ad Patris sui revolat sedem. — 19-20 leo dic-
 tus est, AV; leo est dictus, N. — 21 per ipsum ascensus est, AV; per ipsum ad Pa-
 trem accessus est, N (optima lectio).*

Veritas est, quia mendacium nescit. Vita est, quia ipse universa vivificat.

Vides ergo per haec vocabula significationes dispositionum et operum divinorum praestensas, non tamen ipsum Deum proprie definitum. Est ergo Pater Deus immensus; aeternus, incomprehensibilis, inaestimabilis. Est et Filius ejus, Deus et Dominus noster, tantus, quantus est et Pater, sed non aliunde quam de Patre: «*Quia ego, inquit, de Patre exivi* (Joan. XVI, 28), hoc est lumen de lumine.

* * *

Sed ne ex eo occasionem aliquam haereticus capiat, cum duo nomina, vel duas personas, id est Patris et Filii, statuo, quasi duos deos dicam, ut illi duos ex diversitate confingunt; nos autem Patrem et Filium ita nominamus, ut unum Deum in his personis et nominibus consignemus. Viderint philosophi, viderint haeretici discipuli eorum, qui potestatum diversitate variantur: *Nobis tamen unus Deus est Pater*, ut Apostolus dixit, *ex quo omnia, et nos ex ipso: et unus Dominus Jesus Christus, Deus, dei Filius, per quem omnia, et nos per ipsum* (I Cor. VIII, 6).

Nam per duo quid aliud intelligitur, quam duorum per partes divisa substantia, et cum nominibus ipsis dissociata natura agendi ac jubendi tam voluntas quam imperia divisa? Porro Pater ac Filius

1 *veritas est*, N; *veritas*, AV. — 1-2 *quia ipse universa vivificat*, AV; *quia aut vitam et ipsum haec universa significat*, N. — 3 *per haec vocabula*, AV; *propter haec vocabula*, N. — 3 *significationes dispositionum*, NV; *significationes et dispositionum*, A. — 4 *praestensas*, AV; *praestensa*, N. — 4 *Deum proprie*, AV; *proprie*, N. — 6 *Filius ejus*, AV; *Filius*, N. — 7 *quantus est*, AV; *quantus*, N. — 8 *inquit, de Patre*, AV; *inquit de Deo Patre*, N. — 10-11 *duos... duos*, omit. N. — 11 *confinunt*, AV; *confinam*, N. — 11 *nos autem*, AV; *nos vero*, N. — 13-14 *philosophi, viderint haeretici discipuli eorum qui potestatum*, AV; *philosophi cum diis et nominibus et caelis suis apud quos iste numerus deorum potestatum*, N. — 15 *et nos ex ipso*, AN; *in ipso*, V. — 18 *nam per duo*, A; *nam duo*, NV. — 19 *divisa*, AV; *diversa*, N. — 19 *et cum nominibus ipsis dissociata natura*, V; *et cum omnibus ipsis dissociata natura*, A et Cods. Tell. et Laet.; *et cum omnibus ipsis diversa natura*, N. (Nonnullis. *disocia nat*). — 20 *jubendi*, AV; *jubandi*, N. — 20 *divisa*, AV; *diversa*, N.

etsi duae personae creduntur, ratione tamen et substantia unum sunt. Nam inaequalium societas melioris offensa est, et in injuriam ejus qui verus Deus est, si ei non verus alius comparatur: Deum qui injuste comparat, violat. Cum autem ego Patrem et Filium statuo, unitatem generis assigno; et si illam in personis divido, discretio tamen personarum rursus eadem nomina in unitatem sui naturalis foederis lege consignat.

Unde et tantus est Filius, quantus videbitur Pater, totus de toto, integer de integro, perfectus de perfecta consummataque virtute, sicut Apostolus dicit: *In quo omnis plenitudo divinitatis corporaliter habitat* (Coloss. II, 9). Nam et Jeremias receptissimus prophetarum, hanc unitatem divinitatis in Patre et Filio sciens, ait: *Hic est Deus noster, et non deputabitur alius absque illo: qui invenit omnem viam prudentiae, et dedit eam Jacob puero suo, et Israel dilecto suo. Post haec in terris visus est, et cum hominibus conversatus est* (Baruch. III, 3, 36). Et Isaias hoc ipsum praedicat dicens: *Haec dicit Dominus Deus: fatigata est Aegyptus, et negotiatio Aethiopum, et Sabaim viri excelsi, ad te transient, tui erunt servi; et post te ambulabunt vincti compedibus, et in te precabuntur; quoniam in te est Deus et non est alius Deus praeter te: tu es enim Deus* (Isa. V, 14).

Quod ne putes me eo supercilio dixisse, quo Sabellius fertur, qui ipsum Patrem, ipsum Filium profitetur, non ita nos totum in unam sententiam cogimus, ut aliorum haereticorum fraude capia-

2 et in injuriam ejus, AV; et injuria ejus, N. — 3 si ei non verus alius comparatur, N; non verus alius comparatur, AV. — 3-4 Deum qui injuste comparat violat, V; omittit, AN. — 5 discretio tamen, NV; discretionones tamen, A. — 6-7 naturali legis foedere consignat, A; naturalis foederis lege consignat, NV. — 9 perfectus de perfecto, N. — 10 apostolus dicit, AV; apostolus dicit ad Colossenses, N. — 11 habitat, Qui est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturae, quoniam in ipso condita sunt universa in caelis et in terra, visibilia et invisibilia, sive throni dominationes etc. etc. Jeremias, N. — 11 nam et Jeremias, AVN: nam et Barruch, ed. Rom. — 13 non deputabitur, AV; non reputabitur, N. — 14 dilecto suo, A; dilecto sibi, VN. — 16 Et Isaias hoc ipsum praedicat, AV; et hoc ipsum praedicat Isaias, N. — 18 ambulabunt, AV; ambulaverunt, N. — 19 et in te precabuntur, NV; et te deprecabuntur, A. — 20 tu es enim Deus, AV; tu es enim Deus Salvator Israel et nesciebamus, N. — 21 Sabellius fertur, AV; Sabellius frater, N. — 23 sententiam cogimus, AV; essentiam cogimus, N.

mur. Sed quia in ipso nomine personarum auctoritas indiscreta cognoscitur, et Filius non genere, sed personaliter a Patre nominatur; proinde totum Patri ascribimus quod est Filius; et totum Filio quod Pater est. Nihil non videbitur Patris, quod iudicabitur Filii: nec Filii, quod defenditur Patris, quia unitas majestatis non sinit deos plurali 5 vocabulo appellari: quippe cum constet Patrem et Filium unius esse substantiae, unde uterque unus Deus est dictus.

Illud ante cuncta metuentes, ne si Pater et Filius unum non sint, in invidiam recurrat auctoris, interpolata nativitas: hoc enim placuit haereticis, ut Deus ille omnipotens, invisibilis, immensus, degenera- 10 ret in Filio, non modo potestate, sed et conditione mutata, quasi non potuerit Pater de semetipso talem habere Filium, qualis et ipse est. Proinde nos verum Filium de vero Patre, qui semper fuit, et est unius substantiae cum Patre, defendimus. Et hoc est, quod Graeci ὁμοούσιον appellant, id est, cum uno aliud ipsum: ut personae audien- 15 tia nominum fierent, non ut substantiam vocabula separarent.

* * *

Sed ut omne mysterium haeresis Arrianae traducam, cur nolint Filium de Patris substantia credi, breviter intimabo. Auint enim: Cum

1 in ipso nomine, A; ipso nomine, NV. — 2 sed personaliter, AV; sed persona altera, N. — 3 quod est Filius, AV; quod est Filii, N. — 3-4 quod Pater est, AV; quod Patris est, N. — 4 Nihil non videbitur, AV; Nihil enim non videbitur, N. — 4 nec Filii, AV; nihil non Filii, N. — 5 defenditur Patris, AV; iudicabitur Patris, N. — 6 appellari, AV; nuncupari, N. — 8 ne si Pater, NV; quia nisi Pater, A; quod ubi pater, ed. anti.; quia nisi Pater, Tell. et Laet. — 8 non sint, AV; non sunt, N. — 9 in invidiam securrat auctoris, AVN; invidia recurrat auctoris, Vet. edds. et mss. — 10 ut Deus ille, AV; ut si sit Deus ille, N. — 10-11 degeneraret in Filio, AV; degeneraretur in Filio, N. — 11 — sed et conditione mutata, V; sed conditione mutata, AN; non modo potest esse de conditione, nonnulli Codd. — 12 talem habere Filium, V; talem habere, AN (om. Filium). — 12 qualis et ipse, AV; qualis ipse, N. — 13 Proinde, AV; Et proinde, N. — 13 qui semper fuit et est, AV; natum non factum, N. — 15 cum uno aliud ipsum, AV; alium ipsum, N. — 15-16 audientia nominum, NV; audientia nominatum, A; audientis nominatum, edd. vet. — 16 non ut substantiam, NV; et non ut substantiam, A. — 17-18 traducam, cur nolint Filium, AV; tradatur, cur nolint Filium, N.

sit Deus Pater omnipotens, invisibilis, inconvertibilis, immutabilis, perfectus, semper idem, aeternus; Filius vero visibilis, quia saepe a patribus visus est; et convertibilis atque mutabilis, quia in variis figuris singulis quibusque sese monstravit. Qui si de Patris, inquit, 5 esset substantia nunquam fieri posset, ut ante carnis assumptionem aut visibilis aut mutabilis cerneretur; quin potius, in aequalitate, qua Pater est, permansisset, ex cuius substantia erat: quia quod de Patre est, nec videri, nec mutari, nec converti posse credendum est.

Accedit ad causam, quia cum illapsus est in Mariam, cum Vir- 10 ginis uterum opplevit, aliud utique ex illa, quam quod venerat, natum est. Unde jam, inquit, corrupta substantia, statum vertit, ordinem perdit, continuo immutatione ipsa formandus de Deo in hominem, de spiritu in carnem. Et utique translatio omnis, interemptio est pristini. Ac per hoc aiunt: Si Filius de Patris substantia esset, 15 jam et Patrem minorem videri substantiae suae vel traditione, vel fine: et proinde Filium ex alia substantia credere maluerunt, quod converti, et mutari, et videri possit; quia hoc de Patris substantia credi non liceat.

Haec est causa erroris, haec origo haeresis Arianae, dum non in- 20 telligunt virtutem Dei, neque tanti sacramenti dispositionem agnoscunt, ut Deum humanis conditionibus comparent. Quibus primo in loco respondendum est Filium Dei non ita visum, ut Deus erat, sed ut homo capere poterat de Deo: deinde variis figuris non mutabilem et convertibilem ipsum esse, sed hoc esse potentiae Dei, ut cum se

1 *inmutabilis*, om. N. — 4 *figuris singulis quibusque*, NV; *figuris quibusque*, A. — 5 *numquam*, AV; omit. N. — 5-7 *fieri posset... qua Pater est*, AV; *fieri posset, ut et carnem adsumeret et invisibilis tamen atque immutabilis cerneretur; sed potius in ea qualitate qua Pater est*, N. — 12 *ipsa formandus*, V; *ipsa formatus*, N; *statim vertit ordinem, perdit continuo immutationem, ipsa formando*, Codd. Ambrosiani et Laet.; — *mutationem ipsa formando*, Teller., 2^a manu; *ipsa formandi* — 15 *jam et Patrem minorem videri*, AV. *posset etiam Pater minor videri*, N. — 16-17 *quod converti et mutari*, AV; *quae verti et mutari*, N. — 17 *possit*, AV; *posset*, N. — 17 *quia hoc*, AV; *quia haec*, N. — 21-22 *primo in loco respondendum est Filium*, VN Tell.; *primo respondendum est in loco Filium*, Codd. Ambrosiani. — 22-23 *sed ut homo capere poterat de Deo*, AV; *sed ut homo poterat*, N. (om. *capere et de Deo*). — 24 *ipsum esse*, AV; *ipsum* (om. *esse*), N.

singulis, prout vult, revelare dignatur, habitum mutet, non substantiam vertat; nec proprietatem qualitatis amittat, sed juxta meritum videntis, temperamentum majestatis adhibeat; ipse tamen idem, ut semper est, in substantiae suae proprietate permaneat, sicut scriptum est: *Mutabis eos et mutabuntur: tu autem idem ipse es, et anni tui non deficiet* (Psal: CI, 28).

Nam etsi multa sunt, ex his quae in hoc mundo videntur, quae ex alio convertuntur in aliud; ut desinant esse quod erant, et hoc sint quod retro non fuerant: ut limus cum in hominem figuratur, limus esse jam desinit; aut pisces aut aves, cum de aqua procedunt, 10 ex eo jam non aqua, quia aliud; ut lutum figuli, cum solidatur in testam; ut lapis, cum dissolvitur decoctus in calcem; ut arena, cum mutatur in vitrum, et caetera, quae longum est recensere; sed multum interest, stulte haeretice, inter ea quae facta sunt, et Eum qui omnia, quemadmodum voluit, fecit. Quae autem facta sunt, adscriptae con- 15 ditioni deserviunt; qui vero fecit, suae voluntatis et proprii juris est: Neque potest in aliud, quam quod est, aliquo cogente, mutari: sed prout vult, et cui vult, se demonstrat. Nam si angeli, <qui> in figura hominum saepe sunt visi, et tamen aliud non sunt quam quod se esse norunt, neque substantiam mutant, cum formam humani corporis sumunt; quanto magis ipse Dominus noster qui omnia fecit, qui ipsis angelis, ut hoc possent, sua institutione concessit?

Huc accedit, quod sic Filium Dei, ut jam dictum est, visum a Patribus approbamus, ut non totum in illo, quod Deus est, videretur, sed dispositiones rerum futurarum, quae suis quibusque tempo- 25 ribus complendae erant, in illo per imaginem cernerentur. Nam, quis Filium Dei videre potuit, antequam conspicibilem materiam, sicut ei placuit, assumpsit, vel ipsum hominem induere dignatus est?

1 *revelare dignatur*, AV; *revelare dignetur*, N. — 8 *convertuntur*, VN; *convertantur*, A. — 10-11 *aut pisces... quia aliud*: omit. N. — 14-15 *et eum qui omnia quemadmodum voluit fecit*, AV; *et cum qui fecit omnia et quemadmodum voluit fecit*, N. — 15 *quae autem*, VN; *quae*, A. — 17 *quam quod est*, AV; *quam est*, N. — 18 *se*, AV; *sese*, N. — 19-20 *quam quod se esse norunt*, AV; *quam quod esse norunt*, N. — 21 *noster qui omnia*, AV; *qui omnia* (om. *noster*), N. — 23 *quod si Filium Dei*, NV; *quod sic Filium Dei*, A. — 23-24 *ita visum a patribus*, NV; *visum a patribus*, A. — 25 *sed ut dispositiones* NV; *sed dispositiones*, A. — 27-28 *sicut ei placuit* AV; *quae ei placuit*; N.

Qui, etsi Abrahae visus est (Gen. XVIII, 1), sed in forma humani corporis visus est; quo scilicet postremis temporibus in homine venturus esse ostenderetur.

Jacob etiam alibi in angelo (Gen. XXVIII, 13), alibi aequè videtur in homine. Qui ideo se in angelo demonstravit, ut nuntium se magni consilii indicaret; in homine vero, cum quo et colluctatus fuisse describitur, ut imaginem futurae colluctationis, quam cum Israel habiturus erat, cum secundum hominem advenisset, praecipue indicaret. Sed ut Dominum crederet, cum quo tanto certamine sub figura hominis luctabatur, Israel, id est, homo videns Deum, nomen accepit (Gen. XXXII, 24, 28). *Vidi, inquit, Deum facie ad faciem, et salva facta est anima mea* (Ibid. 30). Et utique figuram hominis viderat, quam Deus Dei Filius induerat.

Moysi in rubo in flamma ignis apparuit (Exod. III, 2) ut lumen credentibus, incredulis iudicium demonstraret; quia Christus credentibus salus est, non credentibus poena, ut Apostolus ait: *Aliis odor vitae in vitam, aliis odor mortis in mortem* (2. Cor. II, 16).

Populum Israel in columna nubis per diem, et per noctem in columna ignis, quasi dux itineris praecedebat (Exod. XIII, 21); ut baptismi gratiam per nubem, et donum sancti Spiritus per ignem ostenderet; quia apostolus Paulus in nube patres baptizatos scribit (1. Cor. X, 2), et Spiritum, sicut ignem esse, *Apostolorum Acta* declarant (Act. II, 3).

Vides ergo per omnia, haeretice, characteres divinarum Scripturarum in honorem Dei patribus praeostensos; non tamen ipsum Deum, ut est proprie revelatum. Denique cum Moyses oraret ut faciem Dei

1 qui etsi Abrahae, AV; qui si Abrahae, N. — 2 quo scilicet, AV; quod scilicet, N. — 3 esse ostenderetur, AV; esset ostendit, N; (fort. sese ostenderetur). — 6 cum quo et colluctatus, AV; cum quo colluctatus, N. — 9 sed ut Dominum crederet, AV; sed ut Deum crederet, N. — 10 Israel, id est, homo, AV; Israel, homo, N. — 11 vidi enim, inquit, VN; vidi inquit, A. — 15 iudicium demonstraret, AV; iudicium ostenderet, N. — 16 ut Apostolus ait, AV; ut Apostolus dicit, N. — 21 quia Apostolus Paulus, AV; unde et Apostolus Paulus, N. — 24 haeretice, characteres divinarum scripturarum, AV; disputationum signa divinarum scripturarum, N. — 25 in honorem Dei patribus praeostensos, AV; in honorem Dei Patris praeostensu, N. — 26 Moyses oraret, AV; Moyses rogaret, N.

pure videret, quid ad illum continuo Deus? *Non poteris*, inquit, *videre faciem meam: non enim videbit homo faciem meam et vivet* (Exod. XXXI, 20). Hoc ipso quod negatur aspectus, claritas assignatur, quae, scilicet, tanta est, quanta credenda est, quae invisibilis indicatur. Cum ergo Moyses, qui et situm caeli, et ordines mundi, et elementorum vices, totius denique orbis ornamenta digesserit, indicarit, expresserit, cui ipse Dominus testimonium perhibuit dicens: *Nemo erit ex prophetis ut servus meus Moyses, cui facie ad faciem, ore ad os locutus sum* (Num. XII, 7, 8); Deum tamen pure videre non potuit. Merito quidem prophetia omni dignus, sed non usque adeo, ut intueri Deum valeret, qui homo tantummodo esset.

Et utique hic omnia Filii verba defendimus, quem in monte Sina cum Moyse locutum esse scimus (Exod. XXXI, 18), qui agendis explicandisque rebus a Patre advenerat: quia omnia a principio per ipsum et ordinari, et explicari, et manere convenerat, ut habendi Filii haec praecipue ratio constaret. Et tamen sic visus accipitur, ut alicujus conspicabilis, ut dixi, materiae dispositione assumpta videretur, salva scilicet invisibilitate ejus, quam a conspectu omnium majestas interfusa seposuit. Non enim sic humanis aspectibus revelatus est, ut tota in illo deitas appareret: sed, ad vicem speculi cum conceptos intra lucem suam vultus, quasi ad plenam effigiem hominis includit, ita majestatis ejus, praeunte fulgore, intra id visum est, quod imaginem veritatis, non ipsum Deum, proprie demonstraret.

1 *quid ad illum continuo Deus?*, AV; *quid ad illum continuo dixit Deus?*, N. — 1-2 *Non poteris, inquit, videre faciem meam*, omit. N. — 3 *claritas assignatur*, AV; *claritas indicatur*, N. — 5-6 *Moyses qui et situm caeli, et ordines mundi, et elementorum vices*, AV; *Moyses, qui scilicet caeli ordines, mundi elementorum vices*, N; *qui*, omit. V (fort. rectius). — 7 *testimonium perhibuit*, AV; *testimonium omnium perhibuit*, N. — 10 *prophetia omni*, V; *prophetia omnis*, A; *prophetiae omnis*, N. — 11 *valeret*, AV; *possit*, N. — 11 *qui homo*, N; *quia homo*, V; *qua homo*, A. — 12 *Et utique hic*, NV; *Et utique haec*, A. — 15 *et ordinari et explicari*, AV; *ordinari, explicari*, N. — 16 *haec praecipue ratio*, VN; *haec praecipua ratio*, A. — 16 *sic visus accipitur*, AV; *sic ejus incarnatio accipitur*, N. — 17 *materiae dispositione*, AV; *materiae dispositio*, N. — 19 *sic humanis aspectibus*, AV; *si humanis aspectibus*, N. — 21 *intra lucem*, AV; *infra lucem*, N. — 22-23 *ita majestatis... demonstraret, locus corruptus; Ita majestatis ejus... visum est*, VA (ut textus); *ita majestas ejus... intra id visum esse*, Tell. et vets. edds.; *ita majestatis ejus praeunte fulgore, intra id visum est quia est ut imaginem veritatis*, N.

Sic et cum hominem induere dignatus est, non labem aeternitati intulit, ut spiritum in carnem mutaret, sed ut suscepto homini immortalitatem atque aeternitatem caelestis vitae praestaret. Nam etsi Apostolus *semetipsum exinanisse* dicit, *formam servi* suscipiendo, non
 5 utique sic exinanitum accipimus, ut aliud quam quod fuerat, idem Spiritus fieret: sed ut seposito interim majestatis suae honore, humanum corpus indueret; quo suscepto, salus gentium fieret. Ut enim sol cum nube tegitur, claritas ejus comprimitur, non caecatur: et lumen illud, quod toto orbe diffusum, claro splendore cuncta perfundit,
 10 parvo admodum obstaculo nubis includitur, non aufertur: sic et Homo ille quem Dominus Jesus Salvatorque noster, id est Deus Deique Filius, induit, deitatem in illo non intercepit, sed abscondit.

Denique cum in monte se paululum extra ipsum hominem extulisset, fulgore luminis ejus pene obcaecati apostoli in terram quippe
 15 homines ceciderunt (Matth. XVII, 6), periclitati vitam, nisi eis Dominus, compresso rursus majestatis suae honore, ut misericors subvenisset, secundum illam sententiam: Deum nemo vidit et vixit (Exod. XXXIII, 20). Ut ergo claritas solis, cum non usque ad nostros emicat visus, sibi salva est, quia, quod non videtur, infirmitatis
 20 est nostrae, quorum oculos nubium texit obscuritas: [ita et majestas illa divina, quae, ut dixi, corpus induerat], probat se non suo detrimento proprii latuisse fulgoris, sed carnis, ut dixi, beneficio, cujus causa Filius Dei Filius Hominis esse sustinuit.

Nempe enim de Spiritu Dei Virgo concepit; et quod concepit,

2-3 ut spiritum in carnem mutaret, sed ut suscepto homini immortalitatem, VA; ut spiritus se mutaret in carnem, sed ut suscepto hominis immortalitatem, N. — 5 accipimus, AV; accipiemus, N. — 6 Spiritus fieret, AVN; Christus fieret, Cód. Tell. et vets. edds. — 11 Dominus Iesus Salvatorque, A; Dominus Salvatorque, NV. — 12 Deitatem in illo, NV; Deum tamen, A; Divinitatem in illo, Vigil. ed. Chiffeti. — 14 Apostoli in terra, AV; Apostoli sunt in terra, N. — 15 periclitati vitam, AV; periclitati de vita, N. — 17 secundum illam sententiam, AV; secundum illam sententiam scripturae divinae dicentis, N. — 17 Nemo vidit Deum et vixit, AV; Deum nemo vidit et vixit, N. — 18 cum non usque ad nostros, V; cum usque ad nostros, A, Tell. et Laet.; non usque ad nostros (om. cum), N. — 19 sibi salva est, AV; sed sibi salva est, N. — 19 videtur, ANV; fort. videatur. — 20-21 ita et majestas illa divina, quae, ut dixi, corpus induerat, VN; ita ...induerat om. cet. et A. — 21 non suo, AN; non (om. suo) V. — 22 proprii latuisse fulgoris, AV; proprio latuisse fulgore, N.

hoc peperit, id est, Deum, homini suo, ut jam dixi, sociatum; sicut ipse dixit: *Quod nascitur de carne, caro est: et quod nascitur de spiritu, spiritus est* (Joan. III, 6), quia Deus spiritus est, et de Deo natus est. Sicut et angelus ad Mariam Virginem dixit: *Spiritus Dei veniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit te. Propterea, quod nascetur 5 ex te sanctum, vocabitur Filius Dei* (Luc. I, 35).

Vides ergo ipsum Spiritum, id est Filium Dei, venisse ad Virginem et inde Dei et hominis Filium processisse; nec tamen ipso indumento carnis Dei Filium esse mutatum, sed eundem ipsum esse in homine, qui fuerat ante mundum cum Patre, *per quem facta sunt 10 omnia, et sine quo factum est nihil*, sicut evangelista ait: *Mundus per ipsum factus est, et mundus eum non cognovit* (Joan. I, 10).

Ceterum, amentis est credere ab eo posse liberari, qui ut liberaret, emissus est: ut nasceretur, oppressus est: ut immortalitatem reciperet, transivit ad mortem. Sed absit, haeretice, ut sensus tuae iniquitatis a catholicis admittatur. Nos enim credimus immutabilem et 15 inconvertibilem Verbum et Spiritum, id est Filium Dei, qui cum hominem induit, non statum vertit, non ordinem perdidit, non substantiam immutavit; sed illuvias ejusdem corporis aeterno claritatis suae lumine illustravit, ut ad nos per tramitem corporis ejus lux sancti Spiritus, et aeternae vitae gratia redundaret. 20

1 *Deum homini suo*, AV; *Deum carni et animae suae, id est, homini* (om. suo), N. — 1-2 *ut iam dixi sociatum sicut ipse dixit*, AV; *ut iam dixi, personae unitate sociatum, sicut ipse ait*, N. — 3 *quia Deus spiritus est*, AV; *quia spiritus est*, N. — 4 *virginem dixit*, AV; *virginem dicit*, N. — 5 *Propterea quod nascetur*, AV; *propterea et quod nascetur*, N. — 7 *spiritum, id est, Filium Dei*, AV; *Verbum, ipsum Dei Filium*, N. — 10 *ante mundum cum Patre*, AV; *ante mundum apud Patrem, Deus*, N. — 12 *per ipsum* AV; *per eum*, N. — 13 *ceterum, amentis est credere ab eo posse liberari*, AV; *ceterum amentia est credere posse ab eo liberari*, N. — 13-14 *qui ut liberaret emissus est; ut nasceretur, oppressus est; ut immortalitatem reciperet, transivit ad mortem*, AV; *qui ut liberaretur missus est, ut ab immortalitate redigeret, qui transiit ad mortem; qui ut nasceretur oppressus est*, N. — 15-16 *ut sensus tuae iniquitates*, VA; *ut sensus tui iniquitas*. — 17 *inconvertibilem Verbum et spiritum, id est Filium Dei qui*, AV; *inconvertibilem, sicut Patrem, ita et Spiritum Sanctum et Filium Dei, qui*, N. — 19 *sed illuvias ejusdem*, AV; *sed indumento ejusdem*, N. — 20 *illustravit*, AV; *illustrato*, N. — 20 *ut ad AV; virtute ad*, N. — 21 *redundaret*, AV; *redundavit*, N.

Quem, etsi passum credimus et sepultum, sed homo ille passus est, quem Filius Dei suscepit, quem induit, quem portavit. Sed quia totum ad auctorem referebatur, quidquid homo ille patiebatur, ideo mors et passio Domini indicatur: nam et constat immortale esse, quod Dei est: hominis, quod caducum.

Tertia quoque die resurrexit, non Deus in homine, sed homo potius in Deum.

Ascendit in caelos, obtulit Patri suo hominem illum, gratissimum munus. Consedit ad dexteram Patris, secundum quod scriptum est: *Dixit Dominus Domino meo: Sede ad dexteram meam* (Psal. XIX, 1).

Misit nobis Spiritum sanctum de propria sua, et ipsa una substantia sua, protectorem, sanctificatorem, et deductorem in vitam aeternam, sicut scriptum est ex voce Dei: *Effundam de Spiritu meo super servos meos et ancillas meas* (Joel. II, 29). Et iterum: *Spiritus ex me prodibit* (Isa. LVII, 16). Et ipse Dominus Salvatorque noster: *De meo, inquit, accipiet* (Joan. XVI, 15): ex eo utique quod est Filius, quia et Filius de eo quod Pater est.

Ex inde, praefinito tempore venturus vivos mortuosque iudicaturus, ut reddat credentibus praemia, non credentibus vero supplicia. Cujus regnum aeternum, immortale, nec initium habet nec terminum: cui est honor et gloria in saecula saeculorum.

* * *

Haec qui legis, per Deum obsecro, ne simplicitatem sensus in

4 Domini indicatur, A; iudicatur, V; dicebatur, N. — 4-5 nam et constat immortale esse, quod Dei est; hominis, quod caducum, AV; est enim in Christo, sicut genuina et dup ex, divina scilicet humanaque substantia, ita una eademque persona; sed constat immortale esse quod Dei est; hominis, quod caducum, N. — 8-9 optulit Patri suo hominem illum gratissimum munus, AV; optulit Patri suo humanam illam quam suscepit pro hominum salute naturam, gratissimum munus, N. — 11-12 et ipsa una substantia sua, AV. ex una eademque substantia, N. — 12 sua, om. NV; est in, A. — 12 sanctificatorem et deductorem, AV; signatorem, et ductorem, N. — 15 ex me prodibit, AN; prodiet, V. — 20-21 nec terminum, AV; nec finem, N. — 21 cui est honor, AV; cuius est honor, N. — 21 saecula saeculorum, AV; saecula saeculorum. Amen. N. — 22 Haec qui legis... oppositum, invenitur tantum in recenssione ambrosiana.

ambiguum torqueas, aut alias quam dicta sunt, trahas; quia nos Patrem, verum Patrem confitemur; et Filium Dei, verum Filium Dei; et Spiritum sanctum, vere Spiritum sanctum credimus; tres personas unius substantiae et unius divinitatis confitentes. Sabellii autem, et Photini, necnon Arrii sectam, et si qua alia sunt, quae contra regulam veritatis veniunt condemnamus. Nicaenae autem Synodi Tractatum, omni animi nisu ex tota fide servantes, amplectimur: hunc enim Tractatum scimus contra omnes haereses invicta veritate oppositum. 5

7-8 *hunc enim Tractatum*, i. e., Nicaenae Synodi Symbolum.

The first part of the book is devoted to a description of the
 life of the people of the country. It is a very interesting
 and useful work. The author has done a great deal of
 research and has collected a large amount of material.
 The book is well written and is a valuable addition
 to the literature of the country. It is a must for
 every student of the subject. The author's style is
 clear and concise. The book is a masterpiece of
 scholarship and is a credit to the author's
 industry and ability. It is a work of great
 value and interest. The author has done a
 great deal of good and has made a valuable
 contribution to the knowledge of the country.

THE HISTORY OF THE

DE FIDE NICAENA TRACTATUS
SEU PROFESSIO

ADVERTENCIA

LA siguiente Profesión de Fe se halla a continuación del *Tratado de Fide* en las Obras del Nacianceno con el título de *Tractatus de Fide catholica, Oratio L.* Esta proximidad con el «Libro de Fide» la hacía ya sospechosa de algún parentesco con ella, ya que su redacción es originariamente latina y no griega, a pesar de que se afirme de ambos tratados, que están vertidos del griego por Rufino ¹. Una comparación entre sí de estos dos escritos lleva a la convicción plena de que, o son de la misma mano, o el segundo es extracto o calco del primero. En efecto, hay entre ellos multitud de expresiones, de términos y giros idénticos, que arguyen una dependencia de redacción inequívoca. Pero ¿es realmente de Gregorio de Elvira esta Fórmula de Fe? Y si lo es, ¿con qué ocasión la redactó? En cuanto a lo primero, los críticos modernos están contestes en afirmarlo, aunque no se alega más argumento que la conformidad de texto, innegable. En cuanto a lo segundo, tampoco hay datos concretos que lo prueben o convenzan. Puede suponerse, sin embargo, o que esta Profesión de Fe fué enviada a Roma al círculo luciferiano capitaneado por los presbíteros Faustino y Marcelino; o bien, que tal Fórmula fué exigida por los agentes imperiales, para asegurarse de su ortodoxia, antes de dar el decreto de protección y amparo en favor de sus secuaces, a quienes se les da el título de ortodoxos en

¹ El primero en defender la paternidad elviriana de esta Profesión de Fe, así como del *Tratado de Fide*, fué Quesnel, en el Prólogo a las obras de San León Magno. Véase su *Introducción*.

la fe, y se alega precisamente tal título para prohibir que se les persiga como a herejes. El hecho es, que aparece en la antiquísima Colección de Cánones de la Iglesia Romana. También aparece atribuída a San Dámaso Papa, con cuya *Fides* tiene íntimos contactos. Asimismo se atribuye a San Gregorio Nacienceno, *Oratio 50*; a San Jerónimo, *Epístola 15*; y a San Agustín, *Sermo 235*.

Es de notar que el texto que figura en San Agustín es algún tanto distinto de éste, pues se halla en varios sitios amplificado y retochado, aunque conservando todo el texto de la anterior. Las ampliificaciones y retoques son evidentemente posteriores a nuestro autor, y tienden a esclarecer el texto, un poco oscuro, de la redacción primera. Puede verse en el tomo XXXIX, c. 2.180, de la Patrología de Migne.

Atribuída al mismo autor se halla otra Fórmula de Fe en muchos manuscritos, intitulada *Fides Romanorum*, que trae la recensión Ambrosiana, el Ps. Phoebadio, Migne, P. L. XX, 49; y el Ps. Vigilio de Tapso, *De Trinitate*, I. IX, P.L. LXXII, 287.

También se le ha atribuído una nueva Fórmula de Fe, denominada *Fides Sancti Hieronimi*, publicada por G. Morin en *Anecdota Maredsolana*, III, 3, 1903, pp. 199-200.

Algo extraño parecerá a nuestros lectores, que un mismo autor escribiera tantas Profesiones de Fe; y el crítico más benigno se halla ante ellas tentado de vehementes sospechas sobre su autenticidad. El P. Wilmar, que ha hablado de ellas, lo hace en tales términos, que difícilmente se clarea su pensamiento. Para nosotros sólo la *De fide catholica* y la *Fides Romanorum* pueden pasar como auténticas, y aun esto con las reservas que hemos dicho ¹.

¹ Cfr. A. E. BURN, *An Introduction to the Creeds*, London, 1899, pp. 216-218. ANDR. WILMART, *Rev. Bénédictine*, XXX, 1913, p. 271. G. MORIN, *Anecdota Maredsolana*, III, 3, 1903, pp. 199-200. SEV. GONZÁLEZ, *Revista española de teología*, I, 1940-41, p. 340.

DE FIDE NICAENA TRACTATUS

Credimus in unum Deum, Patrem, omnipotentem; et in Unigenitum Filium eius Jesum Christum, Deum et Dominum Salvatorem nostrum; et in Spiritum sanctum Deum. Non tres Deos sed Patrem et Filium et Spiritum sanctum unum Deum esse confitemur. Nec sic unum Deum, quasi solitarium; nec eundem, qui ipse sibi Pater sit, ipse et Filius; sed Patrem verum, qui genuit Filium verum, id est, Deum de Deo, lumen de lumine, vitam ex vita, perfectum de perfecto, totum a toto, plenum a pleno; non creatum, sed genitum; non ex nihilo, sed ex Patre, unius substantiae cum Patre. Spiritum vero sanctum Deum, non ingentum neque genitum, non creatum nec factum, sed Patris et Filii [Spiritus], semper in patre et in Filio coaeternum, veneramur. Unum tamen Deum; qui ex uno Patre, totum quod Patris est, Deus natus est Filius; et in Patre, totum quod inest, totum genuit [in] Filium. Pater, Filium generans, non minuit nec amisit plenitudinis suae deitatem. Totum autem quod Deus Pater est, id esse et Filium, ab eo natum, certissime tenentes, cum Spiritu sancto unum Deum piissime confitemur.

Credimus, in Iesum Christum Dominum nostrum, Dei Filium, per quem omnia facta sunt, quae in caelis et in terra, visibilia et invisibilia; propter nostram salutem descendisse de caelo, qui nunquam desierit esse in caelo. Et natum de Spiritu Sancto ex Maria Virgine. Verbum caro factum, non amisit quod fuerat, sed caepit esse quod non erat; non Deum mutatum, sed Deum permanentem; etiam hominem natum, non putative, sed vere; non aereum, sed corporeum; non phantasticum, sed carneum, ossa, sanguinem, sensum et animam habentem. Ita verum hominem, ut verum Deum; unum eundemque hominem, verum hominem et verum Deum intelligimus,

ita, ut verum Deum et verum hominem fuisse nullo modo ambigamus confitendum. Hunc eundem Dominum nostrum Iesum Christum, adimplesse legem et prophetas, passum sub Pontio Pilato, crucifixum; secundum Scripturas tertia die a mortuis resurrexisse; adsumptum in caelis, sedere ad dextram Patris. Inde venturum iudicare vivos et martuos. Spectamus, in huius morte et sanguine emundatos, remissionem peccatorum consecuturos. Resuscitandos nos ab eo in his corporibus et in eadem carne, qua nunc sumus, sicut et ipse in eadem carne qua natus et passus et mortuus est, et resurrexit. Et animas cum hac carne vel corpora nostra accepturos. Ab eo autem vitam aeternam, praemium boni meriti, aut sententiam pro peccatis aeterni supplicii. Amen.

LOS VEINTE TRATADOS
«IN SACROSANCTAM SCRIPTURAM»
DE GREGORIO ELIBERRITANO

ADVERTENCIA PRELIMINAR A ESTA EDICION

AUNQUE en el tomo anterior hemos expuesto cuanto la crítica moderna ha dicho en pro o en contra de la autenticidad de estos veinte *Tratados*, nuestras últimas investigaciones sobre la materia nos han permitido añadir algunos datos interesantes, que queremos dejar consignados aquí. Algunos, pudieran ser francas objeciones contra la autenticidad de los mismos; que, no obstante, creemos de fácil solución. Otros son argumentos positivos, que reafirman la paternidad eliberritana de los dichos *Tratados*, que de antemano sostenemos como indubitablemente genuinos del Pseudo-Orígenes español, o sea de Gregorio de Elvira. Examinemos brevemente unos y otros, porque sus derivaciones lógicas a otros terrenos son también interesantes.

Hace ya algunos años, dos o tres al menos, que el P. José Madoz, en un artículo en que impugnaba la paternidad isidoriana del *Liber de variis quaestionibus*, vindicándolo para Félix de Urgel, fundamentaba casi toda su argumentación positiva sobre el empleo del verbo *liniare*, que Agobardo de Lión echaba en cara al heresiarca urgelense, como una invención poco feliz de su numen. Efectivamente, en la citada obra de *Variis quaestionibus* se emplea este verbo cuatro o cinco veces con la significación de delinear, configurar, dibujar. Hemos de suponer verídica la inculpación de Agobardo, aunque en lo poquísimo que hoy poseemos del hersiarca adopcionista no aparece tal término, ni siquiera en los fragmentos alegados por el Obispo de Lión. No creemos, sin embargo, que el fuerte de este escritor y prelado, de origen español, fuese la filología y la crítica textual. Por los

mismos días en que él arremetía contra el obispo urgelense con una saña poco cristiana, y menos convincente — sin advertir que también él tenía el tejado no ya de vidrio, sino completamente roto, abrazando la herejía iconoclasta, entonces bastante extendida por el sur de Francia y el norte de Italia — el principal impugnador del Adopcionismo, Beato de Liébana, copiaba en su *Comentario al Apocalipsis* fragmentos de estos veinte *Tratados*, donde la palabra o verbo *liniare* se repetía con alguna frecuencia. Este término, de ser cierta la afirmación del P. Madoz, crearía una dificultad insuperable a la autenticidad eliberritana de estos veinte *Tratados*. El asunto es grave, y conviene que expongamos el caso con toda sinceridad y exactitud, sin rehuir la más mínima consecuencia.

Citemos primero los casos en que se encuentra este verbo y la forma en que se encuentra, que es aún más interesante para nuestro intento, y las agravantes que reviste desde el punto de vista filológico. Tomemos como base de citas nuestra edición del *Corpus Scurialense*.

Dice así en la página 27:

«Illa enim arbor sub cuius umbra Ismahelem
posuit Agar, Crucis Dominicae *liniabat* imaginem».

En la página 49:

«Qui utique duo spadones duorum populorum figuram
evidenti ratione *liniabant*...»

En la página 155:

«Qui numerus vernaculorum, trecentis constitutus, signum,
ut saepe dictum est, crucis perspicue *liniabat*...»

En la página 180:

«Sed quomodo portamus imaginem caelestis, nisi secundum *liniamenta* Christi, in omni sanctitate...?»

En la página 188:

«Sed haec imago figuram Antichristi proprie
liniabat...».

Es muy posible que un repaso más diligente diese el hallazgo de algún caso más. Pero, para nuestro intento, bastan y sobran los alegados. Antes de pasar adelante advirtamos al lector de la identidad de expresión de esta obra y las alegadas por el P. Madoz de la de *Variis Quaestionibus*, hasta el punto de tener que confesar que o son las dos obras del mismo autor, o el uno copió del otro.

Que no es de Félix de Urgel, queda pronto descartado, si se tiene en cuenta que esta obra fué utilizada por Beato de Liébana a nombre de Orígenes, así como por San Isidoro, según prueban Wilmart y Batiffol en su estudio preliminar a la edición de los *Tractatus*. Pero no adelantemos noticias. Volvamos al verbo *liniare*.

La objeción es tanto más grave, cuanto que esta palabra *liniare* no se halla en ninguna de las otras obras atribuídas al Eliberritano. Al menos nuestras pesquisas han resultado infructuosas. ¿Qué decir de todo esto? ¿Rechazaremos por esto estos veinte *Tratados*, y se los endosaremos también a Félix de Urgel o a alguno de época medioeval? ¿Son sólidos los argumentos en que Wilmart, Morin, Batiffol, etc. etc., apoyaron la filiación gregoriana de estos veinte *Tratados*? El asunto es de una importancia trascendental y se presta, naturalmente, a un revuelo en el campo de la crítica textual de los que se dicen sonados.

Esto nos indica que en crítica hay que andar con pies de plomo, y que es muy aventurado, por cuatro citas y algunas coincidencias, dar por conclusa una argumentación sólida, firme, basada en razones de crítica interna, y en centenares de coincidencias, que no pueden darse por fortuitas ni de escaso valor. El camino a seguir en este supuesto era haber buscado la genealogía de esta palabra y llegar hasta la fuente. El hecho es que los veinte *Tratados* cuentan con una argumentación irrefragable a su favor, y su texto está tan íntimamente ligado con la *Exposición del Cantar de los Cantares* y otros escritos del Eliberritano, que por mucho que hemos tratado de invalidar dichos argumentos, y convencernos de lo contrario, cada vez

nos hemos afianzado más en su autenticidad. Hemos querido adelantarlo para que los investigadores de novedades y amigos de provocar estridencias y llamar la atención, no caigan en la tentación maligna, sacando de quicio las cosas y agitando de nuevo esta cuestión, que puede darse por resuelta, y bien resuelta ¹.

Los veinte *Tratados in Sacrosanctam Scripturam* no debieron tener mucha difusión en la península. Sin embargo, no fueron desconocidos; antes bien puede decirse que las únicas citas de los mismos son de España. Ya son conocidas las implícitas de Beato de Liébana, quien debió poseer una colección completa, no sólo de estos veinte *Tratados*, sino también del Comentario al *Cantar de los Cantares*, de los que copia dos grandes fragmentos en su apologético contra Eli-

¹ El presente caso está íntimamente ligado con el provocado por el P. J. Madoz sobre la autenticidad del *Liber de variis quaestionibus* que quiso vindicar para Félix de Urgel, a base del verbo *liniare* y de ciertos parentescos de expresión con los Adopcionistas. Por lo que decimos aquí, su argumentación principal cae por su base. Félix de Urgel pudo utilizar esta obra y tomar de ella el verbo *liniare*, como San Isidoro en la suya. No se olvide que Elipando, en carta a Félix, le decía que habían llegado a él de sus hermanos de Córdoba algunos escritos en que podía fundamentar y apoyar su doctrina. No dudamos que uno de ellos era éste *De variis quaestionibus*. Las razones que alegamos en nuestra refutación al P. Madoz, unidas a éstas, nos parecen convincentes para no atribuir a Félix de Urgel la citada obra. En cuanto a San Isidoro, queda la cosa como estaba. Nos parece muy prematuro el juicio de los autores del *Apéndice de Patrología Española* a la Patrología de Altaner, y el del P. Deekers, que se han pronunciado sin más por Félix, cuando todos los textos bíblicos acusan una redacción mucho más antigua. En cambio, los sabios benedictinos de Beuron en sus prolegómenos a la nueva edición de la *Vetus latina* siguen con San Isidoro, y provisionalmente nos parece lo más acertado. El parentesco de expresiones adopcionistas de San Isidoro y la liturgia Mozárabe están fuera de duda. Las citas isidorianas de Elipando en su mayoría y las más duras son verídicas. Y D. De Bruyne ha podido comprobar que en la edición de Lorenzana se han introducido retoques y sustituciones, y que las citas del obispo toledano estaban más conformes con los Códices que las de dicho Cardenal. No quiere decir esto que San Isidoro ni la liturgia Mozárabe, ni los demás Padres de la Iglesia española tengan el menor resabio de adopcionismo; pero sí expresiones poco exactas, que en manos de Elipando y Félix se convirtieron en veneno fatal. Los Padres del Concilio de Francfort se mostraron poco benévolos y sobre todo comprensivos, al lanzar sobre la iglesia española las frases duras que la dirigieron. La interpretación herética estaba en los herejes, no en los Padres españoles ni en la liturgia, como el sentido herético de los textos de la Escritura que alegaban estaba en los herejes y no en la Biblia.

pando. También copia íntegro un *Tratado de Arca et Noe*, que aunque no se halla con estos veinte, pero el texto que comenta debió pertenecer a ellos. Finalmente, en su *Comentario al Apocalipsis* nos parece hallar fragmentos de nuestro Eliberritano de *Tratados* hasta ahora no aparecidos.

Pero aun concretándonos a este grupo de veinte, Beato hace varias incursiones por ellos tomando ideas, imágenes, frases y aun párrafos, que dejan la cuestión fuera de duda. Simplemente a título de curiosidad vamos a copiar en particular un texto del Tratado I.

Texto de los Tratados, ed. Escorial.

Vides ergo alium esse hominem, qui de terrae limo factus est, alium qui secundum deum creatus est, ut in omni mysterio interioris hominis, secundum imaginem creatoris, bonitate caritate, sanctitate, perfecti esse possimus. Denique idem Apostolus repetit dicens: *Etsi exterior homo noster corrumpitur, interior renovatur.* Ecce habes interiore~~m~~ hominem secundum deum creatum; habes et exteriorem hominem de limo terrae plasmatum. Ecce habes interiorem hominem in quo Christus habitat; habes exteriorem hominem qui corrumpitur et dissolvitur. Ecce habes interiorem hominem congaudentem legi dei; habes exteriorem hominem, qui opera carnis desiderat. Ecce habes interiorem hominem. . . (*siguen 24 líneas que no copia Beato. Y prosigue*); Et quia aliud est imago, aliud similitudo, ita dividenda ratio est, ut quia iam hominem Dei factus est demonstravimus, nunc de similitudine disseramus. Diximus enim imaginem in persona esse, similitudinem vero in factis; sicut apostolus ait: *Imitatores mei stote sicut et ego Christi*; et alibi ex voce Dei: *Sancti stote sicut et ego sanctus sum.* Videtis ergo similitudinem in sanctitate et bo-

Texto de Beato, ed. Sanders.

Et quia duo homines sunt, interior et exterior, idest, anima et corpus. *unus est de limo terrae factus, alter est secundum deum creatus, ut in omni mysterio interioris hominis* sic imaginem creatoris bonitate, sanctitate, et caritate perfecti esse possimus, ut apostolus ait: *Etsi exterior homo noster corrumpitur, sed interior renovatur.* Ecce habes interiorem hominem secundum deum creatum; habes et exteriorem hominem de limo terrae plasmatum. Habes interiorem in quo Christus inhabitat, habes exteriorem qui corrumpitur et dissolvitur. Hic mortalis, ille immortalis, incorporeus, rationabilis, subtilis, aeternus, et ideo imago dei. Habes interiorem hominem congaudentem legi, habes exteriorem qui operam carnis exercet. Et quia aliud est imago, aliud similitudo, diximus enim imaginem in persona esse, similitudinem vero in factis, ut apostolus ait: *Imitatores mei stote sicut et ego Christi.* Et alibi ex voce dei: *Stote sancti sicut et ego sanctus sum.* Videtis ergo similitudinem in sanctitate, in bonitate deputari. Denique cum dixisset Deus: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram,* postea ait: *Et fecit*

nitate deputari. Denique, cum dixisset deus: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram*, postea repetens ait: *Et fecit deus hominem ad imaginem dei*. Non dixit, *ad similitudinem*: imaginem enim fecerat in animalem Adam de invisibilitate, de immortalitate animae; similitudinem autem in Christo reservavit, per quem, qui ad imaginem dei factus fuerat, rursus ad similitudinem reformaretur in ipso.

Sic enim apostolus ait: *Primus Adam in animam viventem, secundus Adam in animam vivificantem*. Ergo qui in animam viventem factus fuerat, similitudinem necdum acceperat; qui autem in spiritum vivificantem factus est, in hunc similitudo dei est reformata. Imago enim vultus est, ut iam supra retulimus, similitudo vero refertur in factis. In hac enim similitudine, quae est melior et proxima deo, facile apparet quod est in eadem simile, idest, divinum, pulcrum, sincerum, non varium, non infirmum, non mutabile: *splendor est enim interni luminis Christi*, quem in eo habitare dicit apostolus, speculum veritatis. Sed quae est ista quam nomino similitudo, nisi vita caelestis, spiritalis, quam nulla foeda libido, nec vitium, nec luxuria, nec fuscata colorum figmenta, nec avaritia quae nusquam satiatur, sed magis esurit cum putatur expleta, corrumpunt?

Haec ergo similitudo cupiditate saeculi non inflatur, non carnis vitio exardescit, non saevitia aut iracundia fervescit, non inmani crudelitate stridet; quae priusquam torqueat, ipsa torquetur. Sed habet haec militudo pium vultum, misericordes oculos, linguam defendentem, beneficam voluntatem. Haec

deus hominem ad imaginem dei, non dixit, *ad similitudinem*. Imaginem enim fecerat in animalem Adam de invisibilitate, de immortalitate animae. Similitudinem autem reservavit in Christo, per quem, qui, ad imaginem dei factus fuerat, iterum ad similitudinem dei reformaretur in ipso. Et apostolus ait: *Adam in anima vivente, secundus vero Adam in spiritu vivificante*. Ergo qui in animam viventem factus fuerat, similitudinem necdum acceperat; qui autem in spiritu vivificante factus est, in hunc similitudo dei est reformata. Imago enim in vultu est, ut supra diximus; similitudo vero in factis. In hac ergo similitudine, quae est melior et proxima deo, facile apparet quod est in ea Deo simile, idest, divinum, pulcrum, sincerum, non ut varium (ut *omit.* Mss. PHFQE), non infirmum, non mutabile: *Splendor est enim interni luminis Christi*, quem in eo habitare dicit apostolus. Sed quae est ista talis anima, quam nomino, aut quae similitudo nisi vita caelestis spiritalis, quam nulla foeda libido, nec vitium, nec luxuria, hec simulata colorum figmenta corrumpunt, non avaritia?

Haec ergo similitudo cupiditate saeculi non inflatur, non carnis vitio exardescit, non saevitia aut iracundia fervescit, nec inmani crudelitate stridet; quae priusquam torqueat ipsa torquetur. Sed habet haec similitudo pium vultum, misericordes oculos, linguam defendentem, beneficam voluntatem.

ergo optanda es nobis, similitudo, quae tantam habet felicitatem et gratiam, ut quod est paene incredibile, non iam homo, sed mutata lege et condicione, immortalis deus appelletur; et quod dixi, deus non natus sed factus, idest, beneficio non natura.

Hic est caelo sideribusque coniunctus aeternitatem potietur vitae caelestis. Sed ne dubites quod dixi hominem deum. Ipse enim Deus deorum hoc permittit, hoc donavit. Labora vincere ut merearis deus dici, quia, *ego*, inquit, *dixi: dii exitis et filii altissimi omnes*. Quod igitur simile est, tale est, quale per totum. Verum ne recognosci potest simile, nisi habeat expressa signa per imaginem personalem.

Haec ergo optanda est nobissimilitudo, quae tantam habet gratiam et felicitatem, ut quod est paene incredibile, non iam homo, sed mutata lege et condicione, immortalis deus appelletur. Et pro qua re dixi, deus, sed fatus non natus, idest, beneficio deus non natura.

Hic caelo sideribusque coniunctus aeternitatem potietur vitae caelestis. Sed ne dubites quod dixi, extra hominem deus. Ipse enim deus deorum hoc permittit, hoc donavit. Labora vincere, ut merearis deus dici; quia, *ego*, ait, *dixi: dii estis et filii excelsi omnes*. Quod dicitur simile est, tale est, quale pro totidem veritatis, quia nec recognosci potest simile, nisi habeat expressa signa per imaginem personalem.

(*Beatus, ed. Sanders, lib. IV, páginas 385-387*).

Basta y sobra este caso para demostrar que Beato tuvo esta colección en su poder y la utilizó a su gusto, en este pasaje y otros que, aunque no tan claros y tan extensos como éste, sí son inequívocos. Esto prueba, además, de modo concluyente, que Félix de Urgel no puede ser el autor de estos tratados, ni consiguientemente el autor e inventor del verbo *liniare*, como creyó el P. Madoz. Ya indicamos antes, que según los primeros editores de estos veinte *Tratados*, Wilmart y Batiffol, San Isidoro conoce y utiliza también dichos *Tratados*. Más atrás, ya es difícil acusar rastros o huellas de su presencia.

La primera cita nominal de nuestro Gregorio de Elvira.

Hasta ahora no había sido posible hallar una cita a nombre de Gregorio Eliberritano. Sabido es que sólo su nombre figura en la suscripción del *Cantar de los Cantares* del códice de Lérida. En los demás, o no lleva inscripción ni suscripción, o va a nombre de San Gregorio Romano, *Romensis*. El *Tratado de Trinitate* o *De Fide* es ci-

tado por San Agustín a nombre de un tal *Gregorius Orientalis*. Los demás *Tratados*, ordinariamente corren bajo el nombre del Pseudo-Orígenes. Pero, concretamente a nombre de Gregorio Eliberritano, no se había hallado hasta ahora ninguna cita. Y era extraño. Sobre todo entre los escritores españoles, entre los que era más difícil que la tradición manuscrita se hubiese perdido del todo. Precisamente, procedente de Córdoba, la silla de su antiguo rival Osio, nos viene la primera cita, que tal vez no sea la última. Y el autor es nada menos que el erudito Alvaro de Córdoba, el hombre más leído y conocedor de la literatura cristiana de entonces, particularmente de España.

Pues bien. Sabido es de los eruditos, que en la biblioteca Real del Escorial se halla un Manuscrito procedente de Córdoba, con notas marginales del mismo; casi con toda seguridad autógrafas, ya que proceden de la citada capital y su redacción o escritura debe ponerse entre el 840 y el 860 a más tardar; época en que vivió Alvaro. Por otra parte en sus escritos hay huellas inequívocas de haber utilizado este códice, como demostramos en otra parte ¹. Este códice lleva hoy la signatura &I-14 ².

Del mismo tamaño, en gran folio; de la misma letra y factura paleográfica existe otro en la biblioteca de la Real Academia de la Historia de Madrid, que parece ser hermano gemelo del anterior. También aparecen en el margen de éste notas de Alvaro. Como sobre la autenticidad de estas notas ya escribió copiosamente y con gran abundancia de datos y pruebas el P. Julián Zarco en la reseña que hizo de este códice, no es menester insistir ahora aquí. El P.

¹ Véanse nuestras observaciones a la edición del Epistolario de Alvaro de Córdoba por el P. José Madoz, en la *Ciudad de Dios*, año 1948, pp. 157 y siguientes.

² De este Códice trata ampliamente el P. GUILLERMO ANTOLÍN en su *Catálogo de Códices Manuscritos de la Biblioteca del Escorial*. Lleva al final unas notas en árabe en que parece se muestra defensor de la abstención de la sangre y carne de los animales ahogados. Simonet creyó que estas notas eran autógrafas de Alvaro de Córdoba; pero esta opinión es insostenible, pues el ilustre cordobés sostiene lo contrario en otros escritos. Véase sobre esto nuestro estudio *Una herejía judaizante del siglo VIII*, reproducida en el tomo anterior, Capit. de *Herejías*. También sobre las *Notas* de Alvaro escribió el P. Madoz una reseña breve, recogiendo lo que dice el P. J. Zarco y P. G. Antolín. Pero no recogió el contenido de las notas de uno y otro Códice, que era lo importante.

Zarco, sin embargo, no transcribió las citadas notas, bastante numerosas en algunos folios, como tampoco el P. Guillermo Antolín las del &-I-14. En una edición completa de las obras del ilustre cordobés habrá que tener esto en cuenta y tomarse la molestia de transcribirlas íntegras, las de un códice y otro, algunas ya muy difíciles de leer por la tinta desvanecida de las mismas.

Entre todas las notas, para nuestro intento hay una que reviste un extraordinario valor. Figura ésta en el códice sobredicho de la Academia de la Historia, que lleva el número 80 de los visigóticos, que en ella se conservan. En el folio 144 vuelto, en el margen izquierdo de la primera columna, en la parte superior, dice o escribe, apostillando el Comentario de San Jerónimo a San Mateo:

Sanctus gregorius eliberritanus episcopus
dicit. Facie leonis eiusdem dñi Jhu xpi
figuratur. Sic enim patriarcha Jacob deo
ait. *dormisti ut leo*: somnium comparans
passioni eius. *et resurrexisti*, inquit,
ut catulus leonis. Sed in apocalipsin
Johannis dicitur, *Ecce*, inquit, uicit
leo de tribu Juda

radix David.

qui ideo *leo* dicitur, quia natura
patris in filio est. *catulus leonis*
appellatur ut non ipse pater
et filius crederetur.

Si ahora repasamos el *Tratado VI*, nos hallaremos con esta coincidencia verdaderamente de pensamiento y de expresión, por lo cual no cabe la menor duda que Alvaro de Córdoba tuvo a la vista este *Tratado*, u otro perdido. Véanse si no las palabras siguientes:

Et adiecit: *Catulus*, inquit, *leonis Iuda*, *de germine*, *filius meus ascendisti*, *recumbens dormisti sicut leo*, et *sicut catulus leonis*; *quis suscitavit eum?* Leo ferarum rex est, et ideo *Salvator noster*, qui *leo* et *rex regum* est, *propter potentem vir-*

tutem, qua in morte diabolum vicit, leo est appellatus, Sed quare hic *catulum leonis* nominavit, quem alibi de tribu Juda victorem dixerat? Sed ideo *catulum* nominavit, ut non ipsum patrem, sed Dei filium demonstraret. Nam et cum et *catulus leonis* dicitur, et Pater et Filius indicatur, in quibus non natura dividitur, sed personae distinctae monstrantur. Sicut ex leone leo nascitur, ita Deus de Deo et lumen ex lumine procedere dicitur. Sicut enim cum ex leone leo nascitur, non natura mutatur, sed una origo ostenditur; sic et Deus ex Deo natus, aliud non potest esse quam Deus. *Sed propter significantiam Filii, catulum leonis nominavit...*

Diximus iam leonem et catulum leonis Patrem et Filium indicare, quorum una natura est ingeniti et geniti... *Dormisti*, inquit, *ut leo*. Quid est dormisti ut leo? Sic et Salvator noster securus dormivit in morte, quia propter praepotentem virtutem naturae suae non solum mortis virtutem non timuit, verum et ipsam mortem moriendo devicit.

Como se ve, la memoria del gran tratadista eliberritano no se había perdido entre los eruditos españoles de la Edad Media. Por los testimonios aducidos se advierte que un grupo de los *Tratados*, obtuvo alguna difusión, aunque, preciso es reconocerlo, la colección española fué mucho más amplia que la que hoy conocemos. Por eso, no obstante los hallazgos modernos que han aumentado el número de veinte, aún queda campo que explorar a los eruditos e investigadores de nuestra patristica, que ha entrado en un nuevo período de renovación y adquisición.

¿Dónde ha ido a parar la rica colección de los monjes de Liébana, de la que Beato pudo copiar varios de sus tratados, algunos conservados sólo en él? Otros han tenido la suerte de ser transcritos por monjes cordobeses, como nos ocurre con el *Tratado de Arca Noe*¹. Algunos han rodado por otras colecciones y sufrido notables

¹ Este tratado incluido, como decimos, por Beato en su *Comentario al Apocalipsis*, se halla en el Códice Samuélco de León, procedente de Córdoba y fechado en 839. En el mismo Códice se apuntan fragmentos de otros *Tractatus in Genesim* del Eliberritano, cuyo paradero no se conoce

metamorfosis. Tal ocurre con el titulado *De verbis Apostoli ad Haereticos*, que es tal vez el primer esbozo de su *Tratado* amplio *De Fide*, el cual a su vez sufrió, según nos cuenta su mismo autor, una segunda refundición, aunque ésta fué ya en parte solamente y en adiciones occidentales; viniendo a tener hoy las tres redacciones: a) La brevísima o *Tractatus ad populum*, que circuló entre las obras de San Agustín; b) el que figura entre las obras de San Gregorio Nacianzeno, ya amplio y erudito; y c) el más amplio y correcto en expresión literaria y teológica, que figura entre las obras de San Ambrosio y otros Padres.

Como veremos en su lugar, hay *Tratados*, vindicados modernamente para nuestro autor, — entre ellos el vindicado por el P. Vacari y otro por nosotros, los dos evidentemente de la misma mano —, que por no tener el estilo plenamente de Gregorio Elibritano, no pueden figurar en este volumen de la *España Sagrada*, más que a título de información, con levísimas probabilidades de ser de él, o de algún lector asiduo suyo; pero anterior al siglo V.

Nuestro criterio, en este caso, como en otros semejantes, es de un justo medio. Ni hemos de pecar de hiper-críticos, tratando de destruir o invalidar, más que de edificar; ni tampoco de excesiva credulidad, aceptando cualquier cosa con leves o muy discutibles razones. Es preciso que la *España Sagrada* encierre en sus páginas cuanto puede servir, no sólo de orientación, sino también de instrumental de trabajo para ulteriores investigaciones. Es claro, que, en este sentido, cuanto damos como auténtico de un escritor, es que lo juzgamos así con razones sólidas y varias, convincentes para nosotros mismos; cuanto damos, al contrario, como supuesto, probable o apócrifo, es porque las razones alegadas no nos han satisfecho plenamente, aun tomadas en conjunto. Por eso no tendría nada de extraño que, escritos rechazados hoy por nosotros como espurios o falsos, nuevos estudios los declaren auténticos o viceversa. Lo que no puede ni debe ser en una obra como la *España Sagrada*, es que se omita cuanto, con un criterio demasiado riguroso, se crea no auténtico o probado suficientemente, dejando a los lectores privados de un instrumental de trabajo o de consulta precioso, y tal vez único para la inmensa mayoría de los lectores. Para eso son los *Índices*, como sapientísimamente dijo el P. Flórez en uno de los

primeros volúmenes. Por regla general seremos más bien expositivos.

En cuanto al criterio seguido en la estabilización del texto de estos veinte *Tratados* nos reafirmamos en el seguido por nosotros en la primera edición del *Corpus Scurialense*, es decir, de preferencia ordinariamente las lecturas de *F* cuando discrepan de *B*, criterio confirmado por el fragmento transcrito de Beato, que es un testimonio de contraste inapreciable, ya que representa un texto del siglo VII e independiente de los dos conocidos. También el *Tractatus de Salomone*, vindicado por nosotros con razones irrefragables, contra Wilmart, para nuestro Eliberritano, nos aconseja retener la lectura de los dos códices citados, cuando es unánime, y rehuir la conjetura aunque se halle patrocinada por sus dos primeros editores, a no ser que se vea con evidencia el error.

XX TRACTATUS ORIGENIS
SEU GREGORII ELIBERRITANI
IN SACROSANCTAM SCRIPTURAM

XX TRACTATUS ORIGENIS
(SEU GREGORII ELIBERRITANI)

IN NOMINE DOMINI
INCIPIT TRACTATVS ORIGENIS
DE LIBRIS SACROSANCTARVM SCRIPTVRARVM 5
COMPROBATVS A BEATO HIERONIMO

[I]

Et finxit Deus hominem de limo terrae, [Adam ad imaginem et similitudinem Dei], et inspiravit in faciem eius spiritum vitae, et factus est homo in animam viventem ¹. 10

Multi sunt ineruditi homines, expertes caelestium litterarum, qui cum audiunt dixisse Deum: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram* ², putant corporeum Deum et membrorum compactione constructum intellegi oportere. Hoc autem ita esse credunt, eo quod prophetae caput et capillos Domini nominent, et oculos et 15

1 GEN. II, 7. 2 GEN. I, 26.

1 *Codd. om. seu... tani.* — 4 *Recte, Gregorii.* — 5 IN NOMINE-HIEROMO] *litteris capital. nigris F, litteris uncial. rubris B* — SACROSANCTARVM] *SCOR F* — HIERONIMO] *Addunt B F capitulare, in fine cuius F habet ITEM* TEXTVS LIBRI GENESIS *uncial. rbr.*; *B autem sic: INCIPIT SERMO ORIGENIS PRIMUMS DE FIGMENTO HOMINIS uncial. rubr.* — 8 Et] *Littera E eleganter delineata et simpliciter picta in B, crasse delineata in F.* — 8 Et finxit] *Efinxit F* — 11 ineruditi] *in///diti F* — 11 litterarum expertes caelestium *B.* — 12 audiunt] *F* audiant *B.* — 13 Et] *et ad F.* — 13-14 compactione] *composicione F.* — 14 intellegi] *F intelligi B.* — 14-15 Hoc autem ita esse credunt eo quod prophetae] *Pracsertim cum et prophetae F.* — 15 nominant *B ...naent F.*

aures et nares et os et labia et linguam et pedes, [ut] cum dicitur: *Caput eius et capilli ut lana alba tanquam nix* ¹, et *Oculi Domini super iustos et aures eius ad preces eorum* ², et *Odoratus est Dominus odorem suavitatis* ³, et *Os Domini locutum est ista* ⁴, et *Quae procedunt de* ⁵ *labiis meis non faciam irrita* ⁵, et *Lingua mea calamus acutus* ⁶, et *Sabbata vestra odivit anima mea* ⁷, et *Converte, Domine, faciem tuam et salvi erimus* ⁸, et *Dextera Domini fecit virtutem* ⁹, et *Nonne manus mea fecit haec omnia* ¹⁰, et *Digito Dei tabulae legis lapideae scriptae* ¹¹ Moysi traduntur, et *caelum mihi sedes est, terra autem scabellum* ¹⁰ *pedum meorum* ¹², et *Manu valida et excelso brachio Domini* ¹³ *populus liberatur, et Caelum palmo mensus est et terram omnem pugillo concludit* ¹⁴. Haec ergo membra corporis cum legunt vel audiunt, ita credunt, ut iam dixi, quasi comporeum Deum et membrorum esse distinctione compositum. Denique haeresis ipsius homines graeco vocabulo ¹⁵ anthropomorphiani dicuntur, eo quod Deum ad vicem hominis compactum atque formatum adserunt. Proinde admonenda fuit dilectio vestra, ne aliquis vestrum horum verborum subtilitate capiatur. Aiunt enim: si haec membra quae in Deo divinae scripturae commemorant non ita esse credenda, ergo fefellerunt nos prophetae, qui et ²⁰ caput et capillos et oculos et aures et nares et os et labia et linguam et manus et pedes et cetera membra Domini nominarunt, quem hi scient incorporeum Deum et nihil horum penitus indigere, sed et ipse Moyses qui hoc in loco refert dixisse Deum: *Faciamus hominem ad imaginem et ad similitudinem nostram*. Sed quid hic agimus, o dilectis-

1	DAN. VII, °.	2	PS. XXXIII, 15.	3	GEN. VIII, 21.	4	IS. LVIII, 14.
5	PS. LXXXVIII, 35.	6	PS. XLIV, 9.	7	IS. I, 14.	8	PS. LXXIX, 4.
9	PS. CXVII, 16.	10	ACT. VII, 50.	11	DEUT. IX, 10.	12	ACT. VII, 49.
13	PS. CXXXV, 12.	14	IS. XL, 12.				

1 ut] *om. F.* — 5 labiis meis] labia mea *F.* — 6 Converte Domine] *couverte domino F.* — 9 Moysi] *F moisy B.* — 9 sedes] *BF^s sedis F.* — 9 est] *BF² et F.* — 9 scabellum scabillum *F.* — 11 palmo] *palma F.* — 12 ergo] *add. ut B.* — 12 audiunt *Badd. ita F.* — 13 distinctione] *distincione F.* — 15 anthropomorphiani] *scripsi, antropomorfiani F antropomorfiani F^s antropomoffiani B.* — 16 asserunt *F².* — 16 admonenda] *F, ammonenda B.* — 18 membra] *membra F.* — 19 esse *om. B.* — 19 prophetae] *profethe F profethae F².* — 21 quem hi *omit. hi B.* — 22 nihil horum] *nihilorum F.* — 23 hominem] *F, om. B.*

simi fratres? [Utroque enim latere coarctamur.] Si enim non est homo ad imaginem et similitudinem Dei factus, ut lex et prophetae tradunt, ergo et legem et prophetas mendacio coarguimus qui dicunt dixisse Deum: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram*, et *Fecit Deus hominem ad imaginem Dei* ¹. Sed qui haec dicunt 5 meminisse debent hominis institutionem longe aliam esse a Dei natura.

Sed [...] disseramus nunc de divinae naturae invisibili et inenarrabili maiestate, de humana imagine et similitudine disputandum est, quae senio et casu fragilissimo naturae, infirmo vigore et arido 10 virore deformata, saepe vitiatur et laeditur; sed si inviolato et integro pudore conservatur, beneficio Dei et liberalitate resurrectionis immortalis efficitur et in melius reformari potest. Manifestum est enim tribus perfectum constare semimortalem hominem, idest corpore et anima et spiritu. Sed nequis miretur quod semimortalem hominem 15 dixi, [verum est] quia etsi caro moritur, anima tamen eius et spiritus permanet immortalis, sicut et Apostolus ait: *Ut integer spiritus vester, anima et corpus in adventum Domini conservetur* ². Sed cum integrum spiritum postulat, non spiritus qui ex Deo est, sed hominis meminit, quia si laesus ab homine suo fuerit, tunc integer ei homini non erit cum ab eo recesserit. Spiritus etenim Dei non cum homine nascitur, sed postea per meritum et per gratiam fidei a Deo tribuitur, sicut Salvator in euangelio dicit: *Spiritus ubi vult spirat et vocem eius audis, sed unde veniat et quo eat ignoras* ³. Verum animalis homo, qui necdum spiritum Dei acceperit, duabus rebus, ut dixi, constat, 25 idest corpore et anima. Quae anima, etsi movet et movetur et com-

1 - GEN. I, 27.

2 I THESS. V, 23.

3 IOA. III, 8.

1 utroque] *F*² utrumque *F*. — 1 coarctamur] *scripsi*, cocertamur *F*, utroque... cocertamur *om. B*. — 5 Fecit] *add.* inquit *F*². — 6 institutionem] institutione *F*. — 6 a] *suppleri*. — 7 natura] *F*... am *B*. — 8 Sed] *Supple* «cum non». — 8 invisibili] *B F*²... lem *F*. — 9 maiestate] *magis*... *F*. — 11 deformata] *desornata F*. — 16 dixi] *add.* verum est *F*². — 18 conservetur] *legit post* corpus *B*. — 18 conservari] *add.* *F*², *om. F B*. — 19 spiritum *B* spiritus *F*. — hominis] *F*²... ni *F*... nes *B*. — 20 meminit] *F*², me / it *F*, metuit *B*. — 20 quia] qui / *F*. — 21 ab eo] habeo *F*. — 21 etenim *B F* *add.* Dei *F*². — 22 meritum] *add.* et *F*². — 22 fidei] / ei *F*. — 26 et] vel *F*².

mutabilem statum ut in bono et in malo habet, tamen, ut iam dixi, immortalis est in utroque, quia aut Deo semper vivit aut paenae; Deo, inquam, si sancta permanserit, paenae autem si peccaverit. Corpus vero, quod religatum est partibusque coniunctum, facile dissolvitur et labefactum tabescit. Est ergo in nobis aliud quod est ventosum, aereum, simplex, flabile et agitabile, animus et sensus alterna mutatione vicissim spirantes et respirantes; est et solidum corpus quod elementis temperatum viget, idest, calido, frigido, humido. Sed hoc corpus terrenam habet cogitationem, anima vero spiritalem naturam.

Cum ergo ex duabus, ut dixi, naturis homo constet, quarum aliam spiritalem diximus, aliam esse terrenam, quomodo tu putas Deum, incorporeum, simplicem, purum spiritum, imaginem et similitudinem hominis habere? Qui enim ita vult credere, ut corporalem Deum intellegat, cum nemo corporalis est qui ad imaginem et similitudinem Dei factus non sit, hic compositum Deum ex potiore et inferiore natura esse statuet, quia talibus hominem constare manifestum est? Quidquid autem compositum est necesse est ut non fuerit sempiternum, quia compositio habet initium quo componitur ut maneat. Deus autem, semper et in omnibus manens, ubique idem et nusquam non totus est, sicut scriptum est: *Caelum et terram ego impleo*¹, quia nec locus est aliquis ubi Deus absit, nec locus Deo maior sit. Et quia spiritus dictus sit, sicut scriptum est: *Deus, inquit, spiritus est*², qui ergo spiritus est, simplex et uniformis est. Alioquin si in membrorum diversitate constructus est, iam inensus et infinitus non est, quia metiri et definiri poterit aestimatione membrorum. Quid, quod septem oculi Domini leguntur? et homo duos oculos habet? Et ubi est haec imago et similitudo Dei in homine? Non enim

1 IER. XXIII, 24.

2 IOH. IV, 24.

2 vivit] *F* vivet *B*. — 4 partibusque] *BF*² partibus quae *F*. — 5-6 ventosum] *BF*² ventorum *F*. — 6 flabile] *F* flabile *F*. — 9 cogitationem *fort. leg.* cognationem. — 11 duabus] *BF*² duobus *F*. — 13 incorporeum] *B F* corporeum *F*². — 13 purum] *B F* ac purum *F*². — 14 corporalem] *corpoream F*². — 15 qui] quid *F*. — 24-25 si in membrorum] sine murorum *F*. — 25 est 1°] esset *F*. — 26 metiri] *BF*³ mentiri *F* mitiri *F*². — 27 Quid quod] *F*² quidquid *F B*.

una similitudo est eius qui duos oculos habet et eius qui septem habere perhibetur. Sed et homo corpus et ossa habet et vestigium in terra exprimit; Deus autem qui spiritus est, *Ossa*, inquit, *non habet*¹: quidquid est dictum, ipse Dominus in euangelio testatur, quod spiritus ossa non habet nec vestigium exprimit. Et ubi erit imago et si-⁵ militudo Dei ad hominem habentem ossa et carnem?

Sed quia brevitatis horarum non patitur plura exempla congregare, solvenda iam quaestio est, ut probemus, et vere hominem ad imaginem Dei secundum scripturas esse plasmatum, et nihilominus longe aliam imaginem Dei esse ab homine. Deus enim, cum homi-¹⁰ nem ad imaginem suam faceret, duplici eum natura composuit, anima scilicet et corpore. Et quidem animam divino illo et incomprehensibili nobis virtutis suae opere constituit, corpus vero de limo terrae plasmavit. Et quia ex humo homo dicitur, ideo anima corpori coniuncta vocabulum hominis traxit, ut et ipsa homo diceretur. De-¹⁵ nique advertite quid scriptura pronuntiet: *Et dixit, inquit, Deus: Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram: et fecit Deus hominem: ad imaginem Dei fecit illum*². Et postea repetit dicens: *Nondum, inquit, pluerat Deus super terram, et homo non erat qui operaret terram*³. Et ubi est quod supra iam dixerat: *Fecit Deus homi-²⁰ nem ad imaginem Dei, cum postea subiungat: Et finxit Deus hominem de limo terrae, et inspiravit in faciem eius spiritum vitae, et factus est homo in animam viventem?* Videtis ergo, dilectissimi fratres, quo modo naturam hanc interioris et exterioris hominis quodam inspirationis foedere copulatam insinuet. Denique et beatus Paulus²⁵

Luc. XXIV, 39.

2 GEN. I, 26.

3 GEN. II, 5.

1 eius] *F* ei *B.* — 4 quidquid] quicquid *F*². — 5 exprimit] *B F*² exprimet *F.* — 6 carnem] *add.* ad eum qui non habet ossa *B F* ad eum qui / habet neutrum *F*². — 8 soluenda] *F* ad solvendam *B.* — 8 quaestio est] *F* quaestionem recurramus *B.* 9 nihilominus] *B F*² nihil hominis *F.* — 10 esse] *post* aliam *B.* — 11 composuit] *F* fecit *B.* — 12 Et quidem] Equidem *B.* — 14 dicitur *F* indicitur *B.* — 15 ipsa] ipse *F.* — 16 quid] *B F*² qui de *F.* — 19 pluerat] *B F*² plueret *F.* — 19-20 operaretur *B F*². — 21 subiungat] *F* subiungit *B.* — 21-22 hominem] *F sol.* — 24 hanc] nanc *F.* — 24 quodam] *B F*² quod dam *F.* — 25 insinuet] *F*² insinuat *BF.*

apostolus hoc sciens adserit in semetipso exteriorem cum interiore homine dissidere: *Gaudeo enim*, inquit, *legi Dei secundum interiorem hominem* ¹. Sed [prius] dixerat: *Video aliam legem in membris meis repugnantem et captivum me ducentem* ²: idest per exteriorem hominem invitum cogi et interiorem, et id agere quod non vult. Unde idem beatus apostolus: *Habemus*, inquit *thesaurum istum in vasis fictilibus* ³. Hoc ergo corpus vas fictile appellat, eo quod de humo hominem plasmatum sciat; thesaurum dicit, eo quod in eo Xpistus inhabitet, quia idem apostolus: *In interiorem hominem*, inquit, *habitare* ⁴ Xpistum ⁵. Recole denique et euangelium ⁶ legere, et ibi invenies per divortium corporis et animae divitem in flamma cruciari, et Lazarum pauperem in sinu Abrahae refrigerari et rogantem divitem ut pater Abraham mitteret Lazarum ut intingeret digitum suum in aqua et linguam eius refrigeraret, quia torquebatur in flamma. Et ¹⁵ unde, rogo, homini mortuo et in terra sepulto, os et lingua, qui apud inferos erat, ut refrigerium roris de digito animae felicioris expeteret? Hic est ergo homo interior, quem Apostolus dixit ⁶ *secundum Deum creatum* esse. Videtis ergo alium esse hominem qui de terrae limo factus est, alium qui secundum Deum creatus est, ut in omni ²⁰ mysterio interioris hominis, secundum imaginem creatoris, bonitate, caritate, sanctitate perfecti esse possimus. Denique idem apostolus repetit dicens: *Et si exterior homo noster corrumpitur, interior renovatur* ⁷. Ecce habes interiorem hominem secundum Deum creatum, habes exteriorem hominem de limo terrae plasmatum. Ecce habes ²⁵ interiorem hominem in quo Xpistus habitat, habes exteriorem ho-

1 ROM. VII, 22.
5 LUC. XVI, 19.

2 ROM. VII, 23.
6 EPH. IV, 24.

3 II COR. IV, 7.
7 II COR. IV, 16.

4 EPH. III, 17.

1 asserit *B F*². — 2 congaudeo *F*². — 2 interiorem] *B F*², *om. F*. — 3 prius] *om. F*. — 4 repugnantem] *B F*² repugantem *F*, legi mentis mee *add. F*². — 4-5 hominem] *om. B*. — 5 et *om. B*. — 6 beatus *salus F*. — 6 habemus] *scripsi, ...entes B...* etis *F*. — 7-8 de humo hominem plasmatum sciat] *F*² de hominem *F* de homine *B*. — 9 hominem inquit] *F* inquit hominem *B*. — 9 habitare] *F* inhabitare *B*. — 14 lingua qui ap. inferos *B*: lingua ... inferos erat ut refrig. *F*. — 16 felicioris] *B F*² feliciores *F*. — 17 apostolus sec. deum cr. esse adserit *B*. — 19-20 mysterio *B F*. — 21 caritate] *scripsi*, karitate *B* caritati *F*. — 23 creatum] *B F*² creatum *F*. — 24 hominem] *F solus*. — 25 hominem 1°] *F solus*.

minem qui corrumpitur et dissolvitur. Ecce habes interiorem hominem congaudentem legi Dei, habes exteriorem hominem qui opera carnis desiderat. Ecce habes, interiorem hominem qui apud Lazarum in sinu Abrahae refrigeratur et divitem qui torquebatur in flamma. [Ecce habes eum qui ab angelis delatus est], habes eum qui mortuus 5 et sepultus in terra demersus est. Non enim idem est qui mortuus in terra dissolvitur quod ille qui in sinu Abrahae refrigeratur. Ille vivit et loquitur et supplicia aut refrigeria sentit et patitur, hic mortuus et immobilis, immo putridus iacet.

Videtis ergo alium esse hominem qui opera spiritus desiderat, 10 alium qui carnalia concupiscit, alium qui semper vivit, alium qui moritur. Ille invisibilis est qui ad imaginem Dei factus est, quem secundum Deum Apostolus dicit creatum; hic visibilis est qui de limo terrae plasmatus est. Ille mobilis est, hic non movetur: a semetipso motum habere non potest. Ille immortalis, hic mortalis. Ille rationa- 15 bilis, incorporeus, subtilis, aeternus. Et ideo imago Dei in his omnibus, est in invisibilitate, in immortalitate, in rationabilitate, in mobilitate, in quibus anima humana formata est, dum naturam Dei mobilitas animae perennis imitatur, nihil in se habens corporale, nihil grave, nihil caducum. Pro ipso ergo interiore homine dixit Deus: 20 *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram*, quia ipse interior invisibilis et immortalis est. Et haec est imago Dei in illo.

Et quia aliud est imago, aliud similitudo, ita dividenda ratio est, ut quia iam hominem qui ad imaginem Dei factus est demonstravimus, nunc de similitudine disseramus. Diximus enim imaginem in 25 persona esse, similitudinem vero in factis, sicut apostolus ait: *Imitatores mei estote sicut et ego Xpisti*¹. Et alibi ex voce Dei: *Sancti*

1 I COR. XI, 1.

4 flamma] adiecit F² in margine: Ecce habes eum qui ab angelis / delatus est. — 6 demersus] F² dimersus B F. — 8 vivit] B F² vivet F. — 9 putridus] B F² putredos F. — 10 qui] B F² que F. — 14 move///tur a F, movetur a F², movetur et ex B. — 17 in invisibilitate] B F² in invisibilitate F. — 18-19 mobilitas] conieci, mobilem B F. — 19 habens] habet F. — 22 imago] B in marg. — 23 quia] F³ que F quod F². — 23 ita + add. etiam B sol — 25-26 in persona] F² personam B F. — 26 factis] F facto B. — 27 sancti estote] estote sancti F.

estote sicut et ego sanctus sum ¹. Videtis ergo similitudinem in sanctitate et bonitate deputari. Denique cum dixisset Deus: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram*, postea repetens ait: *Et fecit Deus hominem ad imaginem Dei*. Non dixit ad similitudinem: 5 *imaginem enim fecerat in animale Adam de invisibilitate, de immortalitate animae; similitudinem autem in Xpisto reservavit, per quem, qui ad imaginem Dei factus fuerat, rursus ad similitudinem reformaretur in ipso*. Sic enim Apostolus ait: *Primus Adam in animam viventem, secundus Adam in spiritum vivificantem* ². Ergo qui 10 in animam viventem factus fuerat, similitudinem necdum acceperat; qui autem in spiritum vivificantem factus est, in hunc similitudo Dei est reformata. Imago enim vultus est, ut iam supra retulimus; similitudo vero refertur in factis. In hac enim similitudine, quae est melior et proxima Deo, facile apparet quod est in eadem simile, idest 15 divinum, pulcrum, sincerum, non varium, non infirmum, non mutabile: splendor est enim interni luminis Xpisti, quem in eo habitare dicit Apostolus ³, speculum veritatis. Sed quae est ista, quam nomino, similitudo, nisi vita caelestis spiritalis, quam nulla foeda libido, nec vitium, nec luxuria, nec fuscata colorum figmenta, nec avaritiā, 20 quae nunquam satiatur, sed magis esurit cum putatur expleta, corrumpunt?

Haec ergo similitudo cupiditate saeculi non inflatur, non carnis vitio exardescit, non inmani crudelitate stridet, quae prius quam torqueat ipsa torqueatur. Sed habet haec similitudo pium vultum, misericordes oculos, linguam defendentem, beneficam voluntatem. 25

1 LEV. XI, 44.

2 I COR. XV, 45.

3 EPH. III, 17.

1 sanctus *om. B.* — 4 Dei] *F sol.* — 9 spiritum vivificantem] *F spiritu vivificante B.* — 11 in 1°] *B F², om. F.* — 11 sp. viv.] *F spiritu vivificante B.* — 12-13 similitudine] *B F² similitudo F.* — 15-16 mutabile] *F motabile B.* — 16 Splendor enim est *B.* — 16 interni] *inter in F.* — 16 quem] *B F² que F.* — 17-18 nominat *F² nominet F.* — 18 spiritalis] NOTANDŪ DE SIMILITVDINEM XPI *add. F uncial. rubr.* — 19 luxuria] *luxoria F.* — 19 colorum] *F² calorum F colore B.* — 20-21 corrumpunt] *F coerumpunt B.* — 22 ergo] *om. B.* — 22 cupiditate] *F capitate B.* — 23 inmani *F.* — 25 defendentem] *pacatam F² in ras. ex d//// em.* — 25 beneficam *B beneficam F² beneficam F.* — 25 voluntatem] *voluptatem F voluptatem F².*

Haec ergo optanda est nobis similitudo, quae tantam habet felicitatem et gratiam, ut, quod est paene incredibile, non iam homo, sed mutata lege et condicione immortalis deus appelletur, et quod dixi, deus, non natus sed factus, idest, beneficio non natura. Hic ergo caelo sideribusque coniunctus aeternitatem potietur vitae caelestis. Sed ⁵ ne dubites quod dixi supra, hominem «deum». Ipse enim Deus deorum hoc permittit, hoc donavit. Labora vincere ut merearis deus dici, quia: *Ego, inquit, dixi dii estis et filii Altissimi omnes* ¹. Quod igitur simile est, tale est quale per totum. Verum nec recognosci potest simile, nisi habeat expressa signa per imaginem personalem. Quod ergo ¹⁰ ait: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram*, imago facti et factoris haec est in interiore homine, de invisibilitate, de immortalitate, de mobilitate. Quod autem ad similitudinem pertinet, ut secundum bonitatem Dei in omni sanctitate, iustitia, fide et pietate vivere debeamus. Ceterum qui de limo consistit, terrenus, corruptibilis, gravis, caducus, rursus in terram, unde adsumptus est, revertetur, secundum sententiam Dei dicentis: *Terra es et in terram ibis* ², licet et ipsi sit resurrectio promissa. Unde advertere debetis, alium esse hominem qui de terra est et in terram convertitur, alium qui semper aut Deo vivit aut paenae. ²⁰

Verum quod ad membra pertinet, quae quasi humana in Deo deputantur, non proprietates membrorum, sed efficaciae divinatorum operum indicantur, ut homines qui spiritaliter Deum verum et vivum

1 Ps. LXXXI, 6.

2 GEN. III, 19.

1 optanda] obtanda *F*. — 3 mutata] admutata *F*. — 3 appelletur] *scripsi*, appellaetur *F* appellatur *B*. — 3 Et *B*, om. *F*, est et quod *F*². — 5 potietur] *B F*² patietur *F*. — 6 supra *coni.*; extra *B F*. — 6 deum *F*² deus *F B*. — 7 Labora vincere] *B F* vincere vince *F*². — 7 dici] *B F* dicit *F*². — 8 dixi] *sup. lin.* *B*. — 9 Verum] vere *corr.* *F*³. — Verum] *add.* quia *F*. — 12 in interiore] *scripsi*, in[[[[te]riore *F* interiorem *B*. — 12 homine] *F* hominem *B*. — 14 sanctitate] *F* bonitate *B*. — 15 consistit] *B F*³ constitit *F*. — 15-16 corruptibilis] corrutibilis *F*. — 16 unde-reversurus *B*. — 17 Domini *B*, di *F*. — 17 es et] *B F*², et om. *F*. — 18 ipsi] ipsis *F*. — 18 sit] *post* resurr. *F*. — 18 resurrectio] *sup. lin.* *B*. — 19 est] *B F*², om. *F*. — 21 ad] had *F* hic ad *F*². — 21 in Deo] deo *F*. — 22 membrorum] om. *B*. — 23 vivum] *B F*² vivo *F*.

videre et intellegere non poterant, saltem secundum suam naturam, aliquid de Deo vivo sentirent. Non enim lex et prophetae sic de Deo loquebantur quomodo Deus erat, sed quomodo homo capere poterat, ut proinde secundum suum sensum unusquisque Deum vivum
5 posset agnoscere, quod et oculos haberet unde videret, et os unde loqueretur, et animam unde neomenias et sabbata Iudaeorum odiret, et manus unde operaretur.

Ceterum quoniam adhuc spiritalem sensum expectatis, cum caput Dei dicitur, quod ipse initium omnium rerum sit indicatur. Cum
10 autem capilli ut lana alba tamquam nix, quod omnia videat. Cum nares, quod orationes sanctorum quasi boni odoris percepturus sit indicatur; quia orationes sanctorum in Apocalypsi¹ thymiamati comparantur, quae per manum angeli in odorem bonae fragrantiae, ut scriptum est, Domino offeruntur. Cum vero os Domini dicitur, quod
15 ipse totus sit sermo explicatur. Cum vero lingua ipsius ut calamus acutus scribitur, quod per Spiritum, quem calamum dixit, bipertita prae cae legis et evangeliorum praecepta, quae scripta sunt, indicatur. Cum manus nominantur, quod omnia ipse sit operatus; cum brachium, quod universa ipse contineat; cum digitus Dei, quia per ipsum omnis
20 significatio divinae voluntatis aperitur. Totus enim oculus est quia totus videt, totus auris quia totus audit, totus os quia totus sermo, totus lingua quia totus loquitur, totus pes quia totus ubique est, totus manus quia totus ubique operatur, totus brachium quia totus omnia continet et universa gubernat. Et quidquid de eo dixeris, effi-

1 Apoc. VIII, 4.

1 intellegere] *F* intelligere *B F*³. — 1 poterant] *B F*² poterunt *F*. — 1 saltem *B F*. — 5 cognoscere *B*. — 6 neomenias] *F* neumenias *B*. — 11 percepturus] perceptio *F*. — 12 orationes *B*, odoraciones *F*. — 12 indicatur] aperitur *F* in ras. ex|||catur *F*. — 12 Apocalypsi] apocalipsi *F* apocalipsis *F*³. — 12 thymiamati] *corr.*, timiamati *F*² timiama *F* thimiama *B*. — 12-13 comparantur] *add.* esse *B F*. — 15 ipse/e *F*. — 15 sit] *post* sermo *F*. — 15 eius *B* ipsius *F*. — 16 dixit] dicit *F*². — 17 quae scripta] *coni.*; praescripta *B F*. — 18 nominantur] nominatur *F*. — 18 operatus] *add.* ostenditur *F*². — 19 ipse] *om.* *B*. — 19 digiti *B*, digitus *F*. — 20 voluntatis] voluptatis *F*. — 21 videt] *B F*³ vidit *F*. — 22 pes] spes *F*. — 23 brachium] brachius *F*. — 24 quidquid] *B F* quicquid *F*².

cientiam operum suorum et dispensationes sacramentorum ipsius nominabis, non tamen ipsum qualis et quantus sit poteris explicare. Tunc enim aestimatur Deus, cum inaestimabilis dicitur. Spiritus enim inaestimabilis, incomprehensibilis et inenarrabilis, ubique totus et unus est, quantum humana mens aestimare, comprehendere et defini- 5
nere non sufficit. Et ideo timendus, observandus et adorandus est, quia Deus credi magis voluit, non iudicari. Ipsi honor et gloria in saecula saeculorum.

[II]

Apparuit autem Dominus Abrahae ad illicem Mambre iuxta exitus viarum ¹.

Laborandum mihi est et requirendum, dilectissimi fratres, ut inveniam quid sibi velit quod patriarcha iste, nobilis et admirabilis propheta, vel sermone vel opere prophetavit; quia multa non solum verbo, sed actu, quae erant futura monstravit, cuius gesta nos modo 15
legentes, et res imaginarias euangelio conferentes, plenum et perfectum spei nostrae solatium capiamus. Abraham ergo, quadruplicem in semetipso figuram habens, magnum divinae dispensationis sacramentum per imaginem protendebat. Una enim in eo erat figura legis et prophetarum, altera populi Israhelis quibus erat lex ipsa tra- 20
denda, tertia Salvatoris et nostra, qui filii fidei eiusdem Abrahae per Xpistum futuri eramus, quarta populi non credentis. Proinde magna cura et diligentia advertendum est ubi et quando et quomodo et cui

1 GEN. XVIII, 1.

1 dispensationes] ...nem *F*. — 3 aestimatur] existimatur *F* (is *in ras.*) — 4 inenarr.] inennarr. *F*. — 5 humana mens] sit homo/// *F* ex humana *ut vid.* — 5-6 definire] *F* definire *B*. — 7 quia] *B F*³ que *F* qui *F*². — 7 magis] *add.* se *B F* et expunxit *B*. — 7 iudicari] Ipsi (*B F*² ipse *F*) honor et gloria in saecula saeculorum. *Add.* *B F*² amen, *om.* *F*. — 10 iuxta] *B F*² iusta *F*. — 14 opera *F*. — 15 cuius] quorum *F*. — 15 gesta] *B F*² iesta *F*. — 15 actu] *conieci*, acta *B F*. — 17 Abrah.] *F* habrah. *B* et ita subinde. — 17 quadrupl.] *F*² *in ras.*, tripl. *B*. — 19 protend.] portend. *F*. — 19 Una enim] Una *F*² *in ras.* — 20 Israhelis *F*. — 20 ipsa *F* solus. — 22 credentis] *B F*² credendi *F*.

rei tempus induxerat, idest, quando Salvatoris et nostrae, quando legis et prophetarum, quando credentis populi, quando non credentium Iudaeorum.

Ecce enim dicitur: *Aapparuit Deus Abrahae ad ilicem Mambre*
 5 *iuxta exitus viarum, hoc est in quadrivio, sedenti ad ostium tabernaculi sui meridie. Et respiciens oculis suis vidit, et ecce tres viri stabant ante eum. Et cum vidisset, occurrit in obviam illis. Et adoravit in terram et dixit: Domine, si inveni gratiam ante te, ne transieris puerum tuum, sumam aquam, et laventur pedes vestri, et refrigerate sub arbore*¹. Cum itaque ad exitus viarum ad ilicem Mambre tabernaculum in Abraham habuisse referatur, ad quem omnes commeantes refugium habebant, figura erat quod ubique et ex omnibus orbis partibus a finibus terrae concursuri essent homines ad credulitatem Dei per apostolos qui filii Abrahae essent futuri. Denique ipse Dominus
 15 Salvatorque noster praemissam figuram in euangelio complexit, cum dicit: *Nuptiae quidem paratae sunt, vocati autem digni non fuerunt: ite nunc ad exitus viarum et provocate quoscumque inveneritis ad convivium nuptiarum*². Quod cum diceret, ostendebat quia Iudaei, qui per legem et prophetas ad coniunctionem Xpisti et Ecclesiae fuerant provocati, cum indignos se iudicassent, non veniendo, idest
 20 non credendo in eum, tunc missi sunt apostoli ad exitus viarum ut ex omnibus gentibus colligerent credentium populos, et esset refugium nationum a quibus nuptiale illud, ut dixi, Xpisti et Ecclesiae convivium completeretur, sicut et beatus apostolus Paulus non credentibus Iudaeis dicebat: *Vobis primum oportuerat praedicari verbum Dei, sed quia repulistis illud et indignos vos iudicastis, transferimus*

1 GEN. XVIII 1-4

2 MAT. XXII 8-9.

2 credentis populi] *B F*² credenti populo *F*. — 4 Ecce enim] Cum enim *F*. — 4 dicitur] dici *F*. — 5 iuxta] *F* iusta. — 6 meridie] *om. B*. — 6 Et] *om. F*. 7 in obviam] *inovia F* *inoviam F*³. — 11 ad quem] *B F* ad que *F*². — 11 commeantes] *conneantes F*. — 12 erat] *fuit F*. — 14 Abrahae] *abrae F*² *ex abrae*. — 15 Salvator] *salvatur F*. — 17 quemcumque *B*. — 18 diceret] *B F*² *dicet F*. — 19 coniunctionem] *coniuncionem B*. — 22 colligerent] *B F*³ *collegerent F*. — 23 ut dixi] *post Xpisti F*. — 24 completeretur] *F* *compleretur B* — 24 Paulus *om. B*. — 26 quia] *B F*³ *que F*. — 26 repulistis] *reppulistis F*.

nos ad gentes ¹. Et ideo cum iuxta exitus viarum Abraham dicitur habitare, vocationem gentium significabat esse futuram, utpote cui promissum fuerat quod *In semine tuo benedicentur omnes gentes* ². Et pater multarum gentium esset futurus ³. Arbor autem illa crucis imaginem perspicue portabat, quae aliis dura et aspera quasi lignea videbatur, quia illic suspensus est Dominus ut peccata nostra, quae nobis ex transgressionis ligno obvenerant, in ligno crucis rursus per eundem hominem adfixa punirentur, sicut beatus apostolus cum de crucis mysterio disputaret ait. *In quo adfixum, inquit, expiavit delictum* ⁴. Aliis vero umbram et refrigerium praestabat, quo, credentes, ¹⁰ ab aestu et ardore persecutionis proteguntur ac refrigerantur, sicut scriptum est: *In umbra alarum tuarum sperabo donec transeat iniquitas* ⁵. Crux enim Xpisti, ut Apostolus dicit, *pereuntibus stultitia, salvus autem futuris virtus Dei est* ⁶. Tabernaculum autem illud, idest casa ubi Abraham pro tempore manebat, figura erat civitatis Hierusalem, in qua <pro> tempore lex et prophetae, ipse quoque Dominus et apostoli habitaverunt; quae postea, sicut casa in vinea, secundum Esaias dictum ⁷, relinquenda erat. Quando autem casa in vinea relinquitur nisi cum vindemia consummatur? Sic et consummata vindemia dominicae passionis relicta est Sion, sicut casa in vinea. ²⁰

Sed quid est illud quod tres viros dicit Abraham ad se venisse, et unum ex his adoravit, unum Deum suum dinoverit, unius se pue-

1 Act. XIII, 46. 2 Gen. XXII, 18. 3 Gen. XVII, 4. 4 Col. II, 14.
3 Ps. LVI, 2. 6 I Cor. I, 18. 7 Es. I, 8.

1 gentes] *add. F.* — QVOD SIT QD̄ ABRAHĀ IVXTA EXITVS VIARV̄ HABITABAT. — 1 exitus] *om. B.* — 2 significabat] *significat F.* — 2 futuram] *F venturam B.* — 2 utpote] *F³ ut pote BF.* — 4 esset] *BF² esse F.* — 4 futurum] *add. F DE ARBORE ILLA SV QVA ABRAĀ SEDERE DICITVR et del. F².* — 5 lignea] *F² elignea BF.* — 5-6 videretur *B.* — 8 affixa] *BF³.* — 9 disputaret ait] *disputare faciat F.* — 9 expiavit] *expiabit F.* — 10 quo] *BF.* — 13-14 salvus autem] *BF salvandis F².* — 14-15 illud-casa] *om. B².* — 15 casa] *isaac F.* — 15-16 Hierusalem] *isrim F.* — 16 qua] *BF² quo F.* — 16 pro] *supplevi.* — 16 tempore] *om. F².* — 16 prophetae] *BF³ ...ta F.* — 17 habitaverunt] *habitaverunt F.* — 18 Esaias] *B.* — 19 relinq.] *reliq. F.* — 19 vindemia] *BF³.* — 19 vindimia] *F (hispanismus).* — 19 consummatur] *BF² — consumatur F².* — 19 consummata] *F.* — 20 Sion] *F Syon B.* — 22 se] *om. F.*

rum ac servum confessus sit dicens: *Domine, si inveni gratiam ante te, ne transieris puerum tuum?* Igitur si unus Dominus est, qui ad visitandum Abraham venire dignatus est, qui sint illi duo comites eius diligentius advertamus. Duo itaque isti vel viri vel angeli qui cum Domino comitabantur, si me intentio mea non fallit aut decipit, 5 Moyses et Elias sunt, unus priscae legis lator, qui per eandem legem adventum Domini praedicavit, alius qui in clausula mundi venturus est, euangelium Xpisti Iudaeis praedicaturus et facturus nobiles Xpistianos, metator scilicet secundi adventus Domini. Denique cum 10 se in monte transfigurasset qualis in regno suo venturus est, isti duo, id est Moyses et Elias, cum Domino ab apostolis visi sunt. Sed quomodo ab apostolis agniti sunt silentio praeterire non debemus. Nunc vero, fratres dilectissimi, dico quod sentio, quia Moyses cum his tabulis foederis quas in monte Sina acceperat a Domino, et Elias cum 15 eodem curru in quo levatus fuerat, ad Xpistum venerunt, et quod ii essent, ideo apostoli eos cognoverant, pro quibus beatus Petrus apostolus ait: *Domine, bonum est nobis hic esse: si vis faciamus tria tabernacula, unum tibi, unum Moysi, unum Eliae* ¹. Ut ergo isti duo viri, id est Moyses et Elias, in monte excelso ab apostolis cum Do- 20 mino visi sunt, sic et tunc in futuro patres fidei nostrae Abrahae cum eodem Domino apparebunt, quia apud Deum perfecta sunt omnia quae apud nos imperfecta putantur, dicente apostolo: *Qui vocat ea quae non sunt tamquam ea quae sunt* ². Necesse enim fuit ut ea quae

1 MAT. XVII, 4.

2 ROM. IV, 17.

3 dignat. est *F*. — 3 qui] *F* quid *B*. — 4 advertamus] *vertamus *F*. — 4-5 qui cum Domino] qu ** domino *F*. — 5 decipit] *F*² decept *B F*. — 6 Elias] helyas *B*. — 6 lator] latur *F*. — 6 eadem *F*. — 7 praedicavit] *B F*² praedicabit *F*. — 9 Xpistianos] *om. B*. — 10 se *F*² solus. — 10 qualis] conieci, quia *B* qua *F* quo vero *F*². — 11 ab apostolis] ad fuisse |||| *F*² in ras. — 12 sunt *B*. — 12 debemus] *add. F* PVLCHRE SATIS EXPOSITVM ET VALDE NOTANDVM. — 13 dilectissimi] *om. B*. — 13 sentio] *add. nisi B F, expunxit F*². — 13 quia] *B F* qui *F*². — 13-14 eis tabulis *B*, eas tabulas *F*. — 14 Sina] *F* Syna *B*. — 14 helyas *B* helias *F* et ita subinde. — 15 et quod] bis *B*. — 17 tria] *B F*³ trea *F*. — 20 in futura patris fidei nostrae abrahae *F* solus. — 21 eodem] *F* solus. — 21 apparebunt] conieci, paruerunt *F* aparuerunt *F*². — 22 quae * pud *F*. — 22 perfecta] conieci, facta *B F*. — 22 qui * cat *F*. — 23 tamquam] *F* tanquam *B*. — 23 enim * ut *F*.

futura erant prius dedicatori fidei nostrae pro loco pro tempore monstrarentur, et sic nobis postea qui filii eius sumus in veritate manifestarentur. Denique et ipse Dominus huius rei testimonium in euangelio perhibuit dicens: *Abraham quaesivit ut videre diem meum, et vidit et exhilaratus est*¹. Tunc utique vidit diem dominici adventus,⁵ et dispositionis eius mysteria cognovit, cum ei venienti ad se gaudio exhilaratus occurrit, cum convivium praeparat, et ea quae convivii sacramento congrua erant spiritu prophetiae oblectatus apponit, cum pedes lavat ut plenum et perfectum obsequium in adventu ipsius exhiberet. Denique et ipse Dominus hanc vicem semini eiusdem¹⁰ Abrahae credidit, ut filiis fidei eius, idest apostolis, pedes [ipse] lavaret, ut formosos pedes euangelizantium pacem lavacri sui purificatione efficeret.

Sed quia idem Abraham duplicem figuram populi qui ex se futurus erat in semetipso portabat, tam eorum qui ex semine suo credituri erant in Xpisto, quam illorum qui non erant credituri, sicut scriptum est: *Sic erit semen tuum sicut stellae caeli et sicut arena maris*²: quod non solum propter multitudinem dixit, sed ut bipertitum populum ex semine ipsius significanter ostenderet, idest qui credidissent in Xpisto sicut stellae caeli fulgerent, qui autem credere non²⁰ luissent ut arena maris proiecti, conculcarentur in terram; proinde tabernaculum hoc Abrahae civitatis Hierusalem figuram habens, vocationum utrorumque populorum speciem perspicue portabat, tam eo-

1 Ioa. VIII, 56.

2 GEN. XXII, 17.

1 tempore] tempora *F* temporae *F*². — 2 monstr.] monstr. *F*. — 2 et sic] Sic et *F* ut sic *F*². — 3-4 in euangelio] *om. B*. — 5 exhilaratus] exilatus *F* exhilaratus *F*². — 8 oblectatus] *scripsi*, oblectus *F* oblaetus *B*. — 8 apponit] *conieci*, opponit *B F*. — 10 exhiberet] *add. F* EXPONIT BEATVS HIERONIMVS IN DICTIS SVIS EVIDENT̄. — 10 Dominus] *sup. lin., post* Abrahae *I*. — 11 ipse] *om. F*. — 13 efficeret] *add. F* QUOD ABRAHĀ FIGURAM DVORV̄ POPVLORV̄ IN SEMETIPSO HABVERIT. — 14 duplicem] *om. B*. — 15-16 credituri in Xpisti (...to *F*²) erant *F*. — 17 stell * *F*. — 18 quod] *B F*² qui *F*. — 18 multitudini * *F*. — 19 signific * tur *F* (...ter *B F*²). — 19 ostenderet] *add. F* HOC ET DANIHEL APERTE * NVNCIAT DICENS ET QVI AD IVSTITIĀ ER * DIVNT MVLTOS FVLGEBVNT QVASI STELLE IN PPETVAS ETNITATES. — 21 terram] terra *F*. — 22-23 vocationum] vocationem *F*. — 22 habens] habet *F* habet et *F*². — 23 populorum] *F solus*.

rum qui ex Israhel in Xpisto credituri erant, quam eorum qui de exitibus viarum, idest de nationibus variarum gentium, credidissent.

Sed nunc iam videamus convivii illius sacramentum, quod Abraham Domino exhibuit, quid indicet. *Vitulum*, inquit, *tenerum*, *saginatum*, *butyrum et lac et panes ingriphios*, idest azymos, *subcinericios ex tribus mensuris similiae consparsos* ¹, quae omnia ad liquidum prosequi spatium dicendi non patitur. Et ideo breviter strictimque, favente Domino, singula quaeque perstringam.

Vitulus ergo hic, tener, saginatus, carnem Domini figurabat, quae ab incredulis filiis carnis Abrahae propter salutem credentium immolari habebat, sicuti et Apostolus dicit: *Pascha nostrum immolatus est Xpistus* ². Quem ideo saginatum dicit, quia erat omnium bonorum operum plenitudine peroptimus, sicut ait Apostolus: *In quo omnis plenitudo divinitatis corporaliter inhabitat* ³. Hic ergo vitulus dominici corporis, qui in euangelio pro peccatore filio occiditur, ipse ab incredulis pro nobis est immolatus, unde optimum convivium credentibus praeparatum est. Sed quod butyrum dicit et lac cum carne vituli pariter appositum, priscam legem esse, quae per Moysen data est, Apostolo auctore, didicimus. Sic enim ad Galatas scribit: *Lac enim vobis potum dedi, non cibum, necdum enim poteratis, nec adhuc quidem potestis* ⁴. Tradiderat enim legis eis mandata quasi lac de uberibus duarum tabularum legis expressum, quod est testamentum fidei. Necdum etenim poterant, propter infantiam sensus sui, evangelicae doctrinae solidam et robustam escam accipere. Butyrum autem Iohannis Baptistae est praedicatio, quae euangelio coniuncta

¹ GEN. XVIII, 6-7.

² I COR. V, 7,

³ COL. II, 9.

⁴ I COR. III. 2.

Perperam Galatas recitant codd.

1 in Xpisto] *F solus*. — 1-2 exitibus] *B F² exitus F*. — 2 viarum] *om. B*. — 2 gentium] *generum F*. — 7 permittit *B*. — 7 strictique *B F³*, strictimq: *F*. — 11 sicut *B*, sicuti *F*. — 11 dicit] *icit *F*. — 11 nostrum] *B F², om. F*. — 12 saginatum] *ginatum *F*. — 12 quia] *B F² qui F*. — 13 ope * *F*. — 13 plenitudine] *om. B*. — 13 opimus *F²*. — 13 apostolus ait *F*. — 13 in quo] * quo *F*. — 16 pro nobis est post ipse *F*. — 17 quod] *F² et B F*. — 18 esse] *B sup. lin.* — 19 Galatas] galathas *B F*. — 20 eis post enim *F*. — 25 Iohannis Baptistae] *B F² ...nem...tam F*.

est, qui in spiritu et virtute Eliae metator primi adventus dominici fuit, sicut et ipse Elias in secundo venturus est. Iohannem Baptistam ipsum esse Eliam, non propter carnis materiam, sed propter unam eandemque virtutem spiritus, Dominus in euangelio probat, cum pro eodem Iohanne dicit: *Si vultis scire, ipse est Elias qui venturus est* ¹. Sed quare Iohannis praedicatio butyro comparatur breviter dicam. Butyrum etenim, quamquam sit lactis natura, tamen iam pinguior et solidior materia est. Sic et Iohannis praedicatio, quamquam adhuc lacte priscae legis uteretur, quia lex et prophetae usque ad Iohannem, tamen iam satis strictiorem et severiorem disciplinae re- 10 gulam intimabat dicens: *Iam securis ad radicem posita est, et omnis arbor quae fructum non facit excidetur et in ignem mittetur: natio viperarum, quis vobis monstravit fugire a veniente ira? Facite ergo dignos fructus paenitentiae* ², et cetera. Denique ut paenitentiam agerent, ut peccata baptismo diluerent, ut vias Domini praepararent et semi- 15 tas eius dirigerent, id est ut corda sua mentesque ad suscipiendum adventum Xpisti bonis actibus praepararent, crebris obiurgationibus admonebat. Nam et sicut butyrum aut frequenti agitatione aut concussionem assidua coibitur in se atque solidatur, sic et hi qui per Moysen lac legis acceperunt, multis obiurgationibus et crebro pulsu 20 Iohannis vocibus agitati, ad solidiorem fidei substantiam profecerunt, sicuti et David ³ paenitentiam agens coagulatum ut lac cor suum esse dicebat. Denique cum butyrum fit, serum de lacte sepa-

1 MAT. XI, 14.

2 MAT. III, 7-10.

3 PS. CXVIII, 70.

1 adventus] *B F*² adventus *F*. — 2 secundo] *B F*² secundum *F*. — 5 vent. rus *F*. — 6 est] *add. F* QVARE IOHNS P̄DICIO BVTIRO SIMILI * CŌPAR * — 6 butyro] *B F*² ...rum *F*. — 6 comparatur] *F* comparetur *B*... ratur *F*². — 7 etenim] *om. F*. — 7 quamquam] * quam *F*. — 8 et solidior] ** or *F*. — 8 Iohannis] *B F*³ ...es *F*. — 8 praedicatio] *praedi. F*. — 10 strictiorem] *stricciorem F*. — 11 radicem] *add. arborum F*. — 12 quae fructum bonum *B F*², *om. bonum F* — 12 generatio ^{2a} *m. B*, natio ^{1a} et nacio *F*. — 13 monstravit] *B F* ...bit *F*². — 13 fugere *B F*³ fugire *F*. — 13 ventura *B*, veniente *F*. — 16 eius] *F* ei *B*. — 18 admonebat] *F* ammonebat *B*. — 19 coibitur *B* quoibitur *F*. — 19 hi] *scripsi, hi/// F* hii *B*. — 20 acceperant *B*, acciperunt *F* acceperunt *F*³. — 22 coag.] *quoag. F*. — 23 cum] *sicut F*² *in ras.* — 23 fit] *et. F*² *in ras.*

ratur, et oleum de butyro efficitur. Ita et de lacte legis increduli velut serum separantur, atque ex Iohannis praedicatione, quod est butyrum pinguisimum, euangeliorum testimonium velut oleum praebetur. Ac proinde cum vitulum cum lacte et butyro Abraham Domino edendum apponeret, hoc significabat, quod nec corpus Domini, quod est vitulus, sine lacte legis, nec lac legis sine butyro, quod est Iohannis praedicatio, nec Iohannis praedicatio sine euangelica plenitudine esse potest.

Quid autem tres mensurae similiae, quid etiam panes azymi de tribus mensuris subcinericii indicent, silentio praeterire non debemus. Tres itaque mensurae tres sunt generationes Noe, idest Sem, Cham et Iaphet, ex quibus post diluuium omne genus hominum reparatum est, idest omnes tribus, linguae et nationes esse coeperunt, ex quibus in Xpisto credentes socii passionis eius et participes sanctae mensae essent futuri; immo et in panem dominici corporis deputandi, qui ideo in specie similiae comparantur, quia primum ut grana fortia et robusta a paleis gentium Spiritus Sancti flatu separati, et mola legis comprehensi, si qua inerat duritia, frangeretur. Tunc peccatorum furfures excussi, ut credentium populorum pura et candida fidei vota velut similia purgarentur, sicut scriptum est: *Super nivem candidiores effecti sunt Nazareni*¹. Baptismi enim aqua conspersi unum corpus caritatis effecti sunt. Sed quare panes azymos

1 THEE. IV, 7.

1 oleum] oleo *F* oleo quod *F*². — 1 lacte] * te *F*. — 2 atque ex] ** *F*. — 3 pinguis * geliorum *F*. — 4 proinde] * *F*. — 6 lacte] *add.* legis *B*, legis *eras. F*. — 6 butyro] *correxi*, ...rum *B F*. — 7 nec Iohannis praedicatio] *F*² *sol.* — 9 tres] *post* mensurare *F*. — 9 similiae] *simmile F*. — 10 praeterire] praeteriri *F*. — 10-11 debemus] debet *F et add.* QVARE TRES MENSURE DICUNTUR. — 11 id est] *F in ras.* — 12 Iaphet] *F iafet B*. — 14 quibus] *B F*² quibus *F*. — 13 nationes] *F nationis B* — 14 passionis *B F*² *passiones F*. — 16 in] *F*², *om. B F*. — 17 sancti spiritus *F*. — 18 comprehensi] *comprehensi B*. — 18 utsi *B*. — 19 peccatorum] *F peccatores B*. — 19 furfur * *F*. — 19 populorum] *F*² peccatorum *B F*. — 19-20 candid * *F*. — 20 similia *B*, *simmila F*. — 21 nazareni *B na * reni F* (*rei F*²). — 21 enim] *F*² *ex q|||*. quoque *B*. — 22 unum] *u * F*. — 22 caritatis] *F karitatis B*. — 22 sunt] *F*², *om. B F*. — 22 panes] * *F*.

subcinericios dicit? Azymos utique, quia sine fermento malitiae, sine fervore perversae doctrinae, sine tumore et superbia cordis insani oportebat esse credentium unitatem; subcinericios autem, quia necesse erat per paenitentiam et legitimam satisfactionem atque exomologesin praeteritorum delictorum omnem credentem in panem Xpisti 5 corporis deputari, sicut et Iohannes Baptista eis qui baptizandi erant dicebat: *Facite dignos fructus paenitentiae* ¹. Sed et beatus Petrus apostolus sic Iudaeis credentibus dicebat: *Paenitentiam agite et baptizemini in nomine Domini nostri Iesu Xpisti in remissionem peccatorum* ². Et ideo subcinericii panes apponuntur, quia per paenitentiae 10 satisfactionem credentium animae a Domino adsumuntur.

Videtis ergo, dilectissimi fratres, lectionis istius sacramentum salutis nostrae ordinem liniasse. Abraham etenim qui Dominum suscepit figura sanctorum erat qui adventum Xpisti cum gaudio suscipere. Tabernaculum eius typum Hierusalem fuisse dixi, ubi primum Dominus advenit, qui a credentibus exceptus est, ab incredulis vero in crucis ligno suspensus est, et quasi vitulus saginatus occisus est. Lac et butyrum significat quod lex et prophetae usque ad Iohannem prophetaverunt. Tres mensuras similiae unde Sarra panes subcinericios fecit, trium dixi imaginem filiorum indicasse, ex quibus omne genus hominum natum est, qui divinae Trinitati credentes, id est Patri et Filio et Spiritui Sancto, ex aqua baptismatis per Ecclesiam, cuius imago Sarra erat, conspargendi essent et in uno corporis Xpisti pane redigendi. Sarra enim, ut iam dixi,

1 MAT. III, 8.

2 ACT. II, 38.

1 subcinericios] *B F*³ subcinericius *F*. — 1 utique] * *F*. — 1 fermento] *B F*³ firmento *F*. — 2 perversae] *p. F*¹ — 4-5 exomologesin] *eximmologesim F*. — 5 panem] *B F* pane *F*². — 6 Baptista] *baptiste F in ras.* — 7 dignos] *dignos F*. — fructus] *B F*³ fructos *F*. — 7 Sed et] *Sed F*. — 8-9 baptizemini] *B F*¹ baptizamini] *F*³. — 9 nostri + ihū xpi] *F*. — 13 liniasse] *lineasse B*. — 14-15 suscipere] *B susceperunt F*³ suscipere] *F*. — 15 Hierusalem] *scripsi, ier... B* * *slm F*. — 16 qui a] *B F*² quia *F*. — 15 dixi] *om. F*, *dici* ||| *F*². — 17 vero] *om. F*. — 18 est. Lac] ||| * * *c F*. — 18 significat] *F*², *om. B F*. — 18 quod] *F*² quia *B* que *F*. — 19 prope] * *erunt F*. — 19 mensuras] *mensurae F et 2^a manu B*. — 19-20 Sarra] * *beinericios F*. — 20 trium dixi filiorum] * *indicasse F*. — 21 hmi.atum] *F* (*homi ex huma*). — 21 Trinitati] *trinitatis F*. — 23 Sarra] *F* Sara *B et ita subinde*.

Ecclesiae typum gerebat, quae sacramentorum ministra et obediens erat. Azymos autem panes, id est sine fermento, ut dictum est, eo quod sine fermento malitiae, sine acrore nequitiae ac perversae doctrinae esse debemus. Subcinericios vero, quia per paenitentiam conversi ad baptismatis sacramentum, Sancti Spiritus vapore decocti, velut esca beneplacita Deo acceptabiles futuri eramus. Filius autem Sarrae, qui in senectute repromissus et datus est, hoc indicabat, quod in ultima saeculi senectute Ecclesia verbo Dei conciperet et haberet ingenuum populum Xpistianorum, qui haeres esset repromissae hereditatis, id est caelestis regni, futurus. Deo Patri Omnipotenti per dominum nostrum Iesum Xpistum maximas atque uberes gratias agere debemus, qui nos tanti sacramenti participes esse voluit.

[III]

Videns autem Sarra filium Agar aegyptiac, qui natus erat Abrahae, ludentem cum filio suo Isaac, dixit ad Abraham: Eice ancillam et filium eius, non enim haeres erit filius ancillae cum filio meo Isaac ¹.

Si omnium patrum gesta prophetarumque vaticinia, quae typum futurorum esse beatus Paulus apostolus docet ², diligenti cura et sollicita animadversione aspicere et considerare velimus, procul dubio magnum sacramentum spei ac salutis nostrae a saeculis antiquis

1 GEN. XXI 9-10.

2 COL. II, 17.

1 sacramentorum] sacramentorum *F*. — 2 azymos] azimus *F*. — 2 panes] *B F* panis *F*^s. — 2 fermento] firmento *F*, corr. *F*^s. — 3 acrore *F* (c *in ras.*) fervore. — 4 debemus] deberemus *F*. — 4 subcinericios] sucinericius *F* subc... *F*^s. — 4 quia] *F*² ut *B F*. — 6 acceptabiles] *F* acceptabilis *B*. — 7 indicabat] indicavit *F* ex bit. — 8 Ecclesia] *B F*² ...e *F*. — 8 et] *F*² sol. — 9 ingenuum *F*, corr. *F*². — 10 futurus] *Sequitur doxologia*: Deo patri omnipotenti per (*add.* dominum nostrum) Iesum Xpistum maximas atque uberes (...as *F*) gratias referre (agere *F*) debemus qui nos tanti sacramenti participes esse (. *F*) voluit *B F* (cui est honor et gloria in secula seculorum amen *add.* *F*²). — 14 Videns] idens *B*, *initialis litterae locus vacuus remansit*. — 14 Sarra] Sara *B* et *ita subinde*. — 14 aegyptiacie q**tus *F*. — 14 filii *dixit *F*. — 15 ancil.] *F* ancil. *B* et *subinde*. — 16 et f** non *F*. — 16 Isaac] Hi * *F*. — 17 typum] *B F*² tipus *F*. — 19 animadversione] anima, adversione *F*. — 19 aspicere] *F* curare *B*. — 20 sacram] sacram. *F*.

dispositum esse dicemus. Nihil enim repentinum neque inopinatum in euangelio gestum est, quod non fuerit prius aut praefigurata patrum praedicatione monstratum aut opere praeostensum aut prophetica voce praedicatum. Denique hoc in loco, cum Abraham, iuxta consilium Sarrae uxoris suae, Agar ancillam suam aegyptiam cognovisset et ex ea filium Ismahel nomine suscepisset, sed et postea cum Sarra in senectute sua filium peperisset ac invicem ludentes infantes vidisset, quid est quod dixit ad Abraham maritum suum? *Eice de domo ancillam et filium eius; non enim haeres erit filius ancillae cum filio meo Isaac.* Magnum utique sacramentum divinae ordinationis in hoc ordine monstrabatur. Quare, dilectissimi fratres, intuentum est nobis et requirendum, ut inveniamus quae causa quaeve ratio extiterit, ut primum vellet maritum suum cum ancilla dormire et eundem filium quem de ancilla susceperat velut suum educaret, et hunc eundem educatum postea cum matre sua de domo iuberet expelli.

Sic enim scriptum est: *Eice, inquit, ancillam et filium eius, non enim haeres erit filius ancillae cum filio meo Isaac.* Quod quidem non levitate aliqua vel zelotypiae spiritu accensa Sarra hoc dicit, ut ancillam cum filio suo, quem pridem sibi ipsa adoptaverat in filium, iuberet expelli, sed spiritu prophetiae impulsam utramque rem pro tempore, pro causa, pro typo futurorum, consulta ratione providit, ut et prius hortaretur maritum de ancilla filium generare, et postea ipsam ancillam cum filio suo de domo faceret extorrem. Sarra enim libera et nobilis typum habebat ecclesiae, quam ecclesiam corpus Xpisti esse

1 dicemus] *F*² dicimus *F* didicimus *B*. — 2 aut] *B* vel. — 2 prius fuerit *B*. — 5 aegyptiam] egyptiam *F* egyptiam *F*³. — 6 Ismahel *B F et subinde*. — 8 quid est quod] *F*² *in ras.*, quidē quod *F* rursus *B*. — 8 Abraham + maritum suum *F*. — 8 Eice + de domo *F*. — 10 Isaac] *B F*² Isahac *F*. — 11 monstrabatur] *B F*³ monstrabat *F*. — 11 quare *coni.*: Igitur *B*, que *F* quod *F*². — 14 et * filium, *F*. — 14 velut proprium *B*. — 14-15 educaret] *scripsi*, * docare *F* edocaret *B*. — 15 educatum] *F*² edocatum *B* hedocatum *F*. — 15 postea ** e sua + de domo *F*. — 17 scriptum est] * um est *F*. — 17 Eice + inquit *F*. — 19 vel] *F*² *sol.* — 20 adoptaverat] *B F*² adoptaverit *F*, filium] *correxi*, ... o *B F*. — 21 prophetiae] proficiae *F*. — 21 impulsam *B F*. — 21 utramque rem] utraque res *F* utrasque res *F*². — 24 suo + de domo *F*. — expellit *B*. — 25 quam *B*, *add.* ecclesia *F* ecclesiam *F*².

apostolus ¹ definivit, — sicuti et Sarra Abrahae caro erat: *Hoc*, inquit, *os de ossibus meis et caro de carne mea* ², — cuius membra sanctos et fideles esse Apostolus ³ docet. Agar ergo ancilla Sarrae typum Synagogae perspicue portabat, quae filium, id est populum, in ⁵ servitute peccatorum generans, in domo dominae suae, id est Ecclesiae, manere non poterat. Omnem autem peccatorem <esse> servum probat ipse Dominus in euangelio cum dicit: *Qui peccatum*, inquit, *facit servus est, et servus non manet in domo in aeternum, filius autem manet* ⁴. Et quia populus Iudaeorum peccator de Aegypto exiens legem ¹⁰ in servitute accepturus erat, sicut apostolus ait: *Lex non iustis sed peccatoribus data est* ⁵, proinde hic populus, quia peccator est, [...] merito Agar ancilla Sarrae, typum Synagogae habens, Abrahae domino coniungitur, ut ex ea filius idest Iudaeorum populus primitivus nasceretur, qui sub iugo servitutis erat futurus, quamvis esset pro ¹⁵ tempore in magnam gentem et ipse futurus.

Sed nihilominus cum filio liberae filius ancillae, idest cum fideli populo populus Synagogae, haeres esse non posse [memoratur]. Nemo etenim hereditatem paternam, idest caelestis regni gloriam, possidebit, nisi qui se filium Sarrae, idest nobilis ac venerandae Ecclesiae, fidei sanctitate omnibusque bonis actibus praebuerit. Matrem etenim nostram Hierusalem, caelestem, liberam, hoc est sanctam Ecclesiam, beatus apostolus ⁶ Paulus esse testatur: Agar vero Hierusalem terrenam, idest Synagogam, iunctam monti Sina in quo lex

1 COL. I, 18.
5 I TIM. I, 9.

2 GEN. II, 23.
6 GAL. VI, 26

3 I COR. XII, 27.

4 IOA. VIII, 34-35.

1 Sicuti-mea] *Glossa* videtur. — 1 Hoc] haec *F*. — 3 esse] *F* quosque *B*. — 4 perspicue] prespicue *F*. — 4 portabat] portabit *F* portavit *F*². — 5 peccatorum] peccatum suorum *F* peccatorum suorum *F*². — 6 peccatorem] *B* *F*² peccatore *F*. — 10 ex ** in servitute *F*. — 10 lex ** sed *F*. — 11 populus] * *F*. — 11 quia] *B* *F*² qui *F*. *Locus lacuna laborat. Suple:* «a filio Agar figuratur. Atque». Agar ** a typo *F* (typum *F*³). — 13 cōi ** ex ea *F*. — 14 nasceretur] * retur *F*. — 15 magnam] *B* *F*³ magna *F*. — 16 liberae filius ancillae] nomen *F*. — 17 populus synagogae] *om. F*. — 17 posse] posset *F*². — 17 memoratur] *om. F*. 20 fidei] fide *F*. — 21 Hierusalem] *F* ierl̄m *B* et subinde. — 22 Paulus *om. B*. — 13 synagogam] *F* synagoge *B*. — 23 iunctam] *conieci*, figuram fuisse *F* f. habuisse *B*.

n servitute accepta est, figurasse subiunxit ¹. Nam quod Sarra adhuc
 unc sterilis erat, quando Abraham cum Agar aegyptia conveniebat,
 noc indicabat quod Ecclesia ex gentibus tamdiu sterilis esset futura
 nec ullum ex spiritali semine filium susceptura, quandiu Synagogae
 opulus, idest filius Agar, aut nasceretur aut cresceret. Denique ut Sar- 5
 a in senectute concepit, ita et Ecclesia in fine mundi et prope occasum
 am saeculi, quando ad tabernaculum Abrahae Dominus venire dig-
 atus est et filium Sarrae promisit, idest quando secundum carnem
 d Hierusalem terrenam venit, ubi fuit tabernaculum legis, tunc
 lium promissionis Sarra retro sterilis, idest diu infecunda Ecclesia, 10
 meruit accipere, sicut per prophetam ipse Dominus Ecclesiam ex
 gentibus alloquitur dicens: *Laetare sterilis quae non paris, erumpe
 et clama quae non parturis, quoniam plures filii desertae magis quam
 ius quae habet virum* ².

Sed cum audisset, inquit, Sarra Dominum quod, ei filium repro- 15
mitteret, risit ³. Qui risus duplicem habet significantiam, eo quod
 opulus Xpistianorum, in cuius figura Isaac nasci habebat, risum in
 oc saeculo ab incredulis esset passurus, vel quod in futuro risum
 t gaudium consecuturus esset, sicut ipse Dominus discipulis dice-
 at: *Felices plorantes quia ipsi ridebunt* ⁴; et *Iterum videbitis me et* 20
*gaudebit cor vestrum gaudio inenarrabili, et gaudium vestrum nemo
 auferet a vobis* ⁵. Unde et ipse qui natus est de Sarra risus nomen
 accepit. Isaac etenim ex hebraea lingua in latino sermone risus in-
 terpretatur.

1 GAL. IV, 24-25. 2 Is. LIV, 1. 3 GEN. XVIII, 12. 4 LUC. VI, 21. 5 IOA. XVI, 22.

2 sterilis B sterelis F et subinde. — 2 Agar om. B. — 4 ex spiritali] B F²
 spiritali F. — 5 filius] + Agar F². — 6 senectute * it F. — 6 et ecclesia conl.
 B F. — 7 iam ** mdo F. — 7 venire di *** filium F. — 8 promisit] pro-
 mitteret F. — 8 secundum * em F. — 9 terrenam] B F² ...a F. — 9 taber **
 nc F retro *** diu F. — 11 meruit ac * sicut F. — 11 sicut add. et B. —
 11 ecclesiam] B F² ...a F. — 12 gent * adloquitur F. — 13 clama] clamma F. —
 13 duplicem] dublicem F. — 17 in cuius... habebat F solus. — 17 risum]
 F risus F². — 18 passurus] futurus F. — 18 futuro] F² futurum B F. — 19 dis-
 cipulis] B F² discipulus F. — 20 videbitis me] me videbitis F. — 21 gaudio ine-
 narrabili add. F. — 22 auferet F aufert B. — 23 accepit] add. F ISAAC RISVS
 TRPTATVR.

Sed iam nunc per singulas species discurrenda est disputatio, ut unicuique personae rerum gestarum assignetur proprietas. Diximus itaque Agar, ancillam Sarrae, typum habuisse Synagogae, quae filium, idest populum, in servitute peccati generavit. Quod quidem et beatus apostolus Paulus in epistula ¹ sua meminit quod haec per allegoriam sint dicta, idest quod Agar in figura erat Synagogae vel montis Sina, unde populus legem servitutis accepit, qui haeres paternae promissionis, idest caelestis regni et gloriae futurae, esse non posset. Nunc vero quia superius exposuimus Agar cuius figuram gesserit, 10 silentio praetereundum non est quid hoc significet, quod Ismahel cum Isaac ludere scriptura dicat. Quid enim laeserat aut quid nocuerat, si ludebat? Numquid illa aetate gratum esse non debuerat, quod luderet filius ancillae cum filio liberae? Sed Sarra lusum illum perniciem putabat. Nam et Paulus apostolus ludum hunc persecutionem 15 significavit dicens. *Sicut tunc, inquit, is qui secundum carnem est persequabatur eum qui secundum spiritum, ita et nunc* ². Videte quomodo nos docet Apostolus, quia populus iste carnalis Iudaeorum adversatur huic populo spiritali; sive etiam inter nos ipsos, si quis adhuc carnalis est spiritalibus adversatur. Nunc vero, fratres, attendite quod 20 dico, quoniam et ludus iste aliud significare potest, quia in omnibus caro adversatur spiritui. Ismahel etenim figuram carnis gerit, quia secundum carnem nascitur; Isaac autem spiritus, quia per repromis-

1 CAL. IV, 24-25.

2 GAL. IV, 29.

1 singulas] *B F*³ singulos *F*. — 2 personae] *B F*² persona *F*. — 2 proprietas] *post* gestarum *F*². — 4 generavit] *generabit F*. — 5 apostolus + Paulus *F*. — 5 epistula] *F* epistola *B*. allegoriam] *allegoria F*. — 6 dicta] *add. F. PULCHRE AGAR SINAGOGA DICITVR*. — 6 erat] *fuerat F*. — 6 vel *tis *F*. — 7 Sina] *syna F*. — 7 servitutis * qui *F*. — 8 promissionis] *possessionis F*. — 8 id est regni *tis *F*. — 8 gloriae] *B F*² ...a *F* futurae] *add. ut iam dictum est F*. — 8 posset *add. I QVOD LVDERE ISMAHEL CŪ ISAAC SIGNICET*. — 10 praetereundum *not est F*. — 10 ismahel *B et subinde, ismahel F et sub*. — 11 dicit *B*. — 12 debuerat] *deberit F debuit F*³. — 12 quod] *F si B*. — 13-14 perniciem *B F*² ...e *F*. — 14 persecutionem] *B F*² — *persecutione F*. — 15 Sicut] *F*² *solus*. — 16 17 quomodo] *quommodo F*. — 17 iudaeorum carn. *F*, canalis *B*. — 19 adversatur] *adversantur F et add. EXPOSITVM*. — 20 quia *B nam F*. — 21 figuram *figuram F*. — 21 gerit] *B F*³ *ierit F*. — 22 spiritus] *B F*² *spiritui F*.

sionem generatur. Et ideo caro blanditur spiritui, ut inlecebro-
cum eo deceptionibus agat, delectationibus inliciat, voluptatibus
molliat et libidinis adludat inlecebra. Unde, dilectissimi fratres, vide-
te quia et iniustitia homini blanditur, ut personam potentis accipiat
et gratia eius flexus non rectum iudicium ferat. Quapropter intelle- 5
gere debet quis, quia sub specie ludi blandam persecutionem ab
iniustitia patitur. Sed quia Sarra figuram virtutis gerit, proinde huius-
cemodi ludus Ismahel cum Isaac, idest carnis cum spiritu, Sarram,
quae est virtus, maxime offendit.

Sed cum eiceret, inquit, Abraham Agar de domo, *accepit panes et* 10
utrem aquae, et dedit Agar, et imposuit super humeros eius infantem,
et dimisit eam. Exiens autem Agar erravit in deserto, et defecit aqua
de utre, et posuit infantem sub arbore, et iens sedit contra eum ¹. Sed
quid significet hoc quod infantem in humeros eius imposuit et pa-
nes et utrem aquae, non est enim segniter transeundum. Infans ille, 15
ut saepe iam dixi, filius ancillae, iudaici populi personam habens
necesse erat ut peccator populus et insipiens cervicem matris suae,
Synagogae, gravaret. Et ideo Ismahel inponitur in collo matris suae.
Denique sic et in passione Domini, idem populus, ut collum matris
gravaret, clamavit: *Sanguis eius super nos et super filios nostros* ². 20
Inde est quod peccata populi sui, idest filii Abrahae, ipsa portaret.

1 GEN. XXI, 14-16.

2 MAT. XXVII, 25.

1 spiritui *F*. — 1 inlecebr.] *F* illeceb. *B F* ². — 2 de * nibus *F*. — 2 inliciat] *F* illiciat *B infra lin. et in situ* blandiatur. — 2 voluptatibus] voluntatibus *B volū* * *F*. — 3 libidinis] libidines *F*. — 3 alludat *B*. — 3 inlecebra] *F* illecebra *B* et illecebraet *F* ². — 3 Unde] * de *F*. — 4 homini] * ni *F*. — 5 rectum] iustum *B*. — 5-6 intelleg.] *F* intellig. *B*. — 8 spiritu] *B F* ² spiritum *F*. — 10 Abraham *B F* ² habraham *F*. — 11 Agar] ei *B*. — 11 imposuit] *scripsi*, inposuit *B F*. — 11 humeros] *B F* ³ humerus *F*. — 12 aqua] *B F* ³ aque *F*. — 13 iens *om. B* — 14 quid] *add. hoc F*. humeros] humerus *F* inposuit] *F* inposuit *B*. — 15 est + enim *F*. — 15 segniter] *B F* ² significanter *F et add. QUID INFANS ISTE SIGNIFICET.* — 15 enim ille *B*. — 16 diximus *B*, iam dixi *F*. — 17 necesse] *add. ergo F* ². — 17 id est *B* suae *F*. — 18 suae] * *F*. — 19 matris * *F*. — 20 et su * * os nostros *F*. — 21 et inde *B*. — 21 ides * * abrahe *F*. — 21 portaret] *add. F*.

Panes autem hoc indicabant, quod vetus sacerdotium panes propositionis, sicut scriptum est ¹, portaret secum et vesci haberet. Uter vero cum aqua, quae defecit, iudaicam purificationem defecturam, in pellibus mortuis, idest in carne praevaricationis sententia damnatam, 5 significabat; quae aqua purificationis, non modo nullum eius refrigerium praestare nec satiare hominem posset, sed vomitus faceret, quia nec frigida videtur esse nec calida, idest nec gentibus quia sub lege erat, nec fidelibus quia libertatis gratiam non habebat. Nam et aliter 10 intellegi potest, quia aquam quam Ismael de utre bibit legis littera est, et ideo eius aqua defecit, quia littera frequenter defectum patitur, idest storialis intellegentia, de qua Dominus dicit: *Omnis qui biberet ex aqua hac iterum sitiet* ². Denique ut in deserto Agar cum filio suo errabat, sic et cum expulsa fuisset Synagoga cum filio, idest cum populo suo, ab Ecclesia, et repudiata a Domino, coepit errare in saeculo 15 per domos ac criminum silvas et per salebras peccatorum, et in deserto et in invio et in sicco morari, idest sine propheta sine templo sine sacerdote sine lege sine sacrificio, oberrans palam in mundo. Omnes per orbem dispersi viam salutis invenire non poterant, quia Xpistum, qui est via, veritas et vita, penitus ignorabant.

20 *Sed cum defecisset*, inquit, *aqua de utre, posuit filium suum sub arbore*. Iam victa, iam fatigata et sitis ariditate defessa, quia et aquam purificationis quam in pelle mortua, idest in carne veteris hominis,

1 Ex. XXV, 29.

2 Ioa. IV, 13.

1 QUID PANES SI * FICENT QUID VTRĒ AQVAE VĪ EADĒ AQ * INTELLIGANTUR. — 1 sacerdotium] sac * cium *F*. — 2 Uter] utrem *F*. — 3 pur. + designabat *add. B*. — 4 mortuis *coniecit Wilm. ...am B F*. — 4 in carne] *bis B*. — 4 damnata *B dāpnatā F*. — 6 posset *F possit B*. — 6 vomitus] *F² vomitos B F*. — 8 fidelibus] *F² fidelis F fideli B*. — 9 intellegi] *F intelligi B*. — 9 aqua *F² aquam B F*. — 9 bibit] *vivit F bivit F³*. — 10 eius] *huiuscemodi F*. — 11 storialis *F² storialis B F*. — 11 intelleg.] *F intellig. B*. — 12-13 filio + suo *F*. — 13-14 cum populo] * pulo *F*. — 14 coepit errare] *aerrare * F*. — 15 peccatorum] * atorum *F salebras] faleras F²*. — 16 mora * * est *F*. — 16-17 sine templo] *B F² sint e templo F*. — 17 sacerdo * * e lege *F*. — 17 palam] *pala F perlata F²*. — 17-18 in mundo] *mundi F*. — 18 omnes] * *F*. — 18-19 poterant] *pote * F*. — 19 penitus] *peni * F*. — 19 ignorabant] *B F² ignorabunt F*. — 20 posuit] *add. F inquit iterum*. — 21 victa] *victam F*. — 21 fatigata *B F² fatigatam F*.

portaverat, iam non habebat, et fontem aquae vivae invenire non poterat, tunc filium suum, idest populum, sub arbore ponit. Quod quidem significabat quosdam ex eodem populo ad crucem Xpisti et ad umbram virtutis eius refrigerium petituros, et patefactis oculis cordis eorum fontem aquae vivae, idest Xpistum, esse visuros, ut inde 5 ariditas mentis irrigata et satiata in Spiritu Sancto floreret, vel quod, postremis temporibus adveniente Elia Thesbite et praedicante euangelium Xpisti populis Iudaeorum, ex duodecim tribubus duo dena milia et dena milia credentes in Xpisto futuri sunt nobiles Xpistiani. Et proinde in figura eorum Agar, idest Synagoga, ad umbram 10 arboris, idest ad obumbrationem crucis, infantem suum, idest populum, applicavit. Illa enim arbor, sub cuius umbra Ismahelem posuit Agar, crucis dominicae liniabat imaginem. Unde et David inquit: *In umbra alarum tuarum sperabo donec transeat iniquitas* 1. Et alibi: *In umbra, inquit, eius vivimus*. Et in euangelio: *Spiritus, inquit, Do-* 15 *mini veniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi* 2. Videtis ergo, dilectissimi fratres, sub quo mysterio umbra arboris requisita est, ubi infans ille, idest populus crediturus, refugium facere deberet.

Et exclamans, inquit, puer ploravit, et exaudivit Dominus vocem pueri 3. Hoc ex persona eorum loquitur quos ex Iudaeis in Xpisto 20 esse credituros, quosque flentes peccata sua et per paenitentiam praeritorum gestorum, quibus se retro errasse cognoverunt, ad Xpistum conversos, precem lamentabilem facientes, exaudiendos esse significabat [...], et aperiens oculos cordis eorum ut videam fontem aquae

1 Ps. LVI, 2.

2 Luc. I, 35.

3 GEN. XXI, 16-17.

4 umbram] *B F*² umbra *F*. — 4 petituros] *B F*² petitoras *F*. — 6 ariditas] *B F*² ariditas *F*. — 7 Elia] *scripsi*. helya *B* aelia *F*. — 7 Thesbite] *scripsi*, tesbitem *B* tesbite *F*. — 8 populis] *F* populus *B* et *F* prius. — 8 tribubus] *B F*² trius *F*. — 11 arboris] ar * ris *F*. — 11 crucis] *B F*² crucem *F*. — 11 infantem] infan * *F*. — 11 suum] *F* solus. — 12 arbor] * bor *F*. — 12 umbra] umbram *F*. — 13 Agar] * *F*. — 13 liniabat] *B F* (ex) laniabat). — 13 Unde et] ** *F*. — 14 spera ** nec *F*. — 15 umbra] um * *F*. — 15 vivimus] vivemus *F*. — 16 obumbrabit] obumbravit *F*. — 18 facere] *B F*² habere *F*. — 21 credituros [uosque] credituri quique *F*. — 23 conversos] conversi *F*. — 23 lament] lament. ⁷. — 23 exaudiendos] *B F*² exaudientes *F*. — 24 aperiens] *B F*² aberiens *F*. — 24 ut] *eras F*².

vivae, id est filium Dei qui dixit: *Ego sum fons aquae vivae: qui sitit veniat et bibit* ¹; et haurientes ex eo doctrinam gratiae caelestis, quae est aqua viva, et baptismatis donum consecuti, laetentur. Denique *Statim* inquit, *vocavit angelus Domini Agar dicens: Ne timeas, Agar,* ⁵ *exaudivit enim Dominus vocem pueri. Et aperuit Dominus oculos eius, et vidit fontem aquae vivae* ², et potavit infantem, idest populum arida retro corda habentem, infantem autem adhuc sensu vigentem, hoc est insipientem atque pannis criminum obvolutum.

Sed fortassis aliquis dicat: Ergo omnis populus Iudaeorum, cuius ¹⁰ hic filius ancillae imaginem postabat, in Xpisto est crediturus, et omnes de fonte aquae vivae sacramento baptismatis potabuntur? Hoc qui ignorat, audiat beatissimum Esaiam prophetam de eodem populo dicentem: *Nisi Dominus sabaoth reliquisset nobis semen, ut Sodoma essemus et sicut Gomorra similes fuissetus* ³. Et *Si fuerit*, inquit, ¹⁵ *merus filiorum Israel ut arena maris, reliquiae salvae fient* ⁴. Istae sunt ergo reliquiae qui salvificabuntur credentes in Xpisto. Reliqui autem qui in incredulitate permanserint, Antixpistum pro Xpisto recepturi sunt, sicut Esais ait: *Exspectantibus illis lumen tenebrae ortae sunt* ⁵. Denique et ad Abraham Dominus cum dicit: *Sic erit semen tuum sicut stellae caeli et sicut arena maris* ⁶, non hoc pro multitudine dicit, sed ut ex semine Abrahae bipertitum populum significanter ostenderet, ut qui in Xpisto credidissent sicut stellae caeli

1 IER. II, 13. 2 GEN. XXI, 17-19. 3 IS. I, 9. 4 IS. X, 22. 5 IS. LIX, 9.
6 GEN. XXII, 17.

1-2 vivae + qui sitit veniat et bibit *F*. — 3 consecuti] * secuti *F*. — 4 vocavit] * abit *F* * avit *F*². — 4 timeas * r *F*. — 5 exaudivit + enim *F*. — 5 Et appe * *F*. — 6 et potavit] ** abit *F*. — 7 corda] * *F*. — 7 infantem] *F*...tum *F*. — 7 autem + adhuc *F*. — 7 vigentem] * *F*. — 8 criminum] crimi * ū *F*. — 9 fortassis] fortasis *F*. — 10 hic al. *B*. — 11 de fonte] defuncte *F*. — 12 ignorat] ignorabat *B*. — 12 Isaiam *B*. — 13 sicut] quasi *B*. — 15 fient] *B F*² fiunt *F*. — 16 qui *B F* que *F*². — 16 salvificabuntur] *F*² salvifiebant *B* salvificabantur *F*. — 17 incredulitate] *F*² ...tem *B F*. — 17 Antixpistum] *scripsi*, anticristum *B* ante xpistum *F*. — 18 exspect.] expect. *F*. — 19 ad Abraham] *B F*² habraham *F*. — 20 stellae] stellas *F*. — 21 dicit *B F*³ dici *F*. — 21 ex semine] *B F*² exemine *F*. — 22 ut qui] * * *F*. — 22 credidissent] *B F*³ credis///sent *F*. — 22 in Xpisto] *post* credidissent *F*. — 22 stellae] stellas *F*.

ulgerent; qui non credidissent, ut arena deiecti conculcarentur in terra. Cum autem diceret: *Faciā et hunc in gentem magnā* ¹, hoc significabat, quod et copiosus nimis prae ceteris gentibus idem populus regnaturus erat in saeculo, sed ex his qui in Xpisto credidissent caelestis regni gloriam consecuturi essent. Denique cum dicit: *Faciā et hunc in gentem magnā*, ostendit iam alteros esse magnae gentis homines, quibus iungendi essent isti qui ex Ismahel semine credidissent. Per adiectionem etenim syllabae qua dicit: *Faciā et hunc in gentem magnā*, manifestat iam nostrum populum, qui ex Barra libera, idest Ecclesia nobili, nati sumus olim, in Xpisti nomine regnare, quando congregandi essent omnes qui ex Synagoga venientes in Xpisti nomine credidissent, sicut et Apostolus de ipsis scribit dicens: *Nolo vos ignorare, fratres, hoc mysterium, ne sitis penes vos prudentes: nam ideo reprobatio Israhel facta est ut adimpletio gentium fieret, at cum adimpletio gentium facta fuerit, tunc reliquus Israhel salvus erit* ². Hic est ergo reliquus Israhel qui, ut saepe dixi, sub Elia in Xpisto est crediturus, ac per hoc, in gentem magnam nobiscum et ipse futurus, regnique caelestis parem gloriam obtenturus.

Sed illum silentio non est praetereundum, quod hunc, qui ei hoc promittit ut eum in gentem magnam faciat, primum angelum scriptura pronuntiat, et deinde Deum. Sed si angelus erat, quomodo Deus

1 GEN. XII, 2.

2 ROM. XI, 25 26.

1 fulg * F. — 1 deiecti] * ti F. — 1-2 terra] terram F. — 2 diceret] * ret F. — 2 faciā] faciā//// F: (un eras). — 2 magnam hoc] mag ** F. — 3 significabat] signifbat F. — 3 gentibus] * tibus F. — 4 sed] s * F. — 6 faciā] faciā//// F (un eras). — 6 magnam] F³ magnā B magna F. — 7 is] et isti F post quibus. — 7 Ismahel] F hismahel B. — 8 Per] in marg. B. — Per adiectionem] Adieccio//// F. — 8 qua] ex quia F. — 10 nobili] F² nobile B 1^a m. et F. nobili 2^a m. B. — 11 regnare] renare F regnasse F². — 12 Xpisto] nomine F, corr. F³ Xpisti — 13 scripsit B. — 13 ne sitis] B F² nescitis F. — 15 at] B F² ac F. — 15 adimpl.] F, adimpl. B 1° et 2°. — 16 ergo reli ** srlh F. — 17 Elia scripsi, helya B, helia F. — 17 crediturus] cre * us F. — 17-18 nobiscum] F solus. — 18 ipse futurus] ip ** urus F. — 18 parem] F solus. — 18 gloriam] B F² ...a F. — 18 obtentu * F. — 19 non est] post praetereundum B. — 19 hunc] sic F. — 19-20 qui ei hoc prom.] qui ** prom. F. — 21 angelus] F deus B. — 1 Deus] F angelus B.

dicebatur? Angelum enim Deum dici non licet. Aut si Deus erat, quomodo angelus vocabatur? Sed ideo hoc, ut ostenderet scriptura divina Filium Dei, non Patrem, ad Agar fuisse locutum, et ipsum ei hoc fuisse pollicitum ut in gentem magnam faceret eum, quia per legem et prophetas semper ipse locutus est, sicut de eo scriptum est: *Ego qui loquebar veni* ¹. Et ideo angelum scriptura dixit, ut eum magni consilii nuntium indicaret. Ipse enim omnia arcana parternae voluntatis credentibus reseravit, nequis ipsum Patrem ipsum dei Filium, ut Praxeas et Sabellius adserunt, esse putaret, unde patripassiani haeretici nuncupantur. Et ideo angelum nominavit, ut non Patris, sed Filii personam in hac pollicitatione monstraret. Deum vero eundem angelum dixit, ut Dei filium Deum esse ostenderet. Ac proinde et angelus propter obedientiam paternae voluntatis dicitur, et Deus secundum naturam Patris, quia vere Deus est, nuncupatur. Filius etenim Dei, Deus verus de Deo vero, unigenitus ab ingenito, non potest alius esse quam Deus. Sed iam sufficit haec hucusque tractasse. Deo Patri Omnipotenti maximas atque uberes gratias agentes per Dominum nostrum Iesum Xpistum.

[IV]

20 *Et dixit Deus ad Abraham: Tu autem testamentum meum servabis, et semen tuum post te: circumcidetur omne vestrum masculinum* ².

Quia saepe nobis adversum Iudaeos de circumcissione certamen

1 Es. LII, 6.

2 GEN. XVII, 9-10.

1 angelum] post Scriptura B. — 1 enim] B F² est F. — 3 Patrem] B F² patrem F. — 5 de eo] B F³ deo F. — 7 volunt.] volupt. F ac subinde — 8 reseravit] *corraxi*. reserabit B resserabat F. — 8 dei filium F est filius F² Filium B. — 9 patripassiani] F patricasiani B. — 11 Deum v.] verum deum F. — 12 ostenderet] *add.* F Non enim naturae non nominaturae componitur. — 15 Dei] *om.* F. — 16 sufficit haec hucusque] suffi *** usque F. — 16 tractasse] *Doxologia sequitur*: Deo *add.* Patri I] omnipotenti maximas atque (* F) uberes gratias agamus (agente I) per dominum nostrum Iesum Xpistum (* F). — 19 Et]t B *initialis litterae locus vacuus remansit*, * F. — 19 dixit-Abraham] DIXIT D^S AD ABRAHAM *uncial. rub.* F. — 19 Tu] B: tu F. — 20 tuum] * F. — 21 Quia] qua F. — 21 vobis B. — 21 Iudaeos] B F³ iudeus + de circumcissione F.

est, et praesens lectio admonuit ut exinde sermonem facere debe-
 rem, proinde requirenda est ratio cur circumcisio tanto opere data
 sit populo Israhel. Quod quidem favente Domino facillime poterimus
 ostendere, si prius quid sit ipsa circumcisio dixerimus. Quod ergo
 ad significationem nominis pertinet, quis intellegere potest circum-
 cisionem esse circumductum ferro vulnus quo aliquid amputatur.
 Quam definitionem etsi Iudaeos tenet, quae gloria est illi iacturam
 carnis in perfecto corpore suscepisse, et integram nativitatis figuram
 ferro vulnerante mutilasse? Quod contra naturalem institutionem fieri
 eo ipso ostenditur, cum ex Iudaeo infans integer nascatur, ita ut, in
 omnibus patri similis, sit in sola integritate dissimilis, ostendens con-
 tra naturam patri vulnus inpressum, dum ipse sine sacramento pa-
 terni corporis nascitur. Ita in Iudaeo natura et religio reluctantur, inte-
 gritate naturali institutionem praestante, et institutionis perfectionem
 in traducta religione tollente. Quam circumcisionem, si Iudaei magni
 aestimant, quid acturus est Adam, pater generis humani, qui ut in-
 perfectus a Deo plasmatus est, dum incircumcisis factus est? Aut cer-
 te post transgressionem circumcidi debuerat, si circumcisio salutis
 est signum. Quid etiam acturus Abel non circumcisis? Aut quid
 Seth, loco ipsius genitus, vulneris istius alienus inventus? Quid Enoch
 translatus integer, idest incircumcisis? Quid Noe, qui in excidio
 mundi pereuntibus cunctis sine istiusmodi conditione servatus est?

1 inde B. — 1-2 deberemus facere B. — 2 cur] B F² quuur F. — 3 Is-
 raheli F. — quidem + favente domino F. — 3 facillime] B F⁸ facilem F. — 4 quid]
 B F³ qui F. — 5 significationem] ...nes B quivis] F² quisvis B F. — 5 potest]
 ost intell. F. — 5 intellegere F intelligere B. — 7 definit.] F diffinit. B. —
 tenet + corpore B. add. F² est illi] om. F. — 9 vulnerante] B F² vul-
 nerant et F. — 9 mutilasse] B F multasse F². — 9 naturalem institutionem] B F²
 .li ...ne F. — 10 eo ipso] 2^a m. B, sup. lin. hoc ipsud F (ipsum F²) —
 10 sit] F² supplevit. — 11 integrit.] F integret. B. — 12 inpressum] inpres-
 um F. — 12 dum]* um F. — 13 ita in Iudaeo] *** udaeus F. — 13 luctantur B
 reluctantur F. — 13-14 integritati B, * tate F. — 14 institutione B F ...nem F² —
 14 institutionis] * cionis F. — 15 intraducta B F introductam F². — 15 religio-
 ne B F³ relegione F. — 15 tollente] * te F. — 16 aestimat quid] estima *** uid
 . — 16 qui] * a F. — 16-17 imperf.] F inperf. B — 19 Abel] B F² habel F. —
 20 Seth] sed F. — 20 Enoch] aenoch F. — 21 Noe] noae F. — 22 est] supplevit.

Quid ceteri memorabiles et inlustres viri, quorum litteris sacris et spes et vita laudata est? Quibus si extra circumcisionem ista salus est, sive tutatur sic gloria aeterna, supervacua erit circumcisio Iudaeorum. Aut si sine circumcisione spes nulla est, ergo spes illorum
 5 contra scripturam secundum istos frustrata est. Aut si ideo salvi sunt quia circumcisi non sunt, quid causae fuit ut hoc signaculum vel Abraham vel populus Iudaeorum acciperet, sine quo iusti et sancti apud Deum habentur?

Sic enim Deus ad Abraham hoc in loco dicit: *Hoc est, inquit,*
 10 *testamentum meum quod conservabis inter me et te, et semen tuum post te: circumcidetur omne vestrum masculinum, et circumcidetur caro praeputii vestri. Et erit in signum testamenti inter me et vos. Et puer octo dierum circumcidetur ex vobis, et omnis masculus qui non fuerit circumciscus carne praeputii sui die octava, exterminabitur anima illa*
 15 *de genere suo, quoniam testamentum dissipavit*¹. Quid hoc in loco dicimus, dilectissimi fratres, cur talis paena incircumcisum octava die maneat qualis et eum qui sabbatum violaverit? Sic enim dicit animam illius exterminandam qui octava die circumciscus non fuerit, quomodo illius qui sabbatum violaverit. Quid quod sabbatis plerumque infans nascitur, quem sabbato rursus, idest octava die, circumcidi necesse est? Et ita fiet ut, aut sabbatum circumcisionem, aut circumcisio diem sabbati violet, dum et ferrum sabbatis contra lici-

1 GEN. XVII, 10-14.

1 inlustres] *F* illustres *B F*². — 2 si] sic *F*. — 2 extra] *F*² intra *B F*. — 2 istam sic *Wilm.*, ista *B F*. — 3 est] *expunxit F*². — 3 tutatur] *conieci*, testatur *B*. — 3 sive-aeterna] et integritas carnis illis ad gloriam profuit aeternam *F*² *in ras.* — 4 ergo] *B F*² ego *F*. — 5 secundum-est] fidem istorum evacuavit *F*² *in ras.* — 9 Dominus *B*. — 9 ad] *sup. lin. B*. — 9 hoc] *B F*² *om. F*. — 10 meum + quod conservabis *F*. — 11 et circ * tur *F*. — 12 sig * * menti *F*. — 13 * cidetur *F*. — 13 masculus] *sup. lin. B*. — masculis *F* qui * * * rit *F*. — 14 carne] *F* carnem *B*. — 14 die * va *F*. — 15 genere] *B F*² ienere *F*. — 15 dissipavit] *B F*² dissipavi *F*. — 16 dicimus] *post fratres B*. — 16 cur] *B F*² quur *F ac subinde*. — 16 incircumcisum] *F ...so B*. — 17 eum] *ei B*. — 18 animam] *B F*² ... a *F*. — 19 quomodo] quomo *F*. — 19 Quid quod] quidquid *F*. — 21 sabbatum *B F*² sabbatus *F*.

tum tenetur, et opus agitur, et vulnus imprimitur; aut si sabbatum [...] <non> violatur, circumcisionis lex profanatur, dum octava die non exercetur; et incircumcisi anima perimitur, nisi secundum legem octava die circumcidatur.

Sed dico quod sentio. Si circumcisio salutis est signum, cur ⁵ Iohannes paenitentiam potius quam circumcisionem praedicavit? Qui, si sciret circumcisionem salutis esse signum, circumcisionem eis magis quam paenitentiam praedicasset. Quid quod multos scimus post datam legem non circumcisos misericordiam Domini meruisse, et circumcisos variis paenarum generibus interisse? Ecce Iesus Nave ¹⁰ Gabaonitas in salutis signum suscepit, nec tamen circumcidit. E contra circumcisi serpentum morsibus devorantur. Deinde in eremo ingens circumcisorum multitudo prostrata est, et omnes incircumcisi sunt reservati. Sic et apud Ezechiel ¹ omnes circumcisi angelorum bipennibus trucidati sunt, et illi soli vivere meruerunt qui signum ¹⁵ Domini circumferentes in frontibus habuissent. Dathan et Abiron et omnis synagoga Coreb circumcisi hiatu terrae absorpti ad inferos vivi demersi sunt. E contra Iethro socer Moysi incircumcिसus hostiam placentem Deo offert et ipsi Moysi in iudiciis consilia subministrat. Et quid plura? Ipse Abraham circumcिसus Melchisedech incir- ²⁰ cumciso decimas offert et summi Dei sacerdotem incircumcिसum munerum oblatione prosequitur.

1 Ez. IX, 2-6.

1 imprimitur] *F* in primitur *B*. — 1 sabbatum] + non *conieci*. violatur] *scripsi*, evitatur *codd.* — 3 et] ut *F*. — 3 perimitur] perimatur *F*. — 7 Qui si] *B F*² quis *F*. — 7 salutis] *F* saluti *B*. — 8 paenitentiam] * *nciam F*. — 9 post datam] * * *am F*. — 9 Domini] * *F*. — 10 generibus] * *eribus F*. — 11 Gabaonitas] *gabao* * *F*. — 11 locum *B*, *expunxit F* et post salutis *scripsit* signum. — 11 circumcidit] * *umcidit F*. — 11 *E]* *om. F*. — 12 serpentum] *serpecium F*. — 12 eremo] *scripsi*, heremo *B* erhemo *F*. — 14 Iezechiel *B*, *ezechihel F*. — 15 bipennibus] *F*² *uipinnibus F* *pennis B*. — 16 Abiron] *F* *abyron B*. — 17 Coreb] *F* *choreb B*. — 17 absorpti] *absorti F* *absorti F*². — 17-18 inferos + vivi *F*. — 18 dimersi *B F*. — 18 *E]* *om. B*. — 18 Iethro] *correxi*, *iechor B* *iothaor F*. — 19 placentem] *placantem F* (*placaentem F*²). — 19 ipsi] *ipsius F*. — 20 quid] *B F*³ *qui F*. — 20 Ipse] *cum ipse F*. — 20 Melchisedech] *melcisedhec F*. — 20-21 incircumcिसum] *B F*² ... *cisi F*.

Sed dicis mihi: Ergo si nihil proderat circumcisio ista carnalis, cur Deus ad Abraham dicit: *Hoc est testamentum inter me et te, et semen tuum post te*, et reliqua? Sed quid diutius immoramur absolutionem hanc difficultatibus involvendo, cum nos brevitatis horarum
5 compellat ocius enodare propositam quaestionem? Huius itaque rei, dilectissimi fratres, triplex est ratio, idest culpae et generis et figurae, culpae in dolore, generis in signo, figurae in sacramento. Quod ne quasi passiva voce confunderim, favente Deo, singula quaeque breviter explicabo.

10 Quod ergo ad figuram pertinet, circumcisio ista veritas non est, sed praedictio veritatis; signum futurae salutis, non perfectio rationis. Et quia omne signaculum, quomodo aposphragisma annuli, exprimitur in cera, vel sicut pictores solent vultus rapere alienos et
15 verisimiles imagines variis coloribus pingere, ut aut, dum inanis umbra contemplatione ludificat, credatur esse quod non est; aut, dum obtutus oculorum fallenti satis imitatione prestringitur, ab eis veritas demonstratur; ita et in Veteri Testamento imago veritatis, non tamen ipsa veritas, cernebatur. Denique beatus Paulus apostolus ait: *Omnia in figuram contingebant illis: scripta sunt autem ad correptionem nostram, in quos fines saeculorum devenerunt*¹. Cum ergo omne
20 quidquid figura et quidquid signaculum est ad illud respiciat et illi inferius sit cuius aut figura aut signaculum fuerit, quis non intellegat circumcisionem istam in imitatione similitudinis, non in repraesentatione

1 I Cor. X, 11.

1 carnalis] carnis *F*³. — 3 quid] quid * *F*. — 4 difficult.] d * *f*icult. *F*. — 4 bre ** rum *F*. — 5 compellat] *F* compellat *B*, *add.* *F*: OCIVS · VELOCYVS * CICIIVS. — 5 proposit ** cionem *F*. — 6 d. f.] di ** *F*. — 6 et] *om.* *F*. — 6 ieneris *F*. — 6-7 et figurae] ** rae *F*. — 8 confunderim] confun * rim *F* (...rem *F*²). — 11 veritatis] *post* praed. *F*. — 11 praedictio] perdiccio *F*. — 12 signaculum] signaculum *F*. — 12 quomodo] *B F*² quommodo *F*. — 12 aposphragisma annuli] *correx*i, apostragisma anuli *B F*. — 14 verisim.] *B F*² verisimm. *F*. — 16 obtutus] obtatus *F*. — 16 pers. *B* pres. *F*. — 16 ab eis] habens *F* habente quidque *F*². — 17 demonstratur *B* ...atur *F* (...aetur *F*²). — 19 Omnia] *add.* inquit *F*. — 19 correp * *F*. — 20 saeculorum] *B F*³ eorum *F*. — 20 cum ergo] ** *H*. — 21 signaculum] * aculum *F*. — 21 respi * *F*. — 22 aut figura aut] * figura au * *F*. — 22 intellegat] * lligat *F* intelligat *B*. — 23 imitatione] imita * ione *F* imitatione *B et corr.*

tionem veritatis, iniunctam? Etenim Abraham ante hanc circumcissionem credidit Deo, et deputatum est ei ad iustitiam ¹. Fides, ergo, vera est et legitima circumcisio, ut merito circumciscus sit ille solus qui Deo credidit; ille vero in figura sit circumciscus qui iacturam bipertiti corporis suscepit. In hoc tantum Abrahae et posteris eius data est ⁵ circumcisio ut, dum figura honore suscipitur, fides, quae vera est, inlustrior haberetur. Et ideo praemissa est ista circumcisio carnalis, dicente Domino ad Abraham: *Circumcidetur caro praeputii vestri, et erit in signum testamenti inter me et vos.*

Sed quia iam definitum est circumcissionem illud esse quo circum- ¹⁰ ducto ferro corpori aliquid amputatur, quod aut saluti officit aut pudori; id autem saluti officit quidquid contra ipsam deprehenditur ex vitio morum, non ex natura, venisse. Quod si ita est, non alibi pravitas et vitiositas omnis nisi in animo est, et ex corde amputanda, unde dicit Dominus omnia inquinamenta procedere ². Circumcisio ¹⁵ illa vera atque legitima nusquam alibi nisi in corde habenda est, ut unde pravitas et vitia et crimina cuncta procedunt et exeunt, ibi circumcissionis medela praestetur. Quae circumcisio nihil homini derogat sed errori, nec damnum corpori infert sed incrementum salutis importat, nec cruorem profusura est sed pudorem sanguinis con- ²⁰ temptura. Hanc denique et Moyses etiam ipsis circumciscis insinuabat

1 GEN. XV, 6.

2 MAT. XV, 18.

1 iniunctam] *B F*² ...ta *F*.—1-2 circumcissionem] imaginem *F*.—2 reputat. *B* deputat. *F*.—2 Fides] *B F*³ fides *F*.—3 sit ille] ante mer. circumciscus + solus *F*.—3 qui] quisque *F*.—6 circumcisio] om. *F*.—7 inlust.] *F* ilustr. *B*.—7 haberetur] *B F*³ ...rentur *F*.—7 praemissa] *F*³ praetermissa *B F*.—7 ista post circ. *B*.—9 in signum test.] cm. *B*.—9 signum] *F*³ signo *F*.—10 quia iam] quam *F* quoniam *F*².—10 definitum] *F* diffinitum *B*.—10 quo] qua *F* quod *F*².—10-11 circumducto] circumciditur *F*.—11 corpori] * *F*.—11 amputatur]... tum *F*².—11 quod] erasit *F*².—11 off. aut] officii ** *F* contra * tra *F*.—12 ipsam] ipsa *F*.—12 ex] et *F*.—13 ex 2°] * *F*.—13-14 al ** vitas *F*.—14 hominis *Wilmart*, omnis *B F*.—14 animo est et ex corde] an *** de est *F*; ex *supplevi*.—15 dicit] post dominus *F*.—15 omnia] * *F*.—16 il] ** atque *F*.—16 in * habenda est *F*.—16 ut] *F* et *B*.—17 unde + pravitas et *F*.—17 vitia + et crimina *F*.—17-18 circum * onis *F*.—18 homini] * omni *F*.—19 corpori] *B F*² corporis *F*.—20 importat] inportat *F*.—20 profusura] profutura *F*.—21 Hanc] *F* solus. —21 Moyses + etiam ipsis *F*.

dicendo: *Circumcidite duritiam cordis vestri*¹; hanc Hieremias cum dicit: *Innovate vobis novitatem et circumcidite duritiam cordis vestri, viri Iuda et qui habitatis Hierusalem*²; hanc, inquam, circumcisionem cordis veram et legitimam, omnia crimina omniaque vitia amputantem, et hominem ad imaginem Dei morum bonorum integritate revocantem, non ferri lamina in aciem adtrita, non cutis subacta praestabit, nec praeputii impressa iacturam cum effusione sanguinis tribuet, sed fides sacra quae est omni ferro robustior, omni acie exactior, omni laminae tenuitate subtilior, quae non extrema corporis tangat, sed
 10 intima et secreta cordis introeat, vitia cuncta et errores et crimina ab ipsis conscientiae, ut ita dixerim, abditis atque penetralibus, ab ipsis fibris atque radicibus exsecans et occidens et circumcidens, non partem, sed totum hominem, non vulnus faciens, sed integritatem salutis acquirens, ut ita circumciscus gaudeat se, non solum nec quicquam
 15 corporis perdidisse, sed integritatem beatæ animæ præparasse. Hanc ergo circumcisionem fidei veram et certam, omnia vitia emendantem, et totum hominem ad meliora revocantem, intus in corde et secreto pectoris sui Abel iustus accepit, quam nisi habuisset, nec a Deo fuissent dona eius aspecta, nec post mortem sacer
 20 sanguis eius cum Deo colloquia habuisset. Haec ergo cordis cir-

1 DEUT. X, 16.

2 IER. IV, 4.

1 circumcidite] *B F*² circumcidere *F*. — 1 cum] dum *F*. — 2 Innovate] *B F*² invoke *F*. — 3 circumcisionem cordis] *F* solus. — 4 veram] *coni.* vestri *F*, *om. B*. — 4 legitimam] *F*² ...ma *B F*. — 5-6 revocantem] *add. F*² exquirite. — 6 adtrita] *F*² adtritu *F* atritu *B*. — 6 cutis] cuti *F*². — 6 praestabit] *F* prostravit *B*. — 7 cum effusione] ** ffusionem *F*. — 7 tribuet] *scripsi*, tribuit *B F*. — 8 quae est omni] *** *F*. — 8 exactior] *exscripsi*, exatior *B F*. — 9 laminae] * mine *F*. — 9 corporis tangat] cor * * at *F*. — 10 in *add. Wilmart.* — 10 introe ** cuncta *F*. — 11 cons * * t ita *F*. — 11 abditis] *F*² aditis *B F*. — 11 penetralibus] *F*² penetrabilibus *B F*. — 11-12 ab ipsis fibris] *** ris *F*. — 12 exsecans] *scripsi*, execans *B F*. — 12 occidens] hocci * *F*. — 12 et 2° * *F*. — 13 hominem] homi * *F*. — 14 sa * tis *F*. — 14 acquirens] inquirens *F*. — 14 se] * *F*. — 14-15 quicquam *B* quiqua *F*. — 15 corporis] cordis *F*. — 17 revocantem] *F* srovocantem *B*. — 18 pectoris] pectori *F* pectore *F*². — Abel] *F* habel *B*. — 19-20 sacer sanguis eius] *F*² sanguinis sacri *B* sacri sanguinis *F*. — colloquia *B F*² cūloquia *F*.

cumcisio Enoch et Deo placere fecit et transtulit. Haec et in illo mundi naufragio Noe custodivit et gubernavit. Haec est quae signa gessit, quae virtutes exercuit, quae naturam legis permutavit, cuius vim propheta considerans exclamavit: *Iustus est fide vivit* ¹, et alius propheta: *Nisi credideritis, inquit, non intellegitis* ². Haec, inquam, circumcisio fidei in curram igneum magnum posuit Eliam. Haec Elisaei ossibus concessit contactu posse reddere vitam proiectis super se cadaveribus mortuorum. Haec hebraeos adulescentes ignibus fecit imperare. Haec in Daniel et de natura et de fame leonibus rabidis pacem potuit indicere. Haec est, inquam, vera et legitima circumcisio fidei, qua cordis vitia amputantur, non qua carnis integritas mutilatur.

Sed quia tres causas circumcisionis esse proposui, unam in figura, quam iam ut potui, et puto ut debui, caritati vestrae disserui: alia subsequitur, et quidem maior, quae signavit corpus in vulnere. Proinde necesse est et hanc diligenti cura tractare.

Cum enim Abraham credidisset Deo et subolem sibi promissam liberorum ab Ipso exspectare deberet, ille impatiens morae et avidus praedictae sibi felicitatis, consiliis se Sarrae uxoris suae, quod minime

1 HAB. II, 4.

2 JER. VII, 25.

1 Enoch] *B F*² in hoc *F*. — 1 placere] *B F*² placare *F*. — 2 quae signa] *B F*² signa quae signa *F*. — 3 naturam] *B F*² natura *F*. — 3 permutavit] semper mutavit *F*. — 4 vivit, et] ** *F*. — 5 credideriti *** tellegitis *F* (intellig. *B*). — 5 inquam *B*, *add.* fidei *F*. — 5-6 circum.] cir * *F*. — 6 magnum *B*, *add.* *F* suum. — 6 posuit] in p * *F*. — 6 Eliam] *scripsi*, helyam *B* * *F*. — 6 Haec] *Hac F*. — 6 Elisaei] *scripsi*, helisei *B* aelisei *F*. — 7 contactu] *scripsi*, cum tactu *B om.* *F*. — 7 posse reddere vitam] vita * posse crederem *F*. — 8 cadav.] c * *F*. — 8 adul.] adules * *F* adol. *B F*². — 8 fecit] *om.* *F nisi in erosa membranae parte evanuit.* — 9 Daniel] *F* daniel e *B*. — 9 et de natura] *** tura *F*. — 9 fame] *F* fauce *B*. — 9 rabidis] rapidis *F*. — 10 pacem] * *F*. — 10 indicere] *F*² indicare *B F*. — 10 vera et] ** *F*. — 10-11 circumcisio] circumccissio *F*. — 11 qua] quae *F*. — 11 cordis] cor * *F*. — 11 in * tas *F*. — 13 cause * cumcisionis *F*. — 13 unam] una *F*. — 14 quam] *add.* iam *F*. — 15 quidem] quidam *F* (quidaem *F*²). — 15 signavit] sicnavit *F*. — 16 est] *F solus.* — 16 diligenti cura] *F* diligentius *B*. — 17 subolem] *scripsi*, sob. *B F*² sumbbilem *F*. — 17 sibi] *post* prom. *F*. — 18 liberorum] *B F*³ librorum *F*. — 18 ab Ipso] hab (ab *F*²) ipso *F*. — 18 morae] *scripsi*, more *B F*. — 19 consiliis *B*, *add.* se *F*.

decuerat, addixit, et imperium maritale levitati muliebri inlicite subscripsit, et dicit ut Agar ancillae suae aegyptiae coniungeretur indigne, ut, dum Sarra vitio sterilitatis impedita esset, per alienum sexum viro filios materni nominis vel imaginem adquireret. Exinde praemittitur culpa dum diverse praeveniuntur dona divina. Et ideo circumcisionis vulnus inprimitur, et dolor inrogatur, et debilitas inferatur, et sanguis effunditur, et pudor movetur. Utriusque agitur congruentia. Nam et culpa locus designatur ad reprehensionem facultatis inlicitae, ut, dum quod committitur tali supplicio multaretur, 10 expiatione inulti doloris commissae rei medicina praestaretur. Et ideo dicitur ei: *Circumcidetur caro praeputii vestri*. Unde et hoc signum a filiis eius nunc geritur, ut per iacturam corporis temperantia libidinis disceretur.

Superest adhuc, ut proposui, circumcisionis istius tertia causa. 15 Fecunda est enim semper ratio divina, quae multimodis rebus humano generis consulit. Haec est ergo tertia circumcisionis ratio, quam in signo generis datam esse iam supra diximus. Et, quia futurum erat ut semen ipsius Abrahae serviret gentibus alienis, et hoc non semel, sed frequenter, nequis ergo error in genere de captivatis permixtione oriretur, ideo signum generis in loco generationis est 20 datum. Nam sciens Deus bellatores eos futuros et pro peccatis suis in pugna morituros, nota hac eos voluit esse insignes, ut exinde

1 adquevit B. — 1 maritale] B F² ...li F. — 1 inlicite] F ill... B. — 1-2 subscripsit B, * et add. et dicit F. — 2 coniung.] con * F. — 3 dum] eras F². — 3 steril.] sterel. F. — 3 imped.-sexum] inpe **** o sexu F. — 4 vel imaginem] ** F. — 4 adquireret] concupiscit F. — 4-5 praemittitur] praemittitur F. — 5 dum diverse] ** e F. — 5 dona] promissa F. — 5-6 circumcisionis] * nis F. — 6 inprimitur B F² inprimi F. — 6 inroga * F irrogatur B. — 6 et debilitas] ** ebilitas F. — 7 et pudor] ** F. — 7-8 congruentia] congruen * F. — 8 re * ione F. — 9 inlic.] F illic. B. — 9 ut] F² et B F. — 9 committitur] * itur F. — 9 multaretur F cohiberetur B. — 10 expia * F. — 10 praestaretur] * aretur F. — 11-12 hoc signum] post eius B. — 14 ut] quam F². — 14 proposui] B F² proposuit F. — 15 quae] que F qua F². — 16 ergo] F solus. — 17 iam superius B, iam supra F. — 17 ut quia B eras. et con. F. — 20 permixtione] promixtionem F. — 20 generis] ...ri F². — 20 gen.] * onis F. — 21 bell. eos] bell * * F. — B F² tuturus F. — 21 Nam et F² solus. — 22 pugn * * ros F. — 22 hac] B F² 21 futuros] hec F. — 22 eos] F solus. — 22 insignes ut exinde] i *** inde F.

agniti colligerentur ad sepulturam. Denique et Tobias mandavit Tobiae filio suo ut ex his qui occisi iacebant in foro insepulti eos requireret qui essent ex genere suo, idest Israhelitae, qui utique in ipsa prostratorum multitudine nullo alio signo poterant quam de circumcissione cognosci. Haec ideo dicimus ut sciatis, dilectissimi fratres, circumcissionem signum esse generis, non salutis.

Haec sunt tres causae quibus necesse fuit secundum tempus populum Iudaeorum circumcissionem accipere. Sed et si haec multiplex ratio corporeae circumcissionis, vel figurae vel culpae vel generis, non fuisset ostensa, nihilominus manifestum nobis esse deberet, quaecunque causa fuisset circumcissionis, quaecunque virtus, quodcunque beneficium, totum istud in euangelica gratia adveniente Xpisto cessisset, qui, sublato a cervicibus nostris intolerabili legis iugo et praeceptorum onore deposito, aliam novam legem, non qualem dederat patribus nostris, daturum se esse per prophetas ante praedixerat et facturum nova quae nunc oriuntur. Ac proinde et novam circumcissionem dedit, dum novam legem instituit. Nam cum in baptisate totus homo circumcidatur dum renascitur, sublata est utique portio per totum, quippe cum et carnale semen Abrahae in Xpisto semen acceperit, — ut exinde iam non semini sed fidei Abrahae per Xpistum filii nascantur: quia *Potens est*, inquit,

1 ad se * F. — 1 Tobias] tubi F tobi F⁸. — 2 filio suo ut] *** F. — 2 insepulti] * F. — 3 suo idest] *** F. — 3 israhelite B F. — 4 prostratorum] era * F. — 4 poterant quam] ** F. — 5 cognoscij agnosci F. — 5 Haec ideo dicimus] om. F. — 5 * tissimi F. — 6 esse] * F. — 7 Hae] Hec F. — 7 tres] eras. F. — 7 causae] cau * F. — 8 Iudaeorum * pulorum F. — 8 haec] h * F. — 9 corporeae] B F² ...rea F. — 10 nihilom.] F² nichilom. B nihil hominis F. — 13 cessasse B, cessisset F. — 13 cervicibus] B F⁸ cervibus F. — 13 intolerabilij] B F² ...le F. — 14 et] Etenim F². — 14 onere] B F² honore F. — 14 novam] nove F nobis dedit F². 15 daturum] se qualem praescipsit F². — 15-16 ante praedixerat] ** xerat F. — 16 facturum] facturus F. — 16 oriuntur ac proinde] *** F. — 16 et] ut F, in ras. F². — 17 dedit dum] ** um F. — 17 novam legem] B F⁸ novalem F. — 18 baptisate] * e F. — 18 renascitur] * F. — 19 totum quippe] to ** F. — 20 Xpisto semen] ** F. — 20 ut] B F² Vut F. — 20 semini sed] ** ed F. — 21 nascatur] naseen * F².

Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahae ¹, extremum capiti connectens, et proinde necesse fuit ut temporalis ista circumcisio per Xpistum quoque finem acciperet, per quem et nova cordis circumcisio, ut iam dixi, operatur — tunc ergo debuit circumcisio
 5 ista carnalis adhiberi, quando necesse erat intemperantiam ferro compesci, quae fide cohiberi non poterat. Ibi, inquam, valuit circumcisio ista, ubi virginitas impugnabatur a nuptiis; non in Ecclesia ubi virginitas nuptias excusat. Ibi, inquam, valuit circumcisio ista, ubi vir unus multas uxores et pellices utebatur, non in Ecclesia ubi di-
 10 citur: *Habentes uxores tamquam non habentes* ².

Qua de re, dilectissimi fratres, contemptis iudaicis fabulis et haereticorum calumniis, totos nos in Xpisti amore, totos in euangelii sui sacramento condamus, ut, qui per fidem ab oneribus legis liberati sumus, per ipsam fidem in regno Dei placere possimus. Per Do-
 15 minum nostrum Iesum Xpistum, cui est honor et gloria in saecula saeculorum. Amen.

1 MAT. III, 9.

2 COR. VII, 29.

1 *Deus*] *F solus*. — 1 *istis suscitare*] ** *uscitare F*. — 1-2 *capiti connectens*] *capa (capi F² capaci F³) * nectens F*. — 2 *temp * lis F*. — 3 *Xpistum + quoque F*. — 3 *finem*] *B F² fine F*. — 3 *accipere*] * *peret F*. — 3-4 *circum. cord. B*. — 4 *ut iam dixi*] *post nova F*. — 4 *operatur*] *conieci, operari B F*. — 4-5 *circumcisio + ista F*. — 5 *intemperantiam*] *B F² ... tia F*. — 7 *virginitas impugnabatur-circumcisio ista ubi*] *om. B*. — 8 *tamquam*] *F tanquam*] *B*. — 10 *habentes*] *add. F* sint: Ceterum apud nos, ubi et quae Xpistum parit virgo est, ipse et Spiritus sanctus ex quo concipitur magis virgo est, eccles **** mater, /////////////// inter tot credentium **** virginitatis (virginitas *F²*) circumcisionem faci **** vero illa circumcisio (v. i. c. *F² in ras.*) ad cohibendam *** libidinis data est simul ut sign ** generis et figurae ostenderet. — 11 *qua de re*] *qu *** F*. — *calcatis B*. — 11 *iudaicis*] *B F² iudacis F*. — 11 *et*] *add. F c * (forsan calcatis)*. — 12 *calumniis*] *F calumpniis B*. — 12 *Xp ** totos F*. — 13 *cond * F*. — 13-14 *liberati*] *li * F*. — 14 *ipsam*] *B F³ ipsum F*. — 14 *Dei pl.*] ** *cere F*. — 14 *possimus*] *Sequitur doxologia*: Per dominum nostrum Iesum Xpistum *B F* cui est honor et gloria in saecula saeculorum amen *F solus*.

[V]

*Ioseph autem devenit in Aegypto, et comparavit eum Putiphar, spado Pharaonis, praepositus coquorum, vir aegyptius*¹.

Quamquam dubium non sit dilectissimi fratres, in omnibus fere libris veteris Testamenti triplicem esse significantiam, id est prophetiae, historiae et figurae, tamen laborandum nobis est ut unamquamque rem in suo genere et statu disserere et adsignare possimus. Nam prophetia est in praescientia futurorum, historia in relatione gestorum, figura in similitudine rerum, exceptis illis quae ad aedificationem aut consolationem aut exhortationem, aut ad increpationem 10 pertinere videntur.

Haec ergo lectio quae nunc recitata est manifestam quidem historiam indicat, quae sancti iuvenis pudicitiam laudat et detestandae mulieris impudicitiam denotat et condemnat. Sed nihilominus et figurae imaginem gerit, quia, sicut nec umbra sine corpore nec corpus 15 sine umbra esse potest, sic nec veritas sine figura nec figura sine veritate constabit. Quae res, etsi in relatione discrepant, tamen in disputatione concordant. Spiritualia enim in figuris, corporalia vero secundum figuras praeministrantur in rebus.

1 GEN. XXXIX, 1.

2 Ioseph] oseph B, initialis litterae locus vacuus remansit. — 2 Putiphar scripsi, phutiph. B putif. F. — 3 coquorum] scripsi, coc. B quoc. F. — 4 Quamquam] F quamquam B, — 4 fratres karissimi B, dilectissimi fr. F. — 4 non sit] post. dil. fr. F. — 7 adsignare] F assignare B. — 8 praescientia] B F³ praescientia F. — 9 similitudine]... nem F. — 10-11 increpa ** nere F. — 12 recit. est] re ** F. — 13 iuvenis] * F. — 13 pudicitiam] F pudiciam B. — 14 impudicitiam] scripsi, impudiciam B * F. — 14 condemnat] scripsi, condempnat B condepnat F. — 14-15 nihilomi *** imag. F. — 14-15 figurae] conieci, prophetiae B F. — 15 sicut] sicuti F. — 15 sine corpore] ** F. — 16 sic nec veritas] *** tas F. — 16 figura sine sup. lin. B. — 17 constabit] * F. — 17 discrepant] discrepaent F². — 17-18 in disputatione] ** acione F. — 18 in figuris] conieci, futuris B F et add. rebus (re * F). — 19 praeministrantur] * nistrantur.

Unde et Ioseph iste adulescens et hebraeus, typum habens
 Xpisti, generosus de patre, generosior de innocentia, ob invidiam
 revelationis distractus Ismahelitis a fratribus, in domum devenerat
 hominis aegyptii. Hic obsequio, innocentia et tota servitutis fide in
 5 se animum sui provocaverat domini. Hujus facies etiam in captivos
 liberalis, quam aetas omnibus et ipsa generositas commendabat, ab
 uxore domini sui aliter quam decebat aspecta est. Haec itaque, in
 domus parte secreta et latebra facinori adcomodata, putavit se pudic-
 10 muneribus, nunc minis et terroribus, posse superare. Et eum cum
 eadem mulier retineret, eo quod pro tanti facinoris audacia fugam
 ille moliretur, exiit se et ipsas vestes quibus tenebatur fugiens de-
 reliquit, nudi corporis simplicitatem et testem innocentiam habiturus.
 Tunc illa, crimen crimine conmaculans, temeritatem calumniae
 15 addere non duvitavit. Nam callida et fervens spiritu desiderium
 suum, fugiente Ioseph, quod iam effectum habere non poterat, ques-
 ta est dolore simulato et ceteris et marito quod habraeus adulescens
 vim sibi molitus fuisset inferre, quam ipsa conata est inrogare. Sic
 enim ait: *Introivit ad me puer meus hebraeus, quem induxisti ad nos,*
 20 *ut deluderet me. Dixit enim mihi: Dormi mecum*¹. Tunc hoc audito

1 GEN. XXXIX, 14.

1 et] *om. F.* — 1 iste] * *F.* — 1 adulescens] *scripsi*, *adol. B F² adul. F et subinde.* — 1 hebraeus] *aebreus F.* — 2 Xpisti] *post* *tipum F.* — 2 * erosus *F.* — 2 * vidiam *F.* — 3 Ismahel.] *scripsi*, *hismahel. B hismael. F hismahel. F².* — 4 obsequio et *B obsequii* *//// F.* et *eras.* — 5 etiam] *add.* et *F.* — 6 commendat *F.* — 8 domus] *B F² domos F.* — 8 latebra facinori] *latebram facinoris F.* — 8 accom. *B adcomm. F.* — 8 putavit] *putabit F putabat F².* — 8-9 pudicitiam] *scripsi*, *pudiciam B pudidiciam F.* — 9 improba] *inproba F inproba F².* — 11 eadem] *aeadem F.* — 11 audacia] *B F² ...am F.* — 11 fugam] *F solus.* — 12 ille] *post* *eo quod F.* — 12-13 dereliquit] *d * F.* — 13 innocent.] *in * F.* — 14 commaculans] *cu * F.* — 14 calumniae] *F calumpniae B.* — 15 addere] *adire F.* — 15 dubita *** *lida F.* — 15 spiritu] *praeco F.* — 16 fugie *** *iam F.* — 16-17 questa est dolore] *quaes *** F.* — 17 simulato] *add. dicens F².* — 17 hebraeus ad.] *he ** F.* — 18 ipsa conata est] *ip *** F.* — 18 inrogare] *F irrogare B.* — 19 puer meus heb.] **** F.* — 20 me] *om. F.* — 20 dixit enim mihi dormi] *dix **** mi F.* — 20 Tunc *B, add. F* hoc audito.

maritalis ardor rerum inscius et uxoris accusatione graviter inflam-
 matus, pudicum iuvenem, qui conscientiam delicto non miscuit, in
 ma carceris trudi praecepit. Sed sola non est nec in carcere pudicia,
 nam Deus cum eo erat. Denique et nocentes dantur sub manu
 eius, quia vir innocens habebatur. Somniorum praeterea per Domi- 5
 num obscura dissolvit, quia spiritus in temptatione vigilavit, et per
 Dominum liberatur e vinculis. Qui comparatori suo periculose ser-
 vierat, regiae domus, et sine periculo, dominus effectus est, et gene-
 sitati suae redditus, fructum innocentiae et pudicitiae, quem e Deo
 iudice meruerat, accepit. Tanta etenim in eo virtus pudicitiae erat, ut 10
 eum insolentia naturalis motus accusare non posset, quae in quibus-
 dam licentiam lasciviae subministrat. Non corporis pulchritudo et
 figura membrorum, quae suggerit plerumque ut, quasi flos quidam
 properantis aetatis velociter transiturus porrectae voluptatis occa-
 sione carpatur; non anni primi virentis et melioris aetatis, cum rudis 15
 adhuc in corporibus sanguis exaestuans naturae flammam accendit, et
 in medullis caeca versat incendia et ad remedium sui etiam per pe-
 riculum pudoris itura; non ipsa latebrarum, et in ipsa sine ullo consi-
 o, ut a quibusdam putatur, occasio, quae maxima voluptas est
 admittendi sceleris, dum liberationis occurrit impunitas; non saltem 20

1 ardor] * F. — 1 rerum] * F. — 1-2 inflammatus] * F. — 2 miscuit] * F.
 - 3 non est in carcere B no ** nec in carcere F. — 3-4 pudicitia] F pudicia B.
 - 4 erat] post eo F. — 5 quia ipse B qui vir F. — 6 spiritus] B F ...tu F². —
 temptatione] cor. temptat. B F. — 7 liberatur] add. F e vinculis. — 7 comparo-
 ri s. p. servierat] F cum comparatore s. p. fuerat B, comparator = comprador: *hisp.*
 - 8 domus + et F. — 9-10 quem a Deo iudice meruerat] deo iudice quem metuerat
 7 (meruerat F²). — 11 eum] *scripsi*, eam *codd.* — 11 insolentia] F² ...am B F. —
 1 motus] om. F. — 11 excusare B et add. in eo *sup. lin.*, accusare F. — 11 pos-
 set] F possit B. — 12 lasciviae] lascive F. — 12 submin.] F. summin. B —
 4 properantis] * F. — 14 por ** lumpatis F. — 15 anni primi] * * i F. —
 5 aetatis] add. F² infantia. — 15-16 rudis adhuc] ru * * F. — 16 in] F ut B,
 6 naturae flammam] na ** mas F. — 17 caeca] fervet ac F². — 17 versat in-
 endia] ver * * F. — 18 pudoris itura] * * ura F. — 18 latebrarum B latebra-
 rum /// F latebrarum domus F². — 18 et in ipsa sine ullo] etiam *** illo F. —
 9 occasio quae] * * F. — 19 voluptas] voluntas F. — 20 admittendi] *corr.* am-
 natendi B admitendi F. — 20 sce * * * acionis F. — 20 impunitas] *corr.*, inpu-
 itas B F² impunitus F. — 20 saltem] *corr.* saltim B salt * F.

imposita necessitas de auctoritate iubentis dominae et in temeritate violentius inruentis, quo genere franguntur nonnumquam recta consilia; non praemia ipsa, quibus adquiescunt saepe etiam boni, non adcusationes, non minae, non paenae, non mors, pudicitiam sancti
 5 iuvenis potuit superare. Nihil enim tam saevum, tam durum, tam triste erat, quam adulterium perpetare et de tam alto gradu pudicitiae cadere. Unde et merito tanto divini iudicii praemio dignus fuit, ut et regio throno inlustraretur et de inimicis suis victoriam reportaret.

10 Quamobrem, dilectissimi fratres, haec nobis et his similia debemus semper ante [mentis] oculos proponere exempla, his paria diebus ac noctibus meditari. Nihil enim fidelem animam sic delectat, quam integra immaculataque pudoris conscientia. Nec ulla maior victoria est quam illa quae de cupiditate refertur. Nam qui hostem vicit,
 15 fortior altero fuit: qui autem libidinem inimicam compressit, seipso fortior fuit. Qui cupiditatem vicit, malum domesticum fregit. Omne enim malum facilius vincitur quam voluptas, quia illud quidquid est malum horridum est, hoc vero blandum, et nihil tam difficile vincitur quam illud quod per id quod nocet amatur. Proinde qui

1 imposita] inposita *B** ita *F*. — 1 auctoritate] autoritate *F*. — 1 iubentis] *B F*² iubeatis *F*. — 1 dominae] * *F*. — 2 inruentis] *F*² ..ti *F* irruentis *B*. — 2 genere] * e *F*. — 3 non praemia ipsa quibus] *** *F*. — 3 adquiescunt] adque sunt *F*. — 3 boni] *add.* *F*² proclivis. — 4 paenae] pena *F*. — 4 pudicitiam] *B F*² putiticia *F* pulliciciam *F*⁸. — 5 superare] *B F*² separare *F*. — 5 enim tam] *B F*² etiam *F*. — 5 saevum] servum *F*. — 6 perpetrare] *B F*² penetrare *F*. — 7 tanto] *F*² tanti *B F*. — 8 throno] throno *F*. — 8 inlustr.] *B F*². — 8 inimicis + suis *F*. — 10 haec] *F* his *B*. — 10 his *B om.* *F*. — 11 mentis] *om.* *F*. — 11 exempla proponere *F*. — 11 his paria] ista semper *F*² *in ras.* *ex h* //// *ria*. — 13 immaculataque] *scripsi*, inma. *B* immaculati *F*. — 13 quae] *om.* *F*. — 13 conscientia] *add.* *F* voluntatem (voluptas *F*²) enim vocis suae voluntas (voluptas *F*²) est maxima. — 13 Nulla enim *B* Nec ulla *F*. — 14 est quam] ** *F*. — 14 quam illa] *bis B*. — 14 quae] *F solus*. — 14 qui hostem] ** *F*. — 15 altero] *B F*² alter *F*. — 15 libi ** micum *F*. — 16 fuit] *add.* *F* prostr *** num hostem percussit. — 16 vicit malum domesticum] au **** mesticum *F*. — 16 fregit *F*. — 17 facilius vincitur] ** citur *F*. — 17-18 quidquid est] ** *F*. — 18 horridum] *F*² orridum *F* horrendum *B*. — 19 blandum et nihil bla *** *F*. — 19 vincitur] opprimitur *F*. — 19 illud-quod] ill **** set (ac *F*²) *F*. — 19 nocet] nocens *F*².

cupiditatem vicit, metum omnem tulit, quia metus ex cupiditate descendit. Qui cupiditatem vicit, de peccato triumphum egit. Qui cupiditatem vicit, verum se Xpisti discipulum comprobavit. Qui cupiditatem vicit, malum humani generis sub pedibus suis iacere monstravit. Qui cupiditatem vicit, pacem sibi perpetuam dedit. Qui cupiditatem vicit libertatem sibi, quod est in genus difficilium, reddidit. Qui cupiditatem vicit, mundo ipso superior fuit. Quare, dilectissimi fratres, ut res ipsa manifeste docet, meditanda nobis semper est pudicitia, quae eo facilior est quo nullis artibus constat... Quid est enim pudicitia, quam mens honesta ad custodiam corporum naturaliter data, ut sexibus pudor debitus, cum severitate signatus, finem generis servet? Cui competunt et coaptata sunt in primis timor Dei, et praeceptorum caelestium cura, et animus propensior ad fidem, et mens adtonita ad sanctam divinamque religionem, quibus virtutibus custoditur illa quae nostra est castitas, ne a vitiis corporalibus impugnetur.

Sed quia dixi hunc venerabilem patriarcham Ioseph typum Xpisti

1 cup ** cit *F*. — 1 metum omnem] ...tus ...ne *F* (...nes *F*²). — 1 tulit] *B F*² tullit *F*. — 1-2 cupid. descendit] * te descendunt *F*. — 2 cupiditatem] * *F*.
 3 verum] v * *F*. — 3-4 cupid. vicit] cupidit ** ci *F* — de peccato t. egit] *F* in margine inferiori. — 4 suis iacere] su ** cere *F*. — 5 cupiditatem] cupiditates *F* et subinde. — 5 pacem] pac * *F*. — 6 vicit libertatem] ** tatem *F*. — 6 ingenuis coni. *Wilm.* in genus *B F*. — 6 difficilium *F* difficilium *B F*³. — 6-7 reddidit *F*. — 7 fuit] *B*. — 8 * ditanda *F*. — 9 pudicitia] *F* pudicia *B*. — 9 constat... Quid] *Locus iste mendis et interpolationibus laborat. Post constat addit B*: Quod enim illam proficit et consummat voluntas est nostra, quae ne impediret si longius esset nostua. Quid est enim *etc.* *At contra F*: Quam enim illud provehit (veh *F*³ in *ras*) et consummat voluptas est nostra (voluptatem nostram *F*²) quod ne impeditur (...remur *F*²) sig (si *F*²) longius esset nostra est. *Deinde addit F solus*: Et iteud non ad renda (adquirenda *F*²) et fruenda est, quia non aliunde que sita et (quedita est *F*²) nostra est. — 10 quam] quem *F* (*erazit F*²). — 10 mens honesta] *F* membra non honesta *B*. — 11 sexibus] *praemisit F*² in. — pudor] * *F*. — 11 cum] *B solus*. — 11 signatus] signatur *F* signaetur *F*². — 12 finem] *conieci*, fidem *B F*. — 12 Cui] *add. F*² cetera — 12 coaptata] *F* cohabita *B*. — 12 primis] * *F*. — 13 animus] ** s *F*. — 14 adtonita *F*. — 14 ad sacram *B*, ** ctam *F*. — 14 religionem] *F, B sup. lin., in situ vero* lectionem. — 15 virtutibus] * *F*. — 15 ne a vitiis] *** *F*. — 16 impug. *B*. — 17 quia dixi] ** *F*. — 17 typum *X.* in] *** *F*.

in suis actibus pertulisse, debemus utique singulis singula comparare, ut cum universis universa convenient: primum quod pater eius Iacob tunicam ei quasi dilecto filio de diversis coloribus fecit. Sed quid haec varietas indicat, nisi uariarum gentium nationes in Xpisto
 5 credituras eiusque corpori per fidem adunandas? Varietas enim tunicae Ioseph diversarum, ut dixi, gentium in Xpisto credentium nationes, diversorum etiam meritorum ac varia charismatum dona in Ecclesia convenientium per imaginem indicabat. Quod autem credentes variae nationes in Xpisto ad instar vestimenti dominici depu-
 10 tentur per carnem hominis quam induit Dominus, probat hoc ipse cum per prophetam dicit: *Vivo ego, dicit Dominus, si non eos omnes induam sicuti vestimentum* ¹. Inde est quod patriarcha Iacob pater istius Ioseph varias oves pro mercede est constitutus. Et apud David: *Adstitit, inquit, regina, idest Ecclesia, in vestitu deaurato cir-*
 15 *cumamicta varietate* ². Aut quid est quod ille non ad gloriam Domini faceret qui typum Domini induerat? Sic enim scriptum est: *Videbam, inquit, quod sol et luna et undecim stellae me adorarent* ³. Et iterum *Undecim, inquit, illi fascis inclinaverunt se, et meus fascis rectus: stetit, et illi undecim meum fascem adoraverunt* ⁴. Post hanc ergo
 20 revelationem somniorum quam ille in futurum nobis contulerat, post manipulorum, ut dixi, permissam proceritate in adorantium ri-

1 Es XLIX, 18.

2 Ps. XLIV, 10.

3 GEN. XXXVII, 9.

4 Id. 7.

1 utique singulis] ** ulis F. — 2 cum universis] ** s F. — 2 quod pater] ** F. — 3 tunicam] B F² tunicam F — 3 ei] eius F. — 3 filio de] ** F. — 3 variis B, diversis F. — 4 va * etas F. — 4 diversarum B. — 4 in] * F. — 5 corporique B, eiusque corp. F. — 5-6 tunicae B F. — 12 sicut B, sicuti F. — 12 patriarcha Iacob] om. B. — 13 Ioseph] F Iacob B. — 13 varias] varios F. — 13 oves] add. F² Laban. — 13 est const.] sortitus B. — 13 Et] add. F apud. — 14 Adstitit] scripsi astitit B adstetit F. — 14 ecclesia in] ** F. — 15 varieta *** est F. — 15 non ille F. — 15-16 ad gloriam-induerat] egerit ad (Dei add. F²) gloriam qui domini tip. ** rat F. — inquit quod sol et] in **** F. — 17 undecim] XI F. — 17 adorarent] ..bant F. — 17-18 iterum undecim] * * cim F. — 18 illi] om. B. — 18 meus f. rectus] *** tus F. — 19 fascem adoraverunt] fa ** F. — 20 somniorum quam ille] som *** F. — 20 nobis] nosse F. — 20 contulerant] meruerat F², add. B idest, F² in ras. pōsb *. — 21 manipulorum] * lorum F — 21 ut dixi] erasit F². — 21 permissam conī. demissam F. — promissam B F. — 21 adorantium] a * F.

tum, et solis ac lunae cum undecim stellis, quae parentum fratrum-
 que imaginem indicabant, permissam venerationem, tantum sapien-
 tia et scientiae consecutus est, tantum divini intellectus, ut quae
 ostensa per somnia fuerant et quadam noctis ipsius caecitate cooper- 5
 ta, in meram intellegendi fidem, dum nihil non disserendo manifes-
 tat, detracta obscuritate purgaret. Et quia, ut iam dictum est, per
 omnia hic Ioseph figuram Salvatoris induerat, ideo sic a fratribus
 distractus est, sicuti Xpistus a Iudaeis, secundum carnem fratribus,
 et a Iuda proditore, dicente Zacharia propheta: *Acceperunt triginta*
stateres pretium dilecti quod aestimaverunt filii Israel ¹. Deinde tuni- 10
 ca eius sanguine conspargitur ut interfectus a bestia putaretur: sic
 et caro Xpisti, quae tunica appellatur, passionis cruore perfunditur,
 et qui mortuus devoratus putabatur a morte, postea resurrexit et
 vivit et regnat. Speciosus quoque dictus est Ioseph: sic et de Xpisto
 David ait: *Speciosus forma prae filiis hominum, diffusa est gratia in* 15
labiis tuis ².

Sed iam nunc cetera videamus quae typum prophetiae gerere vi-
 dentur. Mulier, inquit, in eum oculos iniecit, aestimans se posse cum eo
 adulterium perpetrare. Mulier itaque illa figura erat Synagogae, quae
 saepe, sicut scriptum est, moechata est post deos alienos, et simili 20
 modo volebat hunc in adulterii sui scelere conscium retinere, ut ne-

1 ZACH. IX 13-

2 Ps. XLIV, 3.

1 lunae] luna *F*. *add. B.* quod parentes, *F* vero *rasuram habet*. — 1 cum un-
 decim] ** *F*. — 1-2 quae parentum fratrumque] *F* ² quae fratrum *B F*. — 2 per-
 missam venerationem] *corr.*, ...ssa ...ne *B* * veneratione *F*. — 3 * cutus *F*. —
 3 intellectus] *F* et sacris *B*. — 3 ut quae] *conieci*, atque *B* que aliis *F* ² *in ras*.
 — 4 per somnia] *F* ² somnia *F* somniis *B*. — 4 noctis] * *F*. — 5 intelleg.] *F*
 intellig. *B*. — 6 quia ut] *B F* ² qui autem *F*. — 8 sicut *B*, sicuti *F*. — 8 fratribus]
praemisit F a. — 10 stateres] *B F* ² stateris *F*. — 10-11 tunica] *B F* ² tonica *F* et
subinde. — 12 appellatur *F*. — 12 perfunditur] * ur *F*. — 13 qui] quia *F*. —
 13. putaba *** te *F*. — 14 vivit] *B F* ² vidit *F*. — 14 Speciosus] * *F*. — 14 Sic]
 hoc *F* quod *F* ². — 15 Speciosus forma] ** orma *F*. — 15-16 in l. tuis] *** *F*.
 — 17 cetera videamus] videamus ad cetera *F*. — 17 typ. proph.] ** *F*. — 17-
 18 videntur] *B F* ² viderentur *F*. — 18 in eum oculos iniecit] ***** iecit *F*. —
 18 exestimans *F*. — 19 adul. perp.] ad ** *F*. — 19 synag. quae] ** *F*. —
 20 est post deos] *** *F*. — 20 Et] *om. F*. — 21 volebat] *adiiecit F* ² et. —
 21 hunc in adulterii] *** ulterii, *F*. — 21 ut negaret] ** garet *F*.

garet se esse quod erat, et Pharisaeorum magis et Scribarmu quam Patris praecepta servaret. Synagoga enim, cuius mulier illa similitudinem habebat, praeter id quod saepe idolatriae adulterium perpetravit, adiecit ad crimen ut, omissa lege divina, quam velut
 5 maritum habebat, sicut tractat Apostolus ¹, pharisaea traditione tunc temporis uteretur, de qua traditione longum est hoc in loco disse-
 rere. Denique pro hac fornicatione doctrinae increpat eos Esaias propheta dicens: *Caupones tui miscent vinum aquae* ². Illi enim divinae legi, idest sapientiae mero, externam et insipidam sectam quasi
 10 aquam vino miscentes, populo dispensabat. Sed et Dominus, qui per prophetas fuerat ante locutus, postea simili modo arguit eos in euangelio dicens: *Quare vos transgredimini praeceptum Dei, ut traditiones vestras statuatis?* ³ Et iterum: *Cavete a fermento Pharisaeorum et Sadducaeorum* ⁴. Non ergo illo adquiescente adulterio inlicitae
 15 doctrinae, apprehensum iniecta manu tenebat adultera Synagoga et crimen suum ei insonti nitebatur inurere, quasi templum Domini blasphemaret et legis diceretur esse transgressor. Sed ille de conscientia securus, nihil horum curans, spoliavit se carne, quam velut vestimentum induerat, et *palam*, ut Apostolus dixit, *potestates mundi*
 20 *triumphavit* ⁵ per carnem, licet tunica corporis eius in sepultura te-

1 Rom. VII, 1 sq.
 5 Col. II, 15.

2 Es. I, 22.

3 Marc. XII, 9.

4 Mat. XVI, 6.

1 et scribarum] ** barum *F*. — 2 servaret] *B F*² servare *F*. — 2 enim] * *F*. — 3 id quod] ** od *F*. — 3 idololatriae *B*, idolatriae *F* *semper*. — 4 omissa] *F* obmissa *B*. — 5 mari] * *F*. — 5 pharisaea] *scripsi*, pharisaea *F*² *in ras.* phariseam *B*. — 6 traditione] *F* traditionem *B*. — 6 hic *B*. — 8 miscent] *B F*² miscentur *F*. — 8 aquae] *F* aqua *B*. — 10 miscentes] *B*² ..tem *F*. — 12-13 traditiones vestras] ..ne ...a *F* (...nem ..am *F*³). — 13 Et iterum] ** *F*. — 14 Sadduc.] *scripsi*, saduc. *B F* — 14 saduceo ** ergo *F*. — 14 illo] *post* adquiesc. *F*. — 14 inlicit.] *F* illicit. *B*. — 14-15 inlici ** adp. *F*. — 15 adultera synagoga] ** goga *F*. — 16 insonti] in sorte *F*. — 16 niteba ** quasi *F*. — 16 inurere] *connici*, inhaerere *B F*. — 17 legis diceretur] ** *F*. — 17-18 conscientia securus] consci ** *F*. — 18 spoliavit] *B F*² spoliabit *F*. — 18-19 quem velut vestimentum] *** timentum *F*. — 19 adsumperat *Wilm.*, assumpserat *B* induerat *F*. — 19 et] *supplevi*. — 19 potestates] *corr.*, potestatem *B* * *F*. — 20 tunica corporis] u ** ris *F*.

neretur a Synagogae adulterae custodia: posuerat enim ad hoc sepulcri custodes.

Sed ob hoc *mittitur*, inquit, *in carcerem* ¹. Ita enim exigebat necessitas temporis, ut pro alieno crimine, idest humani generis causa, ad inferos quasi in carcerem vinculatorum ipse descenderet, et vinculatorum animas exinde liberaret, sicut scriptum est: *Dominus solvit compeditos* ². Denique invenit, inquit, duos spadones de domo regis ob peccatis suis in carcere detineri, quibus somnia interpretatus ostendit quod post triduum alter eorum ministerio suo redditurus esset, alter sententiam mortis exciperet. Qui utique duo spadones ¹⁰ duorum populorum figuram evidenti rationi liniabant, qui conclusi sub peccato Adae et rei transgressionis atque obnoxii tenebantur. Qui ideo spadones dicuntur, quia castam acceperunt regulam disciplinae, sicut dicit David: *Eloquia Domini casta* ³. Denique post trinam lucem Domino ab inferis resurgente et legis obscura, ut Ioseph ¹⁵ somnia, revelante, solutus est a peccatis suis populus credentium et de inferni carcere liberatus, et in ministerio summi regis fidelis et innocens revocatur; incredulus autem et impius populus Iudaeorum, quia in conversionis ligno non crediderat, transgressionis ligno suspenditur, ut illi alteri contingit eunucho qui Iudaeorum imaginem ²⁰ indicabat.

Post haec vidit Pharaon somnium de septem annis ubertatis et

1 GEN. XXXIX, 20.

2 Ps. CXLV, 8.

3 Ps. XI, 7.

1 sina ** tera F. — 1 custodia] *delevit* F². — 1 ad hoc] *corr.*, adhuc B ad hec F. — 3 sep * F. — 3 carcerem] * rem F. — 4 ut pro] ** F. — 4-5 causa ad] caus ** F. — 5 descenderet] dis * F. — 6 scriptum] * tum F. — 6 solvit] B F² solvet F. — 7 comped.] F comped. B. — 7 inve ** quid F. — 8 pro B. — 8 carcerem F. — 9 reddendus B F. — 12 rei] B F² regi F. — 13 quia castam] ** F. — 14 David eloquia] ** F et *add.* inquit. — 14-15 trinam lucem] B F² ...na ...ce F. — 15 Domino ab inferis] *** is F. — 16 somnia revelante] ** lante F. — 16 populus credentium] creden ** F. — 17 et] *erasit* F². — 17 ministerio summi] ** F. — 17 regis] *add.* B quidam, *add.* F² speciali privilegio *in ras.* — 18 re ** redulus F. — 18 impius] F impius B. — 19 quia in conversionis] *** ionis F. — 19 transgressio *** itur F. — 20 qui Iudaeorum] ** F. — 22 pha ** de VII F. — 22 annis] annos F². — 22 ubertatis] F² ...tamtum B F.

septem aliis famis. Septem uero anni, qui in septem spicis plenis seu septem vaccis pinguibus ostendebantur, quique opimitatem frugum suo habitu demonstrabant, septem sunt charismatum spiritualium dona, quae per Esaiam ¹ vatem inclitum Ecclesiae, quae Xpisti caro est, 5 promittuntur, idest spiritus sapientiae, spiritus intelligentiae, spiritus consilii, spiritus virtutis, spiritus agnitionis, spiritus pietatis, spiritus timoris Dei. Hi sunt ergo septem spiritus velut septem anni quibus ubertas larga fidei pietatis fruge redundat. Septem e contra steriles et ieiunae famem veritatis et iustitiae novissimis temporibus 10 futuram certissime portendebant. Et quia haec tempora futura erant, ideo Ioseph, qui typum Xpisti induerat, currum meruit et praecorem Sic enim scriptura refert: *Et imposuit eum, inquit, in curru, et praeco ante eum praekonavit* ². Et constituit eum super totam terram Aegypti, ut frumentum in horreis congregaret. Sic et Dominus nos- 15 ter, postquam est distractus a Iuda, ut Ioseph a fratribus, et de inferiorum carcere resurrexit, ascendit currum regni caelestis, de quo David ait: *Currus Dei decem milium* ³. Appellatum est enim nomen Ioseph lingua aegyptiaca Somtofanec, quod in latinum vertitur 'salvator mundi'. Accepit et Xpistus nomen a Deo patre, sicut beatus 20 Apostolus ait: *Et dedit ei nomen quod est super omne nomen, ut in*

1 Is. XI, 2.

2 GEN. XLI, 43.

3 Ps. LXVII, 18.

1 aliis] alios *F*². — 1 famis. Septem † vero *F*. — 2 septem vaccis] * vacis *F*. — 2 ostendebatur *F*. — 2 quique] *F* qui quia *B*. — 2 opimitatem] * itatem *F*. — 3 septem] * *F*. — 4 vatem] * *F*. — 5 spiritus] *I*^o * *F*. — 5 intelleg.] *F* intellig. *B*. — 6 virtutis] * tutis *F*. — 7 Hi] Hii *F*. — 8 pietastique *B*. — 8 e] *om.* *F*. — 9 steriles] *corr.*, sterelis *B F*. — 10 futuram] *conieci*, figuram *B F*. — 10 portendebant] *F*² prot. *B* pert. *F*. — 12 imposuit] *F* in p. *B*. — 13 eum] *add.* *F* inquit. — 13 praekonavit] *B F*² ...bit *F*. — 13 eum super totam] *** *F*. — 14 Aegypti] egipty *F*. — 14 frumentum] *B F*² frumento *F*. — 14 in horreis] orreis *F* (hor. *F*²). — 14 congre *** dominus *F*. — 15 postquam] *add.* *B* ut dictum est *eras*. — 15 distractus est *B*. — 15 ut Ioseph a fratribus] **** tribus *F*. — 16 resu ** dit *F*. — 17 ait: currus] ** *F*. — 17-18 nomen Ioseph lingua] *** *F*. — 18 aegyptiaca S.] aegypti ass *F*. — 18 latinum vertitur] la * * *F*. — 19 nomen a deo patre] n **** *F*. — 20 ei-super] ***** *F*.

nomine Iesu omne genu flectatur, caelestium, terrestrium, et infero-
 rum, et omnis lingua confiteatur quia Dominus Iesus Xpistus in gloria
 est Dei Patris ¹: ut frumenta fidei sanctorum horreis per ista septem
 charismata Spiritus quasi per annos septem congregare deberet, ut,
 cum iniquitas illa septem capitalium criminum, quibus quasi per 5
 alios septem annos omnis iniquitas recapitulata, sub Antixpisto reg-
 naret et fames fidei et salutis esse coepisset, tunc sancti pariter et
 fideles habentes famosam iustitiae frugem, ne fides eorum inopia
 sermonis evicta deficeret, habuit sane et praeconem Iohannem Bap-
 tistam, qui iter eius praecedens praeconabat dicens: *Parate vias Do-* 10
mini, rectas facite semitas Dei nostri ². Habebit et alium praeconem,
 tubam angeli, quia ipse *Deus*, inquit, *veniet in tuba angeli* ³, sed et
 Eliam in secundo adventu. Habuit Ioseph annulum regalem; sed et
 Xpistus principalem fidei annulum tenet, quo credentes animae sa-
 lutis signo signantur. Indutus est Ioseph byssum et stolam; sic et 15
 Xpistus carnem sanctam bysso splendidiorem et stolam immortalita-
 tis in resurrectione adsumpsit, sicut ipse dixit: *Ut Pater habet in se*
vitam, sic et Filio vitam dedit habere in se ⁴. Elegit Ioseph parentibus
 et fratribus suis meliorem terram Gessen, et mensus est eis frumen-
 tum sufficienter, quia fames invaluerat super terram et defecerat 20

1 PHILIP. II, 9-11.

2 MAT. III, 3.

3 I THESS. IV, 15.

4 IOHA. V, 26.

1 omne g. flectatur] *** F. — 1-2 inferno **** gua F. — 2-3 Xristus-Patris] **** F. — 3-4 ista septem ch.] *** rismata F. — 4 annos septem] septem (adie-
 rit F² binos) an * F. — 4 congregare] * F. — 5 septem] eras. F². — 5 capital.
 crim.] capi ** F. — 6 iniq * F. — 6 recapitulata] B F ..tur F². — 6 subante
 Xristo F. — 6-7 regnabit B F ...ret F² et add. et. — 7 fames B F³ famis F. —
 7 fidei et salutis] *** tis F. — 7 coepisset] scripsi, cepisset B F inciperet F². —
 8 habentes B * F. — 8 inop * F. — 9 sermonis] B F² * mones F. — 9 praeco
 * F. — 9-10 Baptistam] de quo baptista F. — 11 Habebit] F habebat B. —
 12 tuba] F² tubam B F. — 12 sed et] B F² sed F. — 13 Eliam] scripsi helyam
 B heliam tesbiten F. — 13 annulum] correxi, anolum F anulum B I^o et 2°. —
 14 annulum tenet] * F. — 15 signantur] * F. — 16 Xpistus carnem] ** F. —
 16 splendidiorem] B F² ...re F. — 16 et] B F² om. F. — 16-17 inmorta ** re-
 sur. F. — 17 adsumpsit] F. ass... B. — 17 ip *** ater F. — 17 habet v. in sem.
 B. — 18 dedit habere] ** F. — 19 fratribus suis] ** F. — 20 eis ** ienter F.
 — 20 super *** cerat F.

terra fame; sic et Dominus elegit meliorem terram parentibus et fratribus suis, idest patriarchis, de quibus Apostolus ait: *Quorum patres ex quibus Xpistus secundum carnem* ¹: sed et fratribus, idest apostolis atque omnibus sanctis, de quibus ait propheta: *Narrabo* 5 *nomen tuum fratribus meis* ²: terram scilicet repromissionis, quod est regnum Dei, de qua terra scriptum est: *Placebo Domino in terra viventium* ³.

Fames autem illa quae fuit super omnem terram diximus iam quod famem significabat divini verbi et iustitiae futuram temporibus 10 Antixpisti. Nemo enim verbum Dei, quo animae iustorum vivere solent, tunc praedicabit, sicut scriptum est: *Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo Dei* ⁴. Nemo panem facit corporis Domini, idest eucharistiam benedicit, quia sacrificium Deo tunc offerri non licet, propter quod sint omnia polluta atque inmunda. Et proinde 15 hanc famem verbi sancti et divinae refectionis futuram [...] famis illa ...portendebat: quam famem soli apostoli et sancti, qui etiam iustitiae coronam in Xpisto repositam habent, saturabunt, sicut scriptum est: *Qui mihi servient saturabuntur, vos autem esurietis* ⁵. Denique de hac terra, quae erit in regno Dei, Isaac filium suum Iacob sic benedixit di-

1 Rom. XI, 5.
5 Luc. VI, 21, et 237

2 Ps. XXI, 23.

3 Ps. CXIV, 9.

4 DEUT. VIII, 3.

1 Sic et *** rem *F*. — 1-2 et fratribus s. i. est] et fra (*erudit F*²) **** *F*. — 2-3 ait quorum patres] *** tres *F*. — 3 carnem sed] ** *F*. — 3 idest *F*² *solus* — 4 de quibus ** *F*. — ait] * icit *F*. — 4 propheta] per prophetam *F*². — 5 fratribus meis] fra ** *F*. — 6 regnum Dei] ** *F*. — 6 in terra viventium] *** venicium *F*. — 8 quae fuit] *F* quam *B*. — 8 diximus] * s *F*. — 9 et iustitiae] ** ticiae *F*. — 9 futuram] *F* *solus*. — 10 Antixpisti] *B F*² antexpisti *F*. — 10 verbum * bum *F*. — 11 praedicabit] * dicabit *F*. — 12 in omni] omni *F*. — 12 Domini] *om. F*. — 13 benedicit] *F* ...cum *B*. — 12-14 Nemo - inmunda] *An glosa?* — 14 omnia] *add. eorum F*². — 14 inmunda] *B F*. — 15 famem] hanc *praemisit F*. 15 refectionis] *coni. legionis B F*, legis *F*. — 15 fames] *B*. — 15 illa] *add. B F* id (illis *F*²) temporibus. — 16 port.] *praet. F*². — 16 quam famem] *F* quo tempore] *B* in qua fame *F*². — 16 soli] non *praemisit F*². — 16 et] *supplevi*, sed et *F*². — 16 sancti] *B F*² (*in ras.*) — 16-17 qui etiam i. c. i. X. repositam] *** repositam in Xpisto *F* *omittens* etiam *ut conicio*. — 17 saturabunt] *conieci*, satur *** tum *F*. — 18 saturabuntur] * *F*. — 18-19 de **** in *F*. — 19 Isaac] *isahac F*. — 19 Iacob sic benedixit] *ia **** F*.

ens: *Det tibi Dominus de rore caeli ac fertilitate terrae abundantiam frumenti, vini et olei in domo tua, et dominus eris fratrum tuorum*¹. Quod exinde dinoscitur non in praesenti sed in futuro saeculo Iacob patre benedictum, quia non solum in hoc saeculo abundantiam frumenti et vini et olei Iacob non habuit, verum et prae nimia fame in Aegypto confugit. Sed et non solum dominus fratris sui non fuit, verum et fugit ante faciem eius, et munera ei postmodum obtulit timore eius et tremore correptus. Ubi ergo et quando haec benedictio complebitur, nisi in regno Dei, ubi est abundantia frumenti et vini et olei? Sponte enim frugem terra dabit et omnis malitia auferetur, sicut dicit Esaias: *In illis, inquit, diebus bos et leo simul paleas manducabunt, lupus et agnus simul pascentur, et puer pusillus mittet manum suam in cubili aspidum, et non nocebunt eum*². Talem enim mundum reformabit Deus in regno suo, qualis factus est ab initio antequam protoplastus homo delinqueret. Qui postquam transgressus est verbum Dei, omnia corrupta et violata et maledicta sunt, dicente Domino: *Maledicta terra in opere tuo*³. Praeterita ergo figura huius mundi, regnum sanctorum erit et liberatio creaturae. Haec est benedictio quae praefigurabatur in Iacob, quam Ioseph meruit consequenter et sancti omnes qui fidem Xpisti custodiunt, sicut ipse Do-

1 GEN. XXXVII, 28-29.

2 Es. XI, 7-9.

3 GEN III, 17.

1 Deus B. — 1 caeli ac fertilitate] c *** te F. — 2 frum **** in F. — 2- fra ** Quod F. — 3 in praes. sed in] **** F. — 4 ben ** non F. — 5 frumenti et] ** F. — 5 verum et prae nimia] v **** mia F. — 5 fame] B sup. lin. — 6 confugit] consil * F. — 6 Sed et non] *** F. — 6 fratris sui] .. i ...o F. — verum et fugit ante] v ***** te F. — 7 postmodum obtulit] postri ** F. — 8 correptus] go F. — 9 complebitur] F compleb. B. — 9 complebitur ** in F. — 9 est] m. F, post abunt. supplevit. F². — 9 et vini] ** F. — 9 da * et F. — 11 Sicut dicit] F² in ras. Sed et B. — 11-12 manducabunt] B F² ...bant F. — 13 aspidum] B. — 13 nocebit B. — 14 reformabit] B F² ...vit F. — 15 protoplastus F² protoplaustus B portoplaustus F. — 15 homo delinqueret] ** ret F. — 15-16 transgressus **** omnia F. — 16 maledicta sunt] *** t F. — 17 in opere tuo] ** bus tuis F. — 17-18 figura *** di F. — 18 liberatio creaturae] libera ** F. — 18 Haec est] t haec F. — 19 praefigurabatur in Iacob] per figura *** F. — 19 Ioseph] noster raemisit F² — 19-20 consequenter **** qui F. — 20 sicut] sicuti F. — 20 ipse Dominus ait] *** F.

minus ait: *Faciam vos recumbere cum Abraham, Isaac et Iacob in regno caelorum, et filius hominis ministrabit vobis* ¹.

Sed iam pauca de multis dixisse sufficiat.

[VI]

5 *De duodecim benedictionibus.*

Scio quidem, dilectissimi fratres, me de hoc primogenito libro, idest geneleos frequentissime disputasse, et pene omnes lectiones eius, prout ratio permisit aut mediocritas intellegentiae sinit, caritati vestrae disseruisse. Nunc vero de prophetia sanctissimi patriarchae Iacob, qua duodecim filiis suis eventura praedixit, quae adhuc
10 numquam disserueram, tractare proposui. Et quia satis prolixum est in uno tractatu uniuersa disserere, proinde quaedam disputanda sunt, quaedam utiliter differenda, quia et vos magis brevia quam prolixa delectant: quippe cum succinta, facilius quam coacervata,
15 memoria teneantur.

Sic enim ait: *Et vocavit filios suos Iacob et dixit illis: Accedite ut indicem vobis quid occurrat vobis in novissimis diebus. Convenite et audite, filii Iacob, audite Israel patrem vestrum. Ruben, inquit, primo-*

1 Mat. VIII, 11 et Luc. XII, 37.

1 vos] *B F*² *om. F.* — 1 Isaac et Iacob] *** *b F.* — 2 caelorum] *dei F.* — 2 ministrabit] * *F.* — 3 dixit * *F.* — 3 sufficiat] *F* *Sequitur doxologia:* Deo patri omnipotenti maximas atque uberrimas gratias (ad que * * *acias F*) agere debemus per dominum nostrum Iesum (* *F*) Xpistum (* *F*) *B F.* — 6 Scio] *cio B initialis litterae locus vacuus remansit. F* *habet in titulo uncial. rubr* * *DVODECIM BENEDICCIONIB* * * *Scio.* — 6 me] *om. F, supplevit F*² *post* quidem, — 6 pri * *ogenito F.* — 7-8 lecci * * *us F.* — 8 intelle.] *scripsi*, intellig. *B* *intel*^{*} *genciae F.* — 9 alacritati *B.* — 11 proposui] *praeposui F.* — 12 cuncta *B.* — 12 quaedam] *B F*² *quadam F.* — 13 quia] *B F*² *qui F.* — 14 prolixa] *scripserat prius coacervata et del. B.* — 14 succinta] *supcinta F* *succinta F*². — 14 coacervata] *B F*² *coacervata F.* — 15 teneantur. Sic] *t * * F.* — 16 ergo *B.* — 16 vocavit] *B F*² *vocavit F.* — 16 suos * * * * *Accedite F.* — 17 quid * * *in F.* — 17 Convenit * * * *iacob F.* — 18 Ruben inquit] * * *F.*

gnitus, tu virtus mea et initium filiorum meorum, durus in conversa-
 tione, durus et audax, efferveruisti sicut aqua: non excandescas. Ascen-
 disti enim super cubile patris tui, tunc violasti torum quem ascendisti ¹.
 In his itaque verbis quaedam, licet secundum carnem gesta sint, sed
 tamen mysticae rationis imaginem portendebant; quaedam vero fu- 5
 torum praescius loquebatur. Sicut enim Ruben primogenitus fuit
 filius Iacob, ita et primogenitus populus ex circumcissione fuit, sicut
 scriptum est: *Primogenitus meus Israhel* ². Et ideo dicit: *Tu virtus
 mea et initium filiorum meorum*, quoniam ex ipso populo fundamen-
 tum fidei et principium filiorum Dei esse coepit, sicut Dominus in 10
 evangelio ait: *Salus ex Iudaeis est* ³. Inde enim patriarchae, inde pro-
 phetae, inde salus nostra Xpistus advenit. Sed et beatus Apostolus
 ait: *Quorum adoptio filiorum, quorum promissa legis, quorum pa-
 tres ex quibus Xpistus, qui est deus benedictus in saecula* ⁴. Et ideo
 primogenitus et virtus dicitur, quoniam ex ipsis virtus Dei, idest 15
 Xpistus, advenit. Et ipsi sunt primogeniti de quibus dicit: *Filios
 qui et exaltavi* ⁵. Et rursum: *Dii estis et filii Altissimi omnes* ⁶.

Verum subiunxit: *durus et audax*, eo quod ipse populus post be-
 neficia tanta divina obduraverat cor suum, et non solum non audi-
 tus praecepta caelestia, verum et honorem Deo debitum idolis 20

¹ GEN. XLIX, 1-4. ² Ex. IV, 22. ³ Ioa. IV, 22. ⁴ ROM. IX, 4-5.
⁵ s. I, 2. ⁶ Ps. LXXXII, 6.

¹ mea *** meorum F. — 1-2 conversati *** audax F. — 2 aqua ** cas F.
 — 3 cubi *** tunc F. — 3 quem] quando F². — 3-4 as *** itaque F. — 4 li-
 ce] et F². — 4 carnem gesta] ** F. — 4 sint] sunt F². — 4 sed] et F². —
 5 tamen] om. F. — 5 mysticae] scripsi, misticae B F³ misce F. — 5 imag **
 dant F. — 5-6 futur *** batur F. — 6 Sicut] ut F. — 6 primogenitus fecit]
 p. n. ge ** F. — 7 filius] * us F filius B. — 7 populu *** cissione F. — 8 P * tus
 F. — 8-9 virt ** et F. — 9-10 popul ** damentum F. — 10 coepit] * pit F.
 — 11 adoptio] add. inquit F. — 13-14 patres] supplevi, et F². — 14 qui est +
 d s F. — 15 quoniam] qui F quia F². — 16 Xpistus *** si F. — 16-17 dicit
 * altavi F. — 17 rursum] rursus F. — 17 filii alt.] ** F. — 18 quod B, era-
 18 F. — 18 sub iunxit F. — 18 durus *** d F. — 18 ipse] B F³ ipsi F. —
 19 post] F post-quam B. — 19 tanta benefi *** duraverat F (duraret F²) —
 19 non] supplevit F², om. B F. — 18-20 au ** ta cael. F. — 20 debitum idoli
 ** is F.

erant et daemonis praebituri. Unde postea in eadem duritia permanentes, non modo tantis virtutibus et mirabilibus Xpisti credere noluerunt, verum et, accusantes eum, iustum sanguinem impiissime effuderunt. O ferrea duritio, o infrenata audacia! Non solum credere
 5 noluerunt divinis mirabilibus, sed insuper Dominum maiestatis in cruce suspenderunt. Et ideo sub persona Ruben primogeniti filii primitivus populus Iudaeorum accusatur: *durus et audax*; durus propter incredulitatem, audax vero propter parricidium quod in Xpisto commisit. Nam quod subiunxit: *Ascendisti super cubile patris tui, tunc*
 10 *violasti torum quem ascendisti*, non hoc de eo dicit quod, ut historia indicat, uxorem patris sui habuerit, et ideo violaverit torum quia super cubile patris sui ascenderit, sed longe aliud hic intellegitur.

Scriptura etenim divina futura, non praeterita, indicabat, quippe cum ipse patriarcha sic dixerit: *Accedite ut indicem vobis quid occurrat*
 15 *vobis in novissimis diebus*. Et ideo cum haec in novissimis diebus futura praedixerit, non debent ad praeterita adverti. Videtis ergo, dilectissimi fratres, quia de ea impietate loquebatur, quam iudaicus populus Deo patri facturus erat, non quae facta fuerat patriarchae Iacob. Sed, quando violavit populus iudaicus cubile Dei patris
 20 sui, nisi quando carnem Domini, quam sibi sponsaverat, — in qua, ut apostolus dicit, *plenitudo divinitatis corporaliter habitabat*¹ — rap-

1 Col. II, 9,

1 erat *B F*², erant *F*. — 1 praebiturus *B F*² prebituri *F*. — 1 unde postea] ** *F*. — 2 modo tantis] ** *F*. — 2 Xpisti] *F om. B*. — 2-3 credere noluerunt cre ** *F*. — 3 sanguinem] * *F*. — 3 impiissime] in *p. B* * piissime *F*. — 4 du *** nata *F*. — 4 solum] *add. non B F*. — 4-5 cre ** divinis *F*. — 5 insuper] et *add. F*. — 5 Dominum maiestatis] ** statis *F*. — 6 cruce] *F*² crucem *B F*. — 6 sub persona Ruben + primogeniti filii primitivus *F*. — 7 populus Iudaeorum] ** *F*. — 7 durus] * *F*. — 8 par * dium *F*. — 9 subiunc * t *F*. — 9 cubile] *ex ...lem F*. — 10 quem] quando *F*². — 10 quod ut] quod nec *F*² in *ras*. — 11 indicat] *add. F*² quod. — 12 aliud hic] hoc aliud *F*. — 12 intelleg.] *F intellig. B*. — 12 etenim] *B F eaim F*². — 14 quid] qui *F* que *F*³. — 15 nov ** et *F*. — 15-16 diebus fut. praedixerit] *** erat *F*. — 16-17 debent *** fratres *F certo lacunam passus*. — 17 loq *** cus *F*. — 18 facturu ***** tum fuerat *F*. — 19 iaco ***** labit *F (lavit F*²). — 19-20 cub ***** quando *F*. — 20 Domini [onsvit] ** quam sibi sp *add. F*. — 21 plenitud ***** raliter *F*.

am in cruce suspendit et ferro violavit? *Tunc enim violasti quando ascendisti.* Ascendit utique in ira et furore atque audacia ut iniquitatis suae victoriam obtineret, dicens: *Tolle, tolle, crucifige eum* ¹.

Efferbuisti sicut aqua, non excandescas. Hoc autem suadibiliter propheticus annuntiabat spiritus, ut qui iam ignitis iaculis diaboli efferbuerat accensus in furorem non usquequaque excandesceret in persecutione iustorum. Quod et fecerunt post passionem Domini postolos persequendo, sed et omnes qui in Xpisti nomine credidissent. Et ideo dicebat: *Efferbuisti sicut aqua, non excandescas.* Sicut Dominus ad Cain ait: *Peccasti, quiesce* ². Aqua etenim quae in vas ob igne effervescit, aut tumore effunditur, aut nimie referendo siccatur. Quod et evenit eidem populo, qui, quasi in vasis corporum suorum igne diaboli furore accensus, ita effusus est, ut in universo orbe dispersus et ab ipsa religione atque omni spiritali gratia siccus, in sensu suo aridus remaneret. 15

Sed quia Ruben primogenitus, hoc est primitivus populus Iudaeorum, habuit quosdam fideles viros qui postea per apostolos crediderunt, sicut scriptum est: *Et adiciebatur cotidie turba credentium* ³, ideo post improperium quod ei Spiritus Sanctus per Iacob patrem suum de futuro ingesserat, postea Moyses vitam ei precatur dicens. 20

1 IOHA. XIX, 15.

2 GEN. IV, 7.

3 ACT. V, 14.

1 cruc **** violabit *F* (violavit *F*²). — 1-2 quando ascendisti] ** *F*. — 2 atque audacia ut] *** *F*. — 3 obt *** tolle cr. *F*. — 4 Efferbuisti] *B F*³ effervisti. — 4 sicut **** descas *F*. — 5 propheticus] *sup. lin. B*. — 5 prohi ** ciabat. — 5 spiritus] sermo *F*² in *ras*. — 5 qui iam] quidam *F*. — 5 iaculis diaboli] c ** *F*. — 6 efferbuerat] *B F*³ efferverat] *F*. — 6 accensus] *B F*² absensus *F*. — 6 non usquequaque] ** quaque *F*. — 7 persecutione] *B F*³ .. quocio *F*. — 7 iustorum] ius * *F*. — 8 per * do *F*. — 8-9 credid * sent *F*. — 9 Et *om. F*. — 9 Efferbuisti] effervisti *F* (efferbuisti *F*²). — 9 Sicut] *Sicuti F*. — 10 Cain] *caim F*. — 10 ait] *om. F*. — 10 vas] *add. F* aliquod. — 12 qui **** rporum *F*. — 13 suorum] *add. quasi F*². — 13 diaboli] *F, om. B*. — 13 furo **** ffusus *F*. — 14 dispersus et ab i.] dis *** *F*. — 14 religione] * egione *F*. — 14 omni] nnes *F* omnis *F*². — 14 spiritali] populi *F*² in *ras*. — 14 siccus] *scripsi*, sicut *B* sicut *F* secretus *F*². — 15 in s. s. aridus] *** us *F*. — 16 pri ** primitivus. — 16 populus] *sup. lin. B*. — 17 ha *** s viros *F*. — 17 apostulos *F*. — 18 crediderunt sicut] ** ut *F*. — 18 adicie *** urba *F et add. magna*. — 19 ideo post impr.] *** perium *F*. — 19 sanctus spiritus *F*. — 19-20 pa *** gesserat *F*. — 20 vitam ei precatur] *** atur *F*.

Vivat Ruben et non moriatur ¹, non quod ipse Ruben tunc viveret qui iam olim in pace processerat, sed ut ex ipso populo credentes in Xpisto viverent nec unquam morerentur, quia qui in Xpisto vere credit non moritur, sicut ipse Dominus et Salvator in euangelio ait:
 5 *Qui in me credit non moritur, sed habet vitam aeternam* ².

Post haec convertitur ad Simeon et Levi sic dicens: *Simeon et Levi fratres consummaverunt iniquitatem ex voluntate sua, in consilio eorum non veniat anima mea, et super constantiam eorum non contendant praecordia mea. Quia in furore suo occiderunt homines, et in*
 10 *concupiscentia sua subnervaverunt taurum. Maledictus furor eorum quia audax, et ira illorum quia dura. Dividam eos in Iacob et dispergam in Israel* ³. Multi quidem putant quod Simeon et Levi sic arguantur a patre, eo quod, dum virginitatem sororis suae Dinae ulciscerent, dolose egerint cum Emor rege Sichimorum et filio eius
 15 Sichem, ut, quia Sichem filius Emor violaverit Dinam sororem ipsorum, illi volentes eum occidere hoc dixerunt ut omnes masculi eorum circumciderentur et sic posset Sichem Dinam sororem ipsorum habere uxorem. Et quia Sichem in amore Dinae vehementi impatientia fervebat, ideo consenserunt circumcidi non solum ipsi, sed
 20 et omnis militia eorum omnesque viri civitatis eorum. Tunc Simeon

1 DEUT. XXXIII, 6.

2 IOHA. III, 36.

3 GEN. XLIX, 5-7.

1 tunc] *om.* *F.* — 2 iam ol. in pace] *** *ce F.* — 2 praecesserat *F.* — 2-3 credentes in Xpisto] *** *o F.* — 3 morerentur] *B F²* moriren * *F.* — 3 quia qui in] *** *n F.* — 3 vere *omit. B.* — 4 sicut *** *alvator F.* — 5 moritur] * *F.* — 6 convertitur ad] *converti ** F.* — 6 Simeon] *scripsi*, Symeon *B* et ita *subinde*, meonem *F.* — 6 Levi † sic *F.* — maverunt *F.* — 7 voluntate] *volūptate F.* — 7 consi * *F.* — 8-9 contendant *F.* — 10 taurum] *in margine sinistra F scripsit* suffoderunt muro (*ex Vulg.*). — 12 ideo *add. post Levi B.* — 13 eo quod] *pro praemisit F².* — 13 suae] *ipsius F.* — 14 do *** *egerint F.* — cum Emor] *B F²* cui memor *F.* — 14 Sichimorum] *scripsi*, sicimorum *B* sici (sicii *F²*) * *F.* — 14 et filio eius] *** *F.* — 15 Sichem] *F² scripsi*, sicem *B* F.* — 15 quia] *enim F².* — 15 Sichem] *F² sicem B F et ita subinde.* — 15 violav *** *suorum F.* — 15-16 ipsorum] *add. et F sed eras. F².* — 16 eum] *eos F.* — 16 occi *** *ut F.* — 17 circumcide *** *sicem F.* — 17 ha *** *sicem F.* — 18-19 *impat] scripsi*, *inpat. B* F.* — 19 non solum ipse sed] *** *F.* — 20 viri civitatis eorum *** *F.*

et Levi non solum praepudia, sed et nervos eorum in eadem circum-
 cisione amputasse referuntur. Et factum est post tertium diem cum
 essent omnes viri in dolore maximo constituti supervenerunt Simeon
 et Levi, nesciente patre eorum, et universos gladio interfecerunt, ip-
 sumque regem Emor cum filio suo Sichem et omnem populum civi- 5
 tatis illius, ipsamque civitatem incendio concremaverunt, et sic inde
 sororem ipsorum Dinam auferentes revocaverunt.

Sed nemo vestrum existimet, fratres dilectissimi, ob hanc cau-
 sam eos a patre ipsorum tam acriter obiurgari, praesertim cum, si-
 cuti iam supra tractavimus, dixerit idem Iacob filiis suis: *Accedite* 10
ad me ut indicem vobis quid occurrat vobis in novissimis diebus. Vide-
 tis ergo quod hoc non de praeterito factum, sed novissimis diebus
 faciendum loquebatur. Qua de re, dilectissimi fratres, diligentius
 debemus advertere quae sit ista iniquitas, quam consumaverunt ex
 voluntate sua Simeon et Levi, quam eis pater improperat. Ex Si- 15
 meon itaque scribae Iudaeorum, ex Levi autem sacerdotes fuerunt,
 qui ex uno consensu in furore suo occiderunt homines, idest pro-
 phetas qui ad eos a Domino mittebantur, et in concupiscentia sua
 subnervaverunt taurum, idest Xpistum Dominum nostrum. Sic au-
 tem subnervaverunt eum dum pedes eius et manus crucifigunt, dum 20
 latus lancea vulnerant. Quem ideo taurum propheticus spiritus
 appellavit, eo quod primum aratrum crucis suae patibulo ipse por-
 taverit, et dura gentium pectora subacta necessario semini, idest

1 praepu *** in F. — 2 ampu ** Et F. — 3 essent omnes viri in] *** F.
 — 3-4 superv *** levi F. — 4 universo *** terfecerunt F. — 5 Emor] emmos
 F emmor F³. — 5 suo S. et omnem] su *** F. — 6 incendio] * F. — 6 suam
 B. — 7 d ** tes revoc. F. — 8 fratres dil.] ** F. — 8-9 causam] BF² causa F.
 — 9 obiurgari] ob * F. — 9-10 sicuti i. s. tract.] F sic B. — 10-11 Accedite +
 ad me F. — 12 quod] que F quia F². — 12 de] F om. B et subinde. — 12 fac-
 to F futuro B. — 15 voluntate] voluptate F. — 15 pater improperat. Ex] *** F.
 — 16 ex L. a. sacerdotes] *** es F. — 16 fuerunt] F² solus. — 17 qui] add.
 quasi F². — 17 suo o. h. i. est] *** st F. — 18 mitte *** encia F. — 18 et]
 suppl. — 19 idest X D. n. Sic] *** Si F (Sic F²). — 20 eum] suppl. — 20 et
 m. crucifixerunt B *** gunt F. — 21 vulnerant F perforaverunt B. — 21 Quem
 i. t. proph.] ** ticus F. — 22 primum] priorum F. — 22 aratrum c. s. p. ipse]
 *** pse F. — 23 et dura] unde dura F. — 23 gentium p. subacta] gen *** a F.

sancto Spiritui, praeparaverit, et novissimis diebus venturus sic et ventilaturus cornibus crucis suae velut taurus omne genus hominum, et alios, idest credentes, in caelum sit elevaturus, alios, idest non credentes, sit deiecturus in terra. Denique et quod prophetas occiderunt, et quod ipsum Dominum occisuri essent, sic in euangelio per parabolam Dominus dicit ad eos: Quidam paterfamilias plantavit vineam, fodit torcular, posuit colonos. Et cum idem paterfamilias misisset servos ut fructus vineae a colonis requirerent, alios occiderunt, alios lapidaverunt. Postea multo plures misit, et illi fecerunt similiter. Postremo misit filium suum dicens: Forsitan filium meum reverebuntur. Quem cum vidissent coloni dixerunt: Hic est filius eius, venite occidamus eum, et nostra fiat haereditas. Cum ergo venerit paterfamilias, quid faciet colonis? Respondentes illi dixerunt: Malos male perdet ¹.

15 Videtis ergo, dilectissimi fratres, hoc ipsum esse quod et patriarcha Iacob inputaverat filiis suis, quia in furore suo occiderunt homines, idest prophetas, et in concupiscentia sua subnervaverunt taurum, idest Xpistum, ut supra iam monstravimus. Unde extrahit se ab eorum facinore patriarcha sanctissimum dicens: *Non veniat*

20 *anima mea super audaciam eorum, et non contendant praecordia mea.*

1 MARC. XII, 1-9.

1 spir. praep.] ** F. — necessario] *conieci ...ria B F.* — 2 ventilat.] *scripsi, ventilat. B * F.* — 2 cornibus] * nibus F. — 2 ge *** os F. — 3 eleva ** id F. — 4 terra. Denique] ** F. — 4 quod] *om. F.* — 5 occi ** sic F. — 6 Dominus] *om. F.* — 6 Quidam paterfamilias] ** familias F. — 7 fodit] *fodebit F et fodit in ea F².* — 7 posuit] * F. — 8 servos] * vos. — 8 fructum B. — 9 occiderunt] * F. — 9 alios *conieci*, eos B quosdam F² *in ras.* — 9 Postea] *add. inquit F.* — 9 * ures F. — 9-10 illi fecerunt similiter] ipsos ait occiderunt F. — 11 verebuntur B. — 12 eius] suus B. — 12 fiat] *fied F fiet F².* — 13 faciet] B F² *faciam F faciat F³.* — 14 perdet] B F³ *perdit F.* — 15 ipsum] B F² *ipsud F.* — 16 inpu. B F. — 17 homin *** concup. F. — 18 taurum i. e. X. ut] *** F. — 18 iam supra F. — 18 monstravimus] B F² *...bimus F.* — 18-19 extrahit se ab] *** F. — 19 facinore eorum F. — 19 patriarcha] F *propheta B.* — 19 sanctissimus d. n. veniat] s *** niad F. — 20 super] et *praemisit F².* — 20 eorum e. n. contendant] *** F. — 20 praecordia] *ex praeconia F.*

Non enim vult particeps tantorum criminum videri, quae illi in novissimis diebus facturi erant. Denique quod hic patriarcha repletus Spiritu Sancto eis praedixerat, hoc et postea idem Spiritus per Esaiam loquitur dicens: *Sabbata vestra et neomenias vestras odivit anima mea, et diem magnum vestrum non sustineo. Si attuleritis similitudinem, vanum est. Incensum abominatio est mihi. Et si multiplicaveritis preces, non exaudiam. Et si extenderitis manus vestras, avertam faciem meam a vobis. Manus enim vestrae sanguine plenae sunt.* Sed quia pius est et misericors, cum ista omnia reprobasset, consilium dat quid facere deberent, dicens: *Lavamini, mundi estote* ¹. Lavamini utique baptismo Xpisti, de quo et alibi ait: *Aspargam vos aqua munda et mundabimini* ²: quia in sacramento baptismatis omnia peccata omniaque crimina remittuntur. Denique adiecit: *Et si fuerint peccata vestra ut feniculum, sicut nivem dealbabo: si autem ut coccinum, tanquam lanam alba efficiam* ³. Sed quid est feniculum et quid est coccinum? Peccata sunt enim ut feniculum, quae de prophetarum sanguine infecta sunt, ut coccinum vero, illa delicta quae de pretioso Xpisti sanguine tincta sunt, quia quantum distat feniculum, idest miniatum, a coccino, tantum interest a Xpisti sanguine et propheta-

¹ Is. I, 13-16.

² Ez. XXXIV, 25.

³ Is. I, 18.

¹ part *** minum *F* et add. scelerum (*F*² scripsit ac scelerum). — 1-2 illi *** bus *F*. — 2 quod] *om. F*. — 2-3 hic patriarcha] h *** *F*. — repletus Spiritu Sancto] * sancto repletus *F*. — 3 et postea idem Sp. per] *** *F*. — 4 loquitur dicens] dicit *F*. — 4-5 neo *** anima *F*. — 5 no **** leritis *F*. — 6 abom. e. mihi] *** hi *F*. — 7 exaudiam et] ** *F*. — 8 faciem m. a vobis] fac *** *F*. — 8-9 Sed q. p. est] s *** *F*. — 9 reprobasset] comprobasset *F*. — 9-10 consilium dat quid] *** *F*. — 10 dicens] *om. F*. — 10 lavamini] add. inquit *F*². — 10-11 estot ** ni *F*. — 11 ait Aspergam *B* ** pargam *F* (spergam *F*²). — 12 munda] *om. B*. — 12 quia] q * *F*. — 13 remittuntur] *B F*² remittitur *F*. — 14 coccinum] coccum *F* coccus *F*² et subinde. — 15 alba] candidum *F*. — 15 quid est] *vis* quidem *F* (²⁰ non quod *F*²). — 16 sunt] *Sequitur glossema*: per feniculum prophetarum sanguis (*B F*² sanguine *F*) accipiendus est, per coccinum (coccum *F*) vero (add. *F* eius sanguine, *F*² sanguis) eo quod (*om. F*) sanguine paenitentium peccata (** *F*) abluantur (abluuntur *F*). — 16 ut] *eras F*². — 17 vero] *F* namque *B*. — 17 delicta q. d. pretioso] **** ioso *F*. — 18 sanguine] *F om. B*. — 18 sunt *** feniculum *F*. — 18-19 miniatum] men... *F*. — 19 a coccino] *suppl.* a cocco *F*² *sol.* — 19 tantum *** ine *F*.

rum. ¶Quanta enim pietas, quanta clementia Dei et Salvatoris nostri, ut et ipsos interfectores suos, si conversi credant et factorum suorum penitentiam agant, omnia delicta eis per baptismatis gratiam dignetur ignoscere!

- 5 Sed adhuc adiecit: *Maledictus furor eorum quia audax, et ira eorum quia dura*. Hunc ergo maledictum furorem eorum et audacem iram eorum et obduratam instinctu diabolico ad tantum facinus perpetrandum scriptura indicat, quod furore accensi et in ira obdurati venerunt occupantes Salvatorem nostrum et Dominum, a quo tanta
10 mirabilia tantasque virtutes factas viderant, et obtulerunt Pontio Pilato clamantes et dicentes: *Tolle, tolle, crucifige eum*¹, et *Si hunc dimittis, non es amicus Caesaris*². O maledictus furor et obdurata audacia, ut Barraban latronem et homicidam dimittendum peterent et principem vitae crucifigendum postularent, qui et mortuos eorum
15 excitaverat et caecos inluminaverat, surdos audientes fecerat, claudos ambulantes, paralyticos sanaverat, leprosos mundaverat, et omnia genera valitudinum verbo quo valebat abstulerat! Haec ergo praevidens in spiritu, sanctissimus hic patriarcha Iacob in figura praedixit. Unde et non vult se consilio eorum et facto videri participem. Sic anim ait: *Non veniat in consilio eorum anima mea, et super audaciam eorum non contendant praecordia mea*. Sed cum ita sit,

1 IoA. XIX, 15.

2 IoA. XIX, 12.

1 enim p. q.] *** F. — 1-2 nostri **** res F. — 2 crediderint B. — 3 et *** itenciam F. — 3 egerint B. — 3 ab omni delicto B. — 3 per b. gratiam] *** in F. — 4 absolvere B. — 5 ad *** edictus F. — 5 quia] B F² qui F. — 5-6 audax ***** ura F. — 6 furorem e. e. audcem] ***** F. — 7 instic ***** antum F. — 8 scriptura] * F. — 8 indicat] B F² iudi F. — 8 quod] * d F quo B. — 8-9 obdu * ntes F. — 9-10 tanta mirabilia] ** in F. — 10 viderant] corr., ...unt B F. — 10 et obtulerunt] ** F. — 11 dicen * * e tolle F. — 11 eum add. B. — 12 dimittis] demittis F. — 12 non * * us F. — 12 eorum add. B. — 13 audacia] * cia F. — 14 mortuos + eroum F. — suscit. B. — 15 inlum.] F illum. B. — 15 surdos] B F² surdus F. — 15 fecerat] et praemisit F² — 16 leprosos] B F² leprosus F. — 17 valitud. B F. — 17 valebat F volebat B. — 18 spiritu] spiritum F. — 18 Iacob] B F² iacop F. — 19 vult] B F² vul F. — 19-20 videri patric.] * * F. — 20 consili ***** et F. — 21 contenda ***** cum F.

requirendum nobis est quid infra subiunxit dicens: *Dividam eos in Iacob, dispergam in Israel*. Hoc ergo iam praemonebat praesagus spiritus patriarchae quod de ipso populo filiorum suorum separandi essent non credentes a credentibus. Iacob enim ex hebraea lingua latino sermone 'supplantator' dicitur, Israel autem homo 'videns Deum' interpretatur. Et ideo dividendi erant alii in Iacob qui supplantatores Xpisti fuissent, alii in Israel qui credere meruissent. deo dicit: *Dividam eos in Iacob et dispergam in Israel*.

Post haec convertitur ad Iudam, et sic dicit ei: *Iuda te laudabunt fratres tui: manus tuae super dorsum inimicorum tuorum: adorabunt te filii patris tui. Catulus leonis Iuda, de germine filius meus ascendisti, recumbens dormisti sicut leo et sicut catulus leonis, quis excitavit eum?*¹. Quid hoc est, dilectissimi fratres, quod Iudas sic meruit conlaudari, cum superius Simeon et Levi graviter arguantur, nisi quia ex tribu Iuda Xpistus venturus erat, sicuti de eo scriptum est: *Vicit leo de tribu Iuda radix David?*² Et proinde, sicuti in Ruben et Simeon et Levi, non tam ipsos specialiter quam eos, qui ex tribu Iudaeorum nasci haberent, et iniquitates ex voluntate sua facturi adversus Xpistum et consummaturi erant, arguit et inurit, ita et hic non tam ipsum Iudam laudabat quam Xpistum, qui ex tribu Iuda secundum carnem venturus erat. Denique sic ait: *Iuda te laudabunt fratres tui*, eo quod omnes ex genere suo credentes in Xpisto conlau-

1 GEN. XLIX, 8-9.

2 APOC. V, 5.

1 est q. i. subiunxit] **** F. — 2 dispergam i. l. h. ergo] et di ***** F. — patr. q. d. ipso] pat ***** F. — 3-4 separandi essent] separa * * F. — 4 non redentes a cred.] * tes (credentes conicio) sub (ab F²) incredulis F. — 4-5 ex h. latino] **** F. — 5 supplantator] subpl. F. — 5 Israel a. h.] **** F. — 6 dividendi erant * * F. — 7 fuissent a. i. Israel] **** F. — 8 dicit] ait F. — 8 Dividam eos in] *** F. — 9 convertitur ad Iudam] c * * * F. — 10 tui m. t. super] tu **** F. — 11 filii patris tui] *** F. — 12 a * * cumbens F. — 12-13 leo * * * tabit F. — 13 est] sit F. — 13-14 meruit collaudari] * * laudari F. — 14 graviter] F sic B. — 14 ar * tur F. — 15 quia] B F² que F. — 15 sicuti] sicut F. — 16 proinde] exinde scripserat prius B. — 18 iniquitates] qui praemisit F². — 18 volunt.] volumpt. F. — 19 et] F² solus. — 19 erant] F erat B. — 20-21 secundum c. venturus] * * * turus F. — 21-22 te l. f. tui] **** F. — 22 in conlaudaturi] *** F.

daturi eum erant in ipsis virtutibus et mirabilibus eius quae vidissent. Quod et factum est: quia omnes, inquit, conlaudabant Deum ¹ quia nunquam talis propheta apparuisset in Israel. Et qui iudex et dominus universorum erat Xpistus, propterea sic adiecit: *Manus tuae super dorsum inimicorum tuorum*. Inimicos utique eos appellat qui non erant credituri, sicut scriptum est: *Sede ad dexteram meam donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum* ². Hi sunt ergo inimici increduli qui non faciem suam ad videndum adpossuerunt, sed avertententes facies suas a conspectu Dei et corda a fide removentes, dorsa ¹⁰ ad relinquendum Dominum praeverterunt, quae postea in iudicio Dei ad verbera praeparabunt, sicuti per Hieremiam prophetam dicit: *Praeverterunt ad me dorsa, et non facies suas* ³. Et quia sensuri erunt severissimum iudicem quem pium salvatorem recipere noluerunt, propterea ait: *Manus tuae supra dorsum inimicorum tuorum*. E contra ¹⁵ autem pro his qui credituri erant sic dicit: *Adorabunt te filii patris tui*, quoniam multi ex ipsis Iudaeis, ut iam dictum est, credentes eum adoraverunt, qui filii Dei sunt appellati, sicut scriptum est: *Omnes qui credunt in eum dedit eis potestatem ut filii Dei efficerentur* ⁴.

Et adiecit: *Catulus, inquit, leonis Iuda, de germine filius meus as-*

1 Luc. VII, 16.

2 Ps. CIX, I, 1.

3 Hier. II, 27.

4 Ioha. I, 12.

1 mirabilibus eius quae] mi *** F. — 1 viderent B (cum praemisit F²). — 2 et] eras, F². — 2 quia] eras, F². — 2 omnes i. col.] *** bant F. — 3 nunquam *** uisset F. — 3 quia] B F² qui F. — 3-4 iudex et *** rat F. — 4 propterea sic] postea F² in ras. — 4-5 Manus *** sum F. — 5 eos] conieci. eorum B. — 5 utique e. a] *** at F. — 6 sicut *** ede F. — 7 ponam i. tuos] *** F. — 7 scabellum] B F² scabillum F. — 7 Hi] corr. QHi B Hii F. — 7-8 ergo ** uli F. — 8 suam] om, F. — 8 appossuerunt B F² adpos. F. — 8-9 sed avertententes] ** s F. — 9 faciem suam B. — 9 corda a ** tes F. — 10 relinquendum] reliq. F. — 10 praeverterunt] ut F. — 10 quae] correxi, que F³ quos B F. — 11 Dei] F om. B — 11 verb ** bunt F. — 11 sicuti] sicut F. — 11 Hierem.] F ierem. B — 12 Praeverterunt] * aut F. — 12 facies + suas F. — 12 Et] Ergo F². — 12 sensuri * F. — 12 erunt] B erant F. — 13 dominum] sal * orem F. — 13 noluerunt] noluissent F. — 14 super B. — 14 E] et F. — 16 multi] om. F. — 17 apellati sunt B. — 19 adiecit B F² aiecit F. — 19 inquit] in marg. sinistra scripsit F ...iudei confessores dicuntur, unde et dum eum mater eius concepisset dixit modo confitebor domino et hoc vocatum est et nomen eius iuda.

cendisti, recumbens dormisti sicut leo et sicut catulus leonis, quis suscitabit eum? Leo ferarum rex est. Et ideo Salvator noster, qui leo et rex regum est, propter potentem virtutem, qua in morte diabolum vicit, leo est appellatus. Sed quare hic catulum leonis nominavit, quem alibi de tribu Iuda victorem dixerat? Sed ideo catulum nominavit, ut 5 non ipsum Patrem sed Dei Filium demonstraret. Nam et cum leo et catulus leonis dicitur, et Pater et Filius indicatur, in quibus non natura dividitur, sed personae distinctae monstrantur. Sicut enim ex leone leo nascitur, ita Deus de Deo et lumen ex lumine procedere dicitur. Sicut enim cum ex leone leo nascitur, non natura mutatur, sed una 10 origo ostenditur, sic et Deus ex Deo natus aliud non potest esse quam Deus; sed propter significantiam Filii, catulum leonis nominavit. Verum quod adiecit: *De germine filius meus ascendisti*, hoc voluit nobis ostendere quod de germine Iuda Xpistus advenerit, sicut et per Esaiam prophetam dicitur: *Exiet virga de radice Iesse, et flos 15 de radice eius ascendet*¹. Iesse iste pater fuit David, ex cuius radice, idest origine, Maria virgo est nata, quam virgam Esaias appellat, et florem de virga, idest Xpistum de virgine natum indicat. Quod quidem et per Ezechielem prophetam sic dicitur. *Ecce dies veniunt et*

1 Es. IX, 1.

1 et sicut c. leonis] **** F. — 1 quis] B F² qui F. — 2 ferarum rex] rex fer * F. — 2 est e. i. S.] **** tor F. — 2 qui leo B F. — 2-3 et rex B F. — 3 propter p.] ** F. — 3 in morte] F² morte B mortem F. — 3-4 diab *** tus F. — 4 leonis n. quem] le *** F. — 5 d *** tulum F. — 6 Pa *** traret F. — 7 catulus l. dicitur] cat *** F. — 7 indicantur F² ...atur B F. — 7-8 in qu *** ditur F. — 8 distinctae] destincte F. — 8 mons *** nim F. — 9 ita *** mine F. — 10 Sicut] Sicuti F. — 10 e *** nascitur F. — 10-11 sed una origo] *** F. — 11 natus] B ex nascitur F. — 11 aliud n. p. esse] ali *** F. — 12 sed] sic F². — 12 fil *** nis F. — 13 De germine] d ** F. — 14 ost * * de F. — 14 Iuda] scripsi, iudae B F. — 15 et per Esaiam] *** iam F. — 15 dicitur] dicit F. — 15 Iesse] * F. — 16-17 ex cuius orig. B. — 17 virgam] B F² virga F. — 17 apellat F. — 18 florem] flos F. — 18 virga] add. ascendet F² — 18 Xpistum] flos xpistum F (...tus F²). — 18 natum indicat] natus prodiet F² in ras. — 19 Iezechi. F² ezechielum F et add. prophetam. — 19 dicitur] ostenditur F² in ras.

*virga florebit*¹, idest virgo pariet humani florem generis Xpistum. Et hoc est quod dicit: *De germine filius meus ascendisti*, quia ut iam dictum est, ex germine seminis Iudae processit Maria, unde flos Xpistus aduenit.

- 5 Et adiecit: *Recumbens dormisti sicut leo et sicut catulus leonis, quis suscitabit eum?* Diximus iam leonem et catulum leonis Patrem et Filium indicare, quorum una natura est geniti et ingeniti. Unde et ipse Salvator ait: *Ego in patre, et Pater in me*². Sed alter in altero esse non potest, nisi per naturae individuum unitatem. Quod autem
10 ait: *Quis suscitabit eum?* Quis enim alius suscitavit filium nisi Pater? sicuti apostolus ait: *Quis resuscitabit Iesum a mortuis, resuscitabit et mortalia corpora vestra*³. Sed *dormisti*, inquit, *ut leo*. Quid est *dormisti ut leo*? Idest securus et quietus. Leo enim securus dormit, dum nihil timet, sed ipse timetur ab omnibus. Sic et Salvator noster
15 curus dormivit in morte, quia propter praepotentem virtutem naturae suae, non solum mortis virtutem non timuit, verum et ipsam mortem moriendo devicit. Et ideo propter confidentiam securitatis qua in morte dormivit, non solum nihil timens, sed et omnes potestates triumphans per crucem, securus et confidens dormisse dicitur,
20 sicuti Apostolus ait: *Spolians se carne palam potestates triumphavit*

1 Ez VII, 70.

2 IOHA. XIV, 10.

3 ROM. VIII, 11.

1 idest] *B F² id F.* — 1 florem humani *F.* — 2 de germ. f. meus] *** *F.* — 2 quia] *B F² qui autem F.* — 2 iam] *om. F.* — 3 ex g. s. Iuda] *** *a F.* — 3 processit] *prodiit F² in ras. ex ...bit.* — 3 unde] *et de Maria F² in ras.* — 4-5 Xristus a. Et adiecit] *** *cit F.* — 5 et s. c. leonis] *** *is F.* — 6 quis suscitabit *B F² qui suscitavit F.* — 6 iam I. e. catulum] *** *um F.* — 7 indi *** natura *F.* — 7 et ingeniti] *B F² ab ingenito F.* — 7-8 Unde et i. salvator] *** *or F.* — 8 ait] *om. F.* — 8-9 Sed a, in a. esse] *** *F.* — 9 individuum unitatem] *inde (indi F³) ** F.* — 9 quod] *Id F.* — 10 ait] *est F² in ras.* — 10 quis] *qui F.* — 10 enim] *erasit F².* — 10 alius s. filium] *** *um F.* — 11 sicuti] *sicut F.* — 11 re ** *a mor. F.* — 11 resuscitabit] *B F² ...vit F.* — 12 mort ** nostra *F.* — 12-13 Quid e. dormisti] *** *sti F.* — 13 leo e. securus] *** *rus F.* — 14 ip *** *b F.* — 15 dormivit in] *** *F.* — 15 morte] *scripsi, mortem B F.* — 15 quia propter] *qua propter F².* — 15-16 naturae] * *F.* — 16 timu ** *erum F.* — 17 devicit] *F² devicit B deficit F deficit F³.* — 17 Et ideo] ** *deo F.* — 20 sicuti] *sicut F sicut enim F².* — 20 carne] *F carnem B.*

crucem¹. Et hoc est quod ait: *Dormisti ut leo et sicut catulus leonis, quis suscitabit eum?*

Et adiecit: *Non deficiet princeps de Iuda nec dux de femoribus eius, nec veniat semen quod ei repositum est, et ipse spes gentium*². Hoc sanum atque perspicuum est, dilectissime fratres, quia non defecit semen sanctorum patrum, sed nec princeps, idest rex, ex origine Iudae cessavit, neque dux de femoribus eius, donec Xpistus, ex tribu Iuda repromissum semen et spes gentium, de Maria virgine nasceretur. Ex tribu enim Iuda regnum Iudaeorum fuit, quod eo usque non defecit donec Xpistus semen repromissum in saeculo coruscaret. Deinde si putant Iudaei adhuc non venisse Xpistum, ergo de tribu Iuda regnum hodie Iudaeorum permanet. Aut si iam non regnant Iudaei, venit semen repositum quod eis fuerat repromissum: qui est spes gentium, post cuius adventum dicebat cessaturum esse regnum Iudaicum. Sed quia iam venit semen repromissum in Xpisto, ideo Iudaei non habent regnum.

Sed quid est hoc quod dicit: *Adligabit ad vineam pullum suum, ad cilicium pullum asinae suae?*³ Alius est pullus qui ad vitem ligatur, alius pullus asinae qui ad cilicium ligatur. Hi itaque duo pulli duas vocationes populorum significabant: Iudaerom et gentium. Suus 20

1 COL. II, 15.

2 GEN. XLIX, 10.

3 GEN. XLIX, 11.

1 ait] om. F, dicitur F². — 2 quis suscitabit] B F² qui suscitavit F. — 4 et s. gentium] *** cium F. — 5 perspic *** fecit F. — 6 nec princeps idest] * F. — 7 Iuda B, iudae F et subinde. — 7 neque d. d. femoribus] *** ribus — 8 Iuda reprom. semen] *** F. — 8-9 virgine nasc.] virg ** F. — 9 iudeorum f, quod] iud *** F. — 9 eo usque] B F² usque eo F. — 10 donec] quod quam F². — 10 repromissum in s. coruscaret] *** ruscaret F. — 11 Iudaei a. venisse] *** nisse F. — 12 regnum h. Iudaeorum] *** doorum F. — 12 si n] B F² suam F. — 12-13 regnant I. venit] *** F. — 13 eis] ei F. — 13 reom, qui est] *** F. — 14 adventu *** torum F (turum F²). — 15 iudaicum gnum F. — 15 quia iam venit] qu *** F. — 16 non h. regnum] *** gnum F. — 17 quod] hoc praemisit F. — 17 Alligabit] B F³ alletabit F. — 17 ad viam] * F. — 18 ad] B F² a F. — 18 su ** est pullos F (pullus F²). — 18- ligatur] alligatur F. — 19 alius pullus] a * F. — 19 ligatur] ligandus dicitur F. — 19 Hi] corr., Hii B F. — 20 vocationes] conieci, accusationes B a///////// ciones F nationes F². — 20 et] scilicet praemisit F.

itaque pullus erat qui ex gentibus crediturus adnuntiabatur, quia et ipse Xpistus spes gentium dicebatur, sicut et David ex persona Xpisti dicit: *Populus qui me non noverat cognovit me, in auditu auris oboedivit mihi*¹. Et ideo adligabit, inquit, ad vitem pullum suum. Quae
 5 autem sit haec vitis ad quam hunc pullum, idest populum credentem, adligabit, ipse Dominus manifestat cum dicit: *Ego sum vitis vera, et pater meus agricola est: omne sarmentum quod in me non affert fructum excidetur et in ignem mittetur*². Hunc pullum, idest populum in se credentem, ad vitem corporis sui Dominus adligavit vinculo caritatis, ut fieret unum corpus Xpisti ex credentium membris, sicut
 10 Apostolus dicit: *Qui Domino iungitur unus spiritus est*³. Sed quomodo adligatur ad vitem, idest ad corpus Xpisti, hic pullus, idest populus ex nationibus credens, nisi per fidem, spem et caritatem, per vinculum euangelicae disciplinae, sicut scriptum est: *Quis nos separabit a caritate Xpisti*⁴ Et iterum: *Mihi autem adhaerere Deo bonum est, ponere in Deo spem meam*⁵

Sed ad cilicium, inquit, pullum asinae suae. Pullum itaque asinae populum dicit Synagogae, quam animam appellat, idest tardigradam et gravissimo legis onere oppressam. Sed quare pullum hunc ad ci-

1 Ps. XVII, 45.
 5 Ps. LXXII, 28.

2 IOHA. XV, 1-2.

3 I COR. VI, 17.

4 ROM. VIII, 35.

1 adnuntiabatur] anunciebat *F* (...ebatur *F*^o). — 2 gentium] *ex gentilium F*. — 3 qui] enim inquit *praemisit F*. — 3 in et *F*. — 4 Et ideo adligabit] *** *F*. — 5 autem s. h. v. ad] *** *F*. — 5 quam] *B F*² quem *F*. — 5-6 cred. adlig.] ** *F*. — 6-7 Ego s. v. vera] *** *F*. — 7 sar *** non *F*. — 7 affert] afret *F* (afert *F*³). — 8 excidetur *** etur *F*. — 8 Hunc] *add. F* ergo. — 8-9 populum in se] ** sed *F* (se *F*³). — 9 vitem] *B F*² vite *F*. — 9 corporis] *B F*² corpori (*ex corpus*) *F*. — 9 sui] *B sup. lin.* — 9 Dominus a vinculo] *** *F*. — 10 corpus Xpisti] corpus *** Xpisti *F*, vel membrana vacua. — 10-11 sicut a dicit] *** *F*. — 11 Qui Domino] *B F*² quia non *F*. — 11-12 Sed quomodo] ** *F*. — 12 adligatur] adligatus *F* (*add. F*² dicitur). — 12 cor *** pullus *F*. — 13 credens n. p. fidem] *** dem *F*. — 14 euang. disciplinae] ** ipline *F*. — 14 Quid *B*. — 14 nos separabit] ** vit *F*. — 15 caritate] *F*³ ...tem *B F*. — 15 adh. Deo] ** *F*. — 17 Sed] Et *F*² in ras. — 17 ad cil. inquit] *** *F*. — 18 populum] *conieci*, pullum *B** *F*. — 19 gravissimo]...ma *F* ...mam *F*². — 19 opressam *F*. — 19 hunc pullum *B*.

cium adligavit? Quia eundem populum, qui eum persecutus est, sub
 aenitentia factorum suorum constituit, sicut Iohannes baptista ei-
 em populo ad se venienti dixit: *Generatio viperarum, quis vobis*
monstravit fugere iram advenientem? Facite ergo fructus dignos paeni-
nitiae ¹. Denique siqui ex ipsis credere meruerunt, facinorum suo- 5
 rum paenitentiam agentes, baptismatis gratiam postulabant. Cum
 nim audirent beatissimum Petrum apostolum de Xpisto praedican-
 tem, dicebant ei: *Quid faciemus ut veniam consequamur?* Tunc ille:
Paenitentiam, inquit, agite et baptizemini in nomine Domini nostri Iesu
Xpisti in remissionem peccatorum ². Hic est itaque pullus adligatus ad ¹⁰
 ilicium, idest populus paenitentiam agens, quia reus est sanguinis
 prophetarum, reus quoque sanguinis Xpisti, reus etiam ipsius legis,
 qua se putabat aliquam habere salutem, dum non potest legis ip-
 sius praecepta complere, quia scriptum est: *Maledictus homo qui non*
ecerit omnia quae scripta sunt in libro legis ³, quamquam fieri non ¹⁵
 possunt omnia quae scripta sunt in libro legis. Breviter dico. Scrip-
 tum est enim: *Maledictus homo qui violaverit sabbatum* ⁴, et *Qui oc-*
tavo die non fuerit circumcisisus periet anima eius a plebe sua ⁵. Unde

1 MAT. III, 8.
 GEN. XVII, 13.

2 ACT. II, 37-38.

3 GAL. III, 10.

4 EX. XXXI, 14.

1 adligavit] ...verit *F*. — 1 populum + qui eum persecutus est *F*. — 1-2 sub
 .] *B F*² super penitentiam *F*. — 2 sicuti et *B*. — 2 ions + baptista *F*. —
 dixit] dicebat *F*. — 4 advenientem] *B F*² advenite *F*. — 4 fructus] *B F*² fruc-
 os *F*. — 5 si qui] *scripsi*, si quis *B F* (qui *F*² omisso si). — 5-6 suor *** tes
 ? — 6-7 post ** enim *F*. — 7 Petrum ap. de Xpisto] *** *F*. — 8 Qu *** niam
 ? — 8 consequamur] ...mus *F*. — 9 Paenitentiam inquit agite] re * (spondit *ut*
onicio) ** gite *F*. — 9 baptizem.] baptizam. *F* baptizaem. *F*². — 9 nomi ***
 ione *F*. — 10 Hic] *B F*² Hoc *F*. — 10 itaque p. alligatus] it *** tus *F*. —
 11 paenit. ag.] ** *F*. — 12 prophetarum r. quoque] prophetar *** *F*. — 12 quo-
 que] *add.* erat *B* est *F*. — 12-13 ipsius l. i. q. se] ips *** *F*. — 13 putabat] *B*
 ?² putat *F*. — 13-14 non potest l. ipsius] pe (si *praemisit F*²) *** *F*. — 14 est
 maledictus] ** tus *F*. — 15 scripta s. i. libro] scr *** *F*. — 15 quamquam] et
 quaque *F* et quedam que *F*². — 16 possit *B*. — 16 omnia quae scripta] ** *F*
 mittens *ut puto* omnia. — 16 brevis dico] *F om. B*. — 16-17 Scriptum est enim]
 scrip *** *F*. — 17-18 sabbat *** tavo *F*. — 18 periet] *B F*² periet *F et add.*
 nquam. — 18 anima eius] a ** *F*.

si sabbato nascitur infans necesse est ut sabbato circumcidatur, idest octava die. Quod nisi factum fuerit, periet anima eius a plebe sua, sicut scriptum est. Si vero factum fuerit, sabbatum violatur, quia opus agitur, vulnus imprimitur. Ecce sub quali cilicio paenitentiae adligatus est hic pullus asinae, idest populus Synagogae, dum aut, si non credat in Xpisto, sub maledicto legis est constitutus, aut, si credat, praeteritorum facinorum habiturus[...].

Sed adhuc adiecit: *Lavabit in vino stolam suam et in sanguine uvae anaboladium suum* ¹. Stalam carnem suam dicit, quam effusione sanguinis sui lavit in passione. Denique sanguinem suum vinum intelligi oportere ipse magister et Dominus sic docuit dicens: *Bibite ex hoc omnes, hic est enim cruor sanguinis mei* ², et: *Nisi manducaveritis carnem meam, panem vitae, et hiberitis sanguinem meum, non habebitis vitam aeternam. Caro enim mea vere est esca, et sanguis meus vere est potus* ³. Et quia ipse dicebat: *Habeo aliud baptismum baptizari* ⁴, quod quidem de passione sua loquebatur, ideo ait: *Lavit in vino stolam suam*, idest carnem suam, quam sicut stolam dignatus est induere. Ad vero quod adiecit: *In sanguine uvae anaboladium suum*, Anaboladium dicitur quod corpori applicitum fascia stringitur. Nos ergo credentes in ipso anaboladium appellavit, Anaboladium etenim graeco vocabulo dicitur eo quod de inferioribus ad superiora elevetur

1 GEN. XLIX, 11.

2 MAT. XXVI, 28.

3 IOHA. VI, 53-55.

4 LUC. XII, 50.

1 sabbato] *add. F* die. — 1 nascitur] *nascatur F*. — 1 infans] *i * F*. — 2 octava] *octa * F*. — 2 periet] *perit F*. — 4 quia] *F² solus*. — 4 imprim.] *scripsi, inprim. BF*. — 4 quali cilicio] *...le ...cium F²*. — 7 habiturus] **** F. Cave la- cunam. An «est remissionem»?* — 8 in *** nguine *F*. — 9 Stalam c. suam] **** F*. — 9 quam] *BF² quem F*. — 10 sui] **** llat F*. — 10 sanguinem suum] *** F*. — 10-11 intellegi] *F intelligi] B*. — 11 magister et Dominus] **** ocentes [|||||] alios F*. — 11-12 *Bibite e. h. omnes] *** s F*. — 12 *Et nisi manducave- ritis] *** averitis F*. — 13 *panem vitae] aut panem vi * F et transversa penna de- levit F²*. — 13 *vi *** nguinem F*. — 14 *aeternam c. enim] *** nim F*. — 14- 15 *meus v. e. potus] *** tus F, cibus B pro potus*. — 15 *Et quia ipse] Sed et alibi F (erasit F²)*. — 15 *aliud baptismum] ali * * F*. — 16 *loquebatur] * F*. — 16 *Lavit] BF lavabit F²*. — 17 *idest carnem suam] *** uam F*. — 17-18 *in- duere] * F*. — 18 *Et B, Ad vero quod F At vero quid est quod F²*. — *Et in B*. — 18 *anaboladium] * dium F*. — 19 *corpo * * icitum F*. — 20 *creden * s F*. — 20 *appelavit F*. — 20 *etenim] BF enim F²*. — 21 *elevetur] ...atur F*.

etorique iungatur. Ideo mirifice nos credentes anaboladium appellavit, quos et corpori suo coniunxit, et de inferioribus ac terrenis ad superna ac caelestia vocavit, et velut in fascia ita vinculo caritatis actori suo coniunxit, et in vino sui sanguinis lavit, sicut Apostolus scribit: *Sed iam abluti estis, iam sanctificati estis in sanguine Xpisti in passione virtutis eius* ¹.

Sed quod ait: *Et in sanguine uvae*, Ipse enim botrus uvae est appellatus, in cuius figura de terra repromissionis duo speculatores botrum unum in phalanga adtulerunt, ut phalanga lignum crucis ostenderent et botro Xpistum inter duos populos in ligno crucis pendentem. Et ideo dicit: *In sanguine uvae*, quia sicut uva duro coactaque compressa ligno exprimitur, ita et botrus ille, idest corpus Xpisti ligno crucis compressum, uvae suae corporisque sui sanguinem fudit, unde anaboladium suum, idest populum per fidem carnis suae coniunctum, lavit et purificatum ostendit. 15

Et adiecit: *Fulgentes oculi eius a vino, et candidi dentes eius a lacte* ². Oculi hoc loco spiritalem gratiam indicabant. Septem enim oculi septem esse spiritus, Apocalypsis ³ scriptura testatur. Haec etenim septiformis gratia ideo in oculis deputatur, quia exinde praeterita, praesentia, et futura cernuntur. Spiritus etenim Dei omnia videt, omnia 20

1 I COR. VI, 11.

2 GEN. XLIX, 12.

3 APOC. V, 6.

2 et add. B. — 2 coniun.] constrin. F. — 2 ac] *supplevi*. — 5 scribit] ait *praemisit F et erasit F*². — 6 passione v. eius] *pass *** F*. — 7 Sed quod ait] B. — 7 ipse e. b. uvae] **** F*. — 8 terra repr.] *** nis F*. — 9 unum in] *u *** — 9 phalanga] *correxi ...gam B * F*. — 9 * tulerunt F. — 9 phalanga] *pagga F (...gae F*²). — 9-10 cruc *** trum F (*pro botro*). — 10 Xpistum] Xpisti — 10 populos] *B F*² *populus F*. — 10-11 in. l. c. pendentem] in cru *** F. — 11 dicit] cum *praemisit F et erasit F*². — 11 quia s. u. duro] **** F*. — 11 coactoque] *quoacto F coacta F*². — 12 compressa ligno] in prelo vinum *F*² *ras*. — 12 expri *** ille F. — 13 ligno crucis] *crucis lig * F*. — 13 compressa uvae] *** F*. — 13 sui] *F sibi B*. — 14 unde anab.] *** F*. — 14 carni *scripturae carnis B carni/// F*. — 15 coniu *** ficatum F. — 16 Fulgent *** et c. F. — 16 hoc loco] **** gentes F*. — 17 indicabant] *indicabat F ...cant F*². — 17 enim oculi septem] **** F*. — 18 sunt spiritus B — sicut *add. B*. — 18 Haec enim] *** F*. — 19 septiformis] *B F*² *...es F*. — 19 spiritalis *add. sed eras. F*. — 19 deputatur] ** F*. — 19 quia] *B F*² *que F*. — 20 cernuntur] *cernu * F*.

nia scrutatur, etiam altitudines Dei. Unde et spiritalis homo omnia videt, omnia scrutatur, omnium corda traducit, ipse a nemine diudicatur. Et ideo fulgentes oculos eius dicit, quia omnia videt et nihil apud eum potest esse celatum, sicut scriptum est: *Ego sum Deus* 5 *scrutans renes et corda* ¹. Verum quidem *a vino fulgentes oculos* dicit, quia de sanguine dominicae passionis, quem vinum appellat, omnis gratia spiritalis obfulgit in nobis.

Sed quod ait: *candidi dentes a lacte*, dentes cum nominat, modulamina linguae significat, unde clarus praedicationis sermo procedit, 10 quia infantes qui dentes non habent loqui non possunt, sed et senes edentuli significantiam verbi dum blaese loquuntur explicare non valent. Ita nemo sermonem Dei, veritatem et iustitiam indicantem, nisi per apostolos potuisset audire. Ac proinde cum dentes Domini nominat apostolos indicat, qui per linguam Dei, idest Spiritum Sanctum, 15 docentes, — quia *lingua*, inquit, *mea ut calamus acutus scribae velociter scribentis* ², et quia lingua eius Spiritus Sanctus est, — proinde repleti apostoli Sancto Spiritu verborum caelestium sacramenta modulata disciplina praedicaverunt. Nam ut dentibus esca subigitur, ita et verbum Dei, qui panis est vitae, apostolica traditione tracta-

1 Ps. VII, 10.

2 Ps. XLIV, 2.

1 altitudines] * tudinis *F* (...nes *F*³). — 2 traducit] *B F*² traducet *F*. — 2-3 diud] deiud. *F*. — 3 eius] *F om. B*. — 3 videt] *B F*³ vidit *F*. — 4 eum] *B F*³ *om. F*. — 4 esse potest *F*. — 5 corda et renes *F*. — 5 quidem] quod *F* quid est quod *F*². — 6 passionis dominicae *B*. — 6 quem] quod *F*. — 6 omnis *B F*³ omnes *F*. — 7 spiritalis] sps *F*. — 7 obfulgit *F* obfulsit *B*. — 8 Sed quod] *In marg. sinistra F scripsit* dentes apostoli sive praedicatores dare verbi domini adnunciantes dicit. — 8 dentes a. l. dentes] *** ntes *F*. — 8-9 modulamina] ...lamine *F* ...lamen *F*². — 9 linguae sign.] ** *F*. — 9 unde] inde *F*. — 9 sermo *F om. B*. — 9-10 procedit q. infantes] *** tes *F*. — 10 non p. sed et] *** *F*. — 11 verbi d. blaese] *** *F*. — 11 loquuntur] *scripsi*, loquuntur *B* nituntur *F*. — 12 Ita n. sermonem] *** *F*. — 12-13 nisi per] ** *F*. — 13 apostolos potuisset audire] apostolis praedicare *F*² *in ras.* — 13-14 dentes D. nominat] den *** *F*. — 14-15 Spiritum s. d. quia lingua] *** gua *F*. — 15-16 acu *** iter *F*. — 16 scribentis] *B F*³ ...tes *F*. — 16 Spiritus s. est] *** *F*. — 17 repleti] *F om. B*. — 17 caelestium sacramenta] ** menta *F*. — 18 modulata modulata *F* modulatis *F*². — 18 discipline *F* vocibus *F*². — 18 Nam ut dentibus] *** entibus omnes *F* (omnis *F*³). — 19 Dei qui] ** *F*. — 19 ** est *F* est panis *B*.

is, quae dentibus comparatur, ad omnia viscera ecclesiastici corporis videtur esse submisus. Et ideo candidiores apostoli dicti sunt a lacte praeae legis et veterum sacerdotum. Lac etenim praeae lactem esse quam Scribae et Pharisei atque omnes sacerdotes, ut dixi, veteres praedicabant, probat Apostolus cum dicit: *Lac vobis potum 5 di non escam, necdum enim poteratis, nec adhuc quidem potestis*¹. Proinde omnes patriarchae et prophetae et sacerdotes, qui in veteri testamento fuerunt, lacti sunt comparati, a quibus candidiores effecti sunt apostoli dum aut panem Xpisti corporis ruminant, aut escam talem verbum Dei credentibus praedicant. Denique David nolens 10 in sub legis lacte deputari, sic Dominum deprecatur dicens: *Tantum ablactato*, id est a lacte matris amoto, *ita retribue servo tuo*², ut in quasi a lacte legis, ut dixi, amotus et in virum perfectum constitutus, panem Xpisti corporis mereretur accipere.

[VII]

15

Exsurrexit autem rex alius in Aegypto qui non noverat Ioseph. Dicitque genti suae: Ecce gens filiorum Israel magna facta est et poten-

1 Cor. III, 2.

2 Ps. CXXX, 2.

1 tractatus quae dentibus comparatur] *conieci*, tractatus quibus incorporatur B
 acta *** ntibus comparantur F (...ratur F²). — 1-2 ecclesias ** oris F. — 2 can-
 di ** postoli F. — 3 et] idest F. — 3 * dotum F. — 3 Lac enim B Lactem
 ac F²) etenim F. — 4 quam] qua F. — 5 veteres] B F² veteri F. — 6 escam]
 bum F. — 7 et] *bis om.* F. — 8 fuerunt] B F² fuerit F. — 8 lacti] lacte F. —
 vitalem] *add.* ides. F². — 11 si *** cens F. — 12 id e *** to F. — 12-
 tuo-legis] **** gis F. — 13 amotus B F² amato F amoto F³ — 13-14 perf.
 ns.] ** F. — 14 mer. acc.] mererat ** F. — 14 accipere] *Sequitur doxologia*
lum in B: Per eundem dominum Ihesum Xpistum qui cum Deo Patre et Spiritu Sanc-
 vivit et regnat per omnia saecula saeculorum. Amen. — *Post amen omissis binis*
neis sic B: De eo quod scriptum est: exurrexit rex in egypto, de sabbato. De eo quod
 riptum est: locutus est dominus ad Moysen dicens: mensis hic sit vobis initium
 ensium primus in mensibus anni. *F autem sic*: INCIPIVNT CAPITVLA D ** SE-
 VTVRI. Deinde cum ** surrexit autem rex in egypto ** de id quod scribis locu-
 s est dominus ** loquere filiis israhel et dicis ad eos ** sic initium mensuum pri-
 us in mensibus ** EIVSDEM LIBRI. — 16 Exsurrexit F xurrexit B, *initialis lit-*
rae locus vacuus relictus est. — 16 Aegypto] *scripsi*, * F aegyptum B. — 16 qui
 on] ** F. — 17 genti suae] gent ** F. — 17 fu *** tencior F.

*tior quam nos. Itaque venite subdamus illos ne casu superincrescant, et ne forte cum contigerit nobis pugna consentiant hi cum eis, et expugnent nos, et eiciant nos de terra nostra*¹.

Longum est et satis enorme de necessitate et de descensione populi in Aegyptum disputare. Manifesta enim est historia et admodum omnibus nota. Sed hoc magis laborandum est mihi, dilectissimi fratres, ut vim, rationem atque mysterium lectionis istius secundum spiritalem intellegentiam disseram. Id enim disputatione dignum est quod futurae veritatis imaginem habet, quippe cum nihil sit in divinis sacrisque litteris quod non vim praecipuam intellegentiae habeat, dum vel praeterita demonstrant, vel praesentia insinuant, vel futura commendant. Aegyptus itaque figura saeculi fuit, Pharaeo diaboli filii Israel protoplausti imaginem induerant ex cuius origine censebantur: Moyses autem qui eos missus est liberare, typum Xpisti gerebat.

Mortuus est, inquit, *Ioseph*², et coepit populus iugum durissimae servitutis accipere: idest peccavit Adam et corrupta sunt omnia. Nam et ut Israel fame facta de terra repromissionis descendit in Aegyptum, ita et Adam escae causa descendit in saeculo: manducavit enim de interdicto ligno, et extra paradisum est factus. Denique quid subiungat audite: *Imperavit*, inquit, *Pharaeo*³, idest diabolus:

1 Ex. I, 8-10.

2 Ex. I, 6.

3 Ex. I, 11.

1 subdamus illos] suada ** F. — 2 contigerit] con * rint F. — 2 hij hic F. — 2-3 eis et expugnent] ei *** pugnabunt F. — 3 eiciant] eicient F. — 3 nos] om. F. — 4 est] add. legis F² in ras. — 5-6 admodum] amodo F. — 8 intelleg] F intellig. B. — 8 disseram] F edisserum B. — 9 quod f. veritatis] *** s F. — 9-10 cum n. s. in divinis sacrisque] *** is divinisque F. — 10 praecipuam] * F. — 10 intellegentiae] scripsi, * encie F intelligentiamque B. — 11 demonstrant vel] ** F. — 12 commendant. Aegyptus] eo ** ptus F. — 12 Pharaeo] farao F et subinde. — 12 diaboli f. I. protoplausti] *** toplal/// ste F (sti F²) prothoplausti B. — 13 ex c. origine] *** e F. — 14 qui eos missus] *** F. — 15 Mortuus est] ** F. — 15 iug. dur.] ** F. — 16 pec *** rrupta F. — 16 et] eras. F². — 17 Israel fame ** F. — 17 de] a F. — 17-18 descendit in A.] discen *** F. — 18 descendit] descendit F. — 18-19 in saeculo. Manducavit] *** anducavit F (...vit F²). — 19 et] add. ideo F². — 19 aextra paradisum] * similis F² in ras. — 19 factus est B. — 20 subiungat] B F² ...git F. — 20 audite] * F. — 20 Imper] F inper B et subinde. — 20 diabolus] B F² diabolus F et subinde.

illis utique imperavit quibus iam imposuerat iugum gravissimae servitutis. Et quid imperavit? Ut ex luto et paleis lateres facerent. Quid mollius aut sordidus luto, quid vero levius aut abiectius paleis esse potest? Hoc ergo indicant paleae cum luto commixtae, quod, inanes et irracionales cogitationes, palearum scilicet similes, cum lutulentis 5 et coenosis corporum vitis permiscentes, gravissima et sordidissima crimina impulsu diabolicae tyrannidis exercere haberent: erant enim tunc carni et sanguini dediti et inlecebrarum turpitudinibus addicti. Fingebant itaque lateres, ut aut domicilia instruerent aut civitates munirent: idest comprimebant consilia terrena cum actibus vitiorum, 10 ut aut pectora muro infidelitatis instruerent aut habitationes terreni corporis sordido opere ampliarent. Putabat enim Pharao, idest diabolus, ita omnem populum de his operibus praegravari, et ita corda eorum muro incredulitatis obcludi, ut nemo esset qui regnum eius aut debilitaret aut vinceret, nemo qui eum quasi virum fortem victum ligaret et vasa eius diripere posset. Sed bene tu, rex noster, qui adamantina claustra fregisti et seras indomiti ferri minuisti, omnesque munitiones illas diabolica, ut dixi, arte constructas ab omnium corde destruere dignatus es, regnumque eiusdem tyranni inmitis passionis superasti virtute, captivam ducens captivitatem et 20

1 illis utique] ** tique *F.* — 1 imposuerat] *B F*² ...rant *F* iugum] * am *F.* — 2 imperavit] *B F*² ..bit *F* et *subinde.* — 3 sordidius] *B F*² surdus *F.* — 4 commixt.] promixt. *F* permixt. *F*². — 5 irracionales] *F*² rationales *B F.* — 5 lutulentis] *F*² lutolentis *F* luculentis *B.* — 6 permisc.] *B F*² promisc. *F.* — 7 crimina] *B F*² crima *F.* — 7 impulsu] *scripsi*, impulsu *B F.* — 8 carni et sanguini] *** *F.* — 8 inlec] *F* illec. *B.* — 8 tu ** dicti *F.* — 9 Fingebant *F* Faciebant *B.* — 9 lateres] *F om. B.* — 9 ut aut domicilia] *** lia *F.* — 9-10 civ. mun.] civita ** *F.* — 10 terrena c. act.] *** — 11 mu ** tis *F.* — 11-12 habitati *** poris *F.* — 12 Putabat] *ex...* bant *B.* — 12 ampl. p. enim] ampliar *** *F.* — 13 populum de his] *** *F.* — 13 corda] pectora *F.* — 14 eorum muro] ** *F.* — 14 esset q. r. eius] *** *F.* — 15 nemo q. e. quasi] *** si *F.* — 15-16 victum] *F om. B.* — 16 vasa eius diripere + posset *F.* — 16-17 noster q. ad.] *** tina *F.* — 17 claustra] *B F*³ clustra *F.* — 17 indomi *** nuisti *F.* — 18 diabo ** dixi *F.* — 18 arte] *B F*² arche *F.* — 19 destruere] * ere *F.* — 19-20 inmitis *B* in * tis *F.*

dans dona hominibus secundum daviticam ¹ prophetiam, ut omnes tuos de eius potestate liberares!

Sed *praecepit*, inquit, *Pharao obstetricibus hebraeorum dicens, ut, cum mulieres hebraeae parere coepissent, masculos occiderent, feminas* 5 *vivificarent* ². O crudelem et hebetem tyrannum ut masculos iuberet interfici et feminas vivificare! Hoc quidem et Herodes fecit dum Xpistum requirit in pueris. Sed quid est hoc quod iubet inmanissimus hostis ut masculi occidantur, feminae vivant? Qui, si gentem hebraeorum extinguere volebat, et feminas pariter cum masculis inter- 10 fici praecepisset, quia possent rursus feminae quae servabantur masculos procreare, qui hostes eius existerent. Quid te itaque decipis? Quid te circumvenit caeca crudelitas? Saevis et parcis, interficis et indulges. Ingens causa et magna quaedam ratio versatur, dilectissimi frates. Sed videamus quid sibi velit arcani istius scena composita 15 quae masculos iubet occidi, feminas vivere. Hoc ergo laborabat diabolus ut fortissimos et viriles animi sensus, unde caelestia sapimus et divina, idest rationem, prudentiam, constantiam, innocentiam et fidem, in homine occideret, et illud in eo viveret quod femineum et imbecillum et fragile et pronum ad vitia habebatur, idest cupiditas,

1 Ps. LXVII, 19.

2 Ex. I, 16.

1 dona *B* data *F*. — 1 daviti. *B F*. — 3 Sed] et *F*². — 3 obstetr. *B* obstetricibus + ebreorum *F*. — 6 et f. v.] *** re *F*. — 6-7 dum X. r.] *** *F*. — 7 pueris] pueros *F*. — 7 quid est] *B F*² quidem *F*. — 7-8 imman. h.] ** is *F*. — 8 feminas v. q. sij] fe *** ut *F*. — 8 gentem] *add.* totam *F*². — 9 extinguere volebat] extingue ** te *F*. — 9 et] *erasit F*². — 9 feminas] ...na *F*². — 9-10 mas *** pissit *F*. — 10 iterum *B*. — 10 fem. q. servabantur] *** aretur *F*² *in ras.* — 10-11 masculos] *B F*² ...us *F*. — 11 eius exist.] ** *F*. — 11 Quid] *B F*² qui *F*. — 11 itaque] ita *F*². — 11 decipis] decibus *F* decidis *F*². — 12 Quid] *B F*² Qui *F*. — 12 circumvenit] *scripsi*, ...nis *B* * *F*. — 12 crudelitas] credulitas *F*. — 12 Saevis et] Te si *F*² *in ras.* — 12-13 et indulges. Ingens] ** pena. Sed quia ingens hic *F*² *in ras.* — 13 quaedam ratio] ** *F*. — 14 Sed videamus] ** *F*. — 14 istius] ipsius *F*. — 14 sce *** ta *F*. — 15 quae] quam *F* qua *F*². — 15 fe *** re *F*. — 15-16 diabolus] diabolus *F* (diabolus *F*²). — 16 ut fort.] ** issimus *F*. — 16 viriles animi] virili animo *F* virilis animi *F*². — 16 caeles ** imus *F*. — 17 pruden * *F*. — 19 imb] *F* inb *B*. — 19 habebatur] debebatur *F*.

libido, avaritia, luxuria, insania et cetera his similia quae in feminarum figura vivere volebat in populo, idest ut interfectis virtutibus vitia remanerent.

Sed obstetrices hebraeorum non oboedierunt Pharaoni. *Bene autem faciebat Deus obstetricibus et multiplicabatur populus*¹. Quantum ad spiritalem sensum pertinet, obstetrices istae, quae non oboedierunt Pharaoni, animae sunt mentesque sanctorum, quae Pharaoni diabolo non solum non obtemperare volebant, verum masculos, idest virtutes bonorum operum, quasi quemdam divini seminis partum de cordis utero obstetricantes, in lucem cogitationis producebant, ut 10 robor fidei praevaleret. Et ob hoc benefaciebat Deus huiusmodi animis, quae non Pharaoni diabolo, sed iussis caelestibus serviebant.

Sed ut complerentur divina mysteria, quemadmodum Moyses, qui typum Xpisti gerebat, funestum illud Pharaonis edictum evaserit videamus. *Sumpsit, inquit, mater sua tibi, et linivit eam pice et 15 bitumine, et misit infantem in ea, et posuit eam ad ripam fluminis. Observabat autem soror eius a longe, ut videret quid ei futurum esset. Descendit autem filia Pharaonis lavari ad flumen, et cum vidisset tibi iuxta ripam, mittens puellam sustulit eam. Aperiens autem vidit puerum plorantem in tibi, et pepercit ei filia Pharaonis, et dixit: De in-* 20

1 Ex. I, 20.

1 luxuria] *B F*² luxoria *F* et *add.* vel. — 2 ut] *F om.* *B.* — 4 obste.] *obse. F* et *subinde.* — 4 oboedierunt] *obed B* et *subinde.* — 5 autem] *F* *ideo F*² *in ras.* ante bene. — 5-6 multip. p. quantum] *multiplicaba *** F.* — 6 spiritalem] *B F*² ...li *F.* — 6 obst. istae] *sci * F.* — 6 quae] *B F*² *qui F.* — 7 animae s. mentesque] **** tesque F.* — 8 diab *** perare *F.* — 8 volebant] *F*² *supplevit.* — 9 virtutes bonorum] *** F.* — 9 quemdam] *F*² *quendam B* *quodam F.* — 9 seminis partum] *** F.* — 10 obstetrica *** tacionis *F.* — 11 robor f. p. et] *robo *** et F.* — 11-12 huiusmodi animis] *hu ** F.* — 12 quae] *qui F.* — 12 iu *** viebant *F.* — 13 compler.] *F compler. B.* — 13 divina m.] *di ** F.* — 14 Xpisti g. funestum] **** nestum F.* — 14-15 evas. vid.] *ev ** F.* — 15 tibi] *F tybin B* et *subinde.* — 15 et linivit eam] *e *** F.* — 16 in ea et posuit] **** suit F.* — 16 eam] *F om. B.* — 15-17 Observaba *** ror *F.* — 17 eius] *F om. B.* — 17-18 futur ** descendit *F* (*desc... F*²). — 18 flumen] ** F.* — 18 et] *F* *sed B.* — 19 iuxta] *scripsi, iusta B F.* — 19 puellam] *p * lam F.* — 20 ei + filia pharaonis *F.*

fantibus hebraeorum est hic ¹. Mater itaque Moysi figura erat Synagogae patrum ac prophetarum, ex quorum origine Xpistus secundum carnem est natus, cuius typum Moyses tunc temporis indicabat. *Qui cum natus esset speciosus infans tribus mensibus occultatur a matre* ²:
 5 *Mirifice dicit speciosum infantem, quia ipse omni pulchritudine pulchrior est, omni formositate formosior, sicut de eo scriptum est: Speciosus forma nimis prae filiis hominum* ³. Sed quid isti tres menses significant videamus. Tres, inquam, menses divinae Trinitatis sacramenta portendunt, quia Trinitas a Synagoga patrum occultabatur in
 10 Xpisto, sicut Apostolus ait: *Mysterium absconsum a saeculis antiquis, quod nemo unquam principum agnovit, quod nunc manifestatum est gentibus* ⁴. Sed et ipse Salvator: *Simile est, inquit, regnum caelorum thesauro abscondito in agro* ⁵. Thesaurus hic Xpistus est, qui in agro saeculi ab scripturis veteris testamenti habebatur absconsum, quia
 15 illic antiquae legis sacramenta in veteribus monumentis quibusdam imaginibus obvoluta erant, et allegoricae aenigmatis typica mysteria inter ipsas figurarum umbras adhuc abstrusa atque recondita latitabant. Nam et tres isti menses nonaginta dies faciunt, ex quibus quadraginta ante passionem seiunctus a diabolo temptatur Dominus, et

1 Ex. II, 3-6.

2 Ex. II, 2.

3 Ps. XLIV, 3.

4 Col. I, 26.

5 Mat. XIII, 44.

4 esset s. infans] *** ns F. — 4 occultabatur B F². — 4-5 a m. mirifice] *** F. — 5 ipse ** udine F. — 6 for ** sior F. — 7 Speciosus] *supplevi, om. B F.* — 7 forma n. prae] *** F. — 7-8 menses significant] ** F. — 8 div. trinitatis] ** atis F. — 9 port.] *corr. prot. B procedunt F prodeunt F².* — 9 tri *** ga F. — 10 sicut a. ait] *** F. — 10 absconditum B. — 10-11 ant. quod nemo] anti *** F. — 11 unquam om. B. — 11 nunc m.] nu ** atum F. — 12 sal ** le F. — 12 inquit] F solus. — 13 tesau ** dito F. — 13 Thesaurus] *add. inquit F inquam F².* — 13 hic X. est q. in.] *** n F. — 14 vete ** ti F. — 15 antiquae] * F. — 15 sacramenta] F² ...tum B F *et add. erat B quasi F² in ras.* — 15 monumentis] * tis F. — 16 imaginibus] *add. F in tegu * is et delevi. F².* — 16 obvoluta] F ...tum B. — 16 erant] F om. B. — 16 aenigmatis] dic * s F² *in ras.* — 16 typica] *add. F² que.* — 17 figurarum] B F² *figularum F.* — 17 abstrusa] F obstrusa B recondita] F vere condita B. — 18 menses] B F² mensis F. — 19 a. p. quibus B, iniuncti F seiunctus F². — 19 temptatus B *et subinde, temptatur F.*

quinquaginta post resurrectionem superatis Spiritum Sanctum credentibus misit. Denique post haec temporis spatia percepto, ut dixi, Sancto Spiritu, universis gentibus innotuit qui erat apud Israel in lege et prophetis absconsus.

Tibin autem in quo missus est infans et ad ripam fluminis est positus, typum sanctae plebis perspicue indicabat. Tibin enim genus est vasculi in modum scrinii ex virgultis agrestibus textum. Denique hoc vasculum ex hebraea lingua alii capsam, alii cistolam interpretati sunt, quod nos expressius, ut iam dixi, scrinium appellamus, quia illic omnia legis arcana in Xpisto erant reposita. Nam et sicut hoc 10 vas tibin dicitur [...] duo sunt enim genera ignium, unum ex tentatione maligni quo virtus patientiae nostrae persecutionis aestu probatur: quia *Oportet vos, inquit, per multas tribulationes introire in regnum Dei* ¹; et alterum ex Divini, ut saepe dixi, Spiritus gratia, quo fidelium mentes et usque ad finem perseverantium inlustrantur. 15

Sed age nunc videamus cur ad ripam fluminis Moyses infans fuerit expositus. Mirifice sane dictum est hoc, quia non alibi Dominus, cuius Moyses typum induerat, quam ad flumen lavacri et ad aquam baptismatis a credentibus invenitur. Quod autem plorabat infans significabat quia Xpistus veteris hominis, quem induerat, 20 peccata deflebat. Unde et ad resuscitandum Lazarum flevit, Iudaeo-

1 Acr. XIV, 22.

1 quibus sup. B, eras. F. — 1 superatis] *coni.* suppletis *codd.* — 2 percepto] praemisso F. — 4 gentibus innotuit] gen ** F. — 4-5 prophetis a. Tibin] prop *** F. — 5 ad r. fluminis] *** F. — 5 est] eras. F². — 6 perspicue ind.] ** F. — 7 in m *** gultis F. — 7 contextum B. — 7-8 Deni *** ex F. — 8 alii cistolam] ** F. — 9 expres *** scr. F. — 10 illic] *add.* erant B. — 10 omnia legis] ** F. — 10 arcana] decreta F. — 10 erant] *om.* F. — 10 et sicut hoc] *** F. — 11 dicitur] *Cave lacunam!* — 11 sunt *** nium F. — 12 maligni q. virtus] ma *** F. — 12-13 aestu pr.] es ** F. — 13 vos inquit] inquit vos F. — 13 mult ** nis (*pro nes*) F. — 14 et a *** vini F. — 15 quo] B F² quod F. — 15 mentes et usque] mente *** F. — 15 inlustr.] F illustr. B. — 16 Sed age] ** F. — 16 flumin ** ses F. — 17 sane] sa * F. — 18 lavacri] B F² lavari F. — 20 significabat] *om.* F indicat F². — 20 hominis] B F² ...es + quem induerat F. — 21 flevit] B F² fiebit. F.

rum perfidiam deplorans, quia tanta Dei mirabilia credituri non essent.

Et adiecit scriptura dicens: *Tunc soror ipsius speculabatur a longe ut videret quid ei futurum esset.* Quae haec soror ipsius, nisi 5 plebs illa quae in novissimis temporibus sub Elia ex Israel creditura est? Haec enim a longe, idest a fine saeculi, sollicite in spiritu prospicit et observat qui sint qui per lavacrum aquae salutaris Xpistum Dei filium recipere habebunt. Denique adiunxit: *Tunc, inquit, descendit filia Pharaonis ut lavaretur ad flumen, et vidit tibin, et collegi,* 10 *et aperuit, et vidit infantem, et dixi: Hic ex filiis hebraeorum est.* Sed quid haec filia Pharaonis indicet, vel cur collegerit infantem, diligentius advertam. Filiam ergo Pharaonis non aliam intellego quam ex gentibus Ecclesiam lavacri vitalis sanctificatione purgatam, quae Xpistum a Synagoga matre carnali expulsam atque expositam qua- 15 si infantem, quia tunc parvulus videbatur quando in homine cernebatur, in semetipsa collegit et servat, futurum utique iam non illius matris quae eum expulit et exponit, sed illius quae eum collegit et servat. Denique cum diceretur ei: *Ecce mater tua et fratres tui,* ille respondit: *Quae est mater mea aut qui sunt fratres mei? Et respexit* 20 *ad discipulos suos et ait: Ecce mater mea et fratres mei. Omnes enim qui faciunt praecepta patris mei, hi sunt mihi mater et frater et so-*

1 tanta *** edituri *F.* — 3 scriptura dicens] ** *F.* — 3 tunc] *add. F* inquit.
 3 ipsi ** ur *F.* — 4 quid] qui *F.* — 4 futurum e. Quae] fu *** *F.* — 4 nisi] *om. F* ne *F*². — 5 in nov. temp.] *** oribus *F.* — 5 Elia] *F* helya *B.* — 5 ex Israel] *F om. B.* — 5-6 creditura e. H. enim] credi *** *F.* — 6 a] *F om. B.* — 6-7 in sp. prospicit] *** *F.* — 7 lava *** utaris *F.* — 8 habebunt. Denique] h ** que *F.* — 8-9 dis *** raonis *F.* — 9 vidit tibin] vi ** n *F.* — 9-10 collegit et aperuit] et aperuit et collegit *F*². — 10 et vidit] *om. F.* — 10 infan *** hic *F.* — 11 haec f. Pharaonis] *** onis *F.* — 11-12 diligentius] *F.* — 12 advertamus *B F*². — 12 aliam intellego] ** ego. — 13 lava ** is *F.* — 14 a Syn.] ** goga *F.* — 14 ex * itum *F.* — 15 tunc] tam *F.* — 15 parvulus] *B F*² ...lis. — 15 videbatur] credet * ur *F*² in ras. — 15 quando in homine] qualis deforis *F*² in ras. ex quam in ///e. — 16 collegit] *F* colligit *B et subinde.* — 16 futurum] futurus *F.* — 16 utique] *add. F*² erat. — 16 illius] 1° an «filium»? — 17 eum] *B F*² *om. F.* — 17 exponit] exposuit *F*². — 17 illius] *F*² illi *B F.* — 17 quae] *B F*² qui *F.* — 19 mea] *F* meater *B.* — 19 qui] *B F*² que *F.* — 19 sunt] *F om. B.* — 21 hi] *scripsi,* hii *B F.*

ror¹. Itaque Xpisti mater iam non est Synagoga, quae eum in semetipsa servare non potuit, sed Ecclesia ex gentibus veniens, quae cum ab ipso tentationis tempore credendo collegit, et regalibus institutis ut dignum erat Dei filium in mentis suae domicilio educavit, ubi et usque ad mensuram perfecti viri perductus, et rex et iudex vivorum et mortuorum inventus est. Non quod Dei filius aliquando parvulus fuerit, sed tunc parvulus visus est cum semetipsum exinanivit formam servi suscipiendo, et se faciendo ut granum sinapis, quod minus omnibus oleribus in horto pectoris seminatur, sed nihilominus maius omnibus efficitur, cum in futuri aevi regno dinoscitur. 10

Sed cum vellet, inquit, filia Pharaonis eum nutrire, dixit soror ipsius filiae Pharaonis: *Vis ut vocem tibi mulierem nutrientem de hebraeis, et nutriet tibi infantem?* Et dixit ei filia Pharaonis: *Vade. Et veniens vocavit matrem pueri. Et dixit ei filia Pharaonis: Conser- 15 va mihi infantem hunc, et nutri mihi eum*². Vide quid dicat: *Conser- va mihi et nutri mihi*, inquit, *infantem hunc*. Mihi, inquit, non tibi³. Ecclesiae enim ex gentibus iam erat necessarius; non Synagogae. Sed interim pro tempore est redditus matri, ex qua per legem et prophetas secundum carnem fuerat procreatus, sicut apostolus dicit: 20

1 MAT. XII, 47-50.

2 Ex. II, 7-9.

3 Rom. IX, 5.

1 Itaque X. m. i. non est] *** F. — 1 Synagoga] ...ge F. — 1-2 in semetipsa] om F. — 2 non potuit s. e.] *** F. — 3 ipso tentationis] ** F. — 3 credendo] F om. B. — 3 et regalibus] *** tutis F, unde supplevi institutis. — 4 in- *** lio F. — 4-5 educavit] B F² edocabit F. — 5 ad] F om. B. — 5 mensuram p. viri] m *** F. — 5 perductus] F² productus B F add. est F². — 6 viv. et mot.] viv *** rum F. — 6 est] om. H. — 6-7 filii *** vulus F. — 7 parvulus v. c. cum] par *** F. — 8 servi s. e. s. faciendo] *** F. — 9 minus] om. F. — 9 oler *** oris F. — 10 maius omnibus] ** F. — 10 futuri] futuro F². — 10 aevo] eius F. — 10-11 dinosc.] * F. — 12 Sed] Et F². — 12 Pharaonis eum] fa ** F. — 12 dixit] B F² dixi F et add. inquit quod del. F². — 13 ipsiu *** raonis F. — 13 ut] om. F. — 13 nutrientem] * F. — 14 nutriet] B F² nutriit F. — 14 Et dixit] ** F. — 15 et + veniens F. — 15 voc. + inquit B. — 15 dixit] B F² dixi F. — 15 fil *** raonis F. — 16 nutri] B F² nutre F et sub- inde. — 16 quid] B F² et qui F. — 18 necessarius erat B. — 19 matre F matri F² Synagogae B. — 20 sicut a. dicit] F² supplevit.

Quorum patres ex quibus Xpistus, qui est Deus benedictus in saecula.
 Et quia hoc divinitus statutum erat ut non statim gentibus Xpistus
 traderetur, sed prius populo suo redderetur ut eis regnum Dei praed-
 icaret, sicut ipse dixit: *Non sum missus nisi ad oves quae perierunt*
 5 *domus Israel* ¹, et *Non expedit tollere panem filiorum et dare canibus* ²,
 proinde non statim eum suscepit filia Pharaonis, idest Ecclesia
 ex gentibus, sed redditus est matri, quia necesse erat ut prius
 secundum priscam legem nutriretur et lac eiusdem legis velut po-
 tum acciperet, sicut ipse ait: *Non veni legem evacuare sed adimple-*
 10 *re* ³. Quod et fecit, dum omnem legalem munificentiam et implet et
 servat. Denique cum et leprosum mundasset in sabbato, iussit ei ut
 ostenderet se sacerdoti et secundum legem offerret ei aut par turtu-
 rum aut duos pullos columbinos. Hoc est ergo quod redditus est
 infans matri suae ut eum lactaret, quia Xpistus a nativitate usque
 15 ad passionem in Synagoga iuxta observationem legis erat futurus,
 et sic filiae Pharaonis, idest Ecclesiae ex gentibus, iam adultus, hoc
 est post resurrectionem, reddendus. *Necdum enim*, ut euangelista
 ait, *magnificatus fuerat Xpistus, quia necdum fuerat passus* ⁴. Deni-
 que et post ipsam venerabilem resurrectionem statim ad gentes mi-
 20 sit < apostolos > dicens: *Ite ad omnes gentes, baptizantes eos in no-*
mine Patris et Filii et Spiritus Sancti ⁵. Cum ergo Xpistus ad natio-

1 MAT. XV, 24.

2 MARC. VII, 27,

3 MAT. V, 17.

4 LUC. XXIV, 26.

5 MAT. XXVIII, 19.

1 patres e. q. Xpistus] *** F. — 1 est † deus F. — 2 Et q. h. divinitus]
 *** us F. — 2 statutum] BF² statum F. — 2 erat] F est B. — 2-3 gentibus X.
 trad.] *** eretur F. — 3 redd. ut eis] *** F. — 3-4 praedicaret] praedicare de-
 beret F. — 4 sicut i. d. non] *** on F. — 4-5 quae perierunt d. Israel] perdi
 *** F. — 5 filiorum et] ** F. — 6 eum s. filia] *** lia F. — 7 gentibus sed
 redditus] gen *** s F. — 7-8 ut p. s. priscam] *** iscam. — 8 eiusdem leg. **
 F. — 9 ait Non] ** F. — 9-10 adim *** fecit F. — 10 munifi *** nplet F. —
 11 lepro ** sset F. — 11 sabbato] sabato F. — 11 ei] om. F. — 12 se sacer-
 diti] ** ti F. — 12 offerret] offeret F. — 12-13 turturum] * F. — 13 est ergo
 quod] *** F. — 14 eum] eam F² in ras. — 14 lactaret] * taret F. — 15 iuxta]
 iuxta F. — 16 Pharahonis] F om. B. — 16 ex gentibus] F om. B. — 20 aposto-
 los] supplevi. — 20 Ite] Ita F. — 20-21 in no *** lii F. — 21 ad n. gentium]
 *** cium F.

nes gentium apostolos misit, tunc eum mater sua secundum carnem, Synagoga, reddidit filiae Pharaonis, idest Ecclesiae ex gentibus.

Sed fortassis aliquis dicat: Si Pharaon diaboli figura erat, quomodo filia eius in typum Ecclesiae deputatur et Dominum collegisse perhibetur? Accipite rationem. Omnes enim gentes, antequam credant et antequam ex aqua et superna virtute renascantur, filii diaboli et filii irae dicuntur et viperarum natio appellantur; sicuti Apostolus ait: *Et nos fuimus aliquando filii irae, nunc autem filii Dei* ¹, et Iohannes Baptista: *Natio viperarum* ². Videtis itaque per paenitentiam praeteritorum delictorum et lavacri vitalis sanctificationem, filios diaboli et filios irae et viperarum posse filios Dei effici et in Ecclesiae corpore deputari. Et proinde omnes gentes saeculi, quarum typum in se filia Pharaonis gerebat, licet filii diaboli quasi Pharaonis ante fidem nuncupentur, tamen cum Deo credunt et templum ipsius efficiuntur, tunc membra Xpisti et corpus Ecclesiae nuncupantur. 15

Haec interim de multis pauca dixisse sufficiat. Praestabit Deus pater omnipotens et mihi gratiam in adapertionem oris ac sensus mei ad intellegenda divina mysteria, et vobis spiritalium charismatum dona concedat, ut omnia quae in thesauris caelestibus habentur scripta, et ego ratione congrua disseram, et vos possitis, quia lex spiritalis est, spiritaliter assequi quae spiritaliter disputantur. 20

1 EPH. II, 3.

2 MAT. III, 7.

1 misit] *F*² in ras. mittit *B*. — 1 mater s. secundum] *** *F*. — 2 filiae Phar.] ** *F*. — 2 ecclesiae *B F*². — 3 for *** cat *F*. — 3 diab *** lia *F*. — 4 depu *** legisse *F*. — 5 perhibetur] *B F*² prohibetur *F*. — 5 rationem Omnes] ** *F*. — 5-6 credant et ant.] creda *** *F*. — 6 renascantur] * tur *F*. — 7 irae d. et] ir *** *F*. — 7-8 appellan *** ait *F*. — 8 filii i. nunc] *** *F*. — 9 Iohannes] ...nis *F*. — 9 natio] * *F*. — 9 viperarum] *add. F*² et cetera. — 9-10 paen. praet.] pe ** ritorum *F*. — 10 v *** tificationem *F*. — 11 filios irae] filio ** *F*. — 11-12 in ecclesiae] ** *F*. — 12 corpore] corpora *F* corpus *F*². — 12 quarum] quorum *F*. — 14 nuncupentur] nuncupantur *F*. — 14 credunt Deo] *scripsi*, credu * deo *I* deum credunt *B*. — 15 tunc] et *F*. — 15 nuncu.] nuccu *F*. — 16 Praestabit] praestet *F*². — 17 in adapertionem] ** *F*. — 17-18 ac sensus mei] ascensus et *F* (*expulit F*²). — 18 intel ** ria divina *F*. — 18-19 spiri ** atum *F*. — 19 ut o. q. in] *** *F*. — 19-20 haben ** et *F*. — 20 disseram] *scripsi*, disse * *F* edisseram *B*. — 20 et vos poss.] *** *F*. — 20 lex] *add. Xpisti F*. — 21 apiritaliter assequi] ** sequi *F*. — 21 quae spirit.] *B F*² quis pirit. *F*.
Explicit sine doxologia.

[VIII]

Locutus est Dominus ad Moysen dicens: Loquere filiis Israel et dices ad eos: In mente habete diem sabbatorum sanctificare eum. Sex dies operaberis et facies omnia tua, septima autem dies sabbatum est
 5 *Domini Dei tui. Non facies in die illo ullum opus, tu et filius tuus et filia tua et puella tua, et bos tuus et subiunctorium tuum et omne pecus tuum* ¹. Et reliqua.

Multa quidem praecepta sunt divinae legis in hac lectione congesta, quae omnia in uno tractatu disserere non tam difficile quam enorme est, nec arduum sed prolixum. Et proinde cetera differentes, de
 10 sola interim sabbati observatione tractemus, sine qua Iudaei omnem hominem fore ab spe vitae aeternae alienum putant. Quod quidem vere et merito dicerent, si prius quid sit sabbatum nossent. Sed et
 15 homines, in solum ventrem profusi et nihil aliud quam caro, totum quicquid scripturis divinis relatum est et spiritaliter intellegendum, quia lex spiritalis est, in solo corporis intellectu traducunt, dum circa officinam ventris addicti nihil nisi carnem colere noverunt. Deni-

1 Ex. XX, 8-10.

1 Locutus] ocutus *B*, *initiali littera praetermissa ut supra*. — Locutus est Dominus] *** *F*. — 2-3 Israel et d. ad.] *** *F*. — 3 mente habetote *B*, — 3 sabbato ** e *F*. — 4 omnia tua] ** a *F*. — 4 dies] die *F*. — 4 sabbatum] *B F*² sabbata *F*. — 4-5 est domini] domini est *F*. — 5 Dei t. n. facies] *** es *F*. — 5 illo die *B*. — 5-6 filius tuus et filia] fili *** a *F*. — 6 et om. *B*. — 6 subiunctorium] * um *F*. — 7-8 Et reliqua. Multa qui dem] *** dem *F*. — 8-9 lec ** gesta *F*. — 9 dissere] diss * *F*. — 9-10 enorme] *F*² inorme *B F*. — 10 nec] *add.* *F*² tam. — 10 sed] * am *F*. — 10 Et] *B F*² Sed *F*. — 10 differentes] diffidentes *F*. — 11 interim] *F* interni *B*. — 11 qua] quod *F* quo *F*². — 13 quid] *B F*² quod *F*. — 13 sabbatum] *B F*² sabbata *F*. — 13 Sed *B*, set et *F*. — 15 quicquid *B* quicquid *F*. — 15 est] *eras.* *F*². — 15 intellegendum] *add.* *B* est. — 16 corporis int.] ** tu *F*. — 16-17 circa o *** dicti *F*. — 17 colere noverunt. *D.*] cole *** *F*.

que et cum pecoribus hanc legem sabbati acceperunt, ut, dum pari forma utriusque lex datur tam hominum quam pecudum, procul dubio eos homines pecora esse monstraret quibus testamentum cum pecoribus dedit, cum dicit: *Non facies in illo die ullum opus, neque bos tuus, neque subiunctorium tuum, neque omne pecus tuum.* Unde si in sabbato salus hominis esset, cur et pecoribus par legis forma daretur, nisi forte aeternae vitae gloriam et regnum caelorum pecoribus repromissum existimant? Hanc legem quidem pecoribus comparatam verius credendum est, quia in sabbato otiosis ceteris membris solus pascitur venter. Si autem bonum hominis differt a pecude, ut bonum hominis in sola sit mente, pecudis in carne, et pecudis sit carnem saginare, hominis sit animam divina ratione nutrire, utquid sabbatum quasi pro sacramento divinae religionis attendunt epulis tantum et mensae servientes, nec sic tamen otiosi sunt in Sabbato, quos in percipiendis cibis videas esse occupatos? 15

Sed respondere poterit Iudaeus: Si sabbatum observandum non erat, cur scriptum est dicente Moyses: *In mente habete diem sabbati sanctificare eum?* Quid ergo? Moyses ipse in mente non habuit diem sabbati, qui quadraginta diebus ieiunans frequenter dies sabbato-

1 sabbati a, ut] *** F. — 2 lex d. t. hominum] *** minum F. — 2 pecudum] pecorum F ex pecodum. — 3 eos h, pecora] *** ra F. — 3-4 testam. cum pec.] *** coribus F. — 4 dedit] B F² dedi F. — 4 facies in i, d. ullum] fa *** F. — 5 subiunc *** pecus F. — 6 sabbat *** cur F. — 6 legis] F om. B. — 6-7 form *** forte F. — 7 aeternae vitae] vit. et. F. — 7 gloriam] om. F praemium F². — 7-8 caelo *** promissum F. — 8 existimant] B F² extimant F. — 8 quidem] ex quidam B. — 8-9 Hanc-comparatam] Hac (At F²) quod e ** nes ut dixi (add. ideo F²) pecoribus comparantu * F. — 9 verius credendum] ** F. — 9 sabbato] B F² sabatum F. — 10 membris solus] ** F. — 10 venter.] add. F fort. gloss. qui bonum suum in ** nentes ingluviei ventris sunt pocius ** quam saluti — 10 Si autem] aut si F. — 10-11 a pecude] ** re F. — 11 pecudis] pecod * F. — 12 saginare] conieci, sanguin * F sanare B. — 12 animam] B F² anima F. — 13 sabbatum] add. F cum pecoribus. — 13 religionis F. — 14 et mensae] B F² emense F. — 14 sic] + tamen F. — 15 sunt] add. F in sabbato. — 15 cibus] dapibus F. — 15 occupatos] B F² ...tus F. — 16 potest B. — 16 si s. observandum] *** andum F. — 17 dicente Moyses: In] *** F. — 18 sancti *** d ergo F. — 18-19 non h. d. sabbati] *** ti F. — 19 ieiunans frequenter] ** enter F. — 19 dies s.] sabbatarum dies F.

rum transmisit, quos utique profanabat inpastus, si sabbato ieiunare non licet: nam si solemnitatis huius diei sic celebranda est ut solummodo serviatur ventri, Moyses ipse legislator, ut iam dixi, in crimine est, qui quadraginta diebus ieiunans sabbatum non servavit. Elias
 5 quoque quadraginta diebus et noctibus similiter inpastus ventrem tot diebus sabbatorum inopia ciborum exhaustit, fatigavit et exercuit: contra legem ergo utique fecit, si sabbati sacramentum est copia ciborum et cruditas ventris. Par accusatio etiam Daniele tenet, non quidem tantos dies sabbatorum secundum istos profanantem, sed sic
 10 tamen profanantem: hic etenim tribus septimanis ieiunavit. Zacharias non tantum quartis et quintis et decimis, sed ipsis etiam quoque septem diebus ieiunavit, id est sabbato. Et quomodo isti caelestes tot visiones videre digni fuerunt, si profanatorum sabbatorum rei esse meruerunt? Aut si crimen summum est sabbatis aliquid agere, quomodo Iesus
 15 Nave successor Moysi octo diebus contextis atque continuis, inter quos erat utique et sabbati dies, exercitum armatum produxit, et castra et arcam Dei cum sacerdotibus et omnibus regionibus movit? Circa muros etiam Hiericho circumduxit agmen, et octavo die ut

1 si] *om.* *F.* — 1-2 ieiunare n. l. Nam] ieu ** am *F.* — 2 huius] diei *prae-*
misit F. — 2 sic c. est] ** es *F.* — 2-3 solummodo] sanguine *F.* — 3 ventri
 Moyses] ** ses *F.* — 3-4 dixi in c. est] *** *F.* — 4 ieiunans] ie * *F.* — 4 sab-
 batum] * autem *F.* — 5 quadraginta] * *F.* — 5 inpastus] in * *F.* — 5 ventrem] *
F. — 5-6 tot diebus] toto (totos *F*²) dies *F.* — 6 inopia ciborum] *B in marg.* —
 6 ciborum] * *F.* — 6 exhaustit] et ausit *F.* — 6 fatigavit] fatigatus *F*² *ex ...*abit.
 — 6 exercuit] *praemisit F*² quid ergo istam legem *et erasit* et. — 7 legem] *B*
sup. lin. — 7 Contra legem ergo] con *** o *F.* — 7 est copia] ** li *F.* — 8 crū-
 ditas] crudelitas *F.* — 8 Par accusatio] ** cusacio *F.* — 8 etiam] *add.* et *F.* — 8
 Daniele] *B F*² ...lum *F.* — 8-9 non quidem] ** dem *F.* — 9 tantos dies] *B F*²
 ...tis ...ebus *F.* — 9 sabbatorum] sabbati *F.* — 9 profanantem] * fanantem *F.* —
 9 sed et *B.* — 10 etenim] et * *F.* — 10 septimanis] *B F*² septimannas *F.* —
 10 Item] *add.* *B.* — 11 et] *F om.* *B.* — 11 sed + etiam *F.* — 11-12 septimis]
add. idest sabbatis *F.* — 12 Et quomodo meruerunt] *om.* *B.* — 12 isti *F*² uti *F.* —
 12-13 caeleste vis. videre] *F*² *in ras.* — 13 fuerunt] *correxi*, fuerint *F* ...rant *F*²
 13 meruerunt] ...rant *F*². — 14 Aut] *om.* *B.* — 14 Iesus] *F*² ...su *B F.* —
 15 successor M. octo] succes *** *F.* — 15-16 continuis i. quos] cont *** *F.* —
 16 dies exercitum] di ** tus *F.* — 16-17 et castra] ex astris *F.* — 17 et a ***
 dotibus *F.* — 17-18 movit circa] ** *F.* — 18 circumduxit] *scripsi*, circumduxit *B*
 circ * *F.* — 18 agmen et] ** *F.*

tubis sacris canerent sacerdotibus imperavit. Et si possit denotari, fortassis dies sabbati fuit quo muri Hiericho ad tubarum murmurantium strepitum sine bello ruerunt, et ad clamorem armati populli civitas tota terrore deposita in dicionem cecidit victoris exercitus, et sanguis fusus est, et spolia capta et praeda ex hostibus reportata est. 5 Unde, inquam, tanta et tam insignis contra hostes victoria, si sabbato nihil agere licebat? Aut si ex praecepto legis hoc factum est, sciant Iudaei otium sabbati sui, quod longe olim fuerat iussum, postea sine crimine fuisse solutum.

Aliud exemplum simile connectam. Mulier quaedam fuit in regione 10 Sunamitis, quae quia Elisaeum prophetam hospitio excepit et fovit, cum sine liberis esset, hospitalitatis mercede filium meruit habere. Hunc iam puerum calentibus maternis affectibus infirmitas nimica subtraxerat et adhuc in maturis legibus festinatae mortis adlaxerat: repente inter media gaudia insperatae felicitatis mater exul- 15 sans, dum sibi de filio plura promittit, inopinatum vulnus orbitatis excepit; et ut fere plus amantur quae insperata veniunt, aggerebat luctum eius ereptus filius quo illum dederat inexpectata felicitas. Sed dolor in muliere prudente nequaquam potuit turbare inter luctus consilium: exanimem puerum in thoro prophetae absentis hospitis 20

1 sagri *** dotibus *F.* — 1 imperavit] in *p.* *F.* — 1-2 possit d. fortassis] *** *F.* — 2 quo m. Hiericho] *** richo *F.* — 2-3 murmur. strep.] murmor ** 7. — 3 clamorem a. populij clamor *** *F.* — 4 deposita] solo prostata *F*² in ras. — 4 in d. cecidit] *** cidit *F.* — 4 dicionem] *scripsi*, dit. *B.* — 4 victoris] victorest *F.* — 5 sanguis f. est] san *** *F.* — 5 praeda] praedia *F.* — 5 hostibus r. est] h *** *F.* — 6 insign *** toria *F.* — 7 Aut si] ** *F.* — 7 praecepto] 3 *F*² ...ta *F.* — 8 Iudaei otium] ** um *F.* — 8 quod] *B F*² quo *F.* — 8 longe] longo *F.* — 8 iussum] * *F.* — 10 exemplum] * plum *F.* — 10 connectam] proponamus *F*² in ras. — 10 fuit] *om.* *F.* — 11 Sunamitis] *F*² ...tes *B* ...ten *F.* — 11 quae] *eras.* *F*². — 11 suscepit *B.* — 13 puerum] *add.* *F*² cum. — 14 inimica] inimm. *F.* — 14 subt.] subst. *F.* — 14-15 addixerat. Repente] ** te *F.* — 15 inspe *** ter *F.* — 16 plura promittit] ** *F.* — 17 excepit et ut fere] *** 7. — 17 amabantur *F*² amantur *F* amantur *B.* — 17 quae] *F*² qui *F* cui *B et dd.* ei *F*². — 17 i. veniunt] *conieci*, insp. venerant *B*, in pe (spe *F*²) ** *F.* — 18 filius q. i. dederat] *** ederat] *F.* — 19 Sed d. in muliere] *** liere *F.* — 19 potuit] * *F* turbare inter luctus *om.* *B.* — 20 Exan. puerum] ex *** *F.* — 20 absentis] *add.* *F*² proiecit. — 20 hospitis] *ospi* * *F.*

conlocat. Quibus actis ad ipsum prophetam ire festinat, ut inde contra mortem filii auxilium peteret, unde filium cum non postularet accepit. Consternit itaque asinum, et quae ad usus itineris erant necessaria instanti velocitate molitur: moras omnes odit et rumpit, 5 cuncta praecipitat, iterum mater esse festinat. Quam cum maritus et propter neomenia et propter sabbatum retinere gestaret, mulier prudens et totam se votis pietatis impendens, ipsi quoque retinenti profutura, sabbatum illud credebat futurum si doloris in quo solo laborabat otium recepisset recepto filio. Proficiscitur ergo, sabbato 10 venit ad prophetam, rogavit eum ut veniret. Qui cum venisset resuscitavit filium eius a mortuis. Unde si sabbatum itinere profanatum fuisset, nec propheta puerum excitare potuisset, quia contra legem sabbatum violasset.

Adnectam adhuc male ab hoste tractatum exercitum Iudaeorum 15 propter otium sabbati, superatum sequendo sabbatum. Iudas Machabaeus, contra hostem cum agmen produxisset, et prostravit inimicum, et populum de victoria non modo tutum sed et gloriosum reddidit. Libet exclamare: si commissum est in religione crimen sabbato aliquid faciendo, unde, rogo, ista tanta victoria, cum bello sabbato fuerit profanatum? 20

Sed nec credendum erit [...] Deum omnipotentem, qui in curam

1 conlocat] * *F* et *add.* * *ciens* (et vere *add.* *F*²) hominis dei qui illum promissum ** um sibi ipse ob hospitalitatis munus (ipse ob h. munus *F*² *in ras.*) dedis * — 1 quibus] * *F*. — 1 ipsum] istum *F*. — 1-2 ut inde contra] *** tra *F*. — 2 unde filium] ** *F*. — 3 Consternit itaque] Cons ** *F*. — 3-4 necessaria] * a *F*. — 4 moras] * *F*. — 5 praecipit ** *terum* *F*. — 5 maritus] * ritus *F*. — 6 neomeniam *B*. — 8 profutura] *B F* ...rum *F*². — 8 futurum] *delevit* *F*². — 8 quo solo] aequo solo *F* quo sola *F*². — 9 recepisset] *B F*² recipisset *F*. — 9 recepto] reddito *F*. — 10 rogavit] *conieci*, rogabit *F* (et *cras.* *F*² tantum roga *relinquens*) rogabat *B*. — 10 Qui cum venisset] *F om. B*. — 10-11 resuscitavit filium] *conieci*, ** *F* et resuscitaret *B*. — 11-12 sabb. i. profanatum] sabbat *** *F*. — 12 puer *** set *F*. — 13 violasset] * *F*. — 14 Adnectam] * tam *F*. — 14 tractatum exerc.] t ** *F*. — 15 superatum sequendo sabbatum] su ** tis sabbato *F*. — 16 contra h. cum] *** *F*. — 16-17 inim. et pop.] i *** *F*. — 17 modo] *F* solum *B*. — 17-18 glor. reddidit] ** dit *F*. — 18 comm *** one *F*. — 18-19 sabbato] *scripsi*, sabbati *F om. B*. — 19 unde rogo] ** *F*. — 19-20 sa *** fanatum *F*. — 21 credendum] *correxi*, credencium *B F* credendus *F*². — 21 erit *D*, omnip.] *cre* *** *F*. *Supple. v. g.* «creatorem».

hominis sui semper operatur: ad cuius quippe utilitatem, sollicitudinem prospiciendam gerens, dimensis per orbem partibus elementorum munia temperavit, candorem gratissimae lucis infudit, noctem in gratiam quietis aptavit, usus pecorum, opera animalium, quadrupedum officia sustinuit, fecunditates terrae, ubera fontium in alimoniam et refrigerium humanae carnis impressit: ut et homini, in cuius curam tanta prospexerat, in observantiam legis talia praecepta daret ut commoda valetudinis et necessaria humanae condicionis rursus lege prohiberet! Sed cur, inquis, scriptum est: *Septima dies sabbatum est Domini Dei tui, non facies in illa die ullum opus?* Dico quod sentio: si scelus est sabbato aliquid agere, ergo et creatura omnis in crimine est. Cur enim et sabbato oritur dies, si per omnia omnibus quiescendum est? Cur lux? Cur astra in sabbato consurgunt? Cur mare ipso sabbato suos commovet fluctus? Cur venti perflant, diem nubes obscurant, omnia a turbinibus suis et tempestatibus rotant? Cur fontes exaestuant, amnes commeant, terra fetus suos explicat? Et ne longum faciam per singula discurrendo, cur Iudaeus ipso sabbato plerumque nascitur, nisi quod naturae opera sua exercere permittitur et die sabbati aliquid agere homini divina lege < non > prohibetur?

20

1 sui] omnia *F*² *in ras.* — 1 operatur] oper * *F.* — 1 ad cuius] ** ius *F.* — 1-2 sollicitudinem] *correxi*, ...nu * *F* ...nis *B.* — 2 prospiciendam] * *F.* — 3 elementorum] * *F.* — 3 lucis] *F.* — 3 infudit] *B F*² infundit *F.* — 4 aptavit] *conieci*, optavit *B* op * — 4-5 quadruped * *F.* — 5 sustinuit] substituit *F.* — 5 uber * *F.* — 6 et] in *F.* — 6 et] ei *F.* — 7 curam] *F* cura *B.* — 7-8 praecepta] *F om. B.* — 8 daret] *praemisit* pro tempore *F*². — 8 ut] quae post quia non essent *F*² *in ras.* — 8 commoda] *F* ...das *B.* — 8 valetudinis] *F* (...dini *F*²) volit. *B.* — 8 et] vel *F*² *in ras.* — 9 inquis] *scripsi*, inquit *B F.* — 9-10 Septima d. sabbatum] *** bati *F.* — 10 facies] facias *F.* — 10 illa] illum *F.* — 10-11 die ul. op. D. quod] *** *F.* — 11 sabbato] ...ti *F.* — 11 ali *** et *F.* — 12 omnis] *B F*² omnes *F.* — 12 crimine e. C. e. et sabbato] crimi *** *F.* — 12 dies] sabbati die *F* (sol *praemisit F*²). — 12 si] *add.* tunc *F*². — 13 omnibus q.] *omn. ** dum F.* — 13-14 consurgunt Cur] ** ur *F.* — 14 comm. fl. Cur] *commo *** F.* — 15 nubes] *B F*² nubis *F.* — 15 obs *** urbinibus *F.* — 16 rotant Cur] ** ur *F* amnes] omnes *F* (*add.* et *F*²). — 16 comme ** fetus *F.* — 17 explicat] *B F*² explicant *F.* — 17 faciam p. singula] *** gula *F.* — 18 ipso sabbato] ip ** *F.* — 18 opera sua] ** *F.* — 19 permittitur] *B F*² promittitur *F.* — 19 die] *B F*² diem *F.* — 19 aliquid agere] ** ere *F.* — 19 homini] *delevit F*². — 20 non] *supplevi.*

Sed qui non intellegunt quid sit sabbatum nec quid sit otium sabbati, legem ipsam inludunt. Nam constat duo genera esse sabbatorum, unum temporarium, aliud aeternum: unum figuratum, aliud verum: unum pro temtatione, aliud pro salute: unum quod Dominus 5 odisse se dicit, aliud quod profanari vetat. Hoc ergo temporarium sabbatum non pro salute, sed pro temtatione populo fuisse iniunctum probat Scriptura divina, dicente Domino ad Moysen: *Dic, inquit, eis ut tentem eos utrum in viis meis ambulent: sex diebus manna colligant, septimo autem die requiescant* ¹. Illi contra haec contemnen- 10 tes praeceptum septima die processerunt manna colligere, sed et sabbatis ligna, ut scriptum est ², colligebant, ut sciatis pro temtatione populi sabbati istius otium, non pro salute praeceptum. Deus etenim qui mentes obliviosi populi noverat, et quod ingrati caelestium beneficiorum memoriam divini timoris intrinsecus non habe- 15 rent, imperavit eis otium sabbati, non quia nihil agendum sit, sed ut populus ab sceleribus eius vel uno saltem sabbati die requiesceret. Et ideo religio illi praetenditur, ut frequentatione sabbati legem quoque possit Domini recordari, et recordatione legis ab flagitio coerceri. Alioquin necessarius illis hic dies non fuit, si exemplo ve- 20 terum patriarcharum vivere voluissent, ut nunquam ab eorum sensibus timor Dei discederet.

1 Ex. XVI, 4 et 26.

2 Num. XV, 32.

1 Sed qui] ** F. — 1 quid sit] 2° ** F. — 2 inludunt] F illud. B F². — 2 constat] * nt F. — 3 temporarium] *scripsi*, temporium B tem * rale F. — 5 se] om. F. — 5 temporarium] temporalium F temporale F². — 6 populo fuisse] F om. B. — 7 ad Moysen Domino B. — 8-9 colligant] B F² collegant F et subinde. 9-10 contemn.] *scripsi*, contempn. B F. — 10 praeceptum septima] ** F. — 10 colligere] colle * F. — 10-11 sed et sabbatis] *** F. — 12 sabbati] F sabbatum B. — 12 istius o. n. p. salute] *** lute F. — 13 mentes o. populi] mente *** F. — 13-14 cae * orum F. — 14 intrinsecus non] ** F sabbati n. q. nihil] *** F — 16 ab sceleribus suis] tale g * F² in ras. — 16 die sabbati saltem B. 16-17 requies *** relegio F. — 17 freque ** bati F. — 17 legis ex legem F legem B. — 18 possit] F om. B. — 18 record *** cordacione F. — 18 legis B F² legi F. — 18 ab] sub F super suo F². — 19 coer ** quin F. — 19 necessarius] B F² ...rium F. — 19 illis] *praemisit* enim F. — 19 dies *** plo F. — 20 voluissent] * F. — 21 Dei discederet] ** ret F.

Denique religiosus hic dies esset, si etiam et superioribus de sabbato patribus praeceptum fuisset iniunctum. Nihil enim de sabbato praecipitur Adae, nihil iusto Abel, nihil Seth, nihil ipsi translato Enoc, nihil Noe qui solus ad conservationem humani generis est reservatus. Unde si causa salutis, ut isti putant, in sabbati observatione consistit, exciderunt ergo a salute superiores qui sabbata non egerunt; aut si salvi sunt sine sabbato, quid prodest sabbatum custodire, sine cuius observatione apud Deum sancti et inlustres viri habentur?

Sed dices mihi: Beatus est a Deo hic dies. At ego respondebo: 10 Si ideo benedictus est hic dies quia nihil Deus in ipso sit operatus, multo magis illi benedicti sunt in quibus opera sua divina monstravit. Quis enim nesciat plus esse honoris, non ubi nihil agitur, sed ubi humanis commodis aliquid providetur? Quis, inquam, nesciat plus esse gratiae ubi confertur aliquid ex beneficio, quam ubi dies 15 sterilis est ex otio, cui merito conlocata est a Deo benedictio? Neque enim qui benedictus in opere non fuerat sine causa institutus esset, si et sine fructu benedictionis solus et otiosus remansisset. Nam et ipsi superiores dies acceperunt benedictionem habentes opera, divina dicente Scriptura: *Et vidit Deus omnia quae fecit, et 20 benedixit ea* ¹; multo magis et dies ipsos benedicit in quibus, quae

1 GEN. I, 31.

1 etiam et] et ** F. — 2 patribus de sabbato B. — 2 praeceptum] om. F. — 2 iniunctum] in * us F. — 3 iusto] iu * F. — 3 ipsi] ipso F. — 4 conservationem] B F² convers. F. — 8 apud D. sancti et] *** F. — 8 inlustres] scripsi, illustres B * tres F. — 10 dices] dicis F². — 10 mihi B. e. a. D. hic] *** c F. — 10 At] Ad haec F² in ras. — 10 respondebo] ...deo F² in ras. — 11 Si i. benedictus est] *** F. — 11 in eo nihil sit Deus B. — 11 operatus] * F. — 12 quibus o. s. divina] *** vinet F (* vina F²). — 13 nesciat plus esse honoris] nesci *** esse F. — 14 humanis com.] hu ** is F. — 14-15 in ** plus F. — 15 alio *** cio F. — 16 sterilis] B F² sterelis F. — 16 cui. m. c. est] *** llocata est F. — 16-17 neque *** tus F. — 17-18 in *** si et F. — 18 et otiosus] ** F. — 19 ipsi] F² ipse B F. — 19 superiores] B F² ...ris F. — 19 dies acc.] ** unt F. — 20 divi ** scriptura F. — 20 fecit add. F** na valde. — 21 multo] multa F. — 21 ma ** dies F.

facta sunt, valde bona dicta sunt et benedictionem ab ipso Deo consecuta sunt.

Sed iam nunc de vero sabbato breviter disserendum est, ut et partem eius et plenitudinem prosequamur. Sabbatum enim otium
 5 vel feriae in latino vocabulo interpretatur. Hoc est autem otium sabbati: a malis et pessimis operibus, non a bonis et inlustribus abstinere, non a beneficiis dandis aut commodis conferendis, sed ab sceleribus omnibus detestandisque criminibus abstinendis. Innocentia itaque cotidianum sabbatum est, abstinencia cotidiana religio est...
 10 Nam quando singuli dies per continuatum ordinem otiosos nos ab scelere suscipiunt, nihilominus omnes dies illos unum facimus. Alioquin inludit diem sabbati qui ceterorum dierum crimina unius diei otio se putat < abolere >: innocentes enim otium non facit ad scelera redituros. Ex quo non secundum carnem computandus iste no-
 15 bis est dies, sed intellegendus spiritu et veritate de vita < innocente >; ut dum tota vita nostra sine opere malo usque ad finem producit, sabbatum quoque tota vita nostra reddatur. Huc accedit quod beatus David ait: *Mille anni tamquam una dies ante oculos tuos, Domine, quae praeteriit*¹. Ac proinde septimum millesimum annum
 20 septimum diem Domini, idest verum sabbatum, esse, nulla dubita-

1 Ps. LXXXIX, 4.

1-2 consecuta sunt] sunt c. *F*. — 4-5 enim — vel feriae] *eras. F*². — 5 interpretatur] *B F*² ...tantur *F*. — 6 inlustribus] *F* ill. *B F*². — 7 commodis] commodis *F*. — 9 abstin. cotidiana] ** na *F*. — 9 religio est] *add. B F* sitis quoque (quo *F* quod *F*²) verum otium est (ve *** *F*), *glossema manifestum* — 10 Nam quando] ve *** do *F*. — 10 per] *eras. F*². — 10 continuatum] *B F* ...to *F*². — 10-11 or *** lere *F*. — 11 nihilom ** unum *F*. — 12 lu *** terorum *F*. — 12 inludit] *conieci*, ludit *B lu * F*. — 12 diem] *coni ci*, die *B * F*. — 12 crimina] *F om. B*. — 12-13 diei otio se] di *** *F*. — 13-14 non f. ad scelera] n *** *F*. — 14 Quapropter *B*, ergo *add. F*². — 14 carnem computandus] carn ** *F*. — 15 intellig. *B*. — 15 spiritu et varietate] s *** *F*. — 15 de vita] devitaemus *F*² *in ras. add. B* sinon dissimili. — 16 sine o. malo] *** *F*. — 17 sabbatum] *B F* ...to *F*². — 17 tota v. nostra] to *** *F*. — 17 Huc] *B F*² Hunc *F*. — 18 beatus D. ait: Mille] ap *** unam diem domini esse testatur: mille inquit *F* (*omisso* David ait). — 18 anni t. una] *** *F*. — 19 Ac] *B F*² Hac *F*. — 19 proin ** mill. *F*. — 20 septimum] septimam *F*. — 20 verum sabbatum] ** *F*. — 20-243, 1 dubitatio est] est dub *F*.

tio est. Et hoc erit sabbatum sanctum quod Dominus custodire iubet, profanare vetat, idest septimum millesimum annum, in quo nullum opus servile, idest nullum peccatum, homo in regno Dei facturus est, quia *qui peccatum, inquit, facit, servus est*¹: hoc est sabbatum sabbatorum, in quo omnia sancta, pia, pacifica, quieta, secura 5 erunt. Haec sunt sabbata tenera, delicata, ubi non dolor aut labor, non infirmitas, non malitia, non peccatum erit, sed gloria immortalis et aeterna praestabitur. Diabolus enim tunc in abyssis religabitur, ne habeat potestatem ullam seducere; et ibi tunc malitia non erit, mancipe malitiae, idest diabolo, ablato. Nunc ergo veri sabbati 10 otium in fide et sanctitate iustorum colitur, dum a malis operibus abstinetur: perfectio vero sabbati sabbatorum septimo millesimo anno, qui septimus dies est Domini, in resurrectione sanctorum et in regno Dei repraesentabitur nobis.

Quid ergo, Iudaeae, adhuc umbram futurorum ex lege sectaris, 15 cum iam finis legis Xpistus advenerit, in quo non umbra sed veritas, non figura sed plenitudo religionis est reddita? Tunc enim omnia in imagine quasi per aenigmata gerebantur, nunc veritas inlustrata successit. Et ideo tunc figura futuri sabbati per legem in honore esse iubebatur, ut cum veri sabbati dies, idest malorum operum fe- 20

1 IOHA. VIII, 34.

1 sanctum quod] ** F. — 1 custodiri] B F² ...re F. — 1-2 iubet] B F² iuberet F. — 2 idest] ** F. — 2 septimus millesimus annus F². — 3 servile] ser * F. — 4 est] conieci, esset B * F. — 4 est + peccati B F² om. F. — 4 est] conieci, ut B * F sabbatorum s. B F² s. sabbatorum F. — 8 et] B F² om. F. — 8 abyssis] abisis B abissis F². — 9 ullum seducere] ** cere F. — 9 ibi] B F² ubi F. — 9-10 erit m. malitiae] *** ie F. — 10 diabolo] diabulo F. — 10 subla- to B. — 10-11 ergo v. s. otium] *** ium F. — 11 colitur d. a malis] *** F. — 12 vero] *** de F. — 12 sabbatorum] add. F² est. — 12-13 millesimo anno qui] *** ui F. — 13 est] om. F. — 13-14 resurrec *** in F. — 15 Quid ergo Iudaeae] *** e F. — 15 umbram] B F² umbra F. — 15 lege sectaris] ** F. — 16 in q. n. umbra] *** bra F. — 17 plenitudo relig.] ** leg. F. — 17 reddita] redita F². — 18 imagine quasi] ** uasi F. — 18 aenigmata] inigmate F enigma F². — 18 veritas inlustrata] ve ** rata F. — 19 figura futuri] figu ** F. — 19 per legem] F om. B. — 20 iubebatur] scripsi, iubeba * F videbatur B. — 20 ut] * F. — 20-244, 1 feria per] ** F.

ria, per euangelicam fidem advenisset, tunc sublata imagine inlustrior veri sabbati honor haberetur. Quod quidem praestabit nobis Deus Pater Omnipotens per Dominum nostrum Iesum Xpistum.

[I X]

5 *Locutus est Dominus ad Moysen dicens: Loquere filiis Israel et dices ad eos: Mensis hic vobis sit initium mensium, primus in mensibus anni*¹.

Omnia quae divino consilio et iudicio statuta sunt habent sua principia quibus orta et inchoata sunt, habent causas propter quod
10 significari eas necesse fuit, nec expertes sunt rationis, sed certos habent ordines temporum, ne indiscreta permixtione turbentur. Paschae itaque sacramentum, dilectissimi fratres, quod nunc in dominici corporis passione celebratur, non derepente nec improvisum fuit. Quodcumque enim novum atque praeclarum atque magnificum est,
15 hoc ante tempus per legem priscam in similitudine monstrabatur, ut facti fides de praeterita significatione commendabilior haberetur. Unde si Domini nostri passionem per imaginem retro olim demonstratae similitudinis velitis attendere, tunc invenietis agnum hunc, qui

1 Ex. XII, 2.

1 advenisset] *add. F* Hinc (idest *F*²) sep * milesimus annus qui septimus dies est quo regnum sanctorum erit. — 1-2 inlustrior] *F* ill. *B*. — 2 haberetur. *Sequitur doxologia*: Quod quidem praestabit nobis deus pater omnipotens per dominum nostrum Iesum Xpistum *B F*. — 5 Locutus] *ocutus B, initiali littera praetermissa ut sup.* — 9 principia] *B F*² prinpia *F*. — 10 neces *** ones *F*. — 10 expertes] *scripsi. experte B*. — 11 ordin *** ta *F*. — 11 turbentur *B F*² turbent *F*. — 11-12 Pasc *** dñmi *F*. — 12-13 dominici c. passione] *dominic *** F*. — 13-14 inpro *** que *F*. — 14 atque] 1° aque *F* vel *F*². — 14-15 magn. est hoc] *** *F*. — 15 in ** trabatur *F*. — 16 significatione] * *F*. — 16 haberetur] *B F*² haberet *F*. — 17 nostri passionem] ** *F*. — 18 similitudinis] * *F*. — 18 velitis] *B F*² velletis *F*. — 18 inveniet *** qui *F*.

immolabatur in pascha, Xpisti fuisse figuram, qui percussit Aegyptum et liberavit Israel. Denique et Hieremias receptissimus prophetarum agnum hunc Deum et Salvatorem nostrum appellat, cum dicit: *Ego quasi agnus immaculatus sine malitia adductus sum ad mortem* ¹, et consors ipsius Esaias: *Velut ovis, inquit, ad occisionem adductus et velut agnus coram tondente se, sic non aperuit os suum: in humilitate sua iudicium eius sublatum est, generationem autem eius quis enarrabit? quia tolletur a terra vita eius* ². O qualis est hic agnus cuius navitatem dicit scriptura enarrari non posse?

Ovis, inquit, masculus anniculus maturus erit, ab ovibus et haedis sumetis eum. Et erit vobis reservatus in quartam et decimam mensis huius diem, et occidet eum omnis multitudo synagogae filiorum Israel ad vesperam ³. Ecce magna nimis et paene inextricabilis quaestio, ut talis agnus quaeratur qui ab ovibus et haedis fuerit generatus, cum discorditorum animalium in coniunctione communis fetus minime congruat. Unde si talis agnus qualis scribitur in pascha non potest inveniri, quomodo pascha geri potest cum desit talis agnus qui immoletur in pascha? Et quia iam probavimus agnum istum Dei et Salva-

1 IER. XI, 19.

2 Es. LIII, 7-8.

3 Es. XII, 5-6.

1 immolabatur] inmol. F. — 1 figuram q. percussit] *** cussit F. — 2 den *** mias F. — 3 hunc Deum] h ** F. — 3 appellat] apellat F. — 3 Ego] * F. — 4 immaculatus] F inmac. B. — 4 malitia] F macula B. — 4 adductus] * tus F. — 5 Isaias] esaias F. — 5 ve ** vis F. — 6 agnus] ag * F. — 6 coram] F om. B. — 6 os suum] /// os F. — 6-7 humilitate] + sua F, et trans. pen. delevit F² — 6 om. B autem praemisit F. — 7-8 enarrabit] + quia tolletur a terra vita eius F. — 9 enarrari] ...re F. — 9 posse] addunt B F Denique et de quaestione incipit ut haec lectio indicat quod glosae speciem portat. — 10 anniculus] F agniculus B et subinde. — 10 ab] B F² ad F. — 10 haedis] edibus F hedibus F². — 11 vobis] praemisit a F. — 11 reservatus] /// serv * F. — 11 in quartam] ** F. — 12 diem et o. e. o. multitudo] *** ultitudo F. — 12 synagogae] F om. B. — 13 ad vesperam] in marg. B ** F. — 13 Ecce] * ce F. — 13 in ex ** ut F. — 14 quaeratur] F om. B. — 14 qui ab] ** b F. — 14-15 cum discorditorum] ** — 15 animalium] ..lia F². — 15 coniunctione] B F² conguncione F. — 15-16 communis f. m. congruat] *** us F. — 16 sij sit F. — 16 scri *** a F. — 17 quomo ** geri F. — 17-18 qui inmoletur] ** etur F. — 18 pascha] add. F idest ad ovibus et ** — 18 Et] * F. — 18 Salvatoris] * s F.

- toris nostri habuisse imaginem, qui, non solum propter innocentiam, sed etiam propter laniciem, eo quod humani generis corpora de transgressione[...] veste immortalitatis indueret, agnus est dictus. *Ab ovibus, inquit, et haedis sumetis eum*: ab ovibus et haedis sic debetis
 5 accipere quomodo ipse Salvator in euangelio docuit: *Statuam, inquit, iustos ut oves ad dexteram, peccatores autem ut haedos ad sinistram*¹. Et quia breve spatium horarum non sinet nos multa exempla proferre, compendio adsignanda est ratio quemadmodum ab ovibus et haedis agnus iste nascatur.
- 10 Ruth itaque Moabitica fuit de gente peccatrice, quam beatus Moyses abdicaverat dicens: *Moabitae et Amanitae non intrabunt in ecclesiam Dei usque ad decimam generationem*²; Booz autem Israelita homo iustus ex generatione patriarcharum de tribu Iuda. Hic ergo, ut Scriptura testatur, Moabitam nomine Ruth, post decimam genera-
 15 tionem, duxit uxorem, de quo nascitur Obeth, de Obeth Iesse, de Iesse David, de David autem secundum ordinem generationum nascitur sancta Maria, unde Xpistus carnem adsumpsit, habens scilicet eiusdem carnis bifariam originem, idest de haedis peccatorum gentis Moabitarum unde Ruth matrem Obeth fuisse docuimus, et ab
 20 ovibus patriarcharum ex quibus Booz pater ipsius homo iustus erat, ex genere scilicet Abraham de tribu Iuda, unde hic agnus immacula-

1 MAT. XXV, 33.

2 DEUT XXIII, 3.

1 propter innocentiam] ** ocenciam *F*. — 2 etiam *F* et *B*. — 2 humani] h * *F*. — 3 [...] * *F* an «mortalia»? — 3 agnus est] ag ** *F*. — 4 haedis] 2° *F*. — 4 debemus *B*. — 5 salva ** n *F*. — 5 Statuam] *scripsi*, Sstatuam *B* Statuit *F* (... et *F*²). — 6 iustos] *B F*² iustus *F*. — 7 sinet] sinit *F*². — 8 compendio] *B F*² ...um *F*. — 8 assignanda *B* adsign. *F*. — 10 Moabitica] *F* moabitis *F*² moabita *B*. — 12-13 Israelita h. iustus] *** tus *F* add. *F*² fuit. — 13 patriar *** Hic *F*. — 14 testatu * *F*. — 14 Moabitam] * it *F* (*delevit F*²). — 14-15 generationem] gen * *F* et add. * Moyses praeceperat. — 15 de quo nascitur] *** *F*. — 16 de David autem] *** *F*. — 16 generationum] ieneracionem *F* generucionis *F*² — 16-17 na *** ria *F*. — 17 adsumpsit] *F* assumpsit *B*. — 17 habens scilicet] ** *F*. — 18 bifariam] bibariam *F*. — 18 de h. peccatorum] *** torum *F*. — 19 matrem Obeth] ** *F*. — 20 patriarcharum] patria * *F*. — 20-21 iustus erat ex] ius *** *F*. — 21 Abraham] *B F*² Habraham *F*. — 21 unde hic] ** *F*.

tus, idest Xpistus Dominus noster, leo de tribu Iuda est appellatus: *Vicit enim*, inquit, *leo de tribu Iuda, radix David* ¹. Et Esaias: *Prodiit*, inquit, *virga de radice Iesse, et flos de radice eius ascendet* ²: hic est, inquam, Iesse pater David ex cuius radice, idest genere, virga, idest Maria virgo processit, unde flos Xpistus ascendit, Denique et 5 beatus Moyses, sciens hoc sacramentum nativitatis Xpisti, hunc agnum ab ovibus et haedis inmolandum in pascha esse dicebat, quia si tantummodo ex Israel, quos lex oves appellat, corpus hominis Dominus induisset, et non ex gentibus peccatorum, quos haedis comparat, nec credere gentes in Xpisto nec salvari meruissent, quia arrham 10 carnis suae in Xpisti corpore non haberent. Nunc vero ideo gentes salvantur in Xpisto, quia pignus redemptionis suae ex origine Ruth in Xpisti corpore habere meruerunt. Et ideo talis agnus qualis quaerebatur in pascha de ovibus et haedis, solus Xpistus inventus est, qui non amplius quam semel occiditur ut verum pascha Domini celebretur: *Pascha*, inquit, *Domini est* ³: non dixit populi, ut quia pascha ex passione nomen accepit, ideo pascha Domini dicatur, quia non populus sed Dominus in figura agni est inmolatus. Denique et beatus Paulus apostolus: *Pascha*, inquit, *nostrum inmolatus est Xpistus* ⁴.

Sed illud mirari me fateor, dilectissimi fratres, ut cum ovem di- 20

1 APOC. V, 5.

2 Is. XI, 1.

3 Ex. XII, 11.

4 I COR. V, 7.

1 leo] * F. — 2 enim] * F. — 2 Iuda] 2° iudae F. — 2 da *** ias F. — 2-3 Prodiit] B F² prodiit F. — 3 inquit] F om. B. — 3 flos] f * F. — 3 ascendet] B F² ...it F. — 4 est + inquam F. — 4 pater] * ter F. — 4 idest] 2° * F. — 5 orta est B. — 6 hunc] B F² huic F. — 7 immolandum B inmol. F — 7 in pascha om. B. — 7-8 quia si] B F² quasi F. — 8 quos F² quod F om. B. — 8 lex] om. B. — 9 peccatorum] peccatricibus F² in ras. — 9 quos] quas F¹. — 9-10 comparat nec] ** F. — 10 salvari meruissent] ** sent. — 10 arrham] *scriptis*, arram B F. — 11 in X. corpore] *** F. — 11-12 gentes salvantur] ** F. — 12 redemp] *** origine F. — 13 habere] * re F. — 13-14 qualis quaerebatur] ** atur F. — 14 solus X. inventus] *** entus F. — 15 amplius] F solum B. — 15 semel occiditur] ** itur F. — 15-16 celebre ** cha F. — 16 ut quia pascha] *** scha F. — 17 pascha Domini] ** ni F. — 17 dicatur] dicitur F. — 17-18 populus F plebs B. — 18 sed] et F set F². — 18 in figura] ** F. — 18 Denique] * F. — 19 inquit] * F. — 20 mirari] mi * F. — 20 dilectissimi fratres] F om. B. — 20 ut] et F.

ceret, masculum nominavit. Nemo enim ovem masculum appellat: hic vero sic ait: *Ovis autem maturus masculus anniculus erit vobis ab agnis et haedis*. Cum enim ovem nominat carnem Xpisti indicat, quam Ecclesiam esse Apostolus definivit dicens: *Caro*, inquit, *Xpisti quod est ecclesia* ¹, ex qua omnes credentes in Xpisto generati sumus, cuius fetus sanctos appellat. Masculum autem ideo dicit, ut carnem ipsam non femineam sed virilem, idest perfecti viri, esse ostenderet, quia non est masculus et femina, sed omnes unum sumus in Xpisto Iesu. Et ideo hic talis agnus immaculatus eligitur, ut simplicitas et innocentia Xpisti sub agni istius figura monstretur: masculus quaeritur, ut invicta virtus ipsius comprobetur: anniculus dicitur, quia ex quo in Iordane baptizatus est a Iohanne, quando dixit: *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi* ², expleto et exacto praedicationis tempore, passus est Xpistus, sicut David de hoc praedixit: *Benedices*, inquit, *coronam anni benignitatis tuae* ³. Perfectus est quoque, quia, ut Apostolus ait, *Omnis plenitudo divinitatis corporaliter in illo inhabitat* ⁴: mense primo, quia necesse erat ut qui peccata mundi auferre venerat eo tempore pateretur quo mundi fuere principia, finem ad originem revocans, ut omnia quae in Adam perierant restaurarentur in Xpisto. Qui enim eversurus est, aliquid ortum naturae ipsius insequitur, et spem redivivi vigoris, interfecta penitus

1 EPH. V, 29.

2 IOHA. I, 29.

3 PS. LXIV, 12.

4 COL. II, 9.

1 * asculum *F.* — 2 Ovis] *B F² oves F.* — 2 masculus] *B F² maculus F.* — 4 quam] *B F² cum F.* — 4 definivit] *diff. F.* — 5 qua] *quo F.* — 5-6 sumus] *B F² summus F.* — 6 sanctos *F² in ras.* sancti *B.* — 6 appellat] *F.* appellantur *B.* — 7 perfecti] *B F² prof. F.* — 8 ost *** est. — 8-9 sed o. u. sumus] *** mus *F.* — 9 hic talis agnus im.] *** maculatus *F et add.* in pascha imm * — 9 eligitur] * *F.* — 10 Xpisti sub agni] *** *F.* — 11 masculus quaeritur] ** ritur *F.* — 11 ipsius comprobetur] ip * *F.* — 12 in Iordane] ** *F.* — 12 baptizatus] *praemiserunt* agniculus *B* anniculus et *F (delevit F²).* — 13 qui tollit] ** *F.* — exact ** cionis *F.* — 14 si *** hoc *F.* — 15 Benedices] *correx*i, *Benedicens B* *Benedictus F.* — 15 coronam] * *F.* — 15-16 est quoque] ** *F.* — 16 ait] dixit *F.* — 16 plenit ** tatis *F.* — 17, mense primo] ** mo *F.* — 18 mundi] * di *F.* — 18 pateretur] pater * *F.* — 19 or * nem *F.* — 19 revocans] *F om. B.* — 19 perier * *F.* — 21 redivivi] *B F² rediviva F.*

radice, praecidit. Et ideo in ipso ortus sui tempore, passione Domini mundus oppressus est, ut cum omnium malorum semine frangeretur; sicut ipse Dominus apostolis suis in euangelio ait: *Gaudete et exultate, quia ego vici mundum* ¹.

Sed *azyma*, inquit, *cum amaritudinibus eaetis* ², quia ipsis Iudaeis 5 amarum esset futurum quod Dominum suum et vitae principem occisuri erant, cuius, ut ita dixerim, viva mors excitavit mortuos: amarum utique eis quod quasi ad latronem nocte venerunt: amari clavi, quibus eum confixerunt: amara azyma ab ipsis semper edenda, amara verba quibus clamabant: *Sanguis eius super nos et super filios nostros* ³: amarus Iudas Iscariotes, quem mercede conduxerunt: amarae spinae, quibus caput eius ad deludendum coronarunt: amarae manus quibus Domini sanguinem effuderunt. Ideo cum amaritudinibus hoc edendum esse praecepit, quia omnia amara eis essent futura quae in agni, idest Xpisti, passione, facturi essent. Et quia, ut Apostolus 15 ait: *crux Xpisti pereuntibus stultitia est, salvis autem futuris virtus Dei est* ⁴, et odor Xpisti aliis vitae in vitam, aliis mortis in mortem, proinde ut illis amarum fuit filium Dei persequi, sic peccatorum nostrorum amaritudines fellis et aceti potio expiavit.

Limina quoque domus, ut agni sanguine liniuntur ut posset 20

1 IOHA. XVI, 33.

2 EXOD. XII, 8.

3 MAT. XXVII, 25.

4 I COR. I, 18.

1 praecidit] *conieci*, praecidet *B* praedicet *F* praedicat *F*². — 2 semine frangeretur] ** retur *F*. — 3 apostolis s. in euangelio] *** *F*. — 4 exultate q. e. v. mundum] exulta *** *F*. — 5 Sed] *praemisit* * addit *F* (*add.* et *F*²). — 5 inquit ** dinibus *F*. — 5 edetis] *B F*² detis. — 5 quia] eo quod *F*² *in ras.* — 6 in *** set *F*. — 6 vitae principem] ** pem *F*. — 7 ut ita dixerim] *** m *F*. — 7-8 mortuos amarum] ** mari *F* (*ex marum*). — 8 eis] erant ipsi *F*² *in ras.* — 8 quod] qui *F*, *add.* ad eum *F*². — 8 ad latronem] ** *F*. — 8 nocte] noctu *F*. — 9 eum confixerunt] ** erant *F*. — 9 edenda] * *F*. — 10 clamaba ** uis *F*. — 11 amarus] * *F*. — 11 Iudas] iuda *F*. — 11 Iscariotes] *scripsi*, scariothes *B* schariothis *F*. — 11 mer ** duxerunt *F*. — 12 ca ** ad *F*. — 12 ama ** nus *F*. — 13 Ideo cum] ** um *F*. — 14 praecepit] * *F*. — 14 quia] eo quod *F*² *in ras.* — 14 futura essent] essent fu * *F*. — 15 Xpisti] *praemisit* in *B*. — 15 passione] *B F*² passionem *F*. — 16 ait] dixit *F*. — 16 salvis autem futuris] *scripsi*, futuris *F* salus autem credentibus *B* salvandis autem *F*². — 17 al. odor 1^a, 2^a. — 18 persequi] *B F*² prosequi *F*. — 19 amaritudines] *B F*² ...nis *F*. — 19 fellis] felle *F*. — 20 s. liniuntur] *corr.*, s. linirentur *B* sanguin ** *F*. — 20 ut] *F*² quia *B F*. — 20 posset vastato *** signatis] *F*.

Aegypti vastator angelus assignatis agni sanguine domibus prohiberi, sic et nos non possumus aliter saeculi istius clades evadere et Dei regnum intrare, nisi per signum sanguinis dominicae passionis. Sanguis enim Xpisti credentibus salus est, non credentibus paena. Aegyptus in similitudine istius saeculi fuit, Pharao diaboli. Populus Israel typum nostrum gerebat. Proinde sicut ille populus de Aegypto per agni immolationem, per sacramentum paschae est liberatus, ita et nos credentes in ipso de captivitate saeculi istius et Pharaonis, idest diaboli, tyrannide liberamur. Et ut Pharao qui persequebatur filios Israelitarum in aqua oppressus interiit, in qua est populus liberatus, ita et nunc in eadem aqua baptismatis in qua nos liberamur, Pharao, idest diabolus, . . . naufragio perit.

Sed *igne*, inquit, *assum comedetis* ¹. Dei enim sermo semper ignitus est. Et nihil praetermittatur de eo, quia nihil est quod reprobari possit in Xpisto: ossa non confringentur, quia Xpisti virtus invicta est: si quid autem superfuerit igne consumetur, idest si quid de Xpisto homo capere non potest Sancto Spiritui reservetur, quia Spiritum Sanctum sicut ignem super credentes advenisse scriptura testatur. *Sic*, inquit, *manducabitis caput et pedes et quae sunt interiora eius*. Triples hic ratio, sed pro celeritate subtile disserendum est: caput initium, interiora media, pedesque sunt futura: docti haec et eruditi intellegunt. Caput enim Xpisti Pater est; interiora vero ipse

1 Ex. XII, 8 et sq.

1-2 domibus prohiberi] ** F. — 2 aliter s. i. clades] *** des F. — 3 intra- re n. p. signum] *** gnum F. — 3-4 pasionis sanguis] ** guis F. — 4 sa *** tibus F. — 5 similitudine] * F. — 5 diaboli Populus] diabo ** F. — 6 Proinde sicut ille] proind *** F. — 7 immo ** cramentum F. — 7-8 ita et nos] *** F. — 8-11 credentes nunc] om. F. — 11 in] 2° om. F. — 11-12 nos liberamur] ** mus F (mur F²). — 12 diabolus] add. a salvatoris B a sa * F. — 12 naufragio] * fragio] F. — 13 assum c. Dei] a *** F. — 14 nihil praetern.] n ** tur F. — 15 possit in] ** F. — 15 confringentur] F ..tes B. — 15 Xpisti virtus] ** tus F. — 16 igne] * F. — 17 capere] * pere F. — 18 advenisse] venisse F. — 19-20 interiora eius] int. F. — 20 hic] add. F² est. — 20 subtile disserendum] ** dum F. — 21 inte *** desque F. — 21-22 et eruditi intellegunt] *** egent F (egunt F¹) — 22 interiora vero] ** F.

Sermo divinus qui sinum Patris enarravit; Spiritus autem paraclitus pedes habuit apostolos, per quos cucurrit adnuntians veritatem. *Sic autem*, inquit, *manducabitis: lumbos vestros succinctos habebitis, et calciamenta in pedibus vestris sint*, ut firmo gressu et stabili devotione in fide gradiamur. *Baculus sit in manibus vestris*, ut firmissimum 5 stylum crucis quo fulciamur ostenderet. Et *azymam*, inquit, *edetis, et quicumque manducaverit fermentatum morte morietur*. Numquid iustum videbatur ut si quis fermentatum manducasset morte moretetur, quippe quia, si fermentum hominem polluebat, non solum in pascha sed et omni tempore prohibendum erat, quia Deus servos 10 suos non solum in die paschae sed et omni tempore mundos et expurgatos permanere iubet? Sed quia diximus pascha ex passione nomen accepisse, hoc ergo indicabat, ut quicumque in passione Domini credidisset et pascha sacri corporis accipere meruisset, is iam fermentum malitiae et nequitiae a sensu suo abicere deberet, sicut 15 beatus Apostolus ait: *Abicite vetus fermentum, ut sitis nova conspersio in azymis sinceritatis et veritatis* ¹.

Qua de re, dilectissimi fratres, hoc pascha Domini per legem praefiguratum, per comminationem admonitum quod qui non egis-

1 I COR. V, 7.

1 sinum] in sinu *F*². — 1 Patris enarravit] pa ** *F*. — 2 pedes] *add.* ut *F* vel *F*². — 2 habuit ap. per q. currit] **** currit *F*. — 2 adnuntians] *F* annuntians *B*. — 2-3 Sic autem inquit] *** *F*. — 3-4 succ **** ciamenta *F*. — 4 firmo gressu] ** ssu *F*. — 4 stabili] casto stabilique *F*². — 5 gradiamur] * *F*. — 5 sit] *om.* *F*. — 5 firmissimum stylum] firmissi ** *F*. — 6 ostenderet] teneamus *F*² *in ras.* — 6 Et azymam] ** *F*. — 7 manducaverit] *restitui*, manduca * *F*, *om.* *B*. — 7 fermentatum] * irmentatum *F*. — 7 morietur] * r *F*. — 8 si quis fermentatum] *** irmentatum *F*. — 8-9 moreretur] mori * *F* (more *F*²). — 9 quia] *F* ex cum fortasse, cum *B*. — 9 fermentum] *B F*² firmentum *F*. — 9 polluebat] pollue * *F*. — 10 et] *om.* *F*. — 10 proihben ** at *F*. — 11 paschae] * asche *F*. — 11 sed et] *B F*² set *F*. — 11 mundos] *B F*² ...us *F*. — 11-12 expurgatos] *B F*² ...us *F*. — 12 passione] *add.* *F* domini. — 13 quod *B*. — 15 fermentum] *B F*² firmentum *F* et *subinde*. — 15 a] *B F*² *om.* *F*. — 15 deberet] haberet *F*. — 16-17 nova c. in] *** *F*. — 17-18 veritatis. Q. de re] v **** *F*. — 18-19 pascha D. per l. praef.] pasch ***** *F*. — 19 comminat.] *F* commonit. *B*. — 19 admon.] *F* ammon. *B*. — 19 quod qui non egisset] *F*.

set morte moreretur, praedictum prophetica voce, expectatum per antiquorum spem, impletum per apostolicam praedicationem, receptum per euangelicam fidem, consecratum per Xpisti sanguinem, ordinatum ad futuram resurrectionem, quis non cum omni religione
 5 et votivo pavore suscipiat, quippe cum scriptura dicat: *Pascha Domini est*, hoc est passio Domini? Qua passione redemptus est mundus, prostratus est diabolus, clarificatus est Xpisti triumphus. Hoc est, inquam, venerabile ac salutiferum sacramentum paschae, quo sol iustitiae Xpistus mortis quidem legem occidit, sed novum
 10 bis diem solis aestu clariorem resurgendo monstravit, quo inimitis inferus horruit, quo resurgente Xpisto caelum patuit. Hoc ergo tanti muneris sacramentum qui legitima observatione celebrat, consors est apostolorum, socius prophetarum, implet legem, custodit euangelicam fidem, honorat Xpistum, magnificat Patrem Deum, spem
 15 sibi propagat ad perpetuam salutem, gloriosam sibi acquirit rationem. Servat enim dispositam ordinationem ab ipso Deo Patre, quam in Xpisto et custodiri voluit et iussit. Ipsi honor et gloria in saecula saeculorum. Amen.

1 moreretur] *B F*² mori... *F*. — 1 praedictu *** cem *F*. — 1 expectatum] expec. *F*. — 2 spem impletum per] *** *F*. — 2 * postolicam *F*. — 3 euangelicam] * *F*. — 4 ordinatum] * *F*. — 4 futuram] *B F*² ...rum *F*. — 4 cum omni religione] *** legione *F*. — 5 quippe cum] ** *F*. — 5 dicat] ducat *F*. — 5-6 Domini est] est domini *F*. — 6 est passio Domini] *** *F*. — 7 prostratus est] p ** *F*. — 7 triumphus hoc] trium ** *F*. — 8 inquam] *B F*² inqua *F*. — 8 ac] *F*² hac *F* hoc *B*. — 8 sacramentum] * *F*. — 9 qu *** cidit *F*. — 9 sed] et *F*². — 10 solis aestu cl. resurgendo] sole ||||| clari ** do *F*. — 11 horruit quoj ** *F*. — 11 Xpisto] *add.* nobis *F*². — 11-12 tantij] * *F*. — 12 observa ** lebrat *F*. — 15 propag * *F*. — 15 perpetuam] ...um *F*. — 16 ordinationem] observationem *F*². — 17 custodiri] ...re *F*. — 17 iussit] *Sequitur doxologia*: Ipsi honor et gloria in saecula saeculorum. Amen. *B F*.

[X]

Et locutus est Dominus ad Moysen dicens: Loquere ad Aaron et ad filios eius: Homo quicumque offert, secundum omnem promissionem quam et secundum omnem electionem suam, sacrificium salutare Domino ¹.

5

Scio quidem, dilectissimi fratres, saepenumero de hoc Leviticorum libro me tractasse, et arduas pene et inextricabiles quaestiones, et potui et, puto, ut debui, caritati vestrae disseruisse. Sed et nunc lectio ista quae recitata est tam multas habet quaestiones, tam implicitas obscuritates, ut vix acies mentis in rerum secreta dimergi queat, et vix intueri et prospicere verborum altitudines possit cavillationesque dictionum advertere: ita enim singula quaeque allegoriae integumentis obvoluta sunt, ita aenigmatum nubilo obscurata ut intelligi explicarique vix possint. Attamen ego non ingenii mei, sed divinae pollicitationis fiducia fretus, qua dicit: *Petite et accipietis, pulsate et aperietur vobis; quaerite et invenietis: omni enim petenti da-*

15

1 LEV. XXII, 17-21.

2 Et] t B, *initiali littera praetermissa ut sup. Praemittit F* ** IBRO LEVICUM *uncial. rubr.* — 2 Et l. est Dominus] **** nus F. — 2-3 ad A. et dices] *** es F. — 3 secundum o. promissionem] *** essionem F. — 4 electionem am] ** F. — 4-5 Domino] B F² dominum F. — 6 quidem d. fratres] *** F. — 6 saepenumero] sepe me F² *in ras.* — 7 libro m. tr.] *** F. — 7 pene et] ne F peneque F². — 7 inextricabiles] B F² ...lis F. — 7-8 ques *** et F. — 8 disseruisse] dis * F. — 9 lectio + ista F. — 9 tam multas] ** F. — 10 obscuritates] obs * F. — 10 acies] acias F (aciaes F²). — 10 in] om. F. — 10-11 dimergi q. et vix] dime **** F. — 11 prospicere] praespicere F perspicere F². — 11 alti * sset F. — 11-12 cavillationes] F² cabill. B capill. F. — 12 advertere]] ad * F quaeque] B F² quoque F. — 12 allegoriae] allig. F. — 13 integumentis] luta F. — 13 aenigmatum] engnim. F. — 13 obscurata] obs * F. — 14 queant — 14 Attamen ego non] At *** F. — 15 divinae] ...ni F. — 15 pollicis * nis — 15-16 accipietis + pulsate et aperietur vobis: quaerite et in * ietis F.

bitur et pulsanti aperietur, et qui quaerit inveniet ¹, et, Nihil obscurum quod non manifestetur et tectum quod non reveletur ², audeo per Dominum de hac ipsa lectione facere sermonem, ut quod in aditu secretiori videtur esse reconditum, in lucem cognitionis possit aperiri palamque proferri.

Ait enim: *Homo quicumque offert hostiam voti sui Domino, secundum omnem promissionem suam et secundum omnem electionem suam sacrificium salutare Domino in diebus sollemnibus vestris, de armentis aut de ovibus vestris sine macula erit acceptum. Non caecum, aut conlisum, aut abscisa lingua, aut vermigerantem, aut scabiosum, aut impetigines habentem, aut curtum aure aut cauda, aut castratum, aut extractum de manu alienigenae, non offeretis Deo vestro ab omnibus Quoniam vulnera sunt in eis, non erunt accepta vobis.*

Primo in loco quaerendum est, dilectissimi fratres, quid sit hostia, ut cum de qualitate vocabuli constiterit, tunc etiam significatio nes praeceptorum possimus ostendere. Hostia itaque oblatio est sacrificii, cum Deo munus offertur ut propitiata divinitate hostis diabolus avertatur:—‘hostia’ enim ab [h]ostando diabolo et propitiando

1 MAT. VII, 78.

2 MAT. X, 26.

1 et pulsanti] * pulsate et *F*. — 1 aperietur] *add. vobis F*. — 1 et qui q. inveniet] querite et invenietis *F*. — 1 inveniet] *BF invenit F²*. — 2 per *BF² per F*. — 3 quod] inq̄d *F*. — 3 aditu] adito *F* abdito *F²*. — 6 Ait enim] ** *F*. — 6 offert] *BF² offret F*. — 6-7 vo **** omnem *F*. — 7 et *** cionem *F*. — 8 salutare *D*, in diebus] salu **** *F*. — 8 sollemnibus] *BF² sollemnis F*. — 9 ovibus vestris sine] *** *F*. — 9-10 caecum, aut conlisum] ce *** *F*. — 10 abscisa] abas ///cisa *F*. — 10 ver *** biosum *F*. — 11 impetigines] *F* inpetig. *B* *ita subinde*. — 11 aut curtum aure aut cauda] ne ** aut curtum *F*. — 11 aut] *ve et B* (et *eras. F²*). — 12 alienigenae non] alienige ** *F*. — 12 offeretis * ras *F*. — 13 vulnera] vita *F*. — 13 erunt] * *F*. — 13 vobis] *F* Domino *B*; Nobis *F²*. — 14 quarendum est] quer *** *F*. — 15 qualita ** li *F*. — 15-16 significatio. sign * *F*. — 16 possimus] *BF² possumus F*. — 16 Hostia] * *F*. — 17 cum] quo *F*. — 17 offertur] * tur *F*. — 17 propitiata] *conieci*, pro peccata *B* propagata *F* peccata *F²*. — 17 hostis] *F*, *om. B Praemisit F² super peccatis vestris*. — 17-18 diabolus] di * *F*. — 18 avertatur] *add. BF* Hostia enim ab hostando (*BF² ostando F*) diabolo et (* *F*) propitiando (* *piciando F*) deo (*BF* deum *F²*) nomen accepit.

Deo, nomen accepit. Obstare autem non cessat diabolus, et conserva-
 ri anima non potest nisi hostia laudis Deo fuerit oblata.— Unusquis-
 que enim, prout habet aut potest, prout mens credentium sufficit,
 debet devotionis suae munus offerre. Et ideo ait: *Homo quicumque*
offert hostiam voti sui Domino. Non quod Deus huiusmodi sacrificiis 5
 indigeat, cum omnia sua sint et totus sit plenus atque perfectus, si-
 cut scriptum est: *Quo mihi multitudinem sacrificiorum vestrorum,*
dicit Dominus? plenus sum, holocausta arietum et adipem taurorum et
hircorum nolo ¹: sed ut homo per obsequium legis Deum sibi propi-
 tium faciat et favore Dei ab hoste diabolo liberetur. Denique et Iob 10
 secundum numerum filiorum suorum, ut a peccato mundarentur,
 hostias Domino oferebat. Sed nunc non eas hostias Deus quaerit
 quales tunc ex inlationibus pecudum cruenta praebantur, sed men-
 tem et conversationem nostram, et cor circa Dei timorem humilia-
 tum desiderat, sicut scriptum est: *Sacrificium Deo spiritus contribu-* 15
latus, cor contritum et humiliatum Deus non spernit ². Est enim sacri-
 ficium quod in martyrii devotione immolatur, sicut scriptum est: *Et*
erit cum vos interfecerint, hostiam Deo offerent ³. Est sacrificium vir-
 ginitatis, cum quis totum se corpore et spiritu Deo servire devoverit.
 Est et sacrificium eleemosynae, cum unusquisque prona animi volun-

1 Es. I, 11.

2 Ps. L, 19.

2 IOHA. XVI, 2.

1 obstare] hostari *F*. — 1 non c. d.] *** *F*. — 1-2 conservari anima] *B F*
 exacerbare animam *F* ² *in ras.* — 2 laudis] * *F*. — 2 oblata] inlata *F* illata *F* ². —
 4 offerre] *B F* ² offerre *F*. — 5 offert] *B F* ² *om. F.* — 5 voti] votis *F*. —
 6 omnia s. sint] *** *F*. — 6 atque] *B F* ² aequae *F*. — 6-7 perfec] *** *Quo F.* —
 7 sacr. vestrorum] ** rorum *F*. — 8 hol. arietum] ** etum *F*. — 8 adipem]
B F ² adipe *F*. — 9 hir] *** ut *F*. — 9 per] *B F* ² pro *F*. — 9-10 sibi pr. faciat]
 *** ciat *F*. — 10 hoste + diabo] * *F*. — 10 liberetur] * *F*. — 11 fil. suorum] **
 rum *F*. — 12 hostias domino] ** *F*. — 12 hos] *** erit *F*. — 13 inlationibus]
F illa. *B F* ². — 13 pecundum] * *F*. — 13 cruenta] *F* cruentis *in ras.* *F* ². —
 13 praebantur] offerebantur *F* ² *in ras.* — 13-14 men] *** versacionem *F*. —
 14 nostram] vestram *F* veram *F* ². — 14 Dei timorem] ** orem *F*. — 15 scrip-
 tum] * *F*. — 16 cor contritum] ** utritum *F*. — 16-18 Est enim — offerent] *F om.*
B. — 16 enim] restitui e] * *F*. — 18 interfecerint] scripsi, interfecerint *F*. —
 18 offerent] conieci, offeretis *F* ² *in ras.* — 19 quis] *om. F.* — 20 eleemosynae]
 scripsi, elemosi. *B* elimosi. *F* et subinde. — 20 voluntate] *B F* ² volumpate *F*.

tate, prout habet, pauperibus tribuit, sicut scriptum est: *Date eleemosynam, et ecce sunt omnia munda vobis*¹. Est et sacrificium continentiae, qui castos deligit Deus. Est et sacrificium salutare [habere uxores tamquam non habentes] quia: *Felices, inquit, puro corde; ipsi enim Deum videbunt*². Est et sacrificium timoris Dei et bonae credulitatis. Denique et beatus apostolus Paulus conversationem sanctorum hostiam vivam Deo placentem appellavit dicens: *Exhibete corpora vestra <ut> hostiam vivam placentem Deo, rationabile obsequium vestrum*³. Sed et sanctissimus Barnabas: *Per ipsum offerimus, inquit, Deo laudis hostiam labiorum confitentium nomini eius*⁴. Sic ergo corpora nostra hostiam Deo placentem offerimus, cum in omni sanctitate et pudicitia, innocentia, fide et religione Deo servimus. Denique et templum Dei dicimur, sicut Apostolus ait: *Templum Dei vos estis, et spiritus Dei in vobis inhabitat*⁵. In hoc etenim templo sacrificia pura, munda libamina bonae conversationis, hostiam Deo placentem in odorem suavitatis, Deo exhibemus, sicut apostolus ait: *Bonus odor Xpisti nos sumus*⁶. Diximus enim, martyrium hostiam vivam esse placentem Deo, sed virginitatem sacrificium mundum esse. Continentia vero rationabile ministerium est, et oratio de corde puro accepta est Deo. Denique orationes sanctorum velut thymiamata per manum angeli

1 LUC. XI, 41.
5 I COR. III, 16.

2 MAT. V, 8.
6 II COR. II, 15.

3 ROM. XII, 1.

4 HEB. XIII, 15.

1 sicut] *om. F.* — 3 salutare] *add. B F* habentes (habere) (*praemisit ut F²*) uxores (*add. sin F²*) tamqua non habentes (tamq *** *F*). — 4 quia] *B F²* que *F*. — 4-5 corde i. e. Deum] **** *F*. — 5 sacri **** bono (*pro* bonae) *F*. — 6 et b. apost.] *** *F*. — 6-7 sanctorum h. v. Deo] *sco* **** *F*. — 7 dicens Exhibete] dice * *F* et *add. inquit.* — 8 vivam placentem] ** centem *F*. — 8-9 obsequium vestrum Sed] mis *** *F*. — 9 offerimus inquit] of ** quid. — 10 11 corpora nostra] corpo ** *F*. — 11 placentem] viventem et benepla ** ferimus *F*. — 11 cum] *add. Deo F².* — 11-12 pudicitia] *scripsi*, pudicia *B p* * *F*. — 12 Deo servimus] se ** *F*. — 13 apostolus] * *F*. — 14 in vobis] ** *F*. — 14 pura] * *F*. — 15 h * tium *F*. — 15 Deo] * *F*. — 16-17 Xpti + nos *F*. — 17 Diximus + enim *F*. — 17 vivam] vivivam *F*. — 18 sed + et *B*. — 19 rationabile] *F²* ratione *F* rationis *B*. — 19 ministerium] *F²* mysterium *B* misterium *F*. — 19 est] *ante* mysterium *B*. — 19 et] *supplevit F².* — 19 Deo] domino *F*. — 20 Denique orationes] ** *F*. — 20 thymiamata] *scripsi*, thymiamatha *B* time * *F* thimi * *F²*. — 20 per manum] ** *F*. — 20 angeli] * eli *F om. B*.

Domino offeruntur, sicut in Apocalypsi¹ est recognoscere. Et de viva hostia dicitur, quia bona conversatio sanctorum speciem mortis, idest signum peccati, in se non habet, dicente Apostolo: *Aculeus mortis peccatum*², et: *Per peccatum mors venit*³. Per hoc enim ille hostiam vivam Deo exhibet, qui sine peccato vitam agens speciem 5 mortis amisit. Ceterum si quis dicat se virginitatem Deo hostiam obtulisse et virgo non sit, Deum fallere non potest, vel si quis continentiam professus incontinenter vivat, aut eleemosynas faciens aliena fraudetur, aut in aliorum gaudium vertat unde alios videtur fecisse lugere, hoc subdoli est potius quam fidelis non propria sed aliena 10 conferre: istae sunt species mortis. Et ideo conversatio talis hostia viva dici non potest, quae in se opera mortis male vivendo suscepit. Hostia ergo viva caritas est de corde puro et conscientia non ficta. Hostia viva est fides sine maculatione. Hostia viva est lingua sine dolo. Hostia viva est eleemosyna sine fraude. Hostia viva est oculus 15 sine scandalo. Hostia viva est religiosa vita, fides pura, anima sincera. Et ideo rationabile ministerium nostrum, idest conversationem sanctam, hostiam vivam placentem Deo Scriptura nominavit.

Sed quia lex imaginaria quae spiritaliter gerenda erant prius pro tempore carnaliter observari praecepit, ut pro carnalibus spiritalia, 20 pro terrenis caelestia, pro visibilibus invisibilia monstrarentur, proin-

1 Ap. VIII, 3.

2 I Cor. XV, 56.

4 Rom. V, 12.

1 in A. est] *** F. — 1 recognoscere F. — 2 viva hostia * F. — 2 dicitur] * F. — 2 speciem mortis] ** F. — 3 signum] B F² signi F. — 3 in **** icente F. — 4 Per hoc enim] *** F. — 5 vivam] F om. B. — 5 qui sine peccato] *** cato F. — 5 vitam] om. F, *supplevit* legem legem F². — 6 amisit] * F. — 6 virg. Deo] virginita] ** F. — 7 obtulisse] optulisse F. — 7 Deum fallere] ** lare F. — 7-8 conti ** fessus F. — 9 alio ** dia F. — 9-10 fe ** gere F. — 10 fidelis] * is F. — 11 istae sunt] ** unt F. — 12 suscepit] receperit F receipt F². — 14 sine scandalo] ** F. — 16 vita f. p. anima] **** ma F. — 17 ratio. minis.] racion ** F. — 17 est] *add.* minis B. — 18 sanctam hostiam] ** F. — 18 scriptura nominavit] scriptu ** F. — 19 quae sp. gerenda] q *** da F. — 20 carnaliter observari] c *** ri F. — 20 pro] per F². — 20 carnalibus] ...lia F. — 20-21 spiritalia pro terrenis] spirita *** F. — 21 pro] per F². — 21 visibilibus] ...lia F. — 21 monstrarentur] mon * F.

de pecorum species quas nominavi retractare debemus. *Non offeres*, inquit, *hostiam caecam*: verum est hoc, dilectissimi fratres, quia caecus animus, cum nec Deum videt nec opera eius facit, sacrificium Domino non potest dici. Multi etenim sunt qui volunt ad praesens
 5 hominibus placere: execrantur quidem opera peccati, et nihilominus eadem agunt quae in aliis reprehendunt, obcaecatam habentes cor, nescientes quia in quo alium iudicant semetipsos condemnant eadem faciendo. Et ideo isti caeci dicuntur et merito a sacrificio Dei reprobantur.

10 Sed adhuc adiecit: *Abstractum*, inquit, *aut linguam habens amputatam*. Abstractus ille est qui quamvis crediderit Xpisto et per sacramentum baptismatis dominico adhaeserit corpori, sicut Apostolus ait: *Quotquot in Xpisto baptizati estis Xpistum induistis* ¹, nihilominus si appetitor sit avaritiae, quae radix est omnium malorum,
 15 appetitor saecularium administrationum, appetitor vitiorum et publicarum potestatum, vivens luxuriose sine respectu religionis, hic abstractus a Xpisto per malam conversationem merito dicitur; et non solum abstractus, verum etiam, sicut in hoc loco scriptum est, et conlisus nuncupatur: sic enim ait: *Neque abstractum, neque con-*
 20 *sum*. Revolutus etenim de religione ad saeculum conlisus in terra

1 GAL. III, 27.

1 nomi ** tare *F*. — 1 offers] ...ras *F*. — 2 inquit] in *F*. — 2 hostiam caecam] hos ** *F*. — 3 animus c. nec] an *** *F*. — 3 videt] iudex *F*. — 3-4 sacrifici *** potest *F*. — 4 dici *F* offerre *B*. — 4 volunt ad praesens] v *** *F*. — 5 hominibus] omnibus *F*. — 5 quidem] *F* quaedam *B*. — 5 op ** ti *F*. — 6 quae *** praehendunt *F*. — 6 obcaecatam] obsecratum *F*. — 7 nescientes] * tes *F*. — 7 quia] *B F*² que *F*. — 7 condemnant] *scripsi*, condemnant *B** nant *F*. — 8 dicuntur] * tur *F*. — 9 Dei] domini *F*. — 10-11 linguam h. a.] lingua amputata *F*² (*ex* quam ...tam). — 11 quamvis] * vis *F*. — 12 corpori] *om*. *F*. — 13 Quotquot] *B F*² Quocquod *F*. — 13-14 nihi. si app.] *** itor *F* — 14 est o. malorum] *** *F*. — 15 saecularium] *B F*² saeculari *F*. — 15 adminis ** tor *F*. — 16 potestatum vivens] ** ns *F*. — 16-17 religionis h. abstractus] re *** ctus *F*. — 17 conversacio *** tur *F*. — 17-18 et sed *F*. — 18 verum etiam] ** *F*. — 19 conlisus nuncupatur] ** upatur *F*. — 19 abstractum neque] abs ** *F*. — 20 etenim] *B F* enim *F*². — 20 religione ad] re ** *F*. — 20 conlisus] *B F*² ...sum *F*.

est, dum terrena sapit et terrenis actibus incubat; de caelo in terram ruit, ac proinde conlisus atque vexatus est. Et ideo sicut pecus aut per furtum abstractum et conlisum et vexatum sacrificio tunc offerri non poterat, ita et eorum conversatio, si aut vitio saeculi aut iniquitate diaboli a Xpisto abstracta et in terra conlisa et vitii carnalibus convexata fuerit, in sacrificio Dei deputari non potest.

Sed adhuc adiecit: *Et linguam habens amputatam*. Amputatam linguam habet is qui Deum suum non confitetur et praedicat, qui divinam legem non meditatur, sicut scriptum est de beato viro: *Et in lege eius meditabitur die ac nocte*¹. Certe ille vel maxime amputatam linguam habet, qui tempore persecutionis, dum aut fetorem carceris aut supplicia aut postremo ipsam mortem timet, Deum suum non confitetur et laudat. Et ideo huiusmodi qui amputatam linguam habere dicuntur, dum Deum suum non confitentur, a divino sacrificio reprobantur.

Sed *neque vermigerantem*. Vermigerans dicitur cuius per membra corporis culpa pruriginis cursus habet. Hi ergo vermes inmundi sunt spiritus, qui se plerumque in corporibus hominum inserunt et pruriginem libidinis atque variarum concupiscentiarum excitant; et immittunt pruriginem quoque avaritiae, pruriginem impudicitiae et

1 Ps. I, 2.

1 terrena sapit] ter ** F'. — 1 actibus] B F² accibus F'. — 1-2 in terram] ** F'. — 2 atque] et F'. — 3 fur ** actum F'. — 4 tunc offerri] ** ferri F'. — 4 conver ** aut F'. — 4 vitio] vitium F². — 5 iniquitate] iniquitas F'. — 5 abstracta] * F'. — 5 conlisa] conlisis F'. — 6 convexata] * F'. — 7 adiecit] B F² abiecit F'. — 7 Et] Set F Non F². — 7 habens] om. F'. — 7 amputatam] add. non offerre F et transv. pen. delevit F². — 8 habet is] B F² habetis F'. — 10 ille] F om. B. — 12 carceris a suppl.] carcer *** F'. — 12 ipsam] dum F'. — 12 mortem timet] mor ** F'. — 12 Deum] dominum F'. — 13 et laudat et ideo] **** F'. — 13-14 amputat *** re F'. — 14 confitentur] * F'. — 15 reprobatur. Sed] repr ** F'. — 16 vermigerantem F vermigerans B F². — 16 Vermigerans] * F'. — 17 corporis culpa] cor ** F'. — 17 prurig.] F prorig, B et ita deinde. — 17 Hij Hii F'. — 17 ergo vermes] ** F'. — 18 plerumq *** ribus F'. — 19 pruri ** nis F'. — 19 concupiscentia ** et F'. — 20 prurigiem] pruritum F² in ras. — 20 quoque] B F expunxit F². — 20 pruriginem] I^o supplevi. — 20 impud.] * pudicitiae F'.

pruriginem omnium carnalium cupiditatum, nec sinunt corpus vel animam quietam in sanctitate et bonitate durare, sed corrumpunt omnia et usque ad putredinem adulterii producunt. Et ideo hi vermes, idest immundi spiritus, sollicitatores et corruptores animarum et corporum, primum sale verbi caelestis eiecti sunt, ut corpus, divinae sapientiae sale salitum, ad sanctitatem debitam revocarent, sicut discipulis suis Dominus ait: *Vos estis sal terrae*¹, ut caro hominis iam non esset terra vermigerans, sed sapiens sal peccati vermem occidens.

Sed *neque scabiem*, inquit, *agrestem habentem*. Quae sit autem
 10 *agrestis scabies* diligentius debemus advertere. Agrum etenim saeculum esse, Dominus in parabola sua posuit dicens: *Domine, tu bonum semen seminasti in agro tuo, unde hic zizania?*² et postea in exsolutione parabolae: *Ager*, inquit, *saeculum est*³, et rursum: *Simile est*, inquit, *regnum caelorum thesauro in agro abscondito*⁴, ut per agrum
 15 *saeculum* indicaret, per thesaurum legem in qua Xpistus absconsus est. Cum igitur iam probatum sit agrum saeculum intellegi oportere, videndum est quae sit ista scabies agrestis. Nulli dubium, dilectissimi fratres, scabiem pro peccato nominari solere, sicut et lili-um quod in eodem agro inimicus seminavit. Sed quare *agrestem*
 20 *dixerit* videamus: *Neque*, inquit, *scabiem agrestem habentem*. Pecca-

1 MAT. V, 13.

2 MAT. XIII, 27.

3 Id. 38.

4 Id. 44.

1 pruriginem] 2° pruritus F (pru... F²). — 1 carnal ** ditatum F. — 1 nec] qui praemisit F². — 1 sinunt] sinit F. — 1-2 animam quietam] anim ** F. — 2 corrumpunt] car ** pit F. — 3 adulterii producit] ad alt ** ducit F. — 4-5 ani * rum F. — 5 caelestis] * tis F. — 5 eiecti] B F² electi F. — 5-6 sapientiae] sapi * F. — 6 revocarent] revoc * F. — 7 sal] * F. — 8 vermem occidens] ** F et add. ac proinde vermigerantem *** continencia (...am F²) carnis que in-mun *** uc avida semper efficitur (uc-efficitur F² in ras.) — 9 scabiem inquit] ** F. — 9 sit] B F² si F. — 10 agrestis scabies] ** F. — 10-11 Agrum e. saeculum] *** F. — 11 parabolis suis] B. — 11 posuit d. Domine] po *** ne F. — 12 tuo unde hic] ** sic tanta F. — 12-13 exsolutione] * F. — 13 saeculum] mundus F² in ras. — 13 rursum] * F. — 13-14 inquit] om. F. — 14 thesauro] tes. F. — 14 in a. absconso B. — 15 saeculum] scm F. — 15 per thesaurum] ** F. — 16 igitur iam] ** m F. — 16 intellegi] F intelli. B. — 16-17 oportet] ** endum F. — 17 dubium] * F. — 18 scabiem] scabia F scabiem F². — 18 solere sicut] ** F. — 19 semi * t F. — 20 Neque] * F.

tum etenim carnis in saeculo generatur. Proinde cum scabiem agrestem nominat, gentilium peccata denotat, idest idolatriam, incestum, adulterium, homicidium, concubitum masculorum ac molles viros qui omnem modum delinquendi excedunt, et non partem corporis sed totum corpus inficiunt. Qua de re, dilectissimi, saecularia 5 ista et turpissima vitia carnis scabiem agrestem nominavit, idest saecularem, ut sicut pecus scabidum a sacrificio prohibetur, ita et quicumque homo ex corpore ecclesiastico, si haec crimina habuerit, a sacrificio Domini reprobatur. Plerumque etenim huiusmodi contagia Xpistianorum se corporibus interserunt. Et ideo a sacrificio, ut iam 10 dixi, Domini, reprobantur.

Sed adhuc adicitur: *Neque impetiginem, inquit, habentem.* Aliud est impetigo, aliud scabies agrestis. Sed iam scabiem agrestem dixi gentilium esse peccata, qui peccandi modum excedunt. Impetigo autem haereticorum collectio est, quae frequenter se in Ecclesiae 15 corpus inmergit. Ut enim impetigo circulum rutundum et liquidum facit, ita et haeretici collectiones simul et inlicitas et rotundas faciunt, hoc est, semper discentes et numquam ad scientiam veritatis pervenientes, infinitis quaestionibus volvuntur. Unde et beatus apostolus Paulus ¹ infinitas quaestiones et genealogias quae sine fine 20

1 Tr. III, 9.

1 etenim] * im *F*. — 1 scabiem * iem *F*. — 2 nominat gentilium *B*, nomina gentilicia *F* nominat gentilia *F*². — 2 pecca ** enolat *F*. — 2 idolatriam *scripsit W*, idolatriam *B F*. — 2-3 incestum] *B F*² incertum *F*. — 3 homicidium] * cidium *F*. — 3-4 viros qui] * osque *F*. — 4 omnem] omnia *F*. — Qua de re] Quare *F*. — 6 scabiem agrestem] ** tem *F*. — 6 nominavit *om*, *F nisi in lacuna praecedente posuerit*. — 7 sicut p. s. a. sacrificio] ***** crificio *F*. — 7-8 et quicumque h. ex c.] ***** pore *F*. — 8-9 crimina h. a. sacrificio] ***** ficio *F*. — 9 Dei *B*, domini *F*. — 9 Plerumq. e. huiusmodi] p **** di *F*. — 10 se c. interserunt] *** *F*. — 10 a] *om*, *F in F*². — 11 dixi *D. r.* — 12 Sed] ***** *F*. — 12 adiecit *B*, adicitur *F*. — 12 inquit habentem] ** tem *F*. — 13 aliud s. agrestis] aliú *** *F*. — 13-14 diximus g. esse *B*, dixi *** *F*. — 14 qui] que *F*. — 14-15 ex ** go *F*. — 15 frequenter se] *** *F*. — 16 inmergit *F*. — 16 im ** lum *F*. — 17 ita et haeretici] it *** *F*. — 17 inlicitas] *F illic. B F*². — 17-18 ro ** unt *F*. — 18 numquam] *F nunquam B*. — 18 ad scientiam] ** ciam *F*. — 19 infinitis] infeniti *F*. — 19 questionibus] qu * *F*. — 20 Paulus infinitas] ** finitas *F*. — 20 sine fine] ** ne *F*.

sunt prohibet. Haec est ergo rotunda collectio haereticorum quam impetiginem vocat, quae semper in quaestionibus volvitur et finem non habet resistendi. Omnis enim rotunditas ubi finem habeat nescit, quia semper volvitur et ubi finierit incipit. Quae licet de corpore sit, tamen corpus non est, sed est macula corpori. Unde beatus Iohannes apostolus de huiusmodi haereticis sic ait: *Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis; si enim ex nobis fuissent, nobiscum utique permansissent* ¹. Proinde cum divina scriptura hostiam quae impetiginem habuerit reprobatur, haereticorum utique doctrinam execratur.

10 Sed *nec hostiam, inquit, amputatam [aurem habentem] in sacrificio offeres*. Quid putatis, fratres, [hostiam habentem] aurem amputatam intellegi oportere, nisi eum hominem qui habet quidem aures ad audiendum verbum Dei, sed non facit quod iubetur? Unde et beatus Apostolus ² duo ista genera hominum accusat, unum quod euange-

15 lio non credit, aliud quod non obaudit. Ita et hic quidem aures audiendi ut credat, sed faciendi non habet voluntatem, et ideo auris amputata dicitur, non quae non fuerit, sed quae videatur abscisa. Hi sunt utique qui audiunt quidem euangelium Xpisti, sed auditum ipsum amputant dum iussa facere contemnunt. Unde et beatus apostolus Paulus ³ non auditores legis, sed factores apud Deum iustifica-

20

1 I IOHA. II, 19.

2 ROM. X, 16.

3 ROM. II, 13.

1 Haec] *F* Hoc *B*. — 1 ergo] *B F*² *om. F.* — 1 e * corum *F.* — 2 in quaestionibus] ** tionibus *F.* — 2 volvitur] *B* iuolv. *B*². — 3-4 nescit] nescitur *F*². — 5 corpus n. e. s. est macula] ***** cula *F.* — 5 corpori] ...ris *F*². — 5-6 beatus I. a. de] **** *F.* — 6 ait E. n. exierunt] **** runt *F.* — 7 erant] fuerunt *F.* — 7 nobis si e. ex nobis fuissent] no *** ssent nobis *F.* — 7-8 permansissent] * *F.* — 8-9 scrip **** ginem *F.* — 9 habuerit] *F om. B.* — 9 ere (*pro haere*) *** trinam *F et add.* adulteram. — 10 Sed n. h. inquit] **** id *F.* — 10 aurem habentem] *om. F.* — 11 offeres q. putatis] *** utatis *F.* — 11 hostiam habentem] *om. F.* — 12 intellegi oportere] ** re *F.* — 12 quidem aures ad] *** d *F.* — 13 fa *** ur *F.* — 14 ista genera] ** *F.* — 15 non credit] ** redidit *F.* — 15 alterum *B.* — 15 hic quidem] ** *F.* — 16 fa *** abet *F.* — 16 auris] *B F*² aures. — 17 amputata] am * *F.* — 17 non quae] *B F*² neque *F.* — 17 videatur] videtur *F*² abscisa] * *F.* — 18 Hi] *F*² Hii *B F.* — 18 quidem] quid est *F.* — 18 euangelium] * *F.* — 19 amputant dum] *F* amputandum *B.* — 19 iusa] * *F.* — 19 contemnunt *F.*, contempnunt *B.* — 19-20 Paulus apostolus *B.*, * s Paulus *F.*

ri dicit. Ac pro hoc iam planum vobis esse debet, quia, cum lex imaginaria hostiam amputatam aurem habentem a sacrificio reicit, non pecudis habitum, sed vitam eorum reprobatur, qui auditum sibi abscindunt non faciendo ea quae iussa sunt.

Sed *et hostiam*, inquit, *habentem caudam amputatam non offeres*. 5 Cauda est tutela quaedam animalibus, unde sibi muscas et tabanos et omnia adversa abigunt. Sed in comparatione harum rerum, quia non de pecoribus sed de hominibus lex sacra loquebatur, sicut et beatus Apostolus tractat: *Neque Deo cura est de bobus, sed pro nobis*, inquit, *hoc dixit* ¹, sic et hoc in loco non de cauda animalis, sed de conver- 10 satione hominis loquebatur. Quid enim muscas et tabanos intellegere debemus qui cauda abiguntur, nisi omnes daemones et erraticos spiritus aeris huius, qui plerumque non solum corpora sed et animas credentium vexant? Unde et beatus apostolus Paulus has muscas et tabanos, idest erraticos et volatiles aeris huius mundi spiritus, 15 meminit cum dicit: *Non est vobis certamen adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes huius mundi tenebrarum harum* ². Ergo omnia daemonia quae credentium corpora vel animas vexant cauda religionis abigi debent. Quid est enim cauda nisi gratia fidei?

1 I COR. X, 9-10.

2 EPH. VI, 12.

1 per *F*² vobis] *F* om. *B*. — 2 hostiam] om. *F*. — 2 sac. Dei coniecit *W*. rei *B*, om. *F*. — 3 pecudis] peccodis *F*. — 4 abscindunt] *correxi*, abscidunt *B* abscond **F*. — 4 non f. ea q. iussa] ***** sa *F*. — 5 hostiam-offeres] cauda inqu *** res *F*. — 6 quaedam a. unde] que *** *F*. — 6-7 et o. a. abigunt] ***** *F*. — 7 Sed] *add.* *F*² sicut alibi. — 7-8 harum r. q. non de] ***** *F*. — 8 hominibus I. s. loquebatur] **** *F*. — 9 tractat-bobus] ***** bus *F*. — 10 hoc dixit sic et] ***** *F*. — 10 in hoc *B*, hoc in *F*. — 10 non de] *B* *F*² unde *F*. — 10-11 anim ***** sacione *F*. — 11 Quid e. muscas] *** *F*. — 12 qui cauda] ** *F*. — 12 abiguntur] *F*² abiciuntur *B* *F*. — 12-13 erraticos s. aeris] *** *F*. — 13 corpora sed et] cor *** *F*. — 14 Unde et beatus] Un *** *F*. — 14 P. apostolus *B*, ap. Paulus *F*. — 15 idest erraticos] *** *F*. — 15 huius mundi *B* *F*, *eras.* *F*². — 15 spiritus] *F* om. *B*. — 16 meminit cum] ** *F*. — 16-17 carnem et sanguinem] *** guinem *F*. — 17 sed] *add.* et *F*. — 17 huius-harum] huius * eorum (harum *F*²) tenebrarum milicie (miliciam *F*²) sub (in *F*²) caelesti * *F*. — 18 Ergo omnia] ** *F* — 18 vel animas] ** *F*. — 19 cauda] *praemisit* de *F*. — 19 Quid] * *F*.

Quia sicut cauda in postremo corporis est, ita et postremis temporibus gratia fidei spiritalis est data. Et ut cauda muscae et tabani abiguntur, ita et spiritali gratia, quae novissimis temporibus creditibus attributa est, omnia ista erratica et per aera huius mundi volantia daemonia a fidelium corporibus atque animabus abiguntur. Non ergo inmerito per comparationem pecundum conversatio hominum monstrabatur, quia sicut animal quod caudam amputatam habet non potest sibi adversantia depellere, ita et homo qui chrisma spiritale postremis temporibus per fidem acceptum amiserit, non modo hostia esse potest, sed immundis et erraticis spiritibus obnoxius erit.

Et adiecit: *Neque castratum*, inquit, idest testibus amputatis, *neque evulsum, non offeres illa Domino*. Testes itaque amputati dicuntur hi qui, cum corpore masculi sint, vice tamen feminarum usum sui corporis praebent. Et ideo cum talem hostiam reprobat, deformatos in feminis viros damnat: eos proicit qui cum masculis coeunt. Unde Apostolus huiusmodi homines a regno Dei excludit dicens: *Neque molles neque masculorum concubitores regnum Dei videbunt* ¹.

Sed nec illud munus offerendum dicit quod ab extraneo fuerit abla-

1 I COR. VI, 10.

1 sicut enim B. — 1 cauda] in cau ** — 1 postremo] *scripsi, cod.* proximo. corporis] *correxi*, corpore *F.* — 2 spiritalis] *F om. B.* — 2 data] *conieci*, dicta *B* administrata *F² in ras.* — 2 ut] *add. a B.* — 2 muscae] *B F² muncce F.* — 2 et] *add. de F.* — 4 attributa e. o. i. erratica] ***** ratica *F.* — 4-5 mundi v. d. a] mun ***** *F.* — 5 animabus a. Non] *** on *F.* — 6 immerito] *B inm. F.* — 6 compara *** sacio *F.* — 7 monstrabatur q. sicut] monstraba *** *F.* — 7-8 amputatam h. n. potest] amputa ***** *F.* — 8 depellere i. et h. qui] depel ***** *F.* — 8 chrisma] *scripsi*, crisma *B* crismam *F.* — 9 temporibus p. f. acceptum] ***** ceptum *F* ...tam *B F².* — 9 nullo *B.* — 9-10 hostia] *correxi, ...am B h * F.* — 10 esse potest] ** otest *F.* — 10 spiritibus obnoxius] ** us *F.* — 11 castratum inquit] castra ** *F.* — 12 evulsum non] evul ** *F.* — 12 amputati] *correxi*, amputatus *B ampu e F.* — 13 hi] hii *F.* — 13 masculi sint] ** *F.* — 14 praebent et] ** *F.* — 14-15 reforma *** nis *F.* — 15 damnat] *F dampnat B, add. B* Avulsum autem quem alibi sublatum dicit, *eras, F.* — 15 eos] *add. ergo B.* — 15 coeunt] *add. B* quia sublatus cum masculis coit. — 15 Unde apostolus] ** *F.* — 16 a] *B F² et F.* — 16 dicens] * *F.* — 17 regnum] * um *F.* — 18 offeren * *F.* — 18 quod *B, add. ab F.*

um. Extraneus est qui extra fidem est et deificae diciplinæ alienus, quod est diabolus, sicut et Dominus de Antixpisto dicit: *Alius cum venerit ipsum recipietis* ¹. Et ideo alium, idest alienum a Deo dicit. Ac proinde cum ab extraneo, idest alieno, acceptum hostiam offerri prohibet, eum hominem reprobatur qui ab alienigena, idest diabolo, 5 alienitiae opera suscipiens, alienam voluntatem exercet. Qualis enim ostia huiusmodi Deo esse potest, qui non quae Dei sunt operatur? Et hoc est quod scriptura dicit de manu alienigenae acceptum Deo offerri non oportere. . .

Sed iam sufficit hucusque tractasse.

10

[X I]

Et locutus est Dominus ad Moysen dicens: Mitte viros qui considerent terram Chananaeorum quam ego do filiis Israel in possessionem, singulos, inquit, viros per tribus, per plebes paternas illorum ². Et requa.

15

Divinae leges quae non lapidibus inscriptae, sed pectoribus infusae sunt, non in robore vel aere incisae, sed in animo ac mente lo-

1 IOHA. V, 43.

2 NUM. XIII, 2-3.

1 est] 1° * F. — 1 est] 2° B F² om. F. — 2 antexpisto F. — 3 Et ideo] bis — 3 idest] om. F. — 3 alienum B, add. a deo F. — 3 dicit] significat F. — extraneo] extro F (extero F²). — 5 alienigena id e. d.] ****bulo F. — 6 suscipiens a. voluntatem] suscip *** F. — 7 hostia] F om. B. — 7 huiusmodi-qui] *** qui F. — 7 operatur] praemisit opera F. — 8 hoc e. q. scriptura] *** ra F. — 8 alienigenae a. Deo] alien *** F. — 9 oportere add. B F glossema quoniam vitia sunt in eis non erunt (v ***** F) accepta a vobis. — 10 sufficit *** se F. — *Explicit sine doxologia.* — 12 Et] t B initialis littera praetermissa de more. F vero sic: INCIPIT SEQ DE LIBRO * Et. — 12 dicens mitte] di * F. — 12 qui] B F² et F. — 13 Chan. q. ego] cana *** F. — 13 in poss.] om. B. — 14 singulos inquit] * F. — 14 per 2°] F et praemisit B et subinde. — 14 illorum. Et rel.] ill *** F. — 16 leges] B F² ...is F. — 16 inscriptae] ripsi, inscrip * F insertae B. — 16 sed pectoribus] ** ribus F. — 17 vel aere] ² aere F, omittit utrumque B — 17 incisae s. in animo] *** nimo F.

catae, habent aut moralia praecepta aut naturalia decreta, ex quibus
 quaedam sunt aperta atque perspicua, quaedam vero aenigmatica
 atque figurata et in mysteriorum arcano recondita, quae tamen spi-
 ritus summo studio pervestigando consequitur, sicut beatus Apосто-
 5 lus ait: *Spiritus omnia scrutatur, etiam altitudines Dei*¹. Denique
 haec lectio non solum rei gestae historiam indicat, sed et quae
 erant futura de Xpisto iam tunc imaginali praefiguratione monstra-
 bat. Sed quia vetera cum novis non tempore sed ratione concordant
 proinde nos, eadem ratione veteribus nova et novis vetera conferen-
 10 tes, duorum testamentorum unam causam et rationem per unum
 Dei Spiritum ostendimus. Unus est enim Deus et Sermo ipsius
 idest Dei filius, et unus Spiritus Sanctus, qui operatur omnia in om-
 nibus, qui et in lege typice et in apostolis locutus est manifeste, si-
 cut [ipse] Dominus ait: *Simile est regnum caelorum [homini]. patrifam-
 15 ilias, qui profert de thesauro suo nova et vetera*², idest legem et
 euangelium, quia et lex testimonium est euangelii, et euangelium
 complementum est legis. Sed quia sunt quaedam, ut dictum est, non
 solum rerum species, sed et providentiae imagines, quae fiunt et
 apparent dispositis temporibus novae et veteres, priscae et prae-
 20 sentes, rudes et antiquae, quae tamen, mutatis nominibus, causa et
 dignitate manente aut succedente, suum finem sine interitu acci-

1 I COR. II, 10.

2 MAT. XIII, 52.

1 moralia praec.] ** F. — 2 quaedam sunt aperta] sunt ** F. — 2 atque] I
 F² atque F. — 2-3 enigma *** rata F. — 3 recondita] r * F. — 4 investigan-
 do B provestig. F pervestig F². — 4 conseq.] * F. — 5 et ** tudinis F (...ne
 B F²). — 6 rei gestae] nacio * F. — 8 cum] F om. B. — 8 novis] F² nobis
 F. — 8 sed] non F. — 9 nova et n. vetera **** F. — 10 testa *** usam F.
 11 ostendimus U. est] *** st F. — 12 Dei f. et u. Spiritus] ***** F. — 12
 13 omnibus q. et in] ***** F. — 13-14 locu ** sicut F. — 14 ipse] om. F.
 14 regnum cael.] ** orum F. — 14 homini] om. F. — 15 pro *** suo F. —
 15-16 et euang. q. et lex] ***** F. — 17 complementum] * F. — 17 ut d
 est] *** F. — 18 provi ** nis F. — 19 apparent] B F² aparet F. — 19 dispo-
 si ** ribus F. — 19 veteres] B F² vetere F. — 19-20 praesentes rudes] prae *
 F. — 20 nomi ** sa F. — 21 succedente] suc * F. — 21 suum] conieci, si in B
 in F. — 21 sine] F sive B. — 21 interitu] scripsi, ...tum B F.

piunt, quia nos finem perfectionem rei non defectum accipimus, aut excipiunt secunda et prima conservant, omnia tamen habent causas, ordines et dispositiones suas. Denique haec lectio quid indicet, rogo, diligentius audite.

*Et locutus est, inquit, Dominus ad Moysen dicens: Mitte viros qui 5 considerent terram Chananaeorum, quam ergo do filiis Israel in possessionem, singulos viros per tribus, per plebes paternas illorum. Quos cum misisset, pervenerunt usque ad vallem Botryonis et inspexerunt illam, et absciderunt inde palmitem et botrum uvae cum eo, et sustulerunt illum botrum in phalanga, sed et granata, idest mala punica, et 10 ficum secum adtulerunt*¹, ut ex qualitate fructuum ubertatem terrae monstrarent. Cum ergo adtulissent, nihilominus perturbaverunt omnem plebem, dicentes: *Terra quam pertransivimus considerare, terra illa comedit habitantes in se, et est omnis populus quem vidimus viri inmanes. Sed et ibi gigantes vidimus, et fuimus ante illos sicut locustae. Quo audito omnis synagoga dedit vocem, et ploravit populus tota 15 nocte illa. Sed et murmuraverunt adversus Moysen et Aaron omnes filii Israel*². *Et dixerunt ad alterutrum: Faciamus nobis ducem, et revertamur in Aegyptum. Et procidit Moyses et Aaron in faciem ante conspectum omnis synagogae filiorum Israel. Ihesus autem filius 20*

1 NUM. XIII, 5.

2 Id. XIII, 33-XIV, 2.

1 quia nos] ** F. — 1 perfectionem] B F² profectionem F. — 1 accipimus] ac * F. — 2 conservant] con * F. — 3 et dispositiones] ** posiciones F. — 4 diligentius] ...ter F. — 5 qui] et F. — 6 considerent] ...ant F (aent F²). — 6 Chan.] can. F. — 7 illorum] F om. B. — 8 pervenerunt] add. F autem, quod transo. pen. delevit F². — 8-9 vallem b. et i. illam] va ***** F. — 9 palmitem et b. u. cum eo] p ***** F. — 10 in p. s. et granata] ***** nata F. — 10-11 punice ***** lerunt F. — 11 fructum u. terrae] fr *** F. — 12 att. nihilominus] ** ominus F. — 13 plebem dic.] ** F. — 13 terra] correxi, terram B F. — 13 considerare] * F. — 14 illa] que (est praemisit F²). — 14 comedit] commedet F (...it F²). — 14 habitantes in se et c. omnis] habitan ***** F. — 15 immanes s. et ibi] ***** F. — 15 ante i. sicut] *** F. — 16 omnis] B F² omnes F. — 16 syn. d. vocem] sin *** F. — 17 Sed et mur.] *** moraverunt F (mur. F²). — 17 Aaron omnes] ** F. — 18 Faciamus] * mus F. — 19 Aegyptum] egypt * F. — 19 faciem ante] facie ** F. — 20 conspectum] B F² ...tu F. — 20 filiorum Israel] filior ** F. — 20 Ihesus, hiesus B ihesus F.

Nave et Chaleph, duo isti ex duodecim illis qui consideraverant terram, considerunt vestimenta sua, et dixerunt ad omnem synagogam filiorum Israel: Terra quam consideravimus optima nimis est. Si elegerit nos Dominus, inducet nos in terram illam, et dabit nobis terram
*5 fluentem lac et mel. Sed vos a Domino nolite desertores fieri, et nolite timere populum terrae huius, quoniam devoratio est illis. Discessit enim tempus ab illis, Dominus autem in nobis est, nolite timere illos. Et cum vellet eos populus lapidare, tunc honor Dei apparuit in nube super tabernaculum testimonii, volens percutere et conterere omnem populum filiorum Israel*¹. Sed Moyses rogavit Dominum ut parceret eis. Cui Dominus respondit, quod in illam terram intraturi non essent omnes qui adversus Dominum murmuraverunt; sed filiis eorum, quos dixerunt in praedam inimicorum esse futuros, qui nesciebant bonum vel malum, *ipsis inquit, dabo terram illam*². *Et omnes qui*
*15 exacerbabant me non videbunt terram illam, praeter Ihesum Nave et Chaleph filium Ieffone, et pueros quos dixerunt in direptionem futuros inducam illos, et possidebunt terram de qua vos discessistis ab ea*³.

O gens semper incredula Iudaeorum, o natio, sicut David⁴ ait, prava et perversa, o semen malignum et filii scelesti qui dereliquis-

1 Num. XIV, 4-10.

2 Id. XIV, 24.

3 Id. 30-31.

4 Ps. LXXVII, 8.

1 Chaleb *scribendum*, caleph *B*, chaleph *F*. — 1 isti ex] i ** *F*. — 1 illis *om. B*. — 1 consideraverant] ...derant *F* (...derant *F*²). — 2 synagogam] *scripsi*, sinagogam *B F*² sigogam *F*. — 3 Terra] Terram *F*. — 3 optima] *scripsi*, optima *B F*. — 4-5 illam lac-et] ***** *F*. — 5 a Domino n. desertores] ***** *F*. — 6 ti ***** ius *F*. — 6 est i. D. enim ***** *F*. — 7 autem in n. e. nolite ***** *F*. — 7 illos] *B F*² illis *F*. — 8 eos populus lapidare] ***** ulus *F*. — 8 honor] timor *F*². — 8-9 appa ***** bernaculum *F*. — 9 vo ***** terrere *F*. — 10 filiorum I. Sed] *** et *F*. — 10-11 ut p. eis] *** *F*. — 11-12 illam t. intraturi n. essent] *** essent intraturi *F*. — 12 adversus Dominum] ** m *F*. — 13 quos dixerunt] * *F** — 13 futuros] facturus *F* (...ros *F*²). — 13 qui nesciebant] ** ant *F*. — 14 dabo terram] ** am *F*. — 15 exacerb] *B F*² exarcebant *F*. — 15 me *om. F*. — 15 videbunt] * *F*. — 15-16 et Chaleb] ** *F*. — 16 quos] cos *F*. — 16 dixerunt in] ** *F*. — 16 direptionem] ..ne *F*. — 16-17 futuros] *B F*² ...rus *F*. — 17 et p.] ** ssidebunt *F*. — 17 discessistis] discessis * *F*. — 18 O gens] *conieci*, O mens *B* Oiens *F*. — 18 Iudaeorum] *B om. B*. — 18 o natio] ** cio *F*. — 19 semen malignum et] *F om. B*. — 19 scelesti] *conieci*, celestis *F* scelestes *B F*².

tis Dominum et ad iracundiam concitastis sanctum Israhell! Itane exciderunt vobis tanta mirabilia divina quae iam saepenumero fueratis experti, ut tam cito desperaretis de potentia maiestatis Dei? Obliti enim estis tam saevos cruciatus decem plagarum, quibus propter vos Deus percusserat Pharaonem et omnem terram Aegypti, ut vos 5 sublimi dextera et excelso brachio liberaret. Cum itaque maiora iam mirabilia et tales tantasque virtutes Dei omnipotentis aliquoties vidisses, cur interveniente perfidia desperasti, ut expavesceres Amorraeum, ut male de Deo sentiret, dicens: *Faciamus nobis ducem, et revertamur in Aegyptum*, non credens Deum posse te in terram 10 repromissionis inducere?

Sed cum de perfidia Iudaeorum breviter dixerimus, superest ut prophetiae ordinem prosequamur. *Omnia enim*, inquit beatus Apostolus, *in figuram contingebant illis; scripta autem ad correptionem nostram in quos fines saeculorum sunt devenerunt*¹. Igitur si omnia 15 ista in figura fiebant, cuius rei haec figura fuerit videamus.

Missi sunt, inquit, speculatores in terram repromissionis, et inde adtulerunt botrum unum in phalanga, sed et mala punica, idest granata, necnon et ficum. Hi sunt magni et uberes fructus terrae illius quos pro summa admiratione populo adtulerunt. Quos cum vidisset 20

1 I Cor. X, 11.

1 concit.] provocastis *F*. — 1-2 exciderunt] *B F*² exce... *F*. — 2 vobis] *prae-*
misit a *F*². — 3 desperare is] disp. *F*. — 3 de p. m. Dei] **** *F*. — 4 saevos
c. decem] *** *F*. — 5 Deus percusserat] ** *F*. — 5 Pharaonem] far. *F* — 5-
6 Aegypti ut v. s.] **** limi *F*. — 6 brachio liberaret] ** *F*. — 7 iam. m. et t.
tantasque] ia ***** tasque *E*. — 7 virtutes] *B F*² ..tis *F*. — 7-8 aliquoties vi-
disses] ** ses *F*. — 8 desperasti ut] ** *F*. — 9 ut m. de Deo] **** *F*. — 9-
10 nobis d. et revertamur] **** vertamus *F*. — 10 Aegyptum] ...to *F*. — 10 cre-
dens D. p. te] crede **** *F*. — 11 repromissionis] ..nes *F*. — 12 Sed iam] **
F. — 12 cum] iam *B F*. — 12 dixerimus s. ut] dixeri *** *F*. — 13-14 Omn ***
beatus ap. *F*. — 14 c. illis] contin ** *F*. — 15 in q. fines] *** nes *F*. — 16 ista
in f.] *** *F*. — 16 quae huius rei *B*. — 16 videamus] * *F*. — 17 repromissio-
nis] * onis *F*. — 18 adtulerunt *F et subinde*. — 18 phalanga] fala * *F*. —
18 mala punica] ..lam ...cam *F* (...lum ..cum *F*²). — 18-19 granata] ...tam *F*. —
(...tum *F*²). — 19 necno *** cum *F*. — 19 Hi] *correxi*, Hii *B F*. — 19 terrae]
ter * *F*. — 20 pro] *B F*² per *F*. — 20 admiratione] *F ammi. B*. — 20 populo-
rum tulerunt *F*.

omnis Israel, adversus Dominum murmuraverunt, indignos se iudicantes bona terrae illius possidere. Sed qui sunt isti speculatores, vel quorum habuerint imaginem, diligentius debemus advertere. Ego itaque, dilectissimi fratres, quantum valeo interpretis fungi munere, speculatores istos non aliorum quam Scribarum et Pharisaeorum omniumque sacerdotum populi Israelis figuram habuisse intellego, quibus iussum fuerat per legem speculari et requirere adventum Xpisti, et ea quae in adventu ipsius magnalia erant futura, exinde fructus iustitiae sperare et consequi deberent. Terra autem re-
 5 missionis caro est Mariae virginis, quia caro terra scripturis divinis
 10 a Domino appellatur, sicut Dominus ad Adam ait: *Terra es, et in terram ibis* ¹. De qua terra quales fructus adtulerint, rogo, diligenter advertite.

Botrum, inquit, *in phalanga*, et *ficum*, et *mala punica*. Sed quis
 15 hic botrus de terra repromissionis est, nisi Xpistus de carne Virginis, quam terram repromissionis scriptura adpellat? Dixerat enim Deus: *Ecce virgo in utero accipiet* ². Denique ut ille botrus in phalanga allatus medius inter duos suspensus in ligno pendeat, ita et Xpistus inter duos populos, Iudaeorum scilicet et Xpistianorum, in crucis ligno

1 GEN. III, 19.

2 ES. VII, 14.

1 omnis] *B F*² ...es *F*. — 1 indignos] *B F*² ...us *F*. — 2 bona] *bonne F*. — 2 possidere] *add. eam F*². — 2 sint *B*. — 2 speculatores vel. q.] *** *F*. — 3 diligentius deb.] ** *F*. — 4 itaque] *delevit F*². — 4 dil. f. q. valeo] **** *aleo F*. — 5 speculatores i. non] *** *F*. — 5 aliorum] *aliis F*. — 5 scribis *F*. — 5-6 phari *** *acerdotibus F*. — 6 israelis *B F et subinde sed non constanter*. — 6 fig. habuisse] ** *F*. — 6-7 intellego] *F ... igo B F*². — 7 fuerat p. l. speculari.] **** *are F (ari F*²). — 7-8 adven *** *aque F*. — 8 adventu] *aventum F* (adventum *F*²). — 8 erant fut.] ** *F*. — 9 fructus] *correxi, ...um F ...u B*. — 9 spe *** *qui F*. — 9-10 r. caro est] *repromis *** F*. — 10 terra scripturis] ** *turis F*. — 11 sicut Domino] ** *F*. — 12 terram ibis D. q.] *terra **** F*. — 12-13 rogo dil.] *ro ** F*. — 13 attendite *B*. — 14 phalanga et ficum] *falan *** F*. — 14 mala punica] *ut supra*. — 14 quis] *si praemisit F (erasit F*²). — 15 de t. reprom.] *** *promissionis F*. — 15-16 virginis † quam terram repromissionis scriptura ap * *F*. — 17 Ecce] *Et praemisit F delevit F*². — 17 utero u * *F*. — 17 ut] *et F*. — 17 phal.] *fal. F et subinde*. — 17-18 allatus] * *us F*. — 18 pendeat] *in ligno * ndebat F*. — 18 licigno *F et subinde*.

spensus est. Et quia crux Xpisti, ut Apostolus dixit, *pereuntibus stultitia, salvis autem futuris virtus Dei est* ¹, proinde qui prior ibat daici populi figura erat, qui post se Xpistum propter incredulitatem suam relicturus erat: qui retro veniebat populi nostri imaginem indicabat, qui postea credens et Xpistum ante oculos habens semper eum quasi servus dominum et discipulus magistrum secuturus erat, sicut ipse Dominus in euangelio ait: *Qui meus vult esse discipulus tollat crucem suam et sequatur me* ². Haec itaque ratio, haec causa prophetiae fuit, dilectissimi fratres, ut in phalanga botrus afferretur: quae phalanga crucem Domini indicabat, botrus vero, ut iam dixi, Xpistum qui in cruce suspendendus erat. Duo quoque viri, quorum, ut dictum est, populorum figura fuit. Hic ergo botrus venerabili crucis ligno compressus nobis in se credentibus vinum sanguinis propinavit, unde beati apostoli et omnis credentium populus musto pleni sunt dicti ³.

Sed non solum botrum, verum et ficum secum adtulerunt. Quid item ficus significet breviter dico. Ficum itaque priscae legis imaginem habere ipse Dominus in euangelio manifestavit, dicens: *Quicum paterfamilias, inquit, plantavit vineam, et in vinea sua plantavit ficum* ⁴. Quis paterfamilias, nisi Deus qui familiae suae pater est? plantavit ergo vineam, idest populum, quia: *Vineam, inquit, ex Ae-*

1 I Cor. I, 18.

2 Mat. XVI, 24.

3 Act. II, 13.

4 Luc. XIII, 6.

1 quia B F² que F. — 2 stultitia] *add.* est F. — 2 salvis *correxi*, salus B — 3 figura-propter] figur ***** F. — 4 relicturus erat qui] *** F. — 5 nostri i. ind.] n *** F. — 5-6 ante o. h. semper] ***** F. — 6 eum] *add.* F in ipso crucis mis * — 6 quasi s. dominum] *** F. — 6-7 sec. erat sicut] set *** F. — 7 meus vult esse] *** F. — 8 me Haec itaque] *** F. — 9 causa] cause F. — 9 fuit d. f. ut in] fui ***** F. — 9-10 afferretur] B F² eretur F. — 10 phalanga crucem] fa ** F. — 10-11 ut iam dixi] *** F. — susp. e. Duo] suspenden *** F. — 12 est populorum] ** F. — 12 fuerunt] B, t F. — 13 venerabili] * F. — 13 compressus] conspersus F. — 13 in se] ** — 14 omnis] * F. — 15 musto] B F² multo F. — 16 verum] *delevit* F² — et ficum] *om.* F. — 16 attulerunt B *adtulle* * F. — 17 Ficum] * F. — 17 itaque] *delevit* F². — 18 in] * F. — 18 manifestavit] B F² ...bit F. — 19 inquit * nilias F. — 21 idest populum] F² ...lorum F *om.* B. — 21 ex A. t. eiecisti] * eicisti F.

gypto transtulisti, eiecisti gentes et plantasti eam ¹. Et utique populum, non vineam, ex Aegypto transtulerat, ut sciatis vineam populum intellegi oportere, sicut Esaias: *Vinea*, inquit, *Domini sabaoth domus est Israel* ². Sed in vinea sua plantavit ficum, hoc est in populo
 5 suo posuit legem. Denique cum Adam et Eva post transgressionem succinctoria sibi de foliis ficulneis fecissent, significabant transgressorem hominem sub umbra legis esse futurum, quia *Lex*, ut Apostolus dixit, *non iustis, sed peccatoribus data est* ³. Nam et sicut ficus primitivos fructus suos aridos et inutiles deicit in terram, et sic de
 10 nuo alteros renovat quos pingui dulcedine procreatos ad maturitatem debitam profert, ita lex prisca, quam diximus imaginem ficus habere, primitivum populum Iudaeorum inutilem, idest peccatorem, proiecit, et exinde eiectis, ut graeco verbo utar, sycophantis, idest primitivo populo Israel, postea per Xpistum pingues et uberes euan-
 15 geliorum fructus dulcissimi saporis renovavit in nobis. Nam est genus ficus quod et ipsos primitivos fructus suos usque ad maturitatem adducit, quod bifera appellatur, sicut scriptum est: *Dilexit eos Dominus sicut praecursores ficus* ⁴. Sed praecursores patriarchae sunt et prophetae, qui et in veteri testamento fructum iustitiae prae-
 20 tulerunt adventum Xpisti praedicantes, et in novo spem habentes

1 Ps. LXXIX, 9.

2 Es. V, 7.

3 1 TIM. I, 9.

4 Os. IX, 10.

1-2 plantas *** pulum F. — 2 transtulerat ut sciatis] *** atis F. — 3 intellegi oportere] in ** F (...igl B). — 3 Esaias] scripsi, ysaias B esaias F. — 3 inquit D. sab.] in *** F. — 4 Israel est B, est i. F. — 4 sua plantavit] ** vit F. — 4 id B, hoc F. — 5 suo p. legem] *** F. — 5 transg.] * F. — 6 fi ** ent F. — 6 signif.] add. F adque (et delevit F²). — 6-7 trans ** nem F. — 7 esse] F om. F². — 7 futur. quin Lex] fitu *** ex F. — 7-8 ut ap. dixit] post iustis F. — 8 peccatoribus] * F. — 8 sicut] B F² si F. — 9 p. fructus] primi *** s F. — 9 in t. et sic] **** c F. — 10 alteros] B F² ...rus F. — 10 pingui d.] ** ulcedini F (...ine F²). — 12 idest] ** F. — 13 proiecit] F proicit B. — 13 eiectis] aiectis F (aeiectis F²). — 13 ut gr. verbo] ** rbo greco F. — 14 primitivo] primi * F. — 14 populo B F² ...lum F. — 14 uberes] * res F. — 15 renovavit] B F² ...bit F. — 15 est] et si F (et add. est F² post genus). — 16 fructus] B F² ...os F. — 17 adducit] F F² addicit F. — 18 ficus] in margine non h * scripsit F². — 18-19 praec. patriarchae sunt] *** F. — 19 et 2°] delevit F². — 19 vet ** ticiae. — 19-20 pretulerunt F. — 20 adv. X. pr.] adb *** F.

euangeliorum dulcissimam gratiam perceperunt. Ceterum de populo Israhel, sed et de nostro, Hieremias ait: *Et ostendit mihi Dominus duos cophinos ficus, unum optimarum, alterum pessimarum* ¹. Quod quidem, ut saepe dixi, duorum populorum iam tunc imaginem indicabat. Duo etenim illi cophini Synagogae et Ecclesiae ex gentibus ⁵ figura erant. Unde ille cophinus pessimarum ficorum reprobam Synagogae plebem ostendit, qui vero optimarum erat suavissimum ac pinguis-
 simum in fide ac veritate Ecclesiae populum portendebat. Qui licet ex unius arboris idest ex unius legis radice nascantur, tamen in fidei fructibus distinguuntur. Alia est enim ficus quae prima ¹⁰ cum folio nascitur, sed ad maturitatem non potest pervenire, quod contigit populo Iudaeorum, qui cum ipso folio ficus, idest cum primo ipso verbo divinae legis, est generatus, sed ad perfectionem maturitatis euangelicae pervenire non meruit; alia vero quae amissis ⁵ primitivis fructibus postea reparatur, quaeque in scripturis divinis optima ¹⁵ deputatur, quod est populus Xpistianorum, qui post offensio-
 nem Iudaeorum divinae dulcedinis gratiam consecutus est, sicut scriptum est: *In tua dulcedine praeparasti populum tuum* ²; et *Gusta-*

1 IER. XXIV, 1-2.

2 Ps. LXVII, 11.

1 euang. dulc.] ** F. — 1-2 Ceterum de p. I. et de] Ce ***** F. — 2 ostendit m. Dominus] *** F. — 3 cophinos] cof. F. — 3 ficus] F om, B. — 3 optimarum] *correxi*, ...orum B* F. — 3 alterum] * — 3 pessimarum] F² ...orum B F. — 3 quod] qui F². — 4 quidem ut s. d. duorum] quide ***** F. — 4-5 indimissis *** enim F. — 5 cophini] *scripsi*, cof. B quof. F. — 5 S. + Israel B. — 6 figuram habebant B. — 6 unde] inde et F. — 6 cophinus] B F² ...nos F. — 6 pessimarum] F² ...orum B F. — 6 reprobam] ..ba F. — 6-7 synagogae] B F² ...ga F. — 7 plebem ostendit] pl *** F. — 7 optimarum] F² ...orum B F. — 7-8 suavissimum F. — 8 fide] edem F fidei F². — 8 ac] om. F. — 8 eccle ***** tendebat F. — 9 qui] que F². — 9 arboris idest ex unius] a ***** nius F. — 9 legis] B F² legem F. — 9-10 tamen in f. fructibus] t ***** tibus F. — 10 est] om. F. — 10 ficus quae] f *** F. — 11 folio] B F² folia F. — 11 maturitatem] * F. — 12 contigit populo] cont *** F. — 12 ipso folio] B F² ...a ...a F. — 12 ficus id e. cum] ficu ***** F. — 12-13 primo ipso verbo] B F² ..a ...a ...a F. — 13 generatus] * F. — 13 ad] B F² dat F. — 13 perfectionem] B F² prof. F. — 14 euang. pervenire] ** venire F. — 14 vero] *add.* F² est. — 14-15 amissis *** primitivis F. — 15 quaeque] * que F. — 16 deputatur] deput * F. — 17 gratiam] B F² om. F. — 18 populum] ... lo F. — 18 tuum G. et v. quia] ***** F.

te et videte quia suavis est Dominus ¹. Unde iam planum vobis esse debet, dilectissimi fratres, ficum istam imaginem legis habuisse, sicut et botrum constat Xpisti esse figuram, quia nec Xpistus sine lege, nec lex sine Xpisto esse potest. Testimonium enim euangelii lex 5 est, et euangelium complementum est legis.

Sed adhuc addit scriptura divina, mala punica, idest granata, simul cum botro ac ficu fuisse prolata. Sed quid haec mala punica, idest granata, intellegi oportet? Ego itaque, dilectissimi fratres, mala ista punica, idest granata, Ecclesiae figuram habuisse intellego. Ut enim mala 10 punica a foris habent corticis sui solidissimum firmamentum, quod nec vento verberante deicitur nec ulla iniuria verberatur; sic Ecclesia, virtute Spiritus Sancti munita ac fidei suae soliditate, in cruce Xpisti suspensa, contra omnes mundi turbines firma et stabili perseverantia in arboris suae natura, idest in crucis ligno, perdurat. Sed 15 quia hoc genus pomi quamquam a foris uno cortice concludatur, ab intro tamen multa grana sunt constituta; quaeque grana sunt candida cum rubore, sic et Ecclesia, quamquam sit, ut iam dixi, unius Sancti

1 Ps. XXXIII, 9.

1 iam p. v. e. debet] **** F. — 2-3 ima **** cut F. — 3 botrum] B F² botrus F. — 3 constat constituit F constitui F². — 3 Xpistum e. figuram] *** F. — 3 nec] B F² om. F. — 4 sine X. e. potest] **** F. — 4-5 lex et e. complementum] **** mentum F. — 6 adhuc a. scriptura] ad *** F et add. divina. — 6 mala punica] ..am ...am F ...um ...um F². — 6 idest gr.] *** — 7 botro] B F² botrum F. — 7 ac] hec F et F². — 7 ficu] B F² ficum F. — 7 fuisse p. s. quid] fu **** F. — 7 haec mala punica] hanc ...am ..am F hoc ...um ...um F², et add. F idest gra * — 8 intellegi] scripsi, ...igi B * F. — 8-9 mala ista punica F ut supra. — 9 granata] ...tam F ...tum F². — 9 Ecclesiae] B F² ecclesiam F. — 9 figuram h. intel.] *** llego. — 9-10 mala punica] ut supra. — 10 foris h. corticis] foli *** is F. — 10 sollidissimum F. — 10-11 quod nec vento] *** F. — iniuria verberatur] in *** rit locum F² in ras. — 11 sic] B F² si F. — 12 mu *** dei F. — 12 solliditate F. — 12 in] om. F. — 12 cruce] conieci, se B radicatam F² in ras. — 13 sus (semieras.) * omnes F. — 13 turbines] B F² turpines F. — 13-14 et ** severancia F. — 14 idest in] *** F. — 14 crucis] B F² * uce F. — 15 genus pomii] * mi F. — 15 uno] B F² una F. — 15 con * atur F. — 16 constituta] * stituta F. — 16 quae B, queque grana F. — 16-17 rubore] ro * e F. — 17 ut iam dixi] post unius F.

Spiritus virtute munita, et in se fide Xpisti stabili devotione suspensa, tamen multitudinem credentium in se conclusam continet et conservat. Multa enim grana mali punici, multitudinem populi manifestant. Sed quia ipsa grana candida sunt cum rubore, procul dubio baptismi et passionis typum ostendunt: candidos enim baptisma efficit, 5 passio rubicundos. Sed et sucos habent qui sunt suaves cum austeritate permixti, quia simplices sicut columbae, astuti ut serpentes esse iubemur ¹. Nulla est enim tam suavis bonitas, quae non habeat austeritatem severissimae disciplinae. Et quia iam diximus multa grana multitudinem populi indicare, quae cum a foris uno cortice 10 concludantur interiore tamen velamine distinguuntur, sic et in Ecclesia quoque, licet omnes in uno Xpisti corpore velut membra redigamur, tamen intro sunt et gradus et honores et dignitatum divisiones et charismatum distinctiones, sicut apostolus ait ²: divisa sunt singula charismata et dona et merita et officia ab uno et eodem Spi- 15 ritu in una et eadem Ecclesia.

Et ideo haec omnia quia in figura divinae legis sed et Xpisti Ecclesiae populo Israel offerebantur, et illi non solum indignos se huius gratiae accipiendae iudicarunt, verum et ad Aegyptum, idest

1 MAT. X, 16.

2 I COR. XII, 4, sqq.

1 munita B, add. F et in se fide Xpisti stabile (...li F²) devocione suspensa. — 3 enim ***** titudinem F. — 3-4 mani ***** candida F. — 4 rubore] ro bore F. — 4 procul] praecu * F ut videtur. — 4-5 dubio b. et passionis] ***** sionis F. — 5 cand ***** ficit F. — 6 robicum ***** qui F. — 6-7 austeritate] autor * F (auster * F²). — 7 permixti quia] ** F. — 7 ut B. — 7 astuti] prae- misit et F². — 7-8 ut s. e. iubemur] ***** bemus F. — 8 est] F om. B. — 8 suavis b. q. non] ***** F. — 8 habeat] habet F. — 9 austeritatem] B F² aus- terelitatem F. — 9 sev. disciplinae] severi ** F. — 10 grana m.] g. ** nem F. — 10 cum ***** tice F. — 11 int. t. velamine] intero *** F. — 11 distinguuntur] scripsi, .. guntur B F. — 12 quoque omnes] ** F. — 12 licet] supplevi. — 12- 13 membra redigamur] memb ** F. — 13 et 1°] B F² haec F. — 13 hono ***** tum. — 14 distinctiones] distin * F. — 15 singula B sing * F. — 15 charisma- ta] * ta F. — 15 uno et eodem] *** F. — 15-16 spiritu] B F² ...tum F. — 16 et eadem] eadem F eademque F². — 17 omnia quia] ** F. — 17 divinae] B F² ...na F. — 17 sed] erasit F². — 18 populo] * F. — 18 et] set F². — 18 indignos] in * F. — 19 iudicarunt] B F² indica runt F.

saeculum, redire voluerunt, nec terram repromissionis fluentem lac et mel percipere meruerunt. Quae enim terra est de qua lac et mel fluere scriptura testatur? Si enim Iudaeam dixeris, nemo adhuc unquam aut mel de petra aut lac de terra fluere meminit. Sed terra de
 5 qua lac et mel fluere dicitur caro est Xpisti, ex qua lac priscae legis fluens ad alimenta credentibus datur, et mel, idest suavitas euangeliorum, ex redundantia Xpisti tribuitur; sicut et vinum novum ex botro qui in phalanga adlatus est, et legis maturitas in ficu, et mala punica in Ecclesiae unitate. Sed et omnia bona caelestis regni quae
 10 Iudaeis repromissa erant, nos per fidem Xpisti consecuti sumus, qui veri Israelitae a Domino nuncupamur. Praestabit nobis haec omnia Deus Pater omnipotens, per Dominum nostrum Ihesum Xpistum. Amen.

[XII]

15 *Et misit Iesus filius Nave ex Sattem duos viros exploratores absconse*¹.

Hause ergo filius Nave, qui abolito et mutato nomine Iesus me-

1 Ios. II, 1.

1 voluerunt] * luerunt *F*. — 1 lac] * *F*. — 2 de] a *F*. — 3 Si e. i. d. nemo] ***** *F*. — 4 de petra-fluere] ***** ere *F*. — 4-5 de qua-dicitur] ***** dicit *F*. — 5 ex] et *F*. — 5-6 priscae l. f. ad alimenta] ***** limenta *F*. — 6-7 et mel-euangeliorum ex] *** ac dulcedine (dulcedo *F*²) euangeliorum fide * *F*. — 7 redundantia *scripsi*, reduntia *B* * cia *F*. — 7-8 vinum n. ex botro vi ***** *F*. 8 falanga *F*. — 8 adlatus *F*. — 8 legis maturitas] ** tas *F*. — 8 ficu] *B F*² ficum *F*. — 8-9 mala punica] *B F*² ...am ...am *F*. -- 9 in] 2° pro *F*². — 9 Ecclesiae unite] ** *F*. — 9-10 quae l. repromissa] *** missa *F*. — 10 conse] ***** cri *F*. — 11 nuncupamur] nocupamur] *F* (nonc... *F*²). — 11 *Sequitur doxologia*: Praestabit nobis haec omnia (pres ***** nia *F*) omnipotens (*post pater F*) deus pater per dominum nostrum Ihesum (nostro Ihesu *F correxi*, *F*²) Xpistum amen (** *F*). — 15 Et] *E B* *initiali littera praetermissa de more*. *Praemisit F* * INCIPIT SEQ DE LIBRO IHV NAVE. — 15 Et misit Iesus filius] ***** us *F*. — 15 Sattem] *scripsi* (Σαττείν Ios. II, 1) acten *B* acten *F semieras*. — 15 viros exp.] ** oratores *F*. — 9 Hause] *scripsi* (Αὐσῆ Num. XIII, 9) auses *B* * *F*, *Praemisit F*² *in ras*. Quis est iste rogo. — 17 ergo filius Nave] *** *F*. — 17 abolito] *F* abolite *B*. — 17 Iesus] *F om. B*. — 17 meruit appellari] ** illari *F*.

ruit appellari, ut novum imperatorem inauguratum scilicet dominico nomine exercitus audiret, cum populum filiorum Israel in terram repromissionis induceret, ne quasi per legem Moysi, et non per Salvatorem magis cuius ille Iesus nomen accommodatum acceperat, idem populus videretur inductus, figuram Xpisti habens multarum virtutum prae-buit documenta. Quae quia nunc longum est omnia recensere, de praesenti tantum lectione tractandum est.

*Et misit, inquit, Iesus filius Nave ex Satten duos viros exploratores absconse, dicens: Ascendite et videte terram et Hiericho. Et venientes intraverunt duo iuvenes Hiericho, et intraverunt in domum mulieris fornicariae, cui nomen erat Raab, et hospitati sunt ibi*¹. Adtendite dispositiones istius sacramenti, dilectissimi fratres, et requirite causas rerum, cur tanti et tales uiri, pro quibus Dominus tantas virtutes tantaque mirabilia faciebat, ad mulierem meretricem fuerunt ingresi, quasi alibi hospitium habere non possent. Sed puto ergo hoc eos non fortuito sed consulte prophetica ratione fecisse. Multis enim in locis meretricem hanc, non solum hospitam sanctorum, sed et coniugem invenio. Denique Osee sanctissimo prophetae iubetur a Domino ut fornicariam acciperet uxorem: *Dixit enim, inquit, mihi Do-*

1 Ios. II, 1.

1 ut] *add. F*² quasi. — 1 inauguratum] eum in figu * *F*² in *ras.* — 1-2 dominico] *conieci*, domini quod *B* dominus (*ex* dominum) quod *F* (eo *F*² *corr.*) — 2 audiret] *conieci*, adoret *B* *ado* * *F*. — 3 induceret] *B* *F*² *indiceret* *F*. — 3 ne] *praemisit* *F*² *Sed.* — 3 non per] ** *F*. — 4 accommodatum] *scripsi*, accomodatum *F* ad * *oddatum* *F*. — 5 idem] *F* idest *B*. — 5 inductus] * *uctus* *F*. — 5 figuram] *F* formam *B*. — 5 habens] eum habuisse *F*² in *ras.* — 6 virtutum] virtu * *F*. 6 prae-buit] prae-buere *F*² in *ras.* — 6 quae] et *F*². — 6 nunc] *F* *om.* *B*. — 8 ex Satten] *scripsi*, ex acten *B* exactis *F* *semieras.* — 8-9 expl. ab. dicens] *** *cens* *F*. — 9 videte] vide *F*. — 9 terram et] ter ** *F* *om.* *B*. — 9-10 Hiericho et v. intraverunt] **** *verunt* *F*. — 10 Hiericho] *iericho* *F* et *subinde.* — 10-11 et int. in dom. mulieris] ***** *lieris* *F*. — 11 era ***** *sunt* *F*. — 12 dispo ***** *mentum* *F*. — 12-13 requir. c. r. cur] requir ***** *F*. — 13-14 tantas v. tantaque] *** *que* *F*. — 14 meretricem fuerunt] ** *erunt* *F* (*erit* *F*²). — 15 hab. n. possent] h *** *F*. — 15 puto ego] ego p. *F*². — 16 sed c. prophetica] *** *tica* *F*. — 16-17 in l. meretricem] *** *tricum* *F*. — 17 sanctorum] *F* *om.* *B*. — 17-18 sed et coni.] *** *F*. — 18 sanctissimo proph * *F*. — 18 iubetur] * *F*. — 19 uxorem Dixit] *uxor* ** *F*.

minus: Accipe tibi uxorem fornicariam, et fac filios fornicationis ¹.

Ipse quoque Dominus Salvatorque noster, cum apud Samariam supra puteum resedisset, nemini illic, prius quam fornicariae, est conlocutus. Cui cum diceret: *Quinque viros habuisti, et nunc quem habes* ⁵ *non est tuus vir* ², tunc illa credens, Messiam, idest Xpistum, eum esse confessa est. Denique pedes ipsius Salvatoris mulier meretrix lacrimis suis lavit, et capillis capitis sui tersit, et osculans eosdem pedes unguento perfudit. Videamus ergo hospitam nostram cuius figuram induxerit.

10 Haec itaque Raab, etsi meretrix dicta est, tamen Ecclesiae virginis sacramenta umbramque futurarum in fine saeculi rerum praesaga gestabat, quae protecta, sola pereuntibus cunctis ad vitam est reservata. Nam et cum Osee diceretur prophetae: *Accipe tibi uxorem fornicariam*, iam utique tunc Ecclesiae ex gentibus venientis ¹⁵ praefigurabatur imago, eo quod a meretricio nationum et fornicatione idolorum—quia *Fornicati sunt, inquit, post deos alienos* ³—populus congregandus erat; unde Ecclesia nuncupatur, quia Ecclesia de graeco in latino vocabulo congregatio populi dicitur. Et sicut, Apostolus dicit: *Sanctificatur mulier infidelis in viro fidei* ⁴,

1 Os. I, 2.

2 IOHA. IV, 18.

3 IER. XI, 10.

4 I COR. VII, 14.

1 uxo ** riam F. — 2 Ipse q. Dominus] *** F. — 2 cum] B F² quem F. — 2-3 supra p. resedisset] *** disset F. — 3 nemini] B F² ..ne F. — 3 prius illic F. — 3 fornicaria *** qutus F. — 4 habuisti et] hab ** F. — 5 est] om. F. — 5 tuus vir F. — 5 credens] * dens F. — 5 Messiam] F messyam B. — 6 Denique] * ceps F. — 6 meretr * F. — 7 et osculans] ** culans] F. — 8 perfudit F profudit B. — 8 ergo] F itaque B. — 8 hospitam nostram] conieci, ad hospitam nostram F hospita nostra B. — 10-11 tamen E. v. sacramenta] **** ramenta F. — 11 umbramque] F² in ras., mediata B. — 11 fu ***** rum F. — 12 gestabat] F² in ras., umbra B. — 12 protecta sola B, protec ** F. — 12 pereuntibus] proe. F. — 12-13 est reservata] ** F. — 13 prophetae] F om. B. — 13-14 Accipe t. uxorem] *** F. — 14 Ecclesiae ex. g.] *** F. — 14 venientis] B F² ..ti F. — 15 immago F. — 15 eo quod a m.] **** F. — 15 nationum] nacione et F². — 15 et] B ex F. — 16 idolorum quia] ** F. — 16 inquit] eras. F². — 16-17 alienos populus] ** F. — 17 congregandus] B F² ...dos F. — 17 Ecclesia nuncupatur] ** ur F. — 17-18 de graeco] B F graece F². — 18 vocab. conrg.] ** regacio F. — 18-19 apostolus dicit *correxi*; dicente apostolo B, apostolus * F. — 19 sanctificatur] * ficatur F. — 19 per] in F. — 19 virum] viro F. — 19 fidelem sic et] *** F.

sic et sanctificata est Ecclesia ex infidelitate gentilium et fornicatione simulacrorum veniens, et in Xpisti corpore deputata, cuius nos membra esse eodem Apostolo ¹ auctore didicimus. Igitur quia Ecclesia, ut saepe dixi, ex multitudine gentium collecta tunc meretrix dicebatur, ideo in figura Ecclesiae Raab ista sanctorum hospita invenitur.

Unde factum est ut, cum litui tuba ducentium divinos spiritus sacerdotum longe aere decurrens victoriosum carmen animaret, cum septemplices Hierichontis caderentur muri et ruentium plebium nova strages totum gentilium vulgus operiret, sola, ut dixi, Raab inventa est digna quae incolumis servaretur. Quod quidem praefigurabatur, quia novissimis temporibus, cum saeculi clades advenerit et septemplices plagae caelestes per septem tubas vel septem phialas angelorum omne genus hominum cum Antixpisto percusserint, nemo in hoc saeculo salvus erit nisi qui in domo Raab, idest in Ecclesia Xpisti, fuerit inclusus. Magna enim gratia, magna indulgentia et felicitas Ecclesiae ex gentibus a Xpisto donata est, ut legitimis praeceptis redintegrata et euangelico beneficio santificata, quae quondam fuerat popularis fieret unius Sancti Spiritus coniux pudica. De cete-

1 I COR. VI, 15.

1 est] *F om. B.* — 1 gentilium et] ** *F.* — 2 veni ** in *F.* — 3 membra esse] ** *F.* — 3 Igitur quia] ** in *F.* — 3-4 Ecclesia + ut saepe dixi *F.* — 4 gentilium collecta] ** ecta *F.* — 5 in figura] ** *F.* — 5-6 invenitur] inve * *F.* — 7 litui] *corr.*, lituit *B* latuit *F.* — 7 tuba] tubas *F* tubis *F*². — 7 ducentium] * *F.* — 7 divinos] *B F* divinus *F*². — 8 longe] longo *F*². — 8 de * rrens *F.* — 8 animaret] caneret *F*² in *ras.* — 8 cum] quo *F*² in *ras.* — 9 sep * plices *F.* — 9 Hierichontis *B F*, Hiericho *Wilm.* — 9 caderent *B*, caderentur *F.* — 9 nova scripsi, novae *B F*² novae *F.* — 10 strages] *B F*² traies *F.* — 10 operiret] *F* periret *B.* — 10 ut dixi et] *eras.* *F*². — 11 incolumis] *F*² ..lomis *B F.* — 12 quia novissimis] qu ** *F.* — 12 cladis *F.* — 12-13 adv *** plices *F.* — 13 tubas v. septem] *** *F.* — 13 phialas] scripsi, fialas *B F.* — 14 genus h. cum] ge *** *F.* — 14-15 ne ***** vus *F.* — 15 id e. i. Ecclesia] ***** *F.* — 16 enim gratia magna] e *** gna *F.* — 16-17 felicitas] scripsi, felicitatis *B* * *F.* — 17-18 legitimis praeceptis] l ** tis *F.* — 18 redintegrata] *F* sed integrata *B.* — 18 euangelico] *F* ...lio *B.* — 18 quae] *B F*² qui *F.* — 19 popu ** ret *F.* — 19 unius] *F* unius *B.* — 19 coniux] *B F*² conius *F.* — 19 pudic ***** enim *F.*

ris etenim turpitudinum sordibus divino lavacro lota purificatur, et virgo fit de priore meretrice peccati, — sicut ipse Dominus Iudaeis dicebat: *Prostitutae vos praecedent in regno caelorum*¹, — quae, dum per fidem Xpisti sancto corpori iungitur et lavacri vitalis sanctificatione mundatur, exinde in regno Dei praecedere dicitur. Unde iam planum vobis esse debet quia et Raab hospita nostra, quae duos speculatores Israhelis in domo sua recepit, iam tunc figuram Ecclesiae ex gentibus venientis liniabat.

Sed qui sunt isti duo speculatores nisi duo testamenta legis et euangeliorum, quorum praecepta speculantur omnem terram, idest universam carnem in legis et fidei gratia constitutam, quia caro terra imaginaliter nuncupatur, quam Dominus in haereditatem promissam credentibus est in prima resurrectione redditurus? Hos ergo speculatores, idest legem et euangelium, nulla alia domus quam Ecclesia ex gentibus veniens recipere et conservare meruit, quia qui praecepta legis servaverit ipse conservatur ad vitam. Sub hac itaque figura et in euangelio mulier meretrix, ut iam dixi, lacrimis suis pedes Domini lavit, quae, quia Ecclesiae ex gentibus venientis typum induerat, ideo per uberes paenitentiae lacrimas vetus abluit crimen, et

1 MAT. XXI, 31.

1 lavacro] * F. — 1 lota] tota B. — 2 fi *** re F. — 2 meretrice peccati] ...cis ...to F². — 2 ipse D. Iudaeis] *** deis F. — 3 praecedent] *correxi*, praecedunt B prae * F. — 3 in] * F. — 3 regnum B, regno F. — 3 quae] F² qui B F. — 4 per] F² pro B F. — 4 fidem] F fide B. — 4 sancto] * F. — 4 corpori] *correxi*, corpore B * pore F. — 4-5 sanctif.] sc * one F. — 5 exinde] *add.* F² eos. — 5 praecedere] prae * F. — 5 dicitur F² ...atur B F. — 6 esse debet] est do * F. — 7 Israhelis F. — 7 tunc] t * F. — 8 venientis] F² ...ti B F. — 10-11 idest universam] *** sam F. — 11 gratia] * F. — 11 constitutam] *conieci*, constituti F * tuti F. — 12 imagi * * quam F. — 12-13 promissam c. est] pro * * F *omittens fortasse* est. — 13 redditurus] re * F (est *praemisit* F²). — 13 Hos] * F. — 14 et e. nulla] *** lla F. — 14 et euangelium] * * F. — 15 gentibus veniens] * * ens F. — 15 meruit quia] me * * F. — 15 qui] quid F. — 16 ipse conservatur] * * vatur F. — 16-17 figu * * * o F. — 17 in] *supplevi*, om. B. — 17 lacrimis] * F. — 18 lavit] F² lavavit B. — 18 Ecclesiae] F ...a B. — 18 ex gentibus] * * F. — 18 typum] *scripsi*, thypum tiphum B. — 19 ideo] * F. — 19 per] *correxi*, pro B * F. — 19 uberes] * peribus F² *in ras.* — 19 lacrimas] B F ...is F². — 19 abluit] * it F.

sancta vestigia sibi profutura iam tunc soluto crine tergebat. Sed et unguentum formosis pedibus infundebat, ut, dum pedes Domini osculatur, proficeret ad oris accessum, et, dum praemissis vatibus credit, etiam viva voce Domini frueretur. Sic enim in epithalamio illo quod dicitur Canticum Salomonis, scriptum est: *Osculetur me ab osculo oris sui, quoniam bona sunt ubera tua super vinum* ¹. Quod est osculum dominici oris ut sponsus Xpistus sponsae suae Ecclesiae praesens praesenti loqueretur, et sermonem divinae pacis velut osculum daret. Quid autem vocis osculo verius quod dixit: *Pacem meam do vobis?* ² quia pacis melle coniuncti, nec in ipsa morte divisi sunt. Ecce sic ab osculo oris sui Dominus osculatur Ecclesiam, dum depromit in se mella psalmodum, dum favum indicium legis ore colloquitur, dum id quod per prophetas ante praedixerat ipse implevit, sicut scriptum est: *Ego qui loquebar veni* ³. Hoc est ergo osculum oris sui, quod Dominus, ut dixi, praesens praesenti Ecclesiae tradidit, cui et annulum fidei quasi nuptiarum spiritalium pronubum consignavit. Et inde est quod praemisimus, quod Osee inclito prophetae iubetur ut fornicariam duceret uxorem < ut significaret, venientem ex infidelitate > gentium et ex meretricio idolorum Ecclesiam

1 CANT. I, 1.

2 IOHA. XIV, 27.

3 IS. LII, 6.

1 profutura] *conieci*, post futura *B* post modum * *F*. — 1 tergebat] *B F*² tergebat *F*. — 1-2 et unguentum] ** tum *F*. — 2 infunde ** dum *F*. — 2-3 osculatur] *F* ...antur *B*. — 3 ad oris] *conieci*, odoris *B* * s *F* (ad *F*² *praemisit*). — 3 accessum] *conieci*, accensum *B F*. — 3-4 credit] * dit *F*. — 4 etiam] iam *F*². — 4 epithalamio] *B*² ...ium *B F*. — 4 illo] *correxi*, illud *B F*. — 5 dicitur] *supplevit* *F*². — 5 ab] *F om. B*. — 6 vinum] *F* ...o *B*. — 8 praesens] *F om. B*. — 8 praesentij] *F* praesentij *B*. — 9 dixit] dixi *F*. — 9-10 Pacem m. do vobis] P **** *F*. — 10 nec in ipsa morte] **** *F* sunt] *supplevit* *F*². — 11 oscu **** culator (...tur *F*²) *F*. — 12 in se m. psalmodum] **** morum *F*. — 12 indicium *B F*. — 12 legis] *conieci*, leonis *B* * *F*. — 12-13 ore colloquitur] ** quitur *F*. — 13 ipse + contulit et *B, eras. F*. — 14-15 ergo osculum oris] er ** moris *F*. — 15 presentij] * *F*. — 16 cui] quam *F*² *in ras.* — 16 annulum] annulum *F* (...lo *F*²). — 16 quasij] *conieci*, qua *B* * *F*. — 16 nuptiarum spir.] * * lium *F*. — 16 pronubum] *correxi*, pronubam *B* foedere *F*² *in ras.* — 17 inde est quod] *** *F*. — 17-18 prophetae iubetur] proph ** *F*. — 18 uxorem] *lacuna quam suppl. ut supra.* gentium et] ** *F*. — 19 Ecclesiam] *add. F*² enim.

magis iam dominico corpori adhaerere quam Synagogam, cui libellum repudii per eundem vatem se dedisse testatur. Nec illam iam uxorem esse, nec se esse virum illius profitetur. Denique et filiis, quos ex eadem fornicaria suscepit, uni «Non populus meus» nomen 5 inposuit, et alterum «Non dilectam» vocavit: *Erit enim*, inquit, *ubi non populus meus populus meus, et quae non dilecta dilecta* ¹. Quia *Erit*, inquit, *ubi non populus meus ibi filii Dei vocabuntur* ². Hoc ideo quia nos, qui retro non populus illius eramus cum in nationibus gentium moraremur, per fidem Xpisti credentes populus ipsius 10 efficiendi essemus et filii Dei vivi vocandi, sed et Ecclesia, quae olim non dilecta erat antequam adsumeretur a Xpisto, postmodum fieret dilecta.

Sed adhuc adiecit scriptura divina: *Et cum scisset*, inquit, *rex Hiericho quod duo viri exploratores ex Israel ad Raab meretricem intrassent, misit ad eam dicens: Exhibe viros qui intraverunt in domo tua nocte* ³. Diximus iam duos viros istos duorum testamentorum figuram habuisse, per quos omnis terra, idest omnis caro, a Domino exploratur, regem autem Hierichontis diaboli similitudinem indicasse, qui hostis est et novi et veteris testamenti, et omnes sanctos semper

1 Os. II, 24. Rom. IX, 25.

2 Os, I, 10. Rom. IX, 26.

3 Ios. II, 3.

1 magis iam] m ** F. — 1 dominico] * luit suo F² in ras. — 1 quam Syn.] q ** F. — 2 per] F² pro B F. — 2 vatem se dedisse] vat *** F. — 2 Nec] F (quia praemisit. F²) Nam B. — 2 iam] F om. B. — 3 uxorem esse] uxor ** F. — 3 nec se esse] correxi, nec |||/||| se F non esse B. — 3 profitetur] correxi, ...teretur B F dignatus est F² in ras. — 3 Denique et] ** F. — 3 filiis] F⁸ ...os B ...us F. — 4 quos] B F² quod F. — 4 fornicaria] B F² ...e F. — 4 suscepit unil] su ** F. — 5 alterum Non] ** F. — 5-6 inquit ubi non] inq *** F. — 6 non dilecta] ** F. — 6 quia] que F quid est Et F². — 7 non populus] ** F. — 8 ideo quia] F om. B. — 8-9 in nationibus] ** cionibus F. — 9 credentes pop. ipsius] *** us F. — 10 Dei v. v. sed et] ***** F. — 10 Ecclesia] ...ae F. — 10 quae] B F² qui F. — 11 erat a, adsumeretur] *** umeretur F. — 11 fieret] * F. — 13 scriptura divina] ** ina F. — 13-14 rex *** uo F. — 14 ad R. meretricem] *** retricem F. — 15 dicens exhibe] ** xibe F. — 16 tua nocte] ** F. — 16 iam] F om. B. — 16 duorum] * F. — 17 omnis terra] ** rra F. — 18 exploratur] explora * F. — 18 Hiericho scripsit Wil., ...o B ...ontis F. — 18 similit.] simi * F. — 19 est] conieci, et B F. — 19 vete ** menti F. — 19 omnes sanctos] B F² ...is ...ius F.

persequitur, sed et prophetica et sapientem mulierem, quae vere ty-
pum Ecclesiae per omnia portendebat. *Abscondit enim*, inquit, *hos*
*duos viros in pergulam lini*¹. Hoc est, in secreto cordis sui abscon-
dit legem et euangelium, quos viros appellat; abscondit utique, ne
potestatem haberet diabolus eruendi verbum Dei ab his qui per
euangelium Deo servituri erant. Denique et in Actibus apostolo-
rum² Ecclesiae figura in vas lineum quattuor laciniis ligatum beato
Petro apostolo demonstratur, eo quod in saeculo tantos labores Ec-
clesia passura esset quam est lini cultura multiplex et laboriosa ope-
ratio.

10

Sed haec alius apertior erit disputandi locus, hoc quod coepimus
explicemus. Triplex est ergo ista custodia. Nam primo ingrediuntur
in domum, secundo absconduntur in pergulam, tertio in superiora
domus transferuntur. Sed et nocte, inquit, venerunt, quia adhuc in
tenebris nationum et in nocte ignorantiae posita erat, ut postea, quae
meretrix dicebatur propter culturam idolatriae, [per fidem Xpisti
sponsa vocaretur].

Sic et Dominus Noe praecepit ut tricameratam arcam in figuram
Ecclesiae faceret. Primum etenim catechumenum hominem quasi

1 Ios. II, 6,

2 Act, X, 11.

1 persecutus *B*, persequitur *F*.—1 sed et proph. et sap.] *** entem et proph.
F.—1 mulierem] *F om. B*.—1 quae] quod *F*².—1-2 ty ** per *F*.—2-
3 inquit hos duos] in *** *F*.—3 se ** rdis *F*.—4 viros appellat] ** pellat *F*.
—5 potesta ** ret *F*.—5 eruendi] *B F*² erudiendi *F*.—5 qui per] ** *F*.—6-7
Ac ** orum *F*—7 figura] *F*² figuram *B F*, post scripserat et *F*, et erasit *F*² ut vi-
detur.—7 quattuor] * uor *F*.—8 demonstratur] * onstratur *F*.—8-9 Ecclesia] *
F.—9 esse] esse *F*.—9 quam] quanta *F*² in ras.—9 est] add. a *B*.—9 cultura
] ...am *B*.—9 multiplex] multi * *F*.—9-10 et laboriosa operatio] *om. F*.—
11 Sed haec-custodia] *Aliter F*: Sed videamus exploratorum (*F*² in ras.) custodiam
(*F*² ex custodia).—11 haec] *correxi*, hinc *B*.—11 disputandi] *correxi*, ...ti *B*.—
11 hoc] *correxi*, hunc *B*.—13 secundo abscon.] secund ** *F*.—13 tertio] *F* ...a
B.—13 superiora] *correxi*, ...e *B* superio * *F*.—14 domus transf.] ** runtur *F*.
—14 in *** huc *F*.—15 nocte ign.] ** *F*.—15 ut postea] *semieras. F*.—
16 m. dicebatur] ** tur *F*.—16 idololatriae *scripsit Wilm.* idolatr. *B F* *Inde sup-*
pule «per fidem Xpisti sponsa vocaretur».—18 Sic et D. N. praecepit] ***** cepit *F*.
—18 ut tricame.] *B F*² utrica mer. *F*.—18-19 in f. Ecclesiae] *** *F*.—19 ca-
techumenum] *scripsi*, catecuminum *B* caticum * *F*.—19 hominem] * *F*.

ad hospitium corporis sermo legis ingreditur. Deinde ad competentem secreto animae quasi in pergulam lini mysterium sacramenti absconditur. Tertio ad fidelem in superiora domus per virtutum gradus ad culmen Sancti Spiritus pervenitur. Unde et beatus Paulus aposto-
 5 lus triformem hominem esse ad Thessalonicenses scribens dicit: *Ut integer spiritus vester et anima et corpus sine querela in diem Domini reservetur*¹. Caro ergo hominis Verbum Dei quasi hospitem recipit, anima vero conservat et tutat, Spiritus extollit et elevat.

Unde haec mulier Raab, quae speculatores suscepit in domo, abs-
 10 condit in pergulam et in superiora domus imposuit, rogat ut cum ea misericordiam facerent cum victoriam reportassent. Ita et Ecclesia rogat Deum per legem et euangelium, per quae explorat et speculatur carnem, quam terram appellat, ut a mundi perditione et ab aeterna morte liberetur, eo scilicet tempore quo iudicaturus est sae-
 15 culum per ignem et venerit regnare cum sanctis.

Sed quale signum conservandae domus causa proponatur, rogo, diligentius audite. *Coccum, inquit, in reste ligatum de fenestra suspende, et omnes qui ad te pertinent in domo tua collige. Si quis autem foras fuerit inventus, nos absoluti erimus ab hoc iuramento quod tecum*

1 I THESS. V, 23.

1 ad] *erasit* F². — 1 ser *** ditur F. — 1 ad competentem] apud confitem B². — 2 secreto animae] ** mo F. — 2 in secr. B. — 2 pergulam] F pergula B. — 2-3 sac ** ditur F (ur *semieras.*) — 3 Tertio] B F² ...a F. — 3 sup. dom. per] supe *** F. — 3 virtutum] ...em F. — 4 pervenitur] * F. — 5 trif ** nem F. — 5 ad Th.] adte salonicenses F. — 5 scribens] scribis F. — 5 dicit ut] ** F. — 6 sine querela] ** F. — 7 hominis verbum] ** F. — 7 recipit F² recipit B F. — 8 vero conservat] v ** F. — 8 tutat] totam F totum eum F². — 8 elevat] B F² ellevat F. — 9 U *** lier F. — 9 quae] F quia B. — 9-10 in d. abscondit] *** condit F. — 10 domu ** it F. — 10 rogat *conieci*, rogans B F. — 11 ea] F F² eam F. — 11 facerent] f * F. — 12 quae] *conieci*, quem B F. — 12 et] *add.* in B. — 12-13 et speculatur] ** culatur F. — 13 appellat] apellat F. — 13 mundi] * F. — 14 liberetur] liberaret *ut videtur* F. — 14 eo s. temp.] *** F. — 15 per i. et venerit] **** F. — 16 signum cons.] ** F. — 16 causa] *expunxit* F². — 16 proponatur] F praep. B. — 16-17 rogo dil.] ** F. — 17 reste l. de] *** F. — 17-18 suspende] F ...deret B. — 18 te p. in d. tua] **** re tuae F. — 18-19 fo *** entus F. — 19 hoc iuramento] ** F.

ipsi disposuimus ¹. Sed quid hoc mysterium sit, ut coccum in reste vel sparto de fenestra suspendatur, diligentius debemus advertere. Fenestra itaque lumen domui praestat et quae sunt eius interiora inluminat. Cum itaque terram carnem hominis dixerimus, quid aliud fenestram quam credulitatem fidei debemus accipere? Per fidem ⁵ enim lumen mentis infunditur, et omnia interiora cordis inluminantur. Sed *coccum*, inquit, *suspende*. Quid hic coccum indicat, nisi praeclarum sanguinem dominicae passionis? Hoc enim signo salvantur qui ad praemium aeternae vitae sunt destinati. Denique et in sacramento paschae quiddam tale praecesserat, ut sanguine agni, qui in ¹⁰ figura Xpisti est immolatus, postes et limina signarentur, quo viso angelus vastationis, qui totum Aegyptum percutere habebat, a signatis sanguine domibus arceretur. Hinc est quod Ecclesiae labia, quae caro est, in Canticis Canticorum resti coccineae comparantur; sic enim ait: *Sponsa, labia tua ut restis coccinea* ². Traxerat enim ali- ¹⁵ quando restem peccati dum adhuc in nationibus gentium moraretur, sicut Salomon ait: *Restibus peccatorum suorum unusquisque constringitur* ³, et Esaias: *Qui trahunt, inquit, peccata sicut restem longam* ⁴. Sed hanc restem peccati antequam crederet traxerat, postea cocco Xpis-

1 Ios. II, 18-19.

2 CANT. IV, 3.

3 PROV. V, 22.

4 ES. V, 18.

1 quid h. m.] *** erium *F*. — 1 coccum] *F* cocum *B* et ita constanter. —
 2 spar *** a *F*. — 2 advertere] * *F*. — 3 praestat] ..et *F*. — 3 et quae sunt]
 *** *F*. — 4 terram] *supplevit* *F*². — 4 carnem hom.] **inis *F*. — 5 fenes ***
 credulitatem *F*. — 5 Per fidem] ** *F*. — 6 interiora] * *F*. — 7 inquit suspende]
 * ende *F*. — 7 coccum] ...us *F*². — 7-8 prae ** uinem *F* (uis *F*²). — 8 domi-
 nicae] *B F*² ...ci *F*. — 8 enim + signo *F*. — 8 salvantur] *F*. — 9 disti (destl
*F*²) ** enique *F*. — 10 quiddam] *F*² quidam *B F*. — 10 ta *** erat *F*. — 10 san-
 guine] *correxi*, ...nem *B F*. — 11 est immolatus] ** latus *F*. — 11 signarentur]
*F*² signari *B F*. — 11-12 vi ** lus *F*. — 12 habebat] * bat *F*. — 13 arceretur]
 arcere * *F*. — 14 can * s *F*. — 14 resti] *scripsi*, reste *B F*. — 14 comparantur]
B F ...entur *F*². — 15 restis c. Traxerat] res *** *F*. — 16 restem] *B F*² testem
F. — 16 peccat ***** bus *F*. — 17 sicut S. ait Restibus] *** tibus *F* (ti *F*²). —
 [7-18 un. constringitur] ** tur *F*. — 18 Esaias] *scripsi*, esaeas *B* esaias *F*. —
 18 trahunt i. p. sicut] tr ***** *F*. — 19 restem p. a. crederet] re ***** deret *F*.
 — 19 cocco X. s. tinxit] ***** ta *F*² in ras.

ti sanguinis tinxit, suco dominici cruoris infecit. Inde est quod et
 genae eius apud eundem ¹ ut corium granatae dicuntur. Inde illic ²
 candidus et rubicundus frater compunctus lancea a militibus auditur.
 Inde et in vino passionis amictum, idest corpus suum, lavit, quod
 5 Iudas impius vendiderat, quod Israel torcular exprimebat. Inde est
 quod de Edom, quod nomen aemuli fratris est rubulentis, primitias
 adferens, triumphabat. Inde est quod de Bosor, qui locus homicidii
 est adsignatus, a iudaico populo quasi a Cham fratre interemptus
 cum rubro vestimento veniebat. Ecce sic pro nostro delicto, dum
 10 iustus sanguis effunditur, restis peccatorum coccino purpuratur. Ideo
 hoc coccum fidei a fenestra, quae lumen est mentis, suspendebatur,
 ut vastationis tempore, quo mundus iste perdendus est, domus et
 familia credentium dominicae passionis signo serventur. Nam quod
 de sparto vel reste dicit coccum debere suspendi, < non > quasi
 15 aliud genus ligamenti non haberet unde hoc coccum suspendere
 posset, sed quia spartum figuram gentium indicabat, qui de saeculi
 silva, aspera scilicet et inculta, collecti et trinitatis vinculo conligati

1 CANT. VI, 6.

2 Id. V, 10.

1 infecit] *correxi*, inficit *BF*. — 1-2 Inde e. q. e. genae] ***** *F*. — 2 corium] turturis *F*² *in ras*. — 3 rubicundus] *F* ...gundus *B*. — 3 frater] *f* * *F*. — 3 compunctus lancea] ** cea *F*. — 4 et in] ** *F*. — 4 vino] *conieci* uno *B* * *F*. — 4 passionis] * *F*. — 4 idest] *F* idem *B*. — 4 quod] * *F*. — 5 Iudas] *scripsi*, Iudae *B* * *F*. — 5 impius] * *F*. — 5 vendiderat] *F*² vitis ediderat *BF*. — 5 quod] 2° et *F*². — 5 Israel] *scripsi*, ...li *BF* ...lis *F*². — 5 torcular expr.] torcu ** *F*. — 6 quod] 2° *eras*. *F*. — 6 aem. f. est] emul *** *F*. — 6 rubulenta *coni. Wilm.* rubulenta *B* * bulentis *F*. — 7 triumphabat] trium * *F*. — 7 Bosor] *F* bosom *B*. — 7-8 homicidii est] ** *F*. — 8 adsignatus] *erasit* *F*². — 8 a] 1° *supplevit* *F*². — 8 a Cham] *scripsi*, a cam *B* ac * *F*. — 8 fratre] * *F*. — 9 rubro vestimento] *F*² ...a ...ta *BF*. — 9 veniebat Ecce sic] venieb ***** *F*. — 9 nostro delicto] *F*² ..a ...ta *BF*. — 10 effunditur] *effun* * *F*. — 10 Et ideo *B*. — 11 a] *supplevi*, ad *F*². — 11 fenestra] *BF* ...am *F*². — 11 est mentis] ** *F*. — 12 tempore quo] tempo ** *F*. — 13 familia] *fa* * *F*. — 13 serventur] * tur *F*. — 14 de sparto] desperato *F* in sparto *F*². — 14 coccum] * *F*. — 14 non] *supplevi*. — 15 ligamenti] * *F*. — 15-16 suspender ***** artum *F*. — 16-17 indicabat q. d. s. silva] indi ***** *F*. — 17 collecti et t. vinculo] ***** nculo *F*. — 17 colligati *B* conlig. *F*, conligate *F*².

cocco, idest dominicae passionis sanguine, ordinandi erant. Unde et Salomon: *Spartum*, inquit, *triplex non disrumpetur*¹: hoc est quod gentiles in trinitate Patris et Filii et Spiritus Sancti credentes disrumpi non possint.

Sed forte aliquis requirat cur scriptura divina alibi albam ut nivem, alibi purpuream gratiam credentibus pollicetur: nam et Gedeon vellus invenit, et agni lanam in signo proposuit. Sed quod ad niveum candorem lanae spectat, mysterium baptismatis indicat, quo solo peccata mundantur, quo criminum maculae abluuntur, dicente Domino per Esaiam: *Si fuerint peccata vestra ut fenicium, ut nivem dealbabo*², et alibi: *Super nivem cadidiores effecti sunt Nazaraei*³. Purpura vero in martyres deputatur, quos propria cruoris felicitas decorat. Denique et de latere Xpisti sanguis et aqua profluxit, ut passionis sanguinem et baptismatis sacramentum ostenderet: baptisma enim candidos facit, passio rubicundos. Sed cum una sit cocci et purpurae materia, idest lana, magna tamen distantia est inter coccum et purpuram. Nec enim purpura tale lumen inluminat aut tanto splendore praevalet, licet ruborem et ipsa commodet. Sed si cocci

1 ECCLE. IV, 12.

2 ES. I, 18,

3 THRE. IV, 7.

1 id e. d. passionis] **** is F. — 1 ordinandi] ...de F². — 1-2 erant u. e. Salomon] **** n F. — 2 Spartum] B F² spratum F. — 2 non d. hoc] *** F — 3 trinitate P. e. F. et] trinita **** F. — 3 Spiritus] ...um F. — 4-5 possint. Sed forte] *** e F. — 5 scriptura d. alibi] scrip *** F. — 6 purpuream purpure * F purpuram B. — 6 et] *erasit* F². — 6 Gedeon] *Add. B* lana alba baptismum significari. — 7 vellus invenit] ** F. — 7 Sed q. a. niveum] **** m F. — 8 candorem] B F² ...re F. — 8 spectat] *conieci*, expectat B F. — 8 myst. bapt.] miste ** F. — 8 quo] B F² quod F. — 8 solo] *correxi*, sola B F. — 9 mundan *** num. — 9-10 Domino p. Esaiam] *** F. — 10-11 ut n. dealbabo] *** albabo F. — 11 effecti sunt] ** F. — 11 Nazareni B, ...raei F. — 12 mar ** utatur F. — 12 quos] F² quas B F. — 12-13 decorat] *correxi*, ...ratur B * bit F. — 13 sanguis] B F² sanguis F. — 13 profluxit] * t F. — 14 sacramentum] * um F. — 15 candidos] B F² candidorum F. — 15 facit] * F. — 15 rubicundos] B F² ...dus F. — 15 cocci] * F. — 16 material] F ...e B. — 16 tamen] * F. — 16 est] B F² om. F. — 17 enim] * F. — 17 tale lumen inluminat] talem lumen inlumina F tali lumine inluminata F². — 17 aut] ad F. — 17 tanto] tanta F tantum F². — 18 splendore] (* ndore) F ...rem B F². — 18 ruborem] *conieci*, roborem B robores F rubor F². — 18 commodet] resplendat F² in ras.

muricem subleves relucet, et elevatus fulget. Et cum sit, ut dixi, una materia, quia et nos agni lanam accipimus, tamen ut haec pulcherrima de colore, ita et illa de nitore sublimior.

Det ergo mihi veniam quisquis propheta a doctoribus perfidis, 5 ut in euangelio scriptum est ¹, quasi Domini praecursor occisus est; dent, inquam, veniam iam martyres gloriosi, quorum fidem propriae passionis purpureus sanguis inlustrat. Nullum, quam Domini nostri Iesu Xpisti qui pro nobis passus est, sanguinem clariorem agnosco. Omnes etenim pro actuum merito solus hic Xpisti sanguis ornavit 10 et tinxit. Et proinde necesse est ut per fidem reluceat divini sanguinis claritas principalis, per quem ceteris ornamenta fulserunt, licet una sit suscepti corporis velut lanae materia. Et ideo in cocco Xpisti passio, in purpura martyrii sanguis ostenditur. Unde Raab, quae typum habebat Ecclesiae, coccum in signo salutis suae de fenestra 15 suspendit, ut passionem Domini salutem esse gentium indicaret. Ut ergo destructa et incensa civitate Hierichontis occisoque rege, sola domus Raab et qui in ea fuerunt per signum cocci salvati sunt, ita et succenso saeculo isto et interfecto diabolo, qui nunc regnat in sae-

1 MAT XXIII, 35.

1 elevatus] *conieci*, elevat *B F* (*delevit F*²). — 1 fulget] *B F*² fuget *F*. — 1-2 una-agni] u ***** *F*. — 2 lanam] *correxi*, lana *B F*. — 2-3 pulch. dec. ita] p ***** *F*. — 4 Det e. m. veniam] ***** *F*. — 4 quisquis] *correxi*, quiqui *B F* qui *F*². — 4 a] *F*² cum *B F*. — 4-5 perf. ut in euang.] ***** *F*. — 5 Domini p. o. est] dns praec *** *F*. — 6 martyres gl. quorum] m *** *F*. — 6 propriae] *F* ...a *B*. — 7 purpureus] *correxi*, ...os *B* purpu * *F*. — 7 sanguis inlustrat] ** *F*. — 8 pro n. p. est sanguinem] ***** guinem *F*. — 9 etenim] *conieci*, aeternum *B* * *F*. — 9 actuum] *conieci*, actu pro *B* actu * *F*. — 9 solus] *B F*² ...os *F*. — 9 sanguis] *suplevit F*². — 9-10 ornavit et tinxit] or *** *F*. — 10 per fidem] *conieci*, pro pede *B* * * *F*. — 10 reluceat] *conieci* reliquis *B* * *F*. — 10 divini] *correxi*, ...nis *B F*. — 11 clarita ***** ceteris *F* *add.* martyrii *F*². — 11-12 licet u. s. suscepti] ***** ti *F*. — 12 velut] *add.* *F*² unius. — 12-13 Et i. in. c. Xpisti] ***** *F*. — 13 purpura] *B F*² ...pora *F*. — 13 sanguis ostenditur] s * * *F*. — 13 quae] qui *F*. — 14 eccl. c. in signo] aec ***** *F*. — 15 ut passionem] * * *F*. — 15-16 Ut ergo destructa] * * tructa *F*. — 16 Hiericho *scripsit Wilm.*, ...contis *B F*. — 16 occisoque] * *F*. — 17 qui in ea] *B F*² mea *F*. — 17 signum cocci] * * ci *F*. — 18 interfecto] * fecto *F*. — 18 qui nunc *F*, quinquo *B* qui modo *F*².

culo, nemo alius saluti et vitae aeternae servandus est, nisi < qui > intra domum Ecclesiae — quae signo cocci, idest sanguine Xpisti, signata est — fuerit inventus, sicut et in cataclysmo nemo naufragium orbis evasit, nisi qui in arca Noe meruit reservari, quae typum Ecclesiae portendebat.

5

[XIII]

Omnia quae divini homines vel praesagis mentibus cecinerunt, vel quae Iudaei decretis suis et legibus constituerunt, censorias etiam et graves animadversiones, bellorum civilium et externorum historias, dominica etiam instituta atque morum disciplinam, illi qui ap- 10 pellabantur Scribae diligentissime ad conservandam memoriam sempiternam sacris litteris signata condiderunt. Quorum magnum studium et incredibilem memoriam praeclarumque officium Dominus noster magna praedicatione laudavit dicens: *Simile est regnum caelorum* [. . .] *qui sapienter vetera et nova depromit* ¹. Sed vos quibus 15 idem Dominus maioris servitutis officium quam Scribarum iniunxit

1 Mat. XIII, 52.

1 nemo] nem * F. — 1 alius] corr., alii B F. — 1 servandus est corr. ...di sunt B F. — 2 intra] * tra F. — 2 quae] eras. F. — 3 signata] ...us F². — 3 est] om. F. — 4 in arca] B F² marcan F. — 4 Noe] dn F. — 4 reservari] B F² . .re F. — 4 typum] F et ipsum B. — *Explicit sine doxologia.* — 6 Incipit sequentia de libro iudicum B ** BRO IVDICVM F. — Omnia] mnia B *omissa init. litt. de more.* — 7 Omnia q. divini] *** F. — 7-8 cecin. vel quae] *** F. — 8 constituerunt cens.] ** rias F. — 9 an. bellorum] anima ** F. — 9 externorum] *scripsi*, ester. B F. — 10 dom. etiam inst.] *** statua F. — 10-11 illi qui appellabantur] *** ur F. — 11 ad cons.] ** m F. — 12 litteris signata] ** F. — 12-13 studium et incr.] *** lem F. — 13 memoriam] B F² . .ria F. — 13-14 off. Dom. noster] *** F. — 14 praedicatione] F praedicane B. — 14 laudavit F² ...bit B F. — 14 dicens simile est] *** t F. — 15 caelorum] *addit* F² *solus* paterfamilias (*sic*). — 15 vetera et nova] *** F. — 15 depromit] B F² ...et F. — 15 vos] F² nos B F. — 16 idem] *scripsi*, isdem B F. — 16 Dominus] * F. — 16 maioris] *correxi*, maiorem B * F. — 16 * rvitutis F. — 16 scribarum] scriba * F scribis F². — 16 iniunxit] * xit F.

dicens: *Nisi plus abundaverit iustitia vestra quam Scribarum et Pharisaeorum, non intrabitis in regnum caelorum* ¹, debetis utique instantius agere quam illi qui dicebantur Scribae, quo magis praestantiores iustitiae eorum per Dominum esse possimus. Illi etenim iuxta
 5 carnalem actum gestarum rerum historias scripserant: nos vero vim omnium gestorum et rationem spiritalem ad novi testamenti figuram pertinuisse monstramus. Lex enim prisca, ut apostolus docet ², umbra erat bonorum futurorum et imago veritatis. Proinde omnia quae tunc in figura et imagine gerebantur, nunc in veritate et ratione
 10 completa sunt. Audite denique lectionem, et quid indicet diligenter advertite.

Erat, inquit, ex Sara, ex tribu Dan, vir clarus nimis, et nomen illi Manoe, et uxor eius sterilis et non pariebat. Et apparuit ei angelus et dixit ad illam: Ecce tu sterilis quae non peperisti concipies in utero et
 15 *paries filium. Et nunc observa, nec bibas vinum neque siceram, neque manduces omne inmundum* ³. Et reliqua.

Haec itaque mulier sterilis quae non pariebat Synagogam significabat, quae quidem sterilis in virtutibus erat sed fecunda in vitiis. Quae cum a Deo visitata fuisset ut in Aegypto conciperet filium,
 20 idest populum novum, cum eodem, ut dixi, Aegypti utero ex pa-

1 MAT. V, 20.

2 COL. II, 17.

3 IUDIC. XIII, 2-4.

1 plus *erq̄sit* *F*². — 1 habunda ** cia *F*. — 1 quam] *praemisit* plus *F*. — 2 introibitis *B*, intrabitis *F*. — 2 debetis utique] * itaque. — 3 dicebantur] dice * *F*. — 3 magis] ipsis *F*². — 4 iustitiae] iusti * *F*. — 4 servi] *coniecit Wilm.* eorum *B F* (ROM. VI 18). — 5 carnalem] * em *F*. — 5 scripserunt] scrip * *F*. — 6 spiritalem] *F*...lium *B*. — 8 quae] qua et *F*. — 9 tunc] *B F*² nunc *F*. — 9 nunc in v. et ratione] ***** cione. — 10 sunt] *F* est *B*. — 10 denique l. et quid] de ***** *F*. — 12 Erat i. ex] *** *F*. — 12 ex Sara] *scripsi*, exara *B* ex * *F*. — 12-13 nomen illi Manoe] *** *F*. — 13 sterelis *F* et *subinde*. — 13 pariebat Et app.] parie *** *F*. — 14 tu st. q. non] ***** *F*. — 15 paries f. Et nunc] ***** *F*. — 15 ne *B*, nec *F*. — 15-16 neque manduces] ** duces *F*. -- 17 Haec i. mulier] Ha *** er *F*. — 17 synagogam] *scripsi*, et *correxi*, sinagoga * *F* synagoga *B*. — 17-18 significabat] * *F*. — 18 quae] *F* quod *B*. — 18 sed fecunda] ** *F*. — 18 in vitiis] *B F*² invitus *F*. — 19 fuiss ***** to *F*. — 20 populum novum] populu * * *F*. — 20 cum eodem ut d. Aegypti] *** dicam suo in *F*² in *ras*.

triarcharum semine concepisset ut in terram repromissionis quasi partum aliquid deberet effundere, tunc haec praecepta accepit: *Vinum et siceram non bibet* ¹. In vinum duplicem haberi significantiam nulla est dubitatio. Alibi enim vinum proponitur ad laetificandum cor hominis, alibi ad furorem et insaniam: alibi ad iudicii severitatem. Denique David: *Vinum cor hominis laetificat* ². E contra Apostolus: *Nolite, inquit, inebriari vino in quo est luxuria* ³. Sed bene propheta: *Vinum, inquit, eorum de vinea Sodomorum* ⁴, et *Calix, inquit, vini meri plenus est mixto, et inclinavit ex hoc in hoc, verumtamen fex eius non est exinanita, bibent omnes peccatores terrae* ⁵. Proinde cum iubetur ei ut vinum non bibat, admonetur utique ut ab omni se luxuria, furore atque ebrietate absteineat, ne animus insania crapulatus de potestatibus suis excedat et quasi alineatus vitae suae rationem ignoret, postremo aut peccati opere gravatus iam quasi mortuus et velut sepultus habeatur. 15

Sed et *siceram, inquit, non bibes*. Quid siceram nisi voluptatem carnis accipimus? Siceram hoc in loco blandam corporis et, ut quidam

1 NUM. VI, 3. 2 PS. CIII, 15. 3 EPH. V, 18. 4 DEUT. XXXII, 32.
5 PS. LXXIV, 9.

1 patr. semine] patriar ** F. — 1 coucepisset] F ...sse B. — 1-2 quasi partum] * F. — 2 aliquid] F ...em F² ...od B. — 2 haec pr.] ** F. — 2 accepit] add. F² ut. — 3 bibat B F². — 3 In vinum] * F. — 3 duplicem] * plicem F. — 3 haberi] F ...re B. — 4 est dub.] ** F. — 4 ponitur B laet. cor] letiti ** F. — 5 furorem] ...re F. — 5 insaniam al. adj insani *** F. — 5 iudicii] iudicum F. — 5-6 severitatem] seve * F. — 6 laetificat E] aut l ** F. — 7 Nolite + inquit F. — 7 vino in quo] *** F. — 7 luxuria] B F² luxoria F. — Add. B F Et ideo in hoc loco dicit: vinum (* F) et siceram (B F² ...re F) non bibat (bibet F). — 7 Sed bene] vinum de quo F² in ras. — 8 Vinum inquit] vin ** quid F. — 8 Sodomorum] Add. F² E contra alibi. — 8-9 inquit v. m. plenus] inq ***** enus F. — 9-10 ex h. in h. verumtamen] ***** tamen F. — 10 exinanita] B F² ...te F. — 10 bibent o. peccatores] *** ores F. — 11 iube ***** iba] F. — 11-12 ab o. se luxuria] ***** ria F. — 12 abs ***** us F. — 13 potestatibus suis] po ** s F. — 13 excedat] exeat F². — 13-14 suae r. ignoret] *** ret F. — 14 aut] add. in F². — 14 opere] erasit F². — 14 gravatus] scripsi, grabatus B * F. — 14 iam] * F. — 14-15 mortuus] B F² ...os F. — 15 vellut F. — 15 habeatur] * F. — 16 siceram] B F² ..a F. — 16 Quid] correxi, Quod B. — 17 accipimus] om. F. — 17 hoc in loco blandam] ***** ndam F, in *omit. Wilm.*

putant, suavissimam animae voluptatem appellat. Sed *immundum*, inquit, *non manducabit*. Non hoc de escis dicit, sed nec de vino et siccera, de quibus se solos mundos Iudaei gloriantur et ceteros existimant inquinatos, cum scriptum sit: *Esca nos non commendat Deo* ¹.
 5 Et Dominus: *Non te coinquinat quod in os tuum ingreditur, sed quod exit* ². Sed illud est immundum quod manducari prohibetur, ut nihil impurum, nihil sordidum, nihil pollutum agere deberet.

In agro, inquit, haec angelus nuntiavit ei. Cur in agro, et non in civitate aut in domo angelus mulierem istam adloquitur? Sed potissimum in agro, quod quidem significabat quia civitatem divinae legis et domum fidei eadem mulier Synagoga deserere habebat, idest congregationem, concilium et coetum sanctorum patriarcharum omniumque prophetarum, quod neque ius divinum neque caelestes constitutiones receptura esset. Et ideo expulsa de civitate, idest de
 15 sedibus sanctorum, in agro mundi tota desolata atque in captivitatem redacta iam tunc typica praefiguratione videbatur. Sed *venit*, inquit, *angelus Domini iterum ad mulierem sedentem in agro, et Manoe vir eius cum illa erat* ³. Virum istum quem nominat, legem dicit, quem Synagoga mulier velut virum accepit. Hoc enim beatus Paulus

1 I COR. VIII, 8.

2 MAT. XV, 11.

3 IUDIC. XIII, 9.

¹ suavissimam] * F. — 1 voluptatem F. — 1 immundum inquit] * uit F. — 2 de escis dicit] *** F. — 2 de vino] B F² divino F. — 3 se] * F. — 3 solos mundos] scripsi, ** os F ...lus ...dus B. — 3-4 existimant] scripsi, existi. B existi * F. — 4 inquinatos] * inatos F. — 4 non commendat] ** t F. — 5 coinq.] B F² quoinq. F. — 5 in os tuum] *** F. — 6 immundum] * F. — 7 impurum] * F. — 7 sordidum F imm. B — 7 poll.] prolutum F. — 7-8 debe *** gro F. — 8 angelus haec] hec angelus F (...lus F²). — 8 nuntiavit] F nont. B. — 8 Cur in] ** F. — 8-9 non in civ.] B F² invitate F. — 9 mulierem] * F. — 10 in agro] ** F. — 10-11 divinae-deserere] om. F. — 10 divinae] corr., divini B. — 11 Synagoga] correxi, ...gam B. — 11 habebat] * bat F. — 12 concilium] scripsi, consilium B F, delevit F². — 12 sanctorum] * orum F. — 13 neque] B F² nec que F. — 13-14 *** ciones F. — 14-15 est d. s. sanctorum] **** F. — 15 mundi tota] ** F. — 15 desolata] conieci, dissolata B * solata F. — 15-16 captivitatem] ...te F. — 16 red. iam tunc] reda *** F. — 16-17 Sed venit inquit] *** quid F. 17 mulierem sedentem] mulier ** F. — 17-18 Manoe] scripsi, manue B F. — 18 erat Virum] ** F. — 19 Synag. mulier] ** lier F. — 19 beatus Paulus] ** F.

apostolus probat dicens: *Lex, inquit, dominatur homini in quantum temporis vivit, et quae sub marito est mulier, vivo marito, alligata est legi: si autem mortuus fuerit maritus eius soluta est a lege viri*¹. Et rursus: *Itaque, inquit, fratres carissimi, et vos mortificati estis legi per corpus Xpisti, ut sitis alterius qui ex mortuis resurrexit*². Per 5 hanc itaque comparisonem ostendit, virum legem et mulierem Synagogam intellegi oportere, quae usque ad resurrectionem Xpisti vivens et liberata a lege viri, idest a veteris testamenti potestate, iam exinde eius efficiatur qui resurrexit a mortuis. Et ideo hic dicit: *Vir, inquit, eius cum ea erat, quia adhuc in lege constituta vivebat*. Sed 10 sedenti, inquit, locutus est angelus in se stans. Quid igitur est quod mulier sedebat et angelus stabat? Non quia aliquid gerebat haec aut disponebat; sed stupore et desidia languentem eam ac diffidentem de divinis promissionibus indicabat; simul et ruinam status ipsius, quod ad terrena esset contagia revolvenda, monstrabat; adnuntiatio- 15 res autem eius, patriarchas scilicet et prophetas ipsumque Dominum, semper staturus, idest in statu suo perseveraturos esse ostendebat. Et ideo stat angelus, idest legislator et nuntius veritatis: mulier sedet ut ruina eius et languor ac desidia notaretur, quippe quae

1 ROM. VII, 1-2.

2 ROM. VII, 4.

1 domin ** ni F. — 1 quantum] quanto F. — 2 temporis] B F ...re F². — 2 et quae sub marito] **** rito F. — 2-3 alligata est legi] ad *** F. — 3 mar.] vir B. — 3 eius soluta] ** luta F. — 4 inquit] * F. — 4 carissimi] scripsi, kar... B mei F. — 4-5 estis legi per] est *** F. — 5 alterius] B F² ...ios F. — 5 mortuis resurrexit] ** surrexit F. — 6 comparisonem ostendit] parac (proabag F²) ** dit F. — 6-7 sinago ** gi F. — 7 resurr. Xpisti] resurre ** F. — 7 quae] conieci, qui B F. — 8 vivens] F² in ras. vixerit B. — 8 est a veteris] *** F. — 9 eius ef.] ei ** tur F. — 9 Et ideo hic] *** F. — 10 inquit] eras. F². — 10 quia adhuc] ** F. — 11 sedenti inquit] sed ** quid F. — 11 in se stans] conieci. in se ista sunt B in se is ** F. — 11 Quid] * F. — 12 stabat N. q. a. gerebat] stab **** F. — 13 sed stupore et desidia] **** exidia F. — 13 ac] scripsi, hac F aut B. — 13-14 diff. de divinis] *** nis F. — 14 simul et ruinam] *** F. — 15 ad] F a B. — 15 cont. resolvenda] ** venda F. — 15-16 ad nunciato **** patriarchas F. — 16 ipsumque] correxi, ipsum qui B, ipsum * F. — 16-17 D. semper] ** F. — 17 staturus] B F² ...rus F. — 17 in] F² supplevit. — 17 perseve ** se F. — 18 an *** egis F. — 18-19 mulier sedet] ** det F. — 19 languor F. — 19 desidia notaretur] de ** taretur F. — 19 quae] correxi, qui B F

pedes, apostolos et prophetas, quibus sisteret non habebat, et merito erectam et stabilem status sui formam amiserat.

Sed *obtulit*, inquit, *sacrificium haedum de capris*¹. Non dixit agnum, non vitulum. Si enim agnum dixisset aut vitulum, innocentiam in agno et in vitulo sollertiam indicasset. Sed haedum de capris, inquit, obtulit, ut iam tunc peccatum conscientiae suae ex oblatione infructuosi sacrificii demonstraret. Retinetis etenim Moysen² dixisse, ut qui peccasset pro peccato suo haedum de capris offerre deberet; sed et Dominus in euangelio: *Statuam*, inquit, *iustos ut oves ad dexteram, peccatores ut haedos ad sinistram*³, quo magis sanctae vitae meritum ex solo statu et innocentia pecudis indicaret. Sed super petram obtulit sacrificium hoc. Quid enim aliud peccata quam cordis duritiam merebantur? Petra etenim alibi pro firmamento, alibi pro duritia ponitur Synagogae. Nam etsi petra Xpistus nuncupatur, dicente Apostolo: *Bibebant de spiritali sequenti petra, petra autem erat Xpistus*⁴, sed haec petra fundamentum est fidei: e contra autem petram duritiam cordis esse ipse Dominus manifestat cum in euangelio dicit: *Exivit seminator seminare, et quaedam grana ceciderunt super*

1 IUDIC. XIII, 19.

2 DEUT. V, 6.

3 MAT. XXV, 33.

4 I COR. X, 4.

1 apostolos et proph] prophetas et * F. — 1 quibus] * s F. — 1 sisteret] consisteret B staret F². — 1-2 me ** tam F. — 2 amiserat] * at F. — 3 sacrif. haedum] sacrifi ** F. — 3 dixit] B F¹ dixi F. — 4 Si enim agnum] *** um F. — 5 in agno et] *** F. — 5 in] ante vitulo *supplevi*. — 5 sollertiam] sol etiam F insolentiam F². — 5-6 de c. i. obtulit] **** tullit F (tulit F²). — 6 conscien *** oblat. F. — 7 sacrifi ** nstraret F. — 7-8 dixisse ut] ** t F. — 8 de capris] ** F. — 8 offerre deberet] B F² offeret debere F. — 9 Statuam inquit] ** nquit F. — 9 iustos] B F² ... us F. — 10 peccatores] * es F. — 11 meritum] *conieci*, mentis eius B * tis eius B * tis eius F. — 11 et] ex F² *in ras*. — 11 solo] edi F² *in ras*. — 11 innocentia] *conieci*, indesolentia B de insol. F. — 11 pe ** dicaret F. — 12 obtulit] *bis* F. — 12 Quid e. aliud] *** F. — 12 peccata] F petra est B. — 13 duritiam merebantur] durici ** F. — 13 alibi] 2° *bis* B. — 13-14 firma **** ricia F. — 14 Nam et si petra] N ***** F. — 14 nuncupatur] *scripsi*, non cup. B noncup F. — 15 Bibebant de] ** F. — 15 sequenti] *add. eos* F². — 15-16 autem erat Xpistus] aut *** F. — 16 est] F *om. B*. — 16 e contra] ** tra F. — 16-17 petram] F¹ .. a B F. — 17 esse ipse Dominus] *** F. — 18 Exivit seminator] ** minator F. — 18 grana ceciderunt] ex ** runt F.

*petram*¹, quae quidem orto sole in ipsa stirpe aruerunt, quia super terram seminatam nec ubi radicem altius figere nec humorem quo alerentur habuerunt. Et ideo ex petra super quam sacrificium obtulit duritiam cordis eiusdem Synagogae manifestat, sicut et in tabulis lapideis legem accepit. Unde et beatus Stephanus², primus post Xpistum martyr, duricordes eos in sua passione dicebat.

Sed post haec omnia: *Concepit, inquit, et peperit filium et vocavit nomen eius Samson*³. Samson hebraeum nomen est, quod in latino sermone tinea interpretatur. O miserum uterum Synagogae quae enixa est tineam, idest talem populum qui totius pudoris, honesta-¹⁰ tis, verecundiae ac fidei vestem velut tinea corrumperet, scinderet, violaret, maiorum etiam instituta praesentemque byssum discerneret! Hic ergo Samson totius iudaici populi generalem in semetipso figuram habebat: proinde ut non nihilum mali, ita non nihilum boni egisse monstratur. Fuit enim pars supradicti populi barbara, incre-¹⁵ dula, violenta; fuit et quaedam pars pia et religiosa, quae dignos fructus paenitentiae fecit et Xpisti fidem est consecuta; denique apostoli exinde, ut scriptum est⁴, die uno tria milia et alio quinque milia in Xpisto credebant. Sed age iam: videamus quid idem Samson

1 MAT. XIII, 4-5.

2 ACT. VII, 51.

3 IUDIC. XIII, 24.

4 ACT. II, 41; IV, 4.

1 quidem] *F*² quedam *F* quidam *B*. — 1 orto sole] *conieci*, ortus sui *B*, *F* vero omisit aut cum proximis verbis miscuit in ** sui stirpe. — 2 terr ** tam *F*. — 2 figere] *F*² fieri *B F*. — 2 nec humorem] ** re *F* (rem *F*²). — 3 alerentur] *B F*² ...retur *F*. — 3 id *** tra *F*. — 3-4 obt ** ciam *F*. — 4 eiusdem] * dem *F* (eras. *F*²). — 4 manifestat sicut] mani ** *F*. — 5 accepit Unde] ** de *F*. — 5 primus post] pri ** *F*. — 6 eo **** sione *F*. — 7 hec ** cepit *F*. — 7 et vocavit] ** vit *F*. — 8 Samson] *F*² sanson *B* semson *F* et infra. — 8 eb ** men *F*. — 9 interpretatur] * tatur *F*². — 11-12 scinderet viol.] ** aret *F*. — 12 insti ** ntemque *F*. — 12 byssum] *conieci*, visum *B F* vissam *F*². — 13 Hic e. Samson] *** *F*. *Add.* qui *B* que eras. *F*. — 13 pop. g.] ** em. — 14 habe ** oinde *F*. — 14 non nihilum] *conieci*, novum *B* aliquid *F*² in ras. — 14 nihilum bonij ** *F*. — 15 enim pars] ** *F*. — 15 supradictij] ..dati *F*. — 15-16 barba ** dula *F*. — 16 violenta] *B F*² ..encia *F*. — 16 quaedam] * *F*. — 16 religiosa] deo obtemperans *F*² in ras. — 16 dignos] * s *F*. — 17 et Xpisti] ** *F*. — 18 exinde Apos. exin. *B*. — 18 die uno] *F* diurno et *B*. — 18 tria milia] ** *F*. — 18 alio] *F*² supplevit. — 18 milia] 2° *B F*² mia *F*. — 19 Sed age] ** *F*. — 19 videamus] *F* vide *B* ex iudeorum.

in typum egerit Israelis. Accepit, inquit ¹, sibi uxorem mulierem allophylam barbaram. Sic et populus ille, in cuius similitudinem idem Samson natus est, velut mulieri allophylae, idest sacrilegae, idolatrae, coniunctus est, sicut scriptum est: *Moechati sunt*, inquit, 5 *post deos alienos* ². Quid enim tam barbarum, quid tam inmane, quid tam inhumanum, quam ut relicto Deo vivo simulacris et lapidibus sanguinem pecudum et nonnumquam filiorum suorum filiarumque litarent? Sed placuit, inquit, oculis eius mulier illa ³, Attendite sensum verbi istius, dilectissimi fratres. Placuit, inquit, oculis eius: non 10 dixit iudicio, non examini, non rationi placuit, sed oculis fallacibus qui putant haec esse bona quae in saeculo videntur, si regnum, si opes, si pulchritudo formae, si honores, si maximum pondus auri atque argenti. Placuit ergo oculis eius voluptas lasciviae, placuit luxuria, placuit oculis eius qui saepe fallunt atque falluntur, quibus 15 ideo tam velocem motum natura dedit ut cito inruentem cupiditatem excluderent. Non ergo placuit quod Deus probaret, nec quod parentibus placeret, sed quod fallaces oculi considerabant. Sic et Adam et Eva decepti sunt, quia pomum scientiae boni et mali oculis eorum visum est bonum aspectu et ad edendum optimum, a quo

1 IUDIC. XIV, 1 et seq.

2 IER. XVI 11.

3 IUDIC. XIV, 3.

1 typum egerit] ** it *F.* — 1 Israelis *B F et subinde.* — 1 mulierem] * *F.* — 2 allophylam] *scripsi*, allofilam *B F²* alla fililam *F.* — 2 ille in cuius] *** ut *F.* — 3 na *** ut *F.* — 3-4 sacrileg *** iunctus *F.* — 4 idololatrae *Wilmart*, idolatriae *B.* — 4 moech. sunt] ** *F.* — 5 post deos] pos duos *F.* — 5 Quid] Quod *F.* — 5 enim ** arbarum *F.* — 5 inane *B.* — 5 quid] *B F²* qui *F.* — 6 inhumanum] * hum *F.* — 6 vivo] vo *semieras.* *F.* — 7 sanguinem] *F.* — 7 peccodum *F* peccorum *F².* — 7-8 filiarumque litarent] *B F²* filiarum qualitarent *F.* — 9 verbi istius] ** *F.* — 9 oculis e. Non] ocu *** *F.* — 10 dixit] *B F²* dixi *F.* — 10 examini] *F* ex animi *B.* — 10 no *** it *F.* — 10 rationi] *correxi*, ...e *B.* — 10 fallacibus] *B F²* falli... *F.* — 11 qui p. h. esse] qu **** *F.* — 11 si] *F* sed *B.* — 11-12 regnum si opes] *** *F.* — 13 voluptas *F.* — 13 placuit] 1° *supplevi.* — 13-14 luxuria] *B F²* ...oria *F.* — 14 oculis] *supplevi.* — 14 qui] *F²* quae *B F.* — 14-15 quibus ideo] ** *F.* — 15 vellocem *F.* — 15 dedit ut cito] de *** *F.* — 16 excluderent Non] exclude ** *F.* — 16 probaret] *F* probor. *B.* — 16-17 quod p.] q ** tibus *F.* — 17 o ** rabant *F.* — 18 decepti] *F* discepti *B.* — 18-19 oculis eorum] ocul ** *F.* — 19 aspectu] *correxi*, aspectum *B F* ad aspiciendum *F².* — 19 ad (*sup. lin.*) ed. opt.] op ** edendum *F.* — 19 a] pro *F².*

discernentes statim nuditatem suam ipsi confessi sunt, et sententiam mortis de reatu criminis exceperunt. O miserum animum, cuius cor, oculis quae occultantur impia ac nociva, desiderat! [Sed oportet] et ut praeteream plura, quia necessaria deo disputare.

Hic ergo ipse qui natus est Samson, cum excessisset annos pueriles aetatis et omne robur suarum virium collegisset, quod egerit in typum Iudaeorum, rogo, diligenter audite. Et factum est, ait, cum descenderet in Tamnata, *et ecce catulus leonis rugiens in obviam eius. Et declinavit*, inquit, *Samson in vinea, et occidit eum, et disruptit quasi haedum caprarum*¹. Videte, dilectissimi fratres, videte, inquam, 10 ordinem rei, videte dispositionem tantae dispensationis, quia in Xpisto habebat implere ordinem in verbis, rationem in factis, dispensationem in figuris; et advertite quanta diligentia et distinctione narrentur. Eunte, inquit, Samson per viam occurrit catulus leonis rugiens. Diximus iam saepenumero Samson imaginem populi Israelis 15 habuisse, et virtutes eius potestates principum et sacerdotum, Scribarum quoque et Pharisaeorum intellegi oportere. Proinde cum prin-

1 IUDIC. XIV, 5-6.

1 discernentes] disipientes *F*² *in ras.* — 1 nuditatem] * *F.* — 2 mortis] * *F.* — 2 miserum] *mis* * *F.* — 3 quae] *F* qui *B.* — 3 occultantur] *restitui*, occultant * *F* occultatur *B.* — 3 impia] *conieci*, pia *B* * *F.* — 3 desiderat] *correxi*, ...rant *B F*² *dexiderant* *F.* — 3 et] *Supple:* «Sed oportet». — 4 plura] * *F.* — 4 quia] *B F*² quae *F.* — 4 necessaria] *F* ...ara *B.* — 5 Hic] *Hec* *F.* — 5 ergo] * *go* *F.* — 5 excessisset] *correxi*, *excessisset* *B* ex * *sisset* *F.* — 5 annos] *B F*² ...us *F.* — 6 robor] *F.* — 7 typum] *tifom* *F* *tifom* *F*². — 7 Et factum est] *** *st* *F.* — 8 descenderet] *F.* — 8 Tamnata] *scripsi*, *cannata* *B* tam * *F.* — 8 et ecce] ** *F.* — 8 obviam] *B F*² *oviam* *F.* — 8 eius] *F* ex eis, * *F.* — 9 Et declinavit] ** *bit* *F.* — 9 vinea] ...am *F*². — 9 et occidit eum] ** *quis* *F.* — 9 et] ²⁰ *supplevi*. — 9 disruptit] ...rumpit *F* ...rumpat *F*². — 10 videte] * *F.* — 10 sanctissimi] *B.* — 11 rei v. rntionem v. dispos.] ***** *osicionem* *F nisi omiserit* rationem videte. — 11 dispensationis] *F* * ...nes *F* *dispensa* *B.* — 11-12 quia in Xpisto] *** *F.* — 12 habebat] ..bant *F.* — 12 implere] *correxi*, ...ri *B F.* — 12 verbis rationem] ** *acionem* *F.* — 13 in figuris] ** *s* *F.* — 13 diligen *** *tinccione* *F.* — 14 inquit Samson] in ** *msom* *F.* — 14 leonis] * *F.* — 15 sepenum ** *amson* *F.* — 16 habuisse et] *habu* ** *F.* — 16 sacerdotum] * *um* *F.* — 17 intellegi op.] ** *portere* *F.*

cipes eiusdem populi in virtute sua carnali, qua tunc in saeculo pollebant, per viam legis ambulare se credebant, ecce catulus leonis rugiens obviatus est eis. Sed quis hic catulus leonis nisi filius Dei, qui est rex regum et dominus dominorum, de quo patriarcha Iacob dicebat: *Dormisti ut leo, resurrexisti ut catulus leonis?*¹ Qui ideo leo dicitur quia natura Patris in Filio est, et ideo catulus leonis nuncupatur ut non ipse Pater, sed Filius esse credatur. De quo in Apocalypsin Iohannes apostolus auditur per angeli vocem: *Ecce vicit leo de tribu Iuda radix David*², eo quod ex tribu Iuda et ex genere David hic leo vel catulus leonis secundum carnem nasci habebat. Quem ideo leonem dicit, ut regnum eius et potentiam, qua mortem et diabolium vicit, significanter ostenderet. Hunc ergo catulum leonis, idest filium Dei, Dominum Deum et Salvatorem nostrum, cum in vinea populi Israel principes sacerdotum rugientem audissent, idest regnum Dei et futurum iudicium universae plebi euangelizantem, statim ira et indignatione repleti sunt. Vineam autem populum esse nulla dubitatio est. Probat enim hoc beatus David cum dicit: *Vineam ex Aegypto transtulisti*³; et utique populum, non vineam ex Aegypto transtulerat. Esaias quoque manifestius indicat dicens: *Vinea enim Domini sabaoth domus est Israhel*⁴. Tunc ergo declinavit a via legis et disciplinae potestas et licentia principum et Scribarum, cum ca-

1 GEN. XLIX, 9.

2 APOC. V, 5.

3 PS. LXXIX, 9.

4 ES. V, 7.

1 eiusdem] * m F. — 1 quae B F, qua F². — 1-2 pollebat B, pollebant F² pollent F. — 2 se credebant] ** ederunt F. — 2-3 rugiens] rugi * F. — 3 oviatus F. — 3 eis] F² ei B F. — 3 filius] B F² ...os F. — 5 leo] prius catulus scripserat B. — 6 quia] B F² qui F. — 6 catulus] B F² catus F. — 6-7 noncupatur F. — 7-8 apocalipsi B. — 8 Iohannes apostolus] F ...is ...li B. — 8 auditur] correxi, audit B, **** cem F. — 9 tribu l. r. David] tri **** F. — 9-10 genere D, h. l. vel.] ie ***** F. — 10 carnem n. habebat] car *** — 11 reg **** tenciam F. — 11-12 diabolus *** ficanter F. — 12 erg **** nis F. — 13 filium Dei] post dominum deum B. — 13 Salvatorem nostrum] sal ** F. — 13 cum] B F² com F. — 13 in] F² supplevit. — 14 sacerdotum] * F. — 14 rugientem] B F² reg... F. — 15 regn **** rum F. — 15 euangelizantem] e * tem F. — 15-16 statim] F² statem F stantem B. — 16 repleti sunt] ** F. — 16 Vineam] correxi, ...a B F. — 17 dubita *** bat F. — 17-18 Vin ** egipto F. — 18 non v. ex] *** F. — 19 quoque m.] qu ** tius F. — 20 Sabaoth domus] ** F. — 20 I. est B, est israhel F. — 20-21 via l. et] F. — 21 princ *** cribarum F.

tulum leonis audissent, idest Xpistum praedicantem populum. Sed quid est declinare a via, nisi a directo iustitiae tramite ad lapsum deflectere? Declinavit ergo ad deteriorem partem et cecidit in vinea, idest in populo seditiones et factiones promiscuit. Hoc enim consilium Scribarum vel sacerdotum fuit ut leonem Xpistum occiderent. 5 Hunc etenim leonem vel catulum leonis, idest hominem illum quem Dei filius de tribu Iuda induerat, in vinea populi Israhel fuisse occisum omnibus notum est. Sed *disrupit*, inquit, *illum tamquam haedum de capris*. Quare non tamquam agnum dixit, sed haedum potissimum nominavit? Ostendi enim caritati vestrae haedum peccatorum habere figuram, dicente Domino: *Statuam iustos ut oves, peccatores et iniustos ut haedos* ¹. Et ideo hunc catulum leonis velut haedum *disrupit*, quia inter peccatores et iniustos aestimatus est, sicut scriptum est: *Maledictus homo qui pependit in ligno* ². Unde et Apostolus: *Factus*, inquit, *pro nobis maledictus* ³, ut benedictionem credentes acciperent. Sed ideo, inquit, maledictus aestimatus est, ut nos, per crucem a maledictione liberatos, benedictionis suae gratia consecraret. Proinde inter peccatores aestimatus est, ut peccata nos-

1 MAT. XXV, 33.

2 DEUT. XXI, 23.

3 GAL. III, 13.

1 leonis] *addunt* et scribarum *B* et scrib * *F*. — 1 audissent] * *dissent F*. — 1 Xpistum] *Xpisti F*. — 1 Sed] * *F*. — 2 quid] *BF²* quod *F* — 2 declinare] *F² ...ri BF*. — 2 institia] * *ticie F* — 2 ad lapsum] *F² alapsum BF*. — 3 De] * *vit F*. — 3 deteriorem] *F*. — 3 cecidit in] *cecin ** F*. — 4 seditiones] *seduc. F²*. — 5 sacerdotum fuit] ** *F*. — 6 Hunc e. leonem] *** *F*. — 6-7 hominem i. q. Dei] *homi **** F*. — 7 filius] *correxi*, filium *B* * *ium F*. — 7 in vinea populi] *** *F*. — 7 Israhel] *F ...elis B*. — 8 notum est Sed] *** *F*. — 8 *disrupit]* *F ...rumpit B*. — 8 *tamquam]* *scripsi*, *tamquam BF² tantam F*. — 8-9 h. de capris] *** *ris F*. — 9 *tamquam]* *F tanq. B*. — 9 *dixit Sed h.]* *** *F*. — 10 *nominavit.] BF² ...bit F*. — 10 *Ostendi]* *correxi*, ...dit *B osten * F*. — 10 *enim]* * *F*. — 11 h. figuram] *** *uram F*. — 11-12 *iustos ut o. p. et]* *ius ***** F*. — 12 *haedos]* *BF² eius F*. — 12 *catulum leonis]* ** *onis F*. — 13 *disrupit]* ...umpit *F*. — 13 *inter pecc.]* ** *atores F*. — 13 *iniustos]* *BF² ...tus F*. — 13 *aestimatus]* *correxi*, *extimatus F² ...tum F*. — *aestimatum B*. — 13-14 *sicut s. est maledictus]* *** *tus F*. — 14 *ligno]* *F*. — 14 *Unde]* * *F*. — 15 *m. ut]* *maledic ** F*. — 15 *benedictionem]* *scripsi* * *edicione F benedictibus B*. — 16 *Sed ideo inquit]* *** *uit F*. — 16 *maledictus]* *F ...tos BF²*. — 17 *nos per crucem]* *** *cem F*. — 17 *liberatos]* *BF² ...tus F*. — 17 *benedictionis]* * *cionis F*. — 18 *Pro ** nter F*.

tra purgaret. Ceterum ipse, sicut de eo scriptum est, *peccatum non fecit, neque dolus inventus est in ore eius* ¹.

Sed quid post occisum leonem gestum sit, rogo, diligenter audite. Revertens, inquit, rursus venit ad corpus leonis, *et ecce*, inquit, *5 congregatio favorum in ore et corpore leonis, et mel redundabat, et posuit illud in ore suo, et ambulabat manducans* ². Sed revertens, inquit, ad corpus leonis invenit apes. Quid est revertens? Quasi corrigens se iterum ad meliora. Et postea supervenit ad sepulturam dominici corporis, idest leonis, ut crederet. Multi etenim ex illo persecutore populo, post passionem Domini conversi et paenitentiam agentes, per apostolos crediderunt. Sed cum venisset ut crederet, invenit apes in ore leonis. Sed quid apes istae significant nisi apostolos ceterosque fratres in Xpisto manentes, quos simul omnes eiusdem spei fervor animavit, per quos multa credentium populorum examina pullularunt? Sed *et mel*, inquit, *redundabat*. Mel autem quid aliud possumus intellegere quam dulcem Domini praedicationem et suavitatem evangelicae doctrinae? *Gustate et videte quoniam suavis est Dominus* ³, et: *Dulciora sunt*, inquit, *verba tua super mel et favum ori meo* ⁴. Hoc etenim mel dulcius est Hymettio, suavius est Hyblaeo, gratius stacte, *20* quod ex praedicatione divini oris examina credentium populorum de

1 Es. LIII, 9.

2 Iudic. XIV, 8-9.

3 Ps. XXXIII, 9.

4 Ps. XVIII, 11.

1 de eo] ** F. — 2 neque] ne * F. — 3 quid] B F² qui F. — 3 oc. leonem] * so leone F. — 3-4 audite] audi * F. — 5 favorum] F favum F² B. — 6 et ambulabat] ** F. — 6 Sed] erasit F². — 6-7 revertens] ***** nis F. — 7 Quid est] quest F et delevit F². — 7 revertens] * tans F (tens F²). — 7 corrigens] B F² ... gans F. — 8 iterum ad m. Et] ite**** F. — 8-9 sepultur**** poris F. — 9 crederet] F ...rent B. — 9 Multi etenim ex] *** F. — 10 passio**** si F. — 11 apostolos] correxi, ...lis B apustu * F. — 11 credid.] * derunt * F. — 11 crederet invenit] ** nit F. — 12 leonis] B F² reonis F. — 12 apes i. signif.] *** ficant F. — 13 in X. man.] *** nentes F. — 13 quos] B F² quod F. — 13 omnes] F os B. — 13-14 fervor an.] ** mavit F. — 14 populorum] p * F. — 14 examina] correxi, ex anima B * ma F* (lia F²). — 15 inquit ** bat F. — 15-16 po ** gere F. — 16 suavitatem] * F Add. B domini. — 17 v. quoniam suavis] vide *** F. — 18 sunt] F om. B. — 18 verba tua super] *** per F. — 19 mel dulcis est] *** F. — 19 hymettio] scripsi, ymeetio B ym etio. — 19 suavius] B F² suavios F. — 19 gratius] gracio F. — 19 stacte] correxi, starten B * F. — 20 examina] F ex anima B exi- mina F². — 20 * dencium F.

multis lectionum floribus collegerunt, et omnia in Xpisti Domini nostri ore et corpore congregarunt, ut quia cuncta in se praedicata erant, per se omnia complerentur. *Favum*, inquit, *in ore leonis*. Quid est favus nisi regni caelestis imago, in quo multas habitationes apud Patrem suum esse dicebat? Sed quid in ipsis habitationibus favi miro 5 opere constructis repositum invenerunt? *Mel*, inquit, *redundabat*. Quid aliud mel quam dulcedinem Domini suavitatemque sermonis eius accipimus? Inde alimur, inde vivimus. Hoc in ore nostro et in corde semper habeamus ut animam caelestibus saginemus. Deo itaque Patri omnipotenti maximas atque uberes gratias semper et ubi- 10 que agentes per Dominum nostrum Jesum Christum.

[XIV]

Et dixit Dominus ad Gedeon: Cum trecentis viris, quos aquam lambere vidisti, salvos faciam vos, et tradam in manibus tuis castra Madian ¹.

15

Non sum quidem ignarus, dilectissimi fratres, possem temeritatis

1 IUDIC. VII, 7.

1 lectionum] lectione *F*. — 1 *legerunt *F*. — 2 praed* ta *F*. — 3-4 Quid est] *B F*² Quidem *F*. — 4 favus] *F*² favum *B F*. — 4 caelestis imago in quo] *** o *F*. — 4-5 aput *** ebat *F*. — 5 ipsis] ipsa *F*. — 5 habitationibus] *corr.*, habi* *F* ...nes *B*. — 6 constructis] ...ti *F*. — 6 repositi *** t *F*. — 7 Quid aliud mel] *** *F*. — 7-8 que sermonis eius] *** us *F*. — 8 alimur] *B F*² ...or *F*. — 8 vivimus Hoc] ** *F*. — 9 habeamus] *scripsi*, habe *B F* habea *F*². — 9 ut] * *F*. — 9 animam] * *F*. — 9 caelestibus] *correxi*, caelestia *B* nostras *F*² in *ras*. — 9-10 *Sequitur doxologia*: Deo itaque patri omnipotenti (** *F*) maximas atque uberes gratias semper et ubique (***) *F*) agentes per dominum *B F* nostrum Iesum Xpistum *add. B*. — 13 Et] t *B praetermissa initiali de more. Praemisit F*: ITEM SEQ̄ DE LIBRO IUDICV. — 13 Et dixit] ** t *F*. — 13 Gedeon] *B F*² iedeon *F* et ita subinde. — 13 Cum trecentis] ** centis *F*. — 14 vidisti] * *F*. — 14 manibus] * *F*. — 14 tuis] *F* eius *B*. — 16 ignarus] * *F*. — 16 possem] quia possum *F*² in *ras*.

culpam incurrere, qui de tanti sacramenti dispositione ausus sum facere sermonem. Etenim si sublimia humiliter, grandia tenuiter disputemus, non solum inperitia ridenda est, sed et audacia punienda. Non enim periculi discrimen evadere poterit qui ea quae prisca lex
 5 sanxit aut devotissimorum cecinerunt ora prophetarum, aliter quam spiritalis ratio expetit interpretari voluerit. Sed ego, dilectissimi fratres, non tam studii mei aut ingenii fiducia quam divinae aspirationis gratia fretus, conor hinc facere sermonem.

Et dixit, Dominus ad Gedeon: Cum trecentis viris salvos
 10 *faciam vos, et tradam in manibus tuis castra Madiam.* Quid hoc est, dilectissimi fratres, quod ex triginta duobus milibus armatis soli trecenti idonei et fortes probantur? Possum quidem duobus verbis quid ista paucitas significet demonstrare: *Multi enim vocati, sed pauci electi*¹, et: *Si fuerit numerus filiorum Israel ut arena maris, reliquiae salvae fient*². Sed quid nunc meriti istius ratio significet debemus ostendere: cur trecenti potissimum eliguntur per quos innumeri hostes penitus vastarentur? Trecenti enim apud Graecos tau littera signantur. Quae littera, cum unum habeat apicem quasi arborem passionis

1 MAT. XX, 16.

2 ROM. IX, 27.

1 culpam incurrere] ** rre F. — 1 qui de tanti] B F² quid etanti F. — 1 dispositione ausus sum] disposi ** dior F (aggredior ?). — 2 sub ** iliter F. — 2 grandia] scripsi, gradia B gra /// ssa ex grandia F. — 3 non solum] ** F. — 3 inp. B F. — 3 audici ** nda F. — 4 eva * F. — 4 poterit] B F² potere F. — 4 qui] ex quid ut F. — 5 sanxit] scripsi, sancxit B sanc * F. — 5 prophe * F. — 6 ratio] B F² ratione F. — 6 interpretari] scripsi, * terpretaria F ...re B. — 7 tam] * m F. — 7 ingenii] B F² ...a F. — 8 fretus] B F² fletus F. — 9 inquit D. ad Gedeon] **** on F. — 9 tricentis + viris F. — 9 salvus F. — 10 faciam v. et tradam] *** dam F. — 10 Madian Q. h. est] madia *** F. — 11 triginta] B F² trigenta F. — 11 milibus armatis] ** F. — 11-12 trecenti] F² tricenti B F ac subinde plerumque. — 12 prob *** dem F. — 12 quid] B F² quod F. — 13 si ** trare]/// F. — 13-14 pauci e. e. si] pau *** F. — 14 arena maris] a ** F. — 14-15 reliquiae salvae] B F² ...qui ...vi F. — 15 fient] F² fiunt B F. — 15 quid] B F² quod F. — 15 meriti istius] ** F. — 15-16 ostender *** centi F. — 16 eliguntur] scripsi, eleg... B F. — 16 innumeri] i * F. — 16 hostes] F² hostem B hoste F. — 17 vastarentur] F² ...etur B F. — 17 enim apud] ** F. — 17 tau] F thau B. — 17 littera signantur] B F² litera sinnantur F. — 18 quae littera] ** F. — 18 unum] F² unam B una F. — 18 habeat] habet F² — 18 apicem] B F² apacem F. — 18 arbo ** nis F.

erectam, alterum in capite quasi antemnam extensam, crucis utique manifestum signum ostendit. Et proinde Gedeon, qui figuram Domini nostri Iesu Xpisti induerat, hostes suos hoc numero vicit. Denique Moyses extensis manibus signum crucis ostendit ut vinceret Amalec. *Sed surge, inquit, et descende in castra hostium*¹. Vere et 5 merito hoc dixit, quia in magna virtute et potentia sua surrexit Dominus ut in cruce ascenderet et exinde omnes potestates mundi triumpharet ac vinceret, sicut apostolus de eo dicebat: *Spolians se carne potestates palam triumphavit per crucem*². Et quia castra hostium in valle erant, quae vallis inferorum situm indicabat ubi omnis 10 potestas [adversa?] et impurissimi spiritus loca et sedes habent, proinde in hac quasi depressa valle, idest apud inferos, per crucem Dominus velut cum trecentis viris descendit, quia trecentos in crucis imagine signari iam supra monstravimus, ut innumerabilem numerum hostium, idest legiones daemoniorum, exterminaret et per- 15 deret.

Sed illud me movet quod ait: *Si tu times descendere, descendet et puer tuus in castra*³. Quae virtus, quae potestas pueri, cuius fiducia

1 IUDIC. VII, 9.

2 COL. II, 15.

3 IUDIC. VII, 10.

1 alterum] *correxi*, ...am *BF*. — 1 quasi antemnam] qua ** *F*. — 1 utique] *BF*² itique *F*. — 2 signum ostendit] ** *F*. — 2 figuram] figura *B*. — 3 Iesu Xpisti induerat] *** duerat (in *eras*.) *F*. — 3-4 vicit Denique] v ** *F*. — 4 Moyses] *F*² .en *BF*. — 4 crucis ostendit] cruci ** *F*. — 4 vinceret] *BF*² vincere *F*. — 5 surge] surget *F*. — 5 inquit et] inq ** *F*. — 5 descende] discende *F* ac subinde, etiam *B* saepe disc. *scripsit*. — 6 merito hoc] merit ** *F*. — 6 virtute] *BF*² ...tes *F*. — 6 potentia] *F* ...am *B*. — 6 sua] * *F*. — 6 surrexit] *F* surrexit *B*. — 9 carne] *F*² carnem *BF*. — 9 triumphavit] *F*² ..bit *BF*. — 9 per c. E. quia] *** *F*. — 10 erant] *BF*¹ erat *F*. — 10 vallis] *scripsi*, valles *B*. — 10 quae v. inf.] *** erorum *F*. — 10 situm] sicut *F*. — 10 omnis] oms *F*. — 11 potestas] *Supple* «tenebrarum» — 11 po ** purissimi *F*. — 11 et] *F* om. *B*. — 11 habent] *F*³ ..bet *BF*. — 12 proinde in] ** *F*. — 12 quasi depressa] erit *F*² — 12-13 in *** nus *F*. — 13 des ** ia *F*. — 13 trescentos] *BF*² ...tis *F*. — 13-14 crucis] *F*² cruce *BF*. — 14 signari] *scripsi*, signare *B* signa * *F*. — 14 iam supra] ** a *F*. — 14 monstravimus] *F*² ..bimus *BF*. — 14-15 innumerabili *** ostium *F*. — 15 exterminaret] * ret *F*. — 17 me movet] *F* nemo novit *B* — 17 si tu times] *** *F*. — 18 in castra] ** *F*. — 18 pueri] *praemisit* quae *F*² — 18 cuius fiducia] *correxi*, huius f. *B* h ** *F*.

Gedeon in castra hostium descendere iubebatur? Gedeonis itaque timor timorem illum dominicae passionis significanter ostendit. Quod ipse Dominus ad passionem veniens dixit: *Tristis est anima mea usque ad mortem! Pater, si fieri potest, transeat calix iste a me.* Sed re-
 5 petit: *Non quod ego volo, sed sicut tu vis*¹. Quid est? Timor non Dei sed suscepti hominis fuit. Et ideo timorem ex industria fatebatur, ut probaret vere se hominem induisse qui mortem timeret. Ecce quot signa carnis eius impressa sunt, dum sitit, dum esurit, dum fatigatur, dum flet et tristis est, postremo dum moritur! Et nihilominus multi
 10 sunt haeretici qui eum carnem hominis induisse negant, sed phantasma fuisse dicunt. Quid facerent homines, si non fuissent signa ista praemissa? Et ideo calicem passionis si fieri possit transire dicebat, ut vere se hominem induisse probaret, cui secundum naturam mors formidolosa videretur. Ceterum, Deus, qui vita est, mortem timere
 15 non poterat, quem mors ipsa timebat. Sed quis est iste puer pro quo dicitur: *Descendet et puer tuus in castris?* Puerum hunc ego non alium quam Iohannem Baptistam intellego, praecursorem scilicet et metatorem dominici adventus. Quia sicut in saeculo ad praeparandas vias

1 MARC. XIV, 34-36.

1 Gedeon] *F* gedeonis *B*. — 1 hostium] *B F*² ostius *F*. — 1 discen**ur *F*. — 1 itaque] ita quae *F*². — 1-2 timor] *supplevit F*². — 2 illum dominicae] **minice *F*. — 2 significanter] ...tur *F*. — 2 ostendit] **F*. — 2 quod] quem *F*². — 3 dixit] **F*. — 3 Heu quid tristis *B solus*. — 3 tristis *B F*² contristus *F ut videtur*. — 4 mortem] **F*. — 4 a me sed] ***ed *F*. — 5 vis] **F*. — 5 Quid est] *d est *F*. — 6 fuit] **F*. — 6 timorem] *scripsi*, timmorem *F*² timores *F*, *omittit B*. — 6 fatebatur] fateba **F*. — 7 vere] vera est *F* verum *F*². — 7 timeret] *B F*² timor et *F*. — 7 quot] *F*² quod *B F*. — 8 carnis *B F*² carnes *F*. — 8 impressa] *scripsi*, impressa *B* in presta *F* in presto *F*². — 10 eum] *F*² cum *B F*. — 10 hominis] hominus *F*. — 10 sed] et *F*. — 11 Quid facerant] ***F*. — 11-12 ista p. e. ideo] ist ****F*. — 12 si] *B F*², *om. F*. — 12 transire dicebat] tr***F*. — 13 se] *B F*² sed *F*. — 13 hominem *B F*² ...ne *F*. — 13 probaret cui secundum] ***cundum *F*. — 13 mors] *B F*² mor *F*. — 14 form. vid.] formidolo***F*. — 14-15 timere non] ***F*. — 15 Sed quis est] ****F*. — 16 et p. tuus] ****F*. — 16 tuus] *Add. usi B F per dittographiam*. — 16-17 non a. quam] n****F*. — 17 Iohanem] *Add. esse F*. — 17 intellego] *B F*...igo *F*². — 17 praecursorem scilicet] praecur***F*. — 17-18 metatorem] *conieci*, imitatore *B* praedicatore *F*² in *ras*. — 18 quia sicut in] q****F*.

Domini ac rectas faciendas semitas Dei nostri praemissus est, ita et in castris hostium, idest ad inferos, praecursurus erat, ut adventum Xpisti et illic mortuis indicaret. Necesse eternim erat ut post passionem suam ad inferos quoque descenderet, et patriarcharum animas, quae illic ab hostibus, idest spiritibus tenebrarum, captivae tenebantur, erueret et secum victor in paradiso reduceret. Denique cum Iohannes adhuc in Herodis carcere teneretur, sic mandat ad Dominum: *Tu es qui venturus es, an alium expectamus?*¹. Sed venturum dicebat ad inferos, ubi ipse praecursurus erat. Ceterum in saeculo iam eum venisse dinoverat, iam et populo eum monstraverat, dicens: *Ecce agnus Dei, ecce qui aufert peccatum mundi*². Et ideo dicit, cum utique et ad inferos deberet adventum ipsius nuntiare, ut ex auctoritate Domini praemissus, non sua praesumptione, adventum illius indicaret.

Sed adhuc adiecit: *Et Madian, inquit, et Amalec et omnes contrarii erant ut locustae, et camellorum non erat numerus*³. Madian hic imaginem diaboli portendebat, Amalec vero mortis; qui in valle, idest apud inferos, sedes et castra posuerunt. Sed *omnes, inquit, contrarii erant ut locustae*. Mirifice locustis comparavit omnes contrarios,

1 LUC. VII, 20.

2 IOHA. I, 29.

3 IUDIC. VII, 12.

1 ac corr. et B, ad F.— 1 r ** ciendas F.— 1 Dei]domini F.— 1-2 ita et in castris] *** tris F.— 2 inferos] B F² ...us F.— 2 praecur ** ut F.— 3 mortuis] F² mortuus B mortuum F.— 3 indicaret] iudica * F.— 3 etenim] enim F².— 4 suam] * F.— 4 pa * rum F.— 5 quae] F quia B.— 5 spiritibus] * tibus F. 5-6 tenebantur] teneb * F.— 6 reduceret] * ceret F.— 7 Iohannes + adhuc F.— 7 Herodis] erodes F herodes F².— 7 carcere] c * re F.— 7 teneretur] B F² tenetur F.— 8 venturus] * turus F.— 8 expectamus] speramus F² in ras. ex expectamus ut videtur.— 8 Sed] set F et F².— 9 ad] praemisit et F (expunxit F²).— 10-11 dicens Ecce agnus] *** us F.— 11 pecca *** ut F.— 11-12 dicit cum utique] conieci, ut pro utrumque B F.— 12 infe *** dventus F.— 12-13 ex *** missus F.— 13-14 adven *** caret F.— 15 adhuc] huc F.— 15 inquit et] ** F.— 15 Amalec] scripsi, amalech B * alech F et subinde.— 16 locustae] lo * F.— 16 camelorum Wilm. camellorum B * mellorum F.— 16-17 hic imaginem] ** F.— 17 mortis qui in] *** n F.— 18 idest] idem F.— 18 inferos] ...us F.— 18 castra posuerant B ** suerunt F.— 19 ut locustae] * e F.— 19 comparavit] comparabat B comparabit I.— 19 contrarios] * F.

idest potestates aeris istius, de quibus beatus Apostolus ait: *Non est vobis certamen adversus carnem et sanguinem, sed adversus potestates harum tenebrarum nequitiae in caelestibus* ¹. Haec enim potestates vel ut locustae in aera huius mundi volitantes bonae indolis frugem, id
5 est hominum fecunda ieiunia et feracem iustitiae naturam, quasi messem saevitia sua devorant atque consumunt. Camellos autem, quorum dicitur non esse numerum, ipsos principes daemonum, pravos, enormes atque tortuosos, in quibus nihil cor rectum indicat, qui ferventes insaniae flammis dentes cum stridore conterunt ut rabiem malitiae
10 suae vehementius exacuunt.

Sed adhuc adiecit: *Et intravit Gedeon in castris, et ecce homo narrabat proximo suo somnium et dixit: Somniavi, et ecce in magida panis hordeaceusolvebatur in castra Madian, et venit usque ad tabernaculum Madian, et percussit illud, et cecidit, et evertit* ². Magis itaque
15 illa, in qua panisolvebatur qui hostium castra percussit et dissipavit atque destruxit, quid aliud quam sinum seu uterum Mariae virginis significabat, in quo panis vitae Xpistus, factus sub lege ex femina,olvebatur, quoniam legem Dominus noster non venerat solvere, sed

1 EPH. VI, 12.

2 IUDIC, VII, 13.

1 potestates] *scripsi*, ...tis *B F*. — 1 aeris istius] *erulistis F*. — 1 beatus apostolus] ** *lus F*. — 2 carnem et] ** *F*. — 3 harum tenebrarum] ** *nebrarum F*. — 3 in *B*, sub *F*. — 3 Hae enim] ** *F*. — 3 potestates] ...tem *F*. — 4 mundi] * *F*. — 4 bonae] *conieci*, bene *B F*. — 4 indolis] *conieci*, idolis *B F*. — 5 hominum] * *F*. — 5 fecunda] *Add.* in *B F*. — 5 iusti] ** *turam F*. — 6 devorant] *scripsi*, devorent *B* devo * *F*. — 6 consumunt] *scripsi*, consumunt *B*, consumment *F*. — 6 camelos] *B*, ...llus *F*. — 6 quorum] quo * *F*. — 7 ipse] *F*. — 7 prin] * *es F*. — 7 pravos] *correxi*, prouos *B F*. — 7 enormes] *scripsi*, inormes *B F*. — 8 tortuosos] * *s F*. — 8 nihil] *F om. B*. — 8 iudicat] *Wilm.*, indicat *B* indicant *F*. — 8 ferventes] * *erventes F*. — 9 flammis] *correxi*, flammis *B F*. — 11 intravit] *scripsi*, ...bit *B F*. — 11 castris e. e. homo] c *** *F*. — 12 somnium et d.] som *** *F*. — 12 dixit] *Add.* inquit *B*. — 12 in magida] *imagida F*. — 12-13 panis h.] p *** *F*. — 13 madiana] *** *ad F*. — 14 percu] *** *evertit et cecidit F*. — 15 illa] * *F Add.* vel magida *B** da F*. — 15 qui hostium castra] qu *** *F*. — 16 destruxit quid] *distr** F*. — 16 aliud quam] *alium ut qua F*. — 16 sinum seu] *conieci*, sinouse *B F*. — 16-17 Mariae virg.] *mari** F*. — 17 factus sub lege] *** *F*. — 17 ex] *correxi*, et *B F*. — 18 quoniam] *conieci*, quam *B F*. — 18 Dominus noster non] *** *F*. — 18 venerat] *F* *noverat B*.

adimplere? Unde factum est ut de quinque panibus hordeaceis quinque milia hominum saturaret. Hic ergo panis corporis nostri factus est, ut Apostolus ait, *sub lege ex femina*². Venit et percussit castra hostium, id est omnem potentiam diaboli, omnemque militiam Satanæ maiestatis suae virtute comminuit.

5

Sed dividit Gedeon trecentos illos viros per centenos. Non autem sic dividit ut partes faceret, sed ut tripartita principia constitueret, quia necesse erat ut imago crucis, per quam trecenti in tau littera signantur, trinitatis distributione constaret. Nemo enim vincit nisi qui Patrem et Filium et Spiritum Sanctum aequali potestate et in-
10 differenti virtute crediderit. Ecce quo sacramento militiae Gedeon hostes suos vicit, quo etiam nos credentes in Xpisto omnem nequitiam adversae potestatis triumphare consuevimus.

Quod autem dicit hos trecentos viros velut canes lambentes aquam fuisse electos, hæc ratio est, quod gentes antequam credant 15 canibus comparantur, sicut ipse Dominus pro gentili, idest chanaanæ muliere dicebat: *Non expedit tollere panem filiorum et dare canibus*. Sed et illa respondit: *Solent et canes conligere quae cadunt de*

GAL. IV, 4.

1 adimple *** tus est *F.* — 1-2 hord. quinque] orde ** *F.* — 2 hominum] *F om. B.* — 2 panis corporis] ** poris *F.* — 2 factus] *F om. B.* — 3 sub lege] ** *F.* — 3 ex] et *F.* — 3-4 castra hostium] ca ** *F.* — 4 omnemque militiam] *coni.*, militiae *B* omne ** *F.* — 5 maiestatis] magistri *F.* — 5 suae] sua *F.* — 5 virtute] *conieci*, virtutem *B F.* — 5 comminuit] comm * *F.* — 6 Sedividit *F.* — 6 trecentos] tricentes *F.* — 6 illos] illorum *F.* — 6 viros per centenos] *** tenos *F.* — 7 sidividit *F.* — 7 faceret] * *F.* — 7 ut tripartita] uti paertita *F.* — 8 quia] * *F.* — 8 immago *F.* — 8 quam] q * *F.* — 8 trecenti] *scripsi*, tricenti *B F.* — 8 tau] *F* thau *B.* — 9 figurantur *B.* — 9 distributione] * tribucionem *F.* — 9 vinc * *F.* — 11 Ecce quo sacramento] *** mi *F.* — 12 suos v. q. etiam] su *** *F.* — 11 militiae] *correxi*, militi *B F.* — 12 nos] *F* nunc *B.* — 12-13 nequitiam] * *F.* — 13 triumphæ] * *F.* — 13 consuevimus] *scripsi*, * vimus *F.* ..bimus *B.* — 14 dicit] *F om. B.* — 14 treced *** ut *F.* — 15 fuisse electos] fuis *** *F.* — 15 ratio est] rationem *F.* — 15 antequam] antiquam *F.* — 15 credant] * *F.* — 16 comparantur *F.* — 16 ipse] ipsi *F.* — 16 Dominus pro] ** *F.* — 16 gentili] *scripsi*, ..le *B* * le *F.* — 17 muliere] mulier *F.* — 17 Non expedit] * * it *F.* — 17 panem] *F* panes *B.* — 17-18 canibus Sed] cani ** *F.* — 18 ca ** legere *F.* — 18 cadent *F.*

*mensa dominorum suorum*¹. Unde planum est canes gentilium figuram perspicue indicare. Et quia ex gentibus in Xpisto Deo Dei filio credituri erant, qui essent per signum crucis de hostibus, idest inmundis spiritibus, victoriam relaturi, ideo hos eligendos iubet quos sicut canes aquam lambere vidisset, ut ostenderet magis ex gentibus credentes per signum crucis victoriam relaturos.

Sed adhuc est aliud mysterium quo in hac pugna usus est Gedeon. Cum enim distribuit centenos viros per tres classes, *dedit*, inquit, *eius tubas in manus eorum et hydrias vacuas et lampades in medio hydriarum*. Et *canebant*, inquit, *tubis; et confregerunt hydrias quas habebant, et apprehenderunt unusquisque in manu sua sinistra lampades et in manu dextera tubas unde canebant, et clamabant: Gladius Dominici et Gedeonis*². O fortissimum bellum, o admirabile praemium et praedicanda victoria, ut innumerabilem numerum hostium trecenti homines, qui signum crucis numero suo signabant, per tubas, lampades et hydrias concompactas penitus debellarent! Sic et Abraham quinque reges barbaros cum exercitibus eorum cum trecentis decem et octo vernaculis vicit, et omnem substantiam quam diripuerant, sed et filium fratris sui Loth quem captivum ducebant

1 MARC. VII, 27-28.

2 IUDIC. VI, 16-20.

1 dom. suorum] domi ** F. — 1-2 fig. perspicue] ** ecue F. — 2 in Xpisto Deo Dei] *** F. — 3 crucis de] ** F. — 3-4 inmundis] *correxi*, in mundi B F (ex de inmundis F). — 4 victoriam] * F. — 4 eligendos] *scripsi*, elegendo B F. — 4-5 quos sicut] ** t F. — 5 aquam] aqua F. — 5 ut ostenderet] ** nderet F. — 5 ex gentibus] extentibus F. — 6 per signum] ** F. — 6 relaturos]. ..rus F. — 7 adhuc] * F. — 7 pu * a F. — 8 distribu] * F. — 8 centenos] ...nus F. — 8 classes] clades F. — 8-9 inquit] * F. — 9 eorum] hominum F. — 9 lampades] F ...das B et *subinde*. — 10 confregerunt] *correxi*, refrigerant B refrigerarunt F. — 11 sua sinistra] ** F. — 12 tubas unde] ** F. — 12 Gladius] glama * us F. — 13 fort. bellum] fortissi ** F. — 13 admirabile] ...lem F. — 13-14 praelium B 2^a m. praemium B 1^a m. et F. — 14 pr. victoria] praedica ** F. — 14 nummerum F. — 14 hostium] o * F. — 15 trecenti] *scripsi*, trescenti B * ti F. — 15 homines] ...nis F. — 15 numero suo] num ** F. — 15-16 tubas] turbas F. — 16 et ** fractas F. — 16-17 et Abraham] ** F. — 17 barbaros] barbarezis F. — 17 exercitibus eorum] exer ** F. — 18 ver ** cit F. — 19 dirip.] deripe * F. — 19 sed] * F. — 19 fratri F capti ** bant F.

eripuit et revocavit. Qui numerus vernaculorum trecentis constitutus, signum, ut saepe dictum est, crucis perspicue liniabat. In decem et octo autem nomen Iesu evidenti ratione monstrabo. Decem et octo enim apud Graecos iota et cappa signantur, quibus litteris nomen Iesu scribitur. 5

Sed iam nunc videamus quid istae hydriae vacuae, quid vero tubae, quid lampades indicent. Hydriae autem apud Graecos vasa aquaria appellantur. Quae hydriae figuram nostrae carnis habebant, quae de terrae limo facta et ad aquam baptismatis praeparata est. Corpora autem nostra vasis fictilibus comparari probat apostolus 10 Paulus cum dicit: *Habentes thesaurum in fictilibus vasis* ¹. Sed vacuae, inquit, erant. Necdum aquam baptismatis haurierant, et ideo vacuae dicebantur. Sed fortassis aliquis dicat: Si hydriae illae corpora nostra significabant, cur frangebantur? Nulli dubium est, fratres, neminem Xpistianorum posse de inimicis suis victoriam reportare 15 nisi prius intus carnalia sua opera Spiritus virtute confregerit. Et ideo ait: *Et confregerunt*, inquit, *Hydrias quas habebant, et apprehenderunt unusquisque in manu sua sinistra lampades et in dextera tubas*. Sed nondum hydriis confractis plenius prosequendum est. Ecce

1 II Cor. IV, 7.

1 eripuit] *F* diripuit *B* (ex eripuit). — 1 revocavit] *F* vocavit *B* — Post revocavit *add. F* Quid sit numerus trecentorum vernaculorum *Add. B* Quid * mero trecentiorum *In utroque glossema, ut videtur.* — 1 Qui numerus] *F om. B.* — 1 vernaculorum] *scripsi, ** culorum *F om. B.* — 2 si *** pe *F.* — 2 liniabat] * bat *F.* — 3 evidenti] e * *F.* — 3 rationem *F.* — 4 apud] * *F.* — 4 Graecos] graecus *F.* — 4 cappa] *om. F.* — 4 litteris] liter * *F.* — 6 nunc] non *F.* — 6 quid] * *F.* — 6 quid vero] quod vere *F.* — 7 quid lampades indicent] quod la * de ineedent *F.* — 7 grec * sa *F.* — 8 Quae] qui *F.* — 8 figuram nostrae] figur * nostram *F.* — 9 terrae] terra *F.* — 9 facta] *add. fuerat et postea erasit F.* — 10 Corpora autem] ** *F.* — 10 pro *** ulus *F.* — 11 in fictilibus] ** s *F.* — 12 Necdum] * tunc *F.* — 12 aquam] aqua *F, aq. etenim B.* — 12-13 et ideo vacuae] *** ue *F.* — 13 aliquis dicat] ali * * *F.* — 14 significabant cur] signi * * ur *F.* — 14-15 est f. neminem] *** eminem *F.* — 15 suis victoriam] * * ctoriam *F.* — 16 intus] *conieci, vitiis B vici * F.* — 16 carnalia] a *F.* — 16 confregerit] confrige * *F.* — 17 Et] * *F.* — 17 confregerunt] *correxi, confregebant B confrigebat F.* — 17 hydrias quas] idri * * *F.* — 18 unusquisque in] unusquis * * *F.* — 18 dex * *F.* — 19 nondum] *F* nundum *B.* — 19 ple * *F.*

Hieremias propheta dicit: *Et duxit me Dominus in domum figuli ubi vasa faciebat. Cecidit, inquit, < vas > de rota et confractum est* 1: quodque rursus in aqua refudit ut denuo vas melius fingeretur. Lutum itaque est quod de terrae limo divi figuli manus in formam humani corporis expresserat et ad imaginem Dei plasmaverat. Hoc quia per Adam fuerat vitiis contaminatum et scelerum sordibus inquinatum et ligno transgressionis comminutum, quia necdum fuerat igneo Spiritu in Ecclesiae fornace decoctum, et proinde confractum est, et rursus velut argila in aqua baptismatis temperantum est, ut artifex Dominus, quem figulum dicit, diversam animam in piscina lavacri atque exinde in rota euangelii impositam, et crebris professionum motibus volutam, tunc compactam sponcionibus et constrictam vinculis disciplinae, Sancti quoque Spiritus calore ignitam, idoneam et capacem ad percipiendam gratiam caelestem efficit. Sed nec mirum quod in ministerio veteris hominis hydriae confractae sint, cum nos in bello persecutionis hostem diabolium aliter vincere non possumus, nisi corpora nostra variis tormentorum suppliciis ipsaque postremo morte in martyrio confringimus. Quod autem lampades et tubas apprehenderunt, verum est et hoc, dilectissimi fratres,

1 IER. XVIII, 3-4.

1 propheta] * a F. — 1 Et duxit] Eduxit F. — 1 domum] domo F. — 1 figuli ubi] figu ** F. — 2 vas] *supplevi*. — 2 et confractum] ** nfractum F. — 3 refudit] * udit F. — 3 fingeretur] * retur F. — 4 itaque est] ** F. — 4 divi] F om. B. — 4 manus] manum F. — 4 formam] * mam F. — 5 expraeserat F. — 5 * ginem F. — 6 per] *conieci*, pro B F *hispanismus*. — 6 contam.] cumtam. F. — 6 scelerum] scelum F. — 7 et ligno] *conieci*, elogio B F. — 7 quia] *conieci*, qui B que F. — 8 spiritum F. — 8 decoctum] denoetum F. — 9 argila in] ** F. — 9-10 ut artifex] ** F. — 10 diversam animam] diver ** F. — 11 in rota euangelii] *** F. — 11 impos.] inpos. F. — 12 motibus] * F. — 12 volutam] *conieci*, * luntatem F voluptatem B. — 12 comp.] conp. F. — 12-13 sponsi *** tractam F. — 13 qu *** lore F. — 13 ignitam] ignitatem F. — 14 capacem] acpacem F. — 14 ad percip.] ** F. — 15 mirum quod in] m *** F. — 15-16 confractae sint] c ** F. — 16 diabu *** cere F. — 17 nostra variis] no ** is F. — 18 postremo morte] post ** F. — 18 confringimus] *Add.* Quid per tubas quid per lampadas dicatur B *sup. lin.* — 18-19 lampades] * F. — 19 tubas] turpas F. — 19 et hoc dilectissimi] *** F.

quia [et] nos cum carnalia vitia comminuimus, aut ipsa, ut dixi, morte corpora nostra in persecutione pro Xpisti nomine frangimus, tunc lampades martyrii et rutilas fidei faces apprehendimus, quibus in nocte saeculi istius ignorantiae tenebris obcaecatam lumen veritatis errantibus demonstramus, aut sponso Domino venienti obviam occurrimus, quo facilius in nuptiali thalamo secundum euangelium intrare possimus. Sed et tubas, divinorum operum laudes, utimur, pro quibus aut classicum canentes Xpisti milites exercemus, aut rauco bando frementes contumaces terrae et dormientes excitare possumus. Deo itaque Patri omnipotenti maximas atque uberes gratias agentes per Dominum nostrum Jesum Christum.

[X V]

Dixit Helisaeus ad populum qui erat in Hiericho: Accipite mihi vas fictile et mittite in eo sal. Et demersit illud in flumine, et statim aquae sanatae sunt ¹.

15

Audistis lectionem, dilectissimi fratres, qua refert beatissimus Helisaeus propheta, cum rogaretur a populo ut aquas Hierichontis ste-

1 II REG. II, 20-22.

1 et] *om.* *F.* — 1 comminuimus] cum * *F.* — 2 in pers.] ** one *F.* — 3 lampades] la * *F.* — 3 appreh.] *apraeen* * *F.* — 4 tene * *F.* — 5 de * mus *F.* — 5 venientij] venent *F.* — 5 oviam *F.* — 5-6 occ * *F.* — 6 quo] *correxi*, quod *B F.* — 6 facilius] *fecilios* *F.* — 6 euang.] e * *F.* — 7 possimus] *Add.* Deo itaque *B.* — 7 tubas] tubes *F.* — 7 utimur] ut timor *F.* — 8 clasi cum *F.* — 9 frementes contumaces] *fremen* ** s *F.* — 9-10 possumus] * *F* *Sequitur doxologia:* Deo (* *F*) itaque (* aqae *F*) patri omnipotenti maximas atque uberes gratias agentes (ube *** gentes *F*) per dominum nostrum Iesum Xpistum (*** *F*) *B F.* — 13 Dixit Elisaeus] ** *F* *Praecedit in B F uncial. rubris* INCIPIT SEQUENTIA DE LIBRO REGNORVM. — 13 in] *supplevi.* — 13 Hiericho Accipite] ** ipite *F.* — 14 sal Et demersit] *** ersit *F.* — 15 sanatae sunt] ** *F.* — 16 refert] * *F.* — 16-17 beatissimum Elisaeum prophetam *B,* * atissimus Heliseus propheta *F.* — 17 rogare *** ut *F.* — 17 Hiericho *Wilmart;* hiericontis *B F.* — 17 steriles] *sterelis F ac subinde.*

riles et malignas sanaret, quo sacramento easdem aquas ad sanitatem fecundiatemque produxerit: *Accepit*, inquit, *vas rude fictile, et adiecit in eo sal, et demersit illud in flumine, et statim aquae sanatae sunt*. Quid in hoc loco dicimus, dilectissimi fratres? Numquid non 5 poterat Helisaeus in nomine Domini aquas verbo curare, qui potuit impetum Iordanis fluminis, refrenatis undarum agminibus, retrorsus ad caput fontis verbo revocare, et siccum sibi iter per idem flumen transeundi praebere? Aut numquid plus poterat vas illud fictile plenum sale quam sermo Dei quo etiam et mortuos excitavit et saepe- 10 numero virtutes maximas faciebat? Quae ergo causa, quae ratio, quae potestas in vas illud fictile et sale plenum fuerit, diligentius debemus advertere.

Helisaeus utique hic beatissimus propheta erat qui, cum rogaretur ut aquas steriles sanaret, non aliunde poterat quam de Xpisto ut 15 baptismatis eius in sacramento remedium quereret. Vas etenim illud fictile figuram Xpisti corporis portendebat, quod est protoplaustorum quorum imago terrena suscepturus erat.

Salem autem ipsum Verbum Dei esse, sapientiam scilicet Patris, nulla est dubitatio: de qua sapientia beatus Paulus apostolus dicit: 20 *Xpistus*, inquit, *Dei virtus est et Dei sapientia*¹; unde et apostoli, propter fidem quam in Xpisto habebant, sal terrae sunt appellati. Propheta ergo, sciens illud futurum quod postea sanctus Iohannes

1 I COR. I, 24.

1 mali ** ret *F.* — 1-2 sanitatem] * *F.* — 2 produxerit] producerit *F.* — 2 in *** ude. — 3 sal] salem *F.* — 3 demersit illud] di *** lut *F.* — 4 quid in] ** *F.* — 5 po *** lisens *F.* — 5 qui potuit] ** it *F.* — 6 impetum] impetu *F.* — 6 refrena ** rum *F.* — 7 verbo revocare] ** are *F.* — 7 siccum] si cum *F.* in *ras.* — 7 per idem flumen] *correxi*, pro eodem flumine *B F.* — 8 tran * *F.* — 8 numquid] numquis *F.* — 8 fictile] * le *F.* — 9 excitavit] * vit *F.* — 10 fa * at *F.* — 11 vas] * *F.* — 11 plenum] *supplevi*. — 14 poterat] *corr.*, poterit *B F.* — 16 port.] *F.* prot. *B.* — 16-17 protoplaustorum] *correxi*, protoplausto *B F.* — 17 quorum] * *F.* — 17 ter. + est *cod.* — 17 erat] * *F.* — 18 Salem] sale *F.* — 18 Verbum *** enciam *F.* — 19 est dubitatio] ** *F.* — 19 sapientia] sciencia *ex* paciencia *F.* — 19 apostolus dicit] ** *F.* — 20 sapien ** et *F.* — 21 habeb *** sunt *F.* — 22 illud futurum] ** *F.* — 22 quod] quam *F.*

apostolus refert: *Verbum caro factum est et habitavit in nobis* ¹, proinde in similitudine Verbi salem, idest sapientiam Dei, in vas fictile, idest in corpus hominis, immittens in aqua demersit. Quod quidem significabat quia omnes aquae quae toto mundo steriles erant, quae filios Dei sine Xpisto generare non poterant, postea, baptizato Xpisto, fecunditatem et benedictionem accepturae essent, ut Dei filios per lavacri vitalis sanctificationem generarent. Unde advertere debet xpistiana sapientia, sanctissimi fratres, quantum possit nunc veritas baptismatis in Xpisto, cuius tantum potuit tunc figura. Ex quo enim Dominus in easdem aquas descendere et baptizari dignatus est, in corpore suo salem Verbi circumferens et in sermone ipso vasis fictilis, idest corporis, materiam gerens, ex eo ubique per fidem Xpisti aquae generare et Dei filios procreare coeperunt, quae retro steriles fuerunt.

Sed ne forte aliquis caelestium sacramentorum ignarus dicat: cur baptizatus est Xpistus, qui Deus erat, cuius caro peccatum non fecerat nec dolus in ore eius inventus est, cum baptismatis gratia non nisi ad remissionem peccatorum sit divinitus procurata? Accipite rationem et intellegite, ad hoc Dominum nostrum baptizari se a Iohanne voluisse, non ut remissionem peccatorum acciperet, *qui peccatum* ²

1 IOHA. I, 14.

2 I PETRI, 2, 22.

1 Verb *** tum F. — 1 habitavit] habitabit F ex inhab. — 1-2 proinde *** tudine F. — 2 Dei *** le F. — 3 im *** mersit F. — 4 omnes aquae quae] *** F. — 4 quae] scripsi, que B F. — 5 Dei sine Xpisto] *** F. — 5 baptizato Xpisto] bapti ** F. — 6 accepturae] accipere F ut videtur ex accepere. — 6 essent ut] ** F. — 7 per] correxi, pro B F. — 7 sanctificationem] correxi, sanctificatione B sanctificacio F. — 7 debet] debes F ex deberet. — 8-9 nunc ...potuit] F om. B. — 9 baptismatis] * tismatis F. — 9 cuius B. — 9 tunc] F terrae B. — 9 f * ra F. — 9 quo] correxi, qua B F. — 10 in] et F. — 10 descendere] dicendere F. — 10 baptizari] baptizare F. — 11-12 vasis fictilis] F vasae fictilae B. — 12 corporis materiam gerens] corpus mea ** ens F. — 13 gene *** os F. — 15 celes ** cramentorum F. — 15-16 cur baptizatus] ** zatus F. — 16 qui Deus] punctis circumsepit F. — 16 erat] * F. — 17 nec dolus] ** s F. — 17 cum baptismatis] ** tismatis F. — 17 non] nonnon F. — 18 remissionem] remissione F. — 18 peccatorum] * am F. — 18-19 rationem] * F. — 19 intellegite] F intelligite B. — 19 baptizari se a Iohanne] baptiza *** em F. — 20 peccato ** peret F. — 20 peccatum] peccatum F.

non fecerat, sed ideo baptizari dignatus est ut aquam ipsam suo lavacro sanctificaret, ut quicumque in nomine ipsius baptizatus fuisset, membrum iam corporis ipsius effectus, filius Dei per adoptionem esse mereretur, renatus scilicet ex aqua et superna virtute.

5 Denique et alibi hoc Xpisti baptismatis sacramentum similiter invenimus esse praemissum: nam in Exodo legimus Merrae fontis aquas amaras, *immisso ligno, ad dulcedinem sanitatemque fuisse conversas*¹; nullum enim aliud remedium inutilium aquarum nisi de Xpisto prophetae quaerebant. Lignum etenim illud dominicae pas-
 10 sionis mysterium perspicue demonstrabat, quo indulcatas baptismatis aquas possent sitientes salubriter bibere; unde et ipse Dominus stans in templo dicebat: *Qui sitit veniat et bibat*² *aquam virtute gratis*. Sic populus in eremo cum sitis periculum pateretur; tunc Moyses virga, idest ligno, petram percussit et statim fluxerunt fontes
 15 aquarum: quod factum sacramentum baptismatis indicabat. Petram enim illam figuram Xpisti habuisse probat beatus Apostolus cum dicit: *Bibebant enim de spiritali sequenti petra, petra autem erat Xpistus*³. Petram autem illam, imaginem dominicae carnis habuisse nulla est dubitatio: quae caro, crucis ligno percussa, aquam vivam sitientibus tribuit, sicut scriptum est: *Flumina de ventre eius procedent*⁴.

1 Ex. XV, 25.

2 IOHA. VII, 37.

3 COR. X, 4.

4 IOHA. VII, 38.

1 baptizari] * F. — 1 ipsam] ipsa F. — 2 sanctificaret] * F. — 2 bapti** set F. — 3 effectus filius Dei] effec** F. — 4 scilicet ex] ** F. — 5 hoc Xpisti] ** F. — 6 esse praemissum] ** issum F. — 6 in] *erasit* F. — 6 Merrae] *res-titui ex Meppá*, myrrae B mirre F. — 7 aquas] * s F. — 7 immisso] in misso F. — 7 lignum] lignem F. — 7 sani * que F. — 8 * edium F. — 8 de] ex F. — 10 perspicue] prespicue F. — 11 possent] possint F. — 11 stientes] *scripsi*, sicientes F scicientes B *ac subinde*. — 11 et] *om.* F. — 12 dicebat Qui sitit veniat] dic *** F. — 12 aqua F aquam B. — 12 virtutem *Wilmart*, virtute B F. — 12-13 gratis] gravis F. — 13 populus in eremo] *** F. — 13-14 Moyses virga idest] *** F. — 14 et + statim F. — 14-15 fluxerunt fontes aquarum] flux** F. — 15 factum + est F, *om.* B. — 16 Xpisti habuisse] ** F. — 17 bibebant enim de spiritali] bibeba *** F. — 17 sequenti] F lequenti B. — 17-18 Xpistus Pe-tram] ** F. — 18 ergo B. — 18 illam] ila F. — 18 habuisse nulla] ** F. — 19 percussa aquam] * F. — 20 script *** mina F. — 20 procedent] procedunt F.

Dicebat hoc itaque de Spiritu Sancto quem credentes accepturi erant.

Et proinde aquae illae, de petra productae, flumina de ventre Xpisti in sacramento baptismatis manantia et ad salubre sitientium poculum de Xpisti latere cursura, iam tunc typica praefiguratione 5 monstrabant. Quis etenim nesciat Dominum nostrum, qui est fons aquae vivae saliens in vitae perpetuitatem, cum in crucis ligno suspensus fuisset, non tantum de vulnere lateris sui sanguinem, sed aquas largo cursu manantes profudisse, ostendens sponsam, idest Ecclesiam, exemplo protoplaustorum, de latere suo constare, sicut 10 constitit et Eva de costa Adae, habentem scilicet duo baptismata, idest aquae et sanguinis, unde fideles in Ecclesia et martyres fiunt?

Sed quia necesse erat ut cum sacramento baptismatis etiam et sanctorum apostolorum imaginem praefiguratam ostenderet, proinde apud Elim, qui locus in Exodo ¹ legitur, in duodecim fontibus 15 duodecim apostolorum figura monstratur. De quibus fontibus David in psalmis ait: *Laudate*, inquit, *Dominum de fontibus Israel* ², eo quod ex populo Israhel fontes isti apostoli procedentes gratiam baptismatis essent credentibus praebituri. Et nequis beatum apostolum Paulum ab eorum consortio putaret exclusum, subiunxit dicens: *Illic* 20 *Beniamin adulescentior* ³, eo quod Paulus apostolus de tribu Benia-

1 Ex. XV, 27.

2 Ps. LXVII, 27.

3 Ps. LXVII, 28.

1 dicebat hoc itaque] d *** que F. — 1-2 accepturi erant] accepit ** F. — 3 flumina] *correxi*, flumine B fl * F. — 3 de ventre] ** tre F. — 4 manantia] * F. — 4 a] ad F. — 5 poculum] populum populum F. — 5 latere cursura] ** sura F. — 5 typica] *correxi*, tipice B F. — 5 praefiguratione] F praefigurationem B. — 6 monstrabant] * bant F. — 6 est fons] ** F. — 7 perpetuitatem cum] perpetuitate] tem * F. — 8 tantum] * F. — 9 aquas] a * F. — 9 manantes] manentes F. — 9 profudisse] *conieci*, profuisse B F. — 9 ostende] ** sa F. — 10 protoplaustorum B protoplaustro * F (ex propto). — 12 aquae] F aqua B. — 12-13 martyres fiunt Sed quia] marti *** F. — 13 sacra] ** atis F. — 14 imaginem praefiguralem] ina ** m F. — 14-15 proinde] prode F. — 15 qui] q: F. — 15 locus in Exodo] *** F. — 15 duodecim] F duodecim B. — 16 duode] *** uram. — 17 in psalmis ait] *** F. — 17 Israel] *Wilmart*, Israhelis B F et *subinde*. — 17-18 eo quod ex populo] *** F. — 18-19 baptismatis] * F. — 19 quis beatum] ** F. — 20 consortio] consorcium F. — 20 puta] ** m F. — 21 Beniamin] *veniam* F. — 21 adulescentior] *scripsi*, adu * F adolescentior B. — 21 eo] F ergo B.

min inventus erat, et pariter cum ceteris apostolis baptismi donum cunctis nationibus praebiturus: qui ideo adulescentior dicitur, nequis hoc de illo antiquo patriarcha Benjamin dictum esse putaret.

Et quia nunc de sacramento baptismatis sermo est, etiam et illud
5 debemus ostendere quod una sit omnibus accipientibus gratia, nec alium plus, alterum minus posse consequi in baptismatis dono. Mentior nisi probavero omnes servos in euangelio ¹ singulos denarios accepisse, et manna illud quod colligebatur pro omnibus fuisse mensuram, quia *qui amplius*, inquit, *non abundabit et qui minus non*
10 *indigebit* ². Nam quando in baptisate omnia peccata donantur, et ubi sine modo indulgentia, cessat omnis cum sua computatione mensura, nec redigitur in numero cum divina bonitas porrigat totum. Ideo et omnes servos, ut iam dixi, refert scriptura singulos denarios accepisse, ut ostenderet omnium peccatorum remissionis unam esse
15 mensuram, et sine cuiusquam iniuria per omnia paria bonitatis Dei cucurrisse iudicia, ne in reprehensionem divinae indulgentiae caderet bonitas si circa omnes non fuisset aequalitas. Non enim ad mensuram dat Pater Spiritum, et sic nec ad mensuram porrigitur baptismi gratia ut tantum conferatur quantum aquae abundantia vel exi-
20 guitas fuerit, quia nec aqua est quae delicta dissolvit, sed per aquam Deus est qui omnia peccata dimittit.

1 MATH. XX, 9.

2 Ex. XVI, 18.

1 inventus] in * F. — 1 erat] * F. — 1-2 donum cunctis] ** is F. — 2 praebiturus] praebituris F. — 2 ad * tior F. — 3 patriarcha] * a F. — 4 nunc de] ** F. — 4 etiam] * F. — 5 sit omnibus] ** nibus F. — 6 baptisma ** no F. — 7 euangelio] * F. — 7 singulos] singulus F. — 7 denarios] dinarius F. — 8 manna] mana F. — 8 quod] * F. — 8 colligebatur] *scripsi*, collegebantur B F. — 9 mensuram] *scripsi*, mensura B mensum * F. — 9 amplius] amplius F. — 10 baptisate] baptismato F. — 10 omnia] omnium F. — 11 comput.] *add.* est B F. — 12 redigitur in n. cum] redig *** F. — 13 Ideo et omnes servos] *** vos F. — 13 scriptura] *conieci*, manna B mannam F. — 13 denarios] *supplevi*. — 14 remissionis] * F. — 15 iniuria per omnia] *** F. — 15 bonitatis] *correxi*, bonitas B F. — 16 iudicia ne in reprehensionem] iud *** hennem F. — 16-17 caderet bonitas si] cade *** F. — 17 circa] circha F. — 17 Non enim ad] *** F. — 17-18 nec ad mensuram porrigitur] adme *** rigitur F. — 18-19 baptismi gratia] *correxi*, baptismum gratiae B F. — 19 ta ** ratur F. — 19-20 exiguitas fuerit] ** erit F. — 20 aqua] aquam F. — 20 dissolvit sed] ** F. — 20 per] *correxi*, pro B F. — 20 aquam] F aqua B. — 21 qui] quia F. — 21 dimittit Et] dimi ** F.

Et quamquam omnes unum indulgentiae munus in baptis-
 matismo consequamur, ut nullum peccatum exceptum sit quod non baptis-
 matis sacramento diluatur, tamen postea actibus, moribus, operibus
 in conversatione distinguimur. Sicut enim in euangelio ¹ seminator
 quidem semen divini verbi aequaliter seminavit, sed non ubique si- 5
 militer profecit ad messem: aliud enim inter spinas cecidit et suffoca-
 tum est; aliud in terra petrosa, quod statim quidem mortuum <non>
 est, sed quia nec radices altas nec humorem quo aleretur habebat,
 orto sole exaruit; aliud iuxta viam, et aves diriperunt illud; aliud in
 terram bonam, et fecit fructum, aliud tricies, aliud sexagies, aliud cen- 10
 ties. Sic et una est quidem gratia baptismatis omnibus, sicut una
 est seminatio verbi, sed postea pro actuum qualitate singulorum
 merita in iudicio discernuntur.

[XVI]

*Visio quam vidit Esaias filius Amos adversus Iudam et adversus 15
 Hierusalem* ².

Maximum quidem praeclarumque munus est, dilectissimi fratres,
 et revera insigne disputationis genus, propheticos sensus, allegoriae

¹ MARC. IV, 4.

² ES. I, 1.

1 munu *** mate *F.* — 2 pec ** tum *F.* — 3 sacr ** atur *F.* — 3-4 ope-
 ribus in] op ** *F.* — 4 distinguimur] *F* distinguitur *B.* — 4 enim in euangelio]
 *** *F.* — 5 quidem] quod est *F.* — 5 aequaliter] eg * *F.* — 5 seminavit] *cor-*
rexi, seminabit *B F.* — 6 profecit] *conieci*, probent *B* proben * *F.* — 6 ad mes-
 sem] ** sem *F.* — 6-7 s * tum est *F.* — 7 non *addidi*, *om. codd. eds.* — 8 altas]
 al * *F.* — 9 sole] solo *F.* — 9 iuxta] iustam *F.* — 9 diriperunt] der. *F.* — 9-10
 aliud in terram bonam et] *** *F.* — 10 tricies aliud sexagies] tri *** ges *F.* — 11
 quidem gratia] ** *F.* — 12 seminatio verbi] ** *F.* — 12 qualita ** m *F.* —
 13 discernuntur *F* discernentur *B.* — *Explicit doxologia.* — 15 Visio quam]
 ** m *F* praecedit in *F* *uncial*, *rubris* ** OSICIO ESAIHE PPHETHE. — 15 filius]
 filios *F.* — 15 Iudam] * *F.* — 16 Hierusalem] *scripsi*, *ier. B* *irsalem* *F.* —
 17 praeclarum] * *F.* — 17 que] qui *F.* — 18 insi ** tacionis *F.* — 18 aligo ***
 mentis *F.*

in tegumentis obvolutos, in lucem verae cognitionis aperire. Sed quia non tam affatim haec gratia cunctorum mentibus inlabitur ut id quod magnificum et divinum est cito agnosci possit, merito in ipsa inquisitione torquemur. Attamen quia Dominus Salvatorque
 5 noster fiduciam requirendi dedit sic dicens: *Petite et accipietis, pulsate et aperietur vobis, quaerite et invenietis, et Nihil est obscurum quod non reveletur, et tectum quod non manifestetur* ¹, proinde fertur hac pollicitatione cognitor de lectione facere sermonem.

Sed ante omnia requirendum nobis est cur praetitulatio ista cum
 10 subsequenti sermone non congruat. Ait enim: *Visio quam vidi Esaias in regno Oziae, Ioatham, Achaz, Ezechiae, regum Iuda* ². Cum utique una haec visio quatuor regum temporibus ostensa non fuerit, quasi una visio uno tempore visa est: non enim dicit visiones quas vidit Esaias, quasi plures, sed visio, inquit, ut unam visionem ostenderet; quae si una est, uno ut dixi tempore visa est, non tamen quatuor
 15 regum temporibus una et eadem visio ostensa est. Deinde <videte> quod in subsequenti sermone visionem ipsam non insinuat, sed gravissima intentione populum obiurgat. Ait enim: *Audi caelum,*

1 MAT. VII, 7 et X, 26.

2 Es. I, 1.

1 cogni ** rire *F.* — 2 affatim] affati *F.* — 2 gratia] * *F.* — 3 quod magnificum] ** icum. — 3 agnoscij agnusci *F.* — 3 merito] * *F.* — 4 torquemur] *correx*i, torquimur *B F.* — 4 Attamen] * *F.* — 4 quia] *F* qui *B.* — 5 * quirendi *F.* — 5 accipietis] * is *F.* — 6 quaerite] *scripsi*, querite *B* que * *F.* — 6 iuvenietis] avenietis *F.* — 7 * lletur *F.* — 7 manifestet * *F.* — 8 pollicitatione] politatione *F.* — 8 cognitor] * gnitur *F.* — 8 de lectione] *conieci*, dilectione *B* de electione *F.* — 9 omnia] o m *F.* — 9 praetitulatio] petri tulacio *F.* — 9-10 cum subsequenti] *F* consubsequenti *B.* — 10 congruat] *correx*i, congruet *B F.* — 11 Oziae] *scripsi*, ozye *B* ozi * *F.* — 11 Ioatham] *scripsi*, ioathan *B* * *F.* — 11 Achaz] *scripsi*, achat *B* * *F.* — 11-12 Cum utique una] *** *F.* — 12 temporibus ostensa non] temp *** *F.* — 13 visio] est *addit* *F.* — 13 tempore visa] ** *F.* — 13 visiones] visionis *F.* — 14 vidit Esaias] ** *F.* — 14-15 ut unam visionem ost.] u *** host. *F.* — 15 quae si] *correx*i, qui si *B* quasi *F.* — 15 ut dixi tempore] *** *F.* — 16 r ** ribus *F.* — 16 est Deinde] ** de *F.* — 16-17 videte] *supplevi*. — 17 quod in subsequenti] in quod sub seq. *F.* — 17 sermone] sermonem *F.* — 17 visionem] *om.* *F.* — 18 gravissimam * ne *F.* — 18 obiurgat] *F* subiurgat *B.* — 18 audi caelum] ** *F.*

et auribus percipe terra: filios genui et exaltavi, ipsi autem me spreverunt ¹. Hoc non est visionem referre, sed cum magna indignatione eadem populum increpare: aliud est enim visionem dicere, aliud invectionis verba proferre; visio etenim oculis ostenditur, verba auribus intimantur. Denique Habacuc propheta non se dixit vidisse sed ⁵ audisse: *Domine, inquit, audivi quod audivi ex te esse, et timui* ²: crederat enim quod de Deo audierat, et ideo timebat quia de Deo audierat. In hoc autem loco, quare visionem in titulo ponat, et non ipsius visionis sed invectionis verba subiunxit, diligentius debemus advertere. 10

Sed quoniam praetitulatio obscura ponitur, verbum autem Dei propheta adnuntiat, proinde necesse fuit ut prius verbum Dei pro quo propheta missus fuerat indicaret et sic visionem suam opportuno loco et tempore diceret. Nam et scriba ideo visionem in libri capite titulavit quia prius visionem ipsam propheta viderat quam verbum mittentis audiret. Sic enim ait: *Anno quo mortuus est Ozias rex, vidi Dominum sedentem super thronum excelsum* ³, et haec <est> visio quam vidit Esaias filius Amos ⁴, quia vidit Dominum sedentem super thronum excelsum, quo tempore omnia ei ostensa sunt quae futura erant. Unde et scriba recte prius visionem posuit quam pro- 20

s Es. I, 2.

2 Hab. III, 2.

3 Es. VI, 1.

4 Es. I, 1.

1 terra] terre * F. — 1 ge *** altavi F. — 1-2 spreverunt] espreverunt F. — 2 non est] ** F. — 2 indignatione] * cione F. — 3 eadem] edem F. — 3 aliud est] ** F. — 3-4 invectionis] correxi, ...nibus B. — 3-4 invencio ** ba F. — 4 os * tur F. — 5 Denique] * F. — 5 Habacuc] scripsi, abacuc B F. — 5 vidisse sed] uidis ** F. — 6 audivi] a * ui F. — 7 quod] q * F. — 7 de Deo] d ** F. — 8 visione * F. — 9 ipsius] inipsios F. — 9 sed invectionis verbal] *** rba F. — 9-10 debemus advertere] ** rtere F. — 11 verbum] F verba B. — 12 adnuntiat proinde] adnun ** F. — 12 prius] F om. B. — 12-13 verbum *** pheta F. — 13 quo] scripsi, quod B. — 13 et sic visionem] *** em F. — 13-14 opportuno] scripsi, oportuno B F. — 14 di *** scriba F. — 15 titulavit] * F. — 15 ipsam] F ipsa B. — 15 prophetam F. — 15 quam * am F. — 16 a. quo] ** F. — 17 vidi] ex vidit F. — 17 seden ** ronum F. — 17 est] addidi. — 18 vidit E.] esaias vi * F. — 19 super thronum] *** num F. — 19 quo] qui F. — 19 ostensa sunt] exten ** F. — 20 recte prius] rec ** F. — 20 quam] qui F. — 20 propheta] prophetam F propheta B.

phetae invectionem indicaret, nequis Esaiam non missum a Domino in convicium potius populi Israel exsurrexisse quam verbum Domini nuntiasset putaret; sed et mirifice propheta ante verbum Domini populo intimavit quam visionem suae textum exponeret. Sed cum
 5 ita sit nihilominus et de praeposterato ordine disserendum est, quoniam saepenumero in scripturis divinis ita invenimus scriptum ut quod prius factum est postea ponatur et quod postea futurum est prius adnuntietur. Audite consilium Sancti Spiritus. Haec enim in omnibus fere scripturis dispositionis ratio invenitur ut non directo
 10 ordine series digeratur. Hac ergo de causa praeposterantur verba divina, sed et multa figurate dicuntur: alia enim aenigmaticae referuntur aut typice indicantur, vel allegorice enarrantur aut in parabolis obscurantur, ut, quia aliquando seductor serpens verbis subdolis hominem in paradiso deceperat, dum ea quae simpliciter Deus ho-
 15 mini iusserat observare ille mala interpretatione contraria persuaderet, et quia tunc homini evidens praeceptum fuerat quod ipse diabolus possit agnoscere, ideo hominem male suadendo decipit: quare necesse fuit ut ex eo iam provideret Spiritus Sanctus hominis et per parabolas et figuras loqueretur, praeposteraret quoque, ut iam
 20 dictum est, ordines prophetiae, nequando iterum accepta occasione peccatum per mandatum induceret et per ipsum rursus hominem

1 invectionem] invencio * *F.* — 1 nequis] *F* ne quis *B.* — 1 non missum] notimissum *F.* — 2 in convicium] ** cium *F.* — 2 verbum] * *F.* — 3 sed + et *F.* — 3 propheta] * *F.* — 4 qua ** is *F.* — 5 nihilominus] ni * ominus *F* nihil ominus *B.* — 5 est] * *F.* — 6 saepe] *scripsi*, sepe *B F.* — 6 scriptum] sps est *F.* — 9 fere] *om.* *F.* — 9 dispositionis] deposicionis *F.* — 9 invenitur ut non] *** *F.* — 9 directa *F.* — 10 series digeratur] scripturarum * * *F.* — 10 Hac] Hec *F.* — 11 sed et] * * *F.* — 11 figurate dicuntur] * te dicitur *F.* — 11 aenigmaticae] *conieci*, ..tis *B* aenn * *F.* — 11-12 ref. aut] * * *F.* — 12 allegorice] alligoria *F.* — 12 enarrantur aut] aenn * * *F.* — 13 a. seductor] *corr.* a. seductus *B*, a * * tus *F.* — 14 hominem] omnem *F.* — 14 in paradiso deceperat] in pa * * rat *F.* — 14-15 homini iusserat] *conieci*, omnibus erat *B F.* — 15 observare ille] * * *F.* — 15-16 persuaderet et quia] persuader * * * *F.* — 16 homini evidens] homine videns *F.* — 16-17 quod ipse diabolus] * * * agulus (*ex* ang.) *F.* — 17 hom * * * dendo *F.* — 17 decipit *F.* — 18 ut ex eo iam provideret] * * * deret. — 19 et figuras loqueretur] * * * queretur *F.* — 20 dictum est] di * * *F.* — 20 ordines] * nas *F.* — 20 nequando *F* ne quando *B.* — 20 occasione] o * *F.* — 21 ipsum hominem] ips * * minem *F.*

occideret. Hac ergo de causa in parabolis et obscuris verbis et prae-
 posterata serie scripturae digestae sunt, ut et ipse ignoraret et obs-
 curitate verborum irrideretur inimicus et de praeposterato ordine
 tempora ignoraret, et nemo alius intellegeret Sancti Spiritus sensum
 nisi is qui eundem Spiritum habuisset qui locutus est in prophetis, 5
 alienus vero spiritus scire non posset. Denique et ipse Dominus per
 parabolas locutus est, ut sui tantum quae loquebatur agnoscerent,
 qui vero sui non essent audientes non audirent, sicut scriptum est:
Ne auribus audiant et corde intellegant et convertantur et sanem eos,
dicit Dominus ¹. Non quod Deus nollet eos convertentes sanare, sed 10
 quia peccatorum illorum enormitas praecesserat, ideo non mereban-
 tur neque converti neque sanari.

Denique ob hoc et quatuor regum tempora scriba in titulo posuit,
 id est Oziam, Ioatham, Achaz, Ezechiam, ut sciretur quanto tempo-
 re et quam evidenter populum Israel propheta arguerit et nativita- 15
 tem atque adventum Xpisti indicaverit. Et nec ei sic credere volue-
 runt, sicut apostolus ait: *An contemnis patientiam et longanimitatem*
Dei ignorans quod patientiam Dei ad paenitentiam te adducit? Tu
autem secundum duritiam cordis tui thesaurizas tibi iram in die irae
iusti iudicii Dei ². Et quia tanti temporis praevaricatio nihil populo 20

¹ Es. VI, 10.

² Rom. II, 4-5.

1 parabolis] * F. — 2 scripturae] * F. — 2 digestae] deiesti F. — 3 verbo-
 rum] * F. — 3 praeposterato] prosperato F. — 4 * pora F. — 4 intellegeret F
 intellig. B. — 5 is] scripsi, his B bis F. — 5 habuisset] correxi, habuissed F ha-
 buisse B. — 5 qui locutus] g ** cutus F. — 6 non] * F. — 6 posset] correxi,
 possit B F. — 6 per] pro F. — 8 qui vero sui non essent] *** ent F. — 8 sicut
 scriptum est] *** F. — 9 et] om. F. — 9 in *** ertantur F. — 9 sanem] sanam
 F. — 10 non quod Deus nollet eos] *** os F. — 11 peccatorum illorum] ** um
 F. — 11 enormitas] scripsi, inormitas B F. — 11-12 merebantur neque] me ** F. —
 13 ob hoc et quatuor] *** ptuor F. — 13 in titulo posuit] *** it F. — 14 Eze-
 chiam] zehiem F. — 14 ut sciretur] ** r F. — 15 et quam evidenter] ut quam vi-
 dentur F. — 15 Israel propheta] ** ta F. — 15 arguerit] correxi, argueri F arg-
 guret B. — 16 indicaverit F praedicaverit B. — 16-17 voluerunt sicut] vo ** F.
 — 17 et longanimitatem] ** mitatem F. — 18 patientia *** tenciam F. — 19 du-
 ritiam] * F. — 19-20 irae iustij] ** F. — 20 praevari ** l F.

profutura erat, in eo invenitur locutum Dominus per prophetam: *Audi caelum, et percipe auribus terra, quoniam Dominus est locutus* ¹. Audi caelum, et percipe auribus terra, quasi vero caelum hoc aut terra aures proprias haberet, ut possit audire. Sed cum caelum nominaret, caelestes potestates, idest angelos, et terram, idest homines sanctos, ad audiendum verbum Domini provocabat, eo quod filii Israel contemnere Deum properabant, nec omnino ad paenitentiam post tanta scelera facinoraeque redire volebant: proinde testatur caelum et terram, idest angelos caelestes et homines sanctos qui ex terrae substantia constiterunt, ut audirent quid Deus Dominus contulisset et quid ipsi in contemptum divinitatis egissent.

Filios, ait, genui et exaltavi, ipsi autem me spreverunt ². O grave peccatum et paene inexorabilis venia, ut eos quos Deus a se generatos et exaltatos dixerat ab ipsis spretum esse testetur! Generaverat utique eos per legem et exaltaverat per gratiam, *quod de his ultra* [...] *omnium gentium* potestas concessa erat. Et ideo hunc non spernere sed sequi et audire debuerant: in eo est enim materia rerum et ratio virtutum et fons omnium bonorum. Quid enim Deo aut potentia maius est aut ratione perfectius aut claritate luculentius? Qui quoniam eos ad sapientiam et iustitiam procreaverat, non fuerat fas, relicto Deo suo ac vitae datore, vanis fragilibusque simulacris atque

1 Es. 1, 2.

2 Es. 1, 2.

1 locutum] *conieci*, cum *B* F.* — 1 Dominus per] *** F.* — 2 terra] ** F.* — 3 au * s *F.* — 4 pro * s *F.* — 5 idest] *supplevi*. — 6 audiendum] *audi * F.* — 7 contemnere] *conieci*, contemnetis *F* contemnentes *B.* — 7 properabant] *conieci*, properant *F* praeberent *B.* — 8-9 testatur caelum et terram] ***** F.* — 9 angelos caelestes] *scripsi*, angelus celestis *B F.* — 9-10 sanctos qui ex terrae substantial] ****** tantia F.* — 9-10 terrae] *correxi*, terra *B.* — 10-11 audi] ****** tullisset F.* — 11 ipsi] *ipsum F.* — 11 conte] *** tis F.* — 12 exaltavi ipsi autem] **** F.* — 13 paene] *scripsi*, pene *B* pane] *F.* — 13 inexorabilis] ** F.* — 13-14 generatos et exaltatos] *generat *** tus F.* — 14 testetur Generaverat] *est ** verat F.* — 15 eos utique] *B.* — 15 exaltav] *** ciam F.* — 15 de his] *des F.* — 16 pote] *** sa F.* — 17 sed sequi] *** F.* — 17 materia rerum] *** rum F.* — 18 omnium bonorum] *omn ** F.* — 19 est aut ratione] **** ne.* — 19 luculentius Qui] *locul ** F.* — 20 procreaverat] *correxi*, procreverat *B* procre] ** F.* — 18 non] ** F.* — 21 suo] *sensu F.* — 21 datore] *correxi*, dator *B* F.* — 21 vanis] ** nis F.* — 21 simulacris] *simul agria F.*

idolis famulari, neque gulae ad libidinem servientes ab innocentia et pietate discedere. Istae enim vitiosae et mortiferae voluptates quae opulentium rerum animam hominis in laqueo consueverant, aeterna morte damnatae sunt. Ideo et hic impropersans eis dicit: *Filios genui et exaltavi*, idest verbi semine et legis institutione genui et *super omnes gentes exaltavi* et extuli, mirificos reges propter eos occidi, de terra Aegypti manu valida et excelso brachio liberavi, in columna nubis per diem et in columna ignis per noctem praeivi eos, et interrupta aequoris unda [...] cum circumstarent montes aquarum per vitreum pelagum sicco pede transire feci; inimicos quoque eorum, redeuntibus in semet undis, occidi; pane angelorum in eremo satiavi, et disrupta durissima petra copiosam aquam sitientibus praestiti: ecce quibus beneficiis exaltavi, et vos dereliquistis!

Et ob hoc qualem comparisonem subiunxit, audite: *Agnovit, inquit, bos possessorem suum et asinus praesepe domini sui, Israel autem me non cognovit et plebs me non intellexit*¹. Quid ideo dicit quod animalia muta et ratione carentia populo illi praeponeret? Illa etenim nutritores suos et dominos agnoscunt et sequuntur, et vocem dant cum eos vident vel audiunt; populus autem Iudaeorum genitorem suum et

1 Es. I, 3.

1 id ** lari *F.* — 1 servient *** nocencia *F.* — 2 discendere *F.* — 2 istae] *scripsi*, iste *B F.* — 2 enim] * *F.* — 3 opule * *F.* — 3 animum *B*, animam *F.* — 3 laqueo] *correxi*, laquea *B* laque *F.* — 3 aeterna] aeterne *F.* — 4 damnatae] *correxi*, damnati *B F.* — 4 * properans *F.* — 5-6 super omnes gentes] *** *F.* — 6-7 reges propter eos occidi de] ***** *F.* — 7 Aegypti] *egti F.* — 7 manu... liberavi] *om. F.* — 8 et in columna ignis] ***** *F.* — 9 aequoris unda] *conieci*, equorum *B * F An* «interrupto aquarum Cursu»? — 9 cum * *F.* — 9-10 per vitreum pelagum] *correxi et conieci*, perelitreo pelago *B *** F.* — 10 inimicus *F.* — 10 quoque eorum] ** *F.* — 11 semet undis] *sem tundis F.* — 11 pane angelorum] ** orum *F.* — 11 eremo] *F heremo B.* — 12 durissima petra] *du ** a F.* — 13 ecce quibus] ** *F.* — 13 dereliquistis] *F. dereliquitis B.* — 14 Et ob] ** *F.* — 14 audite] * *F.* — 14 inq. bos] *coni.* in quibus *F.* — 15 asinus praesepe] *asi ** F.* — 16 plebs me] ** *F.* — 16 quid] quod *F.* — 16 dicit quod] *F dicit Non quod B.* — 16-17 animalia muta] *anima ** F.* — 17 illi] *qddit ut F.* — 17 illa etenim] ** enim *F.* — 18 et sequuntur] ** ur *F (secuntur B).* — 18 dant] *dat F.* — 19 audi ** pulus *F.* — 19 genitorem] *getorem F.*

dominum et bonorum omnium datorem noluit agnoscere. Non enim dicitur: quia non potuit, ideo non agnovit, sed quia sponte noluit, sicut per Hieremiam ait: *Turtur et hirundo cognoverunt tempora introitus sui, populus autem meus me non cognovit*¹. O misera et detestanda stoliditas populi, quibus bos et asinus, muta scilicet animalia, et turtur et hirundo, dulces scilicet aves, praeponuntur. Sic et in euangelio ipse Dominus propria voce testatus est dicens: *Hierusalem, Hierusalem, quotiens volui congregare filios tuos, ut gallina pullos suos sub ascellis, et tu noluisti*² Non dixit: et tu non potuisti; sed noluisti, ait. Non posse enim veniam habet, nolle vero contemptus est. Sed soletis requirere quare Dominus noster se gallinae voluit comparare in euangelio, cum et in lege et prophetis aquilae, id est regi alitum, comparatur. Sic enim de eo scriptum est: *Sicut aquila protegit nidum suum et renovabitur, sicut aquila in scapulis suis portabit eos, Dominus Deus protexit eos*³. Proinde disserendum est cur se Dominus in euangelio non aquilae sed gallinae similem dixerit. Recte utique tunc aquila dicebatur, quia unum nidum et unius generis pullos, idest solius Israhel populum contra omnes gentes et nationes protegere dignabatur. Nunc vero gallinae ideo se similem dixerit, quia ex omni genere avium nemo alieni generis ova compressa et

1 IER. VIII, 7.

2 MAT. XXIII, 37.

3 DEUT. XXXII, 11.

1 et bonorum] ** F. — 1 agnos] * F. — 2 non agnovit] ** movit F. — 3 Hieremiam] *scripsi*, hierimiam B * remiam F. — 3 hirundo] *scripsi*, ac subinde, hyrundo B erunno (erundo 16) F. — 3 * mpora F. — 4 O misera] omnis fera F. — 6-7 Sic et in euangelio ipse Dominus] ***** F. — 7 est] es F. — 7-8 Hierusalem] Hierusalem ** F. — 8 quotiens] * ciens F. — 8 congregare] cograre F. — 8-9 ut gallina pullos] *** F. — 9 sub ascellis] *scripsi*, subas celsis F s. acellis B. — 9 suis] *add.* F. — 9 non dixit et] *** F. — 10 sed noluisti ait] *om.* F. — 10 habet nolle vero] *** F. — 11 quare Dominus] ** F. — 11 se] *om.* F. — 12 euangelio cum et in lege] e ***** ge F. — 13 alitum comparatur] ali ** F. — 13-14 aqu *** dum F. — 14 aquila in scapulis suis aquil. B, **** F. — 15 pullos *Wilmart*, eos B F. — 15 Proinde disserendum] P *** rendum F. — 16 non aquilae sed gallinae] *** line F. — 17 tunc aquila] ** F. — 17-18 unius generis pullos] uni *** lus F. — 18 omnes gentes] ** F. — 19 Nunc vero] ** F. — 19 gallinae ideo] *intervertit* F. — 19 se] *om.* F. — 20 omni genere] ** re F. — 20 ova] oga F.

caefacta excludit, nemo alieni generis pullos suppositos aut nutrit aut sub ascellis suis servat et pascit, nisi sola gallina. Sic et nemo alius diversarum nationum et alienigenarum gentium populos sub ascellis crucis suae et sub plumis virtutum suarum collegere potuit et in vitam aeternam calore Spiritus animare caelestique cibo satiare, 5 nisi Xpistus Dei vivi filius, qui non solum filios Israhel voluit sub ascellis crucis suae conligere, sed et omnes, ut dixi, gentes et nationes sub potestatione alarum suarum redigens ab omni iniuria et periculo defensare dignatur sicut scriptum est: *In umbra alarum tuarum spe-* 10 *rabo donec transeat iniquitas* ¹. Hunc ergo genitorem, hunc defensorrem et salvatorem humani generis noluit agnoscere populus Israhel euangelica voce praeconantem, quem et retro noluerat per prophetas audire.

Quamobrem subiunxit dicens: *Vae genti peccatrici, populo pleno peccatis! Filii scelesti, dereliquistis Dominum patrem, dum filium ip-* 15 *sius denegastis, qui adhuc adponitis iniquitatem adicientes ad iniquitatem* ², hoc est dicere: qui ad haec scelera sceleribus cumulatis, dereliquistis Deum patrem et ad iracundiam provocastis semen Israel. Non quod patriarcharum ipsorum Israhel ad iracundiam provocaverint, qui ante multos annos quam haec dicerentur iam in pace praecesserant; 20

1 Ps. LVI, 2.

2 Es. I, 4-5.

1 pu ** positus *F.* — 3 alienigenarum] *conieci*, alii generum *F* alienorum. — 3 populos] *corr.* populus *B F.* — 3-4 ascellis] *corr.*, acellis *B* vascellis *F.* — 4 plumis] *lu * F.* — 4 collig. *B* collegere *F.* — 5 animare] animae *B.* — 5-6 satiari nisi Xpistus Dei] **** *F.* — 6 filius vivi *B* Israhel voluit sub] *** *b F.* — 7 et omnes ut dixi] **** *F.* — 8 alarum suarum] *ala ** F.* — 9 defensare] * *F.* — 9 dignatur] *F* dignetur *B.* — 9 umbra alarum tuarum] *um *** arum F.* — 10 Hunc] * *F.* — 10-11 genitorum h. defensorum *F.* — 11 sal ** umani *F.* — 11 noluit] *notuit F.* — 12 euangelica] * *F.* — 12 quem] *correxi*, quae *B F.* — 12-13 per prophetas] ** *F.* — 14 peccatrici] *correxi*, peccatrice *B F.* — 15 scelesti] *correxi*, caelestis *B * F* scelerati *Wilmart.* — 15-16 ipsius denegastis] ** *egastis F.* — 16 aponitis] *correxi*, adponitis *F* apponit his *B.* — 16 iniquitatem] *correxi*, iniquitate *B* iniquita * *F.* — 16 adicientes] * *entes F.* — 17 qui ad haec] *** *c F.* — 17-18 dereliquistis] *de * F.* — 18 semen Israhel] ** *F.* — 18-19 non quod] *correxi*, non quo *F* nunquid *B.* — 19 ad iracundiam] ** *ndium F.* — 20 multus *F.* — 20 an ** *uam F.* — 20 haec] *scripsi*, hec *B F.* — 20 praecessesse * *F.*

sed sanctum Israhel, idest Xpistum, ad iracundiam non ei credendo provocaverunt. Israhel etenim homo videns Deum ex hebraea lingua in latino sermone interpretatur: et quis homo est qui Deum vidit, cum scriptum sit ad Moysen: *Non poteris faciem meam videre, nemo enim vidit Deum et vixit?*¹ Salvator quoque in euangelio: *Deum, inquit, nemo vidit unquam nisi unicus filius, qui est in sinu Patris*². Ergo quia Deum nemo vidit nisi unicus filius, merito ipse est Israhel, qui et homo secundum carnem natus est et Deum patrem solus ipse, qui filius Dei est, vidit et videt. Hoc est Israhel homo videns Deum, quem ad iracundiam non ei credendo provocaverunt.

Sed adhuc adiecit: *Omne caput in dolore et omne cor in moerore*³. Caput principes eorum et sacerdotes appellat, cor autem Scribas et Pharisaeos, qui sacrorum mysteriorum arcana populis intimabant Quos ideo in moerore et dolore dicebat esse conversos, quia et caput suum Xpistum non esse cognoverant, et cor, quod est sapientia, filium Dei Xpistum esse spreverant. *Non est, inquit, ubi malagma imponere neque oleum neque alligaturas*⁴: vere haec et merito omnia de illo populo dicebantur, cui non corpus sed anima incredulitatis vitio vulne-

1 Ex. XXXIII, 20.

2 IOHA. I, 18.

3 Es. I, 5.

4 Es. I, 6.

1 iracundiam *F.* — 1 non] * *F.* — 2 Israhel] *in margine* quid israhel dicatur adnotavit *F.* — 2 videns] * idendus *F.* — 2 hebraea] *scripsi*, ebraea *B* ebraea *F.* — 3 vidit] videt *F.* — 5 inquit] *scripsi*, inquit *B F.* — 6 nemo vidit unquam] *** *F.* — 6 sinum] *F.* — 6-7 Ergo quia Deum] *** *F.* — 7 filios] *F.* — 7 merito ipse est Israhel] meri] **** *F.* — 7 qui] que] *F.* — 8 natus] nature] *F.* — 8 Deum] dominus] *F.* — 8 patrem solus ipse qui] *** siqui] *F.* — 9 videt] *F* vidit] *B.* — 9 Israhel homo videns] *** *F.* — 10 iracundia] *F.* — 10 provocaverunt] * *F.* — 11 Omne] Omnem] *F.* — 11 et omne] ** *F.* — 11 moerore] *scripsi*, merore] *B F.* — 12 et sacerdotes] ** tes] *F.* — 12 appellat] *scripsi*, apellat] *B F.* — 13 pharisaeos] *scripsi*, pharisseos] *B* phariseo] * *F.* — 13 qui sacrorum] ** rum] *F.* — 13-14 intimabant Quos] intimab] ** *F.* — 14 moerore] *scripsi*, merore] *F* memore] *B.* — 14 esse conversos] ** *F.* — 15 esse] esset] *F.* — 15 cognoverant] agnover] * *F.* — 15 et cor quod] *** *F.* — 15 sapientia] *ex* sapiensientia] *B* sapientia] *F.* — 16 spreverunt] *F.* — 16 Non est inquit] *** *F.* — 16 malagma] *F* ac subinde] — 16 imponere] *F.* — 17 oleum] deum] *F.* — 17 neque alligaturas] neq] ** *F.* — 18 dicebantur cui non] diceb] *** *F.* — 18 vulnerata iacebat] vuln] ** *F.*

rata iacebat. Malagma enim et oleum et alligaturae fomenta sunt corporis non animae: ideo eorum animae infirmabantur; ista medicamenta ad animae curationem adhibere non poterant. Sed si vis animae vulneratae malagma conficere, quod tumores eius comprimat et vitia curet, adsume tibi paenitentiam delictorum, qua malagma de bonorum 5 operum pigmento confectum ut eleemosynam indigentibus praebetas; oleum quoque, idest pinguisimam chrismatis gratiam diligenter infunde; alligaturas vero, idest euangelicae disciplinae vincula stringe. Quae quia ille populus uti nolebat, ideo animae eorum curari non poterant, sicut curatus est ille euangelicus vulneratus qui cum descen- 10 dens ab Hierusalem in Hiericho incidisset in latrones, quem, cum Samaritanus euangelicus colligans vulnera eius in vino et oleo refovisset, idest gratiam chrismatis et redemptionem sui sanguinis praestans euangeliorum vinculis conligasset, imposuit in iumentum legis, adduxit ad stabulum Ecclesiae, stabulario idest angelo Ecclesiae con- 15 signavit, datis ad curam duobus denariis, duo scilicet numismata regalia, idest Patris et Filii, et scriptionem habentia. Haec est medicina perfecta, haec ratio curationis, quae et corpus et animam potest ab omni infirmitate liberare. Qua, sanctissimi fratres, quantum possumus boni ac beneficii, animum mentemque foveamus, ut vere sani et 20 felices ante conspectum Dei patris omnipotentis esse possitis.

1 alligaturae] *correxi*, alligaturas B alligaturus F. — 1-2 fomenta sunt corporis] fu *** pus F. — 2 non animae] non (ex nom) amae F. — 2 eorum] corum F. — 2 infirmab] * F. — 3 adhibere] * re F. — 3 si vis] suus F. — 4 * lagma F. — 4 quod] que F. — 4 comprimat F. — 4 vitia] * F. — 5 curet] F curat B. — 5 assume B. — 5 paenitentiam] *scripsi*, penit. B F. — 5 qual] qu * F. — 6 pigmento] *correxi*, pigmenta B F. — 6 eleemosynam] *scripsi*, eleemosinam B elimosinam F. — 7 pinguisima F. — 7 chrismatis] *scripsi*, crismatis B F. — 7 diligenter infunde] dili * * F. — 8 euangelicae] euangelio F. — 8 discipli * * inge F. — 9 quia] om. F. — 9 animae eorum] * * F. — 10 euangelicus] * F. — 10-11 descendens] discendens F. — 11 in] * F. — 11 Hiericho] * F. — 11 incidisset] * idisset F. — 12 euangelicus] * F. — 12-13 oleo refovisset] * * sset F. — 13 chrismatis] *scripsi*, chrismatus F crismatis B. — 13 redem * * * anguis F. — 14 colligasset] con * F. — 15 stabulum ecclesiae] tabu * * xit F. — 15 ecclesiae] edixi F. — 15-16 consignavit] consigu/// F. — 16 datis ad] * * d F. — 16 denarius F. — 16 scilicet] isti licet F. — 16 numismata] *correxi*. nummista B * F. — 16-17 regalia] res galia F. — 17 scriptionem] *scripsi*, scrip * F incrip B. — 17 * bentia F. — 18 * acionis F. — 19 Qua] *correxi*, que F quem B. — 20 boni] F om. B. — 20 beneficii] F beneficium B. — 20 animum mentem] que] ani * * F. — 20 te * F. — 21 * itis F.

[XVII]

In diebus illis facta est super me manus Domini, et eduxit me in spiritu Domini, et posuit me in medio campo, et hic erat plenus ossibus humanis. Et circumduxit me per gyrum eorum, et erant multa valde in faciem campi arida nimis. Et ait ad me: Fili hominis, si vivent ossa ista? Et dixi: Domine, tu scis ista. Et ait ad me: Prophetare super ossa, et dices illis: Ossa arida, audite verbum Domini¹. Et reliqua.

Simplex est quidem lectio haec, sanctissimi fratres, quae non per allegoriam scripta est, sed ad exemplum credentium posita. Spem quoque resurrectionis in eodem corpore quo morimur repromittens magnam fiduciam aeternae vitae Xpistianis omnibus praestat. Et quamquam fides catholica sacramentis caelestibus rationibusque divinis in hac spe resurrectionis integra perseveret ac tuta, quippe cum sit multarum scripturarum caelestium auctoritate munita, tamen quia plerumque obrepit falsitas haereticorum, quae orta est ex imbecillitate mortalium sensuum, diabolo inspirante, proinde breviter de hac spe Deo annuente tractare proposui, ut resurrectionem carnis vere

1 Ez. XXXVII, 1-4.

1 *Explicit sine doxologia* — INCIPIT SEQ̄ DE LIBRO EZEHELIS PROPHETA *praemisit F uncial, rubr.* — 2 In] n *Bomittens initialem litteram ut superius.* — 3 spiritu] spiritum *F.* — 3 Dominus *F.* — 4 gyrum] *scripsi*, girum *B F.* — 5 campi arida nimis] *cam *** F.* — 5 vivent] *correxi*, vivunt *B viv * F.* — 6 me Prophetare] *** tare F.* — 7 arida audite] *ar *** B.* — 8 est quidem lectio] **** cio F.* — 9 allegoriam scripta] *allego ** F.* — 9 posita Spem] *po ** F.* — 10 corpo *** rimur *F.* — 10 repromittens] *remittens F.* — 11 aeternae vitae] *** F.* — 12 fides catholica] *** licam F.* — 12 rationibus] *conieci*, rationis *B F.* — 12-13 que divinis] *** nis F.* — 13 hac] *hanc F.* — 13 int *** veret *F.* — 14 sit multarum scripturarum] *simul ** turarum F.* — 14 auctoritatem *F.* — 14 munita tamen] *m ** F.* — 14 quia] *qui F.* — 15 haereticorum] *scripsi*, hereticorum *B here * F.* — 15-16 imbecillitate *F.* — 16 mor * *F.* — 16 proin ** viter *F.* — 17 spe] *corr.*, specie *B F.* — 17 tra * *F.* — 17 v *** turam *F.*

futuram ostendam et callida haereticorum argumenta traducam. Exsisterunt multi qui foris quidem oves putantur, intus autem sunt, ut Salvator dixit ¹, lupi rapaces, qui simplices quosque, ut serpens Evam, in colloquiis sauciant et seducunt, dum caelestium verborum simplicitatem per voluntatis suae sensum et non pro veritatis ipsius absolute ⁵ suscipiunt, negantes, ut iam dixi, carnis resurrectionem: contra quos, licet ampla disputatio sit necessaria, tamen nos brevitati studentes paucis admodum respondere curabimus, ut et bene credentibus dexteram porrigamus et errantibus viam salutis sine invidia demonstremus. 10

Hanc etenim lectionem, quae nunc recitata est, quaeque perspicue resurrectionem carnis ostendit, aliter interpretantur, dicentes, ossa illa dispersa in campo figuram fuisse filiorum Israhel, qui erant in istius saeculi campo per captivitatem dispersi. Et sicut ossa, inquit, illa congressa sunt et incorporata, ita et illi essent a captivitate in ¹⁵ Hierusalem et in regno proprio, a quo exclusi fuerant, colligendi et in statu pristino redituri. Denique hanc resurrectionem domui Israhel iam tunc factam dicunt, quando de Babylonia a captivitate post septuaginta annos in Iudaea sunt restituti. Sed absit hoc a fide catholica cum constet veram carnis resurrectionem iuxta testimonium scriptu- ²⁰ rarum caelestium esse credendam. Videamus ergo nunc, ut qui apos-

1 MAT. VII, 15

1 ar * ta F. — 2 qui] quia F. — 2 for ** dem F. — 2 intus] intus F. — 3 Sal * tor F. — 3 quosque * F. quoque B. — 4 et seducunt] ** t F. — 4-5 simplicitatem] *correxi*, simplicitate B sim * F. — 5 per] * F. — 5 voluntatis F. — 5 non] F om. B. — 5 pro veritatis] ** F. — 5-6 obsolucione F. — 6 negantes] * F. — 6 resurreccio ** tra F. — 7 sit necessaria] ** aria F. — 8 paucis] * F. — 8 admodum] *scripsi*, ammodum B * mmodum F. — 8 ut et bene] *** e F. — 9 porrigamus et] porriga * F. — 10 * emus F. — 11 Hanc] *correxi*, Haec B F. — 11 recitata] * F. — 12 resurrecci ** arnis F. — 12 * entes F. — 13 fuisse] * F. — 13 Israhel *Wilmart*, Israhel F Israelis B et *subinde*. — 13 campo] * F. — 14 inquit] * unt F. — 15 incorpo * F. — 15 a captivitate in] *correxi*, in captivitatem B F. — 16 Hierusalem] * F. — 16 fu * ant F. — 17 red * turi F. — 18 factam] *correxi*, facta B festa F. — 18 Babylonia] *scripsi*, Babilonia B Babelonia F. — 20 veram F vere B. — 20 resur * F. — 20-21 scripturarum caelestium] scriptu ** F. — 21 ergo nunc ut qui] er ***** F.

tolica auctoritate carnis et sanguinis quaestionem inducunt, utrum absolute Apostolus eandem carnem et sanguinem a Dei Regno abdicet et excludat, quod dicit: *Caro et sanguis regnum Dei non possidebunt*¹, an sub vocabulo carnis vitia carnis denotet et inurat. Ecce idem Apostolus: *Omnes, inquit, resurgimus et non omnes immutabimur*, et *Qui transfigurabit corpus nostrae humilitatis conformale corpori gloriae*². Quando erit hoc corpus humilitatis nostrae conformale gloriae Dei, nisi in resurrectione sanctorum, sicut Iohannes apostolus ait: *Beatus, inquit, sanctus is qui habet partem in prima resurrectione, in his mors secunda non habet potestatem?*³ Sed et rursus beatus Apostolus repetit dicens: *Exhibete corpora vestra hostiam vivam, sanctam, placentem Deo*⁴. Quomodo viva, si peritura sunt? quomodo sancta, si profananda sunt? quomodo placabilia, si damnanda sunt? Unde et in hoc loco unus idem spiritus Dei, qui per apostolos locutus est hic et per prophetam hunc, resurrectionem carnis ostendens, sic ait: *Haec dicit Dominus: Ego aperiam vobis monumenta, et educam vos de monumentis vestris in terram Israhel. Et scietis quod ego sum Dominus, cum aperiam monumenta vestra et educam vos de monumentis, populum meum, et dabo spiritum meum in vobis et vivetis, et ponam vos super*

1 1 Cor. XV, 50.
4 Rom. XII, 1.

2 1 Cor. XV, 51. PHIL. III, 21.

3 APOC. XX, 6.

1 auctoritatem *F.* — 1 carnis] *scripsi*, carni *B F.* — 1 et sanguinis] ** *F.* — 2 absolute apostolus] ab ** *F.* — 2 eandem] *scripsi*, eandem *B F.* — 2-3 Dei regno abdicet] d *** *F.* — 3 et sanguis] ** *F.* — 4 sub vocabulo] su ** *F.* — 4 inurat Ecce] in ** *F.* — 5 resurgemus *B.* — 5 et non] ** *F.* — 6 transfigurabit] *conieci*, transfiguravit *B* transfi * *F.* — 6 * pus *F.* — 6 conformales *F.* — 6-7 corpori] *cor.*, ...ris *B* F.* — 7 hum, nostrae] hum ** *F.* — 8 resurrectione sanctorum] resurr ** *F.* — 8 apostolus Iohannes *B.* — 9 sanctus] * *F.* — 9 is] *scripsi*, his *B* F.* — 9 resurrec * *F.* — 10 potestatem Sed] po ** *F.* — 11 di ** te *F.* — 11 vivam] *F* viam *B.* — 12 placentem Deo] ** *F.* — 12 si] *F* se *B.* — 12 reperitura *F.* — 13 plac * *F.* — 13 si damnanda sunt] *F* om. *B.* — 14 unus] * *F.* — 14 eidem *F.* — 14 apostolum *B.* — 14-15 hic et per] h *** *F.* — 15 tunc *B F.*, resurrectionis *B F.* — 15 ostendens] divi * ens *F.* — 15 sic] *F* sicut *B.* — 17 in terram Israhel] *** 1 *F.* — 18 monumenta vestra] ** *F.* — 18 educam] *add.* vos *F.* — 18-19 populum meum] popu ** *F.* — 19 et dabo] ** *F.* — 19 super terram Et] *** *F.*

terram. Et sciatis quod ego Dominus locutus sum, et faciam, dicit Dominus¹. Hoc est quod et beatus apostolus Paulus totis fidei viribus praedicat dicens: Quid, inquit, mihi prodest quod Ephesi ad bestias pugnavi, si mortui non resurgunt?² Sed ad Corinthios, omni ecclesiastica disciplina disposita, fidem illorum iuxta euangelicam regulam in dominicae mortis et resurrectionis demandatione concludit, ut et nostrae quoque spei normam inde perduceret, dicens: Si autem praedicatur quod Xpistus a mortuis resurrexit, quomodo quidam dicunt in vobis resurrectionem mortuorum non esse futuram? Quae si non est, inquit, nec Xpistus resurrexit, inanis est praedicatio nostra,¹⁰ vacua est et fides vestra, invenimur et falsi testes Dei, qui testimonium dicimus quasi suscitaverit Xpistum quem non suscitavit. Et si Xpistus non surrexit, vana est fides vestra, et quidem adhuc in delictis vestris et qui in Xpisto dormierunt perierunt. Nunc autem, inquit, Xpistus resurrexit primitiae dormientium³. Nam ad Thessalonicenses velut scilicet radio scriptum ita claret, quod lucifugi isti haeretici non libenter accipiunt: Ipse, inquit, Deus pacis santificet vos totos. Et quasi non sufficeret quod dixit, totos, adhuc insequitur omnem substantiam hominis: Ut integer, inquit, spiritus vester et anima et corpus sine querela in diem Domini reservetur⁴. Quod ideo nominatim distinxit, idest²⁰ spiritum, animam et carnem, ut probaret totum hominem saluti des-

1 Ex. XXXVII, 12-14.

2 I Cor. XV, 32.

3 I Cor. XV, 12-20.

4 I Thes, V, 23.

1 faciam dicit Dominus] faci *** F. — 2 Hoc] F Haec B. — 2 et 2°] ante quod B. — 2 to * F. — 2 fidei] correxi, fide B * F. — 2 *ibus F. — 3 quod Ephesi ad] *** F (Effesis B). — 4 resurgunt Sed] resur ** F. — 4 ad] et B F. — 4 omni] omnia F. — 5 discipuli ** ita F. — 5-6 regu *** minice F. — 6 demandatione] * reccione F. — 7 normam inde] ** ndem F. — 8 prae * F. — 8 resurrexit F. — 8 quo ** uidem F. — 9 mortuorum] * um F. — 9 futura F. — 10 inquit nec] in ** F. — 10 nostra] * F. — 11 falsi testes] *** s F. — 12 suscitaverit] et * verit F. — 12 suscitavit] ex suscitaverit B resuscitaverit F. — 12 Et si Xpistus] *** F. — 13 et quidem] ** idem F. — 14 Xpisto] * F. — 14 Nunc] F Nec B. — 16 claret] F daret B. — 16 lucifugi isti] correxi, luci fugisti F om. B. — 17-18 non sufficeret] ** F. — 18 quod dixit] conieci, quid esse F quid et B. — 18 omnem substantiam] ** F. — 18-19 homini F. — 19 anima et corpus sine] **** F. — 19 querellam F. — 20 reservet] **** minatim F. — 21 animam et carnem] domini ** F. — 21 destinatum... diem] distin **** F.

tinatum. Sed *in diem*, inquit, *Domini* conservetur, hoc est in adventum Salvatoris nostri, qui clavis est resurrectionis mortuorum. Discant ergo Apostoli sensum, si non intellegunt, qua ratione dixerit: *Caro et sanguis regnum Dei non videbunt*: quia qui sub exemplo dominicae resurrectionis nostram quoque spem in resurrectionem dirigebat non potuit rursus eandem spem resurrectionis telo alio abdicare, quippe cum omne exemplum non ex diversitate sed ex paritate ponatur. Si enim Xpistum passum, si sepultum audis secundum scripturas non alias quam in carne resuscitatum credere debes: ipsum enim quod cecidit in mortem, quod iacuit in sepulturam, idest caro hominis quam Dei Sermo susceperat, ipse rursus resurrexit in Xpisto.

Cum ergo de carnis resurrectione probatum sit, superest ut prospiciamus qua conditione carnem exhaeredaverit apostolus a Dei 15 regno dicens: *Caro et sanguis regnum Dei non possidebunt*. Quis nesciat, dilectissimi fratres, ipsum beatum Apostolum duorum hominum fecisse mentionem? *Primus homo*, inquit, *de terra terrenus, secundus homo de caelo caelestis*. Igitur si Xpistus Dei filius, licet de caelo caelestis, homo tamen alias dici non potest nisi quia et ipse carnem at- 20 que animam induit, factus scilicet secundus Adam, et proinde ex consortio carnis et animae commercium quoque nominis traxit ut homo diceretur. Sed *qualis*, inquit, *caelestis, tales et caelestes?*¹. Quae-

1 I COR. XV, 47-48

1-2 ad ** ris. — 2 mortuorum] * F. — 2-3 Discant B, Dicant F. — 3 si non int. B F. — intellegunt] *scripsi*, intelligunt B, intelleg * F. — 5 resurre *** que F. — 6 non potuit] ** F. — 6-7 telo alio abdicare] t *** re F. — 7 omne] omni F. — 7 diversitate] de * F. — 7-8 parilitate *Wilmart*, pravitate B pravite F. — 8 passum si sepultum] *** pultum F. — 8 audis secundum] audisse cum dum F. — 9 non alias quam] *** F. — 9-10 debes ipsum] de ** F. — 10 sepulturam] * F. — 11 susceperat ipse] sus ** F. — 13 d *** surrecione F. — 14 qua conditione] ** dicatione F. — 14 exhaeredaverit] *scripsi*, exeredaverit B F. — 14 apostolus] ap * F. — 14-15 regno Dei B. — 16 dulcissimi *Wilm.*, dulcissimi B dilectissimi F. — 18 caelestis Igitur] ** F. — 18 si] B * F. — 18 Xpistus Dei filius] *** lius F. — 19 tamen alias dici non potest] ***** F. — 20 ane ***** licet F. — 20 proinde] perinde F. — 21 consortio carnis et animae] ***** nime F. — 21-22 traxit ut homo] *** F. — 22 tales et caelestes] ka *** F. — 22 Quaes] *conieci*, Quae (* F) vero (vere F) si B F.

res: substantia tales an disciplina? Si substantia Xpistus corpus hominis induit, substantia ullo modo separabuntur terreni atque caelestes, quia in quibus corporibus terreni fuerunt, dum adhuc secundum carnis vitia viverent, in eisdem gratia accepta spiritali pro sanctitate et iustitia caelestes homines appellantur, propter quod caelestem spiritum meruerunt. Ac proinde nihil inter terrestrem atque caelestem discernere potes, nisi sola observatio disciplinae, qua caelestem hominem non de substantia corporis sed de futura claritate Apostolus declaravit: *Alia est enim claritas caelestium, alia terrenorum*¹. Verum est, quia alia est intimitas sanctorum, alia conversatio peccatorum. Unde manifestum vobis esse debet distinctionem istam terrestri hominis atque caelestis non de carnis substantia, sed de dignitatis differentia existitisse. Denique *sicut portavimus, inquit, imaginem terreni, portemus et imaginem caelestis*². Quomodo portavimus imaginem terreni, nisi per conlegium transgressionis, per consortium mortis, per exilium paradisi? Sed sic, inquit, portemus imaginem caelestis, idest in eodem corpore constituti. Sed quomodo portamus imaginem caelestis, nisi secundum liniamenta Xpisti in omni sanctitate, iustitia et veritate? Igitur in ipsa carne in qua imaginem terreni

1 *Ibid.* 40.

2 *Ibid.* 49.

1 an] *conieci*, hanc *B F.* — 1 disciplina] *correxi*, ...nam *B F.* — 1 si] * *F.* — 1 substantia] *correxi*, substantie *B* F.* (*Totus locus corruptus est*). — 2 substantia] *conieci*, si disciplinam *B F.* — 2 ullo modo] ** *F.* — 2 separabuntur] *conieci*, sperabuntur *B* buntur F.* — 2-3 caelestis *B.* quibus corporibus] ** s *F.* — 4 carnis vitia viverent] *** ent *F.* — 4 eisdem] *scripsi*, hisdem *B F.* — 4 gratias acceptas *F.* — 4 spiritali] *scripsi*, spiritali *B pi* F.* — 4 pro sanctitate] ** *F.* — 5 iustitiam *F.* — 5 appellantur propter] ap ** *F.* — 6 nihil inter terrestrem] *** em *F.* — 7 nisi sola observatio] *** vacio *F.* — 7 qua] *F* quae *B.* — 8 homi **** ancia *F.* — 8 de] *supplevi.* — 8-9 apostolus] * *F.* — 9 declaravit] *scripsi*, declarabit *B* F.* — 9 terrenorum] * *F.* — 10 alia] ali *F.* — 10 intimitas] *conieci*, divinitas *B F.* — 11 vobis esse debet] *** et *F.* — 11 distinctione ista *F.* — 12 atque caelestis] ** lestis *F.* — 12-13 dignatis] *conieci*, carnis *B* F.* — 13 extitisses *F.* — 13 por * us *F.* — 13-14 imaginem] ima * *F* portabimus *F.* — 14 * reni *F.* — 15 per] 1° *supplevi.* — 17-18 portamus imaginem caelestis nisi] portem **** *F.* — 18-19 in omni sanctitate iustitia] inude **** ticia *F.* — 19 in] *correxi*, si *B F.* — 19 carne in qua imaginem] **** *F.*

per consortium peccati et mortis portavimus, in eadem rursus imaginem caelestis portemus per bonam conversationem, quae est in fide, sanctitate et veritate secundum Xpistum ambulantes. Probatum omnibus esse iam debet non ipsam carnem, sed opera carnis esse
 5 damnanda, sicut idem Apostolus ait: *Manifesta sunt opera carnis, quae quidem sunt fornicationes, adulteria, ebriositates, avaritia, luxuria, idolorum servitus et cetera his similia, quoniam qui talia agunt regnum Dei non possidebunt*¹. Ecce ipse Apostolus ostendit quemadmodum carnem et sanguinem a regno Dei abdicaverit, cum opera
 10 carnis quae damnarentur expressit.

Plane si Apostolus nunquam pro operibus substantiam posuisset, recte de carne dixisse putaretur. At cum, in carne constitutos, negavit esse in carne, eo quod accepta fide carnis opera abiecissent, et illos carnem et sanguinem dixerit qui propter carnalia vitia spiritum
 15 Dei percipere non meruissent, formam utique eius subruere non debemus, ut cum ille opera pro substantia damnet, tu putes substantiam ipsam carnis pro operibus esse damnandam. Denique sic ait: *Qui in carne sunt, inquit, Deo placere non possunt. Sed vos, inquit, iam non estis in carne, siquidem spiritus Dei in vobis est*². Haec tamen in carne
 20 positus scribebat, sed et ipse adhuc in corpore constitutus litteras

1 GAL. V, 19-21.

2 ROM. VIII, 8-9.

1 mortis portavimus] m ** F. — 2 portemus per bonam c.] **** versacionem F. — 3 sanctitate] *correxi*, sanctitatis B F. — 3 et veritate secundum] *** dum F. — 4 omnibus esse iam] *** F. — 4 ipsa F. — 4-5 esse damnanda] ** F. — 5 opera carnis] ** F. — 6 adulteria] * F. — 7 idolorum servitus] ido ** F. — 7-8 talia agunt regnum] *** gnum F. — 8 ipse apostolus ostendit] *** dit F. — 9 sanguinem a regno] *** gno F. — 10 carnis quae damnarentur] c *** narrentur F. — 11 si ap. n. p. operibus] s *** peribus F. — 11 posuisset] potuisse|| F. — 12 re *** ne F. — 12 constitutos] *correxi*, constituto B F. — 12-13 negaverit] *Wilmart*, negabit F negavit B. — 13 fide carnis] fi ** F. — 14 illos] *correxi*, illo B F. — 14 san ** xerit F. — 15 percipere non] per ** F. — 16 damnet] F. — 16 putes] potes F. — 17 oper * F. — 17 damnandam] *correxi*, damnanda B F. — 18 sunt] *post* inquit F. — 18-19 inquit iam non estis in] *** F. — 19 est Haec tamen] *** F. — 19-20 positus in carne B, ** arne positus F. — 20 scribebat] *discr.* F. — 20 ipse adhuc in c.] **** F. — 20 has litteras F.

has recitabat et iam Deo placebat. Iam enim in tertium caelum raptus et in paradisum ductus supercaelestium mysteriorum arcana viderat, et audierat verba quoque inenarrabilia, quae, ut dixit, non licet homini loqui. Cum igitur in carne positus, ista audire ac videre meruerit, quantaе inconsiderantiae quantaëque demenciae est clausis 5 quod aiunt oculis tam abrupte sine distinctione carnem ac sanguinem a Dei regno excludere!

Propterea [namque] Dei filius carnem hominis induit et in eadem carne passus resurrexit, ut in suo corpore formam resurrectionis nostrae ostenderet. Hinc consequenter Dei et hominum mediator, utrius- 10 que partis appellatur, qui carnis quoque depositum servat in semetipso et vivit in caelo. Pignus quoque generale substantiae habet, ut sicut caro et sanguis regnum Dei in Xpisto iam possident, ita et nos resurgentes a mortuis regnum Dei in eadem carne per Xpistum capere et obtinere possimus. Ad hoc enim Deus carnem hominis sacris manibus 15 suis velut proprium opus instruxit et de suo afflatu ad similitudinem suae vivacitatis animavit, incolatui quoque fructui ac dominatui totius suae operationis praeposuit, necnon et sacramentis suis disciplinisque

1 recitabat et iam Deo] re *** F. — 1 enim] om. F. — 1-2 raptus et in paradisum] *** adiso F. — 2-3 myste *** iverat F. — 3 verba... audierat B. — 3 quoque] om. B. — 3 inenarra *** xit F. — 3 non licet] post homini F. — 4 igitur in carne] *** F. — 4 videre et audire F. — 4-5 me *** considerantiae F. — 5 ac B, quantaëque F.—5 de *** sis F.—6 abrupte] adrupte F.—6 sine distinctione] ** F. — 7 a *supplevi*. — 8 * (Namque *Wilmart.*) propterea F. — 8 hominis induit] homi ** F. — 9 carnis B. — 9 passus] F et pasus B. — 9 resurrexit ut in] re *** F. — 9-10 resurrec *** nderet F. — 10 Hic sequenter F. *Ex hoc loco usque ad finem XVII tractatus, F textum tradit revisum, adnotatum, interpolatum, ut videtur, sane fusioem quam B, qui videtur mutilus.* — 10-11 hominum m. appellatur] ho *** tur F utriusque partis] F, om. B.—11 qui] * F. — 11 carnis B, *add.* quoque F. — 11 in semetipso] sibi *post* qui *locat* F. — 12 ac B, et F. — 12 generale substantiae habet] * substantiae F.—13 regnum] ** et reg. F. — 13 possident] *correxi*, possidet B F. — 13-14 nos resurgentes] ** surg. F. — 14 in eadem] ** F. — 14 carnem F. — 14 Xpistum + capere et F. — 15 possimus] *scripsi*, possumus B pos * us F. — 15 Adhuc B. — 15 manibus] * ibus F. — 16 instruxit] F instruit B.—16 ad] *corr.*, ac B a F. — 16 similitudinem] *correxi*, similitudine B F. — 17 animavit] *correxi*, animabit B F. — 17 incolatui] *scripsi*, incolatui F incolatu B. — 17 dominatui *add.* at F ac B. — 17 totius] F toti B. — 18 operationis] *scripsi*, operationi B operaci * F. — 18 praeposuit] * F. — 18 necnon F Sed B. — 18 que vestivit] ** F.

vestivit et aeternitatem ei in resurrectioni donavit. Denique caro
 abluitur ut anima emaculetur, caro ungitur ut anima consecretur, caro
 signatur ut anima salvetur, caro manuum impositione adumbratur ut
 Sancto Spiritu inluminetur, caro corpore et sanguine Xpisti vescitur
 5 et potatur ut anima de Deo saginetur. Unde et in mercede separari
 non possunt quae opere iunguntur. An tu putas Deum manuum sua-
 rum operam, ingennii sui curam, afflatus sui vaginam, molitionis suae
 regulam, sanctitatis suae haeredem, religionis suae sacerdotem, tes-
 tamenti sui militem, Xpisti sui sororem, Spiritus sui sponsam, idest
 10 carnem, in aeternum destinasse interitum? Absit.

Sed si prophetae non credunt praedicanti de resurrectione car-
 nis, vel ipsi Domino credant qui Lazarum, ad exemplum resurrectio-
 nis nostrae, quadriduanae mortis fetore solutum vivere et suis reddi
 iussit. Monumentis quoque in passione apertis, sanctorum corpora
 15 resurrexerunt, sicut et in hoc loco scriptum est: *Haec dicit Dominus:*
Ego aperiam vobis monumenta et educam vos de monumentis vestris, et
*scietis quod ego sum Dominus*¹. Et quid mirum si Dominus mortuos
 excitat, qui hominem ipsum, cum non esset, de limo terrae plasma-
 verat? Facilius enim est reformare quod fuit, quam quod non erat fa-
 20 cere. Ecce [insuper] solatium nostrum omnis natura in resurrectionem

1 EZECH. 37, 12.

1 et] *F om. B.* — 1 in] *praemisit et F.* — 1 resurrectione donavit] *resurrecci*
 * *F.* — 1-2 Denique—anima] *F om. B.* — 2 emaculetur] *supplevi.* — 2 ungitur]
F iungitur B. — 2 conse * *F.* — 3 salve * *F.* — 3 caro] * *B.* — 3 manuum]
add. obumbratione seu B. — 3 ut] * *F.* — 4 Spiritum *F.* — 4 corpore] *c * F.* —
 4 ac *B.*, et *F.* — 5 potatur ut] *po ** F.* — 5 saginetur] *signatur F.* — 5-6 et in
 mercede separari non possunt] *** *separari in mercede F.* — 6 quae] *correxi*, qui
B F. — 6-7 manuum s.] *m * F.* — 7 operam] *opera B post Deum locat.* —
 7 affla *** *ginam F.* — 8 sanctitatis] * *F.* — 8 haeredem] *scripsi*, her. *B F.* —
 8-9 sacerd *** *menti F.* — 9 sororem Spiritus sui] *sor *** F.* — 10 destinasse]
 * *F.* — 11 sed et *B.* — 11 non credunt] *no ** F.* — 11 praedican * *F (post*
carnis). — 12 vel] * *F.* — 12 Lazarum] *post resurrectionis B.* — 12-13 exe * ****
surreccionis F. — 13 mortis] * *F.* — 14 iussit-apertis] * *** eo quod in passione sua*
*patefactis mo ** tis F.* — 15 sicut] * *F.* — 16 de monumentis] * *** F et add. ***
*monumenta vestra et educam de ** pulum meum, et reliqua.* — 17 mirum si Do-
 minus] * *** F.* — 18 qui] *cum F.* — 18 ipsum ho * *F.* — 18 cum non] * *** on*
F. — 18-19 plasmave * *** cilius F.* — 19 fuerit quam] *fu ** F.* — 19-20 facere
 quod non fuit *B.* — 20 insuper] *om. F.* — 20 solacium nostrum] *sola ** F.* —
 20 omnis natura] *omnes natu * F post futuram.* — 20 in resur.] * *** reccionem F.*

futuram meditatur. Sol in occassum demergit ac nascitur, astra labuntur et reddeunt, flores occidunt ac reviviscunt. Post senium arbusta et semina non nisi corrupta renascuntur. Sic ergo erunt corpora mortuorum in sepulcro. Ut arbores in hiberno virorem suum occultant, ariditatem praetendunt, sic omnia per eundem servantur, ut de interitu cuncta reformatur. Multo magis igitur et homo, inter cetera, qui dominus omnium factus est morientium, ut dominetur et resurgentium; cuius substantiam carnis Deus, Dei filius, induit, et suscitavit a mortuis.

De resurrectione utique dubitare non debes, etiam illorum qui 10 propter conscientiam meritorum suorum mallent post mortem nihil esse quam ad supplicia resurgere. Sicut quoque beatis non est gloriae finis, ita nec miseris est malorum finis, dicente per Esaiam Domino: *Omnes qui in me praevaricati sunt, vermis eorum non morietur et ignis eorum non extinguetur, et erunt in aspectum omni carni*¹. Dominus quoque in euangelio: *Ite, inquit, in ignem aeternum quem prae-* 15 *paravi diabolo et angelis eius*². Qui ignis, aeternus non diceretur, si finem aliquando haberet. Hic ergo aeternus ignis est sapiens, et mem-

1 Es. LXVI, 24.

2 MAT. XXV, 41.

1 meditatur] * F. — 1 demergit F. — 1 ac nascitur astra] et ** a F. — 1-2 reditura labuntur B. — 2 occidunt] * F. — 2 reviviscunt F et add. Post senium arbusta * semina non nisi corrupta revi ** ta. — 3 Sic quoque B. — 4 in sepulcro] * F. — 4 tempore hiberno B. — 4-5 virorem suum abscondunt B, occultant F. — 5 ariditatem praetendunt] ariditate mentitae F. — 5-6 Sic-reformantur] cum igitur ** eserventur cuncta de interitu re * F. — 6-8 multo-resurgentium] quanto magis tu homo tantum nomen * morientium dominus factus est ut et resur ** omineris F. — 8-9 Ideo substantiam hominis Deus D. f. ind. et susc. a mortuis. — 10 non est dubitandum B, utique dubitare non debes F. — 10-11 etiam illorum-finis] Et quamquam non ignorem piu ** tus conscientiam meritorum suorum nihil * c post mortem obtare magis quam credere: quia malunt penitus extinguere quam ad supplicia reparari. Sed nihil hominis velint hac nolint necesse est ut *** gant. Ut in qua enim carne peccaver *** ne supplicia sempiterna sustineant *** qua carne fidem sanctitatem et iusti *** in eadem vitae aeternae gloriam cons *** resurgencium iustorum finis null *** vivunt et proficiente gracia in gloria *** torum supplicii in eodem corpor *** ullus nec terminus datus est F. — 13-14 dicente per Esaiam Domino] Ait et *** F. — 14 vermis eorum non] v *** F. — 15 extinguetur et] exti ** F. — 15-16 Dominus q. in eu.] Et ** F. — 16 inquit] om. — 16-17 qui praeparatus est B. — 17 diabolo et] ** F. — 17 diceretur] * F. — 18 sapiens om. B.

bra exurit et reficit et carpit et nutrit. Habes denique exemplum He-
 vaei iebusaei montis et ardentium undique terrarum flagrant nec con-
 sumuntur, ardent nec cinerescunt. Ita paenale illud gehennae incen-
 5 dium non damnis ardentium nascitur sed in excessa corporis laceratione nutritur. Quare, dilectissimi fratres, cum et de carnis resur-
 rectione satis constet, et paena sit perfidis posita et fidelibus spes
 caelestis regni promissa, superest ut demus operam bonis actibus in-
 sistendo, in omni sanctitate, fide et iustitia permanentes, ut non ad
 paenam sed ad gloriam resurgamus, fratres. Amen.

10

[XVIII]

*In diebus illis anno octavo decimo Nabucodonosor rex fecit statuam auream*¹.

Quamquam sollemnitas diei et praesens lectio admoneat, dilectis-
 15 simi fratres, ut de bono martyrii debeamus facere sermonem, tamen quia res ipsa de qua loqui necesse est, tam sublimis, tam magnifica est, ut humano sermone condigne praedicari laudarique non possit.

1 DAN. III, 1.

1 et carpit] ** F. — 1-2 Hevaei iebusaei] *scripsi*, aevaei iebusei B e ** F. — 2 montis] *scripsi*, montes B F. — 2 flagrant] * F. — 3 cinerescunt Ita] cinere ** F. — 3 paenale] *scripsi*, penale B F. — 3 gehennae] *scripsi*, gaehaenne B hienne F. — 4 d ** dencium F. — 4-5 corpor ** racione F. — 5 dulcissimi B, dilectissimi F. — 5 cum et] ** F. — 6 paena] * F. — 7 caeles * F. — 9 resurgamus] *corr.*, ..emus B F. — 9 fratres] *Add.* B F Amen. — 10 INCIPIT SEQ DE LIBRO DANIELIS PROPHT *praemisit F uncial. rubr.* — 11 In] n B *de more* * F. — 11 diebus illis] ** s F. — 11 Nabuchodonosor] *scripsi*, Naboc. B na * sor F, *ita subinde (etiam Nabogod. B, semper Nabucodonossor F).* — 13 solemnitatis] *correxi*, sollempnitatis B * F. — 13-14 fratres dulcissimi B, dilectissimi * F. *Add.* B fratres. — 14 ut de] ** F. — 14 sermonem] * F. — 14-15 tamen quia] * (*ut conicio*) tamen F. — 15 est tam sublimis] *** limis F. — 15 magnificata F. — 16 hu ** mone F. — 16 praedicarij] *correxi*, praedicare B F. *Add.* et F, *postea erasit.* — 16 que non possit] *** sit F.

Proinde verendum mihi est ne tam inlustres et beatissimorum martyrum titulos inopia sermonis inminuat, minus debitis laudibus persequendo. Sed quid faciam, dilectissimi fratres, cum hinc me et honor diei et praesens lectio cogat facere sermonem, inde vero altitudo reprimat confusam gaudio mentem? Proinde in utroque pectoris mei 5 fluctibus volvor: nec dico quod sentio, et tamen silere non possum; comprimere gaudium meum cupio, sed ipse constantius quo continetur erumpit; audeo publicare, sed exilis et tenuis loquendi impedi-
 or parvitate. Me miserum, qui tanti muneris claritatem verbis explicare non valeo! De sanctis utique ne mentiar erubesco. Attamen me- 10
 lius est pulsare et quaerere quam pigritiae languore torpescere; quia, etsi obsequium debitum exhibere non possum, votum tamen obsequendi me habuisse sufficit.

Tres itaque isti pueri devoti Ananias, Azarias et Misahel, dum statuam regis adorare exhorrent, statim ignibus mancipantur. Sed illi 15 nihil de igne timentes regi constantissimi et fideliter responderunt: *Sed et Deus cui servimus, potens ad liberandum nos, de fornace ignis ardentis et de tuis manibus, rex, eripere nos. Et si non, notum tibi sit, rex, quoniam diis tuis non servimus et imaginem auream non adoramus*¹. O gloriosa fides et invicta devotio quae totum de potentia 20 Domini praesumens, in utraque parte sibi victoriam pollicetur, vel

1 DAN. III, 17-18.

1 tam inlustres] ** tres F. — 2 titulos] titu * F. Add. triumphos B * s F (glossema). — 2 minus * F. — 2 debitis] corr., debetis B * betis F. — 3 quid faciam] ** F. — 4 praesens lectio] p ** F. — 4 altitudo] * F. — 5 confusam] conieci, confusam F om, B. — 5 proinde] * e F. — 6 volvor] corr., volvo B * F. — 6 non possum] ** ssum F. — 7 sed] * F. — 7 ipse B * se F. — 8 erum * F. — 8 exilis] F ex illis B. — 8 lo * ndi F. — 9 parvitate] correxi, parvitati B parvitate F. — 9 me] F mee B. — 9 * nti F. — 9 claritatem] F ...te B. — 10 Attamen] correxi, actamen B F. — 11 torpescere] scripsi turp F tup. B. — 12 etsi] si F. — 12-13 votum tamen obsequendi] v *** di F. — 14 itaque isti pueri devoti] *** voti F. — 14 Misahel B misa * F. — 15 exhorrent] scripsi, exorrent F exorrierent B. — 15 statim ignibus] ** F. — 16 igne timentes] ** F. — 16-17 responderunt Sed] re ** F. — 17 liberandum nos de] lib *** F. — 18 manibus rex eripere] *** pere F. — 18-19 sit rex q. diis tuis] s *** F. — 20 fides et invicta] f *** F. — 21 Domini praesumens] ** F. — 21 pollicetur vel] ** F.

quod potens esset Deus ad liberandos eos de fornace ignis ardentis, vel quod de futura immortalitate securi praesentem vitam contemptui deputarent! Nam etsi mori magis vellent quam sacra religionis iura violarent, tamen ne regi de potentia Dei mentiti viderentur, ideo
 5 de medio ardentis camini incendio liberari meruerunt. Dixerunt enim: *Potens est Deus ad liberandum nos de fornace ignis ardentis*. Inde factum est ut, quamvis strepitu frequenti atque undosis volitant flammae vorticibus, a tactu tamen innocentium corporum refugapice incendium cederet. Denique spiritu roris animati in medio
 10 camino ignis ardentis mansit vestis inlaesa: hymnos lingua explicabant et quasi uno ore Deum laudibus et carmine honorabant.

Nihil est enim, dilectissimi fratres, quod sincera fidei denegetur, quia nec aliud a nobis Deus quam fidem exigit. Hanc diligit, hanc requirit, huic cuncta promittit et tribuit. *Fides*, inquit, *tua te salvum*
 15 *fecit*¹, et: *Esto fidelis usque ad mortem*², et: *Iustus ex fide vivit*³, et: *Qui perseveraverit*, inquit, *hic salvus erit*⁴. Nihil ergo fidei subtrahit, nihil ei impossibili esse [...] deprimit. Denique et *Vincenti dabo*, inquit, *de ligno vitae, quod est in paradiso Dei mei*⁵. Sic et manna illud vincentibus daturum se esse promittit, se aeternae vitae coronam capi
 20 piti nectens imponit, modo calculum album accipienti dexterae por-

1 MARC. X, 25.

2 APOC. II, 10.

3 ROM. I, 17.

4 MARC. XIII, 13.

5 APOC. II, 7.

1 eos de fornace] *** ce *F.* — 2 immortalitate] * tate *F.* — 2-3 contemptui deputarent] contentu ** *F.* — 3 sacra] sa * *F.* — 3 religionis] * nis *F.* — 4 regi] rei *F.* — 4 potentia Dei] ** *F.* — 4 mentiti] meriti *F.* — 5 medio ardentis] m ** tis *F.* — 5 camini] ...no *F.* — 5 meru * *F.* — 6 liberandum nos] liberand ** *F.* — 7 est ut] ** *F.* — 7 strepitu] screpitu *F.* — 7-8 * litarent *F.* — 8 flammae] *correxi*, flamma *B* flama *F.* — 8 a tactu] adactu *F.* — 9 spiritu] ...um *F.* — 9-10 camino ignis ardentis] *** entis *F.* — 10 lingua explicabant] ** *F.* — 11 et carmine honorabant] *** orabant *F.* — 12 est] *F om. B.* — 12 quod sincera fidei] *** di *F.* — 12 denegetur] *conieci*, negetur *F* diligeretur *B.* — 13 Deus quam fidem] *** *F.* — 14 requi *** ncta *F.* — 14 tua te salvum] *** *F.* — 15 mortem et iustus] mor *** *F.* — 16 perseveraverit *B*, duraverit *F.* — 16 hic salvus erit] *** *F.* — 17 ei impossibile esse] *** se *F.* — 17-18 dabo inquit de ligno] in *** igno *F.* — 18 Sic et manna] *** *F.* — 19 pro ** ed *F.* — 20. nec ** it *F.* — 20 imponit] *corr.*, imprimit *B* * it *F.* — 20 modo] *correxi*, quomodo *B* quomodo *F.* — 20 accipienti] *correxi*, accipientes *B* * hac *F.* — 20 * xtere *F.*

rigit, modo stellam matutinam ardentem radiorum fulgoribus tradit, modo supra thronum suum ut sedeant in curia honoris sui potestatem concedit, modo virgam ferream accipere invictam potestatis facit, modo laetitiae et voluptatis convivatorem se cum ipsis esse promittit: ut compendio definiam, ea *quae nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit*, quae praeparavit Deus his qui diligunt eum, exhortans nos his promissionibus, ut non tantum incipiat, sed et permaneat fides. Non enim tunc magna est fides dum incipit, sed si nunquam desinat gloriosa est. Et ideo isti tres pueri devoti omnes minas terroresque crudelissimi tyranni invicta animi virtute fregerunt, quia fideles in Domino permanserunt.

Sed illud mirari me fateor quomodo Nabucodonosor gentilis et barbarus potuerit Dei filium, in camino ignis inter tres pueros quartum agnoscere. Sic enim ait: *Nonne tres viros misimus in camino ignis ardentis? Ecce, inquit, quartum video similem filio Dei*². Quem retro non noverat nec unquam audierat, nisi ille antiquus hostis, angelus scilicet refuga, qui in Nabucodonosor fuerat ingressus ut eum compelleret in mysterio Antixpisti imaginem auream facere et iustos homines incendio perdere, ipse victus virtute divina per Nabucodonosor locutus est hunc filium Dei esse. Quem ad salutem trium pue-

1 DAN. III, 91-92.

1 matuti ** tem F. — 1 tradit] corr., trait F trahit B. — 2 supra thronum] ** num F. — 2 in curia] conieci, vicaria B vicariam H. — 2 sui] * F. — 2-3 potestatem] correxi, potestate B * ate F. — 3 fer ** ccipere F. — 3-4 facit modo] fa ** do F. — 4 et] supplevi. — 4 voluptatis F. — 4 convivatorem] ...to F. — 4 se cum] ** m F. — 4-5 prom. et F. — 5 oculus] F oculis B. — 5-6 nec auris audivit] F om. B. — 8 sed B. + et F. — 9 Et ideo isti tres] *** F. — 10 crudelissimi] * simi F. — 10 invicta animi] invictis (ex ...ta) animis F. — 10-11 virtute fregerunt] vir ** F. — 11 permanserunt] Add. F uncial. rubr. SOLLIC ** TOR ET AD INTELLIGENDUM O ** — 12 quomo ** nossor F. — 13 Dei filium in camino] *** no F. — 13 inter] F om. B. — 13-14 quartum] IIII F in. ras. — 14 Sic enim ait Nonne] *** F. — 15 ardentis Ecce inquit] *** F. — 16 retro non noverat] *** F. — 16-17 antic *** lus F. — 17 nabucodo *** gressus F. — 18 in mysterio] a minis * F (ut videtur). — 18 Antixpisti] * F. — 18-19 iustos homines] iust ** F. — 19 perdere] correxi, perderet B F. — 19 virtute divina] v ** F. — 20 hunc filium] ** F.

rorum advenisse noverat, ut ipse eum tunc noverat vel dum angelus esset vel dum sententiam in paradiso ab eo iam transgressor exciperet.

Unde advertere debet xpistiana sapientia quantum valeat fides, quae naturam flammae potuit in roris refrigerio mutare.

- 5 Illud quoque silentio praeteriri non debeo, cur hanc statuam Nabucodonosor rex adorare praeceperit. Quid enim compendii, quid dignitatis aut gloriae consecutus erat, si homines hanc statuam adorassent? Qui, si praeter regni sui potentiam maioris adhuc alicuius gloriae cupidus erat, se magis adorari iussisset quam illam imaginem
10 quae nec visum nec auditum nec motum proprium nec sensum habebat. Sed haec imago figuram Antixpisti proprie liniabat: ideo non tam Nabucodonosor rege volente quam diabolo, qui in eo regnabat, imperante, perfecta est. Ceterum Nabucodonosor quid faceret ignorabat. Aurea denique erat, quia idem Antixpistus rex potentissimus
15 huius mundi futurus est: devictis etenim decem romanis regibus, qui in illo tempore erunt, qui in decem cornibus Danielo ¹ sunt revelati, ipse solus toto orbe monarchiam habiturus est. Quod vero sexaginta cubitorum altitudo ei erat et sex latitudo, mysterium nominis ipsius Antixpisti indicabat. Sic enim beatus Iohannes in Apocalypsi ait:
20 *Numerus hominis, inquit, et bestiae continet per singulas litteras grae-*

1 DAN. VII, et VIII.

1 advenisse] se *F.* — 1 ut] quia *F.* — 1 noverat vel dum] nove *** *F.* — 2 ab eo iam] *** *F.* — 3 advertere debeo] advert ** *F* *Add.* et *B.* — 3-4 fides quae] f ** *F.* — 4 naturam] *correwi*, naturae *B F.* — 4 mutare] * — 5 silentio] *correwi*, sileutium *B F.* — 5 praeteriri] ...re *F.* — 5 statuam *B*, stuum *F.* — 7-8 statuam ador.] ** orassent *F.* — 8 poten ** ris *F.* — 9 se magis ad.] *** dorare *F.* — 10 nec visum nec] *** c *F.* — 10-11 habebat] * *F* et *add.* *uncial. rubr.* STATUA ILLA FIGURAM XPISTI * STRABAT. — 11 Sed haec] ** *F.* — 11 figuram] *F* ...ra *B.* — 11 Antix.] antex, *F* et *etiam* *subinde.* — 11-12 ideo non tam] *** onossor *F.* — 12 diabu] *** gnabat *F.* — 13 ce ** odonossor *F.* — 13 faceret] *F* fecerat *B.* — 14 Aurea denique] ** e *F.* — 14 pot.] po * *F.* — 15 etenim decem] ** *F.* — 15 Romanis] * manibus *F.* — 16 erunt qui in decem] *** cim *F.* — 16 Danieli *B*, danielo *I.* — 16-17 revel *** us *F.* — 17 monar.] monarchiam *F.* — 17 Quod vero] ** *F.* — 18 cubitorum] ...tis *F.* — 18 ei *B.* — 18 sex latitudo] ** do *F.* — 18 nominis] *F* hominis *B* et *subinde.* — 19 An ** dicabat *F.* — 19 Apocalypsi] *correwi*, ...sis *B* * sis *F.* — 20 hominis i. e. b.] inquit hominis bestiae *F.*

cas sexcentos sexaginta et sex. Qui habet sensum intellegat¹. Et hoc enim numero numerus ipsius et omne mysterium iniquitatis eius geritur, et ipse cum venerit agnoscendus erit. Hic numerus nominis Antixpristi statuae illius mensura collatus est, quae sexaginta cubitorum altitudine fabricata est et sex latitudine. Sed ubi sunt sexcenti 5 qui nobis ad numerum < dant? > rationem? Nabucodonosor portio < vertitur sive > plenitudo; et ideo portionem numeri in statua ipsius fabricavit, plenitudinem vero totius iniquitatis ipse cum venerit adimplebit. Et ideo altitudo eius erat cubitorum sexaginta et latitudo cubitorum sex. Denique et ipse maledictus cum venerit statuam 10 auream similiter facturus est, sicut Apocalypsis² scriptura testatur, quae non iam partem aliquam, sed omnem plenitudinem numeri ipsius continebit.

Quam autem figuram numerus habebat, id est sexcenti sexaginta et sex, debemus advertere: hoc est sex hecatontadas, sex decadas et 15 sex monadas. Senarius itaque hic mundus est in quo omnis transgressio dominatur, eo quod et sex diebus factus est et per sex milia annos, qui sex dies sunt Domini, iniquitas dominatur, sicut scriptum est: *Invidia diaboli mors introiit in orbem terrarum*³; sextoque millesimo anno completo omnis iniquitas finietur et in abyso diaboli 20 religabitur. Ut ergo sex diebus mundus factus est et sexto millesimo anno figura saeculi istius praeteribit, ita et senarius numerus

1 Apoc. XII, 18.

2 Apoc. XIII, 14 et 15.

3 Sap. II, 24.

2 omne] *F* omnis *B*. — 3 venerit] *verit F*. — 5 latitudine] *...do F*. — 5-7 Sed ubi-plenitudo] *om. B*. — 8 ***] *B Supple* «nominis completam dant». — 7 *** nitudo] *F Supple* «Antixpristi erat qui erit». — 7-8 statuam ipsius fabricavit] *** bricabit *F*. — 8 iniquitatis ipse] *ini ** F*. — 9 altitudo eius erat] *al *** F*. — 9-10 latitudo] *F* latitudinem *B*. — 10 ipse] *in se F*. — 10-11 venerit s. auream] *vener *** F*. — 11 Apoc. scriptura] *apocalip ** F*. — 12 sed omnem plenitudinem] *** tudinem *F*. — 12 numeri] *add. omnis F*. — 13-14 continebit] *Quam] contib ** F*. — 14 autem] *F* statuam *B*. — 14 sexcenti sex.] ** ginta *F*. — 15 Hoc est sex h.] *H *** antontas F*. — 15 decadas] *F* decades *B*. — 16 mona *** us *F*. — 16-17 transgressio] * *F*. — 17 et] *F* a *B*. — 17 factus est et per sex] *fact *** F*. — 18 iniq *** natur *B*. — 19 diaboli] * *F*. — 19 introiit] *...bit F*. — 19 sextoque] *se ** F*. — 20 finietur] *conieci, firmetur B * etur F*. — 21 Ut] * *F*.

Antixpristi cum omni malitia sua sexto die Domini, qui sextus millesimus annus est, finietur.

Sed nec illud putetis sine magna ratione divinitus esse provisum ut cum in aliis rebus vel causis septem cubitis soleret caminus ardere, hic septies amplius a solito fuerit accensus, idest ad cubita quadraginta et novem. Sed quae est haec ratio ut septies septenis cubitis flamma fornacis excreverit? Mundus itaque, in quo boni malique interim moramur, sex diebus factus est et septimo benedictus. Sic et sex diebus Domini, idest sex milibus annis, mundialis, ut superius dixi, operatio exercetur, et septimo die Domini regnum sanctorum erit. Septies ergo septem quadraginta et novem faciunt: quibus completis, gehennae caminus aperitur, et mors secunda revelatur, ut tunc iustis septiformis claritas velut roris spiritus tribuatur, peccatoribus vero septuplex paena, secundum septem capita draconis, et, ut Apocalypsis ¹ scriptura refert, gehennae incendium inrogetur.

Sed iam sufficit, dilectissimi fratres, de multis pauca memorasse, ut sciatis in quo mysterio iniquitatis statuam illam per Nabucodonosor fecerit diabolus, quam tres pueri devoti adorare noluerunt, ne pro hac statua Antixpistum cuius imago erat adorare viderentur. Sic ergo illi, pro quibus necdum passus fuerat Xpistus, tanta pro Deo et pro sacris legibus pertulerunt, quanto magis nos, pro quibus filius

1 Апоc. XII, 3.

4 cum in aliis rebus] *** us F. — 4-5 caminus ardere] ** ere F. — 5 fuerit accensus] ** sus F. — 6 et novem] ** F. — 6-7 cubitis flamma] ** ma F. — 7 excreverit] *Add. F uncial. rubr.* NOTA QD̄ ** IDEST REQUIEM DÑI ** ERIT REGNUM. — 7 Mundus itaque] ** que F. — 8 moramur] *scripsi*, moramus B * F. — 8 benedictus. Sic] ** c F. — 9 mi *** undialis F. — 10 opera *** r F. — 11 erit] * F *et add. uncial rubr.* DICIT QUID SIT SEPCIES PLUS FORNA ** SUCCENSAM. — 11 sep ** aginta F. — 11-12 completis] * F. — 12 et mors secunda] *** unda F *et add.* quae rex nabuco * iussit succendere iusti ** ormis F. 13 velut] F vel B. — 13 tribuatur] tri * tur F. — 14 septup.] septimp. F. — 14 secundum] F secunda B. — 14 ut] om. F. — 15 inrogetur] *corr.*, ...atur B F. — 16 dulcissimi B, dilectissimi F. — 16 memor.] momor. F — 18 noluerunt ne nolue ** F. — 19 hac] hanc F. — 19 statua] *correxi*, statuam B F. — 19 cuius imago] c ** F. — 19 viderentur] ...retur F. — 20 ergo illi pro quibus] er *** F. — 20-21 tan *** cris F. — 21 nos pro quibus] *** F.

Dei nasci secundum carnem et pati dignatus est et praemio sui sanguinis nos a mortuis liberavit et debitores nos ingentium beneficiorum suorum effecit, omnia genera paenarum pro Xpisti nomine aequo animo ferre debemus, quia qui semel in Xpisto manumissus est tyrannicam non patitur servitutem. Nescit enim quidquam timere xpistiana libertas. Ad hoc enim ex aqua et Spiritu Sancto renati sumus, ad hoc indulgentiam veterum criminum consecuti, ad hoc coram multis credere contestati sumus, in haec quasi milites Xpisti sacramentorum verba iuravimus, ad hoc nostrum certamen conscripsimus. Ideo et stipendia salutis accepimus et [a Xpisto] charismatum donativa consecuti sumus. Clipeo praeterea fidei contacti et lorica iustitiae animadvertimur esse vestiti, ut in isto belli campo ducem nostrum sine timore sequamur. Ex quibus res ipsae manifeste docent: in isto belli campo nec vertenda sunt dorsi terga nec removendi gradus, nec ponenda sunt arma, nec abicienda sunt tela, nec hostium requirenda sunt castra; sed magis pro Deo, pro sacris legibus moriendum est.

Novum etenim genus per Xpistum inventum est: interire ne peareas, mori ut vivas, dicente ipso Domino: *Qui animam salvaverit perdet illam, et qui perdiderit animam suam causa nominis mei in vitam aeternam inveniet eam*¹. Et hinc est quod facile vincuntur cuncta tormenta, cum ipsorum tormentorum ante oculos proponitur gloria; nec

1 MAT. X, 39.

1 carn *** tus F. — 2 mortuis lib.] ** beravit F. — 2 ingentium] F ingentiorum B. — 3 pae *** mine F. — 3-4 aequo] conieci, equo B F. — 4 quia qui semel] *** mel F. — 4 manumissus] correxi, manum missus F manum mittit B. — 5 tyrannicam] correxi, tyrannica B * F. — 5 quidquam timere] q * * re F. 6 ex aqua et S.] e *** F. — 7 indul * * rum F. — 7-8 coram] * F. — 8 sumus in] * * F. — 9 verba iuravimus] * * himus F. — 9-10 conscripsimus] uocensa * simus F. — 10 accepimus] * F. — 10 a Xpisto] om, F. — 11 sumus] s * F. — 11-12 lo * * tiae F. — 12 animadvertimur] * r F. — 12 isto] is * F. — 14 vertenda] verenda F. — 15 nec abicienda] * * F. — 15-16 requirenda sunt castra] requiren * * * F. — 16-18 moriendum est Novum] * * * um F. — 18 genus] F om. B. — 18 per] pro F. — 18-19 in * * * as F. — 19 Domino Qui animam] * * * imam F. — 20 perdidit an.] * * F. — 20-21 vitam aeternam] * * F. — 21 vincuntur] * F. — 21-22 torment * * * culos F. — 22 ponitur B.

quod lacerat consideratur, cum paenae merces magna praestatur. Commutanda sunt ergo, ut videtis, parva cum magnis, ingentia cum exiguis, morientia cum mansuris. Relinquamus hunc mundum, ut magis noster fiat hic mundus; vitam brevem tradamus, ut aeternam in
 5 nobis dum morimur reparemus, dicente Domino: *Nolite*, inquit, *timere eos qui corpus vestrum occidunt, animam autem vestram non possunt occidere*¹. Cadendo enim surgimus, et extincti vivimus, et ex terris expulsi caelum occupamus et qui sub sententia stetimus sententiam dicimus. Et ideo rogamus et petimus sanctitatem vestram, o beati
 10 martyres, ut nostri nemores esse dignemini, ut et nos, qui pari fide in Xpisto Dei filio credimus, eandem vobiscum de triumpho passionis martyrio gloriam consequi et obtinere mereamur. Praestabit hoc Deus Pater omnipotens per Dominum nostrum Ihesum Xpistum.

[XIX]

15 *Sileat omnis caro a facie Domini, quoniam exsurrexit de nubibus sanctis suis. Et ostendit mihi Dominus Ihesum, sacerdotem magnum, stantem ante faciem Domini, et diabolus stabat a dextris eius ut adversaretur ei*². Et reliqua.

1 MAT. X, 28.

2 ZAC. II, 13; III, 1.

1 consideratur] *corr.*, ...antur *B F*. — 1 merces] ...is *F*. — 1 magna] *om. F*. — 1-2 praesta ** tanda *F*. — 2 parva] *conieci*, prava *B F*. — 2 cum magnis] ** *F*. — 3 cum mansuris] ** is *F*. — 3-4 ut magis noster] *** *F*. — 4 brevem t. ut] breve ** t *F*. — 5 reparemus] re * *F*. — 5-6 timere eos] time ** *F*. — 6 occidunt] occiditur *F*. — 6 vestram non] ** *F*. — 7 et] *correxi*, ut *B * F*. — 7 extincti] * ti *F*. — 7 vivimus] *F* ...amus *B*. — 8 occupamus] *correxi*, ...emus *B * F*. — 8 qui] quis *F*. — 8 sententia] ..am *F*. — 8-9 senten ** mus *F*. — 9 sanctitatem] a sanctitate *F*. — 9 vestram o] ** *F*. — 10 fide] *correxi*, fidem *B F*. — 11 vobiscum] *correxi*, nob. *B F*. — 12 Mereamur] *Sequitur doxologia* Praestabit hoc deus pater omnipotens per dominum nostrum *B F* (*add. F* Ihesum Xpistum). — 14 INCIPIT SEQ̄ (INCIPIUN SEQUENCIA *B*) DE LIBRO ZACHARIE PROPHETE (* *F*) *praemit. B F uncial. rubr.* — 15 Sileat] ileat *B de more*. — 15 quoniam] *F* qui *B*. — 15 exsu * *F*. — 16 Iesum *corr. Wilm.* Ihesum *B * F*. — 16 * cerdotem *F*. — 17 Domini et] ** *F*. — 17 diabolus *F*. — 17 a] ad *B*. — 17-18 adversaretur ei] aversare ** *F*.

Magnum et divinum sacramentum hoc in illa typica praefiguratione prophetae ostensum est, qui dicit sibi revelatum sacerdotem magnum; et, ne in dubium veniret quis esset iste magnus sacerdos, etiam et nomen expressit dicendo, Ihesum. Quem autem magnum sacerdotem, nomine Ihesum, Zachariae dicimus in revelatione monstratum? Utrum qui iam tunc erat, filium Iosedec, an qui nondum venerat, Xpistum? Revelatio enim nunquam fit rerum praesentium, sed futurorum. Nam et quae causa erat ut revelaretur in figura filius Iosedec, qui tunc praesens cotidie in officio cernebatur? Sed nec hunc Ihesum filium Iosedec magnum sacerdotem propheta poterat dicere, ante quem magni et illustres sacerdotes fuerunt, ut Melchisedech, et Aaron et Eleazar, ut Samuhel et ceteri. Nemo enim magnus aut maior dici potest, cui non solum aequalis sed et melior invenitur. Hunc ergo Ihesum, dominum nostrum, ideo magnum pronuntiavit, quia non tantum maior illi aut melior, verum nec similis inveniri potest. Hic est, inquam, sacerdos magnus de quo scriptum est: *Tu es sacerdos [magnus] in aeternum secundum ordinem Melchisedech*¹: ut non tantum magnum sed aeternum hunc Ihesum nostrum sacerdotem ostenderet,

Sed stabat, inquit, *ante faciem Dei*. Semper enim ministrat Patri,

i Ps. CIX, 4.

1 in illa] ** F. — 1-2 praefiguratione] praefigurancia ne F. — 2 prophetae] F prophetiae B. — 2 ostensum est qui] ostens *** F. — 3 et ne in] e *** F. — 3 venire F. — 3 iste] ste F. — 3-4 sacerdos etiam] sac ** F. — 4 nomen expressit] ex men Xpisti F. — 4 dicendo] decendo F. — 4 Iesum Wilm. Ihesum B F et subinde. — 4 autem] F alium B. — 5 Zach ** mus F. — 6 utrum qui iam tunc] *** F. — 6-7 venerat Xpistum] ** F. — 7 praesentium] * F. — 8 causa erat ut] *** F. — 8 revelaretur] reveletur F. — 9 qui tunc praesens] *** sens F. — 9 cotidie] quotidie F. — 9 cernebatur sed nec] cernebat *** F. — 10 sacer ** ta F. — 11 quem] quam F. — 11 et illustres] ** F. — 11 Melchisedec B. — 12 Aaron] * F. — 12 Eliazar F. — 12 Samuhel B F. — 12 ut B et F. — 12 enim magnus] ** gnus F. — 12 et, B aut F. — 13 aequalis] * F. — 13 invenietur F. — 14 Iesum B, * F. — 15 illo Wilm. illi B F. — 16 scriptum est] ** F. — 17 secundum] se * F. — 18 notantium F. — 18 magnum] * F. — 19 ostenderet] * et B. — 20 istabat F. — 20 enim ministrat] ** rat F. — 20 Patris F.

in conspectu ipsius conversatus, dum est oboediens in omnibus, etiam usque ad mortem, mortem autem crucis. Nam quod diabolus stabat a dextris eius, resistebat enim ei et adversabatur, quando secundum hominem venire dignatus est, ut in euangelio legimus esse completum, 5 inmittens scilicet adversus eum primum Herodem regem, ut eum inter infantes vellet occidere; deinde per semetipsum, dum eum in eremo trina temptatione aggreditur; post haec per Iudaeos, ut eum incredibiliter persequerentur; deinde per Iudam tradiorem, ut eum cruci suspenderent. Et numerus non est dicere quotiens, quibus et 10 quantis insidiis contra Deum et Salvatorem nostrum, cum hominem induisset, adversatus est diabolus: sed totiens victus atque prostratus est quotiens Ihesum temptare aggressus est. Unde et in hoc loco sententiam a Domino suscepit, dum dicitur ei: *Increpet in te Dominus, qui elegit Hierusalem*¹. Illam utique Hierusalem caelestem electam a 15 Domino dicit, de qua beatus Paulus apostolus ait: *Hierusalem, inquit, caelestis quae est mater nostra*²: quam et Iohannes in Apocalypsis scribit auro, gemmis compositam, de caelo novo in terram novam descensuram, ut fiat, inquit, *habitatio Dei cum hominibus*³. Et ideo *increpet in te Dominus, diabole, qui elegit Hierusalem*. Quem quidem 20 et in euangelio idem increpavit Dominus, dum diceret: *Vade retro, Satanas, non tentabis Dominum Deum tuum*⁴; sed et rursus increpa-

1 Zac. III, 2.
Luc. IV, 12.

2 Gal. IV, 26.

3 Apoc. XXI, 3.

4 Mat. IV, 10.

1 conversa ** um F. — 2 mortem] 1° * m F. — 2 diabolus F et subinde. — 2-3 a dextris] *scripsi*, add. B ad * F. — 3 secundum] * um F. — 4 dignatus est ut] *correxi*, dignatur ut B dignatus est F. — 4 legimus] * F. — 5 eum primum] ** F. — 5-6 inter] om. F. — 6 occi ** nde F. — 6-7 eremo] *scripsi*, eremoh F heremo B. — 7 trina ** onem F. — 7-8 ut eum incredibiliter] *** edibili F. — 8 Iudam traditorem] in ** F. — 9 numerus non] nu ** F. — 9 est] *correxi*, esse B * F. — 10 insidiis contra Deum] insi *** F. — 11 in ** ersatus F. — 11 est] F om. B. — 11 vinc *** rostratus F. — 12 quotiens] add. is B. — 12 agressus] * F. — 12-13 sententia F. — 13 suscepit] * it F. — 14 ele * F. — 14 electam] * tam F. — 15 dicit B dicitur F. — 16 Apocalypsis] *subintel.* libro B F. — 17 scribit] *escribit* F. — 17 gemmis] gemis F. — 18 et ideo] ** F. — 19 quem quidem] qu ** F. — 20 vade retro] v ** F. — 21 rursu ** turus.

turus in iudicio, cum eum in stagnum ignis, quod est gehenna, cum omnibus suis aeterna paena damnaverit, sicut ipse Dominus in euangelio infidelibus se dicturum esse testatus est, dicens: *Recedite a me, maledicti, non novi vos, ite in ignem aeternum quem praeparavit Pater meus diabolo et angelis eius*¹. Haec est increpatio quam a Domino in 5 futurum idem Dominus diabolo comminatur dicens: *Increpet te Dominus, diabole, qui elegit Hierusalem.*

*Sed indutus, inquit, erat Ihesus vestimentis sordidis*². Primo in loco quaerendum si Ihesus filius Iosedec aliquando vestimenta sordida induerit, cui non licuit nisi munda, idest sacerdotalia vestimenta 10 induere, in quibus sacerdotale fungeretur officium. Hic Ihesus filius Dei, summus et verus Patris sacerdos, in sordidis vestimentis est visus. Quae autem sint ista sordida vestimenta iam debemus ostendere. Carnem etenim hominis obnoxiam peccatis sicut vestimentum adsumpsit. Quod quidem et propheta ante praedixerat: *Vivo ego, dicit 15 Dominus, si non omnes vos induam sicut vestimentum*³. Hanc denique carnem < quam > in nativitate ex Maria virgine nostri causa induerat, in passione exuit, dicente Apostolo: *Spolians carnem palam potestates triumphavit per crucem*⁴. Quod ideo intulit vestimenta sordida, carnem hominis approbavit quam induit: quam, non quod in se 20 peccatum fecerit, sed ideo sordidam dixit, quia eam ex protoplaus-

1 MAT. XXV, 41.

2 ZAC. III, 3.

3 IS. XLIX, 18.

4 COL. II, 15.

1 est gehenna] ** enna F. — 2 dam * rit F. — 3 infidelus F. — 3 dicturum esse] dictu ** F. — 4 non novi] ** ui F. — 4-5 Pater meus] pa ** F. — 5 quam a Domino in] q *** F. — 6 futuram F. — 6 comminatur] cominato * F. — 6 dicens] * F. — 8 irs *** dutus F. — 8 sordidis Primo] sor ** F. — 9 Ios ** do F. — 10 induerit] indueri F. — 10 cui] *correxi*, quae B F. — 10 non licuit nisi] hier (ut videtur) *** F. — 11 induere in] in ** F. — 11 fungeretur] fungeatur F. — 11 officium] *correxi*, officio B officii * F. — 11 Hic Iesus B, ** F. — 12 Patris] *correxi*, Patri B F. — 12 in sordidis] ** F. — 13 ista sordida] is ** F. — 13 debemus] *correxi*, debetis B F. — 14 etenim hominis] ** minis F. — 14 peccatis] *correxi*, peccati B F. — 14-15 ad * sit F. — 15 ego] * F. — 17 <quam>] *deest* in B F. — 18-19 potestates] * es F. — 19 intulit] *corr.*, intuli B in * F. *Add.* ut B F. — 20 carnem] F carne B. — 20 approbavit] F adprobarem B. — 21 protoplausto * F.

torum elogio et ex praevaricationis delicto sordidatam, nascendi sorte induerat. Ac proinde in sordidis vestimentis carnis, ut dixi, est visus. Et hoc est quod in hoc loco dicit propheta: *Et erat Ihesus sordidis vestimentis indutus*. Quod quidem et beatus apostolus Paulus ¹ meminit dicens: *Qui cum peccator, inquit, non esset, pro nobis peccatum fecit*, corpus utique peccatis obnoxium induendo. Unde et in primordio euangelii pannis involutus et scissuris humani generis, dum in se illa suscipit, aspicitur, donec radio crucis innocentiae tunica teteretur. Quod autem in praesepio positus invenitur, hoc significabat ¹⁰ quod cibus caelestis nobis, quondam peccatoribus, ad sagenam aeternae salutis erat futurus.

Sed quid subiungat audite: *Nonnè, inquit, titio extractus ab igne est?* ² Cui hoc dicitur vel praedicatur, debemus advertere. Certe ad diabolum dicebat: *Increpet in te Dominus, diabole, qui elegit Hierusalem*. Numquid et huic dicitur: *Nonne hic titio extractus ab igne est?* Quod quidem multi simpliciores putant, quod ipsum diabolum titionem extractum ab igne dixerit, cum diabolus non solum extractus non sit, sed in aeterno igne damnatus sit, dicente Domino: *Ite in ignem aeternum, quem praeparavit Pater meus diabolo et angelis eius* ³ ²⁰ Ceterum titio extractus ab igne semiustulatus, non percombustus ostenditur. Corpus enim illud humani generis quod ex protoplastorum transgressione et criminum flamma fuerat adustum, hic induit Domi-

1 II COR. V, 21.

2 ZAC. III, 2.

3 MAT. XXV, 41.

1 elogio] *correxi*, eulogio *B* * ogio *F*. — 1 nascendi] * *F*. — 2 in] *F om. B* — 2 ves * *s F*. — 3 loco dicit] ** *it F*. — 4 indutus] * *tus F*. — 5 memi ** *ens F*. — 5-6 peccatum] * *F*. — 6 induendo] * *F*. — 7 pan ** *tus F*. — 7 scissuris] *correxi*, scissuras *B F*. — 8 in] *supplevi*. — 8 illa] * *F*. — 8 suscipit] * *F*. — 8 radio] *rado F*. — 8-9 innocen *** *aexeretur F*. — 9 invenitur] * *F*. — 10 quondam] *scripsi*, *condan B* * *F*. — 10 ad] *F a B*. — 11 futurus] * *F*. — 12 qui subiungit] *F*. — 12 inquit titio] ** *F*. — 13 praedicatur] *conieci*, *prodigatur B* * *atur F*. — 14 diabolum] * *ulum F*. — 14 elegit] * *F*. — 15 hic] * *et F*. — 16 diabolus] *F*. — 19 aeternum] * *F*. — 19 angelis eius] *angeli ** F*. — 20 extractus] *add. F uncial rubr.* TICIO ISTA CA * XPIST * — 21 human ** *ris F*. — 21 protoplastorum] *B*. — 22 transgressione] *F ..nem B*. — 22 et] * *F*. — 22 induit] * *F*.

nus et quasi titionem semiustulatum a gehennae incendio liberavit. Ut ergo carnis titio, quam ex consortio humani generis induerat Dominus, titionis non habebat speciem, et proinde carnem, quam de gehennae igne liberavit, ut titio ab igne extractus, est [. . .] reverteretur.

Denique post haec: *Exuite illum sordida vestimenta, et induite illum poderem*¹. Hoc genus vestimenti retro olim sacerdotes utebantur. Digne ergo et merito sacerdotalem vestem per resurrectionem adsumpsit, quia ipse est summus sacerdos qui semetipsum pro nobis Deo hostiam obtulit. Abolitis delictis humani generis, solus digne immortalitate vestitus, in caelum ascendit, ut videlicet in sordibus nostris esse iam desinens, iam laetus et fortis, ut stola sacerdotali, subacta morte, refulget, secundi scilicet adventus gloria et honore vestitus, sicut Apostolus ait: *Et si noveramus Xpistum secundum carnem, nunc iam non novimus*². Hic ergo sacerdos semper litat Deo Patri, eximiam illi offerens victimam, oboedientiam suam. Denique et omnia sacrificia patrum, quae Deus respicere dignatus est, per hunc sacerdotem scimus et credimus semper esse oblata: per hunc igitur sacerdotem dona Deus Abelis inspexit, per hunc flagrantium sacrificiorum Noe odoratus excepit, per hunc Abrahae victimam comprobavit, per hunc Isaac litavit, hic sacrificiis Iacob adstitit, sine hoc Moyses offerre non

1 Zac. III, 4.

2 II Cor. V, 16.

1 titionem] tycione *F.* — 1 a gehennae] ** *F.* — 2 titio] *conieci*, beneficio *B* *F.* — 2 induerat] ind * *F.* — 3 titionis] *conieci*, et *B F.* — 3 ha ** ciem *F.* — 4 igne] *correxi*, ignis *B * F.* — 4 est] *F* esse *B.* — 4 reverteretur] * retur *F.* — 5 sor ** timenta *F.* — 6 poderem] *F* pudo. *B.* — 6 ge ** timenti *F.* — 6 Hoc utebatur] *glossema videtur.* — 6-7 sacerdos utebatur *B*, ...dotes ...bantur *F.* — 7 Digne] * gne *F.* — 7 veste *F.* — 7 per] *F* post *B.* — 9 obtuli *F.* — 9 aboli * *F.* — 9 digne] *F* dignus *B.* — 11 esse] *om. B.* — 12 refulget] * et *F.* — 12 secundij] *F* seculi *B.* — 12 gloria] *correxi*, gloriae *B F.* — 12 vestitus] * us *F.* — 13 noveramus] *ex* nuramus *F.* — 13 secun * *F.* — 14 sacerdos] * us *F.* — 15 victimam] * *F.* — 16 quae] *F* quem *B.* — 16 per] pro *F.* — 16 sacerdotem] * *F.* — 17 per hunc] ** *F.* — 18 inspexit per hunc] inspe *** *F.* — 18 flagranciam *B F.* — 19 odoratus excepit] ado * * *F.* — 19 Abrahae] capre *F.* — 19 comprobavit per hunc] conpro *** *F.* — 20 litavit] *conieci*, letabit *F* locabatur *B.* — 20 adstitit sine] * * *F.*

potuit, hic Aaron sacrificia commendavit, hic Samuel. Hic, ne longum faciam, ceterorum omnium sacerdotum inlationes approbavit: unde existimare non possumus qualis et quantus sit hic sacerdos, sine quo sacrificia sua nec ipsi sacerdotes offerre potuerunt. Hic, inquam, sacerdos Dei Patris summus et magnus non in uno loco sacerdotium gerit, sed in toto mundo. Immo quia nec mundus illum capere potest, sacerdotium suum in caelo gerit, ut non solum hominum sed angelorum sacerdos sit, sicut Apostolus ait: *Qui pacificavit per sanguinem crucis suae tam caelestia quam terrena*¹.

10 Hic, inquam, sacerdos noster factis ipsis et virtutibus probat qualis et quantus sit. Leprosos tangit et non coinquinatur. Lepra enim quae, remanens, tangentem polluere potuisset, effugientem, inquinare non poterat. Et cum ceteri sacerdotes, si mortuorum corpora contrectassent, polluebantur, hic vero sacerdos mortuos contingit et
15 mundus est. Quomodo enim eum mors inquinare posset, cum statim quidquid tetigerit vivat? Caecorum oculos contrecta, et vident: lux est enim. Mutorum ora contingit et statim locuntur: verbum est enim. Surdorum aures tangit, et audiunt sine mora: vox est enim. Claudos similiter manu palpat, et currunt: vis est enim. Sed omne
20 omnino genus valitudinum attingit et curat: sanitas et enim. Reos ab-

1 Col. I, 20.

1 hic] *correxi*, huic *B* F.* — 1 Aaron] ** F.* — 1 hic] *F* huic *B.* — 1 Samuel hic] *sa** F.* — 2 faciam] *ex faciem F.* — 2 ceterorum] *ceterum F.* — 2 om. *** dotum F.* — 3 existimare non] *** F.* — 3 sacerdos] ** os F.* — 4 sa ** es F.* — 5 loco] *aliquo B F.* — 8 per] *om. F.* — 10 factis] *correxi*, factus *B F.* — 10 probat] *F* probatur *B.* — 11 Leprosos] *F* Leprosus *B.* — 11 coinquinatur] *scripsi*, quo inquinatur *B* inq. F.* — 11-12 Lepra-poterat] *glossema videtur.* — 12 tangentem] *correxi*, tangente *B a F.* — 12 effugientem] *correxi*, et fugiens *B F.* — 13 non] ** F.* — 13 si mortuorum] *s** rum F.* — 13-14 contrectassent] *F* contrac. *B.* — 14 polluebantur] *pollu* tur F.* — 14-15 contingit et mundus] **** dus F.* — 15 inquinare] ** F.* — 15 possit *B.* — 16 vivat] *correxi*, vivatur *B* F.* — 16 contrectat] *F* cum tractat *B.* — 16-17 vident lux est] *vid*** F.* — 17 contingit] *conteget B.* — 17 sta *** tur F.* — 18 aures tangit] *a** F.* — 19 Claudos similiter] *** militet F.* — 19 manu] *correxi*, manum *B F.* — 19 via est enim] **** F.* — 20 valitudinum *B F.* — 20 adtingit et] *** F.* — 20 Reos-enim] *om. B.*

solvit: innocentia est enim. Delictorum servitutem manumittit; libertas est enim. Ab inferis reducit: resurrectio est enim. In caelos provehit: rex est enim. Mortuos excitat: vita est enim. Et, ut breviter dicam, id ipsum est quodquid facit, nec deficit in opere, si non ante in opus quod facturus est ipse prius fuerit in substantiae potestate. 5 Sacerdos, inquam, hic noster pro salute non unius alicuius hominis aut generis, sed pro toto mundo, non optimum animal aliquod obtulit, ut faciebant veteres sacerdotes, sed semetipsum in sacrificio dedit, dum velut agnus ¹ sine malitia apud Hieremiam ducitur ut sacrificetur, vel dum sicut ovis ² apud Esaiam ad iugulationem rapitur ut ¹⁰ immoletur, vel dum sicut vitulus ³ in euangelio pro converso filio mactatur ut laetitia comparetur. Unde iam aestimare possumus an litaverit aliquid, quando ipse qui offerebat oblatus est. Sed quia iam de maiestatibus et virtutibus breviter festinantes locuti sumus, finem de hac re faciamus. 15

[X X]

Temporibus illis dum complerentur dies Pentecosten erant omnes apostoli simul in unum. Et factus est repente de caelo sonus velut decurrentis spiritus vehementis ⁴.

1 IER. XI, 19.

2 ES. LIII, 7.

3 LUC. XV, 23.

4 ACT. II, 1-2.

1 absolvit innocentia] *conieci*, absol ** cencia *F.* — 1 servitutem] *correxi*, servitute *B* servitut * *F.* — 1 manumittit] *conieci*, manum mittit *B* * mittit *F.* — 2 inferis reducit] *infer* ** *F.* — 2 caelum *B.* — 3 rex est enim] *** *F.* — 5 facturus] *futurus* *F.* — 8 semetipsum] * *m. F.* — 9 velut] *F* vero *B.* — 9 sine] * *F.* — 9 ducitur] *F* dicitur *B.* — 9-10 sacri * *ur F.* — 10 ovis] *conieci*, quis *B F.* — 10 iu * *cionem F.* — 11 vitulus] * *lus F.* — 12 laetia] *le* * *F.* — 13 litaverit] *letaberit* *F.* — 13 offerebat] * *ebat F.* — 14 de] *supplevi.* — 14 maiestatibus] *ma* * *F.* — 14 festinantes] *festinan* * *F.* — 15 * *IPIT SEQ DE LIBRO ACTUUM * TOLORUM in principio scripsit F unsial rubr.* — 17 Temporibus] *emporibus B (initialis littera locus vacuus remansit) * ribus F.*

Item Moyses inclitus vates, legislator et nuntius veritatis, ne legationem ad populum fungeretur, veniam a Domino postulabat, excusans videlicet offensantis linguae tarditatem, quod incerta vox dubium et imperfectum sonum redderet, nec adesset fides dictis incerte relatis et in auditu minus pleno, cum frustratis nexibus syllabarum ac litterarum proprietate dispersa in conatu oris ambigui anceps sermo traheretur. Sic enim: *Provide Domine alium quem mittas. Ego enim ingrascili voce et tardior lingua sum*¹. Nec tamen potuit excusare quod Dominus imperabat. Ita et ego, sanctissimi fratres, quia sum imperitus in verbis, et rustico agrestique sermone de tantarum rerum magnitudine sufficienter dicere nihil possum, deberem a caritate vestra veniam postulare ut lectionem hanc silentio praeterirem, ne nostri vena sermonis tenui admodum fonte scientiae prorumpentis rei magnitudine tamquam perfusi aequoris mole superatus, tam grandia atque sublimia praedicare non possit. Sed faciam, dilectissimi fratres, cum me et officium meum et amor caritatis vestrae tacere non sinat, quia necesse est ut adsiduo tractatu aliqua vobis per Dominum et fidei et scientiae incrementa praestentur.

Haec ergo lectio, quae recitata est, donum Sancti Spiritus, quod retro olim Dominus per prophetas suos credentibus promiserat, pos-

1 Ex. IV, 13 et 10.

1 vates] *F* vatis *B*. — 1 legis * *F*. — 2 fungeretur] fungentur *F*. — 3 offensantis] *F* ...tes *B*. — 4 imperfectum] *correx*i, perfectum *B F*. — 5 relatis] *correx*i, relata *B F*. — 6 conatu] *scripsi*, quo natu *B F*. — 6-7 sermo] *F* servo *B*. — 7 Provide] *F* prev. *B*. — 8 tardior] *F* tardiora *B*. — 8 ingrascili] *conieci*, gracili *B F*. — 9 fratres quia] *f* * * *F*. — 10 agresti] *ag* * *F*. — 10 de tantarum] *conieci*, decantare *B F*. — 11 mag * dina *F*. — 11 deberem] * rem. — 12 postu * *F*. — 12 praeterirem ne] *preterir* * * *F*. — 13 vani *B. Wil.* vena *F*. — 13 sermones *B Wil.* — 13 fonte] *f* * *F*. — 13 scientiae] *scient*///*ae F*. — 13 prorumpentes *B Wil.* — 14 rei] *regi F*. — 14 magnit * * quam *F*. — 14 tamquam] *scripsi*, tanquam *B*. — 14 perfusi] *F* super*f*. *B*. — 14 aequoris] *F* equore *B*. — 14 superatus] *scripsi*, superate *B* supera * *F*. — 14 tam] * *F*. — 14-15 grandia atque] *conieci*, grandique *B F*. — 15 possint *Wilmart*, possit *B* * *F*. — 16 meum et amor] * * * mor *F*. — 17 sinat quia] *si* * * *F*. — 17 aliqua vobis] *aliq* * * *F*. — 18 prestant * *F*. — 20 suos] *F* suas *B*.

tea sub apostolis in die Pentecosten repraesentatum insinuat. Sic enim scriptum est: *Et cum compleverentur dies Pentecosten erant omnes simul in unum. Et factus est repentinus de caelo sonus velut decurrentis spiritus vehementis, et replevit domum ubi erant sedentes. Et visae sunt illis distributae linguae velut ignis: conseditque super unumquemque eorum. Et repleti sunt omnes Spiritu Sancto, et caeperunt loqui variis linguis, sicut Spiritus dabat pronuntiare illis.* Sed singuli, nescientes quid illud esset quod linguis loquebantur, dixerunt: *Isti musto sunt pleni.* Unde beatus Petrus apostolus: *Viri, inquit, Iudaei et qui habitatis in Hierusalem, hoc vobis notum sit, et auribus percipite verba mea. Nom enim, sicut vos aestumatis ebrii hi sunt, cum sit hora diei tertia Sed hoc est quod dixerat per prophetam: Et erit, in novissimis diebus, dicit Dominus, effundam de Spiritu meo in omnem carnem, et propheta-bunt filii et filiae eorum, et iuvenes visiones videbunt, et senes somnia somniabunt*¹. Ad percipiendum itaque hunc Spiritum Sanctum totos sensus nostros et capacem animam praebeamus. Sic enim Dominus in euangelio ait: *Non enim, inquit, ad mensuram dat Spiritum Pater*², sed adfluenter et largiter tribuit. Ut enim magno et immenso flumine si quis aquam hauriret, tantum utique hauriet quantum vas quod tulerit capit, ita et sensus hominis tantum percipiet Spiritum, quantum ipse pro habitu suo et fide capere et haurire voluerit. Hic ergo Spiritus Sanctus, qui velut ignis linguatus advenit et omnium credentium corda maiestatis suae virtute replevit, non est in euangelio novus; sed renovatus in Xpisto, omnibus datus est, sicut ipse Do-

1 Act. II, 1-17.

2 IOHA. III, 34.

3 decorrentis F. — 4 spiritus vehementis] *supplevi*. — 4 replevit] F. ..bit B. — 6 Spiritu] ..tum F. — 6 et] 2° om. F. — 7 linguis] * F. — 7 illis] illos F. — 7 * nguli F. — 8 * bantur F. — 8 musto] multo F. — 9 beatus] * us F. — 9-10 h * is F. — 10 Hierusalem] irsalem F. — 10 percipite] * te F. — 11 hij] *scripsi*, hii B* F. — 11 cum sit] *post* tertia B. — 12 est quod] ** F. — 12 prophetam B per prophetam F. — 12 novis ** ebus F. — 13 in omnem] ** F. — 14 eorum et] ** F. — 15 somniabunt] ..buntur F. — 15 itaque hunc] ita ** F. — 15 Spiritum + sanctum F. — 16 sensos F. — 16 capa * F. — 17 mensura F. — 18 adfluenter F afluenter B. — 18 immenso] *scripsi*, ium B F. — 19 fluminem F. — 19 hauriret] *scripsi* aurire, B F et *subinde*. — 19 hauriet] F ruriat B. — 19 quantum] tantum F. — 23 cordam F.

minus dixit¹ vinum novum in utres novos mitti oportere. Hic est, inquam, quem modo 'paraclitum' appellat, modo 'spiritum veritatis' pronuntiat, qui et in prophetis Iudaeorum populum accusavit et in apostolis advocationem gentibus praestitit.

5 Sed fortassis aliquis dicat: si Spiritus Domini descendit ad Virginem et Verbum caro factum est et habitavit in nobis, sicut scriptum est: *Spiritus Dei veniet in te et virtus Altissimi abumbrabit tibi*², cur rursus in similitudinem columbae advenit ad Dominum?

Accipite rationem, fratres, ut omne scrupulum quaestionis istius
10 ab animo deponere possitis. Filius etenim Dei ideo primum venit ad Virginem, ut hominem sibi exinde in Virginis utero plasmaret. Sicut et primum Adam de limo terrae formaverat, ita et hunc secundum Adam de matre virgine quasi de rudi terra plasmavit, ut id quod primus Adam perdiderat restauraretur in Xpisto, et quemadmodum per
15 primum Adam mors venerat, ita et per hunc secundum Adam vita omnibus redderetur, sicut Apostolus ait: *Primus homo de terra terrenus, secundus homo de caelo caelestis*³, et *Sicut in Adam omnes moriuntur, ita et in Xpisto vivificabuntur*⁴. Proinde necesse fuit ut prius ad illum hominem quem Dei Sermo induerat Spiritus Sanctus adveniret,
20 et sic per ipsum quasi de fonte virtutum ad nos quoque distributa eiusdem Spiritus Sancti gratia redundaret, quia nec poterat in humano corpore tanta virtus paracliti Spiritus habitare nisi prius adsue-

1 Luc. V, 38.

2 Luc. I, 35.

3 Cor. XV, 47.

4 Cor. XV, 22.

1 nov ** ti *F.* — 2 quem modo] *conieci*, quomodo *F* quod modo *B.* — 2 paraclitum] *pa* * *F.* — 2 modo] *F* mundo *B.* — 3 qui] * *F.* — 3 et] * *F.* — 4 apostolis] ...los *B.* — 5 Sed] * *F.* — 5 fortasis *F.* — 5 Dei *B.*, Domini *F.* — 5 descendit] *dis* descendit *F.* — 5-6 virginem] * *F.* — 6 caro] *om.* *F.* — 6 est] *om.* *F.* — 6 habitavit] *cor* *rexi*, habitabit *B F.* — 6 sicu ** tum *F.* — 7 Altiss ** brabit *F.* — 7 cur] *scripsi*, quir *B F.* — 8 similitudinem] *scripsi*, ...ne *B F.* — 9 omne scrupulum] ** lum *F.* — 9 quaestionis] *ques*cionis *F.* — 10 possitis] *cor* *rexi*, positus *B F.* — 10-11 ad virginem] a ** *F.* — 11 homine] *F.* — 11 plasmaret] *p* * *F.* — 12 primum] *primu* *F.* — 12 formaverat] *forma* * *F.* — 13 virgi * *F.* — 13 rudij] *erud* *F.* — 13 plasmavit] *cor* *rexi*, *plasm*aretur *B F.* — 13-14 primus] *prim* * *F.* — 14 restauraretur] *cor* *rexi*, *retaur*etur *B F.* — 20 sic] *F* sicut *B.* — 21 gratia] *cor* *rexi*, *gratiam* *B F.* — 22 corpore] * *ore* *F.* — 22 nisi prius] ** rius *F.* — 22 adsueta] *F* *adsuetus* factus *B.*

factus fuisset in carne Filii Dei pausans: ut, dum ille ad Filium Dei venire consuesceret, iam inde maneret in homine atque in omnem carnem baptizatam in Xpisto discurreret. Et ideo tota plenitudo Sancti Spiritus in Xpisto advenit, quia ipse est corpus integrum totius Ecclesiae. In nobis autem singula eiusdem Spiritus charismatum dona sunt distributa, qui deputamur in membris, ut delibationem quamdam gratiarum ceteris consequentibus quasi de fonte Xpisti donorum atque operum ad nos bona eiusdem Spiritus ducerentur.

Hic est, inquam, Spiritus qui operatur ex aqua secundam nativitatem semine quodam divini generis et consecratione caelestis nativitatis; qui nos Dei facit templum et nos sanctam efficit domum; qui interpellat pro nobis gemitibus inenarrabilibus, advocacionis implens officia et defensionis exhibens munera: inhabitator corporibus nostris datus est, sanctitatis testis effectus; id agens in nobis ut ad divinitatem et ad resurrectionis immortalitatem corpora nostra perducatur, dum illa adsuefacit cum caelesti uirtute mysterii et cum spiritu divinae aeternitatis sociari. Hic est, inquam, Spiritus qui desiderat adversus carnem, quia caro adversus eum repugnat. Hic inexplebiles cupiditates coercet et immoderatas libidines frangit, illicitos ardores extinguit et flagrantes impetus vincit, ebrietates eicit, avaritiam comprimit, luxuriae commissationes refugit, caritatem nectit, affectiones stringit, sectas repellit, regulam veritatis expetit, haereticos convincit, improbos foras expuit, euangelica custodit. De hoc Spiritu

1 pausans] *correxi*, pau * *F* pausaret *B*. — 2 inde] * dem *F*. — 2 maneret] *correxi*, manere *F* manere *B*. — 3 bap * tam *F*. — 3 discurreret] *correxi*, discurre *B* discurre *F*. — 4 Spiritus in] ** *F*. — 4 totius] * *F*. — 5 carisma ** a *F*. — 6 delibationem] * ionem *F*. — 7 conse * *F*. — 8 bona] *conieci*, bene *B* * e *F*. — 9 Spiritus qui operatur] *** eratur *F*. — 9 secundam] *correxi*, secundum *B* *F*. — 10 semine] *correxi*, semen *B* * *F*. — 10 consecratione] *conieci*, consecratur *B* *F*. — 11 nos] 2° *F*. — 11-12 iuterpellat] *conieci*, interdivinas *F* inter divinis *B*. — 12 inenarrabilibus] *F* ...lis *B*. — 14 effectus] effectae *F*. — 15 immortalitatem *Wilm.*, inm. *B* *F*. — 16 misterii *F* miscere *B*. — 17 qui] om. *F*. — 19 coerit *F*. — 19 libidinis *F*. — 20 ebrietas *F*. — 20-21 comprimit *F*. — 21 luxuriae] lux. * *F*. — 21 commissationes *F* comessationes *B*. — 21 affectiones] *scripsi*, af * nes *F* effectionis *B*. — 22 sectas] sextas *F*. — 22 veritat * * tit *F*. — 23 improbos foras] inprobas iras *F*. — 23 expuit *B* expu * * ca *F*. — 23 Spiritu] ...tum *F*.

Apostolus dicit: *Non enim, inquit, Spiritum huius mundi accepimus, sed Spiritum qui ex Deo est* ¹. De hoc exultat et dicit: *Puto et ego quod Spiritum Dei habeo* ². De hoc autem Spiritu manifeste dicit, quia in novissimis diebus recedent quidam a fide, attendentes spiritalibus
 5 doctrinis daemoniorum in hypocrisin mendacia loquentes, cauteriatam habentes conscientiam suam. In hoc Spiritu positus, nemo negat Xpistum verum Deum et verum Dei Filium unigenitum de Ingenito natum, nemo repudiat creatorem Deum, nemo contra scripturas ulla sua verba depromit, nemo alia et sacrilega decreta constituit, nemo
 10 diversa iura conscribit, nemo fidem praevaricatur, quia in hoc Spiritu quisque blasphemaverit remissionem non habet neque in hoc saeculo neque in futuro. Hic enim Spiritus in apostolis Xpisto testimonium perhibet, in martyribus excitantem fidem religionis ostendit, in virginibus admirabilem constantiam signatae carnis includit, in cete-
 15 ris incorrupta haec et incontaminata dominicae doctrinae iura custodit, haereticos destruit, perversos corrigit, infideles arguit, simulatores ostendit, inprobos quosque comprimit, Ecclesiae incorruptam, immaculatam, perpetuam virginitatem custodit. Hic est, inquam, Spiritus qui hac die, idest Pentecosten, a Deo Ecclesiae missus est, qui
 20 non aetates discernit, non sexus separat, non personas accipit, sed unicuique pro fidei merito sese praestat et tribuit, non aetatem aut personam, sed animam eligit, in qua se libens inferat. *Omnia enim et*

1 I COR. II, 12.

2 I COR. VII, 40.

1 enim inquit] ** F. — 2 est] * F. — 2 quod] * F. — 3 habeo] habe * F. — 3 De h. a. Spiritu] * hoc refert Spiritus autem F. — 3-4 in novissimis] ** simis F. — 4 quidam] F quidem B. — 5 in hypocrisin] im * F. — 5 mendacia] scripsi, mendacia B mendaci F. — 5 loquentes] locorum F. — 6 hab * tes F. — 7 Filium] * F. — 8 nem ** diat F. — 8 Deum] Domini F. — 8 scripturam B, scri * ras F. — 9 depromitur F. — 10 iura] * F. — 10 quia] add. qui B. — 10 Spritu] F Spiritum B. — 11 blasphemaverunt B F. — 11 habet] bet F. — 12 in ap.] * ap. F. — 13 exci * tem F. — 13 religionis] reigionis F. — 14 signatae] F saginatae B. — 15 et] om. F. — 17 inprobos B * s F. — 17 ecclesiam B F. — 17-18 in * latam F. — 18 perpetuam virginitatem] correxi, perpetuae virginitatis B F et add. sanctitatis F. — 18 est] supplevi, * F om. B. — 18 * quam F. — 20 separat] conieci, separa F praeparat B. 20 accepit F. — 21 fidei] correxi, fide B F. — 21 praestat] * F. — 22 animam] a * F.

in omnibus unus atque idem operatur Spiritus ¹. Propter hoc ergo Dominus dicebat: *Cum abiero rogabo Patrem meum, et alium advocatum dabo vobis ut vobiscum sit in aeternum* ². *Cum venerit advocatus ille, quem ego mittam in vobis a Patre meo, Spiritum veritatis qui de Patre meo procedit, et de meo accipiet, ipse vos docebit omnia* ³. 5

Ad percipiendum itaque hunc Spiritum, dilectissimi fratres, animam nostram mentesque in omni sanctitate atque iustitia praeparare debemus. Delicatus enim et mundus, non inhabitat, ut scriptum est ⁴, corpori subdito peccatis. Domum sibi semper puram et sine ulla fictione requirit, in qua cum inhabitare coeperit corpus illud templum Dei efficiet. Hoc denique Spiritu confirmati apostoli pro Xpisti Dei nostri nomine nec carcerem nec vincla timuerunt, habentes in se dona quae hic idem Spiritus Ecclesiae sponsae Xpisti quasi quaedam ornamenta distribuit et digessit. Hic prophetas in Ecclesia inseruit, magistros erudit, linguas dirigit, virtutes sanitatum facit, opera mirabilia gerit, gubernationes contribuit, consilia suggerit, et quaecumque alia sunt dona componit, ut in omnibus Ecclesia Dei perfecta huius Spiritus protectione servetur. Per Dominum nostrum Ihesum Xpistum. Amen. 10 15

DEO GRATIAS

AMEN.

1 I COR. XII, 11. 2 IOHA. XIV, 16. 3 IOHA. XV, 26; XVI, 14, 13. 4 SAP. I, 4.

1 omnibus] * us F. — 1 Propter hoc] Pro hec F. — 1-2 Dominus] * F. — 2 et alium] * lium F. — 2-3 advocatum-venerit] om. F. — 4 vobis B, praemittit in F. — 4 a Patre] ** trem F. — 4 qui] quia F. — 5 procedit] pro * F. — 5 de meo] meo vel in eo F. — 5 et ipse Wil. /// ipsae B, /// ipse F. — 6 Ad percipiendum] ** piendum F. — 7 nostrum F. — 7-8 praeparare] * are. — 8 non inhabitet] * us habitat F. — 10 fictione] facione F. — 10 qual] *correxi*, quam B F. — 10 cum inhabitare] ** hab F. — 11 Spiritu] spiritum F. — 11 confirmati] F conform. B. — 12 carcerem] *correxi*, carcere B carnem F. — 12 vincula *Wilmart* vincla B F. — 14 digessit] *scripsi* degessit B F. — 15 diregit F. — 18 servetur] *Sequitur doxologia* per dominum nostrum Ihesum Xpistum amen Deo gratias amen. F, om. B.

A D D E N D A

En el proemio o *Advertencia preliminar* de estos 20 Tratados, pp. 145-146, no se cita el texto del Tratado XIII, pp. 298, que es evidentemente al que alude Alvaro de Córdoba, pues coincide textualmente casi en todo, hasta en las citas bíblicas. Véanse a continuación ambos textos:

Nota de Alvaro de Córdoba

Sanctus Gregorius Eliberritanus episcopus dicit: Facie leonis eiusdem dñi Ihu Xpi figuratur. Sic enim patriarcha Jacob de eo ait: *dormisti ut leo*, somnium comparans passioni eius, *Et resurrexisti*, inquit, *ut catulus leonis*. Sed in Apocalipsin Iohannis dicitur: *Ecce*, inquit, *vicit leo de tribu Iuda radix David*. Qui ideo *Leo* dicitur, quia natura Patris in filio est. *Catulus leonis* appellatur ut non ipse Pater [s]et filius crederetur.

Tratado XIII de Gregorio de Elvira

Sed quis hic *Catulus leonis* nisi filium Dei... de quo patriarcha Jacob dicebat; *Dormisti ut leo, resurrexisti ut catulus leonis?* Qui ideo *Leo* dicitur quia natura Patris in filio est; et ideo *Catulus leonis* nuncupatur, ut non ipse Pater sed filius crederetur. De quo in Apocalipsin Iohannis... *Ecce vicit leo de tribu Iuda radix David*, eo quod, etc., etc.

I N D I C E

	Págs
<i>Advertencia preliminar a la edición crítica de la exposición «in Canticum Canticorum» de Gregorio Obispo de Eliberri</i>	1
I. — A) Descripción de los códices	3
II. — B) Los códices y sus familias.....	14
III. — C) Criterios retrospectivos.....	16
<i>Epithalamium Beati Gregorii [Eliberritani] Episcopi seu quinque homiliae in Canticum Canticorum</i>	21
Siglas.....	22
Incipit Praefatio Epithalamii a Bto. Gregorio PP. edita.....	23
Incipit Epithalamium Gregorii	24
Explicit liber primus. — Incipit liber secundus.....	36
Explicit liber secundus. — Incipit liber tertius.....	53
Explicit liber tertius. — Incipit liber quartus.....	63
Explicit liber quartus. — Incipit liber quintus.....	75
<i>Liber de Fide</i>	81
Advertencia preliminar.....	83
Siglas.....	96
Tractatus de Fide Gregorii [Illyberritani].....	97
Praefatio auctoris.....	97
<i>De Fide Nicaena Tractatus seu Professio</i>	129
Advertencia.....	131
De Fide Nicaena Tractatus.....	133
<i>Los veinte Tratados «in Sacrosanctam Scripturam» de Gregorio Eliberritano</i>	135
Advertencia preliminar de esta edición.....	137

	Págs.
<i>XX Tractatus Origenis seu Gregorii Eliberritani in Sacrosanctam Scripturam</i>	147
Tractatus primus.....	151
Tractatus secundus.....	161
Tractatus tertius.....	170
Tractatus quartus.....	180
Tractatus quintus.....	191
Tractatus sextus.....	204
Tractatus septimus.....	223
Tractatus octavus.....	234
Tractatus nonus.....	244
Tractatus decimus.....	253
Tractatus undecimus.....	265
Tractatus duodecimus.....	276
Tractatus decimus tertius.....	289
Tractatus decimus quartus.....	301
Tractatus decimus quintus.....	311
Tractatus decimus sextus.....	317
Tractatus decimus septimus.....	328
Tractatus decimus octavus.....	328
Tractatus decimus nonus.....	346
Tractatus vigesimus.....	354
Addenda.....	361
Indice del tomo.....	363

